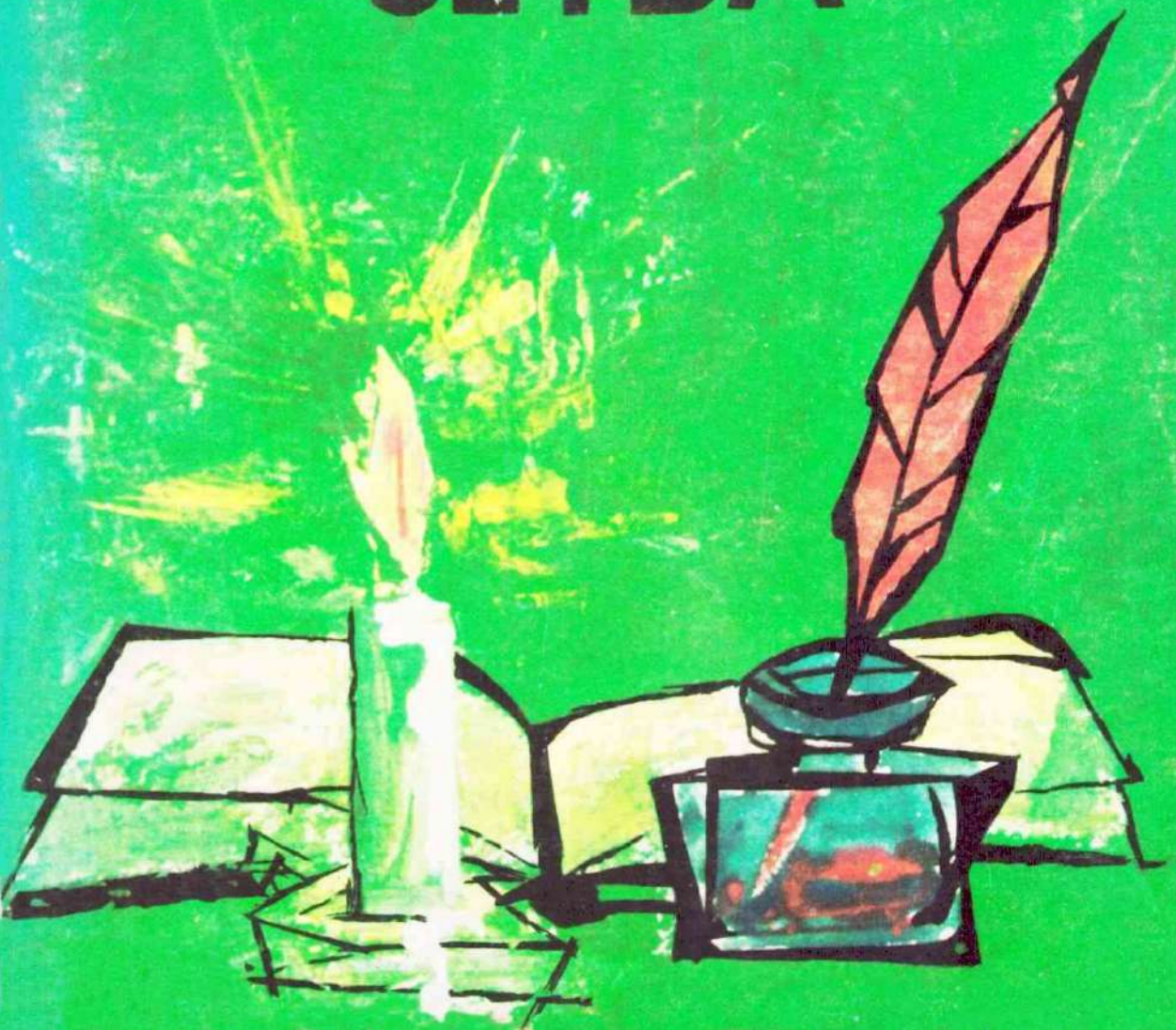
EDEBİYAT DOSTLARI

MEHMET SEYDA

EDEBİYAT DOSTLARI

AKBAL OKTAY
ALANGU TAHİR
ARPAD BURHAN
ASILYAZICI HAYATİ
BEZİRCİ ASIM
BİNYAZAR ADNAN
BOZOK HÜSAMETTİN
EDİZ HASAN ÂLİ
ERTOP KONUR
EYUBOĞLU SEBAHATTİN
DİNAMO HASAN İZZETTİN
GÜNYOL VEDAT
GÜRAN RASİH
HIZLAN DOĞAN
HİLÂV SELÂHATTİN
İLHAN ATTİLÂ
KÖRÜKÇÜ MUHTAR
NACİ FETHİ
MENEMENCİOĞLU NERMİN
MUTLUAY RAUF
NAYIR YAŞAR NABİ
ONGER FAHİR
TANSUĞ SEZER
UYGUNER MUZAFFER
UYGUR NERMİ
YETKİN SUUT KEMAL

Kitaş YAYINLARI

Ankara Cad. No: 107, kat 2, Sirkeci — İstanbul
Telefon: 27 01 53

P.K. 975 Sirkeci — İstanbul

NİSAN 1970 - İstanbul

Dizgi ve Baskı : YAYLACIK MATBAASI -

Cilt CANER Mücellithanesi

MEHMET SEYDA

EDEBİYAT DOSTLARI

KİTAPÇILIK TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

EDEBİYAT DİZİSİ No: 1

«EDEBİYAT DOSTLARI» ÜZERİNE

Yalnız roman, yalnız şiir, yalnız hikâye değildir edebiyat; eleştiri, deneme, incelme, biyografi.. gibi kendine yardımcı türleri de içine alır, onlarla bütünlenerek yürür, gelişir.

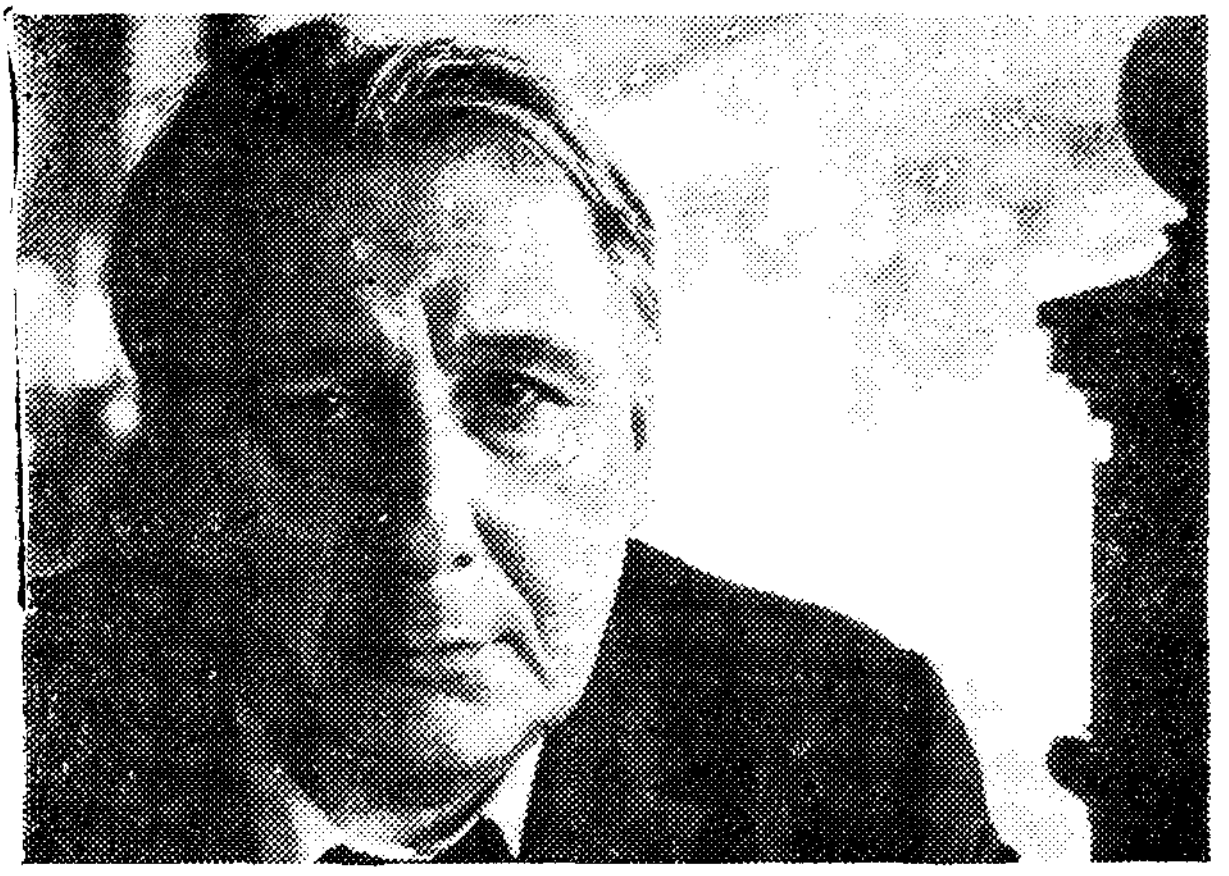
Onun için ,gerçek edebiyat - sever'in sadece romancıyı, hikâyeciyi, şairi merak etmeyeceği, sanatçıyı destekleyen, yeren, sanatı değerlendiren kimselerin bu yola girişlerini açıklıyan yaşama hikâyelerini de öğrenmek isteyeceği kanısındayım. Bu kitapta, eskiden şiir, hikâye, roman yazmışken eleştiri ve inceleme dalına geçmiş olanlarla, şairler, hikâyeciler, romancılar arasından, kendi görüşlerine, sanat tutumlarına yol açmak için eleştiriye, incelemeye, denemeye de başvuranları bir araya getirmeye çalıştım. Hepsini de bir araya getiremedim. Bu işi başka arkadaşlar, başka kitaplarıyla tamamlasınlar isterim. Benim «edebiyat dostlarım», edebiyata geliş nedenlerini nasıl açıkladılarsa, bir yabancının bilmesi mümkün olmayan o nedenler doğru ve geçerlidir elbet. Çağımızda özel, kişisel olanı genel ve tipsel olandan gittikçe daha belirgin olarak ayırma eğilimi ağır basıyor. Edebiyat, bir yanıyla, insanı insana açıklayıp sevdiren bir uğraşı ise, biyografi, kişilik tanıma bilgisini genişleten bir tür oluyor. Kişilik için, Geothe, «açık sır» deyimini kullanmış. Bu «AÇIK SIR», Stefan Zweig'ın da değindiği gibi; ancak ve yalnız kendi yazgısının yaşantı damgasını taşıyan biçimine, yani insanın kendi kendini anlatışına bakılarak anlaşılabilir, yoksa donmuş formüllerin yardımıyla değil!

Sel gider kum kalır hesabı, söz uçar yazı kalır. Edebiyatla ilgili kimseler, düşünceler, duygular üstüne kimi tanıyorsak, ne düşünüyorsak, neleri duyuyorsak sözde bırakmayıp, yazıya dönüştürmekten yanayım.

İşte bu açıdan da, sanatseverler için, «Edebiyat Dostları»nın yararlı bir kitap sayılacağını umuyorum.

MEHMET SEYDA

Kadıköy : 24.2.1970

OKTAY AKBAL

Oktay Akbal «Şair Dostlarım» adlı kitabında büyük hikâyeci Sait Faik'i andığı gibi, hikâyeci ve romancı yanları olan S. K. Aksal ile Attilâ İlhan'ı da anmış, ama şiirle hiç uğraşmadığından ötürü yakın dostu Naim Tirali'yi bu dost zincirinin dışında bırakmıştır. Eleştirmen Konur Ertop, **«Akbal şair dostlarıyla ilgili savruk anıları sıralarken zaman zaman öylesine yerinde değerlendirmelerde de bulunmuş ki bu yönüyle denemeleri ayrıca güvenilir bir kaynak niteliği kazanmıştır.»** der. **(Bk. «Bir Dönemin Ozanları», Varlık : 15.9.1964, sayı 630) «Şair Dostlarım»**ı okuyun; Akbal'ın burada da anılarına ne kadar candan bağlı, sanatçı kıskançlığından uzak, başarılı bir denemeci olduğunu görürsünüz. O başkalarını anlatırken, **«Yenilik»** dergisinde Naim Tirali de onu bize şöyle anlatır: **«Nurullah Ataç bir yazısında, bu ülkede tam bir edebiyat**

adamı varsa o da benim gibilerden bir söz etmişti. Ben ona bir ikincisini ekleyeceğim. Başkaları da vardır, vardır ya, bir de Oktay Akbal vardır, edebiyat adamı olarak tanıdığım, sevdiğim.»

Yazıma başladığım sırada, Akbal'a gösterilen bu yakın, sıcak ilginin kaynağı gene kendisi, kendi açık, yakın tutumu olmuştur diye düşündüğümü belirtmeliyim.

Babası Salih Şahabettin Akbal, 1935 Haziranında, 46 yaşındayken öldü. İstanbul'da yıllardır avukatlıkla geçiniyordu. İstanbul Hukuk'unu bitirince Kartal Savcı Yardımcılığın'da bulunmuş, sonra Birinci Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak yargıçlıklarda bulunmuş. Osmanlı işgal ordusuyla birlikte Sofya ve Bükreş'te Elçilik Askerî Hukuk Müşavirliği görevlerini yapmış; Mustafa Kemal Sofya'da ateşemiliter o zaman, birlikte çalışmışlar. Mütareke günlerinde asker olarak Sıkı Yönetim Divan Harbi'nde üyelik etmiş, savcı yardımcılığı etmiş. 27 yaşındayken Askerî Temyiz Mahkemesi üyesi, sonra da Başsavcısı olmuş. Ama kaynatası Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Kürt Mustafa Paşa Divan-ı Harbi'ne verilmesi, savcılık ettiği Askeri Yargıtay'ın bütün üye ve başkanıyla baştan başa değiştirilmesine yol açmış. Açık maaşı almış bir süre. Ondan sonra bir daha memurluğa dönmeyerek, ölünceye kadar, Galata Ömer Abid Han'da avukatlık yapmış.

Salih Şahabettin Bey Kafkasya'lı bir aileden. Babasının babası Şahabettin Beyin büyükbabası, Karabağ Hanı İbrahim Han. Kafkasya'da bugün bile Sovyet Azarbeycan Cumhuriyeti içinde ayrı bağımsız bir bölge olarak yönetilen Karabağ 1806 da Çarlık Ordularının saldırısına uğramış. Yıllar boyu sürüp giden direnme, Han'ın bir komutanının Ruslarla işbirliği etmesi sonucunda çökmüş; Çarlık Orduları Karabağ'ı ele geçirmişler. Han'ı ve büyük oğullarını asmışlar. İbrahim Han'ın serüvenleri İslâm Ansiklopedisi'nin Karabağ maddesinde genişçe anlatılmıştır.

İbrahim han ve bütün aile yok edilmiş. Han'ın başka iki küçük oğlu daha var; birini Akbalam, öbürünü Karabalam diye severmiş. Akbala, İskender Nâzım adını taşıyor. Medreseye giden bir öğrenci. Ruslar bütün ailesini yok etmişlerken bu din öğrenimi gören küçük İskender'e ilişmiyorlar, yurttan ayrılmasına izin veriyorlar. İskender Nâzım, ilkönce Rus etkisinde bulunmayan bir Hanlığa sığınıyor, sonra da Anadolu'ya geçiyor. Osmanlı Valilerinin yanında öğretmenlik yapıyor, en sonunda kalkıp İstanbul'a geliyor. Sultan II. Mahmut, onu, oğullarına din dersleri vermesi için tutuyor. Bu arada Ayasofya'daki vaazları ile de dikkati çeken İskender Nâzım'ın ünü genişliyor. Padişah kendisine Şehzadebaşı'nda bir konak, Boğaz'da bir yalı armağan etmiş, Şeyhülislâm yapacak. Gelgelelim, onu çekemeyen öbür din adamları paçaları sıvayıp, **«Rus casusudur»** diye iftiralar yağdırarak gözden düşürmeye çalışıyorlar. İskender Nâzım bilgin kişi, şimdi ortalıkta bir teki kalmayan el yazma eserleri var, ama çocukluğunda başından geçen acı deneyler onu yılgın, ürkek bir insan yapmıştır; politika sahnesine çıkmaktan korkmaktadır; Şeyhülislâm olmayı kabul etmez, konağına çekilerek sessiz bir yaşam sürdürür. Birkaç oğlu vardır, en büyüğü Şahabettin Bey İstanbul'da kalem efendisi olur. Şahabettin Beyin de birçok kızı dünyaya gelir, yaşlılığında ise bir oğlu; Salih.

Salih, Şehzadebaşı'ndaki konakta doğup büyür, mahalle mektebinde ünlü sanatçı Naşit'le arkadaşlık eder. İlk niyeti doktor olmaktır, ama annesi ve halasının etkisiyle Hukuk'a geçer, buradan ikincilikle mezun olur. Birinci, İbrahim Necmi Dilmen'dir. Yaşam hikâyesi, Kartal'da savcı yardımcısıyken genç bir kızla evlenmesiyle değişir. O hanımdan üç oğlu olursa da, geçinemeyip ayrılırlar. Salih Şahabettin Bey 1920 de yeniden evlenir. Bu evlenmeden bir çocuğu olur; Oktay. **(20 Nisan 1923)**

Vuslet Akbal Hanım, Niğde'nin Murat Paşa ailesinden Hasan Efendinin oğlu Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın büyük kızıdır. Babasının çeşitli illerdeki Valiliği sırasında İrak'ta, Anadolu'da, Rumeli'de gezmiş; genç yaşında bir akrabası ile evlenmiştir. Bu ilk eşi de genç yaşta ölünce, Vuslet Hanım birkaç yıl babasının Erenköy'deki köşkünde yaşar. Derken ikinci kez, Salih Şahabettin Beyle evlenir. Bir Osmanlı Valisinin kızı olarak özel eğitim görmüştür. Küçük yaşta Fransızca, piyano dersleri almış, kendisiyle özel bir mürebbiye ilgilenmiştir. **(Sonradan bu mürebbiye Ebubekir Hâzım Beyle evlenecek, onun üvey annesi olacaktır.)** Onun üvey annesiyle geçinememesi yaşamının zorluğudur. Gerçi evlenerek ondan kurtulmuştur, ama Salih Şahabettin Beyin ölümüyle yeniden birkaç yıl bir arada yaşamak zorunda kalmıştır. Vuslet Hanım, kocası sağken onunla bir yıl kadar Viyana'da bulunmuş, Almancayı da konuşur duruma gelmiştir. Bu yazının yazıldığı sıralarda 78 yaşındaydı ve ancak Fransızca okuyabilmekteydi.

Bütün bu bilgiler, bize, Oktay Akbal'ın ailesinden gelen ilk görgü ve kültür aşamalarının neler olduğunu göstermeye yarıyor. Babası yazı yazmaya meraklı kişi. İçtihad dergisinde Geothe'nin 100. yılı dolayısıyla bir yazısı çıkmış, kimi gazetelere de Almancadan çeviriler yollamıştır. Sürekli olarak Almanca haftalık dergiler alıyor. Oktay da çocukken, Hitler'in adım adım nasıl ortaya çıktığını bu dergilerden izliyor. Annesinin de okumaya merakı çok. Romandı, tarihti, yıllardır eline ne geçerse okur. Gazetesiz duramaz. Yaşlanmıştır, hastalanmıştır; okumanın ardını bırakmaz.

Oktay'ın biri İzmir'de, biri Ankara'da, biri İstanbul'da oturan ayrı anneden olma üç ağabeyisiyle arası pek iyi değildir

O, Şehzadebaşı Molla Hüsrev Mahallesi Cüce Çeşme Sokağının 5 numaralı evinde doğmuştu; Sultan Mahmut'un İskender Nâzım Efendiye bağışladığı konağın kalan parçasında. İki büyük taşlığı, sofaları, geniş odaları, bahçesinde ayrı bir ev kadar büyük mutfağı ile, konak yavrusu bir evde yani. **(Bizans Definesi adlı hikâyesinde nasıl anlattıysa öyle.)** Bu evi çok sever. Babası öldükten sonra, bugün de duran bu ev ne yazık ki onlarda kalamaz; miras bölüşmesi sonucu ağabeyilerinin eline geçer, onlar onu bir güzel satarlar, Oktay'la annesine Tophane'deki küçük ev düşer. Oysa o konağın odalarında, sofalarında, yük dolaplarında, bahçesinde binlerce anısı vardır ve düşündükçe üzüntü duyar. Çoğunu hikâyelerinde anlatmıştır. Yazamadıkları da pek çoktur.

Annesi üzerine titrerdi, babası onu çok severdi; rahat bir çocukluk dönemi sağladılar. İlkokul çağına gelince Kumkapı'daki Saint Assomption Koleji'ne verildi ki, Kumkapı o yıllarda müslüman İstanbul dışında bir semt, baştan başa Rum ve Ermeni mahalleleri. Oktay okula tek başına gidip gelemiyor; ya annesi, ya da ağabeyilerinden biri götürüp getiriyorlar. Aslında çekingen bir çocuk. Biraz da kekeme olduğundan, insanlardan büsbütün kaçıyor. Okul onu korkutmakta, kara sakallı cübbeli papazlar aklını başından almaktadır. İlk sınıflarda biricik düşüncesi, eve kapağı atabilmek. Müdürden tokatı yiyince, sokak kapısını açık görür görmez evin yolunu tutma huyunu bir yana bırakacaktır.

İlk sınıfa hastalığı dolayısıyla bir gün gider, dört gün gidemezken, Ermeni matmazel öğretmen onu gene de geçirir. Ama ikinci sınıfta sert bir Fransızca öğretmeni olan Mösyö Prim onu sınıfta bırakır. Ertesi yıl Mösyö Fabiani ile anlaşınca okul sevimli olmağa başlar, dördüncü sınıf Saint Assomption'da tamamlanır. Ne ki, kanun çıkmıştır, Türk uyruklular ilk öğrenimlerini Türk okullarında biti-

receklerdir. Zaten çocuklar sınıf geçtikçe. S. Assomption'un alt sınıfları kapatılmaktadır. Böylece, Oktay Saint Benoit'ya yazdırılır — babası Galatasaray'a yazdırmak istemiş, Fenerbahçeli olduğu için direnmiştir —, 1935 de, beşinci sınıfı burada bitirir. O yılın Haziranında birdenbire, beklenmedik, bütün maddi durumu bozan bir ölüm: Salih Şahabettin Bey septisemi denen kan kanserine tutulmuş meğer.

Memurluğunda gerekli yılları doldurmadığından, eşine ve küçük oğluna aylık bağlanamayacaktı. Ağabeyiler eşleri ve çocuklarıyla Şehzadebaşı'ndaki eve gelmişlerdi; Vuslet Hanıma yol göründü. Kiracılık, yalnızlık, parasızlık yılları. Vuslet Hanımın küçük erkek kardeşi Celâl Hâzım Bey Paris'te Elçilik Müsteşarı; yollarsa ancak o ayda 50 - 60 lira yolluyor. Paraya düşkün olmayan Salih Şahabettin Bey sağlığında iyi bir ev, bir yalı, bir apartman satın almak için düşler kurmuştur; oğlu ile eşi, Fatih'in Fevzipaşa Caddesinde iki ayrı evde kiracı olarak oturur, ellerine Devlet Baba az bir şey ikramiye tutuşturunca, Fatih Çifte Kumrular Sokağında bir ev satın alır, başlarını oraya sokarlar. Saint Benoit'nın aylık okutma parası 10 liradır; artık orada okunamaz. Bir Türk ilkokulunda sınav veren Oktay, bir zamanlar babasının üzerine alıp çözümlediği dâvalar dolayısıyla aileyi de tanıyan İstiklâl Lisesi Müdürü Agâh Sırrı Beyden iyilik görür; ortayı, liseyi bu okulda bitirir.

Dayı, Cenevre Başkonsolosu olmuş; ilk gerçekçi köy romanı sayılan **«Küçük Paşa»**nın yazarı Büyükbaba Ebubekir Hâzım Tepeyran ise, 1939 da Niğde'den milletvekili seçilmiştir. Birkaç yıldır dargın olduğu kızını Fatih'teki eve gelerek arar. Yaz için köşke çağırır. Damadının ölümünden sonraki ilgisizliğini onarmaya çalışır ve artık kızıyla oğluna sürekli bir aylık bağlar. Onun zaten daha

torunu ilkokuldayken Fransızca kitaplar vererek **«edebiyat»** diye bir şeyin varlığını duyurmaya çalıştığını görüyoruz. Evet, Oktay Akbal dedesi için bir şeyler sezinliyor, ama onun asıl değerini 1939 da Son Posta gazetesinde Sadri Ertem'in **«Unutuhnuş Bir Eser: Küçük Paşa»** adlı makalesini okuyunca anlıyor.

Okumasını öğrendiği andan beri Çocuk Sesi, Afacan, Mektepli ve hattâ Akbaba gibi dergiler onun en yakın, en candan dostları olmuştur. İlkokulda Fransızca **«tahrir ödevleri»** beğeniliyor, gene ilkokulda yerlilerle savaşlar, kayıp adalar üstüne bir roman bile kaleme alınıyor; Ortaokulda Türkçe öğretmeni Bayan Meliha Güvemli, Haşim'in **«Merdiven»** şiirini nasıl yorumladığını görüyor da yazıyı sınıfta örnek olarak gösteriyor, sonra ona dönüp: **«Böyle çalış, geleceğin bir yazarı olacaksın!»** diyor. Lisede edebiyat öğretmeni Zahir Güvemli'dir. Cavit Yamaç Romanya'dan göçmüş, 9 uncu sınıfta gelmiş sırada yanıbaşına oturmuştur. Yaşça Oktay'dan büyük ve edebiyat konusunda dehşet bilgileri var. Silistre'de gazeteler, kitaplar çıkarmış hem de. Boş oturanı Tanrı sevmez; **«Doğu»** diye daktilo ile gazete yayınlıyor, yirmi beşer tane çoğaltıp tanesini ikişer kuruştan satıyorlar. Hitler'e, Mussolini'ye takılınca, Müdürden papara yiyip, her sayıyı edebiyat öğretmenine göstermek zorunda kalıyorlar.

1930 larda Beyazıt'ta o zaman **«Harbiye Nezareti»** denilen şimdiki Üniversite'nin bahçesinde Lâtin harfleriyle basılan ilk kitaplar sergisi açılmıştır. Bu sergide Jules Verne'in çevirilerini alır Akbal, bayılır onlara. Büyükbabanın kitaplığındaki Victor Hugo'lar kadar beğenilir. Başka şiir antolojileri de şiire ilgi duymasını sağlayıp, ortaokulda küçük, gizli bir şair yaratır. Ateş dergisinde çıkan korku öykülerine benzer öyküler döktürmesi ise, caba. 1937 de bunları alır, Türkiye Yayınevi'ne götürür, Ce-

mil Cahit Cem'le görüşür. Büyüklü küçüklü iki yazar aynı konularla uğraşmaktadır: Hayaletler, hortlaklar, ölüler. C.C. Cem, «**Yeşil Mumya**» adlı bir Fransızca kitap verir ona, «**Bunu çevir..**» der.

Ateş dergisi küçük boyda iken çıkmaz yazıları. Dergi büyük boy olunca, İstiklâl Lisesi için özel bir bölüm ayrılınca, o bölümde «**Vatan Uğruna**» ve «**Üç**» adlı iki hikâyesi birden yayınlanır. Şeytanın bacağı kırıldı bir kere; sıra, İskender Fahrettin'in «**Çocuk Duygusu**»nda hikâye yayınlatmaya gelir. Daha ötesini kendi ağzından dinleyelim :

«**Artık lisede, dokuzuncu sınıftaydım. Her gün üç kuruşu bayılır, A.N. Karacan'ın İkdam gazetesini alırdım. Çünkü her gün bir hikâye yayınlanıyor. Ben de yazıp yolladım. Sonra unuttum. 19 Mayıs şenlikleri için Fenerbahçe Stadı'na gittik arkadaşlarla. Ben seyirciler arasındaydım. — Hiçbir zaman sporla yakın bir ilişkim olmadı, oynadığım ve sevdiğim tek spor voleyboldur. — Güneş yakıcıydı. Herkes kafasını gazeteden külâhlarla örtmüştü. Bir İkdam alıp külâh yaptım. Bir ara külâhı çıkarıp elime alınca, «Ana Kaatili» hikâyemin yayınlanmış olduğunu gördüm. Sevincim müthiş bir şeydi. Çocuk dergileri dışında, hem de bir gazetede, ilk defa imzam çıkıyordu. İkdam'a yolladığım başka hikâyeler de yayınlandı. Cavit Yamaç dedi ki, Romanya'da her yazının parası alınır. Bir gün birlikte kalktık, İkdam'a giderek Karacan'ın yanına çıktık. Bizi bir hanımla tanıştırdı. Para falan isteyemeden atlatıldık. Sonra battı İkdam. Yeni Sabah'a yolladım hikâyelerimi, hepsi yayınlandı. Lise onuncu sınıftaki bir öğrenci için, Yalçın gibi bir büyük yazarın her gün başyazı yazdığı bir gazetede haftada bir hikâyesinin çıkması ne demektir? O artık olmuş bitmiş, ünlü bir yazar demektir. Lisede parmakla gösteriliyordum. Dokuzuncu sınıftayız; Ataç bir gün okula gelmiş, bir konuşma yap-**

mış, Ömer Seyfettin'in iyi bir hikâyeci olmadığını söylemişti. Şaşmıştık, kızmıştık. Ama düşüncelere de dalmıştık. Epey zengindi okulun kitaplığı. Bir gün raflarda «Semaver»i buldum. Okumaya başladım. İpekli Mendil, Bohça gibi hikâyeler hem şaşırttı beni, hem de kendine çekti. O güne dek, yazdığım Esat Mahmut, Kerime Nadir öykünmesi hikâyeleri bir yana bırakmak gerektiğini hissettim. Edebiyat değildi bunlar. Kolay, ucuz, gerçek dışı şeylerdi. Bayağılık vardı hepsinde. Alışılmış, tekrarlanmış şeylerdi. Başka şeyler yazmalıydım, kendime vergi şeyler. 1940 da bir sürü şiir yazdım. Yeni - Eski şiir tartışmaları başlamıştı. Gavsi Ozansoy'ın kara listesi günün konusuydu. Edebiyat öğretınenimiz Raci Bey bana «Gavsist» adını taktı. Cavit'le çıkardığımız «Doğu» gazetesi okulda yeni edebiyatın bayraktarıydı; Sait Faik, Orhan Veli gibi sanatçıları çevremizde duyurmak istiyorduk. Onuncu sınıfta Cavit, Vefa Lisesi'ne gitti. Sonra basın dünyasına girdi, Servetifünun'da çalışmaya başladı. Ben de bu dergide çeviriler yayınlıyordum. Şiirler yazıyor, ama yayınlanuyordum. Çok güclü şairler vardı ortada, benim yazdıklarım onlardan iyi, onlardan üstün değildi. «O Sokaklar» adlı bir tek şiirim yayınlandı Servetifünun'da, ondan ötesi hep çekmecede kaldı. Böylesine çeşitli, güclü bir şiir akımı ortasına şair olarak çıkmadım, o akıllılığı gösterdim. Lisenin son sınıfına kadar yeni edebiyatı, hikâyeleri, şiirleri okudum, çeviriler, eleştiriler yayınladım. Ahım şahım şeyler değildi bunlar, ama hepsi yeni edebiyattan yanaydı. Bu arada sinema ve çocuk dergilerine, para kazanınak amacıyla yazılar, çeviriler yolluyordum. 1941 den sonra profesyonel yazarlık hayatım başladı denebilir. 1943 ten sonra Servetifünun dergisinin sekreteri oldum, ayda 50 lira alarak bir yıl kadar bu dergiyi yönettim. Bir yandan da Babıâli dergilerine yazılar yetiştiriyordum. Liseden bitirme sınavında takuntılıydım. Bu bekleme yılını

böyle geçirdim işte. 1944 de Hukuk'a yazıldım. Bir yıl derslere dikkatle devam ettim. Bir iki öykü yazdım, hepsi o kadar. 1945 de Vakit gazetesine eleştirmeler, makaleler yazdım. Artık her yazıma telif hakkı alıyordum. 1944 ten sonra Necip Fazıl'ın «Büyük Doğu»su çıkmaya başladı. Yirmi bin kadar basan, çok satan bir dergiydi. Sait Faik'ler, Bedri Rahmi'ler hep oraya yazıyorlardı; bu dergide yayınlanan hikâyelerim geniş bir çevrece tanındı. Necip Fazıl'ın «gerici» yönü ortaya çıkmamıştı daha; sevilen, okunan bir şairdi. 1946 da ilk hikâye kitabım «Önce Ekmekler Bozuldu» çıkınca, çevreden epey bir ilgi gördü.

Hikâyecilik alanında daha sonra 1949 da «Aşksız İnsanlar», 1953 te «Bizans Definesi» 1954 de «Bulutun Rengi», 1955 de ilk iki kitabın ikinci basımı olan «İkisi», 1958 de «Berber Aynası» yayınlandı. Bunlardan başka 1950 de «Garipler Sokağı», 1958 de «Suçumuz İnsan Olmak» adlı iki romanım yayınlanmıştı. Bugün bu kitapların hiçbirinin mevcudu yoktur. İkinci ya da üçüncü baskılarını yapmak gerekiyor. Yayıncı çıkmadığından, ben de cepten para vererek bastırmağa yanaşmadığımdan, hepsi bir kenarda duruyor. 1959 dan 1966'ya kadar yazdığım 20 - 25 hikâyeyi ya tek bir kalın ciltte, ya da iki ayrı ciltte toplamayı düşünüyorum. «Düş Ekmeği» adında daha bitmemiş bir de romanım var.»

1949 yılının 14 Aralık'ında Millî Eğitim B.M.E. Basımevinde yayın müşaviri Bayan Fazıla ile evlenen ve bu evlilikten 30. Ekim. 1951 günü **«Oya»** adında bir kızları olan Oktay Akbal, dilimize ayrıca şu yapıtları çevirip kazandırmıştır: M. Chevalier **(Anılar)**; Kessel **(Öldürücü Vuruş)**, R. Sale **(Holivut'ta Cinayet)**; D. Hammet **(Sinek Kâğıdı)** — bunlar tefrika olarak kaldı —; İ. Nemirovski **(Çehov'un Hayatı)**; J.P. Sartre **(Gizli Oturum)**; J. Anaou-

ilh **(Vahşi Kız)**; A. Camus **(Veba)**; Radiguet **(İçimizdeki Şeytan)**; Labiche **(Hasır Şapka - Siyasî Tarih)**; H. Deschams **(İmparatorlukların Yıkılışı)**; Simenon **(Manhattan'da 3 Oda - Sisler Limanı)**.

«Gizli Oturum» gibi, **«Veba»** gibi, **«İçimizdeki Şeytan»** gibi yapıtları seçerek çevirişi, onun ince ve yüksek beğenisini saptamaya yeter sanıyorum. Eleştiri ve inceleme yazılarına daha 19 yaşlarında lise son sınıf öğrencisi olarak Servetifünun dergisinde başlamış, **«Şiirimizin Triosu» — «Cumhuriyette Edebiyatımız» — «Karikatürcülerimiz»** adlı yazılarıyla 1941 - 42'lerde dikkati üzerine çekmiş olmasına karşın, onları hiç de kalıcı, önemli bulmamakta; **«Kendimi bir eleştirmen olarak düşünemiyorum!»** demektedir.

«Şimdi o yazıları yeniden okurken hem sıkılıyorum, hem de ayrı bir tat duyuyorum. Ne iddialı, ne yukardan bakarak konuşmalar! İnsan hiçbir şey bilmezken ne çok şey bildiğini sanıyor! 18 - 19 yaşlarının allâmeliği, farkında olmadan ne kalpler kırıyor! Yıllar sonra «Ziya'ya Mektuplar» kitabından, Tarancı'nın bir mektubunda benim o yazılarımdan bahsettiğini gördüm. Şiir üzerine yazdığım bir yazıda Ziya Osman'ı unutmuşum, ya da küçümsemişim. O da tutmuş Tarancı'ya bunu yazarak yakınmış. Tarancı avutuyor onu; bunlar henüz toy çocuklar, bakma sen onlara! diyor.

1944 - 46 arasında Vakit gazetesinde eleştiriler, tanıtma yazıları yayınladım. Büyük Doğu'da da her hafta «Dünya Fikir Sanat Hareketleri» sütununu yazıyordum. Sartre ile Existentialisme'den ilk kez 1945 de bu sütunda söz açtım. Sanırım bu konuda Türkiye'de ya ilk, ya ikinci yazıdır. Vakit'de Valéry v.b. gibi yabancı yazarlar konusunda incelemelerim çıkmaktaydı. 1945 de Vakit'de çıkan en yararlı inceleme, bana kalırsa, «Harp Karşısında Şiir» başlıklı, iki bölümlü yazıdır. Vakit'te çıkan bu yazıların

çoğu elimde yok yazık ki.. Oysa o günlerde çoğu kimsenin ya çekinerek, ya yersiz bularak değinmediği konuları ilk kez ele aldığım görülür. 1946 dan 1950'ye kadar Varlık'-ta, Sanat ve Edebiyat Gazetesi'nde, Yirminci Asır'da, başka dergilerde eleştiri ve deneme yazılarım çıkmıştır. Gene de bunlara eleştirme diyemiyorum. Kitap tanıtma yazıları, ya da yerli yabancı yazarlar üzerine «kendimde denemeler» diyebilirim. Hiçbir zaman kitaplar ve yazarlar karşısında kılı kırk yaran bir incelemeci, eleştirmeci olamanuşumdur. Öncelikle mizacım, yaratılışım aykırıydı böyle çalışmalara; sevdiğim, hoşlandığım, yararlı bulduğum konularda düşüncelerimi, görüşlerimi yazmaktı benim yaptığım. Ya bir görev biçiminde, ya da canım istediği için.. Örneğin, Varlık'ta «Şair Dostlarım» dizisine «canım istediği için» başlamıştım, sonradan bu yazılar ilgi görünce bir çeşit görev oldu sürdürmek.

1951 den 1956 ya kadar, görevli olarak, Vatan gazetesinde her hafta bir kitap tanıtma yazısı yazdım; bir, iki, üç kitabı tanıtıyordum. İlkin Gazetenin magazin sayfasında çıkan bu yazılar, ortalama okura o yazarı, o kitabı tanıtmaktan öteye geçmeyecek çeşittendi. Derken «Vatan Sanat Yaprağı»na geçildi ve kitap üstüne yazılar daha çok bir deneme, bir çeşit inceleme niteliği aldı. Bunları, 70 yazarın 100 kitabı üzerindeki düşünce ve görüşlerimi «Kitap Günlüğü» adını verdiğim bir kitapta toplayıp yayınlamak niyetindeyim. Bakalım basmaya kim yanaşacak! Gene dergilerde, gazetelerde çıkan başka edebiyat konusundaki yazılar, denemeler de «Mutlu Azınlık» adlı bir kitap halinde hazır duruyor. Burada, kişisel görüşler açısından edebiyat sorunları ele alınmaktadır. Bunlardan başka Batı Yazarları için yazdığım tanıtma yazıları da ayrı bir kitap olabilir.

1956 dan 1965'e kadar Vatan'da her gün ya da gün aşırı yazdığım fıkralar içinde kültür konularına, sanat ve

edebiyat, genel olarak insanlık ilişkilerine değinenler de bir ya da iki cilt olacak sayıdadır. Bunları «Düş'le Gerçek» adıyla birleştirmek istiyorum. Son iki yıldır Varlık'ta çıkan bir çeşit günce sayılabilecek «Günlerde» notlarım da sanırım önümüzdeki yıl içinde kitap halinde yayınlayacağım.

Ama gene söyleyeyim; yüklü bir sayıya varan bu fıkralar, denemeler, tanıtma yazıları beni bir eleştirmeci, bir incelemeci kişiliği ile ortaya çıkaramaz. Nedeni, bu yazıların bir incelemeci, bir eleştirmeci gözüyle değil de, bir sanatçı, bir hikâyeci gözüyle yazılmasıdır. Okıduklarım, gördüklerim konusunda kendimce bir şeyler yazmışım. İddiasız şeyler bunlar; ille de doğru olduğunu ileri sürmediğim, ille de tek değişmez gerçek budur demediğim yazılar. Az çok Ataç'ın yöntemine benzeyen yazılar.. Ataç'taki «kesinleme» yapmak istemeden gene de az çok kesinlemeye giden yazılar gibi de değil. Kısacası, «Şair Dostlarım»ın önsözünde dediğim gibi, «öykümsü söyleşiler», ya da, kendimle konuşmalar. Kitaplar, insanlar, yazarlar, sanatçılar, yaşam konusunda. Kendimle, ya da benim gibi olanlarla, yazılarıma önem verenlerle, bir şey bulanlarla..»

Oktay Akbal'ın yeşil ve küçük bir çim alanı geçerek varılan Levent'teki evindeyim. Edebiyata meraklı kızı, bazan gelip bize kulak misafiri oluyor, bazan sedire kurulup hikâyeleri, romanları karıştırıyor. Eşi gelmişti, girmedi içeriye; nerede karnını doyurdu bilmiyorum, işine döndü gitti. Ocak mı bozuktu, havagazı mı gelmiyordu neydi, baba kız bir süre, köfte kızartmak için mutfağa taşındılar. Dışarda güneşsiz, zaman zaman rüzgârlı, limoni dedikleri soydan bir hava vardı. Önüme konan limonlu votkayı yudumlayarak, Oktay dışarı çıktıkça, küçük ama daha tam düzenlenmemiş çalışma odasına, rafları dolduran kitaplara, duvara asılı resimlere bakıyordum. Üniversite'-

de iken bir softa arkadaşı varmış. Konuşa söyleşe çocukcağız **«devrimci»** olmuş. Hem de çok hızlı. Bir gün yapışmış koluna, **«Hadi gel,»** demiş, **«toplantımız var.»** Oktay gitmemiş elbet. Bu kısacık öyküde, sanırım, onun bütün karakter yapısı yatmaktadır. Hızlanırlar, dönerler, değişirler; Oktay Akbal başlangıçta ne ise hep o insan, o yazar olarak kalır. Şimdinin **«ortanın solu»** na katılmış ateşli öncülerinden birini de anlattı. Tan gazetesini taşlayıp yıkanlar arasındaymış. Vitrininde Maksim Gorki'nin bir kitabı duran bir kitabevini de al-aşağı etmemeleri için, Oktay'la iki arkadaşı, vitrinin önüne, öyle, dikilmiş durmuşlar.

Anlatıyordu **«Bunca iddiasız olan bu çeşit yazılarım, gene de tartışmalar yarattı. Haldun Taner'in hikâyeciliği konusundaki bir yazım, onu tutan ya da yerenlerden, gazeteye pek çok mektup gelmesine yol açmıştı. Anladım ki, bir öykücü olarak başka bir öykücü için düşüncelerimi yazmam hatadır. Gerçi o görüşlerimde bugün de direnirim, Taner'in sonraki tutumu ne kadar haklı olduğumu göstermiştir, ama gene de bir romancı, bir hikâyeci, bir şairin «kitap eleştirmeleri» yazarak başka hikâyecileri, şairleri değerlendirmeye kalkışmasında bir tutarsızlık, bir yanlışlık var bence.**

Başka bir tartışma da «Mutlu Azınlık» konusunda oldu. Stendhal'in bir kitabını tanıtırken, onun, yapıtlarını «mutlu bir azınlığa» sunduğunu, bunda da haklı olduğunu yazmıştım. Vay sen misin! Tartışmalar, karikatürler.. Yazarların yapıtlarını çoğunluk için yazmaları gerektiğini öne sürmeler.. Ataç'tan Orhan Kemal'e kadar, tartışmaya karışmayan, girmeyen kalmadı. Aziz Nesin'in «Saçkıran» romanında bile «mutlu azınlık - bitli çoğunluk» şakalaşmaları ile yer aldı. Ve kimine bu «mutlu azınlık» sözü bir edebiyat deyimi iken bir siyasal deyim gibi geldi. Gündelik politikacıların konuşmalarına girdi. Bu deyimi Stend-

hal'in «to the happy few»den «mutlu azınlık» diye çevirdiğim halde, bugün en akla gelmez politikacının, gazetecinin dilinde, kaleminde rastlıyorum. Stendhal'i ayağa düşürmüşüm, büyük yazara bir saygısızlık yapmışım gibi bir tuhaf oluyorum, huzurum kaçıyor.

Bir başka tartışma da Ataç konusundadır. Ankara'da çıkan bir dergi Ataç için bir soruşturma açmıştı, cevap verenlerin çoğu Ataç'ı yerin dibine batırmışlardı. Ben bunu «çirkin» bulduğumu yazdım. Sayısız mektuplar geldi, Vatan Sanat Yaprağı'nda yayınlandı. Ataç'ı savunuşum onu sevindirmedi üstelik, büsbütün kızdırdı. İlk fırsatta bana saldırmaz mı? Düşünüyorum; insan görüşlerini açıkça yazdı mı, başı hep derde giriyor, yazarlığını kendi eliyle sevimsizleştiriyor.

Edebiyatta iş bölümüne inanırım ben. Bir öykücü öykü yazar, roman yazar, deneme yazar. Ama bir edebiyat tarihçisi, bir eleştirici, bir inceleyici değildir. Olmamalıdır da.. Ne kadar bilgili, usta da olsa, doğru görmem bunu. Bir şair, edebiyat öğretmeni, edebiyat profesörü de olsa, başka şairlerin şiirlerini «yansız» olarak inceleyemez. Sanatçının iç kişiliği engeldir buna. Denemeler yazarmış, düşüncelerini duyururmuş; o başka. Ben bir eleştirmen değilim, olmadım da. Bir öykücü olarak aklımın erdiği, bildiğim, tanıdığım konularda denemeler fıkralar yazdım, yazıyorum. Kalıcı nitelikte saydığım yazılarımı derledim, söylediğim gibi, yayınlanacak duruma soktum. Bugün edebiyatımızda iş bölümü gerçekleşmiştir. Tahir Alangu, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Memet Fuat, Asım Bezirci gibi gerçekten eleştirici niteliklerine, kişiliklerine sahip arkadaşlar var. Onların yanında yer alamam. Ben olsa olsa Ataç, Eyuboğlu, Günyol, Yetkin gibi «denemeci» sayılabilirim. Sayan olursa..»

Uzun yürüyüşleri seviyordu Oktay Akbal. Sonra beni otobüs durağına kadar geçirdi.

Kadıköy : 15 Nisan 1967.

TAHİR ALANGU

Tahir Alangu'nun doğum yılı, İstanbul'da besin darlığının alabildiğine duyulduğu bir yıla denk gelir: 1916. Beşiktaş onun doğduğu yer. Çocukluğunu çeşitli yönlerden etkileyecek olan doğduğu ev ise, arkasını Nişantaşı'na dayamış, yüzü sol yandan Ihlamur'a, karşıdan Yıldız'a bakıyor. Üst yanında, dedesinin, yaptırtılmasında haremağalarından ve saraylılardan para toplayarak öncülük ettiği Muradiye Camii var; alt yanı, yemiş ağaçlarıyla dolu kocaman bir bahçesi olan konak yavrusu bir yapı ile sınırlı. O zamanlarda kirada oturmak diye bir şey pek bilinmiyor; Alangu'nun doğduğu bu ev de dedesinin kendi malı. Anlattığına göre, mahalle kiracıyı ancak Cumhuriyetten sonra tanımıştır.

Halide Edip'in «**Mor Salkımlı Ev**» adlı romanında tanıttığı mahalledir burası: Bekçinin bile iki odalı bir evciği var. Gazete okuyan kimseye raslanılmıyorsa da, uzaktan uzağa piyano sesleri duyulabiliyor. Toplumsal ayrımlaşma hiçbir zaman bugünkü gibi keskin, köşeli, sivri değil. Ab-

dülmecid Han zamanında kurulan Nişantaşı, aşağıya doğru, Abdülâziz ve Abdülhamid dönemlerinde sarkıp yayılarak bugünkü durumunu alır. İstanbul'un en dik yokuşları oradadır ve **«Mor Salkımlı Ev»**, epey süre, buzda merdivenle kayan çocuklara, İngilizlerin **«bobslaike»** dedikleri alafranga kızaklara tanıklık etmiştir. Mahalle halkı, çoğunlukla memurlardan, pek az sayıda esnaftan ve önceleri bütün semti tutmuşken sayıları gittikçe azalan Saraylılardan meydana geliyor. Alangu'nun çocukluğu Mütareke yıllarına rastladığı halde, o, Beşiktaş'la Ortaköy arasını dolduran **«matbah-ı âmire»**lerden pişip de gelmiş tabla tabla yemekleri unutamamış. Saraylı komşulara gittiklerinde tattırmışlar ona da, lezzeti pek başka imiş. Mahallenin bir başka özelliği uzak yakın hısımları bir araya getirişidir; büyük dayı **«Mor Salkımlı»** sokakta oturuyorsa, ortanca dayı Ihlamur yolu üzerinde oturuyor. Teyze yanı karşı sırtlarda.

Mahalleden tutun ev içine dek **«farmason»** diye ad takılan büyük dayı bahriye güverte subayıdır. Darülbedayi'e gidiyor, bir de her gün gazete okuyor çünkü. Dedesine gelince, şimdi Resim Müzesi olan yerde **«Şehzade İmamı»**. Ne ki, ev halkına hiç açıklamadığı bağlantıları, kapıya yakın odada yatarken kafesin hafifce tıklatılmasından da sezinlendiği gibi, üç kolda gelişiyor; din adamlarıyla, Sarayla, politikacılarla. Gerek oradan buradan haber derleyen tulumbacıların gece gizliden gelişleri, gerekse (M.M.) örgütünün Maçka Kışlası, Beşiktaş ve Hayrettin İskelesindeki o zamana özgü çalışmaları, **«Şehzade İmamı»**nın pek boş oturur soydan biri olmadığını aileye kabul ettiriyor.

Kemal Tahir, **«Yorgun Savaşçı»**nın giriş bölümünde, Tahir Alangu'dan aldığı bu bilgileri, İttihatçılardan Reşit Beyin **«Fulya Tarlası»**nda kıstırılması ve intiharı olayını betimlerken gereç olarak kullanır.

Tahir Alangu'nun çocukluğu için, pek o kadar acılı ve sıkıntılı geçmedi, ama Aziz Nesin'in **«Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»** adlı biyoğrafik romanında anlattığı gibi, aynı korkular, aynı baskılarla, çeşmelerden su taşırken duyulan aynı utanmalarla geçti demek doğru olur. Nesin gibi Alangu da oyuncak nedir bilmiyor, oyun dünyasına çocuk olarak katılamıyor. Oturduğu sokağın boyu kısadır, Oyunları ise, evle bağlantılarını koparıp sokaklara dökülmüş acar çocuklar bir çeşit sertlikle uyguluyor. Alangu'ya kalan, bir köşede sinip, dayak yeme korkuları geçirerek seyretmektir yalnız. Bu sokak hemen aşağıdaki sokaktır, ama arada sanki aşılmaz duvarlar örülmüştür.

Erkeklerinki de pek öyle geniş değil, ama özellikle kadınların çocukların dünyaları çok dar, çok sınırlı. Cumartesinden cumartesine kurulan Beşiktaş Pazarı, hem her şeyin satın alındığı, hem her şeyin gezilip görüldüğü **«bir büyük mağaza»** yerine geçer. Et haftada bir gün alınır ve o günün şerefine köfte yapılıp yenir. Gerisi kuşbaşı kavrulur, kıyma olarak çekilir, sulu yemeklerde kullanılır. Öğle akşam yemekleri çoğunlukla bir kaptır, ama bolcadır. İkinci kap pilâv olabilir. Yazın salata eklenir.

Bütün bunlar, bize, Alangu ailesinin de içinde bulunluğu **«orta halli memur ailesi»** dedikleri zümrenin geçim endeksini vermektedir.

Semtin en yakın gezinti — ve âdeta soluk alma — yeri, kuzuların otlatıldığı, çocukların kuyruklarına cilet takarak uçurtma uçurdukları, kadınların evlerden yaygılar, hasırlar getirip oturdukları Topağacı'dır. Set set kahveli, davullu, zurnalı, kiralanabilir eşekleri ve arabalarıyla, İstanbul'un o zamanki en büyük bayram yeri Ihlamur'da kurulur. Alangu'nun çocuk dünyasında en çekici, en göz boyayan şey, iki oyuna bir bilet kesilen ve **«Hay benim pehlivanım — Ne var sultanım?»** tekerlemeleriyle başlayan çadır tiyatrolarıdır. Derken, bir iki yıl sonra, sıra sinema-

lara gelir ki, bayramın birinci günü başlayan **«seriyal film»** tam dört gün sürer. **«Esrarengiz Hane»** filmiyle Tahir Alangu zevkten, coşkudan boğulur. Masist'ler, Eddy Polo'lar Tym Mc Coy'lar, Liya de Pöti'ler, hem aşk — hem serüven üzere, akılları başlardan alır.

Cumhuriyetin ilk ilân yıllarıydı, Nişantaşı Sultanisi diye anılan ve ünlü Fehim Paşanın konağı olan bir konakta Alangu ilkokula başladı Küçük dayısı burada tabiiye öğretmeniydi. Okulun duvarlarını o zamana kadar hiç görmediği, meyvelerle av etlerini, yemek salonlarını canlandıran büyük yağlı boya tablolar, natürmortlar süslüyordu. Fehim Paşa artığı tablolar orada durakosun, İstanbul'dan Anadolu'ya bir memur akınıdır başlamıştır. Alangu'nun yüzbaşılıktan emekliye ayrılan babası Muhtar Nâzım Bey de, Türkiye'nin en uç noktasındaki Anamur Liman Reisliği'ne atanır. Alangu Akaretler'de, şimdi Halk Partisi merkezi olarak kulanılan yeni açılmış **«Şark İdadisi»**ne yatılı olarak verilir.

Bu, onun, ezilmişlikten yalnızlığa geçişinin ilk basamağıdır. Okulun yemekleri olağanüstü, cep harçlığı sorunu yola konulmuş, dışardan müzik öğretmenleri geliyor, arkadaki alanda top oynanıyor, sineması bile var ama küçük Alangu, zaten uyuşamadığı mahallesinden adamakıllı kopmuştur artık, bunca hısım - akrabadan hiçbiri onu arayıp sormamaktadır. İçinde, yuvadan atılmış, yüzüstü bırakılmış gibi bir duygu ile, okulun cıvıl cıvıl kaynaşan çocukları arasında tek başına, yapayalnız dolaşır durur. Kendilerini oyunlara rahatlıkla kaptıran becerikli çocuklara uzaktan uzağa imrenerek bakar. Yaşama düzeyi yükselmiştir gerçi, ama o her kapının önüne kadar yaklaşıp, içeriye kadar sokulup giremeden, ancak eşiğinden döner. Kontrplâk ve kıl testerelerle oymalar yapan, kelebek boyun bağı bile bağlayan bu çocukların ona bıraktığı bir tek kapı kalmıştır: Okul kitaplığının kapısı.

Edebiyat merakının başlangıç dönemini çocukluğa kadar geriletebildiğimiz zaman bir kuralın hemen hemen hiç değişmediğini görüyoruz; o da, kişisel yalnızlığın çocuk bilincinde algılanışıdır. Oyuncakları olan, sporla uğraşan çocuğun edebiyata geçişi son kerte dolaylı yollar izler, buna, edebiyat artık onun yaşamı boyunca biraz uzağında kalacaktır demek yanlış olmaz.

Şark İdadisi'nin başka çocuklar için son derece uygun koşulları, Alangu'ya okuma tutkusu aşıladıktan sonra, belki de aile bütçesine pahalı gelişi yüzünden bıraktırılır. İtalyan ve İngiliz okullarının kapılarında kısa bir süre dolaştırılan Alangu, ortanca dayısının yanına sığıntı gibi verilerek, Nişantaşı'ndaki 15. İlkokula başlattırılır. Benim de üçüncü sınıfı orada okuduğum ve **«at gibi kızlar»**ı saçlarından çektiğim bu ilkokul geniş, büyük bir yapıdadır. Alangu için, mahallede bir iki okuma meraklısı arkadaş bulma, elişleriyle resimlerini sergilere çıkarma dönemi gelmiştir. Daha doğrusu, ikinci sınıf öğrencisi Alangu, katı kabuğunu yırtma - kurtulma denemelerine girişmiş sayılır. Evde kitap gazete gene yoktur, okuma tutkusu ancak dışarıdan kaynaklar aranıp bulunarak bir **«nebze»** yatıştırılacaktır. Ne yapsın? Ortanca dayısının gözünde, okul kitaplarından başka şeyler okumak demek, **«Bu çocuk ileride adam olamayacak, ahlâkı şimdiden bozulmuş..»** demektir. Kitabın eve girmesi kesin - sert bir şekilde yasaklandığına göre, kitap artık elektrik lâmbalarının ışığı altında, kimi günler kapı önlerinde okunacak bir şeydir; kimselere gösterilmeye gelmeyen, saklıdan - gizliden, **«ayıp»** bir şey.

Jules Vernes'lerle, Engizisyon Mezalimi dizileriyle kafalar karışmış gitmişken, apansız, üstteki sokakta büyük bir yazarın oturduğu öğrenilecektir. Camekânlarda seyredilen **«Kızıl Tuğ»**un yaratıcısı Aptullah Ziya Kozanoğlu'dur bu yazar. Bir ayağını tramvay çiğnemiş olan,

Alangu gibi içe kapanık yaratılışlı sıkılgan bir çocuk, yazarın küçük kardeşi Halûk, takma ayağı ile her gün, 5-10 sayfa olmak üzere, ağabeysinin çok ünlü yapıtını evden gizlice getirip ona okutturacaktır.

İkinci sınıfın bitimine doğru, eski Türkçe okuyup yazma, öbür çocuklar gibi, Tahir Alangu tarafından da kolaylıkla öğrenilmiş olur. Gerçeklere bağlı kalmak kaygısını taşıyan Alangu, burada, eski Türkçe yazma ve okumanın pek o kadar güç olmadığını belirtmiştir.

Vapurla 10 gün kadar süren bir güverte yolculuğundan sonra, şimdi o, babası emekli deniz yüzbaşısı, Anamur Liman Reisi Muhtar Nâzım Beyin yanındadır. İlkokulun geriye kalan üç yılı Anamur'da biter. Yaşanması gecikmiş bir çocuk dünyasına burada kavuşan Alangu, kuşlara kapan kuracak, uzun-eşek oyununda en ön sıradakinin sırtına atlayabilecek, bütün bunları örnek bir şekilde başardığını görüp sevinç delisi olarak, ağaçların tepesinden aşağı inmek istemeyecektir. Meğer neymiş! Yörüklerin getirdiği peynirlerle yağ tulumlarını. araba dolusu kavunu karpuzu yok denecek bir paraya alabiliyorsun. Anası düğünlere, gece toplantılarına çağrılınca oğlunu da götürüyor. Evin büyük sebze bahçesinde, eski Jules Vernes ve Kızıl Tuğ okuyucusu, ağaçlarla bitkilerle sarmaş dolaş. Yabancılara karşı hoşgörürlüğü ve hattâ büyük bir yatkınlığı olan Anamurlular, Muhtar Nâzım Bey ailesini âdeta bağırlarına basmıştır. Alangu'nun en hoşlandığı şeylerden bir ikisi de, geceleri fenerler yakılarak kadınların ev ev dolaşmaları, **«kırıntı sofraları»** adını taşıyan töresel şölenlerde, önlerine tabaklar dolusu kuru yemişlerin gelip yığılışı ve o tadına doyulmaz masalların ballandırıla ballandırıla anlatılışı.

Onun folklara karşı bugün de duyduğu çok yakın-sıcak ilgi, böylece, Anamur'un **«kırıntı sofraları»**ndan başlı-

yor. Eski masalların çalışkan bir araştırıcısı durumuna getiriyor.

İlkokul başarılı bir şekilde bitmiştir. Ortaokul için yeniden İstanbul yolları görünür. Bu nasıl bir eğitim olacak, Alangu hangi okula verilecek? Aile kararsız. Üstelik, parası az. Başka çare yok, en iyisi, gene ortanca dayısının yanında Gazi Osmanpaşa Ortaokulu'na başlatmak. Öğretmenleri arasında Burhan Felek'ten Fransızca, Talha Kemal'den **«riyaziye»** okuyor. Alangu'nun arası dayı beyle hiç mi hiç iyi değildir; nedir o arpacı kumrusu gibi düşünmeler, gizliden kitap okumalar, dalgınlıklarla unutkanlıklar? Dayısı eve yazıyor, **«Bu çocuğu okutmak boşunadır. Gidişatını beğenmiyorum. Okuldan alıp bir sanata vermeli..»** Bakılıyor ki bu böyle olmayacak, babası onu Kabataş Lisesi'ne yatılı öğrenci yazdırtıp bir dertten kurtuluyor. Kabataş Lisesi özellikle o yıllarda bayağı bir **«Küçük Üniversite»** sayılmakta, öğretmenlerle öğrenciler de kendilerini bu havaya kaptırmış görünmektedir.

Artık arkadaş çevresi iyiden iyiye genişler Alangu'nun. Derken, Kastamonu'dan yeni bir arkadaş çıkagelir: Behçet Gönül.

Nasıl bir arkadaş mı? Mazlum, kendi halinde bir arkadaş. Şiirler de yazıyor. Adını sonradan Behçet Necatigil diye düzeltecektir. Özel yaşantısından pek bir şeyler anlatmıyor ya, üvey annesinden bir hayli çektiği, **«Aman Allah!»** dediği anlaşılıyor. İkisi birlik olup, el yazılarıyla bir dergi çıkarıyorlar ki, Alangu'nun bunu yitirmesine karşılık Necatigil hâlâ saklar durur.

Yıl 1930'dur. Şimdi burada, Kabataş Lisesi Edebiyat Öğretmeni Bedri Beyin adını saygıyla analım. İki kafa dengi arkadaşın üzerinde çok olumlu izlenimler bırakan bu öğretmen, onlara dil kurallarını ezberleteceği yerde, dil beğenisi aşılamaya çalışıyor. Bir iki şey söyleyip yazdırdıktan sonra, hemen ders dışı kitaplardan parçalar

okumaya geçiyor. Bir sınıf kitaplığı kurulması için öğrencilerine yol gösteriyor. Kolaylıklar sağlıyor ve yıl sonunda, piyango çektirip onlara bu kitapları dağıtıyor.

Kabataş Lisesi o zamana kadar fen bölümünden çıkanları **«Mühendishane»**ye, edebiyat kolundan çıkanları **«Tıbbiye»**ye yolcu ederken, bu töre bozulur biraz; Alangu ile Necatigil, **«Mülkiye»**ye gidenlere de katılmayarak, Yüksek Öğretmen Okulu'nun Edebiyat Bölümüne parasız - yatılı öğrenci olarak girerler.

Öğretmen Okulu ile ilgili izlenimlerini onun ağzıyla anlatacağım :

«Boksa başlayan amatörlerin öncelikle burun kemikleri kırılırmış. Bizim de, öncelikle, o zamana kadar tanıyıp bildiğimiz edebiyat anlayışımız, hevesimiz kırıldı. Romanın, hikâyenin, şiirin yerini, bu başka dünyada, edebiyatın matematiği sayılan filoloji dersleri almıştı. Arap-Fars filolojisi bir yandan, Türkiye dışı Türklerinin dillerini araştıran Türk filolojisi bir yandan, Köprülü Zade Mehmet Fuat Beyin her hafta Ankara'dan uçakla gelip, sinek uçsa kanat vızıltısı duyulacak sınıfta üstüste verdiği sistematik edebiyat dersleri öte yandan, eski bildiklerimizin ve tattıklarımızın üzerine çullandılar. Korkup kaçan kaçmıştı, Necatigil'le ben, bizi edebiyattan bu soğutma işine yiğitçe göğüs gerip dayandık. Ancak şu da var ki, direnişimizin yararlarını sonradan kavrayacaktık. Neyse işte, bir vakitler medreselilerin dediği gibi, boyuna (usul üzere) okutulduk.»

Yüksek Öğretmen Okulu'nun bitmesine yakın, İkinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Ekmek vesikaya binmiş, öğrenciller yarı aç, yarı toktur. Birkaçı zayıf düşüp hastalanmış, unlu besinlerin önemi, değeri kafalara dank etmiştir. Şehzadebaşı'nın leblebici dükkânları arı kovanı gibi işler. Öte yandan, her şeyi de yadsımak doğru mu

yani? Sinemalar 25 kuruş, Özcan Lokantası'nda rakısı falanıyla **«komple yemek»** 1 Liradır. Gel Özcan Lokantası!

Okulun son sınıfında, kıyısından bucağından, edebiyat çevresine sokulma denemeleri yapılırsa da, zamanın **«büyük sanatçısı»** diye tanınıp bilinen kimseleri değildir bu yaklaşma deneylerine karşılık verenler; Sait Faik, Salâh Birsel, Oktay Akbal.. gibi genç, öncü sanatçılardır.

Bu arada Eminönü Halkevi de kucak açmıştır Alangu'ya. O, zaten, artist çevrelerden çok, Halkevinin havasını suyunu kendine daha yakın bulur. Fakülteden gelme biri olarak azıcık atıp tutmalı konuşmaları, kimi zaman saldırganlığa varsa bile hoşgörü ile karşılanmaktadır. Memduh Şevket Esendal Parti Genel Sekreteri, Yavuz Abadan ise Halkevi Başkanı. C.H.P.nin kendini gençleştirme, yeni bir akıncı ruh kazanma eğilimi bu karşılıklı ilgileri çoğaltma yolundadır.

Halkevi dil - edebiyat kolunda Tarık Zafer Tuna'ya, İskender Fahrettin Sertelli ve başkalarıyla birlikte çalışan Alangu, nedense, **«Genç Türk Dergisi»** ile **«Halk Bilgisi Haberleri»** dergisine yazmaz da tutup İskender Fahrettin Sertelli'nin o aylarda yayınladığı **«Tarihten Sesler»** dergisine yazar. Oysa, anılan iki dergi, onun edebiyata ve folklora karşı hiç sönmemiş tutkusunu iyi kötü karşılayacak dergilerdir.

Öğretmen Okulunda iyi, başarılı bir öğrenci kabul edilen Alangu, Savaşın nedeni niçin üzerinde düşünmez, kitaplıklardan pek de başını dışarı çıkarmaksızın, kendini **«Türk Masallarının İç Yapısı ve Kahramanları»** adlı Fakülteyi bitirme tezine hazırlar. Niyeti, umudu akademik kariyer yapmaktır. Herkes ondan bunu bekler durumdadır. Tezinin konusu bir parça, Ankara Üniversitesinde çalışan Pertev Naili Boratav'ın adını akla getirdiğinden, profesörlerce iyi karşılanmaz. Onu kütüphanecilik üzerinde bilimsel bir araştırma yapmaya gelen Prof. Gottschalk'ın

yanına yamak verirler. Ama bu iş hoşuna gitmez onun ve Üniversiteyi bitirince soluğu Yedek Subay'da alır.

Tam üç yıl süren askerliği sırasında Denizli'nin Sarayköy'ünü, Çanakkale'yi, Ezine'yi, Bayramiç'i, Bursa ve Maltepe Askeri Liselerini dolaşmış, görmüştür. Askerlikten sonra onun Yozgat Lisesi edebiyat öğretmenliği başlamıştır.

Dünyanın altını üstüne getiren Savaş bitmişti. Türkiye'de demokrasi deneyleri başlıyordu. Yozgat eşrafı partilere bölünmüştü. D.P. İl Başkanı ülkücüdür, çekingendir, yalnızdır. Kimi öğretmenlerle Alangu onun yanına gittikleri zaman sevincinden bayağı gözleri sulanır. Genellikle, bütün işlerin artık düzeleceğine, bir altın çağ geleceğine inanılmış **«saf adam»**lar dönemidir yaşanan.

Yaz tatilinde İstanbul'a gelen Alangu, Erenköy Kız Lisesinin Felsefe Öğretmeni Mesude Hanımla evlenir. Yıl 1947. Millî Eğitim Bakanlığı koltuğunda Reşat Şemsettin Sirer oturmaktadır. Eğitim düzenimizde sil yeni baştan bir dönem daha: Bu dönem, Köy Enstitüleri kurucularının geriye alınıp, yerlerine Üniversite çıkışlı öğretmenlerin atandıkları dönemdir. Ve Alangu, İstanbul'da çalışan eşine de yakın olsun diye, Lüleburgaz'ın Kepirtepe Köy Enstitüsü'ne atanır.

Bir çeşit kitap kurdu olan Tahir Alangu'nun yaşamında insan gerçeğine sokulabilme, onlarla kaynaşma olanağı iki olaydan hız alıp gelişiyor; bunların biri asker ocağı, öbürü bu son Köy Enstitüsü denemesi. Bütün öğretmenlerle birlikte, öğrencilerin çok çeşitli çalışmalarına katılarak kendini oluşturuyor. Kuramsal dersler, kitaplık ve atelye çalışmaları, yapı işleri, tarlalar.. Doğanın ortasında 2-3 bin kişilik çağdaş bir site kurma çabası. Hep birlikte kendi kendini kurma ve yaratma. Bu konudaki araştırmaların derinleşmemesine karşın, Türk insanının gerçek bir sınama yeri.

Durum, Âşık Paşanın şu dörtlüğü ile özetlenebilir :

«Nagihan bir şara vardım
Ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş-u toprak arasında.»

Köy Enstitüleri üzerine açılan kötüleme, karalama kampanyası Millet Meclisinde sözcülerini, söylevcilerini bulurken, onu yaşatmaya çalışanların yazdıkları, söyledikleri şeyler de, Alangu'nun görüşüne göre, pek özgün ve yeterli çalışma ürünleri olamamış, coşku dolu bir edebiyattan ötelere geçememiş, dolayısıyla Tahir Alangu, kimi çevrelerde, bu soruna kendi açısından bakan birisi olarak tanınmıştır. O, Enstitülerin can çekiştiği ikinci zamana raslamıştır. **«Gölgesi uzun, süresi kısa ikindi güneşi zamanı»**na. Kuruluşa katılanlara gelince, onlar bütün hayranlıklarıyla, dağın dibinde durmuşlardır. Büyük bir iş başarmışlardı.

Alangu bu durumu şöyle özetler : **«Büyük romancıların çöküş dönemlerini anlatmaları bir raslantı değildir. Çünkü, toplumlar da, temele oturmuş, halkla büyük ilişiği olan büyük kurumlar da, yalnız boyutlarıyla değil, geleceğe yönelen imkânlarıyla da, ancak yıkıldıkları yerlerde anlaşılabilirler.»**

Kendisi için son derece zengin deneylerle dolu olan bu Köy Enstitüleri öğretmenliğini, sırayla, 1949 yılından başlayarak iki yıllık Van Lisesi, iki yıllık Erzincan Lisesi Edebiyat öğretmenliği tamamlar. 1943 yılında Trakya ve Anadolu'ya çıkan Alangu, 1955'te artık İstanbul'a döner: O zamandan bu zamanı, Çarşambadaki İmam Hatip Okulu'nda, Pertevniyal ve Galatasaray Liseleri edebiyat öğretmenliğinde dolduracaktır.

Bir eleştirmen olarak Tahir Alangu'ya baktığımızda,

onun, sanatın ve edebiyatın bütün türlerini toplumla ve yaşamla çok sıkı bir bağlantı halinde ele alıp değerlendirdiğini görmekteyiz. Alangu'ya göre, bu bağlantı ve ilişki yalnız sanat eserinin eğiliminde değil, ona biçimini veren yaşayan canlı dil ve anlatımla içlemini veren öğelerde kendini göstermelidir. Eğer Hint Edebiyatı masal ve fabl biçimleriyle kendini açıklamaktaysa, feodal toplumlarda epos da aynı görevi yükümlenmişti. Ortaçağın anlatım aracı olan epos'un romana dönüşmesi, derebeyliğin şehirleşmeye dönüşmesini izlemiştir.

Doğu toplumlarında ve bizde tilki hikâyeleri, ayrı ayrı, bir düşünce çekirdeğini ve bir ahlâk öğretisini belirlerken, Batıda, 12. yüzyılda çok yaygın şekilde manzum **(tilkinin romanı)** kılığına bürünmesi, başta aslan kral olmak üzere bütün soylu kişiler düzenini eleştirmesi de bir raslantı değildir. O tarihe kadar kliseye bağlı olan noterlik kurumu, bu tarihten sonra şehirlere yerleşiyor ve burjuvaziye bağlanıyordu. Çoğu Doğu kaynaklı fabl'ları derleyip bir manzum kılığına sokan ve soylu kişilere saldırı aracı olarak düzenleyen yazarların kliseden ayrılmış olmaları ise, herhalde raslantı diye kabul edilemeyecektir. Öte yandan, toprağını ve beylik haklarını yitirip kralın sarayına sığınan, savaşçı niteliklerini yitirip kültür ve sanat yoluyla inceleyen soylu kişiler de kendilerine saldıran bu soy eserleri hoşgörürlükle karşılıyorlar, kahkahalar atarak dinliyorlardı. İki yüzyıl önce bu olabilir miydi?

Belli başlı epopeler açıldığı zaman, orada gündelik hayatı ve küçük adamları değil, savaşları ve soylu kahramanları görürüz. Orada şölenler var, orada sürek avları var, orada yarışmalar var. Odüsseia'da yurduna dönen kahramana bir çoban, bir hizmetçi yardım ettiği halde, böyle bir karışıklık İliada'da yoktur. Bundan dolayıdır ki, Odüsseia'nın dünyasını Yunan toplumundaki krallık düzeninin çöküşü ve Site çağının başlangıcı olarak yorum-

larlar. Bütün dünyada romana geçişin dönemeci sayılan Don Kişot'ta, eposun ve ona bağlı olan Ortaçağ kişilerinin eleştirilmesi, iğnelenmesi gene bir raslantı olmadığı gibi, Cervantes'in bütün yaşamını kaplayan şövalye davranışlarından sonra böyle bir yapıt vermesi de anlatılanlarla doğrulanır ve edebiyat olayıdır.

Bu görüş ufkuna paralel çalışmaları, Alangu'yu bugün nereye getiriyor? Bildiğinden bir caymazlık ve tutarlılık araştırmasıyla, Don Kişont'tan çağımıza, bütün Türk romancılığının serüvenine getiriyor. Kendisi de cezaevinden geçmiş olan Cervantes, kürek mahkûmlarının başında duran bir adamı Don Kişot'la konuşturduğu sırada, bu yarı bıçkın adama şunları söyletir : **«Evet ben bütün görünüşüme rağmen bir düşünce insanıyım. Çünkü efendim, düşünür ve yazarların birçoğu haşmetli İspanya Kralının cezaevinden yetişir.»** Alangu sorunu buradan alıyor, Namık Kemal'den alıp bütün hikâye ve roman yazarlarımıza uyguluyor. Çıkan sonuç ilginçtir; Türk edebiyatının bazı kalıcı yapıtları da cezaevleriyle sürgünlerde kaleme alınmıştır. Sanatçı toplumun dışına itildiği bu amansız dönemlerde toplumla keskinleşen bir çatışmaya girmiştir, daha birtakım itmelerin de etkisiyle yazacak, yazarak hesaplaşacaktır. Aslında bu soy sanatçıların çoğu eylem adamıdır.

Alangu'nun eleştirmenlik konusundaki başka bir görüşü de, bir eleştirmenin dünya olayları ile yurt sorunlarını izlemekten kaçınamıyacağıdır. Sanat, tek başına, her şeyi kapsayan bir yorum kaynağı sayılamaz. Yapılan toplum ve tarih araştırmaları, yapı bakımından Türk toplumunun benzemeye çok özendiği Batı ülkeleriyle kökten ayrılığını ortaya koydu. Öte yandan, sanat dallarında alınan örnekler, modeller bir türlü yerli yerine gelip oturmadı. Yüksek düşünce ürünleriyle sanat, bir yerde, alt yapıyı yansıttığına ve bizim toplumsal yapımız da Batı

toplumsal evriminin geçirdiği yapılarla bir benzerlik göstermediğine göre, eleştirmen geçmişte kalan sanat türlerine bugünün gözüyle bakmak zorunluğunu ister istemez duyacaktır.

Onun bu savı, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman adlı üç ciltlik antolojisinin ikinci cildinin önsözünde şöyle anlatılmıştır :

«Kalkınma çabasında ve eğiliminde olan bütün memleketlerde ilk atılışların edebiyattan geldiğinin, çağların sanat yolundan çatlayıp belirdiğinin tarihçiler çoktan farkına varmışlardı. Üstelik, bir milletin fakir olması, teknikte veya bilimde yetersizlikler doğurduğu halde büyük sanatçıların yetişmesine engel olamıyordu. Edebiyat, gerçekçilik yoluna girince, ilk basamaklarında gözlemlerin yeniliği, kapalı çevrelerin edebiyata ilk defa açılışlarının verdiği tazelikler, öncülerin ilk eserlerini ayakta tutabiliyor, ilk tasvirlerin ardından, temeldeki büyük sorunlara, tarihten gelen belirleyici niteliklere çarpınca, artık öncü gerçekçilerin yetersizlikleri ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bundan böyle gerçekçiler, ekonomi, toplumbilim, tarih ve o memleketin insanlarını belirlemede işe yarayacak bilimlere ulaşamazlarsa yüzeyde kalacaklardır.»

Böylece, az gelişmiş ülkelere değinen kitapları okurken, eleştirmenin karşısına, bizim bu çeşit sorunlardan hangi çizgilerde birleşebileceğimiz konusu ortaya çıkmaktadır. Türk edebiyatı uzun süre ve hâlâ da dünya edebiyatına açık bir edebiyat değil. Komşu ülkeler edebiyatlarına ise — Sovyet Rusya söz dışı — büsbütün kapalı. Bugün az gelişmiş ülkeler problemleri çeşitli açılardan inceleme konusu olurken, edebiyat da herhalde bu ülkelerle kendi paralelini araştırma yoluna girecektir. Mısır'daki sanatçı, Sudan, ya da Gana'daki sanatçı neler söylüyor? araştırılmalıdır. Bu bağlantılara inandıktan sonra, sanat-

çının yaratıcı özgürlüğü kısıtlanmış gibi görünüyor. Oysa durum böyle değildir; sanatçı çağının dili ile, sorunları ve insan gerçeği ile bağlıdır önce, fakat her zaman ve her yerde bu gerçeğe bakış açısı değişkendir. Bu onun tasarlanmayacak kadar büyük özgürlüğüdür ayrıca. Geçmişin bağlantıları ile geleceğin umutlarından iyice kopmuş bir sanatçının anlaşılabileceğine inanmak çok zordur. Bazı toplumların bazı aşamalarında belirli türlerin ve anlatım yollarının birdenbire parlayıp halka ulaşması, çok sayıda yapıt verilmesi, özgürlüğün nerelerde bulunduğunu ve nasıl evrildiğini açıkça gösteriyor.

Türklerin özgürlüklerine ve toplumla olan ilişkilerine örnekler vermek gerekirse, Abdülâziz zamanında yasaklanan Vatan ve Silistre oyunundan sonra tiyatronun gelişmesi için önce Mütareke yıllarını, sonra 1950 yıllarını bekleyişimiz gösterilebilir. 1960 dan sonra tiyatro romanla yarışır duruma gelmiştir. Küçük hikâyenin yazgısında ise, 1955 ten sonra, romana geçişin basamağı olmak varmış.

Alangu'nun yazarlığında atılganlıktan çok direniş, tartışmadan çok alışılmışlara boyun eğiş yer alır diyebilirim. Fakat bu, onun kimi yazarlara birtakım ön yargılarla değilse bile, yitirilmesine kıyamayacağı umutlarla bağlanmasına engel olamamaktadır. İlk sevgileri, ilk ilgilerine bir çeşit sapmazlık gösteren bağlılıkları bu yüzden olsa gerektir.

Eserlerinin sıralanışına gelince

İlk heves yazılarını bir yana bırakırsak, Alangu, ciddi çalışmalarının başlangıcını 1938'lere götürebilecektir. O tarihten bu yana, folklor ve masal araştırmaları, edebiyat tarihi, eleştiri, kitap tanıtması türündeki küçük yazılar amatör edebiyat dergilerinden gazetelere doğru sürüp gelir. Bunları bir araya getirmek gereğini yazık ki duymamıştır. Yazma kitapları, dergi ve gazete koleksiyonla-

rını derleyerek topladığı notlardan zaman zaman seri makalelere yöneldiği olur. İstanbul'a geldiği 1955 yılından bu yana, her yıl bir konferans verme gibi bir tutumu da vardır. Yavaş yavaş geliştirdiği araştırmalarından bazılarını konferans konusu olarak seçer. Örneğin, Keloğlan masalları, Karagöz araştırmalarının bugünkü durumu ve Hint - Türk masal ilişkileri bunlar arasındadır. **«Fesleğen Güzeli»** masalındaki tipin araştırılması, onu, bizde bulunmayan ama Hint ve Yunan toplumlarında sık raslanan **«courtisant kadın»** tipine kadar götürdü. Böylelikle, sözü dinlenir artist yaratılışlı, erkek toplantılarında kendine özgü düşünceler taşıyan kadın tipinin dışsal uygarlıklardan aktarmalığı ortaya çıkmış oldu.

İlk kitabı bir sömestr ödevidir; Fin destanı Kalevala'nın 50 türküsünün özeti. Tarih 1943, üç formalık. Alangu o zamanlar öğrenci ve kitap kendi parasıyla bastırılmış. Niyeti, böyle eposları bir araya getirecek bir koleksiyon yaratmaktı, olmadı. Kaynakları topladıysa da, bir kıyıda doğum gününü, saatini beklemekteler.

İkincisi, **«Çalgılı Kahvelerde Külhanbey Edebiyatı»** adını taşıyan 1945 te yayınlanmış 60 sayfalık bir kitapçıktır. Köprülü Zade Mehmet Fuat Beyin saz şairleri üzerindeki araştırmalarına bir ek olarak katılmıştı. Onun kitabında eksik bıraktığı son dönem saz şiirinin çalgılı kahvelerdeki örneklerini derlemekte, bir cönke — yazma kitaba — dayanmaktaydı.

Uzun bir aralıktan sonra 1956'da, **«Sait Faik İçin»** adlı kitap çıktı. Aynı yıl içinde, mevlût kitabı ile Varlık Yayınları arasında yer alan **«Serveti Fünun Edebiyatı»** adlı kitapları yayınlandı. 1960 da Halime adlı çocuk romanını Türkçeye çevirdi. 1950 den bu yana hazırlıklarına girişti-

ği ve ilk cildini 1959 da yayınlatabildiği **«Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman»** adını taşıyan 5 ciltlik antolojinin 3 cildini 1964 te yayınlamış bulunuyordu. Bunu, Tanzimattan Cumhuriyete kadar olan giriş cildi ile 1950' den sonra gelen genç kuşaklar cildi izleyecektir.

Alangu'ya kalırsa, çalışmalarını Türk masalları üzerindeki metinlere ve yorumlara yöneltmek daha olumlu olacaktı. Halk masallarına yer verilse ve basılmak istenseydi, 1961 de Remzi Kitabevince yayınlanan **«Billûr Köşk»** adlı kitabında denediği anlatım yolunu bütün Türk masallarında yaygınlaştıracaktı. Bu uğurda bütün denemelerini bir yana bırakmaya razıydı. Alangu'nun edebiyat anlayışına ve tutkusuna göre, edebiyatın bir kefesine roman konulacaksa, öbür kefesine masal ve destanı koymak en verimli bir yoldur.

Bundan başka Alangu, İvo Andriç'in kendi deyişine göre en iyi kitabı olan **«Travnik Koonikası»**nı **«Gün Batarken»** adıyla 1964 de Türkçeye çevirdi. Bu kitap başkaları arasından özentiyle seçilmişti. Osmanlı devlet adamının en başarılı portreleri bu kitaptaydı. Romanla kronik arasındaki ilişkilerin ne kadar yoğunlaşabileceğini bu kitapta görmüştü. Son günlerde de, Bulgarların Reşat Nuri ile çağdaş ve onun toplum sorunlarını inceleyen romanlarına çok yaklaşan bir ünlü romancısı Yordan Yovkov'un **«Sınırdaki Çiftlik»** adındaki romanını Almancasından çevirmiştir. Her Balkan yazarının Türk düşmanı olmayacağını, hattâ Türk dostu olabileceğini göstermeye yarayan bir romandı bu.

Şimdi masasının üzerinde, öğretmenliğe başladığı yıllardan beri çalışıp durduğu Ömer Seyfettin'in yaşamı, sanatı, hikâyeleriyle ilgili bir denemenin 400 sayfa kadar tutacak son düzeltmeleri durmaktadır. Onu bu yola ileten,

kendi deyişiyle, **«Şimdiye dek bir sürü tercüme-i hal yazılmasına karşılık, sağlam ve geçerli bir biyoğrafik araştırmanın yapılmamış olması, bir sanatçı kişiliğinin yaşadığı çağın bütün yönleriyle birlikte ele alınıp henüz yazılmış olmaması»**dır. **«Bizim birçok yazarlarımızın yaşamları eserlerinden de büyük olabiliyor. Üstelik onların eserlerine de yönelince, yaşamlarının bunlara geniş ölçüde ışık tuttukları anlaşılıyor.»**

BURHAN ARPAD

Kızgın adam deyimini tam yerinde kullandığımı sanıyorum. Bazıları **«Son kızgın adam»** adlı bir filmi hatırlayacaklardır. Ama burada söz konumuz yeni Türk edebiyatının bir dilimi üzerinde toplanmaktadır. Ve ben size **«Alnımdaki Bıçak Yarası»**nı okumadan önce Burhan Arpad'ın hikâyelerini ve öteki yazılarını hatırlatmaya çalışacağım. Yazarlıktan söz açılınca da Burhan Arpad, ne ilk ne de son kızgın adamdır. Şimdilerde imzaları pek görünmeyen, ama İspanya iç savaşındanberi faşizme, nazizme karşı çıkmış, sosyal gerçekçi akımın öncüsü olmuş bir edebiyatçılar kuşağından gelen Burhan Arpad'ın bugün bireysel içedönük bunalımları işliyen genç kuşaklar arasında, o çevreyi arayışının o çevreyi özleyişinin bir görünümü olur kızgınlığı.

Arpad'ın kızgınlığı, aradığını yakalayamamaktan öteye geçmiyor. Yitirilmiş 1940 kuşağından ayakta kalan sadece birkaç kişi. Siyasal baskının bu kuşak üzerindeki yoğunluğu, dağılışın ilk aşaması oluyor. Topluluk bölü-

nünce, kendi kabuğuna çekilen bireylerden bazıları yön değiştiriyorlar. Yeni eğilimlere katılmakla güçlerini bu yolda sürdürebileceklerini sanıyorlar. Edebiyat alanına, gerçekdışı anlayışlarla donatılarak itilen kişiler kendi aralarında gruplaşarak kuşaklar arası birleşmeyi kesiveriyorlar. Yön değiştirenler sotada kalıyor, olumlu yolda yürümekte direnenler toplu bir güç olmak niteliğini kaybediyorlar ve böylece sosyal gerçekçi akımı sürdüren kuşaktan ses gelmez oluyor.

1940 kuşağı öylesine parçalanmıştır ki, tek kalan yazarlardan hiçbiri edebiyatın üzerine çöken karanlığa başkaldıramamıştır. Arpad'ın da hikâyeciliğini, yazarlığını sürdürmesi **«Hak bellediğin yolda tek başına gideceksin»** ilkesi uyarınca olmuştur.

Burhan Arpad daha 1940 larda sevilen ve beğenilen hikâyecilerimizden biriydi. İlk kitabı olan **«ŞEHİR - 9 Tablo»** çok övülmüştür.

«Son senelerde küçük hikâye branşında bilhassa Sabahaddin Ali ve Said Faik birer yüksek edebi kıymet olduklarını eserleriyle ispat ettiler.. Burhan Arpad da bu sanatkârlar kafilesine (Şehir) ile karışmış bulunuyor.»

«Bu zarif kitap hakkında umumiyetle mutalealarımızı şu şekilde hulâsa edebiliriz: tablolarda realist olunmaya, tabiilik ve vuzuha ehemmiyet verilmiştir.» (Karahan: 19 Mayıs D.)

«Bir mevzuun bu şekilde tablolar halinde nakli ve anlatılmak istenilenin hakiki hayattan sahneler şeklinde tesbiti bana Amerikan romancısı John Dos Passos'u hatırlatıyor.» (Vahdet Gültekin, 7 Gün D.)

«İddia edebiliriz ki hikâyeciliğimizde Sabahattin Ali, Sait Faik'lerin yanısıra bir Burhan Arpad'dan kahsedileceği gün pek yakındır.»

(Tacettin Koyutürk, Gençlik D.)

Görüldüğü gibi, kuşakça bir dayanışma gütmeyen yazarların belirttikleri de Arpad'ın daha ilk kitabıyla edebiyattaki yolunu kesin olarak ortaya koyuşudur. Onun bugünedeğin izlediği gerçekçi yolun, edebiyatımızın iki büyük ustası Sabahattin Ali ile Sait Faik'in arasındaki yörünge üzerine oturduğu açıktır. Arpad yazılarında bu yolu izliyecek ve toplumsal olayların en karmaşık biçimlerinin büyük şehirde toplandığını her zaman aynı dikkatle gözönünde tutacaktır.

Yazar bu kitabını sunarken : **«Hikâye 9 tablonun dekoru içinde anlatılmıştır ve bütün tablolar dekor ve şahıslarıyla ayrı parçalardır. (Memur), (Tüccar)a hiç raslamamıştır, (Reji kızı) bir defa bile olsun (Yeni Müdür)ü görmiyecektir. (Bir müsamere-i fevkalâde)de eğlenenler de birbiriyle tanışmazlar. (Herhangi bir tesadüf)ün karşılaştırdığı insanlar da öyle.**

Fakat hepsi beraber, bütün bir şehirdir.» diyerek hikâyelerinin biçimsel özelliğini belirtmektedir. Ne var ki büyük şehirde sosyal oluşum birbirinden habersiz gibi görünen bireyler arasında dolaylı olarak gelişmektedir. Örgütlenmelerin en yüksek biçimlerini de büyük şehirde görüyoruz. Bir tablonun ötekinden bağımsız olduğu ileri sürülemez. Ama insanları günlük çıkarları, günlük uğraşıları içinde gözlediğimiz vakit, karşımıza Arpad'ın çizdiği tablolar çıkacaktır. Şehir insanları tabloların sınırını pek aşmayan olaylar etrafında toplanmışlardır. Bu insanlar olayın içinde olayla birlikte hareket ederler, ama olayı yorumlamazlar. Yazar da, ele aldığı konuyu tablo biçiminde düzenlerken, olay ve olayla ilgili kişileri dış görünümleriyle yansıtır. Bu yansıtma sırasında yazarın davranışı nesnel değildir. Nesnel gibi görünür, aslında hikâyenin anlatım biçimi yazarın dünya görüşüyle bitişiktir.

ŞEHİR - 9 TABLO'dan rasgele aktardığım bir parçayı bu düşünlerime tanık gösteriyorum :

«Fabrikanın sekize beş düdüğü ötüyordu.

Çamurlu yokuştan inen soluk yüzler, toprak sokaklardan fırlayan çökük omuzlar ve kaldırımsız meydanlardan akan fersiz bakışlar, kalın ve kısık sesteki tahakküm kudretine koşuyorlardı.

Düdük, boşluktaki ıslak sessizliği yırtarak parçalanıyor, dağılıyor ve sonra yeniden mütahakkimleşerek ötüyor ve çağırıyordu.

Kırık ökçeleri üstünde kırıtan renksiz kadınlar, tabansız kunduralarını sürükleyen çocuklar, kalkık omuzlarıyla titreyen erkekler, hızlaşarak ve sıklaşarak, kalın sesteki ideale daha çabuk yetişmek için yarışıyorlardı. (....) Kalın duvarların yarattığı buruk atmosfere koşan ve yetişmeğe çalışan insanlar bütün hayat tadlarını buluyordular orada. Doyurulmuş karnın tatlı gevşekliğini, kalın duvarların arkasındaki yorgunluk kazandıracaktı. İki cinsin et kaynaşmasını tatmak için duvarların arkasında didişmek lâzımdı. Ve duvarların arkasındaki buruk atmosfer, onlara hayatı veriyordu.»

(Sekize beş var. Şehir, shf. 65-66, İstanbul, 1940)

İkinci Dünya Savaşının Avrupa'ya yayıldığı, psikozunun da savaş - dışı ülkemizi sardığı dönemde Burhan Arpad dar gelirli bir küçük memurdu. **«Bilmem kaç lira, kaç kuruş»**un hesabını yapa yapa aylar, yıllar geçirdi. Fakat bir süre sonra, özel girişimi dargelirliliğe yeğ tuttu. ABC Kitabevi işine katıldı. O gündenberi yaşamını kalemiyle sağlamıştır.

Arpad'ın yazarlığı iş edinmesi, onu hikâyeden başka türlerle de ilgilenmiye zorladı. Tiyatro eleştirileri, çeviriler v.b., çalışmalar, çoğu zamanını dolduruyordu. Savaş psikozunun şehir üzerindeki ağırlığı da günden güne yoğunlaşıyor, yoksulluk ve salgınlar şehri kasıp kavuruyordu. Öte yandan, vurguncu, istifçi, karaborsacı ve hacı

ağalarla bezenmiş bir çıkarcılar zümresi, yoksullaşan halkın gözü önünde har vurup harman savuruyor, mihvercilerin zaferi için beş vakit dua ediyordu. Sosyal gerçekçilik akımının öncüsü bir genç yazarlar topluluğu, — aslında spontane olarak doğmuştur — resim, şiir, hikâye ve yazılarıyla bu nazilerden yana vurguncuları ele aldıkça yönetici çevrelerin hışmına uğramakta, resimleri, şiirleri, kitapları ve dergileri toplatılarak sürülmekte ya da hapse atılmaktaydılar. Devlet mekanizmasının A dan Z ye bozuk olduğunu ilân eden başbakan Refik Saydam'ın, — kendisi bekârdı — ölümünden sonra evinde istiflenmiş pek çok erzak ve İngiliz kumaşları bulundu. Gerçekleri gizlemek emacıyla, Halkevleri, Nurullah Ataç ve Bob Stiller, sosyal gerçekçi akıma karşı çıkmışlardır. Burhan Arpad, edebiyatta bu sosyal gerçekçiler arasında yerini almıştı. «**DOLAYISIYLA**» adlı kitabında topladığı hikâyeleri bu dönemde yazmıştır. **«Sinema salonlarından gazete ve duvar ilânlarına kadar bir büyük şehrin dört küsur yılı»**nı anlatan bu hikâyelerin başlıca niteliği, asla bağdaşmayan zıtlıkların şehir yaşamına ne ölçüde egemen olduğunu yansıtmalarıdır. Bu yılların önemli tanıklarından biri olan Oktay Akbal, — o sıralarda çoğu günlerimiz beraber geçerdi — DOLAYISIYLA için sonradan Vatan gazetesinde şunu yazmıştır :

Arpad'ın insanları küçük serüvenler, küçük hayaller besliyorlar. Geçinmek, yaşamak. Onların başlıca kaygıları bu. Ama bunu nice zorluklar, nice çarpışmalarla sağlıyabiliyorlar. Büyük şehirde hayat pahalılığı devinin ezdiği küçük kişiler (....) Hikâyecinin tekniği bu hikâyelerin ilk yazıldıkları yıllara göre ileriydi...»

Selmi Andak ta Tercüman gazetesinde şunları yazdı

«Bir şehrin atmosferini dört küsur yıl içerisinde san-

ki bir projektörle tarayarak, kalabalık içinde, alelâde insanların hayal ve gerçeklerinden bir demet haline getirilmiş bir kompozisyon serisi.»

Dikkat ettiniz mi? **«küçük kişiler», «Alelâde insanlar»** diyor yazarlarımız. Oysa Arpad'la birlikte biz de onların arasındaydık. Büyük kişiyi yukarda tanıttım size. Öyle büyük olmaktan, böyle küçük olmanın erdemliliği üzerine aktöresel bir söylev vermekten hoşlanmadığım için susmayı yeğ buluyorum.

Arpad, bu dönemde, belge toplayan bir araştırıcı, bir sosyolog ya da bir röportajcı gibi çalışmıştır. **«Cinayeti Yazıyor», «Burun ve Eller», «İlânlardaki Şehir»** ilk bakışta insanı yanılgıya düşüren bir izlenime götürür. Edebiyattan arıtılmış kuru bir saptama sanılabilir bu yazılar. Oysa anlatımın hareketliliği, canlılığı yanında güçlü bir içermeyi de kapsarlar. Hikâyeleri okuduktan sonra belleğimizde bir röportajın verilerini aşan bir şeyler kalır. Bu kalanlar, hikâyenin ilk anda anlaşılmayan, ama zamanla algılanan sosyal içeriğidir.

Arpad'ın hikâyede denediği bu teknik çaba, yeni bir atılım olarak belirir ve onu iki büyük ustanın arası bir alana oturtur.

Ama gene de zaman zaman hikâyelerinde duyarlılık yoğunlaşıverir. Ve yazar bundan kendini kurtaramaz. Kurtarması da gerekmez. O zaman Said Faik'i hatırlatan bir anlatım içinde şöyle yazar :

«Sıcak öğle üstleri, tavukların sokaklarda ağzı açık dolaştıkları, sıcak ve kokulu kırların her şeye sindiği bu mavi dünyada, kan ter içinde kalıncaya kadar koşmak, küçük dereye kâğıttan yelkenliler bırakmak, ağaç gölgelerine sığınmış çayırlardaki kazları ürkütmek ve tuza batıra batıra çakal eriklerini ısırmak şu andan hep, hep arkadadır.» (Masmavi Dünya: Dolayısıyla, Shf. 41).

«Burun ve Eller» de bu duyarlılık yerini heyecan dal-

gasına bırakır. Sırtını büyüklere dayamış bir fırıncının, elinde ekmek karnesiyle saatler saati yağmur altında bekleşen yüzlerce insanın karşısında sadik tutumu kalabalığı tahrik eder:

«Saatlerden beri bekleyen bu yorgun, bu bezgin insanlar, birden canlanıyorlar ve tahammülün son çizgisini bir hamlede aşan bir gayretle, ellerini uzatıyorlar. Sabah karanlığındanberi boyunları bükük, mahzun ve endişeli bekleşen bu son derece yumuşak yüzler, birdenbire sertleşiyor ve bir el yağmuru, sayılamıyacak kadar çok ellerin uzanmasından meydana gelen muazzam bir tehdit karşısında, fırıncı geriliyor.» (Burun ve Eller, Dolayısıyla, Shf. 87).

Arpad'ın küçük hikâyeleri burada hatırlatmıya çalıştığım bu iki kitapla bitmiyor. Biraz sonra, gene şehir yaşamını yansıtan bir üçüncü hikâye kitabını da kısaca gözden geçireceğiz. **«Şehir»** ile **«Dolayısıyla»** aynı dönemin ürünleri sayılabilir ama **«Taşı Toprağı Altın»** daha yakın bir dönemin hikâyelerini toplar. Bu arada yazarın değişik türler üzerinde yaptığı çalışmalardan belki de en olumlu sonucu vereni, biyografik bir hikâyedir: **«Komik Naşit Beyin Hikâyesi».**

«Komik Naşit Beyin Hikâyesi» çok beğenildi. Tahir Alangu, Vatan gazetesinde şöyle yazmıştır :

«Bu konuyu biyografya hikâyesi biçiminde ele alan Burhan Arpad'ın başkalarının pek beceremiyecekleri bir iş başardığını söylemeliyim.»

Ulus gazetesinde çıkan bir yazıda da aynı beğeniyi okuyoruz :

«Komik Naşit Beyin serüvenini bir hikâye anlatımı içinde bize sunan Burhan Arpad gerçekten iyi ve değerli bir iş yapmıştır.»

Kitabın başarısı yalnız konusundan, yani Komik Naşit Beyin hayatı oluşundan gelmiyordu. Bu konunun hi-

kâye biçiminde kaleme alınıp, edebiyatlaştırılması bakımından da bir önem kazanıyordu. Şair ve hikâyecilerimiz kitabı bu açıdan değerlendirmişlerdir.

M. Sunullah Arısoy şöyle yazdı :

«Son Perde'yi rahat anlatımlı bir hikâye kitabı gibi de okuyabilirsiniz.» Ve sosyal gerçekçi akımın öncü yazarlarından Samim Kocagöz Yeditepe'de Burhan Arpad'ın kitapları üzerine yazdığı bir yazıda :

«Bu yolda çalışması hem bir boşluğu dolduracak, hem de hikâyeci kişiliğinden gelen yeteneğini büsbütün ortaya koyacaktır.» diyerek Arpad'ın biyografya hikâyeciliğini övmekte ve onun bu türde çalışmalarının devamını istemektedir. Bütün bu şevklendirmelere rağmen biyografik hikâye türünde **«Komik Naşit Beyin Hayatı»** tek eser olarak kalmıştır.

Gerçi Arpad'ın bu türe yakın çalışmaları olmadı değil; **«Perde Arkası», «Oyun 6 Tablo», «Operet 8 Tablo»** kitaplarında da hep kuliste geçenlerin hikâyeleştirilmiş anıları yer almaktadır. Tulûat, Operet ve öncü tiyatronun bir arada yaşadığı sanat ortamının kendine özgü yaşamını Arpad çok canlı tablolar halinde gözönüne çıkarmaktadır. Bu arada kişilere değinen ve anlatımlarında röportaj - hikâye denebilecek bir biçime yönelir.

Arpad bir yandan hikâyeciliğini bu tür çalışmalarla geliştirirken, öte yandan gezi edebiyatı türünde yoğun bir çalışma sonucu özlü eserler de vermiştir : **«Tunadan Şimale Avrupa». «Uçuş Günlüğü», «Gezi Günlüğü», «Avusturya Günlüğü».** Bu arada gazetecilik, sinemayla yakın ilgiler, seyrek te olsa küçük hikâyeler, fıkralar ve çeviriler.

Yazarlığı iş edinip te yaşamını kalemine dayayan kişilerde bir seviye tutturamayış belirir zamanla. **«Yazar kanıksamış»** denir, yorulmuş ya da tükenmiş denir. Arpad bu genellemenin dışında kalan çok az imzadan biridir. Al-

tı, yedi yıl sürekli olarak Vatan'da fıkra yazmıştır. Gazetecilikte, yazarlıkta en ince işlerden biridir fıkra yazmak. Bugünedek günlük basında pek çok fıkra yazarı görülmüştür de, iyi fıkra yazarlarımızın sayısı gene de bir elin parmakları sayısını geçmemiştir. Çünkü fıkracının işi, uzun vadeli yorum ve yargılar getirmek değildir. Fıkranın etkileme süresi 24 saati pek geçmez. Ne var ki fıkra yazarı üstün bir anlatım gücüne sahip olacaktır.

Aksi takdirde fıkrasının etkileyici olması bir yana, varlığının bile farkına varılmaz. Burhan Arpad yerini dolduran bir fıkra yazarıydı, hattâ bazı eleştiricilere bakılırsa, onun yazarlığında en ileri aşama bu alanda belirmiştir. Onları bu yargılarında yanılgıya düşüren, yazıların eşdeğerliliğine rağmen nitelik ayrışımının büyüklüğüdür. 30 yılda 4 küçük hikâye kitabına karşın, 7 yılda 2000 fıkra.

Şimdi bir hususu belirtmenin sırası geldi sanırım. Arpad hikâye yazmakta az verimli görünmekle birlikte, hikâyeciliği geliştirecek edebiyat çabalarından geri kalınamıştır. 4 cilt gezi günlüğü ile 4 cilt tiyatro yazısı da hikâyeleriyle birarada ele alındığı vakit, edebiyat içi çalışmaları ağır basacaktır.

Bazı çevreler de Arpad'ı çevirmen olarak öne çıkarmaktadır. Gerçekten, titiz bir çevirmen olarak epiyce geniş bir ünü vardır Arpad'ın. Ama boşuna değildir bu. Çeviriyle uzun süre uğraşmanın kendisine kazandırdıkları vardır elbet. Nedir onu usta bir çevirici yapan, bu ısrarlı çabası mı? Pek sanmıyorum öyle olsun. Daha üstün gördüğüm ihtimal, Arpad'ın çevirdiği yazarlarda belli bir nitelik aramasıdır. Gözünün tutmadığı yazarları çevirmekten daima kaçınmıştır, yoksulluk bahasına da olsa. Remarque, Zweig, Habeck, Dimov ve Anna Seghers'i onun türkçesiyle okumak istiyor okurlar

Burhan Arpad'ın hikâyecilikten başka dallardaki ça-

balarını böylece özetledikten sonra, yeniden hikâyelerine dönelim.

«Taşı Toprağı Altın» adlı kitapta topladığı hikâyeler de, daha öncekilerden pek ayrıcalı değildir. Gene büyük şehrin yaşamını yansıtan tablolar karşısındayız. **«Bir Boğaz Sabahında»** balıkçı Halil'in sessiz sedasız ölümünden, bir tokatla silkinip gerçekleri kavrayıveren işçi Enver'e kadar birtakım insanlarla başka birtakım insanlar karşı karşıyadır. Sade insanlar mı? İnsanların değerleme yargıları köpekleri bile ikiye ayırmıştı. Yazar, bir mayıs sabahı öldürülen bir sokak köpeğini güçlü bir duyarlıkla anlatırken ayrışımı da belirtiyor :

«Ürkek bakışlı sokak köpeğinin bir çöp arabasında götürüldüğü günün akşam gazetelerinde korkunç haberler vardı. Köyleri bombalıyan uçaklar, karısını bıçaklıyan kocalar, yavrusunu boğazlıyan analar, sevgilisini doğrıyan delikanlılarla ilgili sayfalar dolusu haber ve fotoğraflar. Amma, insanları ısırmasın diye öldürülmüş bir sokak köpeğinden söz açan tek satır yoktu.

Boyunları tasmalı ve zincirle bağlı köpekler ise, bahçelerde ve evciklerinde tutsak, fakat mutlu, tuhaf sesler çıkarıyordu.»

Bu hikâyenin konusu, Ömer Seyfettin ile Reşat Nuri'ye yabancı değildir. Ne var ki onlar hikâyeyi daha başka türlü bitirirler. Hattâ böyle bir sonuca varmıyacak biçimde kurarlar hikâyeyi.

Olayların kavranmasında beliren bu ayrılık, sosyal gerçekçi akımı benimseyen kuşakla daha öncekiler arasında en büyük uçurumu meydana getirmiştir. Dahası var, eskiler politik mücadele konularını edebiyatın dışında tutarlardı çokluk. Sakıncalı bulurlardı politik sorunlara eğilmeği. Bir de, politik mücadelenin dışında durdukları için bu konulara yabancıydılar. İlkin Sabahattin Ali, siyasal polisin odasını okurlara gösterdi. Bu bir rastlantı değildi.

Politik evrimin gelişmeleri insanların günlük yaşamını etkilemeğe başlamıştı. Sabahattin Ali bu konuyu hikâye türünde ilk ele alandır. Şiirde ondan daha önce, politik mücadelenin geleneği kurulmuştu. Anlatmak istediğim, hapishane yaşamının edebiyatımıza girişi değil, emekçi ve emekçiden yana olanlarla siyasi polis arasında olup bitenlerdir. Yani toplumda tabandan gelen tarihsel gelişmeyle, bu gelişmeyi önlemiye çalışan güçlerin karşılıklı tutum ve davranışlarıdır. Burhan Arpad da **«Bayram Sabahı»** adlı hikâyesinde bu konuyu işlemiştir. Çok partili demokrasi düzenine ilk geçildiği günlerde, emekçilerden yana kurulan bir partiye katılan bir işçinin sorguya çekilme olayını anlatır bu hikâyesinde Arpad

«Kara suratlı herifin sırıtarak yapıştırdığı tokadın acısını da, daha sonraki sayısız tokadı da duymadı bile. Sadece hayatta ilk dayağı burada yediğini düşündü. Hem de evlenip çoluk çocuğa karıştıktan sonra. Suçu olmıyan kişiye dayak atılabileceğini aklı almıyordu. (....) Gece ve karanlık, yüz on basamaklı çatı katında, fareli bodrumda kalmıştı. Karşı tepeleri aşan güneş, Haliç kıyılarına gündüzü, emek karşılığı mutlulukları ve bol ışıklar getiriyordu (....) Güçlü tornacı kolları sapsağlamdı. Fakat iç dünyası her yanından daha sağlamdı . . . »

Arpad, **Taşı Toprağı Altın**»daki hikâyelerinde sadece bir gözleyimci değildir. O aynı zamanda olaylara katılarak onların nedenlerini açıklamakta, kahramanlarını bu sorunlar üzerinde düşündürmektedir. Artık Arpad, hareketleri, olayları saptamakla yetinmiyor, bunların insanlar üzerindeki etkilerini inceliyor ve çoğu zaman bu algılanmış, bilinçlenmiş insanları hikâyelerinde canlandırıyor.

Bu gelişme aşamasında — bunda yazarlığın çeşitli türlerinde çaba harcamış olmasının payı olduğunu söylemeliyim — ilkin bir hikâye olarak düşündüğü, ama son-

radan romana çevirdiği **«Alnımdaki Bıçak Yarası»** önemli bir sorunu işlemektedir. Örgütlenmiş fuhuş mekanizması bütün ayrıntılarıyla bu kitaba konu olmuştur.

Burhan Arpad'ın, edebiyatımızın **«Kızgın adam»**larından biri haline gelmesi, — yukarki bölümde değindiğim gibi — sosyal gerçekçi akımı besliyen 1940 ortamının şimdilerde var olmayışıdır. Bu ortamı yaratan toplulukların nasıl dağıtıldığını biliyorsunuz. Ama Anayasa evriminden bu yana koşullar değişmiştir. Sosyal gerçekçi akımı güçlendirmiye elverişli bir ortam hazırlanmıştır. Şu var ki, batı özentisi bireyci bunalım eğilimleri edebiyat çevrelerini kaplamıştır. Bireysel başkaldırı ya da romantik devrimcilik doğrultusunda bir başka kıpırdanış genç yazarları kendi çevresinde toplamaktadır. Böylece Anayasa evriminin getirdiklerinden bu çevre yararlanmaktadır. Eskiden Halkevleri, Ataç ve Bob stillerin genç edebiyatçı kuşaklarını belli bir doğrultuya sokma görevini, şimdi bu romantik devrimcileri destekliyenler yapmaktadır. Sosyal gerçekçi akımı edebiyat alanına yanaştırmayan bu ekip basın ve yayın araç ve örgütlerine egemen olmuştur. Ve 1940 kuşağından hayatta kalanlar da teker teker **«Kızgın adam»** haline gelmişlerdir.

HAYATİ ASILYAZICI

Asılyazıcı'yı 1959'larda, Kim dergisinde tanımıştım. Sanat sayfasını yönetirdi, sonradan o derginin Yazı İşleri Müdürü olmuştu. 1931 yılında, Artvin'in ilçelerinden Arhavi'de doğdu; fındık ve çayı çok önemli şimdi. Ailesi Kafkaslar'dan, 1893 savaşından çok önce gelmiş. Babası Vahap Asılyazıcı bir elektrik - makina teknisyeni, Etibank'ta çalışıyor. Annesi Makbule Hanım bir ev kadını. 1942 de ölmüş. Babasının orada burada dolaştığını anlatırken, birden ayağa kalktım **«Yahu sakın baban Divriği Demir Madenleri İşletmesi'nde tanıdığım, havai hat ustası Vahap Usta olmasın?»** Hayati gülümsedi **«Evet, o.. Ben Divriği İlkokulu'na giderdim o zaman. Geçende bir yerde resmini gördü babam, sor bakalım Demir Madenlerinde çalışmış mı, dedi.»** Böylece, Arhavi'li Hayati'ye yakınlaşıyordum daha çok. Onun, nerede bir endüstriyel kuruluş varsa oraya göçen aile yaşantısını daha iyi anlıyordum. Ve Hayati, geçmiş yılları anlattıkça, Rusya'dan getirdiği antikalaşmış dikiş makinasıyla, eşi ölünce dikiş-

ler dikip aileyi geçindiren, Rusya anılarını söyleyen babaanne Fatma Hanım, ilk çocukluk çağlarının önem kazanan kişisi oluyor. Avrupa'dan gelselerdi, çocuklarına elbette Avrupa'yı anlatacaklardı. Arhavi'de ilkokulun 4 yılını okuyan Hayati'de başka kitapları okuma alışkanlığı, babasının yolladığı kitaplarla başlıyor; Reşat Nuri'lerle Robenson'lar karmakarışık.

Sonra, Divriği'deki Nuri Demirağ Ortaokuluna sürgün gelen Türkçe öğretmeni Sami Göksu, eline Gogol'dan parçalar vererek, küçük Hayati'ye : **«Anlayamadığın yerler olursa gel sor..»** diyor, onu bir seçime doğru iteliyor. Sormadan önce, Hayati, **«Müfettiş»**i iki kere okumak zorunda kalıyor. Sami Göksu çok kalmamış Divriği'de, nöbeti bırakır gibi, işi Fikret Madaralı'ya bırakıyor; Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nden çıkıp gelmiştir Madaralı. Hayati bu sırada, bir arkadaşıyla, okul duvar gazetesi çıkarır. Madaralı da onu çok sever; kitaplar verir ve bir gün, Hayati'yi dövemez de, dövmeğe kıyamaz da, yanında oturan arkadaşı Osman Kirişçioğlu'nu döver. **(Bu Kirişçioğlu, sonradan, Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenaze töreninde olay çıkartan mühendistir.)**

Lisenin ilk yılı Sivas'tadır, sonraki yıllar, babasının Karabük'te görev alması dolayısıyla, Kastamonu Lisesi'nde. Ve Lise'nin Edebiyat öğretmenleri Rauf Mutluay ile Mehmet Deligönül'dür.

Lise sonda, **«Sıra»** adlı aylık bir sanat gazetesi çıkaran Hayati'nin bu dergisi İstanbul'da, Maya galerisinde sergilenince, Hamdi Tanpınar ile Tarık Buğra, gazete ve dergilerde sözünü ederler.

1954'de İstanbul'a gelen Hayati o gün bugün İstanbul'dadır. Hukuk Fakültesi'ni ikinci sınıfta bırakıp gazeteciliğe, yazarlığa atılır..

Heves, eski yıllara kadar gidiyor, Karabük'te iken

İstanbul'daki küçük bir iki gazetenin muhabirliği ile de renkleniyordu.

Kim dergisinden sonra Hür Vatan ve Hareket gazetelerinde sanat sayfaları yöneticiliği. Daha sonra Dünya gazetesi ve en sonra Akşam gazetesi. Böylece, sanata dirsek çevirmiş İstanbul basınında, Hayati Asılyazıcı, sanatla gazeteler arasında bir köprü görevi görür, bu görevini sürdürmeğe çalışır. Hikâye üstüne, şiir üstüne, tiyatro üstüne anket soruları açar. Daha çok çalışmalarını tiyatro dalında yoğunlaştırmakla birlikte, hikâyeden, şiirden, romandan da uzaklaşmaz. Sanatçılarla, sanatçı çevrelerle yakın ilişkileri vardır.

Konuşmalarımız sırasında, **«Benim asıl tutulduğum şey, birisinin bir yazarı sevimsiz bulunca, bütün eserlerini toptan batırmasıdır..»** demişti. **«İşte ben buna karşıyım. Böyle ne okurluk, ne de eleştirmenlik olur. Kimse, kimseyi uzun boylu incelemiyor. Birkaç dokunaklı sözle, sevmediği yazarı batırmaya çalışıyor. Ben, gitmeyi çoktandır niyetlediğim Sovyet'lere yakın zamanlarda iki kere gittim, sanat ve kültür hareketlerine verilen önemi gördüm. Sosyalist ülkelerin toplumcu sanatı başlarının tacı etmeleri beni hiç yadırgatmadı. Sanatın görevi ve işlevi, bu ülkelerde daha çok belirginleşiyor, su yüzüne çıkıyordu. Yazar bir kitap çıkarıyor, üç dört yıl rahatça geçiniyor. Bir de bizimkilerin durumu geldi gözümün önüne..»**

Hayati Asılyazıcı, gittiği ülkedeki kültür - sanat çalışmalarını ayrı bir kitapla anlatacaktı.

Eleştirmenliğinde, Asılyazıcı, roman ve hikâyeyi derinlemesine araştırmalarla kuran sanatçıları tutuyor. Salt olay anlatanı, ya da, bugünden yarına çözümlenebilecek konuları işleyeni pek tutmuyor. Hikâye ve romandaki cinsel bunalımlara gelince, salt cinsel bunalımı vermek, kadınsızlıktan yakınmak, ona göre, düzeyde anlatımlar-

dır. İnsanın kişiliğine sıkıca sarılı cinselliği ile birlikte, bu cinselliği de belirleyen sayısız etkenler vardır. Sanatçı, kimi ekonomik, kimi töresel bu etkenleri inandırıcı bir şekilde açıklayabildiği zaman daha başarılıdır. Türkiye'nin uzak geçmişi kadar, yakın geçmişi de karanlık bir perde ile örtülüdür. Yöneticisinde ve araştırıcısında, gerçekleri çatır çatır açıklamak, korkmadan ortaya dökmek diye bir tutumdan söz açılamaz pek. Her şey kedinin pisliği gibi örtülüdür. Halk da alıştırılır buna. O kadar ki, Yassıada'da **«köpek dâvası», «bebek dâvası»** yürütülürken, **«Böyle şeyleri yapmayan Büyüklerimiz oldu mu?»** der, dâvaları önemsemez. Onun için, kimi gerçekleri, araştırmaları, ya da sanatçı sezgisiyle ortaya getiren yazarlar, Hayati'nin sevgisini kazanır.

Asılyazıcı, son yıllar hikâyeciliğinin bunalıma girmesinin nedenleri üzerinde bir anket düzenlemişti. Ben, **«Bu konuda senin düşüncen nedir?»** diye sordum. **«Bir kere, ankete gelen cevaplarda, bazı yazarlarla uyuşum içindeyim. Bence, sanatçının halktan kopması ve kendi bireysel açmazlarının bunalımlı anlatımlarına dökülüşü, onun, asında başkaları tarafından hikâyesinin yazılmasını gerektiren bir durum yaratıyor. Bakıyorsunuz, adam kendi anılarını, açmazlarını anlatıyor, ama toplum sorunlarını gerektiği ölçüde kavrayamadığı için, bir yanıyla yavan, karanlık ve inandırıcı olmaktan uzak kalıyor. Bir bağlantı kurulamıyor.. O yazara bir yakınlık duyulamıyor. Yabancılık, iğretilik başgösteriyor. Diyorum ki, bunun bütün yükünü okuyucuya yüklemeyelim. Sanatçıdan, kendini daha çok ilgi ile okutacak, kendisi kadar topluma da dönük eserler beklemek, sanatın işlevini yanlış anlamak olmasa gerek. Kabul etmeliler ki, gene de toplum sorunlarına eğilen sanatçılar okunmaktadır. Kişisel serüvenlere açılışlar, şu curcunalı yıllarda okuyucu pek umursatmamaktadır.»** dedi.

«Şiir konusunda, Nâzım kopyacılığını savunamam elbet. Ama, Nâzım geleneğinin (ondaki bireşimcilik, araştırıcılık, toplumsal gerçeklere sağlamca basışı ile) sürdürülmesini savunabilirim. Ataç'ın da itelemesiyle, Nâzım uzun yıllar bilinemez, geriye itilmiş bir şair olarak gölgelendi. Hem vardı, hem yoktu şiirimizde. En başta, okunması yasaktı ve bu yasaklanış, başkalarının ekmeğine yağ sürüyordu. Genç toplumcu şairler bugün çok umutlu şiirler yazıyorlar ve bize dönük, öykünmelerden uzak şiirleriyle, Türkiye'nin sesleri olduklarını pekâlâ kabul ettiriyorlar.» dedi.

ASIM BEZİRCİ

H A Y A T I

Anne ufak tefek, akıllı, bir şeyi sağlayacak ya da önleyecek yolu bilir, çalışkan, sessiz, çilekeş bir Anadolu kadını. Okuyup yazması yoksa da, bilinmez bir nedenle, kitapları eline alıyor, okşuyor, bırakıyor. Baba dürüst, duygulu, titiz, alıngan ve konuşkan bir adam. Okumayı halk dersanesinde öğreniyor, başka da bir öğrenimi yok. Ufacık dükkânında, hem kapı pencere yapıyor, hem de dışarıda yapı işlerinde çalışıyor. Sonra Devlet Demiryollarına işçi olarak giriyor. Tam 24 yıl çalışıyor orada. Şimdi emekli.

Bu ailede aydın, ünlü, varlıklı kimseler yoktur. Hiçbir şey kolayca, hazır elde edilmemiştir. Her şeye, çalışarak, didinerek ulaşılmıştır.

İlk çocuk doğduğunda baba askere gider. Anne çok sıkıntı çeker. Babanın bir ara ölüm haberi gelir. Kayna-

na, gelinine, evlenmesini öğütler. Gelin ise, dayanıksız bir umutla kocasının yolunu gözler. Meğer **«baba»** tutsak düşmüş, sonra kaçar gelir.

Anne ile babanın tam bir düzine çocukları olur. **«Allah verdi, Allah aldı..»** olur; içlerinden, yalnız. 1927 de Erzincan'da doğan Asım **(Bezirci)** yaşar. Ailenin, özellikle babaannesinin, bir tanesidir artık.

Sütünü hem içtikleri, hem de sattıkları bir inekleri vardır. Anne bakraçla yoğurt yapar, küçük Asım da götürür pazarda satar. Ana oğul, kırlara inek için ot toplamağa giderler. Asım bayılır bu işe; tarlalarda koşacak. çiçek toplayacak, kelebek kovalayacaktır.

Bütün sınıflarını pekiyi ile geçerek, dördüncü ve beşinci sınıflarda mümessillik yaparak ilkokulu Erzincan'da bitiren Asım, yalnızca derslere bağlı bir çocuk sanılmasın. Derslere az çalışır, ama sistemli çalışır. Öğretilenleri de çabuk kavrar. Haylaz değildir, ama uslu hiç değildir: Sokaklarda seğirtmek onda, bisikletten inmemek onda, mızıka çalmak onda, kırlara tüymek gene onda. Son sınıfta bir de kıza tutulmaz mı? Günlerce düş görür, ama bir türlü açılamaz. Zaten 1939'un o korkunç depremi onu Erzincan'dan ve sevdiğinden koparacak, bir tren içinde, Mersin'e göçürecektir. Anne toprağın altında kalmış, çıkarılıp kurtarılmış, teyze ise kurtarılamamaştır. İnek gelir akıllarına; giderler bakarlar ki, ölmüş. 19 gün karakışta, karın üzerinde kalan aile büyük sıkıntılar ve acılar çeker. Asım Bezirci, bunları sonradan bir deftere yazar, bu onun ilk yazısı olur.

Mersin sıcak. Mersin'de deniz var. Denizi gören büyülenir. Baba oğul sık sık denize giderler. Güneşle, denizle al takke ver külâh derken, yüzme de çarçabuk öğrenilir.

Mersin'de bir yıl oyalandıktan sonra Erzincan'ın yolu göründü. Evleri yıkılmıştı ya, altı ay çadırda kaldılar.

Sonra **«baba»** ev yaptı, oraya yerleştiler. Asım o sırada parasız yatılı sınavlara girdi; yüz yirmi çocuktan iki çocuk kazandı, böylece ortayı ve liseyi parasız okuma olanağına kavuşmuştu.

1940 ta baba ocağından ayrılarak Erzurum'a gitti. Ortaokul ikinci sınıftan lise sona kadar, beş yıl orada okudu. **(Fethi Naci ile birlikte.)** Bunlar, hayatın zevklerine, yaşamanın sevinçlerine açılan bütün kapıların kapalı durduğu, yoksulluklarla dolu savaş yıllarıydı. Ergenlik çağında insanın canı neler ister, neler kurar, neler düşünür! Ama o yalnızlığının bilincindeyse, ama o her bakımdan umarsızsa, tek avunma yolu, kendini yatıştırmanın biricik yolu kitaplardır.

Bu yüzden, Asım kendini okumaya daha çok kaptırdı. Boş vakitlerinde bol bol roman okuyor ve böylece, gerçek dünyanın dışında daha güzel, daha renkli ve çekici bir dünyada yaşıyor, oranın kişileriyle kendini özdeştiriyordu. Bütün roman tiryakileri gibi, okuduğu romanların kişileri, başlarına gelenleri onunla paylaşmaktaydılar. Hattâ Bezirci, o serüvenlere onlardan daha çok sahip çıkıyordu.

Düşlenmeleri bu kerte dal budak salmış bir delikanlı onları çarçur etmek istemez doğrusu; karşı cinsten birisine yöneltir. Nitekim, o da öyle yaptı; lise son sınıftayken kız arkadaşlarından birine **«fena halde»** tutuldu. Onun için şiirler yazdı. Gelgelelim, ilkokul gibi ortaokul ve lise de pekiyi ile bitmiş, Erzurum'dan ayrılma zamanı gelmişti; bir daha da o kızcağızı göremedi.

1946 yılının İstanbul'u. Hangi fakülteyi istese, sınavsız girebilecek. Ortaokul ve lise arkadaşı Fethi Naci İstanbul Üniversitesinin İktisat Fakültesi'ni eğilimlerine daha uygun bulurken, Asım Bezirci'de edebiyat tutkusu ağır basar; Üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü seçer. Hem de hiç bocalamadan..

Bekçilik yapan dayısının yanına yerleşmişti. Oldukça sıkıntılı, yoksunluklu günler yaşıyordu. Öğle yemeklerini Kızılay aşocağından yemekteydi. Gerek çektiği sıkıntılar, gerek toplumda gördüğü çelişkiler, gerekse okuduğu kitaplar, onu yavaş yavaş sosyalizme yöneltiyordu.

1950 de Fakülteyi gecikmesiz bitirdi. Üç ay kadar Gerçek gazetesinde çalıştı. Siyasal fıkralar yazdı, çeviriler yaptı. Bunlardan ötürü tutuklandı, kovuşturmaya uğradıysa da, sonunda beraat etti. Ne de olsa resmî yerlerde iş bulmak kolay olmayacaktı; 1953 te bir ilâç fabrikasına memur olarak girdi. 1960'a kadar burada çalışıp muhasebe öğrendi. 1957 de askere gitti, yedeksubaylığını Ankara'da Zırhlı Birliklerde yaptı. Bu sırada Seçilmiş Hikâyeler ve Pazar Postası dergilerinde edebiyatla ilgili yazılar yayımlıyordu. Askerden dönünce gene o fabrikada iki yıl eski işini sürdürdü. Fabrika iflâsla karşı karşıya gelmiş, Bezirci buradan ayrılmak zorunda kalmıştı. Birkaç ay işsizlikten sonra bir şirkette iş bulabildi. Altı yıldır orada muhasebe servisinde çalışmaktadır. Bir ara gene âşık oldu ve gene şiirler yazdı. 1963 yılında nişanlandı, ağustosta annesini kaybetti. Hayatında onu en çok üzen olay bu oldu. Çok sarsıldı. Bir süre eline kalem alamadı. Ardından, hadi bakalım, nişanlıyla bozuşma dönemi. Yaradılışlarındaki ayrılık gitgide su yüzüne çıkıyordu; iş. 1964 başında ayrılmakla sonuçlandı. O yılın Mayısında Asım yeniden nişanlanmıştır. Bu nişanlı babasının arkadaşının kızıydı. Hemşeri oluyorlardı. 4 temmuzda nikâhlandılar.

Y E T İ Ş M E S İ

Okumaya nasıl, kimin etkisiyle başladığını hatırlayamamaktadır. İlkokuldayken halk hikâyelerine, masallarına merak sarmıştı. Hazreti Ali, Ebumüslim, Zaloğlu Rüs-

tenı gibi kahramanların serüvenlerini yutarcasına okudu. Sıra polis romanlarına geldi: Nat Pinkerton'lara, Nik Karter'lere, Şerlok Holmes'lere ve Arsen Lüpen'lere.. Ortaokulda, onun ilk gözbebeği romancılar Kerime Nadir, Esat Mahmut Karakurt, Mükerrem Kâmil Su, Oğuz Özdeş, Peride Celâl.. gibi piyasa yazarlarıdır. Giderek Mişel Zevako'nun tarihsel romanlarını bulur ve Pardayyanlar'ı soluksuz okur: **«Babam, Fransa'nın en güzel kılıç kullanan adamıydı..»**

Yavaş yavaş öbür çeviri serüven romanlarına dümen kırıp, bu gündeliği 5 kuruşa verilen kitapların hemen hemen her hafta bir ikisini haklıyordu. Kitap baş köşede, ama göllerde yüzmeye de gidiyor o, mahallede arkadaşlarla aşık atıyor ve futbol oynuyor.

Kitapçı dükkânına gide - gele, orada, kendisinden daha ileride olan bir çocukla **(Selâhattin Uyuşan)** tanışır, arkadaş olur.

Gelsin edebî romanlar ve şiir kitapları! Karacaoğlan, Emrah, Dertli beğendiği halk şairleridir. Romancılardan da, daha çok, Lamartine, Hugo, Chateaubriand, Bernardin de Saint Pierre.. gibi romantik yazarların tutkulusudur.

Peki, gerçekçi yazarlar nerede kaldı? Uzakta değil; ortaokulun sonlarına doğru, Gorki, **«Stepte»** adlı hikâye kitabıyla Bezirci'nin önüne yeni ufuklar açacaktır. **«Serseriler»**deki Çelkaş hikâyesini yıllarca unutamaz. Gorki'nin peşinden öbür Rus yazarlarına — Gogol'a, Tolstoy'a, Turgenyef'e, Puşkin'e — kayar. Bu kayış romantik sanat anlayışının zamanla değişmesine temel olur.

Lisede, 1943 yılından başlayarak, o da yazmayı denedi; şiirler, hikâyeler, hattâ eleştiriler karaladı. Şiirleri sırayla Rıza Tevfik'in, Necip Fazıl'ın, Nâzım Hikmet'in,

Orhan Veli'nin etkilerini taşıyordu. On yedi yaşındayken yazdığı bu şiirlerden bir örnek verelim :

SİGARA

Ben de sevdim
Ben de şiirler yazdım sevgilime
Aşktan çılgına döndüğüm günler oldu

Şimdi her şey geçti

Uçtu yıllar kınalı kuşlar gibi
Geride kaldı gençlik
Fakat şu gözü kör olası sigarayı
Bırakamadım gitti.

Karaladığı hikâyelerinde ise, Ömer Seyfettin, Gorki ve Maupassant'dan izler vardı. Hikâyelerinden biri Erzurum'da bir gazetede yayımlandı, ki ilk yayımlanan yazısı budur. Gelgelelim, Mehmet Kaplan'ın yönettiği İstanbul dergisine gönderdiği bir hikâye, bir eleştiri yazısı beğenilmediğinden basılmamıştır. Okulda Fethi Naci ve Turhan Gürkan'la birlikte bir duvar dergisi çıkarmışlar, orada birkaç şiiri ve Abdülhak Hâmit üstüne küçük bir incelemesi yayımlanmıştı.

Bunlar, elbette, zayıf ve yetersiz denemelerdi. Bir yandan yazıyor, bir yandan okuyordu. Gitgide daha ağır, daha değerli kitaplar bulmaktaydı: Stendhal'in Kızıl ile Kara'sı, Balzac'ın Gorio Baba'sı, Goethe'nin Meister'i, Gogol'un Ölü Canlar'ı bu çeşit eserlerdendir. Onlar için, **«En çok sevdiklerim ve hâlâ unutamadıklarım..»** der. Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarını fazla okuduğundan bir de ad taktı ona arkadaşları: **«Klâsikçi»**.

Okuldan edindiği Fransızcayla çeviri yapmağa da özenmiş, Musset'den, Lamartine'den birkaç şiir çevirmişti. Bu çalışmayı Üniversite'de de sürdürdü; Romain Rolland'ın 9 ciltlik Jean Christophe'unu uğraşa çabalaya bitirdiğinde, artık okuduklarını anlar duruma gelmişti.

Üniversite birinci sınıfındayken Gide'in Dünya Nimetleri'ni okudu. Bu kitap onu çok etkiledi. Defalarca okuduğu için, kimi yerleri hâlâ ezberindedir. Gide'in ve Tagore'un etkisiyle birtakım mensur şiirler kaleme aldı. Bir defter doldurdu.

Sosyalist düşüncelerle tanışıklığı ikinci sınıfta oluyor Bezirci'nin. Toplum ve kültür olaylarını, hattâ edebiyatı kökten kavramaya tek başına edebiyatın yetmediğini görüyor. Bunun üzerinedir ki, gereken kitapları bulup okumaya girişiyor. Yazmayı bırakıyor, ama edebiyatla ilişiğini kesmiyor. Zaten nasıl kesecek? Üniversite'de o dalın öğrencisidir. Ayrıca, toplumcu edebiyatı yakından izliyor. Fransızcası epey ilerlemiş, daha Türkçeye çevrilmeyen kimi kitapları asıllarından okuyacak duruma kavuşmuştur.

Abdülhak Hamit'in Tarık'ı üstüne yazdığı bir tezle, Fakülte'yi 1950 de bitirdi. Erzincan ağzıyla ilgili, çok emek verdiği, dilbilimsel bir inceleme yazdı. Bugüne kadar bastırma olanağı bulamadı. Fransızcadan Türkçeye bir argo sözlüğü hazırladı. O da hâlâ elinde durup durur. Fransızca - Türkçe deyimler üzerine çalışan Bezirci'nin bir de dilci yanı vardır.

Fakülteyi bitirdikten bir yıl sonra Gerçek gazetesine girmişti. Siyasal yazılarının yanı sıra toplumcu edebiyatı savunan yazılar yazıyordu ya, bunların sayısı öbürlerine göre devede kulaktır; asıl gücünü politikaya harcıyordu. Kovuşturmalar yüzünden yazmaya ara verdi, ama okumayı bırakmayarak kültürünü arttırmaya çalıştı. O günden bugüne, Bezirci'nin doğrudan politikayla ilgili hiçbir yazısı yoktur; **«sessiz ve derinden..»** parolasına uygun biçimde, sanat - edebiyat sorunları onun başlıca uğraşısıdır artık. Fizik yapısı ve her şeyi kendi içine gömerek orada fırtınalaştıran huyu, onun açık — çoğunda gördüğümüz gibi kaba — bir dövüş adamı olmasını engellemiş,

ortaya, kılı kırk yarıcı bir edebiyat dostu, bir eleştirmen getirmiştir. Bezirci siyasal yazılarını sürdürseydi, çok sevilip çok tutulan bir fıkra yazarı, sosyalist bir öncü yazar olabilir miydi? Bu nokta kesinlikle bilinemez, ama onun doğal eğilimlerine bağlanışıyla, böyle bir durumdan düşün ve edebiyat dünyamızın kârlı çıktığı, çıkacağı açıktır. Nitekim, Erskine Caldweel'in Belâlı Yer, Gustave Flaubert'in Üç Hikâye, Marcel Cachin'in Bilim ve Din, George Lefranc'ın Dünyada Sendikacılık adlı çevirileri bu dönemin ürünleridir.

15 Temmuz 1955 günlü Forum dergisinde FİKRET ARIEL takma adıyla onun ilk eleştirisini okuyoruz: **«Ülkücülük Bakımından Sisler Bulvarı ile Yağmur Kaçağı»** — Yazı daha önce Varlık dergisinin açtığı **«deneme - eleştirme yarışması»**na gönderilmiş, ama yarışmaya sokulmaya değerli görülmemiştir. İlginç, değil mi? — Bir yıl sonraydı, iki yazısı daha çıktı: Faik Baysal'ın Rezil Dünya'sı **(Yeni Ufuklar, 1.6.1956),** Bir Gerçeğin İki Yanı **(Aynı dergi, 1.11.1956.)** Bu yazıları sonradan **«Çok Kapılı Oda»** adlı kitabına almıştır.

1957 de Ankara'da yedek subaylığını yapıyordu. Ataç yeni ölmüştü. Attilâ İlhan'ın özendirme ve isteklendirmesiyle Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'ne, Orhan Duru'nun aracılığı ile de Pazar Postası gazetesine HALİS ACARI takma adıyla yazılar, çeviriler hazırlamaya koyuldu. Artık kendisini tümüyle edebiyata vermeyi kararlaştırmıştır, sıkı çalışmaktadır. Kısa zamanda duyuldu adı. Yazıları yankılar yaratıyordu. Örneğin yalnızca Ayrık Otları **(Çok Kapılı Oda, s. 89)** adlı eleştirisi için yedi yazı çıktı; Gökalp Erturan, Tarık Dursun, Demirtaş Ceyhun, A. Turgut, Tektaş Ağaoğlu, v.b.nın yazıları. Gene, Sezai Karakoç'un Bir Materyalist Şair adlı yazısını ele alan eleştirisiyle ilgili beş yazı çıktı; Metin And'ın, Sezai Karakoç'-

un, Hüseyin Cöntürk'ün, Cemal Süreya'nın, Ülkü Tamer'in yazıları.

Yedek subaylığını yaparak 1958 de İstanbul'a döndüğünde, artık adı biliniyordu. Hüsamettin Bozok Yeditepe'ye yazmasını istedi, o da yazdı. 1959 da (a) dergisinin yeniden çıkışına yardım etti. İlk sayıda yayımlanan İlyada Çevirileri adlı eleştirisi dolayısıyla Hasan Âli Yücel'den aldığı şu mektubu eleştirmenlik hayatının en sevindirici olayı sayar :

9 Ocak 1959
Mithatpaşa 10 Ankara

«Sayın Acarı,

A'daki İlyada Çevirileri hakkındaki özlü tenkid yazınızı okudum ve istifade ettim. Tarafsız, dikkatli, etraflı gören ve gösteren bir kaleminiz var. Haddim olmayarak sizi tebrik ederim. Sizinle tanışmak isterim. Ben yazları Orhantepe'de, kışları Ankara'da oturuyorum. Genç misiniz, yaşlı mısınız, merak ediyorum. Ne ile uğraşırsınız? Bu deyişlerimi ihtiyarlığıma verin. Ben altmıştan artık ömrümde hep ışıklara koştum. Koştum, ama yorulmadım. Size de öyle geliyorum.

Hasan Âli Yücel.»

Onu sevindiren ikinci olay Hüseyin Cöntürk'le tanışmalarıdır. Bezirci, Cöntürk'ün diline değinen epey sert bir eleştiri yazmıştı. **(Bk. «Eleştirmenin Dili», Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 1.7.1957 — Çok Kapılı Oda, s. 50 - 56.)** Cöntürk'ün dil anlayış ve tutumunu kıyasıya yeren bu yazı, bir arkadaşlığı başlatmış oldu. Siyasal görüşleri ayrı, eleştiri anlayışları ortaktı. Nitekim, sonradan bu durum, Cöntürk'e, **«Çok Kapılı Oda»** üstüne Yeditepe'de yazdığı üç sayı süren bir eleştiride, yarı şaka yollu, **«..Onun ve benim gibi düşünenler çoğalsa, çoğalsa da iktidarı ele alsalar diye yürekten diliyorum.»** dedirtecektir.

Ayrı ayrı yollardan geçerek, eleştiride nesnellik, bilimsellik görüşüne varmışlardı. Asım Bezirci, bağımsız özgür düşünceleri, **«prensip sahibi»** kişiliği ile Cöntürk'ün, kendisi üzerinde çok olumlu etkiler - izlenimler bıraktığını söyler. Eleştiri alanındaki bu işbirliği, aralarına şair Turgut Uyar'ı da alıp Dönem dergisini çıkarmalarını **(1963 - 1964)** sağlayacak; burada, nesnel eleştirinin yayılıp tutunması, köhne değerlerin temizlenmesi, taze değerlerin tanınması amaçlarıyla bir **«kampanya»** açılacaktır.

Bezirci daha önce ortalıktaki şiir bolluğunu, şiir diye birbirinden almaları, yeniliği ille biçimde aramaları kınayan bir yazı döşenmiş; **«..Bıktım artık şiirden! diyerek ayaklanan Orhan Duru'ya hak veriyoruz. N'olur daha az şiir basın! Az şiir basın, dergiciler! Az şiir! Öz şiir! Uz şiir!»** demişti zaten. **(Bk. «Ayrık Otları», Dost dergisi, 1.10.1958)** Böylesine bir aydınlamanın yapılmasına gereksinim duyuyordu. Gelgelelim, bir **«Şairler Sözlüğü»** düzenleyen Cöntürk, nesnellikle bilimsellikle pek bağdaşmaz şekilde, **«Sen geçtin! Sen kaldın!»** gibilerden gerekçesiz yargılamalar sıralamaya başlayınca, onunla uyuşan - uyuşmayan, katıldığı katılmadığı yönleri açıklayıcı bir yazı yazması kaçınılmaz olacaktı.

«Okudukça» adını taşıyan **(Bk. Dönem dergisi, Aralık/1963 sayısı)** bu yazıdan aldığımız tümceler, iki dost, anlaşmış eleştirmenimiz arasındaki konuyla ilgili görüş ayrılığını belirtebilecektir :

«Bilmem, sizin de öyle mi oldu? Hüseyin Cöntürk'ün Dönem'de yayımlanmaya başlayan «Şiirler Sözlüğü» oldukça ilgimi çekti benim. Cöntürk kimsenin gözünün yaşına bakmadan genel bir «temizlik»e girişmiş. İyi de etmiş. Yurdumuzdaki şair enflâsyonuna karşı çıkılması zamanı gelmişti. «Erbabı teşaür çoğalıp şair azaldığından» ortalığı yaban çiçekleri kaplamıştı.»

Bezirci, **«yıllanmış, kalık (raté), yolu tıkayan»** şair diye 45 kişinin adlarını sayarak bunların **«artık süpürülmesi»** görüşüne katıldıktan sonra, sözü, nesnelliğin uygulanışına getirir:

«Nicedir yapmayı kurduğum bu işe Cöntürk'ün başlamasına sevindim. Yazısını bayağı kıvançla okudum. mutlandım. Cesaretini, çalışkanlığını, tarafsızlığını beğendim. Fakat bazı yerlere takılmaktan da kendimi alamadım. Elbette, bunca geniş bir konuyu işlerken uzun çözümlemeler, örneklemeler, karşılaştırmalar yapmak güçtür, ama hiç yapmamak da doğru değildir. Yazık ki Cöntürk çoğunca böyle davranıyor, yargılarının dayanaklarını göstermiyor. Kuşkusuz, kesin ve sert konuşuyor. Okurları söylediklerine inandırmağa çalışmıyor. Tepemize tokatla vurur gibi yazıyor. Bu da, korku ve tepki yaratıyor içimizde. Yazdıklarını benimsememeğe itiyor bizi. Gerçi bunun dışında kalan parçalar da var eleştirilerinde. Az çok gerekçeli, örnekli, çözümlemeli parçalar. Gelgelelim, bu parçaların da pek kandırıcı olduğunu söyleyemeyeceğim.»

Bu arada Cöntürk'le Bezirci'nin öbür başarılı çalışmalarına değinmeliyiz. **«Turgut Uyar-Edip Cansever» (1961)** ve **«Günlerin Götürdüğü-Getirdiği» (1962)** adlı iki ortak eleştiri kitabı, sanatçı çevrelerde ilgi görmüş, harcanan emek bakımından saygı toplamıştır. Bunlardan **«Günlerin Götürdüğü- Getirdiği»**, 1963 te Otağ dergisinin açtığı soruşturmada birinciliği, yalnız Asım Bezirci'nin olan **«Çok Kapılı Oda»** ise ikinciliği kazanmıştı. Genç kuşak, el birliği ile **«götürülen»**leri ve iyi niyetle **«getirilen»**, kendi önüne konulanları, biraz da, sıra bize gelir umuduyla, alkışlıyordu.

Şunu eklemek gene doğru olur; iki eleştirmen, **«Şairler Sözlüğü»** ve ona katılmak gibi sevilmemiş, tepki gör-

müş çalışmaları söz dışı, yapılması gerçekten gerekli olanı yaptıklarından ötürü beğeniliyorlardı. Asım Bezirci, ayrıca, Dost dergisinin 1959'daki soruşturmasında, eleştiri alanında ikinci seçilmişti.

Yazılarını ve kendisini tanıdığımız, bize de anlattığı kadarınca, Bezirci'nin huyu daha çok annesine çekmiş, ama babasından da çok şeyler almışa benzer. İkisinin karışımı olduğunu da söyleyebiliriz. Nitekim, bir yanı annesi gibi akıllı, bir şeyi sağlayacak ya da önleyecek yolu bilir, çalışkan ve sessizken; bir yanı babası gibi duygulu, titiz, düzenlidir. Dağınıklığı, tutarsızlığı sevmez; nerde raslasa tedirginleşir. Hile ve entrikadan hoşlanmaz ve anlamaz. Acıma duygusunun aşırılığı, tavuk kesilirken bile bakmasına engel olur. Birisini üzünce, ondan daha çok üzülür. Çalışmayı sever, kolay kolay da yorulmaz. Sabırla, dikkatle çalışır. Küçük bir pürüz, bir aksama, dehşetli canını sıkar. Bir işe başlayınca, hemen onu bitirmeyi düşünür; o işten başka şey gelmez aklına. Gerçek anlamıyla bağlanır artık. Bu yüzdendir ki, çalışırken hani yanında top patlatsalar duymaz o, biri dürter bir şey sorarsa sinirlenir, ya da, sorulan şeyi geç kavrar.

Okumaktan, yazmaktan başka tiryakiliği yoktur. «Sigara» şiirine bakmayın; aslında sigara bile içmez. Alkolik değilse de, arada bir, arkadaşlarıyla bir iki tek atmağa bayılır. Yalnız oturup da içmez. İçerse hüzün basar çünkü, bunalır.

Ödünü koparan iki şey vardır: Haksızlık, yanılmak. Herkese yetişememesi, eleştirilerini yazarken çok uğraşmasındandır. Ele aldığı eseri iyice okur bir, kılı kırk yararak inceler, onunla ilgili ne kadar belge varsa derler toplar, gerekti mi yazarıyla da konuşur. Bir de onun kendini ve eserini açıklamalarını dinler. Bundan dolayı da, bir eleştiriyi yazması epey zamanını alır onun. Sözgelimi,

haksızlık etmemek ve yanılmamak amacıyla, Sabahattin Eyüboğlu'nun **«Mavi ve Kara»**sıyla ilgili 9 sayfalık eleştirisini 4 ayda ancak bitirebilmiştir.

Şöyle anlattı:

«Bunun için «Mavi ve Kara»yı birkaç kez okudum. Özelliklerini tespit ettim. Notlar aldım. Sonra Türkçedeki yerli ve çeviri bütün deneme kitaplarını okudum. Sonra Fransızcada bulabildiğim deneme kitaplarını gözden geçirdim. Gene notlar aldım. Bu notlardaki bilgilere dayanarak «Mavi ve Kara»nın yerini, özelliklerini, değerini belirtmeye uğraştım.»

Eleştirilerine duygularını elinden geldiği kadar karıştırmamaya çalışır. Herhalde bundan olacak; eleştirilerini kuru ve mantıkî bulanlar onunla karşılaşınca, bir çeşit yadırgama geçirirler. Çünkü bir hayli duygulu, alıngan, öfkeli bir yaratılışı vardır Bezirci'nin. İçinden kırılıverir, küsüverir. Belki de, yaşamının bunca ağır basan duygusal yönü ile eleştirilerinin nesnellik üzerinde direnen havasında, kişiliğini zedelemekten koruyucu, gizli kapaklı bir denge kurmuş oluyor. Haksızlık etmekten çok korkuşu, haksızlığa gelemeyişinden oluyor. Çünkü davranışlarımızın toplamı, ne de olsa, karşımızdakinden, bizimkine eşit, hiç değilse yaklaşık davranışları ummamız, beklemeniz ve istememizin açıklanışıdır. İnsan, kendisi gibi olanları da seçer. Kişiliğini bu yolla kurar, kurtarır.

Bütün bunlar, Bezirci'nin hatalarını kabul etmez, düzeltmeye gitmez birisi, bir eleştirmen olduğu anlamına gelmemeli; ama araştırarak, karıştırarak doğruluğuna vardığı şeyden bir daha dönmediği ve doğru bulduğu şeyi yüreklice söylemekten çekinmediği anlamına gelmelidir.

Onun, aslında çok çekingen, içine kapalı huyunu sık sık yendiğini ve aşmaya zorlandığını, sanat sorunlarıyla

düşüncede kendi doğruları adına **«kalem kavgası»na** girmekten çekinmediğini görmekteyiz.

Böyle bir biyografi, ele aldığı konuların hepsini açıklamaya elverişli, uygun bir yazı türü sayılamaz. Dolayısıyla, tartıştığı kimselerle yazılarının adlarını, bir de yayımlandığı dergi ve kitapları, başvurulacak bir kaynak olmak üzere, bildirmekle yetineceğiz :

Ferit Edgü ile GÜRÜLTÜ. **(Yeni Ufuklar, 1.4.1958. Çok Kapılı Oda, s. 65)**

Fethi Naci ile BİR UÇTAN BİR UCA **(Dost dergisi, 1.11.1958. Çok Kapılı Oda, s. 14)**

Sezai Karakoç ile BİR MADDECİ ŞİİR ANLAYIŞI **(Pazar Postası, 17.8.1958. Çok Kapılı Oda, s. 71)**

Sezai Karakoç ile BOŞ TÜFEK **(Dost dergisi.)**

Tahir Alangu ile İLYADA ÇEVİRİLERİ **(«a» dergisi, 1.1.1959. Çok Kapılı Oda, s. 41)**

Edip Cansever ile ŞİİRİ ANLATMAK **(Yeditepe, 31.7.1959. Çok Kapılı Oda, s. 5)**

Ümit Yaşar Oğuzcan ile ŞİİRDEN ANLAMAK **(Bilimden Yana, s. 10)**

Sezer Tansuğ ile ELEŞTİRİDE AŞK **(Sosyal Adalet, 2.7.1963. Bilimden Yana, s. 89)**

Tahsin Yücel ile ELEŞTİRİNİN DIŞINDA **(Yelken dergisi, 1.2.1961. Bilimden Yana, s. 114)**

Ömer Atillâ ile TEMELE DAYANMAK **(Yelken dergisi, 1 7.1961. Bilimden Yana, s. 120)**

Cemal Süreya ile STATİSTİK DEĞİL STİLİSTİK **(Köprü dergisi, 1.10.1958)**

Attilâ İlhan ve Suut Kemal Yetkin ile AD VERİLMEZSE **(Yeni Dergi, Aralık 1965)**

Memet Fuat ile ÖZNELCİLİĞİN SAKINCALARI **(Yeni Dergi, Haziran 1965.)**

Murat Belge ile ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİNE KARŞI **(Yeni Dergi, Ocak 1966.)**

Halil İbrahim Bahar ile MASAL TANRILARI GİBİ **(Soyut dergisi, Ekim 1965.)**

Turgut Uyar ile İKİNCİ ESKİ ÇIKMAZDA **(Dönem dergisi, 28.12.1963)**

Hüseyin Cöntürk ile TEMİZLİK **(Dönem dergisi, Aralık 1963.)**

Melih Cevdet Anday-Muzaffer Uyguner ile ÖVGÜYE KARŞI **(Dönem dergisi, Nisan 1964)**

Bezirci eleştirir, ama eleştirirken kişiye ve düşünceye saygıdan ayrılmamağa dikkat eder. Yalnız batırmak, ya da, göklere uçurmak için yazmaz. Karşısına aldığının kendince yanlış görüşlerini çürütmeye, eksiklerini bütünlemeye, göstermeye çalışır. Daha doğrusu, Bezirci, bir sanat ve düşünce ortamına insanın nasıl bin bir güçlüğü yenerek geldiğini bilir de, çoğun buna göre yazar. Çünkü kendisi de güç koşullar altında yetişmiş, uzun boylu kimsenin yardımını görmemiştir. Elinden tutanı, kaldıranı, kalkındıranı olmamıştır. Vardığı aşamalarda, her şeyi arayarak, çalışarak, acı çekerek bulmuş ve elde etmiştir. Tıpkı, bütün varlığı ile bağlandığı ailesi gibi.. Ve böyle bir kimsenin kendi doğrularına dört elle sarılması kadar olağan şey pek azdır. Elbette, yazmak bir eylemdir artık, bir varoluş dayanağıdır; yaşayışına anlam veren bir eylemdir.

Zaten, eleştiride nesnelliğe bilimselliğe gelişinin nedenlerini araştırdığımız zaman, bu nedenler karşımıza onun hayat hikâyesiyle birlikte çıkıyor: a) Üniversite kanalından geçen edebiyat öğrenimi, b) genç yaşlarda algıladığı ve kişiliğine iyice sindirdiği marksçı ideoloji, c) sorumluluk ve hakseverlik duygusu.

Nesnellikten, bilimsellikten ne anladığını bütün yazılarında, özellikle **«Bilimden Yana»** adlı kitabında açıklamıştır. Biz burada onu, özetleyerek belirtmeğe çalışacağız:

Yargının doğruluğu, nesneye (**esere, gerçeğe**) uygun olmasına bağlıdır. Uygunluk ise, daha çok, şöyle bir tutumla sağlanabilir: Yargılayan kişi, nesneyi iyi tanımalıdır. Bunun için, elinden geldiği kadar kendinden uzaklaşması, — kendini aşarak — nesneye yaklaşması gerekir.

(Hüseyin Cöntürk, aynı konuda şöyle yazar: «..Eğer bir öykü kitabı üzerinde yazılmış bir incelemeyi okumamışsanız kendinizi okumaya alıştırın. Geceleri cebir çalışır gibi teoremleri atlamadan adım adım bunu yapın. Sonra yeniden o öykü kitabını okuyun, ya da içinde neler vardı onları iyice hatırlayın. Yeniden bir değerlendirme yapın.

Eleştiriciler için durum iki başlı. Hem uygulanısal eleştiri yazılarını okumak hem de uygulanısal eleştirme yapmak kaçınılmaz bir koşul onlar için. Cebirden sınıfta kalanlara diploma vermiyorlar. Eleştirme tekniğine alışmasız alıştırmasız olanlara nasıl eleştirici denebilir?

Bir yapıtı sezgi ve duygularımızla KIZOĞLANKIZ bir saflıkla değerlendirmek mümkündür. Usumuzun da yardımını alarak, inceleme ve araştırmalarla, daha az saf ama daha çok insansal bir değerlendirmeye varmak da mümkündür. Ama bir de cebir öğrenir gibi eleştirmeye girmek var. Öyle girmezsek vardığımız değerlendirmeler eksik, yetersiz, belki de yanlış olmaya hükümlü olur. — «Cebir Gibi», Dönem dergisi, Ağustos 1964.)

«**Nesneyi basamak yaparak**» içini dökmekten, kendi özel görgü ve yaşantılarını anlatmaktan, bir çeşit autobiographie yazmaktan sakınmalı; okurlara sanatçının gücü kendi özel gücünü göstermekten çekinmelidir. Duygu, sezgi ve us gücünü nesneyi anlamaya, çözümlemeye ve ayrıntılara inerek açıklamaya vermelidir. Nesnenin — özne dışında — taşıdığı özellikleri bulmakla yetinmemeli, onun «**yer ve zaman**» içindeki durumunu da belirlemeye,

gelenekle yüzleştirmeye girişmeli, **«eser-sanatçı-çevre-çağ»** ilişkilerini aydınlatmaya çalışmalıdır. Bu çalışmayı köstekleyen her çeşit davranıştan uzak durmalıdır: Doğmacılıktan, mutlakçılıktan, düşüncülükten, aşırı görecelikten, izlenimcilikten, tek yanlıktan kurtulmalıdır. Bir sanatçı gibi değil, geniş görüşlü bir bilgin gibi davranmalıdır. Eleştirinin sanatçılık değil yargılayıcılık olduğunu unutmamalıdır.

Yargılamasını başarıyla yürütmek için yararlı her araca başvurmalı, gerekirse felsefeden, tarihten, bilimsel yöntem ve verilerden de yararlanmalıdır. Eseri aydınlatmak üzere belgeler, örnekler, kaynaklar toplamalıdır.

Bunları yapmadan. sözün kısası, nesnenin yerini, durumunu, kuruluşunu iyice öğrenmeden, çözümlemeden yargıya geçmemelidir. Yargısını verirken, öğrendiklerinden çıkardığı sonuçları gözönünde tutmalıdır. Örneksiz, gerekçesiz, ölçütsüz konuşmamalıdır. Konuşunca da bütün kişisel hesapları, tutkuları, ilişkileri — dostlukları düşmanlıkları — unutmalı, dürüst ve yansız, sorumlu ve yürekli olmalıdır: Yani, **«nesnel»** olmalıdır!

Bir eleştirmen neden bu kadar titiz olacaktır?

Çünkü yalnızca sanatçıya karşı değil; okuyucuya **(dolayısıyla topluma)**, esere, hattâ kendine karşı da sorumludur. **(Çok Kapılı Oda, s. 40)** Eleştirmen, nesne ile «**güzel**»i durmadan karşılaştırır, her an ölçüye vurur. «**Güzel eser, (zengin bir ideoloji, tarihçe doğru bir öz ve sanatsal bir biçimin uyarlı birleşiminden)** meydana gelir.» — Çok Kapılı Oda, s. 28 —

Asım Bezirci «**nesnel**» derken, mutlakçı bir davranış düşünmez; bunun «**imkânsız**» olduğunu bilir. Ancak, eleştireni yanıltmaya elverişli «**kişisel**» öğeleri gücü yettiği kadar azaltan, nesneden uzaklara düşmeyen, sorumluluk yüklenen bir davranışı tasarlar. Yani, nesnel yanı ağır

basan, ama öznele de pencerelerini büsbütün kapamayan gerçekçi bir davranış..

Bu davranışa yaslanan eleştiriye **«nesnel eleştiri»** değil de, **«tümel eleştiri»,** hattâ **«bilimsel eleştiri»** demek belki daha doğru olacaktır.

Bezirci, **«Nurullah Ataç ve Eleştiri Anlayışı»** adlı incelemesinde **(Bk. Papirüs dergisi, sayı 2 ve 3.) :«Sanat tarihi birtakım estetik değerler üzerinde birtakım insanların uzlaşıp birleşebildiğini göstermektedir. Nesneyi güzel (değerli) kılan birtakım genel kurallar, nesnel özellikler vardır. Özneyle nesne — genel anlamda — varlığın iki yanıdır; özne bu yolla kendini aşarak nesneye ulaşır, kendi dışındaki nesneyi kavrar. Nesnenin niteliği öznelerce doğru olarak tanınabilir. Özel bir izlenimi belirten nedenlerin çoğu genel düşüncelerden gelir. Bunun sonucu, eleştirmenin yargıları kişisel sınırları aşar. Tarihsel ve toplumsal bir düzeye, ortaklaşa ve bireylerüstü bir alana ulaşır: Kamusallaşır.»** diyerek; çağdan çağa, ulustan ulusa, hattâ insandan insana değişen, yaşanılan çevreye, edinilen kültüre, giderek içinde bulunulan ruhsal duruma göre de değişebilir olan **«güzel»** ve **«doğru»** kavramlarında estetlerle eleştirmenlerin kesin bir anlaşmaya, değişmez bir birime ve ölçüte varmalarını olanaksız sayan **«öznel eleştiri»** karşısında kendi görüşünü savunur. Çağdan çağa, insandan insana değişse bile, her toplumda, sanat beğenileri incelmiş kimselerce **«ortaklaşa»** kabul edilen bir güzellik **(değer)** ölçütünün bulunacağını söyler. Gerçi, eserde **«zengin bir ideoloji, tarihçe doğru bir öz»** bulunup bulunmadığını araştırır, ama **«sanatsal bir biçimin uyarlı birleşimi»**nden yoksunsa, eser istediğince siyasal yönden doğruluk taşısın, onu gene de değerli saymaz. Bunu başka şekilde söylemek gerekirse; Bezirci, **«Edebiyat eleştirmeninin ilk işi, incelediği eserin toplumbilimsel karşılığını göstermektir»** diyen Plehanof estetiği ile, **«Sanatta gerçek,**

insanın varlığı ile, günlük gerçekliği değiştiren bir yaratıştır» diyen Roger Garaudy estetiğini bağdaştırır, buradan kendi estetik ölçütlerini kurar ve çıkarır, diyebiliriz.

Kesinliğin, mutlakçılığın her zaman karşısındadır. Nesnel olmayı çok ister, ama onun sınırını da belirler: **«Ne var ki, bu kamusallaşma da mutlak değildir. Değer yargılarını tümüyle kamusal kılmağa kişisel öğeleri tümüyle silmeğe yetmez. Çünkü insanlar genel (toplumsal) eğilimleriyle nasıl birleşirlerse, özel (kişisel) eğilimleriyle de öylece ayrışırlar. Bundan ötürü, her insan adı geçen ortak ideolojiyi «kendine göre» uygular, toplumsal, sınıfsal ülküyü kendine göre yansıtır.»**

Zaten bu yüzdendir ki, Hüseyin Cöntürk'le ortak eleştiri anlayışları olduğu halde, Cevdet Atmaca ve Sennur Sezer şiirleri üzerinde ortak yargıya varılamamış; Sevim Burak'ın hikâyeciliği üzerinde, Murat Belge ile ortak ideoloji anlayışları olduğu halde, değerlendirmeler birbirini tutmamıştır.

Onun eleştiri anlayışını böyle biraz tartışmalı biçimde alıp getirişimiz, aslında, Ataç'ta okumaya alışık olduğumuz, alıştığımız için de daha çok sevdiğimiz o sıcak, o espriler ve iç dökmelerle dolu öznel eleştiri yöntemini beğenmeyişinden, kendi yazdıklarının yakın arkadaşlarınca eleştirilip tartışılır olmasından ileri geliyor. Bir alışkanlığı bozan yeni bir **«ses»**e bu tepki doğaldır. Şurası bir gerçektir ki, Bezirci, her şeye karşın şu anda, çalışkanlığı ile sevilen, yargıları önemsenen, hiçbir sanatçıya, ya da sanatçı topluluğuna tutulup bağlanmayan, başına buyruk ve burnunun doğrusuna giden, en tutarlı eleştirmenlerimizdendir.

Şimdilik, eleştirinin şiir ve hikâye dalında. Çeviriler yapıyor öbür eleştirmen ve denemecilerimiz üzerinde de çalışıyor, yazıyor. Oysa, bize anlattıklarına göre, asıl ilgisi ve tutkusu romana karşıdır. Romanı daha çok se-

viyor, romanın çağdaş sorunları daha çok kapsadığına ve yansıttığına inanıyor. Sanatın bu dalını incelemeye ve eleştirmeye ne zaman geçecek? Bunu kesinlikle kendisi de bilemiyor. Ekmek parasını memurlukla kazanır, başka bir yol da bulamazken, titizce uzun çalışmalara daha çok zaman ayırabilirse geçecek. Ya da, çıkış yollarını yakından izlediği genç kuşakla — eğer yazarlarsa — geçecek. Öte yandan, Attilâ İlhan'ın sanatı üzerindeki incelemelerini yayımlarsa, sanırız, edebiyat çevrelerinde, soyut - somut ve imge sorunları bakımından bir hayli gürültü kopacaktır.

Bütün bunlar Asım Bezirci'yi, yazdıklarını ilginç kılan ve onu dikkatle izlemeyi gerektiren şeyler oluyor.

ADNAN BİNYAZAR

Babam. az çok öğrenim görmüş bir insan. İdadiyi bitirmiş, sonradan hukuk öğrenimi yapmış. Anam, halk okullarında yazıyı öğrenmiş. Şimdi unutmuş yazıyı da, çiziyi de. Başkalarına yazdırır mektuplarını. Gene de mahallenin en iyi konuşanıdır. Sorunlara en uygun çözüm yolunu o gösterir çoğunlukla Bir güven yaratmıştır çevresinde. O kadar ki bir gün inek vurdu boynuzunu koyunun karnına, yırttı attı karnı baştan başa. Kaygan, yıvışık barsaklar tozlara bulandı birden. Kan kesti koyunun yünleri. Koyunu hemen yatırdı yere anam. Tozlanmış, kirlenmiş barsakları aldı, tıktı koyunun karnına. «**Bir yorgan iğnesinin ucunu yakın da verin bana!**» diye bağırdı. Dediğini yaptık. İğneyi aldı eline. Sağlamından da bir iplik geçirdi. Okşaya okşaya, «**anam, kuzum**» diye diye dikti koyunun karnını. Akşam üzeri olmuştu olay. O akşamın sabahı, koyun ayağa kalkmış ot yiyordu kımıl kımıl. Üç beş kuzu doğurdu bu koyun. Dikilen karnında da bir yırtılma olmadı. Böylesine eli işe yatkın, «**avrat**» bir kadındır anam.

Her yanağı apıl apıl, Kars kırmızısıymış genç kızlığında. «**İş kaçardı ögümden (önümden).**» der. Öylesine çalışkanmış. Savaş yıllarında, bu çalışkanlığının her türlüsünü gördük, çocuk gözlerimizle. Bu genç kız, babamla, on beş yaşında evlenmiş. Bir Güney-doğu Anadolu kasabasında görevliymişler babamla, anamın babası **(dedem).** Oğlan kızı, kız oğlanı görmeden evlenilen bir çağda, aracı maracı koymadan doğrudan istemiş anamı dedemden, babam. Baskı, gelenek görenek tanımaz, düşündüğünü uygulamaktan sakınmaz, özgürce bir yaratılışı vardır babamın. Attığı her adımda bu tutumun etkileri görülür. Dedem de o yaratılışta. Babamın bu tutumundan hoşlanmış. Verivermiş kızını. Dedemin boyu çok kısaydı. Ama kolları, öküz ayağı gibi kuvvetli. Çevrede, bileğini büküp, sırtını yere getiren yokmuş. Var yok tanımaz, aklına esen her şeyi yaparmış. En güç işleri bir çırpıda yapıverirmiş. Nenem şaşıp kalırdı, babamın bu teklifine olur demesine. «**Şeytan yaklaşamazdı yanına.**» derdi. Onca ki sert yaratılışlı bir insanmış dedem. Babamsa, zayıf yapılı, «**narin**» bir insan. Bu kız işinde dedemin sertlik göstermemesine şaşmışlar.

Dedemin dedeleri, Kars'tan gelip Elâzığ'ın Ağın ilçesine yerleşmiş. Babamın dedesi Yanya'lı. Bir memuriyetle gelmiş Anadolu'ya. Malatya'nın Kemaliye'sine. Kemaliye'de mutasarrıflık yaptığını duyardım. Babamın babası Tevfik Beyin, o bölgelerde **(Kemaliye, Ağın, Keban)** reji müdürlüğü yaptığını, yaşayanlardan çoğu biliyor. Nereden nereye?..

Anam Pakize, babam Abdülhalik Cüneyd, 1933'te evlenmişler. 1934'ün Mart'ında ben dünyaya gelmişim Diyarbakır'da. Eşyasız, kırık dökük, küçücük bir eve gelin gitmiş anam. Ben doğduğumda her şeyleri olmuş. Uğurlu bir çocukmuşum anlaşılan. Daha ebe gelmeden gözlerimi açmışım bu aydın dünyaya. Doğduğum evi yıllar sonra

gördüm. Çinko kapılı, «**havuş**»unda küçük bir havuzu olan tatlı bir evdi. Saray Kapısı denen yerin biraz aşağısına düşer. Evin karşısındaki surların dibinden küşür küşür su akar. Surların öte yakasında da birkaç kez boğulma tehlikesi atlattığım Küpeli havuzları bulunur. O evde ne kadar kaldık bilmiyorum. Birkaç ev değiştirmişizdir. Kiracı, uçan kuşa benzer. Biz de dolaşmışızdır kuşkusuz. Nerede geçerse geçsin, çocukluğumun şu iki olayı, kişiliğimi oluşturmada etkili olmuştur. Yaratıklara acıma duygusu içinde bakmamın nedenleri, bu olaylardan geliyor olmalı. Yoksul kediler, arabasını zorlukla çeken atlar için gözyaşı dökmüşümdür.

Olaylardan biri şu: Kardeşim Cengiz'le (**Benden iki yaş küçüktür o.**) bana, birer oyuncak kamyon almıştı babam. Bu kamyonlardan birinin rengi yeşil, birininki de kırmızıydı. Her nasılsa **yeşil**, bana düşmüştü. Oysa kırmızıdaydı gözüm. Onu, kardeşimin elinden almak istiyordum. Uzun süre sürdü bu çekişme. O da vermiyordu kamyonunu bana. Bir gün babam kızdı bize. Oyuncakların ikisini de tekmeledi attı. Bize çukulata alan, bizi koynuna sokup coşkunca seven babamın oyuncaklarımızı ezebileceğini düşünemiyordum. Bir yanım yıkılmış gibi oldu. Dahası var. Oyuncaklarımızı kırarken, ayağına küçük bir kedi yavrusu takılmıştı. Bir tekme de ona attı. «**Bav . . .**» diye acı bir ses çıkarmıştı kedicik. Çırpınmaya başlamıştı. Biz iki kardeşi oradan alıp başka bir yere götürmüşlerdi. Kedinin öldüğü söylendi. Korkmayalım diye, yakınlardan biri, kedilerin ölmeyeceğini, onların yedi canının olduğunu gizli gizli anlatmaya çalıştı. «**Kedi ölmesin, kedi ölmesin . . .**» diye geçiriyordum içimden. Kardeşim kıvrılmış uyuyordu. O, çok küçüktü. Ölüm kavramı, onu pek etkilememiş olacak. Bir gün sonra, kedinin ölüsünü çöplükte gördük. Yanında da ezilmiş kırmızı, yeşil boyalı kamyonlarımız. Ağzı yamulmuştu kedinin. Kamyonları-

mız gibi, ezilmiş teneke gibiydi tüyleri. Bir pisleşmiş, ölümsül bir anlam kazanmıştı kedi. Bir başka varlık için ilk ağlayışım böyle başlar. Ölümün korkunç yalnızlığını o kedide gördüm. Bu, bir bakıma benim de yalnızlığımdı. Çok güzel bir fotoğrafım vardı. İyice de bir çerçeveye yerleştirilmişti bu fotoğraf. Ölünce, o fotoğrafın kimlere kalacağını düşünürdüm hep. Ölümü tanımıştım. Kedide.

İkinci olay da şu: Altı, yedi yaşımda vardım sanırım. Babam, işinden ayrılmıştı. Geçim zorluğu başlamıştı yaşamımızda. Yiyecek içecek bulmak bile bir sorun olmuş. Bu acımızı çevreye duyurmamaya çalışırdı anam. Açsak da tok göstermek isterdi bizi. Annemle misafirliklere gitmek isterdik. Şeker yemek için kuşkusuz. Şeker dağıtıldığı sıra ya yanına oturturdu, ya da karşısında olmamızı isterdi. Şekeri, bir'den çok alırsak etimizi bükerdi **(Çok acıtarak yapardı bu işi).** Karşısındaysak, gözlerini ağartır bakardı. Bu ağarmış gözleri seyretmek, et bükülmesinden acıydı. Oysa biz, avuçla almak isterdik. Bir çocuk niye misafirliğe gitsin, orada şeker dağıtılmayacaksa? Bir anlayış bu, Doğu kadını ölür, acısını belli etmez. Acısını kaynanadan, kaynatadan sakladığı için ölüp gidenler çok olmuştur bu kadınlar arasında. Bu nedenle aç gözlü görünmemizi hiç istemezdi. Ama bizimki çok haklı bir aç gözlülüktü. Çukulataya alışmıştık, kötü şekeri bile bulamıyorduk. **«Tanrı, kimsenin ağzının tadını bozmasın.»** diye bir dua vardır. Bizim için bu dua, **«Tanrı, kimseyi çukulatadan, şekerden etmesin.»** gibi bir duaydı. Böyle şekerli, çukulatalı bir filmin kopması çok acıydı. Misafirlikte, anamın göremeyeceği yerler arardım. Bol bol şeker alayım diye. Bir yerine iki, üç, daha çok. Anamın, bacaklarımı gömgök etmesini istemezdim. Gözlerinin o korkunç aklığa bürünmesini de... Kokusuna alıştığım bir sıcak anaydı o. Hep öyle olmalıydı. Çocukluğun bol şeker yeme gerçeğine göz yummalıydı anam.

İşte böyle bir dönemde, babamın başka bir yere gideceği söylendi. Babam, adliyeden ayrılmış davavekilliği yapıyordu. Bir davayı izlemek üzere Sivas'a gidecekti. Bize bol para getirecekti. Eskisinden daha iyi olacaktık. Ama babanın yerini doldıracak değin parlak şeyler değildi bunlar. Öylesine dinliyorduk söylenenleri. Anılarımda çok seçkindir babamın gittiği gece. Nedense trenler hep geceleri giderlerdi istasyonlardan. Ya sonbahardı, ya da bahar. Karanlık, ıslak, yapışkan bir geceydi. Bütün aile bir faytona yerleşmişti. Beni de arabacının yanına oturtmuşlardı. Bilerek ağladım o gece, katıla katıla ağladım. Kızgınlıkla beni susturmaya çalışıyordu anam. **«Ne var ağlayacak, baban gidip gelecek.»** diyordu. Bana şeker de getirecekti. Anılarında, kapkara trenin penceresinden bakan babamın Rumeli renkli ak yüzü, kısılan gözleri capcanlı kalacaktır. O geceki ölçüsüz ağlamamın nedeni yıllar sonra anlaşılacaktı. O geceden sonra anamla babam yüz yüze gelmediler hiçbir zaman. Açıkçası, babam bizi bırakıp gitmişti. Anamın inceden bir türkü tutturduğunu duyardım zaman zaman. Yirmi üç yaşındaki bir genç kadının duyarlı ezgileriyle, yüreğimden sarsardı beni. Köşelere çekilir acı acı ağlardım. O türkülerde, **«Tez gel ağam, tez gel, eğlenmeyesin. Elde güzel çoktur, evlenmeyesin.»** gibi toplumsal gerçekler de yansıtılıyordu. Bizim gerçekçi edebiyatımızın türkülerden doğacağını, bu sesle, bu anlamla oluşacağını düşünürüm hep. Bu türkülerde anamın **«el güzel»**i sandıklarının kentliler olduğunu belirtmeliyim burada. İyi giyimli, dışa açık, içki içen, sigara içen, ayıplamalar karşısında yüzü kızarmayan insanlardı. **«Tango»** derlerdi o zaman bunlara. Ahlâkça da sağlam sayılmazlardı bu kadınlar.

Üç ay, beş ay bekledik babamı. Ne gelen var ne giden. Anam biz iki kardeşi, Cengiz'le beni bağrına basıp

babasının memleketi olan Ağın'a getirdi. Ağın'a gelmeden bir süre önce Elâzığ'da da kalmıştık. O atılgan, o sırtı yere getirilmez, bileği bükülmez dedem, Tanrı'ya vermişti kendini. Gece gündüz dua ediyordu, zikr'lere dalıyordu. Ermiş bir insan gibi, yalnızlıklara sığınıyordu. Bir sabah öldüğünü duyduk. Rutubetli odaya maltız koymuşlardı. Kömürden zehirlendiğini söylediler. P.T.T.'de küçük bir memurdu dayım. İki evin geçimi onun üzerine kalmıştı. Askere gitmeseydi, dayımın yanında kalacaktık biz. O, askere gidince, annem, bizi babamızın yanına, İstanbul'a göndermişti. Dayım aracılığıyla okumayı öğrenmiştim. Bunu da söz konusu etmem gerekir sanırım.

Altı yaşlarında vardım. Evde elime bir kitap geçti. Eski yazıyle yazılmış Nasreddin Hoca fıkralarını kapsıyordu kitap. Aynı zamanda resimler de vardı bu kitabın içinde. Her fıkra, resimlendirilmişti. Bakar bakar gülerdim bu resimlere. Hoca'nın bindiği dalı kesmesi unutamadığım resimlerden biriydi. İşin anlamını bilmeden, Hoca'nın sırtüstü düşmesine gülerdim daha çok. Dayım eve gelince bu yazıları okumasını isterdim. Yazıların, benim, resimlerde gördüğümü anlattığını öğrenince pek sevinirdim. Bir güven doğdu içimde. Bir şeyler anladığıma inandım. Kitabı baştan sonuna değin ezberlemiştim. Dayımın bir iki okuyuşunda fıkraların tümünü bellemiştim. Öğrendiğim bu fıkraları, daha yukarıda sözünü ettiğim fotoğrafıma anlatırdım. Bazen fotoğrafımı duvardan indirdiğim, onu uzun uzun sevdiğim olurdu. Böylece, resimlerin yanındaki harf dizilerinin bir şeyler anlattığını o zaman kavradım. Büyük bir eğitimci gibi, durumu anladı dayım. Bana bir alfabe getirdi, bir de defter. A'lı, B'li okumaya başladım. Anlattığına göre, iki ayı bulmamış sökmüşüm okumayı. Dayımın, zaman zaman bana gazete okutturduğunu hatırlıyorum şimdi. Evimizde çokça kitap yoktu.

Olanlar da dedemden kalan eski yazılı kitaplardı. Bunların resimleri de yoktu. Misafirliğe gittiğimiz evlerin çocuklarının kitaplarına bakardım göz ucuyla. Çocuklar, nedense mallarını herkese vermezler. O güzelim resimli kitapları elime alamamışımdır hiç. O çocuklarsa, ellerindeki kitapları okuyamazlardı bile. Onlar, beni yanlarından kovarlardı. O kitaplardaki yazıları, göz ucuyla bakarak da olsa, ezberlerdim. Birinci sınıf okuma kitabını bir saatte okuduğumu komşulardan biri anlattı. Yeri Cennet olası nenem, çok içerlerdi buna. Bana kitaplarını göstermeyenlere içten içe kızarmış. Ben büyüdükten sonra söylerdi bu duygularını. Bu okuma sonradan işime çok yarayacaktı. İlk öğretmenim de dayımdı. Daha aşağıda bunlara da değineceğim.

İstanbul, öküz sesli vapurlarla karşıladı bizi. İkinci Dünya Savaşı sıralarıydı. Geceleri, karanlığın karanlığıydı İstanbul. Pencerelere örtüler gerilir, geceleri evlerde mum yakılırdı. Ekmek karneyle. Babam bir avukatın yanında çalışıyordu. Adı Nurullah Beydi avukatın. Evde Tanrı adından daha çok geçerdi adı. Her şeyimizi ona borçluyduk. Tokluğumuzu, mutluluğumuzu... Yıllar sonra, Nurullah Beyin intihar ettiğini öğrendik. Hangi nedenle canına kıymıştı bilmiyorum. Babam, onunla Büyükada'ya giderdi hep. Hiç sözünü etmedim herhalde, babam çok içerdi. Üç gün üst üste içebilirdi belki. Nurullah Beyle de içerlerdi sanıyorum. Çok geceler, içkili dönerdi işinden. Nasıl oldu bilmiyorum, babam, Nurullah Beyin yanındaki işinden ayrılmıştı. Ekmek parasını bile kazanamıyordu. Evde beş kişiydik. Yememiz içmemiz gerekti. Bizden ayrıldıktan sonra, babam, İstanbul'a gelmiş ve orada bir hanımla da evlenmişti. Babamın, **«Anneniz bu»** dediği hanımın boyu uzundu, yeşil gözleri vardı. Oldukça güzel bir kadındı. O zamanın tanınmış Arap artistlerin-

den «**Leylâ Murad**»a benzetirlerdi analığımı, pardon, anneliğiini. Ana olacak bir yapıda değildi o hanım. Çıtı pıtı, albenisi olan bir İstanbul hanımıydı. **Ana** sözü, daha çok Anadolu karasoylularına yaraşır. Ot, odun, koyun, öküz kokar bu analar. O hanımın, babamdan olmayan bir oğlu vardı, iki de biz. Cengiz'le ben. Kardeşimin gözlerinde yoğun, sürekli, acı bir duygululuk vardır. Türküleri dinlerken gözlerinden iri damlalar halinde boşalır bu duygululuk. Nedendi bu? Babamızın evinde yabancılar gibiydik de ondan. Hanımın çocuğunun daha sıcak bir yeri vardı evde. Ev boşalsın diye, bizi sokaklara iterlerdi hep. Karnımızı doyurmak için çitlembik ağaçlarına tırmanırdık. Ihlamur'da iri çitlembik ağaçları vardı. Duruyor mu o ağaçlar bilmiyorum. Kara kara olurdu o ağaçların çitlembikleri.

Babam, bir gün, iki küfeyle geldi eve. Sokaklarda boş dolaşacağımıza, çalışmalıydık. Küfelerle ne iş yapılırsa onu yapmalıydık. İki kardeş sırtladık küfeleri, pazar pazar dolaşmaya başladık. Kazandığımız paraları eve getirirdik. O paralardan kendimize bir simit bile alamazdık. O paralar, ev külfetinin karnını doyuracaktı. Önemli görevleri vardı o paraların. Yaranalım diye, bazen üvey annemizin oğluna simit alırdık Çocuk, simidi yerken, ucundan koparıp bize de versin diye beklerdik. Karşımıza oturur, avurdunu şişire şişire yerdi simidi. O zamanlar da ne güzel olurdu simitler, ne güzel kokardı! Şimdi bile «**Simit!..**» sesi, bir bayram sevinci yaratır içimde. Yiyemediğim simitlerin sesidir bu ses. Özlemlerin, tutkuların, yaşamamışlıkların sesi...

Okuma yaşım iki yıl da geçmişti. Okula göndermesini söyledim babama. «**Okuyup da ne olacaksınız?**» dedi kızarak. Bu ülkeye büyük zararların, okumuşlardan geldiğini ekledi sözlerine. Bir küfür bastı ardından. Ha-

mallığımız sürdü gitti böylece. Asansöre ilk kez, sırtımda küfeyle bindim. Nişantaşı'nda çok lüks bir apartmanın üst katına çıkıyorduk. O zaman, çok süslü, saray aydınlığı içinde gördüğüm apartman, şimdi manastır gibi görünüyor bana. Eskilerin, bitmişlerin saklandığı bir yer.

Babam, bir ara Kocamustafapaşa'da kurulan bir cam fabrikasında iş buldu. Oranın müdürü olmuştu. O fabrikada bize de bir iş verdiler. İki kardeş **kalıpçı** olmuştuk. Hamallıktan iyi bir işti yeni işimiz. Çalıştığımız yer sıcaktı hiç değilse. Açlık sorununu da çözümlemiştik, helva ekmek, peynir ekmek, zeytin ekmek yiyebiliyorduk hiç değilse. Paramız olmadığı zaman, borç verenler oluyordu. Kredimiz vardı kendimize göre. Ağızlarında cam şişeleri şişiren güçlü işçilerin bir caz ustası gibi sanat gösterdiklerini hiç unutmam. Balonlaşan cam ateşleri, getirir kalıba sokarlardı. Açtığımız kalıbı sıkıştırırdık biz de. Çay içtiğiniz, süt içtiğiniz, buzlu biranızı yudumladığınız bardaklar, bizim kalıplarımızdan çıkardı o sıra. Et ekmek görmemiş çocuk kollarımızdan.

Bir gün, fabrikanın iflâs ettiği duyuldu. Başta babam olmak üzere işçiler üç dört ay, ücretlerini alamamışlardı. Herkes, elindeki işini bıraktı. Bayram yeri gibiydi fabrikanın önü. Yoğun işten işsizliğe geçmek, özgürlüğü duyurur insana. İşçiler, kendilerini uzun süredir oyalayan patronlarını gördüler bir ara. Fabrikanın en sevimli, en iyilik sever, en güçlü işçisi **(Şimdi adını hatırlamıyorum.)** yapıştırdı yumruğu patronun suratına. Patron Müştak Beyin gözlükleri tuzla buz oldu birden. Birilerinin aracılığıyle oradan kaçırıldı Müştak Bey. Böylece, işçilerin önünden kaçan patronlar gördüm. Babam oralarda yoktu. Bir işi izlemeye gitmişti. Belki de olayları önceden sezmiş, gelmemişti fabrikaya. O günden sonra da göremedik babamı. Biz iki kardeş, gene işsiz, kimsesiz ortalarda kaldık. Fabrikanın sönmüş fırınlarında yatıyorduk. Çevrede

bize acıyanlar karnımızı doyuruyordu. Hattâ, bir kadın, bir gün evine aldı. Baştan aşağı yıkadı, temizledi. Gücünce, bulup buluşturduğu giysilerle donattı bizi. Kıştı. Sırtımızın ısındığını duymuştuk. Karnımızın da doyduğunu. Sıcak, biberli bir tarhana çorbası içmiştik o akşam. Geceleyin, gene sönmüş fırınlardaki yataksız yorgansız tuğlalarımıza döndük. İki kardeş birbirimize sarılarak uyuduk.

Bu böyle süremezdi. Mahallede bir sorun olmuştuk biz. Kardeşimi elektrikçinin yanına çırak verdiler. Ben de bir aşçının yanına girdim. Orada dört yıl çalıştım. Her günüm ayrı bir öyküdür. Birkaç çizgi vermekle yetineceğim ben. Bir süre sonra, okusun diye kardeşimi Darülaceze'ye verdi o elektrikçiler. Beni de alacaklardı oraya. Ustam gizledi. İşe yarar, eli işe yatkın, «**beleş**» bir işçiydim. Çekip çevirirdim dükkândaki tüm işleri. Aşçı, yedirip içiriyordu daha ne isterdim ondan. Böyle düşünüyordu adam. Ama gerçek bu değildi. Aşçı, acı çektirmekten, insanı, sadistçe dövmekten büyük bir haz duyardı. Her gün üç-beş kez döverdi beni. Komşu dükkâncılar onun elinden kurtarmaya gelirlerdi çocuk gövdemi. Verilen bahşişleri bile alırdı elimden. Küfür de ederdi. Bir yandan da, veresiye verdiği müşterilerinin karşısında, beni sokaktan kurtardığı için de övünürdü. Beni adam edeceğine inanırdı. İş sahibi edecekti beni, evlendirecekti. Böylece kurtulacaktım! Yaşamım boyunca ona çalışarak kurtulacaktım! Adamın tutumu, bilinçlendiriyordu beni. Ondan korkmamayı öğrendim bir süre sonra. On yaşına varmıştım herhalde. Çok hareketli, herkesle dövüşen bir çocuktum. Bu yaramazlık nedeniyle birkaç kez polise şikâyet bile edildim. Beni günde birkaç kez döven ustama da bir oyun oynamalıydım. Bir gün ocaktaki sıcak suyu kafasına boşaltıverdim. Sıcak diyorsam, kaynardı su. O da kafasını usturaya vermişti. Allahtan, tam tepesine akmadı su.

Yoksa soyulmuş tavşan gibi çıkardı ortaya. Ben önde, o arkada bütün Kocamustafapaşa'da kovaladı beni. Aksaray'ları, Topkapı'ları dolaştık. Tutamadı. Bir çekirge gibiydim ben. Beni benzer kişi tutamazdı. Sonradan polisler buldu getirdiler. Parasız, çorba içirdi polislere. Ama yanına koymadı, kaynar su olayını. Bir gün, bir avuç kırmızı, acı biberi suratıma çarpıverdi. Gözlerimin dışarı fırladığını sandım. Arnavutlar, çorbalarına, fasulye yemeğine korlardı bu biberleri. Öylesine acılı, yakıcı biberdi. Hastaneye gidişim böyle başladı. Bir gün de maşayı, elimin orta parmağına yapıştırdı. Tırnak acısını o zaman duydum. Şimdi, sol elimin orta parmağının tırnağı çatlaktır. Tırnak bir çatladı mı, yaşam boyu sürüp gidiyor bu çatlaklık. Bir gün de kızgın maşayı sol bacağıma sapladı. Öküz gözü büyüklüğünde oyuktur sol bacağımın bir yeri. Bir savaştan da bu yaralarla kurtuldum. Bu yaraların yüreğimde açtığı oyuklar sağalmadı hiç. Sağalmaz da. Yaşamım bunlarla kurulmuştu. Okumamla ilgili olduğu için, bu dönemdeki iki olaya daha değineceğim:

Kocamustafapaşa, 28. İlkokulda bir öğretmen, okumamı sağlamak için bazı girişimlerde bulunmuştu. Beni almış, arkadaşlarına göstermişti. Ben gidersem, işleri kimin yapacağını sormuştu o saygıdeğer öğretmene. O da üsteleyememişti. Ben gene ışimde kalmıştım. Bir de polis Şişman Recep vardı. Okuyup yazmam onu da çok etkilemişti. Bana zaman zaman kitaplar, defterler getirirdi. «Böyle zeki çocuk görmedim hiç.» derdi. Zekânın ne olduğunu düşünürdüm. Öğretmenliğimde, Polis Recep'in benim zekâmla neden kıvançlandığını çok iyi anladım. Zeki insanlar, bir sevimlilik yaratırlar çevrelerinde.

Okuma yönünden beni çok etkileyenlerden biri de, şimdi adını hatırlayamadığım bir ablaydı. Kocamustafapaşa'da bir aktar dükkânında otururdu. Dükkân sahibi-

nin kızıydı. Gözleri hastalıklıydı. Zor açardı gözlerini. Kiraya kitap da verirdi. Aynı meslekten olduğumuz için (**dükkâncı**) benden para almazdı. Ben de onun bazı işlerini görürdüm. Şunu yap, bunu yap dediği zaman direnmezdim. Koşu koşuverirdim. Saçlarının örgüsü bilek kalınlığındaydı. Güzel bir yüzü vardı. Ama ona hiç âşık olmadım. Ablamdı o benim. Başka bir kıza, bir büfeci kıza âşıktım ben. O kız, sevgimi hiç bir zaman bilmemiştir. Bilinmesi, anlaşılması zor sevgiler yeşerirdi yüreğimde. İşte o abla, bana kitaplar verirdi. **Elif ile Yaralı Mahmut, Şah İsmail'le Arapözengi, Muhammet Hanifi, Kan Kalesi, Kerem ile Aslı ...** türünden kitaplardı bunlar. **Elif ile Yaralı Mahmut**'u otuz yedi kez okudum. Her okuyuşumu bir yere yazardım. Kitapların geniş dünyaları kapsadığını böylece öğrenmiştim. Öğretmenlerimden biri de o abladır. Aynı zamanda beni yaşama bağlayan bir dost. Başımdan geçenleri anlattığımda ağlardı. Her şeyin geçeceğini söylerdi.

Sanırım bahara yakındı, mart mıydı, nisan mı? Kaçtım aşçı dükkânından da, İstanbul'dan da. Cebimde elli kuruşla. Belediyelerin aracılığıyle anamın memleketi olan Ağın'a geldim. Dayım da beni aramaktaymış o sıra. Ayrı bir dünyayla karşılaşmıştım. Anam başkasıyla evlenmişti. Babalığım «**efendi**» bir insandı. Düzene kısa zamanda uydum. Okumayı bilmemin büyük yararı oldu. Benim yaşımda olanlar, ilkokul son sınıfta, ya da ortaokul birinci sınıftaydılar. Yasalara göre, okumaya birinci sınıftan başlamalıydım. Çok saygıdeğer, kendisine çok şeyler borçlu olduğum, başöğretmenim Nuri Onat, bürokrasinin keskin kılıç olduğu bir dönemde, çok olumlu çözüm yolları aradı ve buldu. Sınavla üçüncü sınıfa geçtim. İki ay kadar üçüncü sınıfta okudum. Sonradan da dörtle beşi okudum. İlkokul böylece bitmiş oldu. Ondan sonraki yıllarım, herkesin başından geçebilecek olaylarla geçti. An-

cak okuma ve yazmayla ilgili birkaç olaya da değinmem gerekecek.

Anamın yanında okuyamazdım. Ortaokul yoktu oralarda. Babamın yanında da ben okumak istemezdim. Babam, kendinden yirmi beş yaş kadar küçük bir kadınla yeniden evlenmişti. Üvey anneli ev yaşamını denemiştim. Kendi yolumu kendim bulmalıydım öyleyse. Kendimi özgür duyabileceğim tek yer, Köy Enstitüleriydı. Orada mahallemden arkadaşlar da vardı. Bin bir güçlükle, gidip oraya yazıldım. Bin bir güçlükle diyorum, çünkü Köy Enstitülerine kent doğumlu olanlar alınmazdı. Oraya girebilmek için köy çocuğu olmak gerekiyordu. Ya da kent çocuklarına ayrılan kontenjan dolmuştu da, alamıyorlardı beni. Bu güç işin de üstesinden geldim. Köy Enstitüsü, gerçekten, benim için biçilmiş kaftandı. En mutlu yıllarım oralarda geçmiştir.

Okumaya, yoğun biçimde Köy Enstitüsünde başladım. Ne bulursam okuyordum. Ama Esat Mahmut, Kerime Nadir türü romanları değil, klâsikleri. Ben, gerçek anlamında okumaya klâsiklerle başladım. Derse pek çalışmazdım. Öğretmeni dinlemek ya da konuyu bir kez okumak yeterdi. Bunun dışındaki bütün zamanımı okuma alırdı. Moliére'i, Shakespeare'i, Unamuno'yu... Köy Enstitüsü birinci sınıftayken okumuştum. Bunlardan Romeo ve Jülyet'i elimden bırakmak istemezdim. Dünyanın en güzel kadını olarak tanırdım Jülyet'i. Romeo da sevgiyi en iyi bilen erkekti. Kadının katıksız sevgisini Jülyet'te bulmuştum. Sevgiyi çok güzel o dile getiriyordu. Kafamda tasarladığım Jülyet'in dışındaki hiç bir kadın beni ilgilendirmezdi. Kadınları, onun gibi konuşur, onun gibi sever sanırdım hep. Benimki koca bir Don Kişotluktu, ama o sıralar böyle duymak zorundaydım. Duygularım alıp götürüyordu beni bir yerlere. Bir kadın, kafamdaki Jülyet'e benziyorsa, durup uzun uzun seyrederdim onu. Shakespe-

are'in resimlerini büyütür odama asardım. Bende okuma, Shakespeare dostluğuyla başlamıştır.

Çok içtenlikli arkadaşlarım vardı, ama bu arkadaşların en dostu kitaptı. İnsanları yeterince tanımıştım. Bazı arkadaşların, o insanlardan biri olduğunu düşünürdüm hep. Önceleri ilişkilerim temelsizdi. Sonradan, kopmaz dostluklar yarattık arkadaşlarımızla aramızda. Ama benim için kitap dünyasının tanınması daha ilginçti. Arkadaşlarımı, kitap aracılığıyla seçtim. Daha doğrusu seçmedim de, kitap, bazı arkadaşlarla bir araya getirdi beni. Bol bol kitap alıyordum. Paramın alma gücünce tabii.

Dicle Köy Enstitüsünde okudum. Sonradan öğretmen okulu oldu orası da. Okul, Ergani'ye beş kilometre uzaktadır. Ergani tren istasyonunun hemen altında. Cumartesi günleri öğleden sonraları, kasabaya **(Ergani)** çıkmamıza izin verilirdi. Pazar sabahları da istasyona gider, sabahları geçen trenleri seyrederdik. Önemli eğlencelerimizden biriydi bu tren gözlemeler. Kasabada, her şeyle birlikte kitap da satılan bir dükkân vardı. Oradan kitap alırdım. Param olmadığı zaman, ödünç verirlerdi kitapları. Param gelince öderdim borcumu. Bir gün üç kitap birden aldım: Üçü Birden **(Bedri Rahmi Eyuboğlu)**, Fareler ve İnsanlar **(Steinbeck)**, İhtiyar Balıkçı **(Hemingway)**. Akşam etüdünde, sıramın üstüne koymuştum bu kitapları. **(Şimdi bile, en son gelen kitapları bir cam dolaba koyar, onları başkalarının görmelerini isterim. Cam dolabın en haklı konuklarıdır kitaplar.)** Bir öğretmen gördü kitapları. Sanıyorum edebiyat öğretmeniydi. Bunları okuyup anlayamayacağımı söyledi. Gelip geçici kitaplara para verilmemeliymiş. Kalıcı kitaplara, sözlüklere, ansiklopedilere yatırılmalıymış para. Oysa, ben, gerçek sözcüğü, gerçek olayı, gerçek bilgiyi o tür **(hikâye, roman, şiir, eleştiri...)** kitaplarda bulacağıma inanmıştım. Hızımı kesme-

den okudum. Bugün de aynı coşkuyla okurum kitapları. Yetiştirebildiğimce.

Okumanın bir araya getirdiği iki arkadaştık. Resul'le **(Resul Aslanköylü)** ben. Okuduğumuz her şeyi birbirimize duyururduk. Kitaplardan parçalar okurduk. Akşam dinlenmeleri, öğle dinlenmeleri bizim okuma zamanlarımızdı. Güneşe sırtımızı dayar okurduk dere yamaçlarında, bir kayanın gölgesinde, bir ağacın altında. Sevdiğimiz her şeyi birbirimize duyururduk. La Martine'in **«Göl»**ünü okurdu. Bu şiiri okurken çok duygulanırdı. Güzel şiirleri bir yerlerden bulup çıkarırdı. Birbirimize **«Ortağım»** derdik. Kitap ortaklığı, duygu ortaklığıydı bu. Beş yıl aynı sırada oturduk Resul'le. Hiç birbirimizi kırmadan, birbirimizden incinmeden. Bir işe karar vereceksek, onunla ilgili ön düşünceler ikimizin de gönlünden geçerdi. Resul, şimdi Mut'ta yargıçtır. Yargısı güçlü yargıçlardan biri olarak adını kazıtacak yaşamına. Öyle sanıyorum.

Kitapla ilgili, şu bir iki noktaya da değinmek isterim. Köy Enstitülerinde bir gelenek vardı. Cumartesi günü dersten sonra **(Bayrak töreni de o sıra yapılırdı.)** o haftanın değerlendirilmesi yapılırdı. Başarılı olanlar, ceza alanlar belirtilirdi genel toplantıda. Kişilerin başarılı, ya da cezalı olma nedenleri açıklanırdı. Başarılı öğrenciler yüksekçe bir yere çıkarılır, topluluğa tanıtılırdı. Adımı okudular. Gittim. O yılın **(O hafta bu işe sıra gelmişti.)** en çok kitap okuyanıydım. Nurullah Ataç'ın **Ararken** adlı denemelerini verdiler armağan olarak. Başka bir listede de **«tekdir»** alanlar arasında geçti adım. Yatakhanede kedi taklidi yapmıştım. Cam **«aziz»** bir vatandaşın azizliğiydi bu da.

Bir yaz tatilinde, o sıra Diyarbakır'da bulunan babamın yanındaydım. Bir gece, izinsiz sinemaya gittim. Daha doğrusu, gideceğim yerdeki kişileri bulamadım, haydi sinemaya gideyim, dedim. Onlar da geldiler sinemaya. Be-

ni sinemada görünce çok kızdı babam. Döve döve eve getirdi. **Ormanlar Hâkimi** adlı bir film oynuyordu. Dövmek, babamın hırsını yatıştırmamıştı. En sevdiğim şeylere, kitaplara uzandı eli. Kaptı onları birden. Kibrit çakıp yakmaya başladı. Kalın kalın kitapları kibritle yakmanın olanağı yoktur. Kararır söner. Bu kez gaz döktü kitaplara. **Kara taş** döşenmiş bahçenin bir kıyısında oldu bu iş. İçinde birçok dostlarımın bulunduğu kitapların acı, yalvarır bir cızırtıyla yandığını hiç unutmam. Bir iki gün sonra yeniden aldı yaktığı kitapları. Büyük ve acı yenilgimi anlamıştı babam. Babamın, çok az insanda rastlanabilen bir duyarlığı vardı. Ama sorumluluğu yoktu. Bu sorumsuzluk, hepimizi darmadağın etmiştir. Kardeşim, şimdi Avusturalya'dadır. Yer tutamadı Türkiye'de. Bilinçliydi. Bir işçi olarak **(Aranır bir matbaa işçisidir.)** sömürülmenin karşısında olmuştur hep. Baskı altında kalmak yıkıyordu onu.

●

Sanat, insana gerçeği ve güzelliği anlatır. Sınırı da yoktur gerçeğin, güzelliğin. Yaşadıkça, bir başka yanları bulunur bunların. Bu nedenle, sürekli çabayı gerektiren bir işlevdir sanat. Eleştiride, bu gerçeği, bu **güzelliği duyurma** söz konusudur. Bir bakıma eleştirmenlik, eğitimcilik gibi bir şeydir. Güzelin, gerçeğin varlığını duyuracak çevresindekine. Gönüllü olarak bu işe **girişmiştir eleştirmen**. Değerlendirmede bir ölçü koyar ortaya. Bu ölçüyü, şaşmaz, donmuş bir ölçü saymamak gerekir. Sürekli olarak gelişen, yeni yeni biçimlere giren bir ölçüdür bu. Değerlendirmenin **«mihenk taşı»**dır bu ölçü.

İyi ve başarılı değerlendirebilmenin ilk koşulu, değerlendirilmesi söz konusu olan yapıtın, sanatçının, nesnenin iyi tanınmasıdır. İyi tanımak için iyi anlamak gerekir. Bu da, o sanatçıya, nesneye, yapıta saygıyla gerçekleşir.

Burada «saygı» sözcüğü, çalışma kavramıyle eş tutulmalıdır. Bir yazar üzerinde uzun uzun çalışmayan kişi, saygıya değer bir sonuca varamaz. Bu bakımdan eleştiri, bir yargıda, bir yorumda bulunmadır. Ama bu yargı, bu yorum kimilerince tutarsızmış. Önemli değil bu. Bir sanat ortamını yansıtabilmişse, başarılıdır o eleştirmen. Yargısında, yorumunda ne denli güçlü olursa, o denli tutarlı sonuçlara varır. Sözüne. yargılarına saygı duyulur bir insan olmalıdır eleştirmen. Biz de sıkça görüldüğü gibi, eş-dost tanıtmacılığı yapmak, kolay ölçülerle, birini göklere çıkarmak, başka birini yerin dibine batırmak **(Aslında bu tür eleştirmenler, birini yerin dibine batırdıklarını sanırlar yalnızca. Kimsede bir değişiklik olmaz oysa. Düşte kurduklarını yaptıkları sayarlar.)**, eleştirinin en kolay yanıdır. Hele listeler hazırlayıp bunlar şairdir, bunlar şair değildir; bunlar romancıdır, bunlar romancı değildir... gibisinden kolay yollar, günceliği bile kısa ömürlü olan değerlendirmelerdir. Bir gazetenin önemli bir haberi gibi bir göze çarpıverir o kadar. Bir de, dar oylumlu yazılarda girişilen bir çalışma türü vardır: Yazar, şu kadar şu kelimeyi, bu kadar bu kelimeyi kullanmıştır, gibisinden sonuca götürmez çalışmalar.

Bu tür çalışmalar, yazara da bir şey katmaz, okura da. Oysa eleştirmen, okurla yazar arasındaki düşünsel ve duygusal etkileşimi kurmak zorundadır. Eleştirmenin baş görevidir bu. Az okuyan, az yazan bir toplumda eleştirmene böyle bir görev yüklemek düşüncesi kınanmaz sanırım. Ağzından ateş püsküren eleştirmenlerin görevi bitti bu çağda. Eğiterek öğretmeyi amaçlamalıdır eleştirmen. Toplumun danışmanı, yol göstericisidir.

•

Üzerinde durulmasını gerekli gördüğüm pek çok ad var, pek çok da yapıt. Ne var ki yıl yıl çoğalır bu adlar,

bu yapıtlar, yıl yıl yenilenir. Eskilerden kalanlar olur kuşkusuz. Yerinden oynatılmaz, «**Taşa saplanan kılıç**»tır Cervantes, Dostoyevski, Tolstoy, Flaubert, Faulkner, Hemingway, Hugo... Her çağda okunacaktır bu yazarlar, her çağın sınavını başarıyla vereceklerdir. Onların, insanı özünden kavrayışları, her çağda yeniden kavranacaktır. Biçimle, çağdaş değişimle etkilenmeyecek bir öz'ü yansıtmışlardır bu yazarlar. Ölümsüzlükleri, insanın evrensel savaşını kavrayışlarından geliyor. Ölümü anlatarak ölümsüzlüğü kavratmışlar insanlığa. Her çağ, bazı adları katar bu taşa saplanan kılıçlara. Söz gelimi Ehrenburg, Camus, Steinbeck, Hemingway... gittikçe çoğaltıyorlar çevrelerini. Çağla, insanlar arasındaki güçlü etkileşimi bunlar kuruyorlar. Camus değinmeden önce, insanın tutsaklığını, bu tutsaklığa başkaldırış nedenini bilinçle biliyor muyduk? İnsanlık, her adımında Dostoyevsk'yi okumalıdır. Onun okunmadığı her güne, «**yaşanmamış zaman**» adını vermek gerekir. Hemingway'in kimler için çalıyor, diye sorduğu «**Çanlar**»ına kulak vermek gerekir. Yapıtlar çoğaltarak yaşanır dünyada. Gerçek yaşama bu olmalı. Bu tür bir birikim ve oluşumla başladım yazmaya. Onun öyküsünü de birkaç satırda anlatmak isterim.

Köy Enstitüsünde okurken, Diyarbakır'da yayımlanan Kara-Âmid gazetesinde çıkan bilgiççe yazılarımı bir yana bırakıyorum. Kendimi, büyük «**muharrir**» sayıyordum o yazıları yazarken. Kimi günler «**başmakale**» yazdığım oluyordu. Hattâ bir ara bir yazım (**Mevlânâ üzerineydi.**) tartışma ortamı bile yaratmıştı bu yola koyulmuşlar arasında.

İlk yazım, **Varlık**'ta çıktı. 1 eylül 1960'da. Bu yazının öyküsü, acı bir olaya dayanıyor. Selâhattin Şimşek, arkadaşımızdı. Gazi Eğitim Enstitüsünün Pedagoji bölümünde okuyordu. Uzun yıllar ilkokul öğretmenliği yapmıştı

köylerde. Karısı, çocukları vardı. Köy izlenimlerini **Varlık**'a yazıyordu. İlgiyle de okunuyordu yazdıkları. Benim gibi, edebiyat bölümünde okuyanlar tanırlardı Selâhattin'i. Bu tanışıklıktan ötürü sık sık bizim sınıfa gelirdi. Benim doğrudan bir arkadaşlığım yoktu onunla. Selâhattin'le, Dursun **(Akçam)** ve Yusuf **(Gür)** aracılığıyla arkadaştım. Bozkır yanığı yüzü, güleçti. Tartışmaya katılınazdı pek. Benim gibi, o da konuşmaları izlerdi. Zaman zaman, gözlerini, Ankara'nın ışıklı çevrelerine diker, sessiz dururdu. Hep, pencerelerden bir yerlere bakar görürdüm onu. Onu her anışta, gözlerime yeşilli, kırmızılı, sarılı, turunculu ışıklar dolar. Dursun'un **(Edebiyatın eylemsel anlamını tanımada, Dursun'a ve Yusuf'a çok şey borçluyum. Hele Yusuf, Dursun'a da, bana da edebiyatın güzelliklerini sevdirmiştir. Biz üçümüz sınıf arkadaşıydık. Aramızda bir de Ayhan (Sızan) vardı. Ağabey diyecek kadar yakın bulurdum Ayhan'ı. İçkiyi onun elinden tattım. Türkülerimizdeki yanık havayı duymamda da etkileri olmuştur Ayhan'ın.)** birden çıkışları, coşkulu konuşmaları, Selâhattin'in Ankara düşlerini bozardı.

İşte bu Şimşek'in, bu sessiz dostun öldüğünü duyduk bir gün. Gazetede, ölümünü duyunca ne yapacağımı şaşırdım. Müfettiş olmuştu. Hakkâri'ye atanmıştı. Belki de kendi gönlüyle gitmiştir oralara. **Hakkâri Dedikleri** adlı [illegible], orayla ilgili izlenimleridir. Bir denetleme sırasında [illegible] atının ayağı, Zap suyunun köpüklü dalgalarında yitip gitmiş Selâhattincik. Haberi okuduğumda çarşaydım. Çorum Öğretmen Okulunda Edebiyat öğretmeniydim. O sıralar bekâr olduğum için, okuldaki bir odada kalıyordum. Okula koştum hemen. Aldım elime kalemi. Selâhattin'le ilgili anılarımı yazdım. Bu anıları **Varlık**'a gönderdim. İlk yazım hemen çıktı.

Bu tür yazıların yanında kitap tanıtma yazıları ve öykü de yazıyordum. Öykülerim **Türk Dili, Varlık** ve **Var-**

lık Yıllıklarında (1965, 1966, 1967, 1968) çıktı. Bu karışık dönem, 1966'ya değin sürdü. Şimdi, daha çok eleştiri yazıları ve kitap tanıtma yazıları yazıyorum. Öykülerimi bekletiyorum. Sürekli olarak **Varlık, Türk Dili** ve **Yeni Edebiyat**'ta, **Papirüs**'te ve başka dergilerde (**zaman zaman**) çıkıyor yazılarım.

Eleştiri alanında yoğunlaşmak istiyorum. Tek amacım dünya sanatçılarını ve yurdumun saygıdeğer sanatçılarını, başarılı bir değerlendirmeyle halkıma tanıtmak. Türlü nedenlerle, sanatçılarımız, topluma uzak kalmış. Kuşkusuz toplum da sanatçılarımıza. Bunun kökeni ve temel nedeni, eğitimsizliktir. Belirli kişilerin eğitildiği, okumanın yazmanın belirli kişilerin tekelinde olduğu bir dönemde bunu doğal karşılamak gerekir. Toplumlar eğitildikçe, sanatçılarını daha iyi tanıyacaklardır. Başka toplumların sanatlarına da daha duyarlı, daha akıllıca yöneleceklerdir. Batı'nın allı pullu, sözde sanatçıları yerine değerli sanatçılarını tanıyacaklardır. Beatles, Amerika'da davulunu vurunca bizimkiler burada zıplayarak oynamaya başlamayacaklardır. Bu örnek, kendi sanatımıza sırt çevirdiğimizi, kendi değerlerimize yabancı kaldığımızı kanıtlar. Beatles yerine, türkülerimizin soysuzlaştırılmış yeni yapımlarını en büyük sanat yapıtı gibi izleyenler de aynı duyarsızlığın içindedirler. Her alanımızda, bu yapmacık tutumlu kişileri görebilirsiniz. Bunların çoğu, çevrelerinde sanatçı geçinen kişilerdir. «**Yok, efendim, o, onlara mahsus...**» der başka bir şey demezler. Onların tekelinden kurtarmak gerektir ülkeyi. Bu sıralarda, bu görüş, gerek toplumda, gerekse üniversitelerimizde geçerlilik kazanmaya başlamıştır.

İnsana, daha mutlu bir dünya bağışlayacak sanatçılarımız, romancılarımız, ozanlarımız çoğalmaktadır. Türkiye'nin açlıktan susuzluktan kurtulması, yoksulluğu do-

ğal saymaması; Türk insanının eğitimsiz, okulsuz kalmaması, sanatçılarımızın, onları bilinçlendirmesine bağlıdır. Açlığın, yoksulluğun anlamını bilmeyen bunun **«haysiyetsizliğini»** bilmeyen bir insan, kendini hayvanla eş tutuyor demektir. Aç susuz bırakanlara karşı durmayan, bunlara çözüm getirmeyi düşünmeyen bir toplum da... Yukarıda da söz konusu ettiğimiz gibi, yazarla okur arasındaki etkileşim sağlayacaktır, insanın mutluluğunu ve özgürlüğünü. İşte eleştirmen, bu duyarlılığı ve bilinçlenmeyi sağlamada da kendini görevli duymalıdır.

İşim gücüm bu konularla uğraşmak. Bir yazarı daha saygıya değer bir biçimde değerlendirmek. Bunun dışında meraklarım yoktur. Yapmacıksız, doğallığı bozulmamış türküleri sık sık dinlemek isterim. Bir toplumun sesi ve anlamı gizlidir bu türkülerde. Bu türküleri dinlerken, ya da söylerken gövdemi saz sanıp bir yerlerdeki tellerime dokunarak çalarım kendimi. Türkü söylerken elim, sağ tarafımda gidip gelir aşağı yukarı. Tiyatroya gitmek, resim seyretmek, bir merak değil benim için, bir iş. Sanatlar arası etkileşim için bunların izlenmesi de gereklidir.

Öykülerim de, eleştirme-deneme yazılarım da bir kitapta bir araya getirilemedi bugüne değin. Türk yazarının yayımlanması olanakları ortada. Yeni yeni, bir hareket kazandı bu alan. İyi de oldu. Bu konuda hiç bir girişimim de olmadı. Ancak 1969'un Kasım ayı başında arkadaşım Emin Özdemir'le birlikte yazdığımız bir kitabımız yayımlandı Varlık Yayınevince: **Yazmak Sanatı.** Düşündüğümüzü, duyduğumuzu karşımızdakilere anlatabilmek alışkanlığını kazandırabilmeyi amaçlıyor bu kitap. Yazı yazma karşısında ürküntü duyanlar, bu nedenle ya-

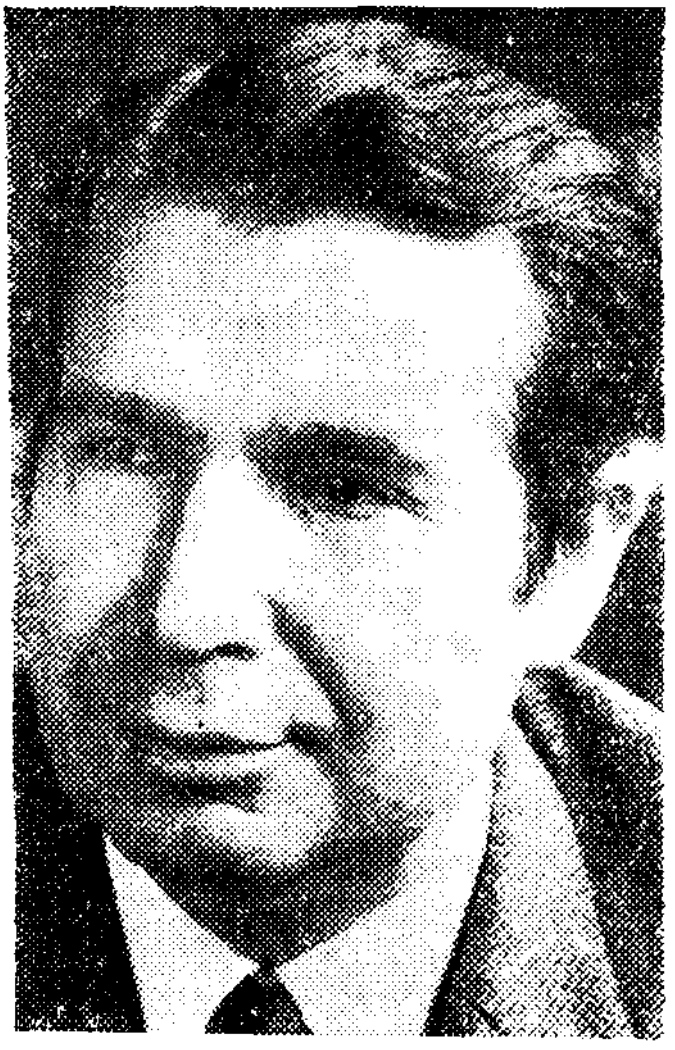
zıya sırt çevirenler için yararlıdır. Yazı yazmayı amaç edinenler için de. Kitabın eleştirel bir yanı var. Kitabı okuyanlar, yazarları daha iyi anlayacaklar, onları daha iyi değerlendirebilecekler.

Arkadaşım Emin Özdemir'le birlikte bir taslak hazırladık bir gün. Neleri anlatabileceğimizi düşündük. Yazıya döktük bu tasarılarımızı. Yargılarımız, örneklerle daha da zenginleşti. **Yazmak Sanatı'nın** öyküsü bu.

•

Kanımca, bir insanın gelecek için bir şeyler düşünmesi boş bir düştür. Gelecek için düşünülenler gerçekleşmez genellikle. Aslında geleceğin bizler için neler düşüneceği önemli. Bu yargım, kuru bir kadercilik sanılmasın. Geleceğin bizi düşünmesi, bizim bir duruma gelmemizi sağlayacak koşulların ortaya çıkması demektir. Bu olanaklardan yararlanma kalır kişiye. Söz gelimi, bir aşçı çırağının, bir hamalın, bir fabrika işçisinin, öğretmen olmayı, yazar olmayı içinden geçirmesi ne boş bir düştür bu düzende. Ama umulmadık olanaklar bunu sağlayabilir, gerçekleştirebilir. Bu, geleceğin, bizi düşünmesi demektir. Bu nedenle gelecek için bir şeyler düşünmeyi bir yana bırakıyorum, hangi olanaklardan nasıl yararlanabileceğimi düşünüyorum daha çok Dünya, doğacak olanaklardan namusluca yararlananların dünyası olacaktır. Böyle bir dünya daha sevimlidir, inanın.

Ankara, 10 şubat 1970

HÜSAMETTİN BOZOK

Taşköprü'nün Gökçeağaç Bucağının **«Eski Köy»** adlı bir dağ köyünde, Sepetçioğlu Kara Hüseyin denen biri yaşarmış. Hüsamettin Bozok, ya da dostlar arasındaki adıyla **«Hüsam»**, görüp tanımış bu dedesini. Çünkü, barut gibi bir adam olan Kara Hüseyin tam 125 yaşında ölmüş.

Hüsam'ın babası Mustafa, 18 yaşında var yok,aradaki Gökırmak'ı geçip, karşıdaki Küreçayı adındaki ova köyünden Fatma Elife'yi almış getirmiş. Davul zurna ile, düğün, dernek. Sepetçioğlu Kara Hüseyin'in köyü Eski Köy'de, evler şimdiki İsviçre köy evlerini andırır biçimde, ağaç kütüklerinden yapılıyor. Kadın gelin, çoluk çocuk, oldukça kalabalık olan aile, yaz aylarının sıcak gecelerinde, yorgan döşeği adam üstüne serip yatıyor.

Fatma Elife gencecik bir gelin. Yorgun düşmüş, üs-

tü açılmış, farkında değil; sere serpe uzanıp kalmış yatakta.

Sepetçioğlu Kara Hüseyin bu saygısızlığı yedirememiş kendine, ayakyoluna gidiciymiş, gelinin böğrüne basmış tekmeyi: **«Davran toparlan, böyle yatılmaz!»** diye bağırmış.

Gelin, **«Aman!»** deyip uyanmış, sade uyanmakla kalmayıp, ilk çocuğunu o gün düşürmüş.

Mustafa demiş: **«Baba, bize bunu mu edeceğdin? Yürü kız, gidelim!»**

«Nereye?»

«İstanbul'a..»

«İstanbul'da bir tanıdığın, bildiğin, lısmın mı var?»

«Yok. Sen yürü!»

1890'lardadır. Mustafa ile karısı Elife yollara düşmüşler. Babasının bu sert davranışına kırılıp küsen Mustafa, Aksaray'da, Haseki'de, bir turşucunun yanına çırak girmiş. İstanbul'a o zamanlar böyle sürekli akın yoktur. Kahrından gelmiş bir köylü Mustafa'dır. Sanki otele gelmiş gibidir; yatak yorgan hak getire.

Uzun yıllar turşucu yanında çıraklık yapan Mustafa, gel zaman git zaman, **«Mustafa Usta»** oluyor. Hem çalışkan, hem beceriklidir. Bu sıralarda Elife ikinci çocuğa gebe kalmış, onu doğurmuş, lâkin çocuk yaşamamıştır. Mustafa Usta, eski ustasının güvenini kazanır, hattâ o dükkânı ondan satın alır. Nüfus kaydına göre 20 Şubat 1916'da, üçüncü çocuk, **«Mehmet Hüsamettin»** doğar. Karı kocanın ilk işleri, adak üzerine, onu Eyüp Sultan'a götürmek ve kurban kestirmektir. Sonraları, al bebek gül bebek Husam için, her yıl bu tören yenilenir. Kurban kanından bir parmak alnına çalınır.

Mustafa Usta, Haseki'deki dükkânı Husam'ın teyzesinin kocasına devreyleyerek, Kocamustapaşa'daki, şimdi hâlâ çalışan dükkânı satın alır. Hüsam'ın, çok kü-

çük yaşlarıyla ilgili karmaşık, şaşırtıcı anıları vardır. Bunlara anı mı demeli, görüntü mü? kendisi de kestiremez. «**Yürüdü yürüdü!**» bağırışları arasında, Hala adlı bir yaşlı kadının kızının kendisine doğru uzattığı ve kendisinin de ucuna yapışıp yürüdüğü değneği sanki görüyor. Bir, bir buçuk yaşlarında kadarken, Aksaray'ı kül eden koca yangında, gece yarısı yakındaki bir bostana taşınan eşyayı, bir dengin üzerinde yatışını, sanki hatırlıyor. Bunlara bir de, salıncakta kendisini sallayışları ekleniyor.

Baba'nın Kocamustapaşa'daki dükkânı işlettiği ilk yıllarda, aile birkaç yıl gene Haseki'de oturmuş, 1920'lerde Kocamustapaşa'ya göçmüş, burada iki üç ayda bir kira evi değiştirmiş, sonunda Yeni Çeşme Mahallesi Abdullah Dede sokağındaki iki katlı, tahta evi 700 liraya satın alıp, artık bu evde yerleşmiştir. Turşucu dükkânı, kışın arı kovanı gibi işlemektedir. Anne, kazanılan kâğıt paraları bohçalara sarıp, Banka diye bir şey bilinemediğinden, sandığında saklamaktadır. Bohçacılık mı, istifcilik mi, neyse ne..

Dükkânda yazları üçe dörde düşen çırak sayısı, kışları 10-15'i bulurmuş. Fatma Elife Hanım, kendi köyünden, yetişme çağındaki kızları iyilik üzere, sevap üzere getirtir, besler ve giydirir, İstanbul'lularla evlendirirmiş. Mustafa Usta, İstanbul'un gâvur eline düşebileceğini hesaplayarak, biriktirdiği paraları babası Kara Hüseyin'e yollayarak, köyünde durmadan toprak satın alırmış. **(Sonradan Hüsam satmış bu toprakları köylüye.)** Böylece baba, köyü ile yakın ilgisini ölünceye kadar sürdürmüş. Hüsam, koca evin bir tek çocuğu, her şey gönlüne göre; oyuncaklarını, trenlerini, uçurtmalarını sokağa çıkardı mı, onlar bütün mahalle çocuklarına yetip artıyor.

Bacanak, Haseki'deki dükkânı bırakıp, Bakırköy'e yerleşmiştir. Küçük Hüsamettin, kimi yazları gidiyor, bir

iki haftalığına, teyzesinin yanında kalıyor. Yıl 1924-1925'-tir; küçük Hüsamettin, Meşeli Mescit Camiinin yanında-ki mahalle mektebine, Kur'an okumaya gidiyor. İşi, ha-tim indirmeye kadar vardırıyor. **(Üniversite'nin ilk yılla-rında aşırı milliyetçi, aşırı dinci, aşırı «Bozkurt»çudur. Yalnız, fizik-kimya gibi dersler, bu aşırı eğilimleri yavaş yavaş törpülemeye, düzlüğe indirmeğe başlar. Kur'an hafızlığı ve «Kızıl Elma»cılıkla, fizik ve kimya kanunları, maddenin oluşum biçimleri, aralıksız olarak çatışır.)** Ma-halle mektepleri kapatılmış, Hüsam sınav vererek, Koca-mustapaşa'daki 28. İlkokulun üçüncü sınıfına alınmıştır. Başta fes, önünde eski harfler. Haftanın belli günlerin-de ise, din dersleri. Dördüncü sınıftadır; başlarda bütün gün duran fesler çıkarılmış, sıra gözlerine konulmaya baş-lamıştır. Kapalı bir yere girince, fesi çıkarma usulü yer-leşmektedir.

Hüsam'ın ilk gördüğü gazete Karagöz gazetesidir. Turşucu dükkânının karşısındaki kahvede 3 kuruşa satı-lan İkdam gazetesini de, arada bir gidip okumaktadır. 1927 de ilkokul biter. O yılın yazında çarşıya çıkan baba-sı, oğlunun okuma zevkini geliştirsin, hem de ortaokula hazırlık olsun diye, çarşıdan **«Hikâye-i Şabur Çelebi»** ile, iyi kâğıda basılmış Ali Reşat Beyin 6. sınıf tarihini alır. Hüsam'ın ilk karşılaştığı kitap da bu ikisidir.

Davutpaşa Ortaokulu 1927 den 1930'a kadar sürmüş, ancak ilk sınıfta eski Türkçe okunmuş, büyük bir yaşa-ma değişikliği olmamakla birlikte, Resimli Ay, Muhit ve Çocuk Ansiklopedisi gibi dergiler Hüsam'ın elinden geç-meye başlamıştır. En sevdiği ders coğrafya, en sevmediği ders **«jimnastik»**dir. O gün bugün, beden eğitimi ile ilgili her şeyden uzak durur. O, sınıfın en küçük **(1.30 metre)** boylu ve en çalışkan öğrencisidir. Sağdan soldan, kopya vermesini isterler. Vermezse, dövmeye kalkışırlar. Muzaf-fer Basri ve Selâhattin Beylerin Fransızca öğretmeni

oluşları, Hüsam adına iyi bir raslantıdır. Derken, 1930-1933 yıllarında Pertevniyal Lisesi'ne gider. Eski çalışkan öğrenci, her yıl gevşeyerek, biraz daha tembelleşmektedir. Liseyi bitirme sınavlarında kimya dersine takılır. Mahallede çok çalışkan ve adı Hasan Fehmi olan bir arkadaşına özenerek, o da Fen Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümüne gidecektir. Bir taşla iki kuş vurmaktadır: Hem bir Fakülte bitirecek, hem de Lisedeki takıntısını kolayca çözümleyecektir. Ondaki bu uyanıklık, eğer Lise derslerine bağlı kalsaydı, Edebiyat Fakültesine girmesiyle sonuçlanacaktı. Nurullah Ataç bir yandan üç yıl Fransızca okutmuş, bir yandan ona edebiyat zevki aşılamıştır. Yeni kurulan Pertevniyal Lisesi, ünlü öğretmenlerin ders verdiği bir okuldur. Edebiyat'a gelen Faruk Nafiz Çamlıbel, Divan Edebiyatı'nın tadını çıkarmaktadır. Reşat Ekrem Koçu, Emin Âli gibi popüler olmuş tarih öğretmenleri, Haydar Niyazi ve Talha Kemal gibi ünlü **«riyaziyeci»**ler, Ali Sedat gibi çok iyi bir öğretici olan **«edebiyatçı»**lar hep bu okuldadır. Bunlar yetmez; Heinz Kristinus'dan iki yıl Almanca öğrenir.

Öyle iken, Hüsam **«Fen Şubesi»**nden mezun olur. Lisede en sevmediği dersler, öğretmenlerinin de sertliğinden olsa gerek, kimya ile **«jimnastik»**dir.

Üniversite'nin Darülfünun'luktan çıkalı şunun şurasında bir, iki yıl olmuştur. Hitler Almanyasından kopan nice ünlü profesör gelmiş, kürsü almıştır. Hüsam, birkaçı Fen Fakültesi'ne düşen bu ünlü profesörlerden deneysel fizik, genel kimya, yüksek matematik, mekanik, mineroloji, şimi-fizik okumakta, ayrıca lâboratuvar çalışmalarına girmektedir. Artık tam bir bilim adamı oldu-oluyor derken, edebiyat hevesleri uç vermiş, ilişkileri de kurulmaya başlamıştır. 1936 yılının Ağustosunda, cebinde Fizik-kimya sertifikasıyla, kendini Yeni Adam dergisinde bulur. Her ne kadar daha önce **«Bilgi Dünyası** adlı lise

dergisinde bir iki küçük çevirisi ve yazısı çıkmışsa da, 1936 Ağustosu, Hüsamettin Bozok adıyla, onun sürekli olarak Yeni Adam'da görünmeye başladığı tarihtir.

Hikâyesi şöyle: Darülfünun Eminliği'nden uzaklaştırılan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1932'lerden sonra, kimi hocaları da yanına alıp, Bab-ıâli'ye göçmüştür. Haftalık Yeni Adam dergisini çıkarmaktadır. Nurullah Ataç orada, Ahmet Hamdi Tanpınar orada, yazarlığa yeni başlayan Bedri Rahmi, ressam Fikret Muallâ (**1937'de bir hikâyemi resimlemişti. Zonguldak'lı şair Celâl de, «Seni bu kızla evlendireceğim!» diye tutturmuştu. MS**), Prof. Suphi Nuri İleri, Vedat Koçer, Yunus Kâzım Köni, Kerim Sadi hep oradadır. Carlo Cafiero'nun **«Kapital»** özeti ek formalarla verilir. Baltacıoğlu, kendisi sosyalist olmayıp Durkheim'ci olmakla birlikte, sol düşünceye kendini açıklama olanağı tanır. Bir iki fıkra, arkasından, **«Sizde bunun resmi var mı?»** diye sorulan bir yazı, Hüsamettin'in o zamanlar 4. Vakıf Han asma katında çalışan bu dergiye gitmesine, Baltacıoğlu'nun gösterdiği ilgi ve yakınlık sonucu, Üniversite'den koparak Yeni Adam'a yerleşmesine önayak olmuştur.

Bozok, çalışma gücünü toplumsal konularda yoğunlaştırır. Bu arada, adı hiç duyulmamış İlya Ehrenburg'tan en az beş on yazı çevirir, kitap eleştirileri ile tanıtma yazılarının yanısıra — aklımda kalan doğruysa —, Türkiye'de ilk film kritiklerini yazar. Ne Ramon Novarro ile Myrna Loy'un oynadıkları **«Şeyhin Oğlu»** filmini unutmuşumdur, ne de Hüsam'ın, halkın oluk oluk aktığı o film üzerindeki acı, konuyu **«rezil kepaze»** eden eleştirisini. **«Nedir o Şeyh Oğlu'nun pis kurnazlığı, kadın kırbaçlamağa varan sadizmi?»** diye soruyordu. **«İşte Batılı sermayedar, bize Doğu insanını böyle tanıtmak istiyor: Kurnaz, ikiyüzlü, acımasız. Sömürmeye gelirken asıl ikiyüzlü olan, Batı'nın kendisidir.»** Filmi coşkuyla seyrederken doğrusu

hiç düşünmemiştim ben bunları. Bozok'u okudum, parmağım ağzımda kaldı.

Baltacıoğlu'nun, yazara ödeyecek telif ücreti yoktur: Yazarlarını haftada bir gün, Galata'daki ünlü Cenyo Birahanesi'ne götürür, orada muska börekleri ve kırmızı turplarla küçük bir şölen çeker. Derginin dağıtım işleri ise, Baltacıoğlu'nun Altunizade'deki büyük konağında, Balık Pazarı'ndan o gün alınmış bir çanta dolusu fındık fıstığı yiyen okumuş semt gençleri tarafından çözümlenirmiş.

Dergide, Hitler Almanyasının Ortadoğu'ya sızış politikasını yeren, Hasan Âli Ediz'in, biri de Hüsamettin Bozok'un iki yazısı çıkınca, **«Dahiliye Vekâleti - Matbuat Umum Müdürlüğü»,** Ankara 17.2.1938 günlü, 823-41-A sayılı bir yazı ile, **«iyi dostluk ilişkilerini baltalayan tutumu»** dolayısıyla, bir uyarmada bulunur. Uyarmanın peşinden dergi kapanır.

1939 yılında bir gün, Baltacıoğlu, Yunus Kâzım Köni, Mahmut Yurter, Hüsamettin Bozok ve birkaç ilk öğretim müfettişiyle birlikte, Çamlıca'dan Beykoz'a bir yürüyüş düzenler. Dönüşte, Göksu çayırında mola verilir. Açık penceresi çayıra bakan evlerin birinden, radyo, İkinci Dünya Savaşının başladığını duyurmaktadır.

Hasan Âli Ediz, boş kalan Hüsamettin Bozok'u götürür, Son Posta gazetesinde Selim Ragıp Emeç'le tanıştırır. Hüsam orada birkaç yıl, ekonomik haberler işiyle uğraşacaktır. 1940 yılında, o Sarıyer Ortaokulu'nda matematik öğretmenidir. 1943 yılında Ankara'ya, Yedek Suba Okulu'na gider. 1940'larda yayınlanan dergilerde **(Yeni Edebiyat - Adımlar - Yurt ve Dünya - Yeni İnsan - Yürüyüş)** Hüsamettin Bozok imzasını sık sık görürüz. Yürüyüş dergisini ilkin o yönetir, askere alınınca, A. Kadir ve arkadaşları yayını sürdürürler. Gene 1940 yılı, doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayısıyla, Emile Zola'nın mo-

nografisini yazıp, ilk kitabını yayınlamış olduğu yıldır. Bu ilk kitabı, 1941 de, «**Portreler**» adlı ikinci kitabı izler ve şu yazarları içine alır: Victor Hugo, İbsen, Tolstoy, Jak London, Walt Whitman, Gorki, Mayakovski.

Kitabın önemini çoğaltan özellik, kimi yazar adlarının Türkiye'de ilk olarak anılmasıdır. Nitekim, Yeditepe'yi yayınlamaya başladıktan sonra da, Kafka'dan Camus'ye kadar birçok yazarı Türk okuruna ilk olarak duyurup veren Hüsamettin Bozok'tur.

Yeni Adam'da iken, dergiye Asaf Halet Çelebi, İlhan Berk gibi şairleri o götürmüştür.

1940'larda, bugünkü edebiyatımızın temeline ilk harcı koymuş olan Küllük dergisi çıkar. Onu SES (**Sanat - Edebiyat - Sosyoloji**) dergisi izler. Hüsam, iki derginin de yazar kadrosundadır. A. Kadir ile Ömer Faruk Toprak, en yakın arkadaşlarıdır.

1943'den sonra Yedek Subay Okulunu bitirip İskenderun'daki 48.Alaya piyade asteğmeni olarak yollanan Bozok, 1945'te askerlik görevini bitirdiği zaman teğmendir. 1945-1948 yılları, onun Haydarpaşa Lisesi'nde Kimya Öğretmenliği yıllarıdır. Bu öğretmenliğin yanısıra, gene Hasan Âli Ediz aracılığı ile, Server İskit'le tanışır. İskit Yayınevi'nde, kısa bir süre sonra, tam 7 yıl, yönetici olarak çalışmaya başlayacaktır. Aylık Ansiklopedi, Resimli Yeni Lûgat, Resimli Tarih Mecmuası gibi fasiküller halinde çıkan ve bilimsel konuları halka indirmeyi amaç edinen yayınlarda o, hem redaktör hem yönetici olarak çalışır. Aylık Ansiklopedi'nin edebiyat ve sanatla ilgili bazı bölümlerini Bozok yazar.

Çevresi, Hüsam'ı editör olmağa zorlamakta, «**Bir dergi çıkar!**» diye tutturmaktadır. Bu arada Sivas'tan Fazıl Hüsnü Dağlarca mektup göndermiş, «**Bizim kuşağın dergisini ancak sen çıkartırsın!**» demiştir.

Böylece, 1 Nisan 1950'de, Yeditepe, bu arkadaş baskısıyla sanat hayatına atılır. Atılıp, ona katkılarda bulunur. Zaman zaman 15 günlük, zaman zaman aylık çıkan Yeditepe, bugün 357. sayısındadır. Yeditepe yayınlarının 185 incisi ise, matbaadadır. Yeditepe ciltlerini karıştırıyorum, görüyorum ki, onun sayfalarından yurdun birçok tanınmış şairi, romancısı, hikâyecisi geçmiş. Yirminci yıldönümünde, dergiye birçok tanınmış imza izlenimlerini, anılarını yazmıştı.

Şimdiye kadar hiç evlenmeyen, yolculuğu, yabancı ülkeleri görmeyi çok seven, yaz aylarında yerinde duramayan Bozok'un nefret ettiği şeylerin başında yaramaz çocuk ve balık kokusu gelir. Buna, alaturkanın bayağı şarkıları eklenir. Öte yandan, klâsik Batı müziğini yakından tanır ve çok sever. Eşine dostuna, evinde yeni aldığı plâkları çalıp dinletmekten haz duyar. Resimle de ilgilidir. Şimdilerde en sevdiği ressam, Brueghel imiş. Çiçeğe, özellikle iyi yemeklere bayılır. Müzik merakı, onu İstanbul Operası'nda bazı ek görevler almağa itelemiştir. Futbol maçı nedir bilmez, spor yapılan yerlere, yukarda da değindiğim gibi, hiç uğramaz. Kitaba meraklıdır; İngilizce, Fransızca, Almanca müzik dergilerinin abonesidir. Açar onları, dikkatle izler.

Dedi ki: **«Sen benim, dağ başında değil, kalabalık ortasında yalnız yaşamayı sevdiğimi belirtmelisin!»**

1936'da başladığına göre, onun yazarlık hayatı 30 yılı aşıyor. Gerek kendisinden yaşlılarla, gerek yaşıtlarıyla ve gerekse kendisinden küçük olanlarla kurduğu ilişkileri, dostlukları sürdürmesini bilir. Uysal insandır. Hiç kuşku yok ki, Yeditepe yayınlanalı beri, bu uzun süre içinde Türkiye'de sanat birçok zigzag çizdi, birçok akım birbirini izleyip etkiledi. Hüsamettin Bozok ister istemez bunlarla haşir neşir olmuş, ancak, genel plânda sanatın, özel plânda edebiyatın toplumdan yana ve gerçekçi ölçülerle ya-

ratılması hususundaki görüşünden kıl payı sapmamıştır. Bir zamanlar Yeditepe, şimdilerde **«İkinci Yeni»** diye anılan akımın odak noktasıydı. Bozok, dergi sayfalarını gençlere açık tutuyordu. İlgiyle karşılanan bu akımın, daha sonra bir yığın öykünmeciyle yozlaşması ve bir bölük yazarla kısır döngüye girmesi, bu yazarlarla Bozok'un arasını açtı. Yeditepe bırakıldı böylece, gidildi, başka dergilerde yazıldı. Diyor ki: **«Soyutlama merakı, aşırı öykünmecilik, bence, birçok büyük yeteneğin yokolmasına yol açmuştur. Buna çok üzülürüm. Tolstoy, (Sanat, halk için en iyi bir eğitim aracıdır.) der. Ne zaman başım sıkışsa, kimi yazarın getirip önüme koyduğu şiir, ya da hikâye ne zaman beni bunaltsa, çölde yolunu kaybetmiş adamın Kutup yıldızını araması ve onu bulup kendine yön vermesi gibi, ben bu söze sığınırım.»**

Bozok, bilindiği üzere, 1954'te dergisi ve yayınları adına bir **«Yeditepe Şiir Armağanı»** kurmuş, seçiciler kurulunca bir önceki yılın en beğenilen şiir kitabına verilmek üzere, ilk yıllarda 300 lira olan ödülü, 1962'den bu yana **«madenî bir plâka»** olarak, kazanan şairlerimize verdirmiştir.

Sanatçı çevrelerinde yankılar uyandıran bir armağandır bu. Kazanan şairi destekleyenler, yerenler olur. Tıpkı, bu yıl Orhan Kemal'le Faik Baysal arasında bölüştürülen **«Sait Faik Hikâye Armağanı»**nın yarattığı hırçınlıklar gibi..

Kadıköy 23 Eylül 1969

HASAN ÂLİ EDİZ

1935 - 1936'larda falan Kırıkkale'den babaevinden kopmuş, İstanbul'a gelmişim; bakacağım kendi başımın çaresine. Elimle diktiğim, arkasını un bulamacına batırılmış bezle yapıştırdığım, üstüne mukavva geçirip, mukavvayı renkli kalemlerle boyadığım üç defterlik bir cilt var koltuğumun altında ki, içi silmece şiir ve hikâye dolu. O defteri götürüp Yusuf Ziya Ortaç'a vermişim; **«Alın okuyun!»** demişim. Aylar geçmiş, hiçbir sonuç alamamışım. Medenî Berk beni ayda 10 liraya Kurun gazetesinin propaganda servisine yerleştirmiş, **«Öğle yemekleri için**

bana, **Tekel'e gelirsin!**» demiş. Propaganda Servisi Şefi iri kıyım, şişman Ferdi Bey de demiş ki: «**Bak buraya, al şu sandalyeleri, Sirkeci'deki tamirciye götür!**» Sandalyeler bağlanmış, sırtıma yüklenmiş. Babıâli Yokuşu'nda Lütfü Erişçi'yi, «**Acem Ahmet Cevat**»ı tanımışım. Onlar «**Gençlik Kitabevi**»ni açtılar; Akşam gazetesine giden yolun tam karşısında küçük bir dükkân. Nâzım Hikmet seyrek uğrardı. Hasan Basri Alp'i bu dükkânda tanıdım. Bir de kısa boylu, geniş açık alınlı, cin bakışlı, büyük ağızlı bir genç adam tanıdım. Gelir neler anlatırdı! Ayaklı bir kitaplıktı âdeta. Bir gün, o, Lütfü ve ben yokuşu çıkıyoruz; çocukluk anılarından söz açmış, «**Ben o zamanlar bir küçük-burjuva ailesinin oğluyum, herkesin sofrasıyla oturduğu uzun masaya oturamıyorum, ekmek zeytinimi bir köşede, gizlice yiyorum!**» demişti. Demişti de, sandalyeleri yükler götürürken duyduğum — gizli — utanca karşı bayağı utandırmıştı beni, bilmeden etmeden.

İşte şimdi kendini anlatmaktadır:

«**Benim kuşağımın doğup büyüdüğü çağa «Savaşlar Çağı» demek hiç de yanlış olmaz. Ben doğduktan sonra patlak veren, çoğunu yakından gördüğüm savaşları şöyle sıralayabilirim: 1911 Trablus Savaşı, 1912 Balkan Savaşı, 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919 - 1922 Millî Kurtuluş Savaşı, 1939 - 1945 İkinci Dünya Savaşı.. Otuz dört yılda beş, yedi yılda bir savaş! Az mı? Üstelik bu savaşların bir kısmı aile hayatımızda derin yaralar açmış, büyük sarsıntılar yaratmıştı. Anne tarafım tamamiyle, baba tarafım kısmen askerdi çünkü. Annemin babası Plevne Savaşına katılmış, genç bir yüzbaşı idi. Büyük ablamın kocası, üç dayımdan büyüğü ve küçüğü askerdi, subaydı. İki teyzemle üç halamdan ikisinin kocaları subaydı. Küçük dayım (1327 yılı Harpokulu mezunu topçu teğmeni Mehmet Nuri-Manastır) 1912 Balkan Savaşında, Çanakkale**

savunmasında şehit olmuştu. Küçük halamın kocası (Yüzbaşı Mehmet Sait Efendi) da 1912 Balkan Savaşında, Yanya savunmasında şehit olmuştu. Subay olan büyük dayım da Birinci Dünya Savaşında, Diyarbakır'da dizanteriden ölmüştü. Bu listeyi uzatmamak için, Birinci Dünya savaşına katılıp geri dönmeyen biri çavuş, öbürü başçavuş iki teyzem oğlundan söz etmeyeceğim.

Babam Mustafa Remzi, 1871 yılında Bosna'nın Sarayevo şehrinde doğmuş. Avusturyalılar 1877 yılında Bosna'yı işgal ettikleri zaman, peynir ve yağ ticaretiyle uğraşan dedem Fazlı Ağa, Avusturya yönetimi altında yaşamak istemeyen birçok müslümanlar gibi, çoluk çocuğunu toplayarak Türkiye'ye göç etmiş ve Yeni Pazar sancağına bağlı Seniçe kasabasına yerleşmiş. O sıralarda 6-7 yaşında olan babam, ilk öğrenimini Seniçe'de, Rüştiye ve iki yıllık İdadi öğrenimini amcasının yanında, İstanbul'da yapmış. Dedemin dostlarından birinin yardım ve aracılığı ile Seniçe'ye, beş lira aylıkla muhabere memuru olarak tayin edilmiş. Babamın, Seniçe'de iken, gizli İttihat ve Terakki Partisiyle ilişki kurduğunu, Afyon Mebusu Ali Beyi (Kel Ali) daha teğmenliği sırasında tanıdığını sonraları babamdan öğrendim.

Babam daha sonraları, Avusturya sınırına yakın Prikoy kasabasına atanmış. Ben bu kasabada, babamın beşinci çocuğu olarak, 1904 yılında doğmuşum. 1908 Meşrutiyet inkilâbından sonra babam, maaşı dokuz liraya çıkarılarak, Taşlıca Posta Müdürlüğüne atandı. Mareşal Fevzi Çakmak o sırada Taşlıca'da binbaşı ya da yarbay rütbesiyle Mevki Kumandanı ve Mutasarrıf Vekili olarak bulunmakta imiş.

İlkokula Taşlıca'da başladım, (1911). Burası, 4 yıllık bir iptidaî okulu idi. Ve öğretmenlerimizin hepsi de

sarıklıydı. Dördüncü sınıf öğretmenimiz ve başöğretmenimiz Hacı Arif Efendi evli, çok sert, dayağı bol bir adamdı. Birinci sınıf öğretmenimiz genç, ama gene sarıklı sakallı birisiydi. Balkan Savaşından sonra İstanbul'a gelerek, uzun yıllar Darüşşafaka'da öğretmenlik etti.

Yıl sonuna doğru okulumuza genç, kravatlı iki öğretmen geldi. Sonraları, bunların Öğretmen Okulu mezunu olduklarını öğrendim. Taşlıca İlkokulunda ancak bir yıl okuyabildim. 1912 sonbaharında Balkan Savaşı patlak verdi. Kısa bir süre sonra, bir yandan Sırp ordusunun, öteyandan Karadağ ordusunun Taşlıca'ya doğru ilerledikleri ortalığa yayıldı. Şehirde korku, panik havası esmeğe, subay ve memur aileleri göç için hazırlığa başladı. O çağda radyo henüz yoktu. Telefon da oralara kadar gelmemişti. Savaşla ilgili bütün haberler ancak Telgrafhane kanalıyla alınabiliyordu. Babam gece yarılarına kadar Postahaneden ayrılamıyordu. İşi gereği, durumu elbette herkesten iyi bilmekteydi. Durum ise, umutsuzdu, kötü idi, ama babam, ilgili kişiler dışında bunu herkesten saklıyor, annemin bütün üstelemelerine karşın herhangi bir göç hazırlığına girişmiyordu. Sonraları babamdan öğrendiğime göre, şehirdeki panik havasını arttırmamak için, şehirden en son ayrılanlardan biri olmasını, şehrin mutasarrıfı Servet Beyle, şehrin eşrafından olan Taşlıca Mebusu ve babamın yakın arkadaşı Mehmet Paşa, kendisinden rica etmişler. Bir araba bulmağı da vaad etmişler. Ne var ki, Taşlıca nüfusunun yarısından çoğu, şehre bağlı köylerin tamamı Sırp'tı. Ordu birlikleri de Avusturya'ya çekilmeğe başlayınca, yüzde doksanı Sırp olan arabacılar ortadan kayboldu. Babaannem felçli ve yatalak olduğu için, ata bindirilemezdi. Birçok memur ailesi gibi biz de Taşlıca'da kaldık. Babam, kendisinden başka evin biricik erkeği olarak beni de yanına aldı, yaya olarak Avusturya yolunu tuttuk. Yolda, Avusturya'ya doğru çekilmekte

olan ordu birliklerimizin subayları beni atlarına bindirdiler. Galiba babama da bir at buldular. Avusturya'da, eski Osmanlı-Avusturya sınırından pek de uzak olmayan Gorajde kasabasına yerleştik. Drina ırmağı kıyısındaki bu kasabada, Taşlıca Mebusu Mehmet Paşanın akrabaları ve iş ortakları vardı. Bir süre bizi onlar misafir ettiler. Savaşın sonunu, barış andlaşmasının imzalanmasını beklemek zorundaydık. Babam beni, bu üç bin nüfuslu kasabanın 5 sınıflı biricik ilkokuluna verdi. Kasaba halkının çoğunluğu Sırp-Hırvat, bir bölümü de Boşnak'tı. Kasabada az sayıda Yahudi de vardı. Konuşulan dil Sırpça-Hırvatça idi. Boşnaklar da küçük nüans farklarıyla aynı dili konuşuyorlardı. Ben zaten daha Taşlıca'da iken mahalle çocuklarından Sırpça-Boşnakça öğrenmiştim. Burada birinci sınıf derslerini izlemek benim için hiç de zor olmadı. Konuşma dili birdi de, yazı dili ayrılıyordu. Müslümanlar, Hırvatlar, Yahudiler Lâtince alfabe kullanıyor, Sırplar ise Slavca yazıyorlardı. Öğretmen: «Bugün yağmur yağıyor..» diye tahtaya yazdığı zaman, Müslümanlar, Hırvatlar, Yahudiler bu cümleyi Lâtin harfleriyle, Sırplar ise Slav harfleriyle yazıyorlardı. Pek tabiî olarak, hepimiz iki alfabeyi de öğreniyorduk.

Sabahları okulda, 8-9 arası din dersleri verilirdi. Bu iş için dört din adamı görevlendirilmişti: Biri Müslüman hoca (Tahir Efendi), biri ortodoks papazı, biri katolik papazı, biri de haham. Birinci sınıf öğretmeniniz Sırp'tı. İkinci sınıf öğretmenimiz Hırvat'tı. Son sınıf öğretmenimiz Ömer efendi, Selayciç adlı bir Müslümandı. Okulun son sınıflarında öğretilen Almancaya da o gelirdi.

Gorajde kasabasında kaldığım süre içinde, Bosna'nın en büyük şehri olan Sarayevo'yu, Foça'yı, Çayniçe'yi ve hepsinden önemlisi, İvo Andriç'in dilimize de çevrilmiş olan «Drina Köprüsü» adlı eserinde olayların geçtiği Višegrad kasabasını görmüş, ünlü Drina köprüsü üzerinde oy-

namıştım. Gene Gorajde'de bulunduğumuz süre içinde, Mehmet Paşa ile birlikte üç dört günlüğüne Viyana şehrine gitmiştim. (Galiba Mehmet Paşanın oğullarından biri orada oturuyordu.)

1913 yılı yazının sonlarına doğru, herhalde Balkan devletleriyle barış andlaşması imzalanmış olacak ki, Taşlıca'da kalmış olan ailemiz bulunduğumuz kasabaya geldi. Kısa bir süre sonra da Macaristan, Romanya yolu ile İstanbul yolunu tuttuk. İstanbul'da, çoğu Balkan Savaşı bozgunundan sonra İstanbul'a göç etmiş büyük dayımı, teyzelerimi, halalarımı, bunların kocaları olan sağ kalmış eniştelerimi, kimi Üniversite'de, kimi Yüksek Öğretmen Okulu'nda okuyan teyze ve halazadelerimi tanıdım. Küçük dayımla enişte min şehit olduklarım ancak burada öğrendik.

1913 yılı Eylülünde sınavla Veya Sultanisi (Lisesi) üçüncü sınıfına girdim. O yıl, ilk olarak, derslerimin dışında haftalık «Çocuk Dünyası» dergisini okumağa başladım. O zamanlar bu dergi, okuma zevkimin gelişmesinde büyük bir rol oynadı. Ama o çağlarda ne bugünkü çocuk yayınları, ne de benim anlayabileceğim bir dille yapılmış çeviriler vardı. Halit Ziya'lardan, Mehmet Rauf'lardan, Hüseyin Rahmi'lerden, Cenap Şahabettin ve Halide Edip'lerle bütün öbür Servet-i Fünun ustalarından zevk ve tat almam söz konusu değildi. Üstelik yol göstericim de olmadığı için, o günlerin modası olan Sherlock Holmes'lara, Nat Pinkerton'lara dört elle sarıldım.

1914 yılı Temmuzunda Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine, büyük ablamın kocasını o zamanlar Bandırma'da bulunan Sekizinci Tümenin hesap memurluğuna tayin ettiler. Biz de onlarla Bandırma'ya gitmek zorunda kaldık. Orada, Bandırma Rüştiyesi'ne girdim. Bandırma'da bulunduğum sıralarda Sekizinci Tümen Ko-

mutanı Kurmay Albay Ali Rıza Beyin (Selâmi İzzet Sedes'in amcası) oğlu ile arkadaş oldum. Onun da bana kitap sağlamakta büyük bir yardımı oldu. Bir süre sonra Sekizinci Tümeni Çanakkale'ye gönderdiler. Subay ailelerinin hemen hepsi Bandırma'da kalmıştı. Subay eşlerinden kimisi okuma yazma bilmiyordu. Bunlardan çoğunun mektuplarını ben yazmağa başladım. Hepsi de birbirine benzeyen bu basma kalıp mektupları yazmak benim için gerçek bir angarya olmuştu. Ama içlerinden bir yüzbaşının eşi benim okuma sevgimi keşfetmiş olacak ki, kitap sever olduğu anlaşılan kocasının kitap sandığının anahtarını da, anahtarla birlikte istediğim zaman istediğim kitabı alma yetkisini de verdi bana. Sandığı şöyle biraz karıştırınca, bunun kitap sandığı değil, benim için âdeta bir hazine olduğunu anladım. Hüseyin Rahmi'nin, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarından başka Michel Zevaco'dan, hattâ Turgenyev ile Puşkin'den dilimize yapılmış çevirilerin çoğunu orada buldum. Böylece, kısa bir süre içinde, Pardayyanlar, Büridan'lar, Monte Kristo'lar, Kraliçe Margo'lar, Sefiller, Notre Dam de Paris'ler, Lukres Borjiya'lar ve daha birçok eserler bir bir elimden geçti. Çok sürmedi bu mutluluğum. Sandıkdaki kitapların hepsini bitiremeden, Bandırma'da çıkan kolera salgını dolayısıyla, İstanbul'a gidip yerleşmeğe karar verildi.

Bandırma Rüştiyesi'nde iki yıl okumuş, rüştiye üçüncü sınıfına geçmiştim. İstanbul'a gelince, Aksaray semtine en yakın olması bakımından Mercan Lisesi beşinci sınıfına kaydolundum. Gerçi bir yıl kaybetmiş (çünkü rüştiyelerle numune ilkokulları altı, liselerin ilkokulları ise beş yıldı) ama manen çok şeyler kazanmıştım.

Mercan Lisesi'nin beşinci sınıfından altıncı sınıfına geçiş, öğrenim hayatımda bir devrim niteliği taşır. O zaman liselerin altıncı sınıflarında Osmanlıca gramer derslerinden başka, edebiyat dersleri de okutulurdu. Haftada

üçü bulan edebiyat derslerimize Süleyman Şevket (Tanlı) Bey geliyordu. Osmanlı edebiyatını çok iyi bilen Süleyman Şevket Bey, geniş edebiyat kültürüyle, pedagojik nitelikleriyle, ince zevkiyle bana, edebiyat zevkini aşılayanların en başında gelir. Altıncı sınıfın sonlarına doğru Osmanlıca sözcük dağarcığım bir hayli zenginleşmiş, Osmanlıca (Farsça, Arapça, Türkçe) gramerim epey güçlenmişti. Süleyman Şevket Beyin özel ilgisiyle artık Tevfik Fikret'i, Cenap Şahabettin'i, Rıza Tevfik'i, Mehmet Akif'i, Halit Ziya'yı, Mehmet Rauf'u, Hüseyin Ralımi'yi, Halide Edip'i anlamağa, onlardan zevk almağa başladım. O yıllarda elimizde, edebiyat konusuyla ilgili hiçbir ders kitabı yoktu. Süleyman Şevket Beyin verdiği dersleri not halinde tutuyorduk. Süleyman Şevket Bey, çok sonraları bu notları genişleterek, okullarda yıllarca ders kitabı olarak okutulmuş olan «Güzel Yazılar» halinde yayınladı.

Süleyman Şevket Bey, kendisine çok şeyler borçlu olduğum, hiç unutamadığım hocalarımdan biridir. Liseden ayrılıp da Üniversiteye giderken, hatıra defterime şunları yazmıştı :

«İhtiraslarla yüklü her yol uzun
«Siz temiz, hür gönüllü insan olun!»

Kocamustapaşa Rüştiyesi'ni bitirip lisemizin altıncı sınıfına yazılan Refik Ahmet (Sevengil)'le de o yıl, aramızda bir ömür boyu sürecek olan sıkı bir dostluk kurulmuştu. Uzak akrabalarından birinin zengin kitaplığına girip çıkma fırsatı bulan Refik Ahmet, o yaşlar için hiç de azımsanamayacak zengin bir edebiyat kültürü edinmişti. Aynı semtte oturduğumuz için, okula gidip gelirken, yol boyunca, okulda, evlerimizde yalnız edebiyat konuları üzerinde konuşuyor, böylece ben, hiç farkında olmadan, onun

okuma fırsatı bulduğu eserlerden de yararlanmış oluyordum.»

Hasan Âli Ediz, buraya aldığım biyografisini eski Türkçe yazmıştı. Sökemediğim yerler olursa, kendisine telefonla soracaktım. Tıpkı **«Suyu Arayan Adam»**daki Şevket Süreyya ve tıpkı **«Bu Dünyadan Nâzım Geçti»**deki Vâlâ Nureddin gibi, yaşanının siyasal yönünü yarı karanlıkta bırakmamasını istemiştim. Şevket Süreyya Aydemir gene de durumunu içtenlikle anlatmış sayılırken, dostumuz Vâ-Nû'nun anıları, o günleri iyi bilenlerce eksik bulunmuştu. Telefonda oradan buradan derken, ilk gençlik yıllarımın bu yazının başına aldığım, üzerimde etki bırakmış bir sözünü hatırlattım ona. **«Ah evet,»** dedi, **«işte unutuluyor. Ben Mercan Lisesi'nde okurken, babam Adana'dan para yollardı. Fransızlar Adana'yı işgal edince, yollayamaz oldu. Geceleri bir francala fırınında sabahın 4'üne kadar hesap tutar, üç saatlik bir uykudan sonra okula giderdim. Bir kolu kopmuş enişte yerine yüklenmiştim bu görevi. Çoğu gün okula gidemezdim de, «Gel aman, şöyle bir görün, kaydını bize sildirme!» derlerdi. Hukukçu olmak niyetindeydim. Askerî Tıbbiye'ye girişim, parasız yatılı bir okulda okuyabilmek zorunluğuna dayanır, yoksa doktor olmayı aklımdan geçiremiyordum. Sonra, evet, şu var; Refik Ahmet'le bana, evlerimizden günde kırkar para verirlerdi. Kâmil Paşanın oğlu, ki edebiyata düşkün, piyano çalan ilginç bir çocuktu, etli pilâvları sefertasında getirip yedikçe, milletin de ağzı sulandıkça, okul, öğle yemekleri evlerde yenecek diye bir karar aldı. Refik Ahmet'le ikimiz, bulamayı, üzümü katık ederdik ekmeğimize. Çoğunda, aldığımız parayı dergilere, kitaba verdiğimizden, sade kuru ekmek yerdik. Onu da gidip okulun arkasına düşen yangın yeri gibi yerde, ya da, üçüncü ders olan din derslerinde, sıra kapağını siper ederek, kimselere göstermeden yerdik.»**

«Lisenin yedinci sınıfına geçtiğim yıl, 1917 yılı yazında, o dönemin, (Galiba ondan sonraki dönemlerin de) en büyük edebiyat dergisi olan «Yeni Mecmua» çıkmağa başladı. Bu dergiyi İttihat ve Terakki'cilerin Teşkilât-ı Mahsusa'sında çalışan Mehmet Talât — ki «Küçük Talât» adıyla ünlüdür — yönetmekte, ön plânda Ziya Gökalp görünmekteydi. Başyazılarını Ziya Gökalp, Necmeddin Sadık (Sadak), Ağaoğlu Ahmet yazardı. Yazık, İttihatçıların kodamanları yurt dışına kaçmak zorunda kalınca, dergi kapandı gitti. «Yeni Mecmua»nm, edebiyat kültürümün genişlemesinde, Türkçemin ayrılaşmasında büyük etkisi olmuştur. İlk olarak bu derginin sayfaları arasında Yahya Kemal'i ve o çağın genç şairleri olan Fazıl Ahmet'i, Halit Fahri'yi, Orhan Seyfi'yi, Faruk Nafiz'i, Behiç Saim'i, Ali Canip'i, Enis Behiç'i, Şükûfe Nihal'i tanıdım. Gene o dönemde en güzel hikâyeleri arka arkaya yayınlanan Ömer Seyfettin, Refik Halit, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı gibi genç hikâyecilerle hikâyelerini ve düz yazılarını ilk olarak okudum. Ruşen Eşref'le Refik Halit'in Maksim Gorky'den, Dostoyevski'den, Tolstoy'dan, Turgenyev'den yaptıkları ilk çevirileri de gene bu dergiden izledim. Dostoyevski'nin Refik Halit'in çevirisi olarak «Zindan Hatıraları»; Ruşen Eşref'in çevirisi olarak da «Beyaz Geceleri»nin tümü bu dergide tefrika edilmişti. Ahmet Refik, edebî bir nitelik taşıyan tarihsel yazılarını ilk olarak çok masraf kaldırır kuşe kâğıt üzerine basılmış bir EK halinde, bu dergide yayınlamağa başlamıştı. Ziya Gökalp'in, Necmeddin Sadak'ın, Köprülü zade Mehmet Fuat'ın yazılarını da gene ilk defa olarak «Yeni Mecmua»da okumuştum.

Gerçi Yalıya Kemal'in şiirleri dergide çok seyrek olarak yayınlanıyor, ama adı dillerde dolaşıyor, basılmamış şiirleri de elden ele geziyordu.

Mercan Lisesi'nde okuduğum sıralarda, filozof Rıza

Tevfik'le şair Yahya Kemal'i yakından görmek, şiirlerini kendi ağızlarından dinlemek fırsatını buldum. Tarihini şimdi pek iyi hatırlamıyorum ama 1917 ya da 1918 olmalı, bir gün bizi, aynı zamanda «konfrans salonu» olarak kullanılan, okulun en üst katındaki resimhane'ye topladılar. Toplantının nedenini kimse bilmiyordu. Derken kapı açıldı, çok seyrek yüzünü gördüğümüz müdürümüz Abdülhasan Tevfik Bey, eğilerek birine yol verdi. Kendisine yol verilen kişi, fotoğraflarından tanıdığım filosof Rıza Tevfik Bey'di. Onun arkasından, lise öğretmenlerimizden Toros Efendi ile edebiyat hocamız Süleyman Şevket Bey içeri girmişti.

Rıza Tevfik Bey kürsüye çıktı. Müdürümüzle öğretmenlerimiz, arka sıralarda boş bırakılmış yerlere oturdular. Rıza Tevfik, o zamanlar pek iyi kavrayamadığım, terimlerinden çoğunu anlayamadığım felsefeden söz etmeğe başladı. Sözcüklerin üstüne basa basa, tuhaf, ama hoş bir aksanla konuşuyordu. Konuşmasını bitirince, galiba Toros Efendi'nin ricası üzerine, (bu bizim Toros Efendi'nin Rıza Tevfik'in yakın arkadaşı olduğunu sonradan öğrendim) çoğu kendisinin olan şiirlerini okumağa başladı. Okuduğu şiirler arasında, hâlâ hatırımdan çıkmayan iki tanesi beni çok etkilemişti. Bunlardan biri :

Bana sual sorma, cevap müşküldür
Her sırrı ben sana açamam Hocam.
Hakkın hazinesi darı değildir
Cami avlusunda saçamam Hocam.

Kıtasıyla başlayan ve :

Filosof Rıza'yım, dinsiz anlama
Dini ben öğrettim kendi babama.
Her ipte oynarım, cambazım ama
Sırat Köprüsünü geçemem, Hocam!

kıtasıyla biten «Hocam» redifli şiirdir. Öbürüyse, kendisinin bulduğunu söylediği «Kazan Abdal»ın :

Kazan Abdal nutkeyledi
Cümle halkı taan eyledi
Sorarsalar kim söyledi
Soranın da anasını . .

kıtasıyla sona eren şiirdir. Rıza Tevfik bu şiirleri okuduktan sonra, gülerek şunları eklemişti :

«— Görüyorsunuz ya çocuklar? «Bu tuhaf şiir kimindir?» diye sormaya gelmeyecek, çünkü soranın da anasını . . »

Yahya Kemal'i tanıyışım daha başka türlü olmuştu. Lisenin altıncı sınıfından beri, özellikle edebiyat konferanslarında kendisiyle çok iyi anlaştığımız bir arkadaşım daha vardı. Bu arkadaş, eski sadrazamlardan Kâmil Paşanın en küçük oğlu Nâzım Kemal (Bayur) di. Yanılmıyorsam 1919 yılındaydık, Nâzım bir gün okulda, Yahya Kemal'in kendilerine geleceğini haber verdi. Nâzım o sıralarda hem edebiyat, hem de müzikle ilgilenir, güzel hikâyeler yazardı. Konağı ise, başta Halit Ziya olmak üzere, birçok edebiyatçının gelip gittiği bir yerdi. Nitekim Nâzım'ın konağına gelip gidenler arasında Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin de vardı ve ben Vâlâ Nureddin'i ilk defa orada tanımıştım. O akşam okuldan çıkınca beni alıp Fatih'te, Kıztaşı'ndaki konaklarına götürdü. Nâzım'ın evine bundan önce de birçok kereler gitmiştim. Her zamanki gibi o önümde, evin alt katındaki uzunca, büyük salona girdik. Biraz sonra salonun kapısı açıldı. Yahya Kemal, Nâzım'ın büyük ağabeyisi Hilmi Beyle birlikte salona girdi. Ben birdenbire çok heyecanlandım. Yahya Kemal ellerimizi sıktı. Nâzım, «Arkadaşım..» diyerek beni ona tanıttı. Yeşile çalan siyah bir redingot vardı Yahya

Kemal'in sırtında. Salonun dip tarafındaki koltuklardan birine oturdu. Nâzım'la ben, oradaki sandalyelere iliştik. Yahya Kemal, uzun uzadıya anılarını anlattı. Ben hayran hayran onu seyrediyor, canlı konuşmalarını dikkatle dinliyordum. Nâzım'ın ricası üzerine, henüz yayınlanmamış birkaç şiirini okumuştu. Bunların arasında unutamadıklarımdan biri «Sicilya Kızları» Başlığını taşıyan ve, «Sicilya kızları üryan, omuzlarında sebû» mısraı ile başlayan şiirdir. Bu şiir sonraları çeşitli variyasiyonlarla birkaç yerde yayınlandı. Ertesi gün, Nâzım Kemal'den, Yahya Kemal'in, bir süre kalmak üzere, Göztepe'de oturan şair Yahya Saim'e gittiğini öğrendim.»

Burada araya girmek zorundayım. Ediz bana telefonda, Yahya Kemal'in, salondaki koltuğa geçip otururken çorabının topuklarında iri mühür genişliğinde yırtıklar ve bu yırtıklardan, su yüzü görmemiş kirli topuklar gördüğünü anlatmıştı. Korkunç bir düş kırıklığına uğradığını eklemişti. **«Bunu da yazın!»** demiştim; ama yazmamış. Suya karşı tiksintinin, bir şairin şiir yazma gücünü lekeleyeceğini sanmamaktayım. Ondan geçtim, belki de şiir, asıl böylesi, içiyle dışı tutarsız kimselerde, düşleme ile gerçek arasındaki uzlaşmaz durumlarda oluşan bir şeydir. Belki de ben, şu anda, daha yeni okuduğum Abdülhak Şinasi Hisar'ın o nefis **«Ahmet Haşim - Yahya Kemal'e Veda»** adlı kitabının etkisindeyim Bir de aklıma, her nedense, fizik çirkinliğine saplanmış Cahit Sıtkı Tarancı'nın küçük kızlara duyduğu eğilim, Ahmet Haşim'in kadınlara sarkıntılıklarıyla küçük kızlara düşkünlükleri, Yahya Kemal'in bütün ömrünü hiç evlenmeden, oradan oraya sürtmekle, otel odalarında geçmiş koca ömrü geliyor. Aklım mı bir tuhaf, insanlar mı bir tuhaf, bilemem.

«1918 yılının sonlarına doğru, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilmiş olarak çıktık. Çektiğimiz açlık yılları sona ermiş, yediğimiz mısır koçanından, süpürge tohumundan

yapılmış ekmekler bir anı olmuş, ama buna karşılık, daha acı olan Mütareke ve işgal yılları başlamıştı. Daha önce değindiğim gibi, 1918 yılının sonlarına doğru, İttihatçıların siyasal sahneden çekilmeleri üzerine, onların desteği ile çıkmakta olan «Yeni Mecmua» dergisi de kapandı. Mütareke yıllarında, edebî nitelikte olmak üzere, «Şair» (çıkaran Yusuf Ziya Ortaç), «Nedim» (çıkaran Halit Fahri), «Fağfur» (çıkaran Selâmi İzzet Sedes), «İnci» gibi dergiler tuttu ortalığı. Gelgelelim, bunların hiçbiri «Yeni Mecmua»nın bıraktığı boşluğu dolduramamaktaydı. Daha şonra Mehmet Zekeriya (Sertel) nın çıkardığı çok zengin yazıları ve değerli bir yazar kadrosunu içeren «Büyük Mecmua» ise, açıktan açığa Millî Kurtuluş Savaşını desteklediğinden dolayı, sansürce kapatıldı. 1920-21 yıllarındaydı, sınavda kazanarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdim. Bu girişimle ilgili iki anımı anlatmaktan kendimi alamayacağım.

Elimdeki belgelerle, nüfus kâğıdımla İstanbul Üniversitesi'ne başvurduğumda, o zamana kadar hiç hatırıma gelmeyen büyük bir engelle karşılaştım: Kaydımın yapılabilmesi için 18 yaşımı bitirmiş olmam gerekiyormuş. Ben ise 16 yaşında idim. Biricik çıkar yol, mahkeme kanalıyla yaşımı büyütmekmiş. Bunun için de, doğum yılımı bilen iki kişinin mahkemede tanıklık etmesi gerekiyormuş. Hemen Refik Ahmet'e koştum. Gazeteciliğe atılan Refik Ahmet, birçok yeni dost edinmişti. «Aksaray Fukaraperver Cemiyeti»nden tanıdığı eski bir generale başvurup, bu işte tanıklardan biri olmasını rica etti. General, ezile büzüle, ömründe yalancı tanıklık etmediğini, onun için bu işi yapamayacağını söyledi. Refik Ahmet direniyordu : «Aman Paşam, bu bir hayır işidir. Bir gencin bütün geleceği buna bağlı..» Sonunda, emekli general istemeye istemeye buna razı oldu. İkinci tanık, Refik Ahmet olacaktı.

Mahkeme günü bir payton tutup, emekli paşayı Cerrah Paşa'daki evinden alıp, Sultan Ahmet'e, o yanmış Adliye konağına getirdik. Arabada giderken ona, babamın nerelerde memurluk ettiğini, nerede doğduğunu, aile durumumu uzun uzadıya anlatmıştım. Emekli yaşa, askerlik hayatının önemli bir bölümünü Rumeli'nde geçirdiği için, babamın memurluk ettiği yerleri, benim doğduğum yeri benden iyi biliyordu. Ama gene de yolda birkaç sefer geri dönmek, tanıklıktan caymak isteğini gösterdi. Refik Ahmet her seferinde bunu önledi. Sonunda Adliye binasına varıp, sıramız gelince mahkeme salonuna girdik. Paşanın bir falso yapmasından korkuyor, ne söyleyeceğini büyük bir heyecanla bekliyordum. Mahkeme Başkanının bir işareti üzerine ayağa kalkan Paşa, yaşından hiç umulmayan bir sesle, kendisinin de aynı yerde binbaşı bulunduğu sıralarda babamı, yani Posta Telgraf Müdürü Mustafa Remzi Beyi yakından tanımak fırsatını elde ettiğini, babamın hiç erkek evlâdı olmadığını, (beni işaret ederek) Hasan Âli Efendi dünyaya gelince, çok sevinen Remzi Beyin bir şölen verdiğini uzun uzadıya anlattı. Mahkeme Başkanı, bunun tarihini nasıl hatırlayabildiğini sorunca, Paşa, kendisinin olaydan iki gün önce terfi etmiş olduğunu, bundan ötürü iki olayı birbirine kolayca bağlayacağını söyledi. Emekli Paşa, benim doğum olayını, babamın verdiği şöleni, daha başka şeyleri öylesine candan, öylesine tatlı anlatmıştı ki, bu işin gerçekten böyle olduğuna ben bile inanmıştım.

Sıra ikinci tanığa gelince, Refik Ahmet ayağa kalktı. Mahkeme Başkanı bir ona, bir de bana baktıktan sonra: «Sizde mi Efendinin doğumunu anlatacaksınız?» dedi. Refik Ahmet, Başkanın soruşundaki alaycı edayı hiç farketmez görünerek, Başkanın şaşkın bakışları arasında: «Evet efendim,» dedi, «ben de arkadaşımın doğumunu anlatacağım, ama ailesinden duyduklarıma dayanarak anlata-

cağım. Çünkü bu konu ailelerimiz arasında birçok seferler konuşulduğu için, işin doğrusunu ben de biliyorum.»

«İstemez!» diyen Mahkeme Başkanı, Paşanın tanıklığı ile yetinerek, yaşımın iki yaş büyütülmesine karar verdi.

İkinci anını, günümüz kuşaklarına tamamiyle yabancı olan Osmanlıcanın ve eski yazının zorluklarını belirtmesi bakımından ilginçtir. Üniversiteye giriş sınavları, yazılı olarak, fen ve tabiat (fizik, kimya, jeoloji, botanik, zooloji), matematik (cebir, geometri, trigonometri, astronomi), tarih-coğrafya, edebiyat, yabancı dil gruplarından yapılmakta idi. Sınavlar birer, ya da ikişer gün aralıkla yapılıyor, her grup için bir gün ayrılıyordu. Bu sınavlar, Beyazıt'taki Zeynep Hanım Konağı'nın konfras salonunda (yanan Üniversite binası) yapılmaktaydı.

Sıra edebiyat grupuna gelmişti. Tahtaya dört soru yazıldı. Beşinci soruya sıra geldiği zaman, soruları yazan Edebiyat Fakültesinden, galiba Profesör Yusuf Şerif Bey, sorunun ilk sözcüğü olan «eğer» sözcüğünü yazdıktan sonra bize döndü: «Kısa ve kolay bir soru, tahtaya yazmağa değmez, kâğıtlara yazmanız yeter!» dedi ve şu soruyu yazdırdı :

«Eğer maksut eserse, nusra-ı berceste kâfidir.»

Soruyu yazdıktan sonra, anlamını belirtecek ve yorumlayacaktık. Ben, daha mısra söylenirken, bizlere nasıl bir pusu kurulduğunu sezinledim. Osmanlıcada (s) sedası veren üç harf vardı. Bunlardan biri «Salih»in başındaki kalın (s); ikincisi, «Selim»in başındaki ince ve keskin (s); üçüncüsü de «eser», «mesnevî» sözcüklerindeki yumuşak (s) idi. Burada söz konusu, «yapıt» anlamına gelen «eser»di. Yumuşak. (s) ile yazılması gerekiyordu. Elbette mısra da buna göre yorumlanacaktı. Ama öğrencilerden kimisi bunu «Selim» sözcüğündeki keskin «s» ile

yazılan «esmek» sözcüğünden alıp ona göre yorumlayarak, Üniversiteye girememişti.

Üniversiteye girmek için yapılan bu genel sınavdan sonra, her fakülte, alacağı öğrenciler için ayrıca sözlü bir sınav uygulamaktaydı. Tıp Fakültesi sınavlarını kazandıktan sonra, yarışma ile Askerî Tıbbıye'ye girmiştim.

Memleketimizdeki sosyalist akımlarla ilgilenişim bu yıllarda başlar. Daha doğrusu, herkeste rastlanıldığı gibi, bende de bunun bir ön hazırlığı, bilinçsiz birikimi olmuştur. Daha önce, acı dolu dört yıllık bir savaştan geçirilmiş, babamın yolladığı 5 lirayı dört gözle beklerken, ailece, han üstüne han, apartman üstüne apartman kuranları çok görmüş, duvara atsan duvarda oyuk açacak süpürge tohumundan ekmeği gevelemiştik. Yukarda, Rusya'da bir devrim olmuş, yarım yamalak da olsa buna değğin haberler gazetelerde yayınlanmıştı. Bize ayda 1.5 okka şeker, günde 250 gram yenilmez yutulmaz ekmek veriliyor, savaş zenginleri ürüyor, vurgunlar vuruluyordu. İstanbul'da yaşayan birisi için, bu toplumsal dengesizliği görmemek, acısını duymamak mümkün değildi. Evin dikiş makinası, babamın av tüfeği satılıyor, babamın eskileri tornistan edilerek bana giydiriliyor, alabildiğine sıkıntıya düşmüş mahallemizin sokaklarından, atlı arabalı, bir giydiğini bir daha giymez beyler, hanımlar geçiyordu.

İlk olarak 1921 yılında, Doktor Şefik Hüsnü'nün çıkarmakta olduğu «Aydınlık» dergisini okumağa başladım. O tarihlerde sosyalizmle ilgili olarak piyasada bulunan biricik kitap, Haydar Rifat'ın George Tournere'den dilimize çevirdiği 1911 de yayınlanmış «Sosyalizm» adlı eserdi. (Kütüphanei İslâm ve Askerî - Hilmi Kitabevi.) Gene bu yıllarda Fransızca «Clarté» dergisine abone olmuştum. Bir gün, teşrih-i marazî profesörlerinden Saadettin Vedat Beyin beni görmek istediğini haber verdiler. Kendisine gidip gördüm. Elinde, ambalâjı yırtılmamış bir «Clarté»

dergisi vardı. Yapma bir sertlikle : «Al bunu,» dedi, «yanlışlıkla bana gelmiş!» Herhalde dergilerimiz birbirine karışmış olmalıydı. Aradan bir süre geçti. Fakültenin boş dershanelerinden birinde teşrih sınavına hazırlanıyordum. Koca dershanenin şurasında burasında üç dört kişi daha vardı, ders çalışan. Mazhar Paşanın «teşrih»ine gömüldüğüm bir sırada, ensemden aşağıya soğuk bir anahtar zincirinin sarkıtıldığını hissettim. Sinirli sinirli arkama döndüm; Profesör Saadettin Vedat'tı. Teşrih çalıştığını görünce, kulağıma eğilerek yavaşça: «Marx'ın ruhaniyetine sığın bakalım şimdi!» dedi. Ben farkına varmadan arka kapıdan sessizce girmiş olacaktı.

Üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçmek için gerekli sınavları verirken, Askerî Tıbbiye'den ayrılmak zorunda kaldım, kovuldum yani. Nedeni, 1923 yılı Mayısında yayınlanmış bir bildiri dolayısıyla, Aydınlık dergisini çıkaran Dr. Şefik Hüsnü ile Profesör Sadrettin Celâl'i, Aydınlık dergisine girip çıkanları ve bu arada beni de tutuklamalarıdır. «Takriri Sükûn Kanunu» gereğince cinayet (Ağır Ceza) mahkemesine verilmiştik. Sadrettin Celâl, Üniversite'de pedagoji profesörü idi. Üstelik babası da eski adalet bakanlarındandı. Başta Profesör Muslihiddin Âdil Bey olmak üzere, çoğu profesör 10-15 kadar ünlü avukat, bu davada savunma işini üzerlerine aldılar. Alıp, saatlerce süren uzun, akademik konuşmalar yaptılar. Bütün bu konuşmalar bittikten sonra, içimizden hatırlayamadığım birinin avukatı olan Çatalca Savcılığından ayrılma Cemil Bey adında, ne kılığı ne hali güven vermeyen bir avukat söz istedi. Buyrun, pişmiş aşa su katmak böyle olur! Hepimizin buna canı sıkılmıştı. Koca koca profesörler konuşmuş, Cemil Beyin konuşması bunlara ne ekleyecek?

Cemil Bey, ellerini oğuşturarak, küçük ya da büyük, önemli bir noktaya değindi; Takriri Sükûn Kanununun

İstanbul'da yürürlükte olamayacağını iddia etti. O zamanki mevzuata yöre, bir kanunun yürürlükte olabilmesi için, o kanunun, gene kanunî formalitelere uygun olarak ilân edilmesi gerekirken, Takriri Sükûn Kanunu böyle bir formaliteye uyularak ilân edilmemiş-miş. Buna göre de yürürlükte olmaması gerekirmiş. Kanun yürürlükte olmayınca, sanıkların tutuklanmalarına ve mahkemeye verilmelerine imkân olamazmış.

Salonu derin bir sessizlik kapladı. İstanbul Cinayet Mahkemesi, oturuma ara verdi. Oturum açıldığı zaman Mahkeme Başkanı kararı okuyup, keyfiyetin İstanbul Valiliğinden sorulmasına, davanın bir hafta sonraya ertelenmesine karar verildiğini bildirdi.

Bir hafta sonraki oturumda İstanbul Valiliğinden gelen cevap yazısı okundu. Valilik, Takriri Sükûn Kanununun kanunun tarif ettiği formalitelere uygun olarak, yani duvarlara yafta taliki ve mahallelerde davul çalınması suretiyle ilân edilmediğini bildiriyordu.

Oturuma yeniden ara verildi. Oturum açıldı, Cinayet Mahkemesi Başkanı verilen kararı okudu: Takriri Sükûn Kanunu, İstanbul İli Sınırları içinde yürürlükte olmadığından, sanıkların bu Kanun hükümlerine göre yargılanmaları usule aykırı bulunduğundan, başka bir sebeple tutuklu değiller ise, hepsinin salıverilmelerine karar verilmiştir.

Savcılığı sırasında işin pratiğini görmüş bir avukat Cemil Bey, bizleri özgürlüğe kavuşturdu.

Bir süre sonra Moskova'ya giderek, ekonomi ve toplumbilim okudum. Beş yıl kadar sonra, 1929 yılı sonlarında Türkiye'ye döndüm. 1935-1936 yılında yazı hayatına atıldım. İlk basılı eserim, 1936 yılında yayınlanan «Sovyetlerde Stehanov Hareketi» adlı bir incelemedir.»

Hasan Âli Ediz, bu kitabında, Donbaz Kömür Havzası'ndaki bir işçinin, mühendislerinin engellenmesine bakmadan, kendi bulduğu bir aygıtla kömür üretimini nasıl çoğalttığını, hareketin oradan oraya sıçrayarak, başka fabrikalarda, cevher yataklarında, uyanmış işçi sınıfının üretimi çoğaltıcı yeni buluşlar ortaya attıklarını anlatıyordu. Sovyet Rusya böylece, dünya konjüktürü içinde üretim hacmindeki artışlarla ön sıraları tutmaya doğru tırmanıyor, sovyetizmden sosyalizme ve komünizme geçiş aşamalarını gerçekleştiriyordu. Üretim temposundaki çoğalışların, hızlanışların, herhangi bir patronun kesesine girmeyeceğini, dönüp dolaşıp kendi yaşamını geliştireceğini, işçi sınıfı artık öğrenmiş durumdaydı.

«Bu sıralarda İspanya İç Savaşı patlak vermişti. Hür dünya papazlarına ve derebeylerine dayanan kiralık askerlerin komutanı General Franko, seçimle iş başına gelmiş olan Demokratik İspanya Cumhuriyetini yıkmak için başkaldırmıştı. Hitler Almanyası ile Mussolini İtalyası da, tanklarla uçaklarla donanmış askerî birlikler gönderip Franko'ya yardım etmişlerdi. Böylece, İspanya halkının yürütmek zorunda kaldığı bu iç savaş, tam bir millî kurtuluş savaşı niteliğini taşıyordu. Dünya kamu oyu gibi Türkiye kamu oyu da bu iç savaşa büyük bir ilgi göstermekteydi. Türk Millî Kurtuluş Savaşı ile İspanya İç Savaşı arasında yakın benzerlikler bulan o dönemin Türk aydınlarının çoğunluğu, İspanya Cumhuriyetini destekliyordu. Bu iç savaşı, bunun nedenlerini bütün ayrıntılarıyla gün ışığına çıkarmak gereğini duydum. Böylece de, «İspanya'da Neler Oluyor?» adlı denemem ortaya çıktı. 104 sayfalık bu deneme, yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da ilgi gördü. Rusça «Zerubejom» dergisi, kitabı haftanın kitabı olarak ilân etti. Kapağının resmini bastı ve kitap üzerine bir yazı yayınladı.

Gene aynı yıl, Stalin'in, bütün dünyada büyük yankılar uyandıran Amerikalı işçi temsilcileriyle, İngiliz yazarlarından H.G. Wells'le ve Amerikalı gazeteci Roy Howard'la yaptığı konuşmaları çevirerek, bir önsöz'le birlikte, «Stalin Diyor ki . . . » başlığı altında toplayarak yayımladım.»

Stalin'in bu kitapta en çok ilgi uyandıran sözü, yanılmıyorsam, **«İnkılâp ihracatı yapmak saçmadır. Bunu, eğer istiyorsa, kendi koşullarına göre, o memleketin kendi halkı yapar.»** sözü idi Çünkü, telâşa kapılmış Batı'yı yatıştıran, bir yanıyla da, Rusya dışındaki solcu akımlarla örgütlere, çalışmaları direktifini veren bir sözdü.

«1937 Şubatının 15'i, Rus klâsik edebiyatının kurucusu ünlü Rus şairi Puşkin'in ölümünün yüzüncü yıl dönümü idi. Bununla ilgili olarak, gerek Rusya'da, gerekse Avrupa'da geniş yayınlar yapılıyordu. Bu ünlü şairin Rus edebiyatındaki yerini, Rus dilinin arılaşmasında oynadığı rolü çok iyi bildiğim için, konuya ilişkin beş-altı formalık bir deneme hazırladım. Kitabımı bastırma hazırlıklarıyla uğraştığım sıralarda, çok eskiden, daha «Vakit» gazetesinden tanıdığım Selim Ragıp Emeç'e rasladım. Selim Ragıp Bey o sıralarda. merhum Ali Ekrem Uşakhgil ile, «Son Posta» gazetesini çıkarmaktaydı. Selim Ragıp Bey benden, Puşkin üzerine bir yazı yazmamı rica etti. Götürüp kendisine «Aleksandr Puşkin ve Klâsik Rus Edebiyatı» adını taktığım incelememi verdim. İçinden, beğendiği birkaç yazı çıkarabileceğini söyledim. Sonucu öğrenmek üzere iki gün sonra kendisine uğradığım zaman, Selim Ragıp Bey, eserin hepsini tefrika etmek istediğini söyledi. Puşkin'le ilgili yazı dizisini 4 Şubat 1937 günü yayınlamağa başladılar.

Bu benim, 32 yıldır süren yazı hayatımın ilk adımı oldu.

H. Alaz takma adıyla çıkan bu yazı dizisi, birer sayfa halinde olmak üzere, gazetede on gün sürmüştü. O bitmeden benden, haftada bir gün, Rusçadan çevrilme bir hikâye istediler.

Yefim Zozula'dan dilimize çevirip «Son Posta»da yayınladığım ilk hikâyem «İnsan Biraz Hergele Olmalıdır» adını taşır. Kısa bir süre sonra bu hikâyelerimin sayısı haftada ikiyi buldu. Bu arada «Tan» ve «Haber» gazeteleri için de benden hikâye istediler. «Tan» gazetesine B. Tok; «Haber» gazetesine de Ferah Ferruh takma adları altında, Çehov'dan, Zoşçenko'dan ve öbür genç Sovyet yazarlarından çevirdiğim hikâyeleri vermeğe başladım.»

Hasan Âli Ediz'in bir özeliğidir; hem çevirir, hem de çevirdiği sanatçı için bir açıklama yazar. Onun gelişimini, içinde bulunduğu ortamı, dünya edebiyatındaki yerini anlatır bize. Hoş, bu tutum, baskı altındaki bütün ülkelerde geçerli olmuş bir şeydir. Anlatırlardı; Macaristan'da gizli çalışan solcu parti, üyelerine ve halka ulaştıracağı bildirileri, olmadık kitapların içine koyarmış. **«Tavuk Nasıl Yetiştirilir?»** adlı kitabı alan okuyucu, orada, bu bildiriyi görürmüş. Bizde Adoratsky'nin **«Diyalektik Materyalizm»i** toplattırılınca, Sabiha Zekeriya Sertel, Tevfik Fikret üstüne bir inceleme yayınlamış, bu incelemede, Tevfik Fikret'in tanrı tanımazlığına değinirken, diyalektik materyalizmi, enine boyuna, yeniden açıklamıştır.

Klâsikleri ve genç kuşaklarıyla, Rus edebiyatının doğrudan doğruya Rusçadan yapılan çevirileriyle yurdumuzda tanıtılmasında — Nihal Yalaza Taluy'la birlikte — büyük hizmetleri olmuştur Ediz'in. Ve Turgenyev'in **«Babalar ve Çocuklar»**ı için **(1937)**, Dostoyevski'nin **«Suç ve Ceza»**sı için yazdığı önsöz'ler kolay unutulur yazılar değildir. Derlenmesi bile bir emek ürünüdür.

«O tarihlerde çeviri edebiyatı alanında ne kadar geri kalmış olduğumuzu göstermesi bakımından bir nokta üs-

tünde durmaktan kendimi alamayacağım : Günlük üç gazeteye ve birkaç dergiye yazı yetiştirmek benim için bayağı mesele olmuştu. Bu sırada yalnız hikâye yayınlayan Rusça dergiler vardı («30 Gün» gibi). «Krokodil» ve «Ogonyok» dergilerinden başka, bu birkaç yüz sayfalık, aylık dergiye de abone oldum. Bir gün, son gelen «30 Gün» dergisini karıştırırken, o zamana kadar yazarlarının adlarını hiç duymadığım kısa çeviri hikâyelere rasladım. Bunların başında Amerikalı yazar O. Henry gelmekteydi. Dergi, O. Henry'nin ölümünden çok sonra bulunmuş otuz kadar hikâyesini yayınlıyordu. Bunlardan ilki olan «Bolivar İki Kişiyi Çekemez» adlı hikâyeyi çevirerek Tan gazetesine verdim. Bu hikâyenin uyandırdığı ilgi üzerine, «Amelî Gazetecilik Okulu», «Son Yaprak», «Yeşil Kapı», «Vereton Villâsı», «Noel Hediyesi» gibi, O. Henry'nin daha birçok hikâyelerini yayınladım. O Henry'nin o zamana kadar dilimize hiç çevrilmemiş, bilinmedik bir yazar olduğunu, büyük bir şaşkınlıkla öğreniyordunı. Bu hikâyelerim sonraları, 1939 yılında, «Bolivar İki Kişiyi Çekemez» adı altında, Remzi Kitabevi tarafından basıldı. O. Henry'den doğrudan doğruya İngilizceden yapılmış ilk çeviri 1945 tarihini taşır. (Millî Eğitim Bakanlığı Klâsikler dizisinde Nuri Eren çevirmiştir.)

Gazetelerde yer alan bu hikâyelerim, resimlendirilerek yayınlanıyordu. «Son Posta»da çıkan hikâyelerimin resimleri çok kötüyken, «Tan»dakiler çok güzeldi. Bu resimlerin kime yaptırıldığını merak ettim. İkisini de ressam Münif Fehim yapmakta imiş. Sonraları çok dost olduğumuz Münif Fehim'i o zamanlar henüz tanımıyordum. Kendisini tanıyınca, ilk iş olarak, iki gazetede çıkan resimler arasındaki bu farkı sordum. Münif, o tatlı gülüşüyle :

— Ben beş kuruşluk resim de yaparım, beş liralık

resim de.. «Son Posta»dakiler beş kuruşluk resimdir.. dedi.

«Aleksandr Puşkin ve Klâsik Rus Edebiyatı» adlı eserinin gördüğü ilgi üzerine, Mehmet Zekeriya Sertel'in kardeşi olan «Yeni Kitapçı» Yusuf Bey benden, Puşkin'in bazı eserlerini çevirmemi rica etti. Böylece, 1937 yılı içinde Puşkin'den yaptığım «Maça Kızı», «Dubrovski», «Mısır Geceleri» çevirilerim çıktı.

Yine aynı yılın Temmuz ayında, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, dostum Hüsamettin Bozok aracılığı ile benden, «Yeni Adam» dergisi için yazılar istedi. Kitap eleştirisi, inceleme ve çeviri olmak üzere, her hafta bu dergiye imzalı imzasız yazılar yazmağa başladım.

21 Ekim 1937 günlü, 199 sayılı «Yeni Adam» dergisinde, Alman Propaganda Bakanı Goebels'in Nuremberg Parti Kongresinde yaptığı konuşma üzerine çıkan bir yazım, İstanbul basınının bu konuşma üzerine dikkatini çekti. Goebels bu konuşmasında, Nasyonal Sosyalizm davasının «Avusturya, Macaristan, Bulgaristan, Polonya, Brezilya, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerde..» muvaffak olduğunu ima ediyordu. Bu ima, Türk basınında büyük bir tepki uyandırdı. Son Posta gazetesinde Muhittin Birgen, Cumhuriyet gazetesinde Peyami Safa, Goebels'in sözlerini tevile çalıştılar. Başta Tan ve Haber olmak üzere, öbür gazeteler Goebels'e şiddetle çatmışlardı. 28 Ekim 1937 günlü, 200 sayılı Yeni Adam'ın başyazısında da (İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun yazmış olması gerekiyor) bu konu ele alınarak, hem Nazizme, hem de Nazizmi savunanlara çatılıyordu.

Yeni Adam dergisindeki çalışmaların, bu derginin Nazizme ve Faşizme karşı yaptığı sürekli yayınlar yüzünden kapatılış tarihi olan 1938 yılı ortalarına kadar sürdü.

1937 yılı sonlarına doğru, başlıca çevirilerimden biri

olan Turgenyev'in «Babalar ve Çocuklar» romanı, iki cilt halinde, Remzi Kitabevi tarafından basıldı. Bunu, gene aynı Kitabevinde çıkan Gogol'dan, Çehov'dan, Gorki'den, Valanetin Katayev ve Yefim Zozula'dan yaptığım çeviriler izledi.

Bugüne kadar yapmış olduğum irili ufaklı çevirilerimin sayısı 50'yi aşkındır. Çevirdiğim yazarlar arasında: Puşkin, Gogol, Dostoyevski, Turgenyev, Tolstoy, Çehov, Kuprin, Gorki, Katayev, Zoşçenko, Zozula, İlya Ehrenburg, Aralov, İlya Elf-Yevgeni Petrov, Leonid Lenç, V. Ardov, G. Rıklın, A. Averçenko, Aytmatov, İvo Andriç, O. Henry, Karel Çapek, Yaroslav Haşek.. yer almaktadır. Çevirilerim içinde birden çok baskı yapanlar çoğunluktadır. İçlerinde «Suç ve Ceza», «Drina Köprüsü» gibi beş baskı yapanlar da var.

Bu çevirilerden başka «Cumhuriyet» ve «Son Posta» gazetelerinde inceleme yazıları, gene «Son Posta» gazetesinde 1947 yılından 1962 yılına kadar, aralıksız olarak 15 yıl, tiyatro kritikleri yazdım. Gazete yazılarım dışında, birçok dergilerde (Tercüme dergisi, Devlet Tiyatrosu, Türk Tiyatrosu, Yeditepe, — Yusuf Ziya ile Orhan Seyfi'nin ortak yayını — Ayda Bir) edebiyat konularında, Rus edebiyatı üzerinde, inceleme niteliğinde birçok yazım çıkmıştır.»

Kadıköy : 19 Eylül 1969

KONUR ERTOP

2 Nisan 1936'da İstanbul'da doğan Konur Ertop, sanat meraklısı bir İstanbul çocuğunun bütün ince özelliklerini taşır; bir yanıyla eskiye bağlı, bir yanıyla Batıcı, yeniliğin edebiyatımıza yararlı olacak her çeşidine açık. Sanatçının Grek ve Romen masal bilimini iyi bilmesini ister, Kitab-ı Dede Korkut, Naima ve Evliya Çelebi elinden düşmez, Ataç bugün de, beğendiği eleştirmenlerin başında gelir. Beğendikleri ile sevmediklerini açıklarken, nedenlerini sıralama bakımından çok dikkatlidir Konur Ertop.

Doğan Hızlan'la birlikte Eti Yayınevi'ni kurdu. Bu Yayınevi şimdiye kadar Abdülbâki Gölpınarlı'nın «**Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin**» ile Asım Bezirci'nin «**Orhan Veli Kanık**» incelemelerini, A. Gölpınar'lı ve Prof.

İsmet Sungurbey ortak çalışmasıyla, «Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı»nı çıkardı.

Biyografisine, «Kitaplarla zenginleşerek yürüyen bir hayat benimki. Yaşantı bakımından ilgi çekecek yanı yok belki de. Birçokları yalnız kitaplarla çerçevelenmiş bir hayatı renksiz bulacaklardır. Ama ben mürekkebi daha kurumamış yepyeni ciltlerin ilk okuyucularından olmanın, ya da geçmiş zaman yazarlarına ait eski harfli eserlerin artık tükenen meraklıları arasına katılmanın zevklerini başka pek az şeye değişebilirim..» diyerek girmektedir. «Kaç defadır evden eve taşınma sıralarında başıma dertler açan kitap yığınlarını, dergi koleksiyonlarını bu sefer, kendi dairemde yerleştirirken, etrafımı kaplayan irili ufaklı ciltlerin çocukluğumdan başlayarak bütün anılarıma ait ne kadar çok iz taşıdığını düşünüyorum.

II. Dünya Savaşının İstanbul'da karartma gecelerinde, evde annem bize Hüseyin Rahmi'nin romanlarını okurdu. Şimdi iktisat doçenti olan kardeşim Kıvanç'la birlikte, Dehri Efendinin hizmetçisine Molyer komedileri oynatmasına, mürebbiye Anjel'in odasına girmek isterken evin oğlu ile damadın ve kambur amca beyin sofadaki masanın altında toslaşmalarına kahkahalar atardık. Bu sahnelere, annemin anlattığı masalların kahramanları Keloğlanlar, şehzadeler, dervişler karışırdı. Emekli albay olan babamın bize okuduğu kitaplarsa, Abdülhâk Hâmit'in Tarık oyunu, Namık Kemal'in Rüya'sı gibi daha ağır şeylerdi. Babamın anlattığı hikâyeler de annemin masallarından farklıydı. Barika-i Zafer'den Yavuz'un, Fatih'in hayatına ait sahneler, İncili Çavuş, Hoca fıkraları, Nabi'nin, Ziya Paşa'nın şiirleri, babamın Büyük Liman'da batarya kumandanlığı ya da Sofya'da esirlik anılarıyla birleşerek tarihimize, eski kültürümüze ait değerleri, geleneklerimizi bize tanıtır, biraz muhafazekâr fakat tamamiyle gerçekçi bir ahlâk anlayışını bize telkin ederdi.

Babam hayatında en büyük bağlılığı duyduğum ve en çok etkisini aldığım insan olmuştur. Çok geç evlenen bu eski asker, evde günün her saatini bizimle beraber geçirdiği emeklilik yıllarında, görünüşçe bazı sertlikler de taşıyan bir eğitimle bizi yetiştirmiştir. Eşitlik duygusu, vatanseverlik, Atatürkçülük, doğru sözlülük ve horgörürlük babamın bize maletmekte titizlik gösterdiği değerlerin başında gelmiştir. Eleştirici düşünceyi ve akılcılığı da bize çok küçük yaşlardan itibaren babam aşılamıştır. Masalların gerçekdışı dünyası yanında mantığımızı da daima uyanık tutmaya çalışan babam çok küçükken okuduğu bir kitaptan, Muhayyelât-ı Aziz Efendi'den sık sık söz ederdi. Cin peri hikâyeleri, büyüler, tılsımlarla dolu bu kitabın etkisinde kalmış; geceleyin dayısı kendisinden su isteyince, karanlıktan korkarak odanın dışına çıkamamış. Dayısı, Muhayyelât-ın kötü etkisini farkedince kitabı ortadan kaldırmış. Babama gerçekçiliği ve akılcılığı telkine başlamış.

Babam, bu tuhaf ve lezzetli kitaptan, Ebu Ali Sina'nın şâkirdi Cevad'ın serüvenini anlatırdı bize. Nasreddin Hoca'nın Timurlenk'le ilgili fıkralarını, kardeşimle karşılıklı skeçler halinde oynardık.

Annem evlenmeden önce ilkokul öğretmeniymiş. Resimle, müzikle yakından ilgisi vardı. Letafet Apartmanında, Halk Fırkasının bir kültür toplantısında, Nâzım Hikmet'in şiirleri okununca polislerin salonu nasıl bastığını ve pencereden kaçışını anlatırdı Resimli bir defterden Faruk Nafiz'in, Orhan Seyfi'nin şiirlerini okurdu.

Süleyman Şevket'in «Güzel Yazılar»ına ait başı sonu kopuk ciltler vardı evimizde. İlkokuldayken bunları; içinde Çalıkuşu'nun, Tatarcık'ın tefrika edildiği sayılar bulunan Yedigün ciltlerini okurdum. Cumartesileri Kocamustapaşa'da, evimize yakın kurulan pazar yerindeki kitap sergicisinin devamlı müşterisiydim. 24. İlkokulu bitirdik-

ten sonra Davutpaşa Ortaokulu'na yazıldım. Türkçe öğretmenimiz, Ömer Faruk Toprak'ın anılarında sözünü ettiği Baha Kâhyaoğlu idi. 1950'lerden hemen önceki yıllardı. Biz Hasan Âli'nin Bakanlığı zamanındaki ilkokullardan devrim şiirleri ezberleyerek gelmişiz. Beyaz sivri sakallı, son derece şık, tarikat neşvesinden süzülüp gelmiş Türkçe Öğretmeni sürükleyici konuşması, iğneli diliyle devrimleri yerer, pundunu getirip Atatürk'ü eleştirir, öztürkçeyi yerden yere batırır, bize Akif'ten mısralar belletir, terkib-i izafiler öğretirdi.

İstanbul Erkek Lisesi'nde ilk yıllar Hakkı Süha Gezgin'den, Salim Rıza Kırkpınar'dan edebiyat okudum. O sıralarda Yakup Kadri'nin «Okun Ucundan»ı elimden düşmezdi. Sonra Tahir Nejat Gencan'ın öğrencisi oldum. 1953 filândı. Varlık ve Türk Dili dergilerini okumaya başlamış, dilde katıksız devrimci kesilmiştim. Sait Faik'i, Orhan Kemal'i, Yaşar Kemal'i okuyordum. Doğan Hızlan'la çocukluk arkadaşıydık. Davutpaşa'da kardeşimle aynı sınıfta okumuşlardı. Edebiyat merakımız birlikte yürüyordu. Doğan Hızlan ut çalar, pazar günleri beni klâsik müzik konserlerine götürürdü. Cumartesi akşamları onun evinde müzik toplantıları yapardık. Bunları edebiyat toplantıları izlemeğe başladı. O sıralarda sık sık edebiyat matineleri düzenlenirdi. Herkes maça, sinemaya giderken biz bu toplantıları izlerdik. Oktay Akbal'ı, Behçet Necatigil'i, Sait Faik'i, Attilâ İlhan'ı, Salâh Birsel'i, Haldun Taner'i v.b. bu matinelerle tanıyor, kitaplarını elimizden düşürmüyorduk. Lise'de Kemal Özer'i, Adnan Özyalçıner'i, Oktay Tuncer'i tanıdım. Hep birlikte Edebiyat Fakültesi'nin Türkoloji bölümüne yazıldık. Fakültedeyken K. Özer, A. Özyalçıner, D. Hızlan, Erdal Öz, Demir Özlü, Onat Kutlar gibi arkadaşlarla «a» dergisini çıkarmaya başladık. Varlık, Türk Dili gibi dergilere çoğunlukla dil devrimi üzerine yazılar yazıyorum. Ataç'ın edebiyat dün-

yamıza egemen olduğu, tartışmalarıyla edebiyat hayatımıza canlılık verdiği yıllardı. Ataç'tan aldığım birçok etkiler vardır. Dile özen duygusu, düşünceye saygı konusu, güdümden uzak sanat anlayışı bunların başında gelir.

Lise'de Cemil Sena'dan felsefe okumuştum. Mantıkçı anlayışım beni pozitivistlere yaklaştırmıştı. Auguste Comte'a hayrandım. Akılcı, maddeci, lâik düşünceler Voltaire'i vazgeçilmez yazarlarımdan biri haline getirmişti. Yirmiye yakın kitabı başucumda dururdu. «a» dergisi döneminde varoluşçulara merak sarmıştım.

Fakültede, çok hızlı çalışan bir sınıfın en gözde öğrencisiydim. Dil işine iyice kaptırmıştım kendimi. Ancak uzmanların tanıdığı yayınları izliyor, gramere, dil tarihine, şivelere ait monografileri gözden geçiriyordum. Karşılaştırmalı dil bilgisini Prof. Rahmeti Arat'tan öğrendim. Hocamız taassupları olan bir insandı. Devrim konusunda her zaman karşı karşıya idik. O, gramer kuralını dilde ve yaşanan hayatta tek söz sahibi sayıyordu. Devrimin de kendi kuralları olacağını ve bu kuralların hayata söz geçirebileceğini kabul etmek istemiyordu. Bilgisinden en çok yararlandığım ve gene devrim düşüncesinde anlaşamadığım hocalarımdan biri de Prof. Mehmet Kaplan'dı. Bizde, edebiyat metinlerini inceleme yöntemlerini onun kadar iyi bilen başka bir araştırıcı tanımıyorum. Bu yöntemleri kullanan ve birçoğu da Kaplan'ın öğrencisi olan incelemecilerin hiçbiri mekanik uygulamalardan ve yüzeyde kalan önyargılı birtakım sonuçlar sıralamaktan öteye geçememişlerdir. Yazık ki, Kaplan'ın da taassubu, anlayışından zaman zaman daha baskın çıkmış, birtakım gerçekleri saklı tutmayı uygun görmüştür. Gitgide polemiğin içine daha çok itilerek, araştırıcı niteliğini yitirmiştir.

Yaz tatillerinde Prof. Caferoğlu, Doç. Mansuroğlu ve

Jonas Eckmann'la birlikte, dil incelemeleri için gezilere çıkardık.»

Konur Ertop şu son yıllarda da, düzeltmen olarak çalıştığı Cumhuriyet gazetesinden yıllık iznini alınca, kapağı Anadolu'ya atar. Adnan Özyalçıner'i Bitlis'e uğurlarken Bostancı'ya kadar geçirirdik. Bostancı'da trenden iner, ona el sallardık. Böyle bir gecede, Konur'u tren penceresine başını dayamış, alabildiğine duygulu ve bir ortama karşı öfkeli, söylenir görmüştüm. Başka zamanlarda, Doğrucu Davut'luğunu hafif bir alaycılıkla, takılmalar, iğnelemeler, hep akıl düzeninde kalmalarla sürdürür. Birtakım şeylerin kavranılmasını, anlaşılmasını ise, karşısındakine bırakır. Birden sesini yükseltir, sesini birden düşürür, bol bol güler; içlilikle alışverişini keseli çok olmuş bir insan izlenimi uyandırır.

«Samsun, Trabzon, Amasya, Edirne, Kırklareli gibi illeri bu sırada gezdim. Yolculuk en sevdiğim şeylerdendir. Çeşitli fırsatlarla yirmi kadar İlimizi dolaştım. İnsan vatan'ın, edebiyata ait bir kavramdan ibaret olmadığını biraz da vatanı taşıyla, toprağıyla, insanıyla görerek kavrıyor.

Üniversite'de ara sınavlarını ve Türk Edebiyatı sertifikası sınavını başarıyla verdikten sonra, gerici bir doçentle bir polemiğe giriştim. Cumhuriyet gazetesi, Yunus Nadi Armağanı için, dil devrimiyle ilgili bir yarışma açmıştı. Tanıdıklarımın hepsi benim de katılmamı öğütlüyordu. Seçiciler Kurulunun eğiliminin öztürkçeciliğin karşısında olabileceğini düşündüğüm için yarışmaya girmeyi uygun bulmamıştım. Armağanın verileceği günlerde, o zamanlar Cumhuriyet'te çalışan Yaşar Kemal'in bir mektubunu aldım. Bana Seçiciler Kurulu'nda bir üyelik teklif ediyordu. Bu görevi kabul ettim. Benim de oylarımla, dil devrimini savunan yazılar derece kazandı. Devrime karşı cephe almış hocalarımdan bir doçent, yarışma aleyhine ve

beni küçük düşürücü bir yazı yayınladı. Karşılık verdim. Tartışma uzadı. Asistan olmak istediğim kürsüde idi o doçent. Hakkımda komünistlik isnatları yayıyordu. Bana artık öğrencileri gibi değil, yakın arkadaşları gibi davranan bazı hocalara karşı da kışkırtmalara giriştiler. Bu koşullar içinde mezun olsam da Üniversitede kalmam, böyle gerici bir ortamda bilim yapmam mümkün olmayacaktı. Bitirme sınavlarına girmedim. Ve askere gittim.

27 Mayıs Devrimi'nin sonrasıydı. Dörtyol'da yedek subay öğretmenlik yaptım. Türk insanını kendi yaşama koşulları içinde yakından tanımam, Anadolu'ya ait gerçekleri hayatın içinden öğrenmem böyle mümkün oldu.

Lisede öğrenciyken Doğan Hızlan'la «Yankı» diye bir dergi çıkarmıştık. Basımevlerini, baskı makinelerini, mürekkep kokusunu ilk kez o zaman tanımış; kolon, mizanpaj prova, punto, katrat.. gibi sözcüklerden örülü bir yeni dil öğrenmeye başlamıştık. Şimdi işte durmadan o tuhaf dilin konuşulduğu bir ortamda çalışıyorum. İş arkadaşlarım Kemal Özer, Adnan Özyalçıner; Mustafa Baydar. Başbakanın basın toplantısı, kaçakçıların mahkemesi, Vietnam savaşıyla ilgili yazılardan başımızı kaldırabildikçe, birbirimizle edebiyat armağanları, çağdaş romanın açmazları, toplumcu şairlerin Nâzım Hikmet'ten sonraki şiire katkıları, edebiyatımızda geleneğin payı gibi konularda söyleşiler tutturuyoruz.»

Konur Ertop'un ilk yazısı 1955 yılında Türk Dili dergisinde yayınlanmıştır. **«Atatürk ve Dil»** başlığını taşır. O zaman daha İstanbul Lisesi'nde okumaktaydı ve Dergi, yazısının altına şöyle bir not koymuştu

«Bu yazı bir öğrencinindir. Dil devrimi konusunda daha okul çağında bulunan bir gencin görüşünü de bu sayıda okurlarımıza sunmayı uygun bulduk.»

Konur'un sonraları arka arkaya, gene Türk Dili'nde, Varlık'ta, kendi dergileri olan «a»da, dille ilgili başka ya-

zıları, kitap eleştirmeleri yayınlandı. Kemal Tahir'in öztürkçeye karşı çıkan dil devrimini yeren bir yazısını eleştirmişti o zaman. Ataç da Ulus'ta bu yazıyı ve yazarını öven bir yazı yazdı. Varlık'ta çıkan **«Dağlarca'nın Şiirleri»** adlı uzun yazısı, o dönemde, onun sözü edilebilecek çalışmalarındandır. Bir ara, Vatan gazetesinde her gün kitap tanıtma yazıları yayınlamış, Dağlarca'nın çıkardığı **«Türkçe»** dergisini yönetmiştir. Kitap tanıtma yazılarının hoş yanı, bizde kitap okuyucusu kadar, hattâ ondan da çok, sanatçı çevrelerinin ılgisini çekişidir. Bunu Forum'daki kendi deneylerimden biliyorum; kitap yayınlayanlar beni unutmazlar, kitaplarını imzalayıp gönderirlerdi. Fethi Naci de Ankara'dan ayrılacağı günlerde, İstanbul adresini okuyucularına haber vermişti.

Konur'un, Edebiyatçılar Birliği'nin ilk Yıllık'ında, **«İkinci Yenide Dil Deformasyonu»** adlı bir incelemesi yeraldı. Dost dergisinde, Yeni Dergi'de kitap eleştirileri, Ataç dergisinde de **«Edebiyatımızda Tomlumla İlgileniş»** başlıklı bir dizi yazısı çıktı. Türk Dili dergisinin **«Roman Özel Sayısı»**nda **«Cumhuriyet Çağında Türk Romanı»** incelemesi, **«Halk Edebiyatı Özel Sayısı»**nda ise, **«Divan Edebiyatının Halk Edebiyatımıza Etkisi»** başlıklı incelemesi yayınlandı.

Kitaplarının çıkması fırsat yarattıkça, Attilâ İlhan'dan Turgut Uyar'a kadar, çağdaş sanatçılarımız üstünde eleştirmeler hazırlamış, bunlarla, sanatçının yalnız son eserini değil, bütün sanat hayatını tanıtmaya ve kişiliğinin genel çizgilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. En çok Fazıl Hüsnü, Behçet Necatigil, İlhan Berk, Yaşar Kemal gibi yazarların üzerinde durduğunu farkederek, **«Bunlar hakkındaki yazılarımı severek ve eserlerinden haz duyarak hazırlamışımdır!»** diyor.

Varlık dergisinde **«Bugünkü Şiirimizden Portreler»** adlı bir yazı dizisine ait **«Metin Eloğlu»** ve **«Salâh Birsel»**

üstündeki bölümleri yayınladı. Konur, Ataç'la ilgili olarak da birçok yazı yayınlamıştır. Diyor ki :

«Varlık Yayınevinin yayınladığı (Ataç'ın Bütün Eserleri) dizisinin ilk cildindeki 70 sayfalık tanıtma yazısını uzun kitaplık çalışmalarıyla, Ataç'ın eski harflerden başlayarak gazete ve dergilerdeki bütün yazılarını inceleyerek hazırlamıştım. Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümü dolayısıyla Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı «Atatürk ve Türk Dili» adlı kitaptaki «Atatürk Devriminde Türk Dili» başlıklı 60 sayfalık incelemem de geniş ölçekli çalışmalarımdandır.»

Konur Ertop, son zamanlarda, eski edebiyatımızla daha yakından ilgilenmektedir. Prof. Fahir İz'in **«Eski Türk Edebiyatında Nesir», «Eski Türk Edebiyatında Nazım»** adlı geniş hacimli, eski harfli metin seçmeleri hiç elinden düşürmediği kaynak kitaplardan olmuştur. Anlaşılan, bu zengin malzeme ona pek yararlı bir yol gösterici oluyor. Önünde yeni bir çalışma alanı beliriyor. Ona göre, bizde şimdiye kadar klâsik edebiyatımız üzerinde biyografi niteliğindeki çalışmalardan öteye geçilmemiş, edebiyat türlerinin gelişmesi, eserlerin kişiliklerle olan ilgisi gözönünde tutulmamıştır Üstelik, türlerin hepsi de ele alınmış değildir. Divan Edebiyatı sadece bir gazel edebiyatı gibi görülmüştür. Konur, **«Şiir Sanatı»** dergisinde çıkan **«Ölüm Şiirleri»** adlı bir yazısında bugünün gözüyle eskileri değerlendirmeye çalışmış, mersiye edebiyatındaki bazı gelişmeleri incelemeyi denemişti. Yakında yayınlanacak **«Ferhat ile Şirin»** adlı incelemesinde, Fars ve Türk edebiyatlarında efsanenin geliştirilmesini, Nevai'den Nâzım Hikmet'e, halk edebiyatından Karagöz'e kadar çağlara, toplumsal tabakalara, sanat anlayışlarına, kişiliklere bağlı olarak konunun işlenme şekillerini gösterecektir.

Kendisi anlatsın :

«Üniversitedeyken, dil konusuyla yakın ilgim Prof. Kaplan'ın derslerinde uslûp çözümlemeleriyle birleşince, bana yeni sorunlar tanıtmıştı. Üslûpçu bir yazar olan Ahmet Hamdi Tanpınar da hocalarımız arasındaydı. Bu sayede, edebiyat incelemelerinde, üslûptan temaya ve kişiliğe doğru gelişen çözüm yöntemlerini öğrenmiş oldum. Bunun yanı sıra, bizde nazım ve nesir dilinin gelişmesinde üslûp ayrılıkları, kişilere ve çağlara bağlı üslûp gelişmeleri de dikkatimi çekiyordu. Günümüz edebiyatına bu dikkatlerle bakarken korkunç bir üslûpsuzluk farkediyorum. Üslûpsuzluk derken elbete üslûp oyunlarını, karmaşık sözdizimini, söz sanatlarını belirtmek istemiyorum. Benim üzerinde durduğum nokta dile, Türkçenin yapısına, dilin kullanılışına bağlı, kuşaktan kuşağa zenginleştirilen anlatım özellikleridir.»

Tan gazetesinde Halikarnas Balıkçısı'nın hikâyelerini okurken, o şiir yüklü dil, coşkun anlatım beni aldatmış, satırlar arasından fışkıran yoğun insan ve doğa sevgisi bende. okuduğum hikâyelerin olsa olsa Nâzım Hikmet tarafından yazılacağı sanısını uyandırmıştı. Yazarının Cevat Şakir Kabaağaçlı olduğunu neden sonra öğrenmiştim.

Konur Ertop, Balıkçı'nın son romanı **«Deniz Gurbetçileri»** üstüne bir yazı yazdı Varlık'ta **(dergi sayısı 744)**. Şöyle bitmekteydi: **«Cümleler denizin uğultusuyla, fırtına sesleriyle birleşir sanki. Ünlemler birbirini kovalar ve bunlar Servet-i Fünun geleneğinin kırık-dökük üslûbundaki «Ah»lardan «Of»lardan ayrılır, ancak Dede Korkut hikâyelerinde karşılaştığınız destan anlatışıyla birleşirler.»**

Bu yazı, Mehmet Doğan'ın Papirüs'ün Ağustos/1969 sayısında çıkan **«Balıkçının Son Şiiri»** adlı yazısıyla denk düştü. İki eleştirmenimiz, Halikarnas Balıkçısı'nın dilindeki savrukluğa değinmekle birlikte, onun şiir dolu anlatı-

mını övmekte birleşiyor ve kendisini bir çeşit şair, bir çeşit destan yazarı olarak nitelendiriyorlardı. Mehmet Doğan anlatıyor : **«Deniz Gurbetçileri, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanırken, dizgiciler bazı sözcüklerin yanlış yazıldığını sanıp düzeltiyorlarmış çok kere. Balıkçı bunlardan yakınarak : «Dil nedir, gramer nedir ki? Benim ayağımın paspası bunlar, nasıl istersem öyle kullanırım.» diyordu.»**

Şimdi Konur Ertop'u dinleyelim

«Çok sevdiğim bir yazar, «Dil nedir, gramer ne oluyor? Ayağımın paspasıdır bunlar.» diyor. Yazar, dilin hizmetinde bir işçidir. Malzemesini, yani dili yakından tanıyacak, onun imkânlarını deneyecek, o imkânları geliştirecektir. Bu da, eskilerin deneylerini onların eserlerinde yaşamakla olur. Bizde, Batı uygarlığını tanıyışımızdan sonra bir kuşaktan öbürüne, dünya görüşü süratle değiştiği, bir sürekli devrim içinde yaşandığı için, eskilerle yeniler her kuşakta birbirinden uzak düşmektedir. Özellikle son yıllarda kültür ve sanat gelişmemiz bizim eski yazarlarımızı okuyarak değil, Batı yazarlarını, yani çevirileri, sadece onları tanıyarak ilerlemektedir. Özensiz, çırpıştırma çeviriler yüzünden de dil ve üslûp sorunları çıkmaza girmekte, kişiliksiz, renksiz bir edebiyat, ayakları üzerinde durmaya çalışmaktadır.

Bunda, bir ölçüde, son 10 yılın toplumsal gelişmelerinin de payı vardır. 27 Mayıs Devrimi'nden sonra, kültür alanında edebiyat arka plâna itilmiştir. İlgiler, toplumcu inceleme eserlerine yönelmiştir. Bunların pek çoğunun çeviri olması, bunlara dayanılarak bizim sorunlarımıza henüz bakılmaması büyük bir eksikliktir. Başka bir nokta da şudur: Eskiden ancak edebiyat aracılığı ile işaret edilebilen toplum konuları artık kendi koşulları ile ele alınabilecek durumdadır. Bu, bir kuşak öncesine göre, edebiyatta bir işlev eksilmesidir. Günü-

müzün getirdiği sorunlarsa, henüz edebiyatın malı olamamıştır.

Türk kültür ve sanatını ikinci plâna iten bu aksamanın dışında, günümüzün gitgide hızlanan, taştışmalarla geçen, birçok soruna gebe fikir hareketlerini dikkate değer nitelikte buluyorum. Düşünce ve yayın özgürlükleri bakımından, istenilen kıvamı bir türlü bulamamış olmakla birlikte, eskiye göre serbestlikleri olan bir dönem yaşadığımız kanısındayım. Biz «a» dergisini çıkarırken, bir handa tuttuğumuz yazıhane sanat lokali gibiydi. «Odalarda» adlı romanını yayınladığı günlerde, bir akşamüstü Erdal Öz gelmiş ve o gün, Sahaflar Çarşısı'nda tanıdığımız bir kitapçıdan Nâzım Hikmet'in eserlerini sorduğunu, kitapçının derhal değişerek kendisini dükkândan çıkmağa zorladığını ve polise haber vermekle tehdit ettiğini anlatmıştı. Şimdi bu kitaplar kaldırımlarda satılıyor. Erdal Öz, Ankara'da kitapçılık yapıyor. Sahip olduğu Sergi Kitabevi'nin ambalaj kâğıtlarında Marksçı yazarların eserlerinden alıntılar yer alıyor. Biz, o yıllarda, Altın Zincir, Gazap Üzümleri gibi kitapları el altından okumaya çalışırdık. Artık bunların da her gün yeni baskıları yapılıyor.»

Konur Ertop'un bu sözleri, bir kadın yazarımızın Yön'de çıkmış bir yazısını hatırlattı bana. Daha çok kendi yaşantısına uygun kişileri eleştiren o yazısında Ayperi Akalın, plâjlarda kumlara serilerek, güneş şapkaları başta, güneş gözlükleri gözde, Marksçı yapıtların rahatlıkla okunduğunu anlatıyor, «**salon sosyalistleri**»ne çatıyordu.

Aklımda kaldığı gibiyse, «**Anadolu'ya baylar.. Örgütlenmeye!**» diye sesleniyordu o yazı.

Ertop, «**Günümüz okuyucusunun merak ettiği esere serbestçe sahip olması mümkündür.**» derken haklıdır. Eleştirisel düşünceden ürkenler, sanırlardı ki, Nâzım Hikmet

şiirleri okunduğu an, bu yurtta kıyametler kopacaktır. Genç kuşak şairleri, yazarları şimdi onun şiirlerini rahatlıkla okuyarak, Türk sanatına ne getirdiğini öğreniyor, ona göre durumlarını gözden geçirebiliyorlar. Bir açıdan Nâzım Hikmet de, daha bir rahata ulaşıp Türk edebiyatındaki gerçek yerine oturuyor. Her şiiri, her yazısı, her romanı ve oyunu «başyapıt» değildi; bu durum daha iyi anlaşılıyor. Nâzım Hikmet, bütünü ile çarpıcı, vurucu, büyük şairdir. Geçmişin şiirine köprü atışıyla, geleceğin şiirini kurar. Bizim büyük romancı, hikâyeci olarak alkışlayacağımız sanatçı da, er-geç, onun bu serüvenini paylaşacak, bir yanıyla Türk destanı ve masalının anlatım olanaklarına dayanırken, bir yanıyla, çağının işine yarar bütün anlatım tekniğini özümleyecektir. Bireşimin böylesi, onun için, kaçınılmaz olacaktır.

Konur'u dinleyelim :

«Kitap yasaklayan dönemler, sola baskı bakımından olduğu kadar, sağa baskı yönüyle de çirkindir. Demin sözünü ettiğim yıllarda, toplumcu eserler yanında Rasonyi çapında büyük bir bilginin «Dünya Tarihinde Türklük» gibi bilimsel incelemeleri de toplattırılmıştır. Bugün, sanat ve kültüre ilgi duyan bir insanın önünde geniş olanaklar açıktır. Yayın koşulları geliştikçe, her alandaki yayınlar çoğalmıştır.

Ben okurken, zaman zaman kimi yazarlara, kimi sorunlara merak sararım. Bugün kitap dünyamız bu türlü merakları karşılayıp doyuracak niteliktedir, hacimdedir. İlgilerim, zaman zaman birtakım yazarlara yönelir. Yakup Kadri, A.H. Tanpınar, Fuzulî, Stendhal, Dostoyevski, Sartre, İonesco böyle üstüne düşüp aylarca didiklediğim yazarlardan olmuştur. Bir de, eserlerinden hiç uzaklaşamadığım yazarlar vardır ki, Sait Faik bunların başında gelir. Elimden düşmeyen kitaplardan biri de Kitab-ı De-

de Korkut'tur. Naima ve Evliya Çelebi en çok okuduğum yazarlarımızdandır.

Bazen de birtakım sorunlara merak sararım. Halk şiiri, Türk destanları, Osmanlı edebiyatının tarihinde halk hareketleri, İslâm öncesi Türk uygarlığı böyle tebelleş konularımdan olmuştur. İncelediğim, yargıya bağladığım konular kadar çok sayıda yayım yapmayışım bir sorun benim için. Sanıyorum ki, aydınlığa kavuştuktan sonra başka konulara atlamam, kendimi kültür ve sanat alanında hep bir öğrenci gibi görüşümden ileri geliyor. Derli toplu eser verebilmek uğruna, böylesine uzun eğitim dönemlerini yararsız saymıyorum. Bu nokta, özellikle bizim edebiyatımızı ilgilendiren sorunlarda daha açık ve seçiktir. Şurdan ki, Türk edebiyatıyla ve edebiyatı koşullandıran toplumsal yapıyla ilgili sorunlar baştan başa aydınlatılmayı bekler durumdadır. Yapı sorunuyla ilgili yorumların son zamanlarda ne kadar dallanıp budaklandığı, Asya tipi üretim, Kemal Tahir'in romanları, Osmanlı devlet düzeni gibi konular çevresinde nasıl tartışmalar çıktığı ortadadır. Hep ikinci elden ve sınırlı çalışmalardan yararlanılarak ortaya konan görüşler elbette yanılmalarla dolu olacaktır. Bu konuları dört başı mamur şekilde ele almak, bütün bir bibliyografyayı doğrudan doğruya asıl metinlerle gözden geçirmek, aylar boyu sabırlı çalışmalar gerektiren bir uğraştır. Bizim ilgilendiğimiz konulardaysa, başkalarının çalışmalarını bile denetlemek, yeniden gözden geçirerek ele almak kaçınılmaz bir iştir.»

Ona, **«Peki, ne yaparsın?»** diye sordum.

«Kuşkuya yol açacak konularda ilk kaynaklara başvurmayı yeğlerim..» dedi.

Sonra aramızda, sorulu yanıtlı, şöyle bir konuşma geçti :

«Bu alanlarda güvendiğin yazarlar var mıdır, varsa kimlerdir?»

«Böyle noktalarda ancak ne kadar dikkatli bir araştırmacı olduklarını yakından gördüğüm Cevdet Kudret'in ve Abdülbaki Gölpınarlı, Metin And gibi araştırıcıların eserlerine güveniyorum. Edebiyat araştırmaları konusunda, benim için, dikkat çekici adlardan biri de Behçet Necatigil'dir. Çağdaş şiirimizin bu çok önemli temsilcisinin aynı zamanda böyle titiz bir araştırma adamı olması şaşırtıcıdır. Onun, «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» kadar yoğun ve yanlışsız bilgiyi, gözden uzak kaynaklardan yararlanarak istifadeye sunan pek az eser vardır.»

«Ya, akademik araştırıcılar arasında güvendiklerin?»

«Fuat Köprülü en başta gelmek üzere, Ömer Lütfi Barkan, Faruk Sümer, Mustafa Akdağ, Mehmet Köymen, Pertev Naili Boratav'ın eserlerinden pek çok yararlanmışımdır. Öte yanda, Asım Bezirci'den Tahir Alangu'ya kadar ve Türker Acaroğlu'dan Beşir Fuat üstünde son zamanlarda enikonu güzel bir eser yayınlayan Orhan Oktay'a kadar birçoklarının eserlerinde bibliyografyalar, alıntı metinler, yargılar bakımından şaşırtıcı yanlışlarla karşılaşmışımdır.»

«Demek, bu son saydıklarına güvenemiyorsun?»

«Güvenemiyorum, evet. Ahmet Kabaklı'nın «Türk Edebiyatı»nda yer alan böylesi yanlışların bir kısmını «Şiir Sanatı» dergisinde göstermiştim. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın makalelerini toplayan bir kitapta, hazırlayıcının yanlışlarını ele alan bir yazım da Varlık'ta çıkmıştı. Sezai Karakoç'un «Yunus Emre» kitabı için Yeni Dergi'de bir eleştirme yayınlamıştım. Sabahattin Eyuboğlu'nun beni telefonla arayıp, o yazım için kutlaması en çok sevindiğim olaylardandır.»

«E, iki yazar Yunus Emre'ye tamamiyle ters açılardan, gizemci ve humanist açılardan bakıyordular. Eleştirme dalında tuttuğun, beğendiğin kimse var mı?»

«Var. Bizde, eleştirme alanında, en etkili ve türün koşullarına en uygun eseri Ataç'ın meydana getirdiği kanısındayım. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Adnan Benk gibi yazarların günümüz sanatıyla ilgili çok başarılı incelemeleri çıkmıştır. Yazık ki, üçü de eleştirmeyi uğraş edinmiş, sürdürmüş değiller.»

«Bir soru, Konur: Eyuboğlu ile Günyol'un, zamanında tuttukları şairlerin, romancı ve hikâyecilerin Türk edebiyatının gerçek temsilcileri olup olmadıkları konusundaki düşüncen nedir?»

«Zaman öğesi çok önemli. Belirli bir zamanın sanatçısı, belirli bir süre sonra aşılabilir, önemini yitirebilir. Yalnız, dikkatli olmak ve aşırı övgülere, batırıcı yergilere girişmemek gerekir. Eyuboğlu olsun, Günyol olsun, bu ölçüyü elden kaçırmamışlardır. Bugün eleştiri ve inceleme yazsalardı, kimbilir, bize belki de başka şeyler söyleyeceklerdi. Sanatın, ideolojilere bağlı olarak değerlendirilmesine şiddetle karşıyımdır. Elbette vatan hainliği gibi, bile bile gerçeği gizlemek gibi şeyler haklı sayılamaz. Sanat eseri, böyle açık ihanetler dışında, hoşgörü ile ele alınmalıdır. Bu açıdan bakarak, Nâzım Hikmet'in de Necip Fazıl'ın da, Cemal Süreyya'nın da Sezai Karakoç'un da eserine önem verir, değerlerini kabul ederim. Buna karşılık, Rifat Ilgaz'dan Hasan İzzettin Dinamo'ya kadar birtakım adların çevresinde salt toplumculuk kaygısıyla ortaya getirilmek istenen hareketleri edebiyatın tamamiyle dışında bir sorun sayarım.

Tahir Nejat, «Her makaleyi yavaş okuyunuz!» derdi. Galiba hocamızın bu sözü kadar sadık kaldığım başka bir öğüt olmamıştır. Elimize aldığımız kitapların, makalelerin dörtte üçünde biraz mantığın, biraz daha düzenli çalışmanın, birkaç kaynağa başvurmanın ortadan kaldıracağı yanlışlar, ters yargılarla karşılaşırız. Her sayfanın ara-

lığından, eleştirme şeytanı, insanı dürter. Gitgide daha güç beğenir duruma gelirsiniz.»

«Evet, ben senin güç beğenir bir eleştirmen olduğun kanısındayım.»

«Ne yapalım der, birbirlerine alkış tutsunlar der, eskilere, klâsiklere dönersin.»

«Bunun için midir, eski yazarlarla haşır neşir oluşun?»

«Biraz bunun içindir, doğrusu.. Baki Divanı'nı, Yunus Emre'yi, Âşıkpaşazade'yi, fütüvvetnameleri, çağının siyasal kayıaşması yanında klâsik tragedyalar kadar insan tarihine ve kişilerine ilişkin dikkat çekici işaretleri olan Naima'yı okuyorum.»

Kadıköy : 21 Eylül 1969

SABAHATTİN EYUBOĞLU

Eyuboğlu'lar Trabzon'un tanınmış ailelerindendir. Dede Hamdi Beykadı ve ciddi ciddi, hoş alaylı nükteler savuran bir adam. Boş vakitlerinde oturuyor, fırıldaklar yapıyor. Çoluğu çocuğu başına toplayıp, gençliğinde başından geçenleri, gezdiği gördüğü yerleri anlatıyor. Böylece, Anadolu havasını ve sevgisini torunlarına da aşılanmış oluyor. İyice yaşlanıp çöktüğü yıllarda, acar bir at satın alıyor pazardan, biniyor üstüne, karısına: **«Tepeye çıkacağım, beni gözle..»** diyerek dağlara çıkıyor. Çıkarken şarkılar söylüyor. O gençlik yıllarını, Anadolu'da ve Kürdistan'da başından geçenleri anlatmakla kalmıyor; kâğıda döküyor. Şimdi bu anılar Sabahattin Eyuboğlu'nun elinde.

Baba Rahmi Bey Mülkiye bitirmiş kaymakam, sonra mutasarrıf, daha sonra milletvekilidir. Görele, Havza ve Sivas'ın Pınarbaşı ilçesinde kaymakam olarak bulun-

muş, Fransızcayı Mülkiye öğrencisiyken öğrenmiştir. Edebiyata pek meraklıdır. Kurtuluş Savaşında, Kütahya Yunanlılarca işgal edildiği sırada o Kütahya Mutasarrıfı. Sabahattin ve küçük arkadaşları hastanelerde yaralıların mektuplarını yazarlarmış. Aile, Çerkez Ethem isyanını tehlikeli bir şekilde Kütahya'da yaşıyor. Ankara'ya kaçıyorlar, oradan da Trabzon'a. Sabahattin Eyuboğlu ilkokula Pınarbaşında başlatılmıştır; Havza ve Kütahya'da devam etmiştir. Ailesi Trabzon'a gidince, Hükûmet Rahmi Beyi Artvin'e mutasarrıf olarak gönderiyor. Artvin'de ortaokul yok. Bunun üzerine küçük Sabahattin bir başına Trabzon'a dönüyor ve liseyi bitirinceye kadar orada yatılı öğrenci kalıyor. Yumuşak, içli bir insan olan Rahmi Bey, Sabahattin'e ve kardeşlerine, Moliere'den, La Fontaine'den, Rousseau ve Voltaire'den yaptığı çevirileri okurmuş. Akçaabad'ın Serdaroğulları'ndan gelen anne de öyle; yumuşak, içli, çocuklarına düşkün bir kadın. İlâhiler, türküler, masallar, bilmeceler söylermiş onlara. Sabahattin Eyuboğlu, 1908 yılında Akçaabad'da dünyaya gelmiştir. Üçü erkek ikisi kız, beş kardeşin en büyüğü de o. Annesini dinlerken folkloru daha o zamandan sevmeye başlıyor. Lütfiye Hanımın okuduğu Yunus Emre ilâhileri ciğerine işliyor.

(Öbür dört kardeşin doğum yılları ve yerleri şöyle sıralanır: Bedri Rahmi Eyuboğlu, 1913 Görele — ressam ve şair —. Nezahat, 1915 Pınarbaşı — Felsefe Fakültesi'nden çıkma —. Muallâ, 1917 Pınarbaşı — Akademi mimarı —. Mustafa, Havza 1920 — Ziraat Fakültesi mezunu —.)

1952 yılında ölen Rahmi Bey, Kütahya'da iken, düşman işgali üzerine gider cezaevinin kapılarını açar. Memur aileleri, daha önce, bir yük vagonuna doldurulmuş, Ankara'ya kaçırılmıştır. Rahmi Bey görevi gereği, en son ayrılacakların başındadır. 11-12 yaşlarındaki Sabahattin'e

der ki, **«Oğlum, ailenin büyüğü sensin. Eskişehir'de bekleyin, gelir size yetişirim.»** Bedri Rahmi ile ikisi, her sabah istasyona koşar, babalarına bakarlar. On beş gün sürer bu böyle. Birbirlerine bir şey söyleyemez, boyunları bükülü, kös kös dönerler. Derken bir sabah, lokomotifin arkasına takılı kömür vagonunun içinde, simsiyah, **«Mutasarrıf, Rahmi Bey»** çıkagelir. İş uzun sürmüş, gelirken arkalarındaki bütün köprüleri uçurmuşlardır. Tanınmıyor, kapkara, ama babalarını görlükleri anda küçük Sabahattin'le Bedri'nin sevinçleri sonsuzdur.

Onun böyle başından geçen iki kaçış olayı daha var. Biri Balkın Savaşı sırasında. **6-7** yaşlarında bir şey. Rus donanması Karadeniz'de kol geziyor. Ailece çürük bir motora doluşup Akçaabad'a kaçıyorlar. Çünkü **«baba»**ları orada ve onları bekliyor. Gece karanlığı, batma-batırılma tehlikeleri geçirerek gidiyorlar. İkincisi, Artvin'den, okumak için, tek başına Trabzon'a gelişi. Gene savaş durumu ve gene batırılma tehlikesi. Çoruh nehri üzerinde sivri kayıklara binip önce Hopa'ya varmış Sabahattin Eyuboğlu. Babası kayıkçılara emanet etmiş, yanında başka kimse yok. Hopa'dan da bir taka ile Trabzon'a kapağı atıyor. Bunlar çocukluğunun korku dolu, unutulmayan anılarıdır.

Gene de, oluşumunu hızlandıran bahtlı bir çocukluk dönemi yaşamıştır. diyebiliriz. Çünkü, önüne-yoluna hep iyi insanlar çıkar. Bunlardan biri Ortaokulda keman dersi veren **«Sezai Tarhan ağabey».** Batı müziğini tanıtıp sevdiriyor, İstanbul'a değğin bolca hikâyeler anlatıyor. Hemen kurulan bu ağabey-kardeş ilişkisi, yalnız alafranga keman çalmak ve Batı müziğini sevdirmekle kalmayıp ötelere geçiyor, gelişiyor; kendilerinden 3-4 yaş büyük Sezai Tarhan Ağabey, hem Sabahattin'e hem de Cemal Reşit Eyuboğlu'na, İstanbul ve Avrupa özlemini tattırdığı gibi, Baudelaire'den, Lamartin'den Fransızca şiirler okuyup, onla-

rın şiir beğenilerine yeni katkılarda bulunuyor .Cemal Reşit'in ağabeyisi İstanbul'dadır: Onlara bir gün Beethoven'in mektuplarını bulup gönderiyor, kendilerini bu mektuplara kaptırıyorlar.

Lisede, Niyazi adında bir başka arkadaşla tanışan Sabahattin Eyuboğlu. onunla birlikte, Fransızcadan Türkçeye çeviriler yapmağa başlamıştır. İyi bir Fransızca öğretmenleri var; Münir Hayri Ürgüplü. Fransızca okul gazetesi çıkarmalarına önayak olur. S. Eyuboğlu, Paul et Virginie'yi çevirince, kimi parçalarını alır bu gazeteye koyarlar. Zaten, yabancı dilde, yarım yamalak da olsa, şunun bunun yardımıyla da olsa, Paul et Virginie ile Lamartin'in Joselin'i onun ilk okuduğu kitaplardır. Türkçe yayınlara gelince; Hayat dergisi âdeta satırları emilerek okunan dergidir. Ortaokulun Türkçe hocası Recai Bey, yazı ödevlerinde yerli yerinde düzeltmeler yaparak, bu öğrencisinin kendi diline saygı ve sevgi duymasını sağlamış, Süleyman Şevket'in «**Güzel Yazılar**»ı ise, verdiği örneklerle şiirlerin, hikâye ve romanların tamamını okumak yolunda bir merak uyandırmıştı. Sabahattin Eyuboğlu, Halit Ziya'nın Mavi ve Siyah'ını, Ömer Seyfettin'in bütün hikâyelerini, Hüseyin Rahmi'yi, Halide Edip'i ve Faruk Nafiz'i işte bu nedenlerle bu dönemde izler, okur. Gelgelelim, lisede bütünlemeye kaldığı tek ders edebiyat'tır. Orhun Kitabeleri, Orta Asya Tarihi modası almış yürümüş, bunlar zorla ezberletilmek istenince, derse karşı kendiliğinden bir «**nefret**» uyanmıştır içinde. Oysa, ileri Fransızcasıyla arkadaşlarına edebiyat merakı aşılayan, şiir ve hikâye yazan, gazel bile yazan hep o idi. Metinlerden büsbütün ayrı bir ırk tarihi havasının aşılanmaya kalkışılması, edebiyat derslerinden ister istemez soğutmuştur onu.

İlkokul 1922 de, ortaokul 1925 te, lise 1928 de bitmiştir. Ya da bu sonuncusunun bitmesine yakın, yeni kuru-

lacak Üniversite'ye öğretim üyesi yetiştirmek için Avrupa'ya öğrenci gönderilecek olur. Ankara'dan sorular gelir. Memleket çapında liseler arası bir yarışma ki, Trabzon Lisesi'nden sadece iki kişi kazanır: Biri Bekir Sıtkı **(şimdi Ankara'da Tarih Profesörüdür)**, biri de Sabahattin Eyuboğlu. Öbür kazananlar arasında Vehbi Eralp, Mehmet Karasan, Enver Ziya Karal, Nüzhet Gökbilgin Hanım, Gülfeza Hanım **(şimdi lise öğretmeni)** ve Sabri Esat Siyavuşgil vardır.

1928 de Sabri Esat'la birlikte Fransa'ya, Dijon'a gider, orada lise son sınıfı bir yıl okuyup, Dijon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girerler. Bu Fakültede iki yıllık bir öğrenimden sonra, dil ve edebiyat sertifikaları alırlar. 1930 da Lyon'a geçip, Edebiyat Fakültesi'nde estetik ve karşılaştırmalı edebiyat sertifikaları alır, lisanslarını yaparlar. Oradan 1931 de Paris'e gelir, Sorbonne'da serbest kurslara girerler. Bu da bir yıl sürer.

Lisedeyken resimlerini ağabeyisine yaptırtıp düzelttiren Bedri Rahmi Eyuboğlu, son iki yıl, Dijon, Lyon ve Paris'te, ağabeyisiyle birliktedir ve André Loth'dan ders almakta, onun atelyesinde çalışmaktadır.

Bu sırada Bakanlık, liselerde Fransızca öğretmenliği üzerine bir rapor istemiş, Eyuboğlu derslere girip görerek, bu raporu yazmış ve Ankara'ya yollamıştır. Sonra o, Siyavuşgil ve kardeşinden ayrılır, İngiltere'ye, Londra'ya geçer. İngiliz edebiyatı ve kültürü üzerinde incelemelerde bulunur. Hemen hemen yıl dolana yakın bir telgraf alır: **«Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi'ne rucennet (telgrafçı eski Türkçe «doçent» sözcüğünü böyle sökebilmiştir) oldunuz. Geliniz.»**

Kürsü Profesörü Léo Spitzer'dir. Sabahattin Eyuboğlu yurda döner ve Prof. Spitzer'le birlikte, 1933 ten 1938'e kadar, beş yıl, Fransız Filolojisi'nde öğretim üyesi olarak çalışır.

Millî Eğitim Bakanı Âli Yücel'dir. Eyuboğlu'nu Ankara'ya, Talim Terbiye Hey'eti ile Tercüme Bürosu'nda çalıştırmak üzere çağırtan da odur. Tercüme Bürosu'nu fiilen yönetme işi Eyuboğlu'na bırakılır. Bu Büro'nun Başkanı sonradan Ataç, 1944-45 yıllarında Eyuboğlu olmuştur. Şimdilerde de, yabancı dil bilmeyenlere klâsik edebiyat ve kültür alanında büyük yararı dokunan kitap çevirilerine ülkücü bir hızla girişilir. Kapağının arkasında, **«Tercüme mecmuasını Türk münevverlerine takdim ediyor ve kendilerini bu vasıfta sayanları bize yardıma davet ediyoruz»** diye yazan Tercüme dergisinin ilk sayısı 19.5.1940 da yayınlanır. **«Maarif Vekili Hasan Âli Yücel»**, önsözü kaleme alır: **«Medeniyet bir bütündür. Şarkı, garbı, yeni veya eski dünyası şahsiyet farklarıyla bu bütünün birer tezahürü sayılabilir. Biz Türkler, tarihin türlü çağlarında ona yeni unsurlar katmış ve ondan, bizim için yeni olan unsurları hiç taassup göstermeden bol bol almışızdır. Sıklet merkezini Avrupa'da tutmakta olan medeniyet bütününe Tanzimat ve daha evvelki uyanma devresinden beri Türk Cemiyeti de teveccüh etmiş bulunuyor. Türk münevveri, pek az istisna ile başta Lâtin âleminin en kuvvetli mümessili Fransız sosyetesi olmak üzere, bilhassa Meşrutiyet'te Cermen âlemi ile de sıkı temasa başlayarak, Avrupa cemiyetini kültür cephesinden tanımağa çalışmıştır.**

Kültür tanışkanlığının fikrî manzarası, her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişiyle olmuştur; bizde de aynı hal vaki oluyor. Tercüme; zihnî, fikrî ve medenî bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mütekâmil bir «ana diline nakil» hareketi bizde de tekevvün etmiştir. Münevverlerimiz, kendi aralarında verimli bir birleşme yapamadıkları ve bu işlerde başka memleketlerde büyük müessiriyeti olan naşirlerin bilgili önayak oluşlarına imkân bulunmadığı için tercüme davamız bir türlü rasyonel bir tertibin zincirini takip edemedi. Hususî teşebbüs ve te-

şekküllerle vücut bulması temenniye çok lâyık olan bu büyük kültür davasının devlet eline intikali, bu sebeplerle bir zaruret olmuştur.»

Görülüyor ki, bu yazıda, çoktandır yapılması gerekli kültür çıkışının devletçe ele alınışından ötürü, okuyuculardan âdeta özür dilenmektedir. Alalım Gonçarov'dan Sabahattin Eyuboğlu ile Erol Güney'in ortaklaşa çevirdikleri «**OBLOMOV**»u; gerek 23.6.1941 günlü önsözde, gerekse 2.3.1944 günlü önsözde, Yücel'in daha derli toplu ve yürekli sözlerine tanık olacağız: **«Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. (1941 Önsözü'nden) Cumhuriyetimizin bundan sonraki yıl dönümlerinin her birinde, «Dünya Edebiyatından Tercümeler» serisinde yüzer cilt eser yayınlanarak memleket aydınlarına önümüzdeki beş yılda 500 kitabın Devlet eliyle armağan edilmesi, yayın proğramımızın yerine getirilmesi gereken amacıdır. (1944 Önsözü'nden.)»**

Biz de yalnız yurttaş mı? hayır, derneklerle partilerde , sık sık, er alanına çağrılan pehlivan örneği, komünist olmadıklarını **«ispata dâvet»** edilir. Daha önce Halk Partisi, Köprülü - Menderes - Bayar - Aras'ı da içine alıp geniş bir demokratik cephe kurmak isteyen Tan gazetesini gençliğe yıktırtmış, bu gazetenin başını yemiştir ya? sıra ondadır; gazeba gelen gericilik tanrıları ondan da, yatışmak için, önlerine bir **«kelle»** atmasını, bir **«kurban»** kesmesini isterler.

1946 larda bu kurban Hasan Âli Yücel olur; Meclis'te bütün **«icraatı»** didiklenir Köy Enstitüleri ile Batı klâ-

siklerini çevirme işinin suyu ısınır. **(Aradan 23 yıl geçti, 7.2.1967 günlü, 6 sayılı ANT dergisi, Mao'nun Çin'de Kızıl Muhafızların burjuva eğilimli buldukları için okunmasına karşı çıktıkları Tolstoy'un, Demirel Türkiye'sinde Kültür Müsteşarı olan Adnan Ötüken'den yakasını kurtaramadığını yazmaktadır.)**

Bir insan, küçük insanların ortasında tek başına **«büyük»** olamaz. Bugün hâlâ Bakanlık koltuğu doldurulamamış Yücel'in çevresinde, onu tamamlayan ve ileri iten örnek sayacağımız bir eğitimci **«kadro»**, bu kadronun içinde sivrilen bir de İlk Öğretim Genel Müdürü vardı. 1897 yılında, Silistire'de Totrakan sancağının Tataratmaca köyünde dünyaya gelmişti, adı İsmail Hakkı Tonguç'tu. İşte bu Tonguç'la Eyuboğlu 1943 te tanıştılar ve Eyuboğlu'nun yaşamında, görüşlerinde değişmeler başgösterdi. Genel nüfusa göre okuyup yazma bilenlerinin oranı son kerte düşük olan Türkiye'nin kalkınması, en kısa ve kolay yoldan, Köy Enstitüleri aracılığı ile gerçekleşebilirdi. Hafız gibi ezberciliğe değil, çeşitli iş dallarında çalışarak öğrenmeye dayanan bu yeni gerçekçi yöntem daha ilk ağızda olumlu meyvelerini ortaya koymuştu.

Özetleyelim şimdi, Batı kültürünün, sanatının en son verilerine açık olaylara geniş açılardan bakan ve yaratılışına biraz şairlik de eklenen Eyuboğlu, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki işine dört elle sarılır, **«metinlerle Batı kültürü tarihi»** diye bir ders verir, tiyatro çalışmalarını yönetir, öğrencileriyle birlikte bir de dergi çıkarır. Nerede olumlu bir davranış görse başının tacı eden aklı, dostluklara sımsıkı bağlı yüreği ile, kırıldığı zaman sessizliğe gömülen ruhsal yapısı ile, tuttuğunu sonuna kadar tutan, tutmadıkları için de pek konuşmayan bir **«gönül adamı»**dır o. Köy Enstitüsü çıkışlı sanatçıları sevgiyle destekler, beğenileri ve eleştirileri için orda burda

söylenen iğneli sözlere çok aldırmaz ve, **«Bugün açıkça ve dürüstçe ortanın soluna kaymış CHP. nin 1945 lerde açıkça ama hiç de dürüstçe olmayarak ortanın bir hayli sağına kaymış olması yürekler acısı bir hikâyedir. (..) İnönü o zaman CHP. nin başında değil miydi diyeceksiniz; evet başındaydı, ama yüreğinde değildi. (..) Bu seçimlerde İşçi Partisine oy vermiş bir yurttaş olarak, açık, dürüst ve aslına sadık olmak isteyen CHP. ye merhaba! Gelecek seçimlerde oyumu CHP. ye vermek isterim. Veremezsem İnönü'ye gidip İşçi Partisine girmesini isteyeceğim..»** diye yazar. **(Bk. Yeni Ufuklar, Aralık/1965 sayısı.)** Köy Enstitüleri sorununun içyüzünü onun kadar bilenimiz herhalde azdır. **«Tonguç'a Kitap»**taki şu not, Eyuboğlu'nu bize iyice tanıtır sanıyoruz: **«23/Haziran/1960 Ölümü. 24 Haziran/1960 İNÖNÜ'nün ve büyük bir öğretmen topluluğunun katılmasıyla cenazesi kaldırılıyor.»** Onu sanatın yalnız **«faydacı»** yanında görmek isteyenler, Tercüme dergisinin 19.3.1946 günlü, şimdiye kadar bir eşi yayınlanamamış **«Şiir Özel Sayısı»**ndaki şiir ve düzyazı çevirilerini görmeli, gene bu derginin 37. sayısında **(yıl 1946)** J.P. Sartre'dan existentialisme'i özetleyen yazısını okumalıdırlar. Bu arada söylemek gereksiz ki, eleştirmenlik yanı, her eleştirmen gibi, sevip sivriltiği sanatçılarla birlikte ya eskiyecek, ya da kalıcı durumunu koruyacaktır.

«Tenkid» üzerine yazdığı ilk yazısını 1930'da Avrupa'dan Ulus gazetesine yollamıştı. Giderek, Edebiyat Fakültesi dergisinde, Varlık'ta, Ağaç dergisinde yazıları görüldü. Vatan gazetesinin kültür sayfasına bir yıl yazı yazdı. Ankara'ya çağrılmadan önceydi; Hilmi Ziya Ülken'le tanışınca ilk sayısı 15 Nisan 1938 de çıkan aylık **«İnsan»** dergisinin kurucuları ve yazarları arasına katıldı. Türk kültürüne Alman faşizminin olanca ağırlığını bindirdiği dönemde bu dergi hümanizmi savunuyordu. Öbür kurucular Ataç'la Muzaffer Şerif'ti.

Tercüme Bürosu'nda birlikte çalışmak, «**Garip**»çiler grupunu Eyuboğlu'na yaklaştırır. 1949 da «**Yaprak**» dergisi yayınlanmağa başlar. 29 sayı çıkabilen bu dergide yazanlar daha çok şunlardır: Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Eyuboğlu, M. Fırtınalı imzasıyla Mahmut Dikerdem, Erol Güney, Cahit Sıtkı Tarancı, Necati Cumalı, Cahit Külebi, Sabahattin Kudret Aksal. Abidin Dino, Orhan Kemal, Suat Taşer.. Papirüs'ün 8. sayısında değnildiği gibi; en beliren yazar Eyuboğlu'dur. Siyasal özgürlüklerin altında, 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nden söz açılarak, düşünce özgürlüğü ön plânda işlenmeye çalışılır.

1946 da esen ters rüzgârlar, onu da Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki öğretmenliği ile Tercüme Bürosu'ndaki görevinden ayırmıştır. 1947 de iki yıl için kendi maaşıyla Paris'e gitmiş, 1948 de yurda dönünce Millî Eğitim Müfettişliğine atanarak, Maraş, Gaziantep, Adana ve Hatay'da çalışmıştır. Yaprak dergisine, müfettişken yazı yazmaktaydı. Bir yıl sonra Edebiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak girdi. İsmail Hakkı Tonguç'la olan arkadaşlıkları, Tonguç'un ölümüne kadar sıkı sıkıya sürdü. Hani, Eyuboğlu için, Ataç'la Tonguç'tan geri kalan bitirilmemiş nice şey varsa, bunları alıp yürütecek, yönetecek en elverişli-uygun kalıtçıdır dememiz pek yanlış olmayacaktır.

1939-1947 yılları arasında, onun Ankara'daki evi zaten bir çeşit «**tekke**» gibidir. Küçük bir ev ki, en sık gelenler Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Nurullah Ataç ve Hasan Âli Yücel. Orhan Veli, Erol Güney, Suut Kemal Yetkin, Bedrettin Tuncel, sonradan Adnan Saygun, Azra Erhat, Mazhar Şevket (1944) ile Hikmet Birant gelip çeviriler üzerinde çalışır, sabahlara kadar süren sanat tartışmaları yaparlar. Ortak çeviriler Orhan Veli, Erol Güney, Ataç, Suut Kemal ve Bedrettin Tuncel'le yü-

rütülür. O sırada evde bir de Pertev Boratav, Cevdet Kudret, Mustafa Nihat Özön'le birlikte liseler için «**Türkçe Metinler Kitabı**» hazırlanmıştı. Gelgelelim, iki yıl okunduktan sonra, Reşat Şemsettin Sirer zamanında, üç sınıf gözönüne alınarak tamamlanan bu yapıt ortadan kaldırıldı.

Montaigne, Moliére, Musset ile ilgili yirmiye yakın kitap o yıllarda çevrilmiştir.

Eyuboğlu'nun Ankara'daki evi için «tekke» deyimini kullanmıştık. Bunun böyle olduğunu dostları da söyler. Bu alışkanlığını, 1960 yılında önemli bir enfarktüs krizi geçiren ve ellisinden sonra yaşamaya bedava gözüyle bakan Eyuboğlu, şimdi hiç değilse haftada bir gece, Maçka'daki kira evinde de sürdürmekten geri kalmıyor. Onun, birlikte çevirileri içine alan dost zincirinin en yakın halkasında Vedat Günyol ile Azra Erhat'ı; öbür gene yakın halkalarında Melih Cevdet, Cevat Şakir, Fakir Baykurt, Başaran, Talip Apaydın, Sabahattin Batur, Yaşal Kemal.. gibi sanatçıları buluruz. Yenilir içilir, konuşulur, tartışılır. Kimi Ruhi Su gibi ses-saz sanatçıları, kimi halk ozanları, halk saz sanatçıları, ressamlar.. katılırlar bu açık dost sofrasına. Gecenin bilinmedik saatlerinde, şişesini yiyeceğini yanında getirenler olur.

S. Eyuboğlu 1960 da, o ünlü «**147 ler Listesi**»ne alınmıştı, sonradan yollar açıldıysa da, dönmedi Edebiyat Fakültesi'ne. 1951 den bu yana Teknik Üniversite Sanat Tarihi öğretim görevlisi olarak kalmak ona yetti ve 1955 de Mazhar Şevket'le başladığı film çalışmalarını bugünlere getirip, Prof. Macit Gökberk, Aziz Albek'le, Anadolu destanını yapma amacında işbirliğine girdi.

Şimdiye kadar bu destanın 11 bölümü yapılmış ve şu filmler çekilmiştir

Anadolu Ormanları **(1956)**, Hitit Güneşi **(1957)** — Berlin Film Festivalinde armağan aldı —, Siyah Ka-

lem **(1958)**, Karanlıkta Renkler **(Göreme)** 1959, Surname **(1959)**, Anadolu Yolları **(1959)**, Anadolu'da Roma Mozaikleri **(1959)**, Eski Antalya'nın Suları **(1966)**.

Mazhar Şevket İpşiroğlu ile birlikte yazdığı eserlerin adları, **«Avrupa Resminde Gerçekçilik»**, **«Saklı Kilise»**, **«Siyah Kalem»** olup, Üniversite Yayınları arasındadır. Ataç Kitabevi onun 26 yıl içinde toplum sorunlarına değinen denemelerini bir araya getirerek, 1961 yılında **«Mavi ve Kara»** adıyla yayınlamıştı. Bu derleme kitabında sanatın genel sorunlarıyla şiir üstüne yazdıkları yer almıyor, onlar için ayrı iki kitap yayınlanacağı bildiriliyordu. Eyuboğlu'nun şiirle doğrudan ilgili oldukça uzun incelemesinin adı **«Şiirin Yapısı»**dır. Başlangıcı Ekim/1953 günlemli Yeni Ufuklar'da durur, araya başka çalışmaların, yazıların girişi yüzünden, yedi yıla yaklaşık bir gecikmeyle altıncı yazı ancak Mart/1960 günlemli **«Yeni Ufuklar Eleştiri-Deneme Dergisi»**nde çıkar, ama gene **«sonu var»** denir. Adı geçen incelemede, geleneksel Türk şiirinin **«değiştirmeli»** beyitlerle dörtlüklere yaslı yapısı belirtilmiş, Tanzimattan bu yana Batılı şiir olmak çabaları açıklanmış, Yahya Kemal ve Melih Cevdet'ten iki örnek verilerek, **«geliştirmeli»** Batı şiir tekniğine ne yollardan, nasıl varıldığı anlatılmıştır. O, Yahya Kemal'in **«Hafızın Kabrinde»** şiirini yorumlarken, **«Bütün benzetmeler bayat denecek kadar eski ve Doğulu, ama yapı Batılı ve bizim için yeni. Bir mısrada, bir beyitte veya bir dörtlükteki yapı ustalığını bütün bir şiirde göstermek, aynı tutarlı bütünlüğünü kaybetmeden şiirin soluğunu uzatmak ya büyük bir sabır, ya köklü bir gelenek ve alışkanlıkla olabilir. Ben yaptım oldu diyenlerin nicesine zaman; yaptın ama olmadı, demiştir. Yeni mimar, yeni ressam gibi şair de özü biçimden, yapıyı amaçtan ayırmamaya başladığı için her eserinde kendini yeni bir sıkıya sokmak zorundadır.»** der. Eyuboğlu'na göre, **«Şiir bir milletin dilindeki tadı ver-**

mekle başlar. Kazandığımız ikinci değer, daha az şairde de olsa, yaşanan gerçeğin şiire rahatca girmiş olmasıdır. Daha düne kadar şairlerimiz, kendi duyup düşündüklerini söylemek şöyle dursun şiire özgü beş on yaşama kalıbını kıramıyorlardı. Yeni şairlerin söyledikleri, gerçekten kendilerinin yaşadıkları gerçekler mi her zaman? Değil tabiî. Çoğununki ister istemez özenti; ama özendikleri yaşanan gerçeği söylemek ya, söyleyenler de oldu ya. Batılı şiir yaşantılarında az mı özenti var? Kazandığımız üçüncü değer şiirin yapısıyla ilgilidir. Batılı şiir, diğer Batılı sanatlar gibi organik bir bütüne varmak ister; gelişigüzel değiştirmelerle değil, bir amaca yönelik geliştirmelerle kurulur. Bizde bu türlü şiire Yahya Kemal'den önce raslamak zordur.»

Eğer duyduğumuz gerçekleşir de Çan Yayınları «**Mavi ve Kara**»yı yeniden, kitaba girmemiş bu soy inceleme ve denemeleri de alarak yayınlarsa, onun, sanatın genel sorunları ve şiir üzerinde yazdıklarını izlemek, okumak elbet daha kolay olacak. 1966 da yayınlanan ve ilâhilerini annesinden dinleyerek çocukluğundan beri büyük yakınlık duyduğu Yunus Emre'yi mistik açıdan değil, insancıl açıdan irdeleyen «**Yunus Emre'ye Selâm**» adlı kitabına, «**Selâm olsun, Anadolu'nun orta yerinden, Türkiye halkının bağrından dünyaya seslenmiş olan Yunus Emre'ye..**» diyerek, coşkulu bir dille girmişti. Bakış açısı, böylece, şair Sezai Karakoç'un Yunus Emre dendi mi anladıklarının, duyduklarının tam karşısında bir yer tutmuş, bize göre de onun sanatı ile gerçek kişiliğini ışıklandırmış, yüz yılardır halkın dilinden düşmeyen büyük bir ozanın ayakta kalmasını sağlayan dayanakları yanılgısız gösterebilmişti.

Edindiği ekin **(kültür)** ile istediği alana yetişen, ama 1961 den beri Türk şiirini, hikâyesini ve romanını gerek-

li şekilde izleyemeyen bu denemecimizin 1934 **(terhisi 1936)**, 1940 ve 1942 de üç kez yedek subay olarak askere alındığını; Ankara'daki evine arasıra gelenler arasında, unutmadan, Ahmet Muhip Dranas'ın, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Sabahattin Ali'nin, Nahit Hanımın, — elbette — kardeşi Bedri Rahmi'nin, Necati Cumalı'nın, Cahit Külebi ile Cahit Sıtkı'nın da bulunduğunu söyleyip, ya yalnız, ya da bir arkadaşıyla birlikte çevirdiği kitaplara gelelim. Bunların sayısı kırkı geçmekte, Millî Eğitim Bakanlığı, Remzi Kitabevi ve Çan Yayınları içinde toplanmış bulunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlananlar: M. Maeterlinck'ten **«Evin İçi»**, 1958 de sekizinci baskı. H. Duvernois'den **«Yalnız»**, oyun, 1940. Jules Renard'dan **«Ayrılmak»**, oyun, 1940. Moliere'den **«Kadınlar Mektebi»**, 1941, Musset'den **(B. Tuncel'le) «Şamdancı»**, **«Marianne'ın Kalbi»**, **«Yap Da Söyleme»**, 1943. Rousseau'dan **«İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk»**, 1943. Musset'den **«Don Juan'ın Bir Sabahı»**, 1943. Moliere'den **«Kadınlar Mektebinin Tenkidi»**, 1944. Montaigne'den **«Denemeler»**, 1947. J. Renard'dan **«Horoz İbiği»**, 1960 da ikinci baskı. Melville'den **(Mina Urgan'la) «Moby Dick»**. Ayrıca, M.E.B. Yayın Direktörlüğü'nün buyruğu ile İst. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin **(1)** numarasında kayıtlı Ernst Robert Curtius'tan **«Fransız Medeniyeti»**, 1938.

Remzi Kitabevince yayınlananlar: G. Duhamel'den **(S. Kemal'le) «Gece Yarısı İtirafları»**, **«Salavin'in Ruznamesi»**, 1943. Platon'dan **(M. Ali Cimcoz'la) «Devlet»**, 1958. Platon'dan **(A. Erhat'la) «Şölen»**, 1960. La Fontaine'den **«Masallar»**, 1960. Moliere'den **«Cimri»**, 1961. Shakespeare'den **«Hamlet»**, 1965. Shakespeare'den **«Jules Cesar»**, 1966. Aristophanes'ten **(A. Erhat'la) «Lysistrata»** ve **«Kuşlar»**, kendi çevirisi **«Eşek Arıları»**, 1966.

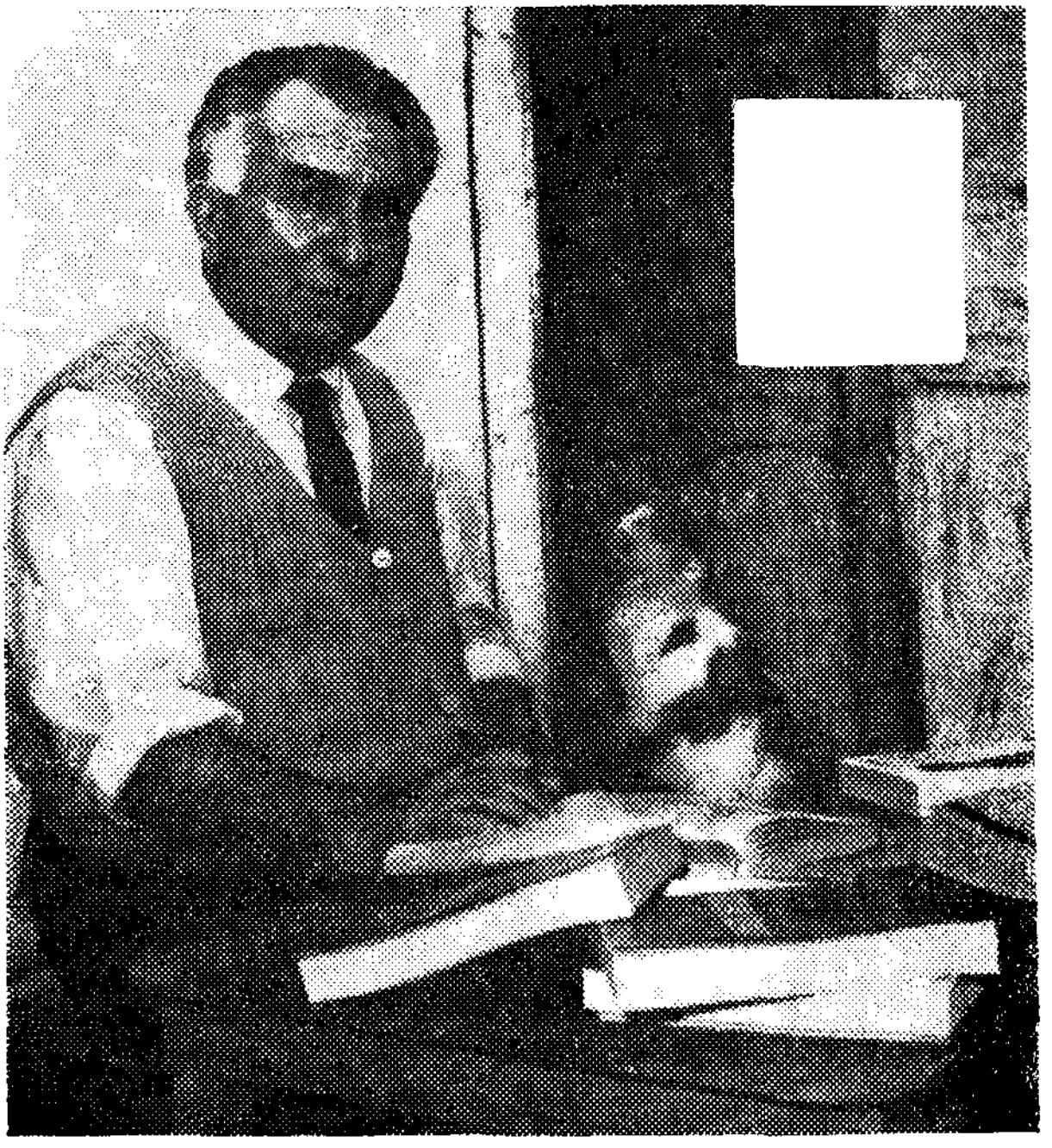
Çan Yayınlarında çıkanlar : Albert Camus'den **«Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar» (Günyol'la).** Franz Kafka'dan **«Duruşma».** Ömer Hayvam'dan **«Dörtlükler».** Jean-Paul Sartre'den **(V. Günyol'la) «Çağımızın Gerçekleri».** B. Russell'dan **(V. Günyol'la). «Dünyamızın Sorunları».** Shakespeare'den **«Macbeth». (V. Günyol'la çeşitli yazarlardan çeviri) «Çağdaş Politika Sorunları».** Marcel Aymé'den **(V. Günyol'la) «Başkasının Kellesi».** Jasques Prévert'den **«Şiirler».** Thomas More'dan **(M. Urgan ve V. Günyol'la) «Utopia».** G. Babaeuf'ten **(V. Günyol'la) «Devrim Yazıları»** — Bu kitap dolayısıyla mahkemeye verilmişlerdi. — **«Şiirle Fransızca».** A. Malraux'dan **«Turan Yolu».** Vercors'dan **(A. Erhat ve V. Günyol'la) «İnsan ve İnsanlar».** A. Einstein'dan **(Erhat-Günyol-Çapan-Öztürk ve Anday'la) «Dünyamıza Bakış».**

Eyuboğlu, sevdiği Türk sanatçılarını şöyle sıralar Yunus Emre, Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Melih Cevdet. Oktay Rifat, Dağlarca, Tarancı, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Tanpınar, Yahya Kemal ve özelikle yakından tanıdığı Sait Faik. Ve **«Balıkçı» (Cevat Şakir).**

Yalnız Sait Faik değil, anlaşılan o ki, bunların çoğu onun yakın tanıdıkları, evine gelip gidenler, ya da **«Mavi Yolculuk»a** çıkıldıkça görüştükleridir. **«1956 yılında Howard Reed'in isteği üzerine Amerikan okurlarına çağdaş Türk Edebiyatı üstüne toplu bir fikir vermek amacıyla»,** Vedat Günyol'la birlikte hazırladıkları **«Çağdaş Türk Edebiyatı»** adlı yazının Türkçe metni Yeni Ufuklar'ın Kasım 1961 sayısında yayınlanmış, biz de, V Günyol'un biyoğrafisinde bunun sözünü etmiştik. Konuya şimdi yeniden dönmeyi fazlalık sayıyoruz. Ancak, iki Kemal anılmışken üçüncü Kemal'in **(Kemal Tahir)** anılmayışında, **«Bozkırdaki Çekirdek»** romanının, bir ölçüde de olsa, payı bulunduğuna işaretle yetiniyoruz.

Sabahattin Eyuboğlu, toplum sorunlarında olduğu gibi sanat sorunlarında da, sivri, katı, aşırı uçlardan çok, özgünlüğü tarihsel gelişim ve birikimden çıkacak yereysel uygulamalardan, ılımlılıktan, açıklıktan, kendi kendini denetim yönteminden yana olan bir aydınımızdır. Grek uygarlığı ile daha birkaç uygarlığa beşik olmuş Anadolu'nun toprağı taşı, denizi ırmağı ile bugüne zengin ekin hazneleri, kaynakları bıraktığına ve bunlardan yararlanılacağına inanır. Yön'ün **«milli kültür ve Batı kültürü ile ilişkiler»** konusundaki soruşturmasında: **«Türk sanatı, geçmişimizin (ki Anadolu'yu bütün tarihiyle benimsersek, insanlığın da geçmişidir nerdeyse) kültür değerlerinden elbet yararlanabilir, yararlanmalıdır; yararlanmazsa, Türk sanatı sözünün bir anlamı da kalmaz zaten. Batı bizim için hümanist, lâyik, halkçı, gerçekçi ve bilimci kültürün geliştiği yerdir; onun uygarlığı ve tekniği kültüründen ayrılamaz, ama bu dış belirtilere, sonuçlara özenmek taklitten öteye götürmez bizi..»** diyordu.

Kadıköy : 17 Şubat 1967.

HASAN İZZETTİN DİNAMO

Hasan İzzettin Dinamo.

«İnsan insanın kurdudur» diyorlardı. Sartre bunu değiştirdi, dedi ki: **«İnsan insanın cehennemidir.»** Bu cehennemde birbirimizi boğmağa çalışırız; birbirimizi batırmaya, susturmaya çabalarız; daha olmazsa yakarız.

Korkunç şey!

Elektrikli banliyö treni Cankurtaran'ları, Bakırköylerini vızır vızır geçti. Birkaç dakika sonra Menekşe'ye

varacak, inecektik trenden. Daha tenha bulmuş, Babür Kuzucu ile üçüncü mevki vagona girmiş. penrece kenarına oturmuştuk. Günlerden pazardı, aylardan Mart ayı. Dışarda oldukça sert bir rüzgâr esiyordu. Hava açıktı, güneşliydi. Kapalı camlardan üzerimize vurdukça bizi bayağı terletiyordu; Yer değiştirip gölgeye sığındık. Geçtiğiniz bütün arsalarda, düzlüklerde gençler, çocuklar futbol oynuyorlardı.

Hasan İzzettin Dinamo!

Bu ad, yaşı kırkın altında olan günümüz sanatçısına pek bir şey söylemez; yaşı kırkı aşkın sanatçıya ise çok şey hatırlatır, söyler. Onun, zamanında çok sevilen şiirleri kimi dergilerin ya baş ya da orta sayfalarında yer alır, merak ve ilgi ile okunurdu. Birden yitiklere karışmasına, adının anılmaz oluşuna şaşıyorum. **«Boğuntu»** herhalde bu olmalı: İnsana ölmeden ölmüş gözüyle bakmak. Kendisi, Nâzım Hikmet'ten sonra gelmiş en güçlü şairimiz olarak kabul edilirdi. Bu görüş yazılarla desteklenirdi. Onun, savaş içinde ölüm saçan, korku saçan, yıkıcılık yakıcılık hızı ile büyük ün kazanan Alman uçakları için kurduğu düş aklıma geliyor.

Hüseyin Ağa.

Messer Schmiedt bombardıman tayyaresiyle tohum serpecek altın dağa.

Savaşın ölüm yağdıran uçaklarını bir çırpıda insanoğlunun engüzel uğraşısı için, öldürmek yerine yaşatmak ve doyurmak için onun buyruğuna veriyor; makinalı tüfeklerden fırlayan mermiler bir anda tohuma dönüşüyor, bereketlli toprağa serpiliyordu.

Dinamo'nun içindeki şiir tutkusu bir günden bir güne susmadı, o fırtına onda hep esti. Ciltler dolusu şiir birikti elinde. Ancak, yayınlanma olanağından uzağa düşmesi, gün ışığına çıkıp da okurunu, eleştirmenini bulamaması, kendi kendini eskitmesine yol açtı.

O, sonradan «**KUTSAL İSYAN**» adlı ciltler boyu giden büyük destana yöneldi. Bu «**Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi**»nde de, vaktiyle gördüğü o büyük düşü ve özlemi yitirmeden, kendi topraklarında kimseye tutsak olmadan özgürce, doygunca yaşama savaşına girişmiş insanlarımızın kan ve alın teri ile yuğurulmuş serüvenlerine eğildi. Hiç bozulmayan slogan şuydu: Barış, ekmek ve özgürlük! Her şey bunlar uğruna.. Her savaş, her eziliş, her başkaldırış yalnız bunlar için.

Geleceğimizi daha önce bildirmiştik. Orta boylu tıknaz kahverengi trençkotuna ellerini daldırmış, artık iyice ak düşmüş saçları ensede toplu ve kabarık bir adam. Dinamo; sırtı bize dönük, ileriki vagonlara bakınarak, bizi bekliyordu. Zaten, uzunca peronda yolcusunu bekleyen bir tek o vardı. İçimden: «**Bir de yazın görmeli buralarını**» dedim. «**Nasıl civcivlidir. Nasıl ana-baba günüdür?**»

Ağır bir yürüyüşle peronun altından geçtik, sonra önü bahçeli bahçesiz gecekonduları geçtik, yokuşu çıkmağa başladık. Dinamo'nun gecekondusu tepedeydi. On yedi yıl önce, üç bir yanı duvar iki yanı çadır bezinden kuruluydu; satan 400 lira istemişti. Şehirden, sürekli şekilde rahatsız edilerek kaçmak zorunda bırakılan karı-koca buraya sığınmışlardı. On yedi yılda her şey değişir; tek gözlü, bir yanı çadır bezinden gecekondu da, şimdi önünde sayısız kedi ve köpek dolaşan üç göz odacıklı bir gecekondu olmuştu. Biz, üç kişinin yanyana oturamıyacağı, tavanı kontrplâkla kapalı, saç sobasına iki odun parçası atıldımı içerisi hamama dönen konuk odasına alındık.

Ve konuşma hemen başladı.

— Dinamo, şiirlerini burada mı yazdın?

— Evet.

— «**Kutsal İsyan**»ı burada mı yazıyorsun?

— Evet. Pencereden bak, manzara şahanedir. Yazın masayı dışardaki taşlığa atarım, ağacın altına. Sabah ka-

ranlığından akşam karanlığına kadar çalışırım. Bizim gibiler, biraz da gecikmişlik kaygısı ile davranıyor galiba.. Ne kadar silinsek, gerilerde bir şeyler kalsın diyoruz.

Hafifçe gülümsedi. O gülerken mavi bakışları açılır, yeşilleşir; gene öyle oldu.

Bir ona, bir dışarıya bakıyorum. Sahili bir şerit gibi izleyen asfalt yolda kamyonlarla hususiler Küçükçekmece Gölü'nün sazlık ucu görünüyor. İleriki koyu kuşatan deniz sakin ve ışıltılı. O kadar ışıltılı ki, güneş ona vuracağına aynaya vursa daha çok göz kamaştırırdı.

Ceketleri fora ediyoruz ve pencereden seyrettiğim güzelliğin beni niçin etkilemediğini düşünüyorum. Soğuk, katı, kolayca geçmeyeceğe benzer anıların tutsağıyız; İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarında ilkyaza doğru, bizim birlikler gelmiş, Hadımköy tepelerinde çadırlamıştı. Kimi günler yolda bir taşıt bulurum umuduyla o asfaltta çok taban tepmiş, Küçükçekmece köprüsüne varınca, kendimi İstanbul'a kavuşmuş saymıştım.

Bir başka rüzgâr. karşımdaki insanı, Hasan İzzettin Dinamo'yu, 1909 yılında doğduğu — demek o şimdi 58 yaşında — Akçaabad'ın Ahanda köyünden kaldırılıp buralara savurmuş ve 17 yıldır buraya bağlamış, buraya kökleştirmiş. Artık bu unutulmuş gitmiş yaşam hikâyesi, dosta düşmana karşı, gün ışığına çıkmalıdır:

— Ha, ben, 1909 yılında Akçaabad'ın Ahanda köyünde doğdum. O yıl içinde Yemen'den dönen babam Ahmet Çavuş aileyi alarak İstanbul'a getirdi. Sarıyer'de inekler edinerek sütçülük yapmaya kalkıştıysa da, kıvıramadı bunu. Dönüş yolu göründü. Köye dönersek ne olacak? Samsun babam için daha çekiciydi. Ben o sıralar beş yaşında kadardım. Aile, Kötüköy denen insan sayısı oldukça az sivrisinek cenneti bir köye yerleşerek ünlü Samsun tütünlerini yetiştirmeğe çalıştı. Sıtmadan kırılıyorduk hepiniz,

kinin nerede? Buradan da kaçıp, Samsun varoşlarına yakın bir yerde babamla ağabeyim bahçivanlık yapmağa başladı.

Sözde biraz rahat yüzü göreceğiz. Ne mümkün? İlk Dünya Savaşı patlak verdi. Ahmet Çavuş gel, oğlun yetişkin Ali'yi al da gel. Bu vatana askersiniz. Asker edildiler hemen, Erzurum cephesine sürüldüler. Enver Paşanın Sarıkamış Fatihi olayım derken o kış harcadığı 100 bin kişilik Karadeniz uşağı arasında babam Ahmet Çavuşla ağabeyim Ali de bulunuyordu.

Geride aç ve perişan kalan aile sinek gibi kırıldı.

— Siz geride kalanlar kaç kişisiniz?

— Üç kişiyiz. Ben ve iki kızkardeşim Darüleytam denen şehit çocuklarıyla dolu öksüz yurtlarına yerleştirildik. Böylece ölümden kurtulabildik. İttihatçılar savaşı yitirdiler. Savaş bitti. Bizler için, yeniden sonsuz gibi görünen bir açlık dönemidir başladı. En sonunda aldılar İstanbul'a götürdüler. Beykoz Darüleytamında bir yıl Beykoz fabrikalarında işçi gibi çalıştırıldık. Sonra düzgün bir okuma dönemi başladı. Halıcıoğlu, Bigados (**Salimpaşa**), Amasya öksüz yurtlarında okutulduk.. Bu sonuncusundan ilkokulu bitirme belgesini alınca, iki yıl Amasya Ortaokulu'na verildim. Bir yıl kadar, sanat okulu benzeri bir yerde günlerimiz ziyan edildi. Tesviye eğelerini bir yana bırakarak, bir demirci ocağı karşısında, Mehmet Emin biçiminde ilk şiirimi döktürdüm.

— Acaba hatırlıyabilir misin?

— Elbette. Şöyle bir şeydi

«Vur demirci boş durma sen bu gün de
Ocağından dört bir yana kıvılcımlar saçılsın.
Şimdiye o pas tutan altın örsün önünde
Sana bolluk ve mutluluk kapıları açılsın.»

— Kaç yaşındasın o zaman?

— Ya 13, ya 14.

— Sonra?

— Bir kere başladık, arkası geldi. Durmadan şiir yazıyorum. Ama bunlar aşk şiirleri değil, hep teknikle insan ilişkilerinden izlenimler taşıyan şiirlerdi. Rıza Tevfik, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behiç gibi günün şairlerine kapılmıştım. Faruk Nafiz'in aşk acılarıyla dolu dünyasından gelen esinler daha sonradır. O beni kıskıvrak yakaladı diyebilirim.

1926 da Giresun'da Doktor Can ve arkadaşlarının çıkardığı **«İzler»** dergisinde, ilk aşk şiirlerinden bir küçük parça yayınlandı :

«Sevgilim, seninle bu ıssız yerde
Dilekler saçalım yıldızlara biz.
Aşkımız dolaşsın yine dillerde
Bu akşam kaçalım yıldızlara biz.»

Bu başka bir dönemin başlangıcıydı. Faruk Nafiz şiir sultanı olarak baş köşede oturuyor biz de hayran, ona bakıyorduk. Daha sonra Goethe'nin Wertlıer'i ve Faust'u üzerimde korkunç denecek olumlu etkiler bıraktı. Bunu anlatmak hem kolay hem çok güç. Benliğim sanki ikiye bölündü; çoğu zaman Werther, kimi zaman da Faust olarak yaşadım. Romantik aşkım beni Werther olmağa doğru sürüklerken, evrende kat kat yığılmış olanaksızları onurlayıp en güzel yaşayışa doğru bir füze gibi atılmak isteyen aklım ve yaşama hırsım, beni durmadan Faust'a doğru yükseltiyordu.

Sivas Öğretmen Okulu'nda iken durum azıcık daha karışık.

— Yani nasıl?

— Shakespeare'in Hamlet'ini okuyup tamdım. Faruk Nafiz'in pek etkili aşk ve memleket şiirleri üzerimde hâlâ egemenliğini sürdürüyordu, ama Goethe ile Shakespeare, bütün dünya şairlerine meydan okuyan dehaları ile, bana büyüklüklerinin derin güzelliklerini tatlı tatlı söyleyip durdular.

Nâzım Hikmet Türkiye'ye dönmüş, «835 Satır» adlı ilk kitabını çıkarmıştı. Bunu okur okumaz şiir sultanımız olan Faruk Nafiz hemen sessizce tahtından inerek yerini «835 Satır» şairine bıraktı. Bundan sonra Construcivite şiirin etkisinde yazmağa başladım. Bu şiirin ustası, birara bana, Goethe ile Shakespeare'i bile unuttur-du. Kendisine serbest nazımla yazılmış birkaç şiir yolladım. Açık bir kartla karşılık vererek, bunları pek beğendiğini, gene yollamamı yazdı. Yıl 1930 du; Doktor Necati, Öğretmen Şazi ve Öğretmen Ruşen Zeki'nin çıkardıkları «Adım» dergisinin şiir sayfalarında, toplumsal konulara değinen ilk şiirlerimi yayınladım.

— Demek o sıralarda bu çeşit şiirler dergilere giriyor, yazanların, yayınlayanların başlarını derde sokmuyordu?

— Türkiye, zaman zaman, şiirden zarar gelmeyeceğini anlıyabilecek olgunlukta kimselerce yönetilmiştir. Bu dönemler belki çok kısa sürmüş, ama gene de sürmüştür. Ya da şöyle diyelim, dar görüşlü bir yetkili şiire, sanata el atıncaya kadar şairler, yazarlar rahat soluk alabilmişlerdir. 1931 de ilkokul öğretmeni olarak mezun olduğumda, Vehbi Cem Aşkun ve öğretmen Mehmet'le birlikte «Adsız Kitap» diye bir şiir ve nesir kitabı yayınladık. Nurullah Ataç Akşam gazetesinde bu kitaptan söz ediyor, «Hasan İzzettin. Bu adı unutmayın. Pek yakında size pek güzel bir şeyler verirse hiç şaşmayın» diyordu. O günlerde Nâzım'ın dümen suyundan giden Peyami Safa da şiirlerimin güzelliğinden dem vurmuştu. Bu sırada Merzifon'-

da İskender Haki'nin çıkardığı Taşan, Samsun'daki Yürüyüş dergileri, yolladığım her şiiri severek yayınlamaktaydı.

— Peki bunlar arasında hiç İstanbul dergileri yok mu?

— Var, niye olmasın? 1928 yılında Halit Fahri Bey Serveti Fünun'da yayınlamak üzere benden aldığı birkaç şiiri bu dergide benim adımla basmış, geri kalanlar biraz değiştirilmiş olarak, başka bir şairin imzası altında çıkmıştır.

Yokuşun başından ince sesler geliyordu. Hasan İzzettin Dinamo ayaklanıp :

— Hah, dedi, işte benimkiler geliyor!

«Benimkiler» dediği, biri bir buçuk, öbürü dört yaşında, tıpkı da kendisine benzeyen iki kız torundu. Onu kapıda görünce, «Dede dede!» diye uzaktan bağırışmaya başladılar. Babasının kucağında olan, ona doğru atıldı. Bir süre odacığın içi dede-torun sevgisine, torunların kesilmeyen cıvıltılarına tanıklık etti. Sonra onları bitişik odaya geçirdiler. Biz kaldığımız yerden konuşmayı sürdürdük.

— 1931 yılında ilkokul öğretmeni diplomasıyla Malatya'ya atandım. Adıyaman'da iki yıl öğretmenlik yaptım. Sonra sınavla Gazi Eğitim Enstitüsü'nün resim-iş şubesine girdim. Bu sırada Nâzım Hikmet'le uzaktan uzağa yalnız sanat ve şiir üzerine ilişkilerimiz ve haberleşmelerimiz sürüyordu. Bir şey söyliyeyim, daha sonra Nâzım'dan da dinlemişimdir; bir şairin güzel, yani dokunaklı ve etkili şiir yazmaktan daha öteye kaygısı, tasası yoktur. Bunu becerebildiği ölçüde mutlu, kıvıramadığı ölçüde mutsuz, bahtsız kişidir o. Hırçındır, atıp tutucudur, dünyanın en çekilmez insanıdır.

— Sözü nereye getireceksin? diye sordum.

— Şiir yazabilme mutluluğunun esirgendiği, bizlere çok görüldüğü döneme getireceğim.. dedi. Doğrusu şu ki, Sivas Öğretmen Okulu'ndan beri toplumcu şiirler yazmak yüzünden polis ufaktan ufağa benimle ilgileniyordu.

Şimdi Ankara'da Polis Müdürü Salih Kılıç, daha çok da Vali Nevzat Tandoğan, benimle ilgiyi büyültüyorlardı. Enstitü'yü bitirme sınavlarını vermek üzereydik. Ben kendime «Türk Köylüsü» konulu bir bitirme tezi seçmiş, onun üzerinde işliyordum. Hikâyeyi sonradan öğrendim, Vali Tandoğan bu sırada bana Ulvi adında bir işçi (Provocateur) arkadaş yarattı. Onun çevresinde, kurbanlık koyun misali, birkaç namuslu işçi arkadaş daha türetti. Birinci işçiye Ankara polisinin verdiği buyrukla, biz birtakım beyannameler hazırladık.

— Ne dediniz o beyannamelerde?

— «Ey Türk köylüsü ve işçisi teşkilâtlan!» dedik.

— İyi demişsiniz. Sonra?

— Sonra adam başına dörder yıl ağır hapis cezası yedik. Yer yerinden oynadı, çok gürültülü patırdılı bir tutuklama oldu. Atatürk, İnönü, hep tedirgin edildiler. Şükrü Kaya sabahın erken saatlerinde Birinci Şubeye koşarak benim ne mene kişi olduğumu görmeye geldi. Onunla burun buruna geldik. İri, yeşil ve zeki gözleriyle baktı bana, baktı.

— Ne dedi, ne sordu?

— Hiçbir şey demedi, hiçbir şey sormadı. Bindi otomobiline gitti. Henüz bizi okşamak üzere Arnavut şiveli polisler ve komiserler bile görevleri başına gelmemiştiler. Derken beni işçi arkadaşla (ki, onu da bana Vali Tandoğan yamamıştı) Vali Bey istetmiş. Kelepçesiz olarak gö-

türüldük. Dairesine girdiğimde, sağ yandaki paravana arkasında dev gibi iki polisin dikildiğini gördüm. Onun bu polislerle orada yaramazlık eden hemşerileri okşattığı, okşatırken canlarını yakıp danalar gibi böğürttüğü biliniyordu.

Yeniköy Başkomiserliği zamanından kalma bütün alışkanlıklarını sürdüren Vali'nin zeki mavi gözleri, güzel bir Rumelili yüzü vardı. İlkin açtı ağzını yumdu gözünü derler ya, aynen, verdi veriştirdi bana, demediğini komadı. Sövgü yağmuruyla bir güzel ıslatıp yıkadı. Sonra apansız değişti, sonsuz bir yumuşama kazanan sesiyle :

— Sana şu oturduğum koltuğu mücadelesiz vereceğimi mi sanıyorsun? diye sordu. Neden bizim gibi normal politika yollarından yükselmek istemiyorsunuz da böyle dikenli, yalçın ve çapraşık yollar seçiyorsunuz? Eğer getirmek istediğiniz rejim komünistlikse, merak etmeyin, onu da sizin gibi baldırı çıplaklara bırakmıyacağız. Gerekirse komünizmi de bu memlekete biz getireceğiz. Mustafa Kemal getirecek.

— Bu sözü bir başka yerde okumuştum, dedim.

Hasan İzzettin Dinamo'nun gözleri bir noktaya daldı. Sıkılmış bezmiş gibi:

— Bana söylemişti, diye mırıldandı. Daha sonra bir arkadaşa anlattım, böylece duyulmuş, yayılmış olacak.

Nevzat Tandoğan'ın yanıbaşında, ellerini göbeğinde kavuşturmuş oturan otuz kırk yaşları arasında çok yakışıklı bir adam varmış. Vali Tandoğan bu yakışıklı adama diyor ki:

— Kırın bunların bellerini!

Yakışıklı adamın, kavuşturduğu ellerini biraz daha karnına bastırarak verdiği karşılık şudur:

— Kıracağız efendim.

Kendisi boş adam değildir; Ankara Emniyet Müdürüdür Üsküdar Jandarma Komutanlığı emrinde (1919-

1920) çalışan, Anadolu'ya insan ve silâh kaçıran şebekenin çalışkan ve ateşli genç jandarma subaylarından teğmen Salih Kılıç'tır.

Sözünü tutacaktır elbet.

ŞİİRİN ÖNEMİ

Kitaplar defterler, üzerine şiirler karalanmış tek yaprak kâğıtlar bir bir gözden geçirilir. Okudukça, ellendikçe, başlar sallanır: «Hımm.» denilir. Hele bunların içinde «Tren» adlı şiir vardır ki, ortalığı karıştırmağa, gözlerin faltaşı gibi açılmasına yetmiş, Türkiye'nin ikinci güçlü adamı İsmet Paşanın eline dek iletilmiştir.

Bu şiir, Sivas şehrine giren ilk trenden söz açar. Dinamo onu yazmış, öbür şiirleri arasında unutmuş, ona ayrı bir önem vermemiştir. Gelgelelim, her çağın, her dönemin kraldan çok kral taraftarları. insan yiyicileri, böyle ayaklarına gelmiş kısmeti geri çevirmek istemezler. Yazılı yazısız raporlar uçurtmakta âdeta yarışa girişirler.

Dinamo, olayı şöyle özetledi:

— Şiiri yazdığım yıl, İsmet Paşa, Erzurum'a kadar gidecek tren politikasını son kerte kıskanç bir titizlikle güdüyor, bu yüzden de serbest fırka lideri Fethi Beyle gürültülü polemikler, tartışmalar yapılıyordu. İsmet Paşa, bu demiryolunu memleketin strajik bir can damarı olarak savunmaktaydı. Fethi Bey ise, bütçeye ağır yükler bindirecek bu yolun yapılması aleyhindeydi. Diyor ki, memleket yoksuldur, açtır. Erzurum demiryolu devlet hazinesindeki üç beş kuruşu alıp götürecek, bohçamızda büyük delikler açacak bir girişimdir. Bu açığın kanaması için bugünkü yoksul halkın sırtına daha fazla yük yüklemeğe hakımız yoktur. Yüzyıl sonra doğacak torunlarımızın torunlarınca ödenmesi gereken para, neden bugünkü yoksul insanın cebinden çıksın?

Bence, bu görüş elbette bir demagojiden öteye herhangi bir değer taşımıyor, halkın sevgisini ucuz yoldan kazanmanın halkın sırtını sıvazlamanın bugün de çok sık görülen tipik örneklerinden biri oluyordu. Biz öğretmen okulu öğrencisiydik. Sivas bozkırlarına çelik yılanlar gibi yatıp Temmuz güneşi altında parıldıyarak şehre girmek üzere olan çelik rayların döşenişini korkunç bir ilgiyle seyrettik. İsmet Paşa, demiryolunun yapılmasında asker de kullanıyordu. Bunu orada gördük. Korkunç Temmuz sıcağının sapsarı bozkırı yakıp kavurduğu bir öğle vakti, bacaklarında yazlık asker pantolonu, gövdelerinin üst yanı bütün çıplak, iri yarı, dev gibi, genç iki sıra istihkâm askeri güneş altında kızıl demire dönmüş-omuzlarına kaldırdıkları çelik rayları ritmik yürüyüşlerle bir sağa bir sola sallanarak ve, «Hoop hoppa!» diye bağırarak Sivas'a doğru ilerletiyordu. Görülecek şeydi; hemen arkadan ilerleyen malzeme treninden yeni raylar alarak, demiryolunu bu biçimde döşeyip duruyorlardı. Yüksek fırınlardan akan kıpkızıl erimiş demire benzeyen bu insan gövdelerinden sıpır sıpır damlayan kızgın ter damlaları, uygarlığın ne kadar korkunç emeklerle ilerlediğini bana pek trajik ve lirik tonlarla göstermişti. Hemen kaleme sarıldım.

Yıllarca yazılarım arasında unutulup gitmiş olan bu şiir, yenilmedi içilmedi diyebileceğim bir hızla, İsmet Paşaya götürüldü. Ve gene, yenilmedi içilmedi diyebileceğim bir hızla, dörder yıl ağır hapse hüküm giydik. Türkiye'nin kuruluşunda şartlar elverişsiz olduğu için emeği ve teri övmek, ondan yana olmak suç sayılıyordu. Adını şimdi unuttuğum, 1935 yılı yaz aylarında Ankara'da Ağırceza Başkanlığı yapan gözlüklü, orta yaşlarda, sempatik yargıç bizlere bu ağır hükmü verirken ağlamaklı olmuştu. Sonradan, tanıdık kimselere şöyle demiş: «Birkaç gündür vicdanım sızlıyor. Bütün meslek yaşayışımda yapmadığım bir işi yapmak zorunda kaldım. Birkaç gence yukardan

gelen emirle dörder yıl ceza verdim. Oysa cezaları en çok altışar aydı.» Sen bunları yazarken alınyazısı mı dersin ne dersin bilmiyorum. «Tren» şiirinin yaşamımda büyük ölçüde rolü oldu. Beni mesleğimden, geleceğimden, yaşayış umudumdan etti; tam otuz yıl, dayanılmaz bir çilenin içine attı.»

MAPUSANE ŞİİRİ VE NÂZIM HİKMET

Şairi cezaevine koyarlar. Bunun bir amacı, onu «**adam**» etmektir. İkinci amaç, şiirlerini okuyacak kimselerin kötü yollara sapmalarına engel olmaktır.

Siz gülersiniz şimdi buna.. Eskiden gülmezlerdi; bayağı, ciddi ciddi, insanla şiir arasına o duvarların gireceğini sanırlardı. Bilmezlerdi ki, yasaklanmış şiirler daha büyük sevgilerle okunur.

Hasan İzzettin Dinamo, Ankara Cezaevinde iken «**Deniz Feneri**» adlı şiir kitabını çıkardı. Nurullah Ataç da bu kitabı öven yazılar yazdı. Ayrıca, bu dönemde kendisine yollanan «**Çoban Şiirleri**»nin bir ikisini Hilmi Ziya Ülgen'in «**İnsan**» dergisinde yayınlattı.

1938 yılında Askerî Mahkeme'den beş yıl yiyen Nâzım Hikmet, ceza kesinleşince Ankara Merkez Cezaevi'ne nakledildi, öğretmen Ruşen Zeki Beyle Dinamo'nun yattıkları koğuşa verildi. Nâzım ile Dinamo sekiz yıldır haberleşiyor, mektuplaşıyor ama şimdi ilk defa yüz yüze geliyorlardı. Büyük Usta, Dinamo'nun şiirini önemsemekteydi. Aralarında uzun sanat konuşmaları oldu.

Nâzım Hikmet, kendisine, hapishanede yazılan şiirin ve burada yaratılan sanatın verimsiz olduğundan söz ederek

— Mapushanede yazılan şiirler kansız-cansız oluyor,

demiştir. Ben birçok şiirlerimi sokakta giderken yazdım.. Adımlarımın ritmine uydurarak yazdım. Hapishanede yazdıklarımı seviyorsam da, açık söyleyeyim, beğenmiyorum.

Nâzım, daha sonra, büyük bir içtenlikle, şunları söylemiştir:

— Yaşım kırka geliyordu. Daha çok provokasyonlarla iç içe gelişen sol davranışların militanlığından uzak bir sanatçı yaşayışı sürmeğe karar vermiştim. Ahmet Halit Kitabevi ile anlaşarak, şimdiye kadar çıkmış bütün şiirlerimi bir «**külliyat**» halinde bastırmağa başlamıştım. Bundan sonra oturacak, konusunu hazırladığım büyük romanlarımı yazacaktım. Ne var ki, felek insanı rahat bırakmıyor, durmadan döğüyor, yumrukluyor, yoğuruyor, kaçındığın savaşın ta içine sürüklüyor.

Ben:

— Nâzım Hikmet'i yakalanmadan önce tanıyanlar, senin şimdi onun ağzından bize anlattığın gibi, kendi köşesinden şiiriyle, sanatıyla başbaşa kalabilmek için nasıl titizlendiğini iyi bilirler, dedim. Fakat o artık, benimsediği dâvanın en önde gelen, en tanınmış adamı idi. Anadolu'dan gelenler, sanatla eylemi çok yakın ilişki içinde görenler, bir kere kapısını çalacaklardı. Açsa bir türlü, açmasa bir türlü..

— Evet.. diye doğruladı Dinamo. Harbiye'li 30 delikanlının başı olan Ömer Deniz'le ilişki kurduğu iddiasıyla yargılanıp, boydan boya adaletsizliğin tabutuna yatırıldı koca şair. Avrupa'da kaynama derecesine gelen faşizmin Türkiye'den istediği ilk büyük kurban 30 yılla suçsuz yere zincire vurulurken, Millî Kurtuluş Savaşında bütün bir ulusun yazgısını **(kaderini)** baltalamış Yüzellilikler bağışlanıyor, yurda çağrılıyordu. Nâzım Hikmet, yediği 15 yıldan sonra bir 15 yıl daha yemek üzere Yavuz zırhlısının zindanına yollanırken, onunla kucaklaşıp helâl-

laştık. Elindeki, kitapları, çamaşırları içinde bulunan ak mapusane torbasını sallayarak, en büyük sanatçı çilesini de beraberinde aldı götürdü.

— O sırada kimbilir neler düşünmüş, neler duyınuşsundur..

— Duygular tıkanıyor, kısırlaşıyor. Duyguların açılması biraz zaman ister. Ben, daha çok, onun gibi dev şiirler yazabilirsem beni de böyle korkunç ve sürekli çileler bekleyecek diye düşündüm. Giderken bana, «**Kendini çok afişe etmeden yaz,**» diye öğütte bulundu. «**Yoksa çabuk harcanırsın. Faşizm bütün öncü güçleriyle Türkiye'ye sızmağa başladı. Şimdi her kara politikacı kendini bir Hitler ya da Mussolini gibi görüyor. Faşizmin en tehlikeli yanı, disiplinli güçlere sızmış olmasıdır. Mapusanelerde boşuna çürümekle sanat yapılmaz. Evet, insan kahraman olur, ama sanatçı olmak için zaman ve ortam bulamaz. Bütün yırtıcı kuşlar, gözlerini bir köşede gizli-gizli karaladığın birkaç zavallı şiirciğe dikmiştir. Onu eline geçirip ateşe atarsa dünya sanki güllük gülistanlık olacaktır. Hür olmayan şair, şiirin cennetine düşse bile, bunları toplayıp yurttaşlarına, dünyadaşlarına sunamaz. İstanbul'da Kemal Tahir'le çalışırsınız.**» (**Kemal Tahir'in de bu sırada aynı dâvadan içeri atıldığını bilmiyordu.**)

ORHAN VELİ ŞİİRİ VE ATAÇ

— 1939 yılında dört yılı doldurarak İstanbul'a gittim. Çetin günler başladı. İşsiz ve aşsız günler Nurullah Ataç'la 1931 de başlayan gıyabî dostluğumuza sığınarak kendisini buldum. Nâzım Hikmet'in bu «**resmî eleştirmeni**» epeyce gerilemişti.

— Ne gibi?

— Korku dağları bekliyordu. Büyükada'daki evine, yemeğe çağırdı beni. Elime el yazısıyla mini-mini, alaylı

şiircikler yazılmış bir defter tutuşturdu: **«Bunlar Orhan Veli'nin şiirleri..»** dedi. **«Oku bakalım, nasıl bulacaksın? İzlenimlerini bana söyle.»** Ben cehennem gibi bir yaşayıştan geliyordum. Yangın yerine benzeyen kafamda ve ruhumda hâlâ alev alev çile dumanları tütüyordu. Yaşamanın bütün adaletsizlikleri ve bahtsızlıklarıyla parça parça olmuş yüreğim, şiiri dalgalı bir deniz, bir Niyagara şelâlesi, büyük ve senfonik bir şey, vurucu bir güç olarak görüyordu. Bu yüzden Orhan Veli'nin bu ilk şiirleri bende bir oyuncakçı dükkânı izlenimi bıraktı, o izlenimi uyandırdı. Horoz şekerleri, uçurtmalar ve yaşamanın cılız kırıntılarından birkaç sakin tablocuk. **«Nasıl buldun?»** Ataç sordu. **«Üstad,»** dedim, **«ben şiiri, hele böyle bir zamanda, böyle çocuk oyuncağı biçiminde düşünemiyorum. Siz bunları ortaya sürmekle, desteklemekle belki Orhan Seyfi ile Yusuf Ziya'yı ve gerçek şiire bağlı birkaç kişiyi kızdırıyor, kendi hiciv isteklerinizi belki böylece doyuruyorsunuz. Ne yazık ki ben bunlara şiir diyemeyeceğim. Bir yetenek olduğu belli, belki ilerde daha güzellerini yazabilir..»**

— Ataç'ı kızdırmışsın.

— Yoo, kızmadı. Hiçbir şey demeyip gülümsemekle yetindi.

— Ne diyorum? Ataç'ı kızdırmışsın.

Dinamo gene:

— Hayır, dedi, kızmamıştı. Anlayabildiysem şunu anladım; onun da reklâma ihtiyacı vardı. Orhan Veli'nin başlangıçta bir iki cılız Fransız mizah havasıyla dolu şiirciği milleti kızdırıp güldürünce bunu bir kişisel reklâm olarak ele aldı ve kendi masumca kaprislerini doyurmakta bir âlet olarak kullandı.

Ona :

— Hatırlar mısın Dinamo? dedim, bir zamanlar Haber gazetesinin **«Sanat Yaprağını»** yönetirken, o sayfaya

senin «**Şiirimizde Apokalips**» adlı bir incelemesini koymuştuk. Şimdi o yazı elinde mi, duruyor mu?

— Duruyor.

— Lûtfen getirir misin?

— Getireyim ama ne yapacaksın?

— Yazının içinden bir parçayı buraya almak istiyorum da...

Gerçekte, Hazan İzzettin Dinamo'nun «**Hasan Deniz**» takma adıyla yayınlanan o incelemesi önemliydi. Atillâ İlhan söz dışı bırakılırsa, «Garipçiler»e karşı hiç bir şair bu kadar «**cepheden**» saldırıya geçmemişti. Dinamo'nun 1964 Ağustosun'da yayınlanacak yer bulamayan yazısının konumuzla ilgili bölümünü buraya alacağım

«... **1928 yılında ilk kez bizim edebiyatımıza Mayakovski'den sıçrayan fütürizm artık sadece siyasî bir eğilim ifade etmekten başka göze çarpan bir özellik taşımıyordu. Bunda makinalaşma yüzyılının yarattığı makina sevgisi göze çarpıyordu. Bu şiir tekniği ise artık fütürist değil, konstrüktivist idi. Konstrüktivist şiir tekniği birkaç yıl içinde Türk edebiyatının en ünlü şiir ustalarını eskimiş bir hale getirdi. Aruz ve hece vezinlerinin saltanatına büsbütün son verdi. Fakat, toplumcu bir eğilim de taşıyan konstrüktivist şiir akımının şairleri sahneden çekilmek zorunda kalınca, Fransız kültürünün daha çok mizah kolundan gelen alaycı bir şiir akımının başında Orhan Veli'nin ortaya çıktığını görüyoruz. Fransız mizah gazetesi Le Canard enchainée (Zincirlenmiş ördek, yani Gazeteci)nin üç-beş mısralık küçümencik mizah şiirlerinin etkisinde şiirlerden meydana getirirlen «Garip» adlı kitapla, Apokalips (sislendirme ve karartma olumsuzluğu) ilk kez Türk şiirine adımını atmış oldu. Konstrüktivist şairlerin ortalıktan silinmesiyle küçük bilmecelere benzeyen ve mizah çerçevesini aşamayan bu şiirleri yazanlar da ger-**

çekten istidatlı kişilerdi. Fakat yaptıkları şey, ne de olsa, Le Canard enchainée'nin, Fransız zekâsına özgü küçümencik mizah şiirlerinin basbayağı taklitleri idi ve bunu — çok şaşılacak şeydir — yeni şiir diye topluma kabul ettirdiler. Bu arada gerçek yeni şiir boğuntuya getirildi.

«Garip»in üç şairi, yaşları ilerledikçe, gerçek şiire adımlarını attılarsa da, onların arkalarından gelen bir sürü kolay şiir meraklısı, şiir piyasasında bir çeşit damping yaratmakta gecikmedi. Ruhun bütün fakültelerinin koordine çalışmasıyla yaratılan şiir, sadece bir zekâ ekzersizi, bir küçük buluş cambazlığı halini aldı. Pek çok istidatlı şair ise, bu kolaylık merakı içinde giirleyip gitmişti.

Apokalips şiirimize «Garip»le girmişti ya, Orhan Veli ve arkadaşlarının getirmiş olduğu Apokalipsin bir ucunda tanyeri atmış ve karanlık dağılmağa başlamıştı. Çünkü bu şairler, zaman geçtikçe, toplumla çelişmeye düşmüş ve bunun savaşına girişmek zorunda kalmışlardı. Apokalips aracılığı ile istediklerini yapamayacaklarını anladıklarından, klâsik söyleyiş düzenine dönmek zorunda idiler. Bütün bu dönemler, aşamalar, sırası geldikçe belgelerle açıklanabilir. Bu arada Türk şiirinde kalburüstü şairler yetişmedi denemez. Nedir ki, hemen hemen hepsi, konstrüktivist şiir tekniğini, serbest nazmı kullanmalarına karşın, kendilerini bireyci şiir deneyleri içinde erimeye bırakıyor ve gene hemen hemen hepsi, «gariplik yapmak», Apokalipse yaklaşmak özentisinden kurtulamıyordu. Bunlar da belgelerle saptanabilir diyoruz.»

Dinamo'ya

— Yazının bütününü bir yerde yeniden yayınlatırsan iyi edersin, dedim. Şimdi biz seninle kaldığımız yerden devam edelim.

— Ataç'ı beğenmediğim, sevmediğim zamanlardan, sevdiğim beğendiğim zamanlar daha çoktur.. diye konuştu. Üstelik, sanatla ilgilenen herkes gibi, onu ben de çok

sık düşünür, anarım. İsviçre'de eğitimde bulunurken kendisi de birçok başarısız Türkçe ve Fransızca şiir yazmış, bunları gerek Türkçe gerekse Fransızca dergilere koyduramamıştı. Ya da, diyelim ki, koydurmağa cesaret edememişti. Bu onun şiirden en iyi anlayan bir düşünürümüz olmasını gölgeleyemez. Hiç olmazsa Fransız şiirini, Divan Edebiyatını çok iyi biliyordu. 1939 dan sonra İstanbul'da çıkan birçok dergilerde şiirlerim sık görünmeğe başladı. Örneğin Yeni Yol, Yeni İnsanlık, İnsan, Sokak, Hamle, Yeni Edebiyat, Ses.. dergileri ne yolladıysam bastılar.

ŞİİR VE SIKI YÖNETİM

— 1941-42 yıllarında faşizm artık sınırları aşmış yanıbaşımızda, içimizdeydi. Reha Oğuz, Hitler Orduları Türkiye'ye girdiğinde kesilecek solcuların listesini yapıyor ve bunu kitap olarak yayınlıyordu. Listenin en başında şeref köşesini ben tutuyordum. Deyimi hoşgörsünler, ölümü yaklaşan kuğuların en güzel şarkılarını söyleyişi gibi, ben ve birçok değerli sanatçı da en lirik ve yanık şiirlerimizi yazıyorduk. Şiirlerimizin ereği Türkiye'nin dışındaydı. Türkiye'nin içinde boy ölçüşecek düşman göremiyorduk. İngiliz ve Amerikan kolonisi aydınları benimle adamakıllı ilgileniyor, «**Demokrasi**» üzerine yazdığım şiirleri Abidin Dino ve arkadaşlarına çevirterek yayınlamak istiyorlardı. Şiirler çevrildi ve derlendi. Demişler ki, «**Dinamo'yu Amerika'ya götürüp konferanslar verdireceğiz. O bizim Withman'e benziyor..**» Kısacası, beğenildik, tutulduk, övüldük. Bu sıralarda Hitler iki emekli orgenerali, Ali İhsan Sabis'le Hüseyin Hüsnü Erkilet'i «**Doğu Cephesi**»ne gözlemci olarak çağırttı. Bunların, Hitler'in hoşuna gitmek için yaptıkları saçma sapan gerçeğe hiç uymayan gözlemlerini batırmak üzere «**İki Emekli General ve Bir Sivil**

Amirale Reddiye» diye uzun bir hiciv şiiri yazarak Ses Dergisinde yayınladım. **«Sivil Amiral»** dediğim Abidin Dav'er'den başkası değildi. O da tıpkı öbür iki kısa görüşlü general gibi Nazi'leri desteklemekte, Demokrasi Cephesine karşı en saldırgan yazılarını döşenmekteydi.

Sıkı Yönetim Komutanı hemen ertesi günü Derginin sahibi Yusuf Ahıskalı ile beni katına çağırdı. Şeker de sundu. Paşa, sevimli ve insan bir adamdı.. Ne yazık ki onu da Hitler korkusu kavramıştı:

— Dinamo Bey, bu generaller şiirini siz mi yazdınız? diye sordu.

— Evet, ben yazdım.. dedim.

— Aman, Dinamo Bey, böyle bir zamanda böyle şiir yazılır mı? dedi. Hitler'in orduları her an sınırdan içeri adımlarını atmak üzere hazır bekliyorlar. Şimdi, Hitler sizin bu şiirinizi okursa ne demez? Ya kafası kızar da Ordularına **«Yürü»** emri verirse, bunca insanın günahını nasıl yükleneceksiniz?

Paşaya dedim ki

— Paşam, Hitler'in niyeti varsa benim şiirimi okumadan da gelir. Yalnız, içimizdeki bu Ali İhsan Sabis ve General Emin Erkilet, Türk faşizminin kurmaylığını yapmakta ve en küçük fırsatta sizi de bizi de haritadan silerek Türkiye'yi Alman Faşizminin bir sıçrama tahtası olarak kullanmağa hazırlanmaktadırlar.

Yusuf Ziya Paşa bizi pek nazikçe uğurladıysa da, bir iki gün sonra Sıkı-yönetim Mahkemesi beni çağırtarak sekiz-on tane şiirimden dolayı ifademi aldı ve beni bir yıl ağır hapse mahkûm etti. Oysa bu şiirler zaman aşımına uğramış, buna bile bakılmamıştı. Ses dergisinin sahibini hemen askere aldılar. Zaman aşımına dikkatlerini çekince, beni de İslâhiye'ye sürgün ettiler. **«Vatan Şarkısı»** adlı şiirim yüzünden Yeni Edebiyat dergisi Bakanlar Kurulu Kararı ile süresiz olarak kapatıldı.

Ben bu sürgünden tam yedi yıl sonra döndüm.

İçinde benim şiirlerimin de yer aldığı **«Yeni Türk Şairleri»** adlı antoloji İngiltere'de basılmış, şiirlerim için yazılar yazılmış, Unesco'nun Birleşmiş Milletler Dergisi'nde sözümüz edilmiş, Unesco radyosunda Nâzım Hikmet'le Yahya Kemal'in yanlarısıra adımız anılmıştı.

Ne var ki, ben bu uzun yıllar içinde unutulup gitmiştim. Bizim sanat çevreleri, sağ olsunlar, defterden adımı kazımışlardı. Bu yedi yıl içinde benim çektiklerimi bir fil çekseydi çoktan geberip gidebilirdi. Türk şiiri yeni bir yörüngeye oturtulmuştu. Yıl 1949 du. İşsiz ve aşsız bir dönem başlamıştı gene. Herkeste bana karşı bir çekingenlik... uzaktan gördüler mi yol değiştiriyorlar. Zaman, mekân ve dost bildiklerim elele! Bildiğim üç Avrupa dili bile bana bir ekmek kapısı açacak güçte değildi. Yaptığım çevirileri başkalarının imzalarıyla yayınlayabiliyordum. Bu yedi yıllık yitikler dünyasında en azından bir iki bin şiirim yitip gitmişti. Yayınlanamamış en aşağı on tane romanım ve oyunum gene bu yitikler arasındaydı. Kırkından sonra yeniden başlayacaktım.

Bir suskunluk girdi araya.

— Peki sen şimdi böyle ne düşünüyorsun?

Silkinip:

— Hiç.. dedim.. Nâzım'ın sana söylediği bir sözü düşündüm.

— Hangisi o?

— Hani, mapusanelerde boşuna çürümekle sanat yapılmaz, evet, insan kahraman olur, ama sanatçı olmak için zaman ve ortam bulamaz, demiş ya? dedim. İşte onu..

Onunla son konuşmayı 10 gün kadar sonra bizim evde yaptık. Dinamo, kitaplıktaki yeni yayınların önünde merakla duruyordu. Bunları bir türlü sağlayamamış, edinememişti. İkişer üçer tane alacak, okuyacak, sonra geri verecekti. Öyle kararlaştırdık.

— Makinam önümde, anlattığın gibi yazacağım... dedim. Hiçbir şey değiştirmeden, eksiltmeden ve katmadan.

Boynunu büktü:

— Eh, pekâlâ...

Ve başladı:

— Ben çocukluğumdan beri bir savaş düşmanı ve bir barışseverdim. Bunu bende büyütüp çiçeklendiren de Birinci Dünya Savaşının içime yerleştirdiği karanlık ve ürkünç savaş kompleksi olmuştu.

Anlatmıştım; Enver Paşanın, Sarıkamış Fatihi olmak isterken Allahuekber Dağlarının karlı tipili, fırtınalı bellerinden aşırıp öteye düşürmek istediği yüz bin kişilik talihsiz Türk ordusunun saflarında babam Ahmet Çavuşla ağabeyim Ali de vardı. Bu iki halk adamı da, Allahuekber Dağlarının o korkunç tipileri arasında seksen bini aşkın Türk çocuğu ile boğulup gitti.

Henüz beş yaşında bir çocuk olan benim için savaşın anlamı işte buydu.

Eve ekmek getiren babamla ağabeyimi bir daha dönmemek üzere alıp giden savaş yılları, bize bol bol açlık ve ölüm getirmişti. Kardeşlerim açlıktan sinek gibi kırıldılar. Annem kahrında ölüp gitti. Dokuz kişilik bir halk ailesi, Sarıkamış'taki kahramanlık kaprislerini doyurmak budalalığı yüzünden geride yalnız iki kızkardeşimle beni bırakmıştı. Şehit çocuklarını toplayıp Darülleytam denen

bir dam altında barındırmak akıllarına gelmeseydi, biz de birkaç ay daha yeryüzünde ancak barınabilirdik.

Kurtuluş Savaşı için yüzlerce kitap yazılmıştı. Ne var ki, bunlarda bu büyük günlerin olayları darmadağın durumdaydı. Her yazar, bu büyük olayın ancak bir yanını didikliyor, kendi tuttuğu parçayı dev aynasında büyülterek veriyordu. Olayın muhteşem bütünlüğü ise, bize yaklaşacağına büsbütün uzaklaşıyordu.

Kurtuluş Savaşı için yazılan şiirlere ve destanlara gelince; bu gerçek kahramanlar mahşerini mitolojik bir zamanın dumanları içine atıyor ve şairler bu büyük konuyu salt kendi sanat güçlerini denemek, olgunlaştırmak ve göstermek için işliyordu. Romantik ve mistik parolalar biçiminde bir sürü haykırış, yazarlarla şairlerin tuttukları konuyu tabu haline getiriyor, kendilerinden başka hiç kimsenin buna dokunmaması için ellerinden geleni yapıyorlardı. Yaşarken, kafasında en gerçek şeylerden başka bir şey yaşatmayan Mustafa Kemal Paşayı, eski tanrılardan biri durumuna getirmişlerdi. O zamanlar bizler için bir Tanrı-Şair olan Faruk Nafiz de: «**Bu hiyaben ebediyet yoludur / Gider Allaha kadar burdan ucu. / Karşıdan bakma geçerken ey yolcu / Belki bir dert ile bağrın doludur..**» dizileriyle Çankaya yolunu büsbütün mistikleştirip halkla olan bağını koparıyordu.

«**Kutsal İsyan**»da ben buna benzer zorlamalara hiç başvurmadım. Olayları ve kahramanları oldukları gibi, sağlam bir kronolojiye göre yerli yerinde ve can alacak noktalarını vererek yansıtmağa çalıştım. Böyle bir yapıt için gereksiz saydığım devrik tümcelerden, lâf cambazlıklarından elden geldiğince kaçınarak, klâsik bir söyleyişe yaklaşmağa çabaladım.

Mustafa Kemal, elbette, kitabın en sempatik, en olumlu ve en güçlü karakteri olarak verilmektedir; baş-

ka türlü de olamaz. Bunun çevresinde irili ufaklı yığınla kahraman sempatik yaşayışlarını sürdürmekte ve olumlu kavgalarını yapmaktadır.

«Kutsal İsyan» bir kütle romanıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşı bir orkestra gibi Mustafa Kemal'in elleriyle ve sihirli değneğiyle çalınmakta ve yürümektedir. En yitik sesleri bile yakalayıp bu senfonik hava içinde değerlendirmektedir. Bir Papa Eftim'den bir Ulusal Kurtuluş Savaşı kahramanı yaratmanın yolunu bulmaktadır.

Ulusal Kurtuluş Savaşımızı bir tarihsel roman janrında yazmak hevesine kapılmamış pek az Türk yazarı kalmıştır. Ne var ki, bu büyük olayı tarih romanı olarak yazmayı düşünmek, ona sırasında **«hayali»** kişiler katmayı da gerektirmektedir. Oysa bu olay, ta başlangıcından beri öyle ilginç ve hareketlidir ki okuyucuyu büyülemek ve sürüklemek için buna **«hayalî»** roman kahramanlarının entrikalarını katmak hiçbir vakit gerekmez.

Yalnız, bu kitap bilinen, alışılan bir tarih kitabı da olmamalıydı. Statik görünüşü içinde dondurulmuş bir yığın olay ve projeksiyonla yansıtılmış kımıltısız resimlere benzeyen kahramanlar, hiç de ilginç olamazdı sanıyorum. Yazılacak kitap bir film gibi hızlı ve civcivli olmalıydı. Kocaman bir çerçeve içinde geçen olay yığınları canlandırılıp yürütülmeliydi ve bu kaotik olarak değil, senfonik ve rasyonel bir düzen içinde yönetilmeliydi. Kahramanlar ve figüran yığınları kronolojik ve mantıkî yerlerinde yaşamaya başlamalıydı. Bunun için de sanatın sihirli değneğini kocaman olay yığınlarına ve ölümsüzlüğün duvarına asılı kalmış irili ufaklı resimlerden başka bir şey olmayan kahramanlara bir kez dokundurmalıydı. Büyük realistler gibi düşünmek ve çalışmak gerekiyordu. Kalıcı bir yapıt, böyle bir çalışma biçimi istiyordu.

Sonra, bu kitap, öyle bir nesne olmalıydı ki, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Köroğlu, Kerem ile Aslı, Battal Gazi gibi halk kitaplarını okuyan bir okuyucu ile ortalama kültüre erişmiş bir okuyucu ve gerçek bir aydın kitabı aynı zevkle heyecan duyarak okuyabilmeliydiler. Onun için, bu kitaba gerçekçi edebiyatın çoğu zaman denenmemiş gerçek gücünü yerleştirmeğe çalışmalıydım. Senin yarışma kazanmış bir romanın var, onu bana daha önce vermiş okutmuştun, buna ait olumlu düşüncelerimi Haber'de yayınlamıştık. Salt bir çocuk romanı, çocuklar gözönüne alınarak yazılmış bir roman değildi o. Ben de böyle düşünüyorum; bir kitap, salt halk için, salt aydın için, hattâ salt çocuk için yazılmaz. Realizm, gücünü sadelikten ve açıklıktan almalı, hiç de ucuz ve kolay yollara kaçmadan, bir konuyu her yaşta ve her kültür aşamasındaki okuyucunun zevkle okuyabileceği duruma getirebilmelidir.

Bence, bunu deneme bilincine sahip olmayan hiçbir yazar başarının altın kapısını kolayca açamayacaktır.

— Dinamo, başlangıçta sana hiç soru sormayacak, ne dersen onu yazacaktım, kararım buydu. Şimdi öğrenmek isterim. Bu senin söylediğin şey, adlı adınca, halk kitabı, halk romanı yazmak değil mi?

— Evet öyle ama **«halk romanı»** deyiminde biraz küçültme yatıyor. Ben buna katılmıyorum. **«Ekmekçi Kadın»**ı Fransa'da hep arabacılar falan okurmuş, öyle derler.

— Nereden duydun bunu? Ataç'ın sözüdür bu. Sonra demişti, bizde de roman meraklısı yüksek kişiler okur **«Ekmekçi Kadın»**ı.

— Olsun varsın, ne yapalım... Ben herkesin okuyacağı kitap, bir başladı mı elinden düşüremeyeceği roman derken biraz, **«Don Kişot»** gibi bir eseri tasarlamıştım. Gerçi büyük bir tasarı, büyük bir istek... ama yazar da,

gözüne bunları almalıdır. Öyle bir şey yazayım ki, genci yaşlısı, kültürlüsü az kültürlüsü, herkes beni severek okusun diye düşünmeden yola çıkmamalıdır.

— Sorun gelecek halkın genel kültürünün yükseltilmesine dayanacak, dedim. Sen romanını anlat!

«KUTSAL İSYAN»I NEDEN YAZDIM?

— Avrupa sömürgeci devletlerinin yeryüzünü ve onun pazarlarını yağmalama rekabeti yüzünden patlattıkları Birinci Dünya Savaşına biz, Cermanofil devlet adamlarımızın budalalıklarına kurban edilerek katıldık.

Gene tekrarlayacağım; o savaş, kalabalık ailemizin ekmek parasını çıkaran babamla ağabeyimi aldı götürdü ve Kars dağlarının karlarına gömdü. Açlık ve ölüm, kalabalık ailemize kuduz bir kurt sürüsü gibi daldı. Toprakla uğraşan bu aile iki yıla varmadan kırıldı gitti. Ortada kala kala iki kızkardeşimle **«Kutsal İsyan»** yazarı ben kaldım. Bundan dolayı o zaman ufacık bir çocuk olan bende savaş kavramı, karşılığında salt ölüm ve açlık getiren alçakça bir davranış olarak yerleşti. Dünyaya kırgın küskün ruhumda böyle bir savaş kompleksi yerleşti. O, anlamsız, aptalca bir boğuşmaydı.

Ne var ki, Mütareke olup da biz Samsun Darüleytamı'ndan İstanbul'a, Beykoz Darüleytamı'na geçirildiğimizde ilginç olaylar geçmeğe başladı. Beykoz çayırları İngiliz sömürge askerlerinin talim meydanı haline getirilmişti. 16 Mart İstanbul'un işgali günü, İngiliz askerleri bizim okulumuzu makinalı tüfek ateşine tutarak bütün camları şangır şungur aşağı indirdiler. Öğretmenlerimizi İngiliz subayları alıp Beykoz dağlarına götürdüler. 10 Marttan sonra İngilizlerin böyle oyunlar edeceği dedikodusu zaten ortalığa yayılmıştı. Okulumuzun Müdürü olan Kâzım Na-

mi **(Duru)** 16 Marttan birkaç gün önce kimseyle helâllaşmadan çekilip sessizce gitmişti.

Okulumuzun ambarları, depoları süngülerle delik deşik edilen erzak çuvalları ve eşya ile bir yangın yerine döndü. Okulun cephesine karşı mevzilenmiş iki ağır makinalı tüfek ödümüzü koparıyordu. Dört yüz çocuk, İngilizlerce kuşatılmış olan okulun arkasındaki bir delikten kaçıp İstanbul'a dağıldı. Zaten aç ve susuzdular.

— Senin durumun ne, sen ne yapıyorsun?

— Ben, ancak sekiz on sünepe arkadaşımla, sonuna kadar aç ve korku içinde döşemeleri kırarak, altında fareler ve akreplerle bir iki gün saklandım. Sonra biz de kaçıp gittik. Kimse gelmemişti,hey çocuklar, çıkın ordan dememişti. Yabancı devletlerin maskaralığı bu kadarla bitmemiştir. Beykoz çayırları, daha sonra mıydı daha önce miydi, İstanbul Rumlarından devşirilen bir taburluk Yunan askerinin savaş eğitim alanı oldu. Bizler çayırda bez topla oynarken, dişlerini gıcırdatırlar, bizlere: **«Hele gidip Anadolu'da Mustafa Kemal'in askerlerini temizleyelim, gelip hepinizin anasını belleyeceğiz!»** diye bağırırlardı. Gene de moralleri pek yerinde olmasa gerek ki, papazlar onlara Türkçe olarak şöyle bir moral şırıngası yapıyorlardı. **«Ey Elen çocukları! Bizansın has evlâtları... Bizim bu eski topraklarımızı kurtarmağa giderken Cennet daha uzaktan size kapılarını açmıştır. Bugün ölseniz bile kırk gün sonra gene dirileceksiniz.»**

Ulusal Kurtuluş Savaşının sonuna kadar bu masal böyle sürmüş gitmiştir.

İşte bende boşuna bir cellâtlık olarak yer eden savaş kompleksi, kutsal bir anlam kazanmağa başlayarak yeni bir yeşerme gösterdi. Anadolu'da Mustafa Kemal'le öbür kahramanların elele yürüttükleri savaş, bambaşka, kutsal bir savaş olarak, bende çılgınca bir sempatizan buldu. Pek küçükken resim yapmağa başladığımdan, adım da ressa-

ma çıktığından İstanbul gazetelerinden kestiğim bütün büyük kahramanların resimlerini büyültür, Pertev Beyin sınıfının duvarlarını bunlarla süslerdim. Onlar benim o zamana dek tanıdığım en büyük yeryüzü insanlarıydı.

Millî Kurtuluş Savaşı bitmişti. Kocaman savaş üstüne hiçbir dişe dokunur kitap çıkmıyordu. 1925 yılındaydı; İbrahim Alâeddin Gövsa, Ulusal Kurtuluş Savaşı için yeni bir şeyler yazılmadığından söz açarak, bunun ancak kırk-elli yıl sonra yazılabileceğini, belki bunu yazacak olanın henüz doğmadığını söylüyordu. Buna bir de örnek vermekteydi; Victor Hugo, Fransız Devrimi'nin romanını ancak Devrimden elli yıl sonra yazmıştı. Her yürekte bir aslan yatar derler. Bizim yüreğimizdeki gencecik aslan da: **«Bunu ben yazacağım . . .»** dedi.

Sivas Öğretmen Okulu'nda iken, bu savaşı anlatan piyesler yazıp Kolordu sahnesinde oynattım. 1928 de konuya yeniden eğilip, **«Batan Güneşler»** adlı bir roman yazdım. Hâkimiyeti Milliye gazetesinde kayboldu bu roman, kaynadı gitti. Sonra, İzmit'te o gazetenin muhabirlerinden birinin imzasıyla ve başka bir adla çıktığını gördüm.

«Kutsal İsyan»ı yazmağa bunlar iteledi, dürteledi beni. Yeni bir tür içinde Ulusal Kurtuluş Savaşını yazma mutluluğunu bağışladı.

Kadıköy : 1967

VEDAT GÜNYOL

İzzet Paşa bir iki gün içinde kabinesini teşkil ve şeyhülislâmı sabık Hayri Efendi ile Maliye Nazırı Cavit ve Meb'usandan Fethi Beyleri kabineye ithal eyledi. Bu defa Zatışahanenin — Sultan Reşad — lisanına selâbet gelip, münasip bir şeyhülislâm bulamadığını ve o sabah fetva emini Haydar Efendi ile Adliye Müsteşarı esbakı **(Yakova'lı Ali Efendi Zade)** Şükrü Efendiyi celp ile meşihatı teklif eylediği halde, biri titreyerek, biri de ağlayarak, kabul etmediklerini söyledi. «— **Ali Fuat Türkgeldi : Gördüklerim İşittiklerim, s. 167** —

Balkan Harbi sıralarında Adliye Müsteşarı olan Ahmet Şükrü Efendi, Padişahın sonradan **«teklif eylediği»** Şeyhislâmlığı kabul etmez. Daha o zaman, Devlet kapısın-

dan umutlarını kesmiştir, geleceği çok karanlık görmektedir. Bu önemli mevkii ağlayarak reddeder.

Ahmet Şükrü Efendi, dinine son derece bağlı ve elisıkı bir adamdır. Torunlarına bayramlarda gıcır gıcır yüzparalar ve kese kâğıtları içinde çerez verir. Paralarla çerezlerin torunlar arasında nasıl taksimleştirileceğini ise, babaya **(oğluna)** kâğıt yazarak bildirir. Çocukların babası onunla **«baba»** diye konuşmaz, **«Efendi Hazretleri»** diye konuşur ve **«huzurunda el pençe divan»** durur. Odasının kapısı asla açılmaz ve içeri kimse giremez. Sürekli şekilde hatim indirir.

Bâbı meşihattan gelir, Adli Nezaretinden gelir, mecelle üzerinde düşüncesini, yorumlarını alırlarmış. Kendisini Ebululâ Mardin de tanımaktadır. Necmettin Molla onun yanında daha küçük bir memurdur, ama Adliye Bakanı olur olmaz, Ahmet Şükrü Efendi basar istifayı ve ölünceye kadar, **«sabık müsteşar»** olarak kalır.

Ahmet Vedat **(GÜNYOL)**, 1912 yılında Fatih'te, bu dini bütün ve ilke sahibi dedesinin konağında dünyaya gelir. Çocukluğunun burada geçen ilk üç dört yılını hatırlayamamakta; ancak Abdülhamid zamanında Avrupa'ya kaçan babası Ali Fikri Beyin oradan getirtilerek Diyarbakır Vilâyeti Mektubin Kalemi'ne — sürgün — gönderilmesinden sonraki yıllarda, babasının Millî Kurtuluş Savaşına katılması ile ilgili olarak Kartal Kaymakamlığına atanmasından sonra orada geçen yılları ise gayet güzel hatırlamaktadır. Diyarbakır'da eşraftan Cemil Paşanın kızı Mihrinnisa Hanımla evlenen Ali Fikri Beyin üç erkek bir de kız çocukları olur. Vedat Günyol bunların üçüncüsüdür. Mihrinnisa Hanımla Ali Fikri Bey, Diyarbakır'da 1902 yılında evlenmişlerdir.

Günyol'un babası Ali Fikri Bey, Ebüzziya Tevfik ile Ali Kemal'in arkadaşlarından, Hattâ bu sonuncusunun uzak akrabalarındandır. Onun **«matbuat»** ile ilgilenmesi-

ne, çağının ileri düşünce hareketlerine katılmasına Ebüziya Tevfik önayak olur. Annesi Mihrinnisa Hanıma gelince, o da Süleyman Nazif'in akrabalarındandır. Ali Fikri Bey, Abdülhamid despotizmine karşı çıkmış aydın çevreye bağlanır. Namık Kemal'in hürriyet tutkusu onun da başını döndürür. 1900 de Paris'e kaçar. Orada **«Kızıl Sultan»** aleyhtarı Türk aydınlarıyla birlikte çalışır. Bir yıl kalır Paris'te. Parası kesilince, korkunç bir Fransız kültürü hayranı olarak yurda döner. Daha doğrusu, dönmek zorunda bırakılır.

Mihrinnisa Hanım-Ali Fikri Bey ailesi, Anadolu Savaşına katılmadan önce, yazları Göztepe'de, kışları Fatih'te oturmuştur. Küçük Ahmet Vedat, ilkokula Erenköy'de camiin yanındaki okulda başlar. Kimi çocukluk anıları vardır ki, hiç unutulmaz: Ahmet Vedat da bir gün, oturduğu **«Birinci Orta Sokak»**tan kalkıp okula giderken, bir konak duvarından sıçrayıp gelen büyük ve azgın bir köpeğin bacağını kapmasını, orada oturanların bu olayı rahatlıkla seyretmesini ve bacağından kanlar akarak okula gidince, çok sevdiği kadın öğretmeninin kendisini eczaneye koşturmasını unutamamıştır.

Daha o zamandan, içinde, insanlarla ilgilenmeyenlere ve konakların besili köpeklerine karşı bir kızgınlık, kırgınlık uyanır. Bu konaklar, sokaktan geçenlere kapalıdır, aldırışsızdır. Bir duvar, onları herkesten ayırmıştır.

Anne yanından dedesi Cemil Paşaya gelelim; valiliklerde bulunmuştur, denildiğine göre 31 köyün de sahibi imiş. — Annesi Mihrinnisa Hanım, bu dededen kalma mirasın ne zaman sözünü açacak olsa, Vedat Günyol hemen bu konuyu kapattıracaktır — Atatürk, Şeyh Said İsyanı zamanında, dedenin oğullarını sağa sola sürgün eder, aileyi dağıtır. İyiliksever, eli açık ve 6 haremli bir paşadır Cemil Paşa. Mihrinnisa Hanını, paşanın en küçük haremin-

den olmadır. Kardeşlerin sayısı on dördü bulur ve bunların birkaçı Balkan Harbine giderek orada şehit düşerler.

Ali Fikri Bey, Lice ve Çermik gibi yerlerde, Atatürk'e katıldıktan sonra kaymakamlık eder. Diyarbakır'a gidilirken, Vedat Günyol yollarda, yüzüstü bırakılmış, koku salan ölüler görür. Ermeniler alıp alıp Türk keserlerken, onları gene bir Ermeni kurtarır. Trende peçeleri kaldırılır kadınların, Ermeni olanlar götürülür. Adana istasyonunda, dar merdivenlerden bir geçitin altına indirilirler. Bir Hintli asker nöbet tutmaktadır. «**Buradan ölüme çıkılır, savulun kaçın, yoksa sizi de kesecekler!**» diyerek onları uyarır. Yakup Efendi adında, vaktiyle Diyarbakır'da Ali Fikri Beyin ölümden kurtardığı bir Ermeni, ailenin oradan kaçmasına yardım eder. Diyarbakır'a anca böyle gidilebilir.

Mustafa Kemal ve İzmir Marşı, Vedat Günyol'u şimdi bile ağlatır. Çünkü, Mardin'den sonra Diyarbakır'a gidilirken yolda kulakları bunlarla dolmuştur.

Diyarbakır'daki büyük taş konaklar dedenindir. Haremli selâmlıklı 40 odası vardır. Aile o zamanlar tam çözülmemiştir; hizmetkârlar, seyisler ayrı bir daireyi doldururlar. Hizmetçiler sofraya el pençe divan hizmet ederler, sırasında fena halde oayak yerler. Saçları çekilir, küpeleri kulaklarından, kulakları yırtılarak koparılır. Bütün bunları korkusundan tir tir titreyerek görür küçük Vedat Günyol. Başkasının buyruğunda çalışan zayıf insanlara yapılan bu çirkin ve aşağılatıcı davranışlar, yüreğini sızlatır. Onlara karşı duyduğu acıma, «**Zito Venizelos!**» diyenlere karşı duyulan nefretten de baskındır. Çalkantılı yılları görüp yaşamanın kaçınılmaz sonucu; Kartal İlçesine yerleştirdikleri zaman, Vedat Günyol ikinci sınıf öğrencisidir, evleri İstasyon üzerinde, önü çimenlik bir yerdedir ve Rum palikaryaları «**Zito Venizelos!**» bağırtılarıyla çimenliği kapladığı zaman, anne, çocukları yakalayıp

içeri alır: **«gelin, görünmeyin. Onlar bizden değil, onlar bizim düşmanımız!»** Bir yandan, insanlara karşı sonsuz bir acıma, bir sevgi, bir kaynaşma dileği; öte yandan, sınırsız bir çekinme bir korku, bir güvensizlik! Bu çelişik duygular, onun bütün çocukluk yıllarını kaplar ve elbette onu sonsuz ölçüde tedirgin eder.

Ali Fikri Bey, çocuklarını kimseden yardım almadan okutabilmek için, 10 yıl, Anadolu'da tek başına kaymakamlık yapar. 30 yıllık kaymakamlıktan sonra emekliye ayrılmış, **1963** yılında ölmüştür. Vedat Günyol ile kardeşlerine Fransızca sevgisini aşılayan ve Büyük Larousse'u evin içine daha başlangıçta sokan odur. Rüşvetten ödü kopar. Bir keresinde, çocukların sünnet düğününe gönderilmiş bir teneke beyaz peynir, yeniden doldurulup geri yollanır. Başka bir seferinde, üç ağa gelip işlerinin görülmesi için Vedat Günyol'a iki kese altın verirler, çocuk onu sedir altına saklar, babası bunu görür görmez ağaları evden kovar.

Emekliye ayrıldığında, hemen hemen meteliksizdir.

Garip bir şekilde, Gazi Mustafa Kemal dostu, Atatürk aleyhtarıdır. **«Vatanı kurtardı, ahlâkı batırdı..»** der. Püriten bir ahlâk anlayışı.. nefse hükmetme sorununu başlatıcı ediş. Tevfik Fikret'e hayranlık ve örneğin, **«Vatanı kurtardıktan sonra çiftliğe kapanıp otursaydı..»** deyiş. Paris'teyken melon şapkalı resimler çektirir de, Türkiye'ye gelince, şapka inkılâbında şapka giyemez, bocalar.

Vedat Günyol, beşinci sınıfı Cahit Sıtkı ile birlikte Diyarbakır'da bitirmiştir. Ona okul müsamerelerinde monologlar okuturlar ve o, büyük çocukların arasında kısa pantolonla futbol oynar. **(1922-1923 yılları.)** Sonra aile, Şeyh Said İsyanından hemen biraz önce Diyarbakır'dan İstanbul'a gelip Şehzadebaşı'na yerleşir. Vedat Günyol,

ilk Celâl Sahir Operetlerine yetişmiştir ve Şehzadebaşı'nın en civcivli, cümbüşlü yıllarıdır.

Onun dergi merakı da, sinemalarda bir derginin açtığı yarışma ile başlar. Artist resimlerini tanıma yarışmasında derece alan Vedat'ın adı dergide basılır ve kendisine armağan olarak, bir diş macunu ile fırça verilir. Gelenbevi Ortaokuluna yazdırmışlardır onu. Burada, birinci sınıftan üçüncü sınıfa kadar Tevfik İleri ile birliktedirler. İleri, matematikte öyle parlak öğrencidir ki, hoca ona, **«Kalk, bir de sen anlat!»** der. Adabı Muaşeret dersi veren bu matematik öğretmeni ile Müdür Yardımcısı Celâl Bey, ayakkabı nasıl boyanırdan saç nasıl taranıra kadar, her öğrenci üzerinde ayrı ayrı durarak ders verirler. Tabiiye öğretmeni o kadar nazik insandır ki, öğrencilerin susmaları için, hokkayı hafifce kürsüye vurur ancak.

Vedat Günyol da, arkadaşlarına tarih derslerinde kalkıp ders verir, ama **«tahrir»** görevlerini Bedri adlı bir arkadaşına yazdırır. Gençlik dönemidir; **«hâtıra defteri»** tutulur. Vedat Günyol, arkadaşlarının getirip önüne koyduğu bu defterlere ne yazacağını bir türlü bilemez. Ortaokul durumu budur. Ortanca abisi de aynı okuldadır. Okul bitince, bu abi, **«Ben Saint Benoit'ya gideceğim..»** diyor. Ne yapacağını bilemeyen Vedat, hadi bakalım, abisinin peşine takılıyor.

Tevfik İleri'nin burada çok ilginç bir durumu var; belki de bu çok zeki ve yetenekli insanın çıkmazlarını hazırlıyor. O zamanki yönteme göre, ortaokuldan sonra lise öğrenimi yapmadan, sınavla Üniversiteye **(daha doğrusu yüksek okullara)** öğrenci alınıyor ya? Tevfik İleri de matematik yeteneği dolayısıyla, lise öğrenimi yapmadan Mühendis Mektebine geçiyor. Zamanlı, sıralı bir hümanist kültürden yoksun kalıyor; bir sıçrama onun yetişme çağında boşluklar açmış oluyor.

Vedat Günyol dört yıllık spesiyali iki yılda bitirir ve

yedi yıl Saint Benoit'da okur. Bakaloryasını Galatasaray'da verir. **(Yıl 1934.)** Sinemalardan gelme gitar çalma merakı, İngilizce merakı ve bol roman okuma merakı hep Saint Benoit'dadır. Dedesi Ahmet Şükrü Efendi odasına kapanır, hatimler indirirdi; o da, kitaplığa kapanır, Paul Bourget'leri, Balzac'ları, Guy de Maupassant'ları ve bütün Fransız klâsiklerini okur.

Okul bir papaz okuludur, çağdaş edebiyattan zırnık koklatmamış, hep XIX. yüzyıl sonlarında kalınmıştır. Onun çağdaş edebiyat öğrenimi, ancak Hukuk Fakültesi bitip de Paris'e gittikten sonra başlar. Çalışkan ve kendi deyişiyle, **«inekleyen»** bir öğrencidir Günyol. Bütün derslerde ortanın üzerindedir. İlk felsefe merakı ise, ona, 12. sınıfta iken, şimdi İzmir'de arşövek **(Başpiskopos)** olan Mösyö Descuffi tarafından aşılanır. Bu adam sert adamdır ve halim-selim yaratılışlı Vedat Günyol bu katılıktan sonsuzca nefret duymuştur. Ama derslerde, davudî sesi ve geniş bilgisiyle karşısında bambaşka bir insan bulmuştur. Mösyö Descuffi aracılığı ile, romanların sınırını aşıp düşünce eylemine geçiş başgösterir.

Hukuk Fakültesi dönemi 1934-1936 yıllarıdır. Ve sonra Paris'e gider, 1937-1939 yılları Paris'te geçer. Paris Hukuk Fakültesi doktora bölümüne başlayıp, iktisat ve uluslararası hukuk sertifikaları alır. Halide Edip ve Doktor Adnan Adıvar'la tanışır orada. Adnan Bey bir öğrenci coşkusuyla Vedat Günyol'u alır, Brunschwik'in felsefe derslerine sektirmeden götürür. Halide Hanımla da, aksatmadan, konserlere giderler. Üç kişilik, içli ve sürekli bir dostluktur bu.

Savaşın eli kulağında — ha patladı ha patlayacakken, Günyol yurda dönmeğe karar verir. Cebinde metelik yoktur. Köstence'de kendine bir güverte bileti alabilir ancak. Karnı açlıktan guruldamaktadır. Ama elinde Roger Martin du Garde'ın **«1914 Yazı»** adlı romanı vardır, onu oku-

maktadır. Uzunca boylu bir güverte yolcusu, ona kendi böreğinden verir. Karnı doyan Günyol, güverteye kıvrılır uyur. Sabahleyin uyanınca bakar ki, o uyurken sırtına bir pardesü konulmuştur. Üşüdüğünü anlayıp pardesüyü üstüne koyan bu yabancı, uzun boylu genç adamla, vapurun burnunda, roman sorunları üzerinde derin bir sohbete dalarlar. Dünyanın **«halini ahvalini»** görüşürler. Ama garip bir şekilde, birbirlerine sormazlar kim olduklarını, tanışmadan ayrılırlar.

Aradan üç yıl geçmiştir, Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanında, New-Yok Fuarı'na katılacak Türk pavyonu için birtakım hazırlıklar yapılmaktadır, Vedat Günyol oraya bir mimar arkadaşını görmeye gitmiştir. Kapı birden açılır, o uzun boylu adam girer içeriye Girer, Günyol'u görür, boynuna sarılır: **«Ben şu karşıdaki odadayım, gel!»** der. Günyol sorar: **«Kimdir?»** diye. Derler ki:**«Abidin Dino'dur.»**

1939 yılında Avrupa dönüşü Vedat Günyol'u, Haydarpaşa Lisesi'nde 4 ay kadar Fransızca öğretmeni olarak görüyoruz. Sonra 2 yıl Hukuk Fakültesi'nde asistan adaylığı yaparken, Ali Fuat Başgil, Ebulûlâ Mardin ve Crosat'nın yanlarında çalışacaktır.

Peşinden, 1941-1944 yıllarını içine alan üç yıllık bir askerlik dönemi geliyor. Terhis olan Günyol. biraz da Adnan Ötüken'in zoruyla, Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü Klâsik Eserler Danışmanlığına, ayrıca, Ankara Gazi Lisesi Fransızca Öğretmenliğine atanır. Buna bir de Tercüme Börosu Üyeliğini eklemek gerek. Orhan Veli, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu, Sabahattin Ali, Yaşar Nabi **(ki, bir odada üç yıl burun buruna oturmuşlar, Başını işinden pek kaldırmayan Yaşar Nabi ile üç satır zor konuşmuşlardır),** Melih Cevdet ve Şahap Sıtkı hep oradadırlar. Bu görevler sanki Vedat Günyol'a yetmez; gönüllü olarak, üç yıl kadar da Hasanoğlan Köy Enstitü-

sü Fransızca Öğretmenliğini üzerine alır. Anlattığına göre, şimdi 25 yılı dolduran öğretmenlik mesleğinde yalnız bu Enstitüde gerçekten öğretmen olduğunu anlamış, mesleğe karşı büyük ilgi duymuş, ona candan bağlanmıştır. Çünkü çocuklar öğrenmeye doyamaz, gece yarıları gelir, ondan ders sorarlar.

1947 de Reşat Şemsettin Sirer herkesi atınca, Günyol öğretmenlikten ve Tercüme Bürosu'ndan istifa ederek, yarım kalan tezini tamamlamak üzere yeniden Paris'e gider. İki yıl daha kalır orada. **«Devletler Hukukunda Birey»** adlı tezini vererek, hukuk doktoru diplomasını alır.

1949 da avukatlık stajını yapar. Yeni İstanbul ve Milliyet gazetelerinde birer yıl çalışır. Gene 1949 da, Adnan Adıvar onu İslâm Ansiklopedisi yazı kuruluna alacak, Vedat burada 11 yıl kadar hizmet edecektir.

27 Mayıs Devrimi'nden sonra, Mahmutpaşa Ortaokuluna Fransızca öğretmeni olur. İki yıl burada geçer, Atatürk Erkek Lisesi'ne Fransızca öğretmeni olarak atanır.

Paris'te hukuk doktoru ünvanını kazanan Vedat Günyol, 1952 de, Rockfeller Vakfının çağrısı üzerine, Amerika'da Harward ve Columbia Üniversitelerinde 10 ay kadar **«Mukayeseli Edebiyat ve Eleştiri»** kurslarına devam etmiş, çok sevdiği arkadaşı Orhan Burian'ın ölümü dolayısıyla, kursu bırakıp yurda dönmüştür.

Onun YAZI HAYATINA GİRİŞİ, 23 yaşında, Hukuk Fakültesi öğrencisi bir delikanlı iken, Yücel dergisinin sahibi Muhtar Enata'yı tanımasıyla başlar **(1935).** Kendisinden bir sınıf ileride olan Enata ile, — o yıllarda üniversite öğrencileri yılda bir kampta eğitim görürdü —, aynı çadıra düşerler. Kişiliğini bulamamış Yücel dergisi sekizinci sayısındadır henüz, kırk ambar gibidir. Muhtar Enata, aralarında Yusuf Mardin'in de bulunduğu birkaç

arkadaşıyla çıkarmaktadır. Yücel'i. Amerikan Kolejini bitirenler her yıl resimli bir anı-dergi yayınlarlar; Kolejin son sınıfında bu iş Enata'ya verilince, onu öyle bir sarar ki, Hukuk Fakültesine başladıktan sonra da aynı çizgi üzerinde direnip, bir dergi çıkarmayı kurar. Yücel'in doğmasını sağlayan dürtü buradan gelir.

«Hâtıra Defteri»ne birkaç satır çırpıştırmasını bile beceremeyen Vedat Günyol'un o güne kadar yazı yazmak, çeviri yapmak aklının kıyısından geçmemiştir. Ama arkadaş hatırı kırılır şey midir? Enata'nın üstelemelerine dayanamayarak, Maupassant'dan **Vendetta** adlı hikâyeyi çevirir. Bu çeviriyi başka çeviriler izler. Daha ardından roman özet ve çözümlemeleri sökün eder. Ele alınan romanlar çoğunlukla yabancı yapıtlardır, ama bu özetlemeler dolayısıyla, yerli yapıtlar üzerinde eleştiriler yazmaya itelenmiş de olur. Daha öncesinde, Paul Bourget'nin ölümüyle ilgili olarak, birkaç yabancı kaynaktan yararlanmış, oldukça bilgiç bir eda ile bir yazı döşenmişti. Eski liseli bir arkadaşı bu tutumla alay edince, ikinci elden bilgilerle yazı döktürmenin yakışıksızlığını anlar ve ondan sonraki yazılarını, asıl kaynaklara inerek yazmayı yararlaştırır. Bu kararını, yerli yapıtlar üzerindeki incelemelerinde uygulamaya çalışır. Onun bu yolda ilk eleştirisi, 1940 da yazdığı **«Dile Gelseler»** adlı yazıdır. Eleştirisinde, Halide Edip'le Yakup Kadri'nin Kurtuluş Savaşı'nı anlatan romanlarını karşılaştırmış, yöntem olarak da Emile Faguet'nin yönteminden esinlenip yararlanmıştır.

Günyol Yücel'de önceleri ikinci plândaydı, işlere pek karışmıyordu. 1941'lerden sonradır ki, Orhan Burian ile birlikte ön plâna geçtiler. Hele 1950 de çıkan sekiz sayılık **«yeni seri»** leri hemen hemen tek başına, Ali Canadan, A. Teleme, Y. Dilli, O. Işık, Gündat gibi takma adlar da kullanıp, yazılar ve çevirilerle doldurarak, Vedat Günyol sürdürüp götürmüşler demek doğru olur.

Onun dergiciliği bu kadarla da kalmıyor: 1941 de, büyük karikatürcü Cemal Nadir'le birlikte, haftalık ARKADAŞ adlı çocuk dergisini yayımlıyorlar. On yedi sayıdan sonra Günyol askere gidiyor, dergi kapanıyor. 1949 da, bu sefer de Muhtar Enata ile birlikte, BİZİM DÜNYA adlı, küçük boy bir seçmeler dergisi yayımlıyor.

1951 den sonra Muhtar Enata Yücel dergisini kapatmıştı. Orhan Burian'la yeni bir dergi çıkarmayı kararlaştırdılar. Sonradan önüne **«yeni»** sözcüğü eklenen **«UFUKLAR»** da böyle doğdu işte. Başlangıçta Seniha Bedri Göknil, Muhtar Enata, Orhan Burian ve Vedat Günyol, 250 şer lira denkleştirip koydular ortaya. Derginin yazılarını Orhan Burian Ankara'dan yolluyor, Vedat Günyol İstanbul'da basıyordu. Yazık ki, mide kanserine tutulan Orhan Burian hastaneye kaldırılmıştır ve iyileşmeyecektir. Elindeki avcundaki bin lirayı, **«Günyol bu parayla Ufuklar'ı çıkarsın..»** diye vasiyet eder.

«Yeni Ufuklar» da, 15 yıldır, hiç aksamasız, çıkar durur böyle. Kapak içi yazısı hiç değişmeden: **«Aylık sanat düşün dergisi — Kurucusu: Orhan Burian.»** Altta küçük bir not sadece: **«Bu sayıyı hazırlayan: Vedat Günyol.»**

Düşünce özgürlüğünün tepesinde kara bulutlar dolaştığı bir sırada, zamanın Cumhurbaşkanına açık mektup yazmaktan hiç çekinmeyen yürekli aydın Orhan Burian, 5 Mayıs 1953 günü Ankara'da öldü.

Yıl 1964. Çan Yayınları arasında Burian'ın **«Denemeler Eleştiriler»** adlı bir kitabı çıkmıştır. Bu kitap elden ele dolaşmalı, eli kalem tutanlar yazmalı, konuşmaktan hoşlananlar bol bol konuşmalıydı. Vedat Günyol çok iyi düşünmüş ve kitabın başına, Burian'ın **«Anış»** adlı şu kısacık, ama içi dopdolu yazısını koymuştur:

«Ölülerini kim anmak istememiştir ki. Ama içte duyulan bu anmak isteği nereden geliyor? Gerçekten an-

mak, sanırım ki, sevmekten başka bir şey değil. Çünkü sevmek bir hatırayı hiç ayrılmamacasına içinde yaşar tutmaktır. Neye sevgimiz varsa o içimizde yaşıyor demektir. Böylece, ancak içimizde yaşıyan şeyler sevdiğimiz şeyler oluyor. O halde anmak ne diye? Eğer sevgimiz yaşıyorsa, o içimizde ve taze demektir. İnsan sevdiği kadar, diri ölü, sevdiğini hep anıyordur. Yok eğer sevgi içimizde yaşamıyorsa o vakit de bütün çırpınışlar boşunadır: Zorla dirilmez; sever görünmek sahteliğine düşeriz; dostluk çabasıyla sahte oluruz. Gerçekten sevdiklerimizde, ölmeyen, içimizde hep yaşayacak yanlar bulalım ki onlar her zaman anılsınlar. Yoksa anma törenleri, yaslar boştur. Hele yas küfürdür de; çünkü ölen bir şey için acınmadır. Oysa sevgimiz sürdükçe ölen bir şey yoktur. Sevgimiz unutulduktan sonra ise bir şey sağ kalmamıştır. Ölenlerimiz unutuldukları gün ilk ve son defa ölürler. Ölülerimiz için anma ve yaslanma törenlerinden vazgeçelim. Yaşıyan yanlarını bilmek ve sevmek, onlarla ayrılmamacasına beraber olmak demektir.»

Yeni Ufuklar'ın ek yayını olan ÇAN YAYINLARI'nı ise, Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte kurmuşlardır. Şimdiye dek 39 kitap yayınlandı. Dergilerde, gazetelerde kalmak etken olmamak, kaynayıp gitmektir bir bakıma. Bir gazete okunup atılmamış, eskiciye satılmamış olacak; bir dergi uzun yıllar saklanacak, birisinin eline geçecek, o da meraklanıp okuyacak.. güç şey, hem de raslantılara bağlı. Şanssızlık. Neyse ki bu yayınlara yakında, kendi adına hiç kitap çıkarmamış olan Vedat Günyol'un, altına «eleştiriler» sözcüğünü ekleyip eklememekte duraksadığı, hani bundan o kadar çekindiği «**DİLE GELSELER**» adlı ilk kitabı ile, 1965-1966 da yazdıklarını bir araya getiren «**YENİ TÜRKİYE ARDINDA**» adlı ikinci kitabı katılabildi. Çan Yayınları, işe, 1959 da Ferit Edgü'nün «**Kaçkınlar**»ıyla **(hikâyeler)** başlamıştı. Giderek Camus'den, Kaf-

ka'dan, Sartre'dan çevirilere yöneldi. Oradan, Fransızca kadar İngilizce ve İtalyanca da bilmenin olanakları ile, Bertrand Russell'lara, Tommaso Campanella'lara da uzandı. Son yılların tartışılan, öğrenilmek istenen toplum ve düşünce sorunlarının ilk kaynaklarını, ilk temsilcilerini tanıtacaktı. Gracchus Babeuf'ün **«Devrim Yazıları»** yüzünden başı derde girdi Can Yayınlarının. Eyuboğlu ile Günyol, çağımızdan 150 yıl önce yazılmış bu yazılar uğruna ağırcezaya verildiler. Epey bir taşındılar mahkemeye, sonunda beraat ettiler.

Vedat Günyol'un bugün sıkı sıkıya bağlı olduğu ve sanat anlayışına da yansıttığı toplumcu düşünceleriyle inanışlarının tohumlarını ortaokul sıralarında okuduğu edebiyat derslerinde aramalıyız. Yazımızın başlarında da belirttiğimiz gibi, daha çocukluk çağındayken çevresinde horlanan, tartaklanan, insanlık onurları ayaklar altına alınan evlâtlıklara, ahretliklere karşı içinde uyanan derin acıma duygusu, onu sonradan lise ve üniversite yıllarında duygusal bir toplumculuğa götüren başlıca bir iti olmuştur. Paris'te izlediği ekonomik doktrinler tarihi ve bu arada utopyalarla ilgili doktora kurslarının çekiciliği, ondaki toplumcu eğilime, duygusallık yanında bir de bilimsel bir katkı getirmişti. Ortaokuldayken okuduğu Süleyman Şevket'in **«Güzel Yazılar»**ındaki kimi parçalar onun üzerinde derin izler bırakmıştır. Bunlardan biri, hayatlarının en mutlu günlerini anlatan yoksul çocukların şaşırtıcı, çarpıcı iç dökmelerini veriyordu.

Örneğin, bu çocuklardan biri, en mutlu gününü babasının ölüm gününe bağlamaktaydı. Çünkü o gün, komşular ölü evine yemek yollamışlar ve çocuk da havatında ilk defa doyasıya yemek yiyebilmişti. Bu yoksulluğun, yoksulluktan öte kapkara sefaletin, insana babasının ölümünü bile mutlu bir olay saydıracak korkunç yıkımı kar-

şısında, küçük Vedat boydan boya ürperip sarsılmıştır. Edebiyat tarihi derslerinde, Namık Kemal'in hayatıyla ilgili bir bölüm de, onun ruhsal yapısının etkilenişini göstermek ve açıklamak bakımından işimize yarayabilir. Bu olay, Namık Kemal'in Avrupa'ya kaçışı, Abdülhamit zorbalığı ile savaşması, zindanlara atılmasıyla ilgili değildir. Küçük bir anıdır sadece. Namık Kemal, bir geyik avında vurulan zavallı bir geyiğin **(ya da ceylânın)** can çekişirken acıklı acıklı bakışını anlatmıştır. Ama o ne anlatıştır ki, Vedat Günyol'un çocukken gördükleriyle yakın paraleller kurar, titretir içini. O gün bugün, insafsızlara, insan ve hayvan avcılarına, yetim hakkı yiyenlere, halkı sömürenlere ve onların uşaklarına karşı duyduğu tiksintiyi bir kere daha dile getirip, Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi denildiği yerde, aklına ilkin, «**Köpektir zevk alan sayyad-ı bi insafa hizmetten..**» dizelerinin gelmesine yol açar.

Ortaokul sıralarındayken okuduğu kitaplar arasına, o içten anlatımıyla, Ahmet Rasim'in «**Falaka**» **(1927)** adlı kitabının da girdiğini ve Günyol'u gerçekten etkilediğini belirtmeliyiz. Küçük Ahmet Rasim, daha yeni başladığı Hafızpaşa Mahalle Okulu'nda, bir gün korkunç bir falaka dayağı ile karşılaşır. Küçük bir çocuğu falakaya yatırmışlar, kıyasıya vurmaktaydılar Bu korkunç, bu vahşi dayak sahnesi karşısında paniğe kapılıp, ağlaya ağlaya evine kaçan Rasim, bir daha okula gitmeyecektir. Ama eniştesi **(iri yarı gövdesiyle mahallede herkesi yıldırmış olan Miralay Lâz Mehmet)**, hoca Hafız İsmail'den, Rasim'i dövmeyeceği yolunda söz alır. Küçük Ahmet Rasim neylesin ki okula gitmek, hem de o okula gitmek zorundadır. Arap sütninesi onu avutmak için: «**Beyefendi hocaya tembih etmiş, seni dövmeyecek, hem de yanıbaşında oturtacak..**» dediği zaman, onun içinde, ancak bilge kişilerin duyup düşünebilecekleri çapta bir ahlâk kuralı niteliği taşıyan şu insanca tepki başgösterir: «**Eyvahlar olsun!**

Hem kadın, hem de arap aklı! Bilmiyor ki, dayak yiyenleri seyretmek de, hemen hemen, dayak demektir.»

Bilinçte birken ikileşmek, ikiyken dörtleşmek ve böyle böyle, bütün bir topluma, bütün bir toplumdan bütün bir insanlığa yayılmak diye bir esneklik, bir büyüme ve çoğaltış yeteneği vardır ya? bu öyküler besler Günyol'un bilincini, bunlarla yayılır algısı insanlık üzerine. O artık nerde bir yolsuzluk, bir haksızlık görse, bunu kendine yapılmış sayacaktır.

Vedat Günyol'un, eleştiride nesnel olmağa özenmekle birlikte, öznel bir tutumu vardır, denilebilir. O, daha çok, dikkatli ve zeki bir okuyucu olarak, herhangi bir yapıt üzerinde izlenimlerini, genellikle toplumsal açıdan değerlendirmelere başvurarak vermeğe yönelir. Kendisine **«izlenimci»** sıfatını yakıştırdığınız zaman, bundan hiç de alınmaz ve üzerinde konuşmaya değer saydığı yapıtları okuyuculara tanıtmaktan öte bir savı olmadığını, sanatçıya yol gösterecek yetiye zaten ulaşamamış olduğunu ileri sürer.

«Bunu eleştiriyi ciddiye almadığımdan değil, tam tersine, fazlasıyla ciddiye aldığımdan böyle söylüyorum..» der. **«Çünkü; eleştirmen olabilmek için insanın engin bir kültürü. sanat eğitimi olması gerekir. Oysa, ben kendimi alaydan yetişmeler arasında görmekteyim.»**

Alçakgönüllülük, kimi yerde, tersine dönüşmüş bir gururdur. Ama Vedat Günyol'a **«gurur»** kadar sapa gelecek bir söz daha tasarlanamaz. Aslına bakarsanız, tanıttığı bir yazarın herhangi bir yapıtını hemen hiçbir zaman tek başına ele almamıştır o. Bir romancının, bir hikâyecinin yeni bir kitabını eleştirirken, eski kitaplarıyla karşılaştırmış, ne yanlarıyla ileri gittiğini, ne yanlarıyla geride kaldığını, kendi kendini aşma çabalarını, ya da, kendini tekrarları açıklamaya yönelmiştir. Yazarın sanat

ve dünya görüşünü kavramaya çalışarak, onu bir de bu açıdan irdelemiştir. Dünya görüşü bakımından **«kafasına uygun»** olmayan yazarları, doğrusu, pek tutmamış ve sevmemiştir.

Birinci sözümüze örnek: **«Buyrukçu, bundan yedi sekiz yıl önce, Yeditepe dergisinde çıkan ilk hikâyelerinde, yalnız dış gözlem bilinciyle, yaşanmışı sıcağı sıcağına vermeğe çalışan bir sanatçı olarak görünmüştü: Birtakım insanların, toplum düzensizliğinden doğan dertlerini duyurmağa çalışan bir sanatçı. Bu ilk hikâyelerinde, toplumu dertlerini etinde, kemiğinde, yüreğinde duyup yaşayan ve sonunda bu dertler içinde eriyen sanatçılar gibi, Buyrukçu da röportaja kaçıyordu. (Korkunun Parmakları adlı kitabında yer alan hikâyelerde ise,) Buyrukçu, gerçeküstücülerin tersine, kişilerinin mantığı aşan, saçma davranışlarının nedenlerini de veriyor. Yani, gerçekten gerçeküstüne geçişi bir mantığa bağlıyor; bu geçişte âdeta bir ayarlama yapıyor. Oysa, gerçeküstücülerde böyle bir geçiş mantığı, bir ayarlama yok. Bilinçaltı dünyası onlarca gerçeğin tâ kendisidir çünkü. Bu karma biçim Buyrukçu'nun iyiliğine mi, kötülüğüne mi? Bence iyiliğine olmuş.»** — Dile Gelseler, **«Dıştan İçe»**, s. 227. —

İkinci sözümüze örnek: **«...topluma ayna tutanlarla ışık tutanların yanında, bir de toplumu karartanlar diye bir bölük sanatçıya yer vermeliyiz. Bu bölüğe, aklın gücünü küçümseyen, karanlık bir dünya özlemiyle kendilerinden geçen birtakım sanatçılar girmektedir. Noralyanın Koltuğu ile karanlıklarda nur arayan Peyami Safa'yı bir büyük, daha doğrusu bir kalabalık taşra ailesinin çöküntüsü karşısında tekke medeniyetinin eşiğine sığınan Büyük Aile yazarı Samet Ağaoğlu'nu, bir de geçmişin döküntülerinden ruhuna gençlik aşısı yapmaya çalışan Abdülhak Şinasi Hisar'ı bu bölüğün öncü ve demirbaşı olarak sayabiliriz.»** — Dile Gelseler, **«Topluma Ayna Tutan-**

larla Işık Tutanlar», s, 168 — Ayrıca, kitaptaki şu yazılar da bizi doğrulayacaktır: **«Tereddütten Hurafeye», «Geçmişe Konan Bellek», «Abdülhak Ş. Hisar Ya da Manevî Romatizma», «Kısır Döl».**

Şu da var ki, Günyol'da bir yapıtı toplumsal açıdan değerlendirme eğiliminin ağır bastığını rahatlıkla söylüyoruz da, buna karşılık, estetik kurallara ve ölçütlere gereken önemi vermediğini, aynı titizlikle bunlar üzerinde de durmadığını pek o kadar rahat söyleyemiyoruz. Çünkü, sanat anlayışına ve dünya görüşüne yaklaşık bulduğu yapıtlarla yazarları, ayrıntılara inerek incelemekten geri kalmadığı, bunlarda rasladığı eksikleri göstermekten çekinmediği eleştirileri de vardır. Dileyen, **«Sabahattin Ali'nin Hikâyeciliği ve Romancılığı»** ile **«Kıyaslama yoluyla Sabahattin Ali'nin Sanatı»** adlı yazıları okuduğu zaman, pek yanılmadığımızı, Günyol'un, bu sanatçımızın yapıtlarına doğru tanımalar koyduğunu kabul edecektir. Ama biz burada başka bir yazı örneğine el atacağız:

«Başta Orhan Kemal olmak üzere, bir bölük sanatçı, fantezilerini işletmeden, gâh sevgiyle, gâh öfkeyle dış gerçeği veriyor. Gâh nedenlerine götürerek, gâh götürmiyerek. Bu ara Orhan Kemal'in kuru röportaj'a gittiği de oluyor. Toplumsal kaygılar içinde kendini kaybetmediği zamanlarsa aynı Orhan Kemal, Gerçeğe belli bir açıdan baktığı, hele eserini bir tragedya gibi kurduğu zaman, en iyi Türk romanlarından biri olan Bereketli Topraklar Üzerinde'yi verebiliyor. Orhan Kemal'in yanında, gerçeği olduğu gibi yansıtma sanatı, ayrı üslûp ve edada, gerek röportaj kılığında, gerek başka biçimlerde, uzun yıllar hikâyecilerin tuttuğu başlıca yol oluyor. S. Kocagöz, K. Bilbaşar, B.S. Kunt, U.N. Yiğiter, H. Aytekin, İ. Tarus, Y. Kemal, F. Baykurt, M. Buyrukçu, K. Tahir gibi sanatçıların geliştirdiği bu tür yanında her ne kadar başka türler

de gelişmekteyse de, salt toplumsal gerçekçilik ağır basıyor. Terazinin kefesini, ne koyu toplumsal tutkularına rağmen gerçekleri öznel ve ozanca bir özden ayırmayan Sait Faik, ne çocukluk anılarına gömülen Oktay Akbal, ne geçmişteki anılarla avunan Z.O. Saba, ne karanlık ruhların korkunç dehlizlerinde yalnızlığına devâ arayan Samet Ağaoğlu dengeye getirebiliyor, ne de 1912'lerden bu yana, hayatın ufak tefek kaygılarında, hazlarında, lezzetlerinde direnen, birer anlayışı yankıladığı için devlet dairelerinden kahve şakalarına kadar her türlü çevrelere, konulara dalıp çıkan, aına yine de bize bir düşünce ufku veremeyen M.Ş. Esendal.

İşte, bugünkü hikâyecilerimizde belirmeye başlayan gerçeküstüne, iç gerçeklere kayma eğilimi, ağır basan dış gerçekçiliğe karşı duyulan kanıksamanın bir sonucudur. Sade bu mu? Değil. Bu kanıksamanın derinlerinde, akla olan inancın sarsılması gibi, bütün insanlara yön gösterecek ortak bir ışık yokluğu gibi, hayatın akışını bilinmeyene, dış gerçeklerin ötesine, kişisel kaygılara götüren daha köklü nedenler de var.

Dış gerçeklerden kaçış çığırının başında Abdullah Efendinin Rüyaları (1943) adlı eseriyle Ahmet Hamdi Tanpınar'ı görüyoruz. Tanpınar'dan sonra, Sait Faik «Kırlangıç Yuvasındaki Kadın» (Son Kuşlar — 1952) adlı hikâyesiyle dış gerçeğin mantığını kırıp fantezi dünyasına girmişti. Sait Faik'in yanında, Attilâ İlhan'ın da tabiî olayların mantığını sarstığını görüyoruz. Bir biçim kaygısıyla başlayıp dış ve iç gerçeği mutlu bir terkipte işleyen Ferit Edgü ile gelişen bu eğilim, Feyyaz Kayacan'la daha atak bir biçime dökülmüş bulunuyor. Yenilik dergisinde «Sığınak Hikâyeleri» başlığı altında yayınladığı hikâyeleriyle Feyyaz Kayacan, bize sürrealist çığırın derli toplu, kuruluşundan dilinin işlenişine kadar yepyeni örneğini

vermiş oluyor.» — Dile Gelseler: **«Dış Gerçekten Gerçek-üstüne Doğru»,** s. **169.** —

Vedat Günyol, bizlere, 1956 larda, **«Düzme ve Gerçek Memleket Hikâyeleri»**nin hangileri olduğunu, yazarlarıyla birlikte tanıtacak — Bk. anılan kitabın 157-164. sayfaları —; **Nabi Zade Nâzım'dan bu yana, Refik Halit başta olmak üzere, köy ilçe konularını işleyen sayısız hikâyeciler, hep «mesele» lerin zoruyla, «mesele»lerin mantığına uygun düzme hikâyeler yazmaktan öteye geçemediler. Ancak, Fakir Baykurt gibi, Yaşar Kemal gibi köyün içinden çıkmış, ya da köyde yaşamış gerçekçi sanatçılarla, 67 yıl önce Nabi Zade Nâzım'ın başladığı gerçekçi hikâye çeşidi yeniden işlenip Kemal Tahir'le olgunluğa ulaşmıştır»** derken, köy ya da Köy Enstitülerinden çıkma yazarlara bir öncülük tanımak ve onları sevgiyle anabilmek amacıyla, gerçekçi hikâyeci olma koşullarını azıcık gözden kaçmayacak; hele, akımı **«olgunluğa ulaştıran»** Kemal Tahir'in köyle hiçbir alışverişi bulunmadığı yolundaki direnişini — Bk. **«Beş Romancı Tartışıyor»,** s. 11 — duymazlıktan gelecektri.

Böylesine unutkanlıklarla zorlamalara; çoğu eleştirilerinde, ele aldığı yapıt dolayısıyla kendi toplumsal kaygılarını dile getirmeye çalışış, bir çeşit eleştiri-deneme'ye kayış, her çeşit eleştirmenlik savını bir yana bırakış, kafasına ve içine doğduğu gibi yazış ve ilgili olduğu konular arasında dolaşmayı öne alışın kanıtlarına; 1961 de Yeni Ufuklar'da yayınlanan **«Çağdaş Türk Edebiyatı»** adlı uzun incelemede de rastlıyoruz. Köy çıkışlı yazarlardan esirgenmeyen sevgi ve ilgi, aşağı yukarı, Yücel ve Yeni Ufuklar dergileri çevresinde yetişmiş ozanlarla yazarlardan da esirgenmezken, bu incelemede, Edip Cansever, Sezai Karakoç, Turgut Uyar ve Ece Ayhan gibi ozanların — Bk. Papirüs, sayı 4, s. 48 —; Yusuf Atılgan, Bilge Karasu, Onat Kutlar, Vus'at O. Bener, Adnan Özyalçıner, Nezihe

Meriç, Leylâ Erbil.. gibi roman, hikâye yazarlarının anılmaksızın unutulduklarını görürüz. Yücel dergisinin Kasım/1955 sayısında, «**En güzel zamanımız ya hayalimizde atiyi kurduğumuz, ya hafızamızda maziye koıduğumuz zamandır**» diyen Abdülhak Şinasi Hisar'ı, yüzü hep geçmişe dönük olduğundan ötürü kınayan bir yazı ile birlikte — Bk. «**Manevî Romatizma**» —, o zamanlar kimseye pek bir şey söylemeyen Franz Kafka'nın «**Değişim**» adlı uzun hikâyesinden çevirdiği ilginç bir parçayı okuruz. Ya, «**Yabancı**»nın olağanüstü başarılı çevirisi?

İşte bu tutumlarında, bir ülkü adamı olduğu kadar da bir gönül adamı, hem nesnel, hem öznel davranan bir eleştirmendir Vedat Günyol. «**Dile Gelseler**» adlı kitabı, 1940 yılından başlamış yazılarla 1960'a gelir ve orada durur. Oysa, «**Topal Koşma**» adlı yazısıyla **(1957)** Nezihe Meriç'in sanatını, «**Dıştan İç'e**» ile Muzaffer Buyrukçu hikâyeciliğini **(1959)**, «**Şiirli, Büyülü**» yazısıyla **(1960)** Onat Kutlar'ın masal öğeleri ve düş mantığına giren yepyeni anlatımını, en belirgin yanlarıyla kavrayıp açıklamıştı. Vedat Günyol'un eleştiri türünde daha açılması, yayılması, son uçlara doğru gitmesi bekleniyordu; onda, yokumsadığı sanat kültürü-eğitimi, sanat beğenisi, bir eleştirmen için çok gerekli sezgi gücü, açık, yalın bir dil, kimi yerde ve zamanda öznelliğe kaymasına karşın gene de işlediği konuyu en ilginç noktalarından yakalamasını bilen bir ustalık vardı; 1960'tan sonra edebiyat alanından uzaklaşması, bir bakıma, eleştiri türünün boşluklarını çoğalttı.

Yukarıda «**unutkanlık, zorlama**» diye nitelendirdiğimiz şeyler, bir iki yabancı dili çok iyi bilen kimi kalburüstü aydınlarımız gibi Vedat Günyol'un da, Batı sanatıyla kültürünü en son verilerine kadar dikkatle izleyişine, ama zaman ayırıp da aynı dikkat ve titizlikle Türk edebiyatını, şiiri romanı ve hikâyesiyle izleyemeyişine bağlana-

bilir. Bu eleştirilerin yazıldığı 1940-1960 yıllarında, toplumcu aydınların birçoğu, özel bilgi ve eğilimlerinden uzağa düşerek edebiyata kapılanmışlardı; bir roman, bir hikâye, ya da bir şiir, onlara, toplumcu görüşlerini açıklamak, içlerini dökmek, yol göstermek, uyarıcı rollerini bu kanalla dile getirmek.. gibi tatlı fırsatlar verebiliyordu, diyebiliriz. 27 Mayıs devrimiyle gelen düşünce özgürlüğü, şimdilerde tam yeterli olmasa bile, hâlâ ve hâlâ bu özgürlüğün savaşı sürse bile, sanat adamıyla bilim ve düşünce adamının yollarının ayrılmasına ,makale fıkra konularıyla sanat sorunlarının ayrı uğraşılar olduğunun kavranılmasına yaramıştır, diyebiliriz.

Bu bakımdan, Vedat Günyol'un roman çevirilerinden toplumsal yapıtlar çevirmeye yönelişini raslantıya bağlayamadığımız gibi, 1960 yılından bu yana, eleştiri türünden adamakıllı uzaklaşıp toplum sorunlarını, yurtyönetemi (politika) sorunlarını parmağına dolayan deneme türünde karar kılmasını da raslantıya bağlıyamayız. Nitekim, **YENİ TÜRKİYE ARDINDA»** adlı kitabında topladığı denemeleri, onun düşünür yanını daha çok okşayıp karşılar gibidir. Öyle görülüyor ki, ya genel sanat, ya toplum sorunları üzerinde diyeceklerini, herhangi bir sanat yapıtını araya sokmaksızın, dolaysızca açıklama olanağını, şimdi eskisinden daha çok elinde tutmaktadır. Ancak, bu türdeki yazıları da pek uzun kaçmadan, kısa oluyor genellikle. Söyleyeceklerini eveleyip gevelemeden hemen söyleyip bırakıvermeğe yöneliyor. Çünkü Günyol'a göre, koca Yunus'un dediği gibi: **«Az söz erin sözüdür — Çok söz hayvan yüküdür.»** İnsan ömrü kısa, söylevlerse çok uzun oluyor. Dolayısıyla, az sözle söylenmeyen söz, söylenmeye bile değmez.

Kadıköy : 15 Ekim 1966.

RASİH GÜRAN

Beyoğlu'nun göbeğinde bir **«Şık Sineması»** vardı, **«Aynalı Sinema»** da derlerdi. Eski bir sürtük gibi şıklığı kalmamış, son yıllarında iyice düşmüş, genç oğlanların, kabadayıların uğrak yeri olmuştu. Yıl ya 1941, ya 1942; İstanbul'un üzerine, saldırdığı şehirlere canavar düdüklü 500 uçakla saldıran Hitler Almanyasının karabasanı çökmüş ve Türkiye'yi aldıkları zaman Ortadoğu için merkez olacak Ayaspaşa'daki Alman Konsolosluğu'nun ta tepesinde, gamalı haç bayrağı dalgalanıyor. Şık Sineması'na girdim. Henry Fonda'nın bir filmi oynuyordu. Film bitti, böyle bir film seyrettiğime inanamıyordum: Yoksul Amerikalının Kaliforniya topraklarına, dökülen bir araba ile göçünü, orada, portakal bahçeleri sahiplerince kiralanmış **«polis»** görevlileri ile aç halkın çatışmalarını gösteriyordu film. Haksızlığa karşı dövüşen Henry Fonda, ailesinden kopuyor, artık bilinçli bir insan olarak, nerede haksızlık varsa savaşmak üzere, ışıklı bir tepeye doğru tırmanıyordu.

Bir, iki yıl sonra ben onun romanını okudum, adı **«GAZAP ÜZÜMLERİ»** idi, çeviren de Rasih Güran. Pek az romanı iki kere okumuşumdur, bunlardan biridir **«Gazap Üzümleri».**

Şimdi Rasih Güran bana yazar ki, **«Edebiyat Dostları adlı kitabınıza koymak üzere kendi biyografimle ilgili olarak sorduğunuz sorulara cevap vermeden önce, bir an, gerçekten böyle bir «dost» olup olmadığımı düşündüm ve olmadığım sonucuna vardım. Çünkü yaşım 55'i geçtiği**

halde gerçekten edebiyatla ilgilenmeli, toplum promlemlerinin dışında bir de «edebiyat» olduğunu öğrenmeli, şunun şurasında 10-15 yıl kadar bir şey oluyor. Bu bakımdan, yaşamının büyük bir kısmını «edebiyat»ı hor görerek geçirmiş bir adamın «edebiyat dostları» arasında değil, olsa olsa «edebiyat düşmanları» arasında yeri olması gerekir kanısındayım.

Beni seçmiş olmanıza başka bir itirazım daha var; bir insanın kendisine «edebiyat dostu» diyebilmesi için dünyadaki ve yurttaki çeşitli edebiyat akımlarını yakından izlemesi gerekir. Oysa ben, bir yola saptım mı ötekilere boş verecek kadar tembelim. Son yıllarda, bir ara beni etkileyen Faulkner'ın, Beckett'in, İonesco'nun, Camus'nün dışında pek bir şey bildiğimi iddia edemem. Türkiye'deki akımları da ancak «Memet Fuat'ın Seçtikleri»nden izleyebiliyorum. Çeviri ile hayatımı kazanmak zorunda olmam ve bu yüzden bütün gün çeviri yapmam, çeşitli akımları — varsa — sürekli olarak izlememe imkân bırakmıyor. Yazılı bir şey gördüğüm yerden kaçıyorum. Bu bakımdan da, pek «edebiyat dostu» sayılamam.

Bütün itirazlarıma karşın beni gene de «edebiyat dostu» sayacak olursanız, o zaman «resim dostu», «telefon dostu», «uçak dostu», «nakliye dostu», «fotoğraf dostu» vb. de saymanız gerekecektir. Hem de daha çok saymanız gerekecektir. Çünkü hayatımda bunlarla edebiyattan daha çok ilgilendim. Bu bakımdan, edebiyatla dostluğum bunların yanında dostluk bile sayılmaz.»

Rasim Güran böyle söylüyordu; edebiyatla ilgili iki satırlık yazının üstüne oturup, yazarları elma ve armut olarak ikiye bölüp, armutları kendine alıkoyup eleştirmen geçinenlerin yanında, aşırı bir alçakgönüllülük, ya da içtenlikle. Güran'ın sanat ve felsefesinin en güzel özeti, «**Yeni Dergi**»nin 12. sayısında yayınlanmıştı: «**Toplumculuğun temeli, eninde sonunda sosyal adalet, insanlık, kar-**

deşlik, doğruluk vb. gibi insanlığın yarattığı, geliştirdiği ve boyuna gerçekleştirmeye çalıştığı değerlere dayanır. Toplumcu politika bu değerlerin gerçekleştirilmesi için yapılan savaştan başka bir şey değildir. Politika, her şeyden önce bir eylem olduğundan, sık sık bu soyut değerlerin dışına çıkmak, onları «kuramsal» bularak harcamak zorunda kalır. Sanat ise, bu değerlerden kolay kolay vazgeçemez. Çünkü sanat, o zaman varlığının temeli olan iki öğeden birini, EVRENSELİ, yitirmiş olur.

Sanatın görevi, başta Spinoza olmak üzere, birçok düşünürlerin tanımladığı gibi, özelin içinde evrenseli, evrenselin içinde özeli, soyutun içinde somutu, geçicinin içinde ölümsüzü görmektir. (..) Bu bakımdan, sanat günlük politika içinde kalmaz kalamaz. Dahası, en kritik zamanlar» da «en son kıyılacak değerleri» savaşa sürmez; tersine, bunları her zaman gözönünde tutar, yaşatır. «Kritik zamanlar»da en keskin şekilde ortaya çıkan evrensel ve özel, ölümsüz ve geçici çatışması, sanatın konusunu oluşturan tragedyanın ta kendisidir. (..) Böylelikle, Solohof'un romanları en «kritik zamanlar»da yazılmış oldukları halde, evrensel değerleri, insan ve ahlâk sevgisini ön plânda tuttuğu için, o sıralarda sanatı parti emrine kayıtsız şartsız veren kişiliksiz sanatçılardan daha yararlı ve uyarıcı olmuştur.»

Güran, çok işlenmiş üslûbu ile, inceliklere saptığı zaman kesinleşmektedir: «**Annemin ve babamın Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının yıktığı Osmanlı bürokrat ailelerden geldiğini söylemek yeter mi, bilmiyorum. Yoksa adlarını da vermek, hayatlarını da mı anlatmak gerek? Ama bence yeter bu kadarı. Çünkü bu ailelerin Abdülhamit zamanında konaklarda nasıl yaşadıklarını, Meşrutiyetten sonra nasıl bocaladıklarını, bu konaklarda yetişen genç kuşakların nasıl birer Beyoğlu ve Paris ihtilâlcileri**

olduklarını, bu sayede Meşrutiyette de külâh kaptıklarını, İttihatçı olduklarını, İkinci Dünya Savaşında nasıl birer Alman hayranı kesildiklerini ve bunu milliyetçilik saydıklarını, sonra Almanya ile birlikte nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nu çökerttiklerini ve son çare olarak da Kurtuluş Savaşına şöylece bir yapışıp, nasıl paçayı gene kurtardıklarını hepimiz biliyoruz. Onun için, yetiştiğim ortamı anlatmaya kalkışmak, hikâyeleri hemen hemen insanı artık sıkacak kadar birbirinin aynı olan bu ailelerin başından geçenleri bir daha tekrarlamaktan başka bir şey olmayacak. Sonra şunu da itiraf etmeliyim ki, iki savaş içinde yıkılan bir toplumda günden güne çöken bir ailenin traji-komik yaşamını bugün uzun uzadıya anlatırsam, belki de yaşım ilerlemiş olduğu için, o günlere özlem duymaktan ve günün turistik modasına uymaktan korkarım. Oysa, o toplumu da, o aileleri de yaratanlardan çok küçükken yabancılaşmış, bütün ömrünce o günleri unutmak, geride bırakmak istemiş ve yalnızca ileriye gözümü dikmişimdir. Bu bakımdan, bugün onları bu vesile ile de olsa hatırlamak hem güç hem de üzücüdür. Ayrıca, bu kadar uzun bir unutmadan sonra, anlatacağım olayları uydurmam da pekâlâ mümkündür. Bununla birlikte, işte size, bir kısmı bana anlatılmış, bir kısmı da kafamda yer etmiş birkaç sahne :

Balkan Savaşı sırasında yığınlar halinde İstanbul'a kaçan Rumeli köylüleri İstanbul sokaklarını doldurmuş, aç bilâç geziyor, sokaklarda yatıp kalkıyor, dileniyorlarmış. Birbirini izleyen yıkımlardan — bu arada ben doğmuşum — annemin sütü kaçmış. Süt satılmıyormuş. Onun için sokakta çocuklu gördükleri muhacirleri çağırıp, eline birkaç kuruş verip, beni biraz emzirtirlermiş. Bu yüzden, emdiğim sütlerin ve sütannelerimin haddi hesabı yokmuş. Sonradan, aile içinde ne vakit kötü bir şey yapsam, «sü-

tümün bozukluğu» yarı alaylı bir şekilde her zaman yüzüme vurulurdu.

İkinci anım da «seferberlik» sırasında içinden çöpler çıkan kara ekmeği almak için fırının önünde saatlerce beklememdir. Hesapça, o sırada 4-5 yaşında olacağım.

Şimdi daha yakın anılara geliyoruz. Bunları daha iyi hatırlıyorum :

Babam mülkiye kaymakamıdır ve hep dışarlardadır. Kendisini hiç tanımıyorum. Yalnız Şam'da, Cebeldürüz Kaymakamı olduğunu biliyorum. Savaş bitmiş, İstanbul'a dönmüş olacak ki, Kadıköy'de tutulan bir evde, savaş yorgunluğunu Mütareke zamanının «monden» kadınlarıyla gidermekte ve beni iki de bir yatağımdan kaldırarak rakı almağa göndermektedirler, Valde de namaza niyaza vermiş kendini.

Son bir anı daha: Peder Anadolu'ya geçmiştir. Kaymakamdır. Çetecidir. Resimler çekip çekip göndermektedir: Kalpaklı, fişekli, at üstünde, dağ başında, harita elinde vb. Bütün bunlardan habersiz eğlencesine bakan Mütareke İstanbul'undan iğrenmekte ve babamla öğünmekteyim. O kadar sıkı «milliyetçi»yim ki, (yaşım sekiz falan) aileden önüne gelen beni kızdırmak için «Zito Venizelos» dedi mi kafasına ne bulursam indiriyorum. Babamın resimleri odanın her yanında, koynumda. Arkadaşlarıma gösteriyorum. Okulda ilk kalpak giyen benim. Derken babam Birinci Büyük Millet Meclisi'ne mebus olmuş. Bizi de Ankara'ya aldırıyor. Bir haftada Geyve'den Ankara'ya araba ile giderek, biz de Millî Mücadele'ye katılıyoruz. Ankara'da bir yaz kaldıktan sonra dönüyoruz: Zafer kazanılmıştır.

Taptığım, özlemle yolunu beklediğim babam birkaç yıl sonra İstanbul'a geliyor. Bir gece evde şiddetli bir kavgadan sonra çekip gidiyor ve bir daha gelmiyor. Nedeni, valdenin Süleymaniye'den yetişmiş eski kafalı, na-

mazdan başı kalkmayan sofu bir kadın oluşu. Oysa pedere, mevkiine göre, lüks bir yaşam sürecek, çağrılar yapacak, balolara gidecek, dans edecek «modern» bir kadın gerekirmiş.

Peder, artık bilmediğimiz bir yerde gerçekten mevkiine yaraşır «modern» bir yaşam sürmekte ve bu yaşama gereken büyük parayı da, mebusluktan başka, günün «Zenginleşiniz!» sloganına uyarak, müteahhitlikten kazanmaktadır ve kendi yaşayışına katılmadığım için beni görmek istememektedir.

Sonrasını hatırlamıyorum. Yalnız gözümü açtığım zaman, Kurtuluş Savaşını neden, ne için ve kimin için yaptıklarını artık çok iyi anlamış bulunuyordum. Elleri nasırlı, ayakları çıplak, yüzleri güneşten yanmış iki bahçivan vardı yalnızca yanımda. Bulgaristan'daki Çankof zulmünden kaçmış, işkencelerin korkunç izlerini sırtlarında ve parmaklarında taşıyan, yüksek öğrenimli iki genç sosyalistti bunlar. Bahçelerde çapa çapalamakta, aşı yapmakla geçiniyor, geceleri sabahlara kadar okuyor ve tartışıyorlardı.

Bundan sonraki anıları bilmem anlatmak gerekir mi? sol roman okumuş, ya da büyük bir bunalımdan sonra ışığa kavuşmuş olanlar, beş aşağı beş yukarı, hepsini kestirebilirler.

Savaşlar ve devrimler döneminde yaşamış olan bütün kuşağım gibi ben de, bir sürü okula girip çıktım. Bu alışkanlıkla mıdır nedir bilmiyorum, herhangi bir yerde artık fazla duramadım.

İlk okuduğum romanlar da pek aklımda değil. Yalnız «İki Çocuğun Devri Âlemi»ni toplardım. Ama okumadım. Çocukluğumda da, gençliğimde de, ve bugün de, hâlâ en sevdiğim yazarlar Hüseyin Rahmi ile Ahmed Rasim'dir. Gençliğimizde bize «büyük edebiyatçı» diye tanıtılan Ha-

lit Ziya'yı, Ömer Seyfettin'i, Halide Edip'i, Mehmet Rauf'u hiç sevmedim ve sevemedim. Mahmut Yesari onlardan iyi bir romancıydı bence. İlk sevdiğim çeviri roman «Kovadis?», sonra da Gorki'nin elden ele geçen eski harflerle yazılı «Ana»sıdır.

Şiire gelince: Önceleri, yani 15 yaşında filân, Mehmet Âkif'i severdim. Sonra birdenbire Tevfik Fikret'e tutuldum. Birkaç yıl sonra Nâzım Hikmet'e geçtim. Ömrümün büyük bir kesiminde şair olarak ve her şey olarak yalnız onu tanıdım. Şimdi Fikret'i ondan daha çok seviyorum gene. Bir de Yunus Emre ve Âşık Paşa katıldı ona. Cenap'tan, Ahmet Haşim'den, Yahya Kemal'den — kusura bakmayın — bir şey anlamadım ve anlamadığımdan da üzgün değilim. Orhan Veli kuşağının, Oktay Rifat'ın, Melih Cevdet'in, Metin Eloğlu'nun hayranı idim. Yeni yeni alıştığım ve tadına varmaya çalıştığım iki şair var: Edip Cansever ve Turgut Uyar. Bunlardan başkalarına daha kaptıramadım kendimi. Daha doğrusu, kaptıracağım kimseleri zaman bulup arayamadım. Sonra buna da pek gereksinim duymuyorum doğrusu.

Çevirdiğim kitaplarla çevirmenliğim konusunda söyleyeceklerim şunlar olacak :

Bir kere, ilk çeviri anımı anlatayım: Kırk yıl kadar önce kapanan bir Amerikan Okulunda üç yıl okuduktan sonra, çeviri yapmaya özeniyordum. Babıâli'de çalışan bir dostumuz, beni dergilerden birinin sahibine, «İyi İngilizce bilir!» diyerek yolladı. Dergi sahibi hemen elime «National Geografic Magazine»in bir sayısını tutuşturdu. Dedi : «Kardeşim, bu dergi ağırdır. Bizim halk anlamaz. Sakın olduğu gibi çevirme. Şöyle, okuduklarını bizim halkın anlayabileceği gibi, yaz getir.» Yazıyı aldım. Eve getirdim. Çince gibi bir şey. Baktım içinden çıkamayacağım, benden iyi İngilizce bilen bir arkadaşımla birlikte bir gün başbaşa verdik, gene sökemedik. Sonunda

baktık olmayacak, bir o bir ben, karşılıklı sallamaya başladık. Ne aklımıza gelirse yazıyorduk. Ertesi gün yazıyı titriye titriye götürdüm. Dergi sahibine verdim. «Bırakınız biz tetkik edelim. İki saat sonra gelin cevabını veririz!» demez mi? Hemen dışarı uğradım ve bir daha derginin kapısından bile geçmemeye karar verdim. Ancak akşamüstü Babıâli'deki o dostumuza uğradığım zaman dergi sahibinin beni aradığını öğrenince, «Eyvah, herif döğecek!» dedim. «Hayır, beğenmiş seni istiyor!» dedi. Gittim. Dergi sahibi kutladı beni: «Kardeşim, çok iyi olmuş ama aslına çok bağlı kalmışsın. Bilimsel olmuş. Ben sana öyle mi dedim? Şu yazıyı herkesin anlayabileceği bir şekle sok da getir!» Adını hatırlayamadığım bu ustamdan aldığım cesaretle, o gün bugündür «çeviri» yaparım.

Ama pek vicdan azabı çektiğimi de söyleyemem. Çünkü yaptığım yanlışların kefaretini çevirilerin işe yaramasıyla ödemekteyim. Bu yüzden de, işe yaramayacağına inandığım bir eseri çevirmekten korkarım.

İlk çevirilerim Jack London'un toplumcu hikâyeleridir ve Yarım Ay dergisinde çıknuştır. En çok tutulan ve dört kere basılan Gazap Üzümleri'nin çevirisine Missouri geldiği gün, herkesin Amerika'lıları bir kurtarıcı gibi karşılaması karşısında duyduğum kedere dayanmak ve bir insanın tek başına kalsa bile emperyalizme karşı bir şey yapabileceğine kendimi inandırmak için başladım. Ve üç yıl onunla avundum. Sonra kitap çıktı, tutuldu, okundu ve görevini yaptı.

Gazap Üzümleri tutulunca, gene Steinbeck'in «Bitmeyen kavga»sını çevirdim. Bunun nedeni de şuydu: Hayatımda hiçbir kitabı böyle elimden atmadan bir solukta okumamıştım. Hemen çevirmeye başladım.

Bundan sonra yıllarca çeviri yapamadım. Demokrat Partinin karanlık 10 yılının üzerimdeki ağırlığını çe-

viri bile hafifletmeye yetmedi. Boş zamanlarımda resimle uğraştım, iki kere sergi açtım.

Bir yandan resim çalışmaları, öte yandan dünyadaki politik gelişmelerdeki birtakım sarsıntılar ve özel durumlar, beni yeniden felsefe konularına çekti. O zamana kadar okumadığım Sartre'ı, Camus'yü okumaya, anlamaya çalıştım. «Karanlık felsefe»ye daldıkça, felsefenin de karanlıklarına indim, güçlendim ve yeniden çeviriye başladım. Ufak bir Steinbeck denemesinden sonra (IV Pipinin Kısa Süren Saltanatı) Albert Camus ve başkaldırma edebiyatı ile Faulkner'ın «Ses ve Öfke»sini çevirdim. Bugüne kadar çevirdiğim eserler arasında, Gazap Üzümleri'nden sonra, üzerinde en çok çalıştığım ve biraz övünebileceğim çevirim «Ses ve Öfke»dir. İlk fırsatta bir Faulkner daha çevirmek isterim.

Artık son döneme geliyoruz; yıllar yılı amatör olarak yaptığım çevirmenliği dört yıldır meslek edinmiş bulunuyorum ve böyle işe yarayan bir uğraşı ile aynı zamanda biraz olsun geçinebildiğim için çok mutluyum. Son yıllarda çevirdiğim kitaplar: «Dünyayı Sarsan On Gün», «Kerenski ve Rus İhtilâli», «Nazi İmparatorluğu», «Troçki». Bunların çeviri nedenleri ise, açık. Birtakım sorunlar iyice anlaşılmalıdır.»

Kadıköy : 5 Eylül 1969.

DOĞAN HIZLAN

Doğan Hızlan'dan bir şey üzerinde **kesin söz alırsınız, «Cuma günü, saat 12'de hazır, tamam!»** der. Sonra aradan çok **«Cuma»**lar geçer. Onun, geçen günler içinde, verdiği sözle ilgili çalışmalarından çok, bu çalışmaları engelleyen özürleri birikmiştir. Ve Doğan Hızlan'a bir türlü kızamazsınız. Güleç yüzlüdür, takılgandır, bir şey bulur söyler, patlamaya hazırlanmışsanız, güldürmeye başlar sizi.

Romana, hikâyeye, şiire geniş açılardan bakmasını bilir. Can alacak noktaları kolayca yakalar. Saplantıları yoktur, dediğim dedikçi değildir, tartışma kaldırır.

Yaşam öyküsü ile eleştiri anlayışını yazıp vermesini dilemiştim. Kabul etti ve pek savsaklamadan getirdi

«Biyografi — kendi yazdığı — kaleme alırken, insan birtakım özel bilgileri saklıyor. Daha doğrusu, resmî şeyler yazmaktan öteye gidemiyor. Ailesini, yetiştiği çevreyi az çok ortaya koyabiliyor, ama bunun ardındaki, yaşamasını yöneten, onun yönsemelerini ortaya koyan nice şeyi dışarda bırakıyor. Bir sanatçı için ilginç ipuçları

verebilecek nitelikler taşıyan bu biyografiler, eleştirmenler için hangi anahtar ödevini taşıyacak? Onların, eleştirmelerinin anlaşılmasında okuyucuya ne gibi bir yardımı dokunacak? Sanatçı, eserine sokmadığı itilimlerini biyografisinde dile getirirken, eleştirmen ne yapacak?

Aklı başında bir inceleme niteliğinde yaşamını yazacak. Neyi neden beğendiğini anlatacak.

İyi, güzel ama eleştirmen denilen kişi öbür yazılarında ne yapıyor zaten?

O halde biyografisi biraz değişik olsun, ağır başlı çalışmalardan uzaklaşsın istedim. O da hiç olmazsa bu biyografi süresince, kafası kadar gönlünü de, aklın ilkeleri kadar duygunun verilerini de bu yazıya katsın istedim. İstedimse de, belli bir tür yazı yazmanın alışkanlığı bırakıyor mu insanı? ister istemez, eleştirmelerin kuruluğu burada da kovalıyor.

İnsan kendi biyografisini yazarken neler duyar? Ben ilkönce bunu gözledim kendimde. O zaman da basmakalıp birtakım şeyler sıraladım.

İnsanın eserine yorum katacak şeyleri, kendisinin yazdığı biyografide pek aramamalı okuyucu. Kişi ne yaparsa yapsın, kendisinin açmazlarını, çatışmalarını, göğsünü gere gere umursamazlığın gölgesine gidip sığınarak yapamıyor. Günlüklerle biyografilerin farkı bir kere daha ortaya çıkıyor. Günlüğüne ne istersen yaz. Yıllar sonra da yayınla, daha doğrusu yayınlasınlar. O zaman, yaşamının olanca çıplaklığı gizli yanlarıyla serilsin gözler önüne. Okuyucu da ona göre yargılasın seni. İster baş tacı etsin, ister hırpalasın, isterse durmadan çitilesin. Günlük, bir itiraflar yuvası, bir itiraflar sığınağıdır, — belki de «kirli çamaşırlar» birikimi —, okuyucu ne zaman okusa tat alır.

Günlük okumağa bayılırım, böyle biyografilerden de nefret ederim. O yaşamanın dışta bir, ama ayrıntılarda

değişen kurallarından uzaklaşma olanağını bu tür biyografiler verebilir mi hiç? Günlüklerde ise, sanatçının, genellikle yazarın kıskançça kaçırdığı bir şeyleri bulmanın zevki vardır.

Şimdi yazdığım bu biyografide, okuyucu biraz yaşamımın ayrıntılarını öğrenecek, biraz da nasıl bir kişi olduğumu tasarlamak için veriler kazanacak. Ama bunun eserime katkısı ne olacak? Koskoca bir hiç. Eh, bir de, yazılarımı okuma çabasına katlanmadan, değer yargılarımıın işleyişini, kıyısından bucağından da olsa ucun ucun sezecek. Biyografi yazma işini ben daima başkalarına bırakmak isterim. Dilerdim ki bu kitapta herkes birbirinin biyografisini yazsın. Hem ortaya güzel br inceleme, araştırma eseri çıkardı, hem de insan isteyerek bilerek okuyucudan bazı şeyleri saklamaz, yazıya dökülmesini önleıneye çalışmazdı. Biyografiyle ilgili sunuş, okuyanda mutlaka şu izlenimi uyandırmıştır — ki bende uyandırdı —: «İşte eleştirmen işi bir yazı. Önce biyografinin nasıl olması gerektiğini anlatıyor, sonra işi günlüğe kaydırıp, bize günlük türü üstünde de ne düşündüğünü belletiyor.»

1937 yılının Aralık ayının 22 sinde, Çarşamba saat 7.30 da dünyaya gelmişim. Geliş o geliş. Doğduğum semt Kocamustapaşa, büyüdüğüm yer de orası. Bir evin tek oğluyum, o zaman da öyle idim. Ailenin durumu ve kuruluşu gereği, yalnız ana-babamın değil, teyzelerimle halalarımın da tek çocuğu benim. Çok analı bir çocuktum anlayacağınız.

Annem Fevziye Hızlan — 1331 yılının 26 Martında doğmuş —, çalışkan ömründe Devletin kanunî iznini bir kerecik bile olsun kullanmamış birisi. Benim gelişmemde olumlu etkisini, ne yandan alırsanız alın, yadsıyamayacağım bir kişi. Dil öğrenmemden kitaplık kurmama, bana birtakım maddi olanaklar sağlamaya varıncaya kadar,

hiçbir fedakârlığı esirgememiştir. Çalışkanlığını, aile içindeki durumuna bağlayacağım. Ticaretle uğraşan dedem hep erkek evlât eksikliği duyarmış. Annem, bu eksikliği babasına duyurmamak istemiş. Yaşamaya karşı güveni, olaylar ve insanlar karşısındaki alaycı tavrımı, olayların kötü yanlarını sıyırıp iyi yanlarını değerlendirişimi, sanırım ondan aldım. Babam ise, sanki bana, ağırkanlı davranışlarını, konformizmini, giyim ve mide zevklerine olan düşkünlüğünü aşıladı.

Tam bir eski İstanbul'u, İstanbul'lunun da eski kalem efendilerindendir babam Sadullah Hızlan, — Muhakemat Müdürlüğü'nde Takip Kalemi şefi —. «Eski İstanbul'lu» deyimi sinesinde birçok özelliği barındırır sanırım. Eski bestelere vurgun, herkesi dinleyen ama bildiğini okuyan — sevdiğim ve beğendiğim huylarının başında bunlar gelir — babamın ve böylece de benim soyum, yüzyılları aşkın süredir İstanbul'lu. Bu onlara rahat yaşamanın yanısıra ince zevkler edinmelerini, insanları çok sıkı elekten geçirmeyi sağlamış. Annem öyle değildir, özel huylarıyla kendine aşılmaz çitler kurmamıştır. Ben bu konularda babamın alışkanlıklarını taşımışım; özel huylarım, alışkanlıklarım beni rahatın cenderesine sıkıştırmış.

Ama beni etkileyenlerin annemle babam kadar, hattâ onlardan çok başka kişiler olduğunu eklemenin tam sırası; Anneannem ve teyzelerimi.. Beni onlar büyütmüşler. Annemle babam dışardalar, çalışıyorlar. İkisini de sabah yitirip akşam görüyorum. Tanıdıklar, küçükken yırtıcı, yıkıcı bir yaratık olduğumu söylerler. Bugün bile, sözümün geçmesini istemem bunların kalıntıları.

Anneannem Seniha Yazar (eski adıyla Kâtipoğulları) Girit'lidir. İşte ana soyumu simgeleyen nitelikler de bu kaynaktan geliyor. Girit'te doğmuş büyümüş, neden sonra Türkiye'ye gelmiştir. Benim uygar davranışımda, in-

sanlararası ilişkilerimdeki serbestliğimde bu açık fikirli, sınır tanımaz kadının rolü büyüktür.

Güç beğenirliği, çok az yerde kendini rahat saymayı, çok az şaşırmayı ise, Mehlika ve Saadet Yazar adlarındaki teyzelerimden öğrendim. Onlar bana düzeyimden çok ilerisini sağlamışlardır. İlkokulda iken teyzemin bana aldığı boya kutusunu hâlâ hatırlarım. Ortaokula geldiğimde, arkadaşlarım büyüyen kutularıyla kendilerine yeni bir sevinç kaynağı bulmuşlarken, ben bundan yoksundum; daha ilkokulda, en büyük boya kutusunun sahibi idim. Bugün elimin açıklığında, birkaç gün sonrasını düşünüp de birkaç kuruş saklayamayışımda, teyzelerimin de payı olsa gerek. Küçüklüğümden beri çevreme karşı saygısızlık olarak anlaşılmasını istemediğim, kendimi eksen sayan bir yaşamam vardır.

Büyük insan gibi yetiştim. Onun için, kimi zaman, «Ben çocukluk yaşadım mı?» diye düşünürüm. Erkek yerine konulup ağırlanışlarımla, çocukluk dönemim belki de büyüklüktü. Ortaokuldan beri, akşamüstleri sıkılırım, hâlâ 18.00 - 21.00 arası evlere giremem. O saatlerde çalışmıyorsam, hiçbir şey yapamam.

Kitap okuma zevkinde Saadet teyzemin büyük payını anmalıyım. Alfabemi ciltletmişti, defterlerimi en iyilerinden almıştı. Kitapların, kâğıtların saygıya değer olduğunu o zaman anladım. Onlara saygı ile eğilmem o günlerden başlar.

1943 te başladığım Kocamustapaşa'daki 28. İlkokulu 1948 de bitirdim. İlkokula başlamak benim için önemli bir olaydı da, sağolsunlar, eş dost ve iyi öğretmenler işi büyütmediler. O sıkıcı dört duvarın arasında ilgi çekici şeyler olacağını bana gösterdiler. İlkokul öğretmenim Emin Kutlu, adını saygı ile andığım kişilerdendi. Yapılacak işleri severek yapmayı, zor kullanmadan bana bazı şeyleri belletmeyi başarmış insandır. İlkokulu bitirinceye

kadar neler okuduğumu, neler yaptığımı pek hatırlamıyorum. Hatırlasam da ne önemi var?

İlkokulu bitirince Davutpaşa Ortaokulu'na yazıldım. Özelliği olan bir okuldu orası. Çeşitli katlardan gelen, çeşitli yaşlardaki öğrenciler ve bunların bir arada eğitilmesi çapraşık sorunlar doğururdu. Ömrümde, eğer varsa, çocukluk günlerimi biraz olsun bu okulda yaşadım. Sonraları kitaplara eğilmemde emeği geçmiş iki kişiyi de, iki hocamı da anayım: Türkçe hocam Baha Kâhyaoğlu ve İngilizce hocam Nebile Pakman. Birisi, edebiyatın salt okunan bilgiden öte bir dünya görüşü olduğunu, yaşamaya karşı takınılacak tavırda bunun işlevinin ne olduğunu — reaksiyoner bir biçimde de olsa — öğretti. İngilizce hocam bir yabancı dilin gerekliliğini, bunsuz çalışmalarımı belli bir düzeye ulaştıramayacağımı gösterdi. Sonradan aldığım özel derslerde, devam ettiğim kurslarla okullarda, bu kadının verdiği güçle çalıştım. Okuyucu, biyografilerde başköşeyi kaplayan saygı ve minnet borçlarının ödenmesini olağan karşılamalı. İnsan nereden gelmiş nereye varmış, daha doğrusu vardırılmış? Vardıranları saygı ile anmak gerek.

Pertevniyal Lisesi'ne başladığım yıl 1950 idi. İlk yabancılaşmaların ve yönsemelerin başladığı yıl olduğundan, önemlidir benim için. Lise birinci sınıfta uçarı, zamanımı dershaneler yerine edebiyat matinelerinde, konserlerde, kışın kapalı yerlerde, yazın adalarda geçiren bir öğrenci kimliğine bürünüdüm. Yazmaya, daha doğrusu okumaya, edebiyata olan vazgeçilmez tutkumu deneylerle anlamıştım. Bunu anlayabilmek için de bir yılımı harcamam gerekmişti. Sınıfta kalmış, o yaz kendimi ders dışı kitaplara adayabilmiştim.

Artık Pertevniyal'de okumayacaktım. İstanbul Erkek Lisesi'ne yazılmıştım: Burada sudan çıkmış balığa döndüm. Gene bu Lise'de, her gün okula giden arkadaş-

laria tanıştım: Konur Ertop ve Önay Sözer'le. Burada, Konur'un yalnız bu yönüyle tanıştım. Yoksa, aynı mahallenin iki çocuğu, aynı kuşağın yazarıyız. Üstelik, birtakım dünya görüşlerimiz birlikte oluşmuş, birlikte bir açıklığa ve anlaşılırlığa kavuşmuştur.

Lise I'deki bu dolu dizgin okumanın, müzik dinlemenin bir kişisi de Konur'dur. Okuldan bir gün olsun kaçmaz, evet ama dersleriyle de uğraşmaz. Karşı karşıya iki evin çocukları, kaydıraklarının, topların, denizlerin, futbolun peşinde olmak yerine klâsiklerin sayfalarını tarıyorlardı. 1950-51 yıllarının kışı ve yazı, bizim bütün ders dışı okuduğumuz kitapların akşamüstleri kapı önlerinden odalara kaydırılan ve gece yarılarına kadar bitmeyen tartışmalarıyla doludur. O yıllar, gene ikimiz, klâsik müziği öğrenme tutkusunu bir yana bırakamıyoruz.

İstanbul Lisesi'nde süren 17 günlük öğrenciliğimde, sudan çıkmış balık gibiydim. Sonra geldiğim yere, Pertevniyal Lisesi'ne, sınıf mümessili olarak, «terfian», döndüm. Orta çalışkanlıkta bir öğrenci ve iyi bir kitap okuyucusu olmuştum artık. Ortaokuldan liseye, eski edebiyata karşı bilir bilmez bir hayranlıkla dolu olarak gelmiştim. Ortaokuldaki hocam, edebiyatı bir gönül işi olarak belletmişti. Lisede, bunun kafa yanını da toplama ve edinme gereğini duydum. Dilde özleşmeyi anlamıyor, Osmanlıca sözcüklerle tamlama yapmayanlara şaşıyorduk. Ortaokuldan bu inançla gelmiştik.

İşte bunun yanlışlığını bana, okuduklarım kadar kendi çabasıyla da öğreten insan, lisedeki edebiyat hocam Cemal Gültekin oldu. O, dilde özleşmenin ilk pırıltılarını, bunun ardından bu dilin edebiyatını da bana açmış oldu. Artık Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı sınıfta severek okuyor, Fetih Destanı üzerine sınıfta konuşmalar yapıyordum.

Şiir sorunları ve şiir eleştirmeleri beni adamakıllı uğ-

raştırıyordu artık. 1953 yılı, edebiyat dünyasının içine girme çabalarımın yoğunlaştığı yıldır.»

Doğan Hızlan'la Konur Ertop'un bugünlere gelen sürekli arkadaşlıkları, edebiyatımıza iki değerli incelemeci ve eleştirmen kazandırır. Hızlan'daki çalışmaların daha çok şiirle ilgili olduğunu, Konur'un ise, romana ve hikâyeye doğru aktığını görürüz. Gerçi bugüne kadar ikisi de kitap yayınlamamışlardır, ama eleştirmeleri ve yargılamalarıyla, sanatçıyı değerlendirişlerindeki isabetle, günümüz edebiyatının güvenilir, önde gelir eleştirmenleri arasına girmişlerdir. Birçok yazıları hâlâ dergilerdedir, dergi sayfalarında durur, onları bir araya getirip basacak **«edebiyat dostu»** editörü bekler.

Hızlan'ı okumaya devam edelim

«1953 yıllarında Konur Ertop'la birlikte gittiğimiz edebiyat matinelerinde okunan şiirler ve hikâyeler hâlâ belleğimdedir. İstanbul Erkek Lisesi'nin yıllanmış tahta sıralı konfrans salonunda Behçet Necatigil'e «Evler» kitabını imzalatışımı, Varlık dergisinin 20, yıl özel sayısını, o zamanları bizim gözümüzle değerlendirirseniz, bunların ne kadar önem taşıdığını, Varlık yıldönümünün bize nasıl edebiyat şenliği gibi geldiğini anlarsınız.

Artık Dostoyevski'ler, Sait Faik'ler, Necatigil'ler okunmağa, Nietzsche övülmeğe, Epikür'e duyulan sevgi herkese aşılanmağa başlanmıştır. O günlerden hatırladıklarım bunlar. Bunu izleyen yıllarda Türk şiiri, Türk hikâye ve romanı üzerine okuduğum örnekler, edindiğim bilgiler yavaş yavaş yerine oturuyor.

1955 yılında Konur Ertop beni Adnan Özyalçıner ve Kemal Özer'le tanıştırdı. Amatörlerin, yazıya gönül vermiş adamların tutkusuyla, düşüncelerimizi ve yazdıklarımızı duyurabilmek için bir yayın organına gereklilik duyduk. Bunun finansmanını bizler yapacaktık. Kimi insanla-

rın bazan küçümseyerek sözünü ettikleri bir davranışla, harçlıklarımızla..

«Yankı» işte böyle doğdu. Kapaklarını Emin Barın'ların, Hakkı Anlı'ların yaptığı o dergide ben de eleştirme yazıları yazıyordum. İlk yazımda Güner Sümer'in bir şiirini eleştiriyor ve onu Cenap Şahabettin'e benzetiyordum. İkinci sayısında da Sait Faik'in şairliği üzerine birtakım şeyler söyledim. Kimbilir neler!

1956 Haziranında iki yıl fire ile Pertevniyal'i bitirmiştim. Artık Hukuk Fakültesi birinci sınıf öğrencisiydim. Bu Fakülteye kayıtlıysam da, zamanımın çoğunu Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde geçiriyordum. Zaten Konur'la birlikte bu Fakülteye bir alışkanlığımız ve yakınlığımız vardı. Daha Lise II deyken Mehmet Kaplan'ın «Yeni Türk Şiiri» konuşmalarını coşkuyla dinlemiş, notlar tutmuştuk.

Fakültenin ilk yıllarında kendimi hukuka adar bir hale girdim, ya da hiçbir zaman başaramadığım bir işi benimsemek istedim. Bu dayanma bir yıl sürdü. Muzaffer Erdost'un yönettiği «Pazar Postası»nın edebiyat sayfasında denemeler ve kitap yazıları yazıyordum. 1958'in sonlarına kadar hukukla uğraşıp, edebiyatla ilgimi bir okuyucu katında sürdürüyordum.

1958'in sonlarında, kesin tarihle söylemeyeyim, belki de 1959'un başlarında, yeni bir eleştiri denemeleriyle A Dergisi'nde yazmağa başlamıştım. Bu yeni çalışmalarımda Amerikan ve İngiliz eleştirmenlerinin de yardımı oluyordu. «Şiiri Değerlendirenler» başlığı altında iki sayı süren bir yazı yazıyorum. Bu benim eleştirmeye daha hazırlıklı gelmemin ilk belirtileri olarak nitelendirilebilir.

Bence, A Dergisi çalışmalarını edebiyat tarihimiz içinde önemli bir yere koymalıdır. Gerek orada yazmaya başlayan gençlerin ileride bunu başarıyla sürdürmeleri, gerekse o günün ortamına getirdiği değerler yönünden

bu önemi belirtmelidir. Derginin tutarlı bir düşüncesi, belli bir dünya görüşüne sahip olduğu söylenemez. Bir ölçüde güçlülüğü ve kişiliği de buradan geliyor. Hiçbir A'cı kişisel düşüncelerini, sanat anlayışını, anlaşmış birleşmiş görünmek uğruna feda etmedi. Birleşik amacımız yazıların kaliteli olmasıydı. Büyük farklılıklar dışında, herkes ayrı tür bir edebiyatı savunabilirdi. Yoksa Memet Fuat'tan Ferit Öngören'e, Onat Kutlar'dan Demir Özlü'ye, Hüseyin Cöntürk'e, Selâhattin Hilâv'a kadar değişik anlayıştakiler aynı dergide yazabilirler miydi?

Eleştirmeye nereden geldik, nasıl bir eleştirme yaptık, daha neler istiyoruz?

İlk yıllarda, eleştirme ile kitap yazılarının, denemenin farklarını pek ayıramıyorduk. İlk yazdığım yıllarda örneklerim ve kaynaklarım Türk edebiyatının içinden seçilmişti. Alanımız ve ufkumuz bundan öteye gidememişti. Bunları küçültme anlamında almayın. Batıyı, ya da kendi ülkesinden başka bir ülkenin dilini ve edebiyatını ne kadar bilirse bilsin, Türkçe yazmak isteyen biri, kendi dili ve edebiyatının daha önce en kötüsünü bile okumak, bilmek zorundadır. Türkçede okuduklarımızın bize ana dilimizi öğrettiğini, özelliği ve rengi olan bir anlatım dili kazandıracağını hemen belirtelim. Batının eleştirme kitaplarını yalnız kuramsal olarak düşünmüyorum. Eleştiriyi, eleştirilen kitapla da karşılaştırarak, onlardan öğreneceğimiz çok şeyler olduğunu anladım. Bu konuda Cöntürk'ün çıkışını da bir dipnotu olarak koyalım.

Yabancı eleştirmenlerden, eleştirmenin bir yazı sanatı olduğunu öğrendim. Eliot'ından, Richards'ından, Leavis'inden öğrendim bunu. Ayrıca, eleştirme anlayışımızı kurarken, yalnız okuduğumuz sanat eserlerinden değil, eleştirme kuramlarından da ilkeler çıkarmasını öğrendim. Bunun ardından da, eleştirme denilen kavramı yakın kar-

deşlerinden ayırma çabasına giriştim. Deneme, kitap tanıtması, yorum, edebiyat tarihinin birbirleri aralarında yardımlaştıklarını, ama egemenliklerinin de olduğunu anladım o yıllarda. Beni en çok uğraştıran, eleştirme ile incelemenin işlevlerini ayırdedebilmekti. İncelemede, yargılardan çok, okuyucuyu yargılara götürecek malzemeyi çözümlemeyi yeğledim. İncelemede, okuyucuya açık seçik veriler sunulur, sonuç yargısını okuyucuya bırakmak gerekir. İlle de yargı gerekli mi? Eleştirmede iş değişiyor, yöntem kadar sonucu da bağlayan yargıdır burada. Yargı da kişiseldir. Ne kadar çabalarsanız çabalayın, yargınız ister istemez kişisel olacaktır. Eleştirmenin, nesnel, bilimsel kavramlarına gereği olmadan yakınlaştırıldığını gördüm. Türkiye'de bilimsel eleştiri yapan yok. (Böyle «bilimsel eleştiri» var mı, ayrıca o da tartışılır.) Dergilerde yazan arkadaşların da, ben de, hiçbirimiz bilim adamı değiliz. Esere bir bilim yöntemiyle, ya da herhangi bir bilimin verileriyle yaklaşınış değiliz. Onun içindir ki, yapılan bildiğiniz anlamda eleştiridir, klâsik eleştiridir. Belki bir gün, bir bilim adanu kendi dalının yöntemlerini edebiyat eserine uygulayarak böyle bir çalışma koyar ortaya. Bu tür çalışmaların yapılmasını isterim, önünde sonunda bizim çalışmalarımıza yararlı olacaklardır, dıştan yeni bir yorum katacaklardır. Çünkü bu tür bir eleştirme bize yeni bir malzeme ve değerlendirme ürünleri sunacaktır ki, bu da, çalışma olanaklarımızı daha temellendirecektir.

Dil bilimi çalışmalarını bunun dışında tutuyorum. Bir eleştirmenin Türkiye'de çok güç koşullar içinde çalıştığını söyleyelim de bilinsin. Eleştirmen her şeyini kendi kurmak zorundadır. Oysa, ön çalışmalar için eleştirmen kendini yormamalı, güvenilir edebiyat tarihleri, güvenilir sözlüklerden yararlanmalı, çalışacağı konunun bibliyografyasını kendi hazırlamak zorunluluğundan kurtarılma-

lıdır. Sanırım, bizde uzmanlık dalları henüz bağımsızlıklarını kazanamadı. Bir eleştirmen günlerce oturuyor, bir bibliyografyacı gibi, bir makale için yüzlerce gazete, dergi tarıyor. Kullandığı bir sözcüğün anlamını, kavramını ya kendine ve edebiyat geleneğine yabancı sözlüklerden aramak zorunda, ya da atlamak..

İyi bir edebiyat eleştirmeninin üç kaynaktan beslendiğine inanıyorum. (Temel olarak söylüyorum bunları, yoksa ön koşulları yinelemenin gereği yok.) Birinci kaynak, eleştirmenin okuduğu edebiyat eserlerinden edindiği ölçülerdir. Bunda, her eserin, her türün ölçülerini sıralamalı. İkinci kaynak, kuramsal eleştirme çalışmalarından özümlenecek ilkelerdir. Uygulamalı eleştirme yazılarını bunun yanına katmalı. Üçüncüsü, eleştirmenin edebiyat dışı okuduklarından edindiği dünya görüşü içine bunların yerleştirilmesi ve bir tutarlığa kavuşturulmasıdır.

Böylesine çalışmalar yapmak gerekir. Dileğim de o ama, yapıp yapmadığımızı kestiremiyoruz. Sonra, gerek kuramsal, gerek uygulama kitaplarının — yabancı dildeki — bağlı olduğu, geliştiği düşünce ve toplum geleneğini de gözönünde tutmalı. Bu üç başlı devin bir yanı eksik oldu mu eleştirme de «dört başı mâmur» olamıyor.

Türkiye'de, bu üç kaynaktan ayrı ayrı yararlananlar, bu üç kaynağı ayrı ayrı uygulayanlar çıktı. Kuramcılar, ilgiyle okunan, ilk okuyuşta insana güven veren çalışmalar ortaya koydular. Ama salt ilkeden ve kuramdan geldikleri için, uygulamaya geçtiklerinde, ilkelerinin hiçbir geçerliği olmadığını gördüler. Salt okuduklarından yargı ve ölçü çıkarmaya çalışanlar da bir disiplin kuramadılar. Edebiyat dışı bir kanaldan gelenler, sanat eseri konusunda genel görüşler ortaya koymaktan bir adım öteye gidemediler.

Eleştirmenin, bir sanat olduğu kadar bir teknik de olduğuna inanırım. 1960 sonlarına kadar yapılan eleştir-

melerle — teknik olarak — bugün yapılan eleştirmelerde, anlayış bakımından bir ayrılık göremezsiniz. Ne var ki, aynı çahşmalar toplumcu açıdan değerlendirilmeye başlandı. Zamanla, toplumcu eleştirmenin — geniş anlamda — nasıl olduğunu da, onun nasıl bir açıdan sanatın öz değerini, onu sanat yapan şeyi gözden uzak tutmadan yapıldığını da öğrendik. Fischer'in az mı hizmeti oldu?

Tek tür edebiyat olmayacağı gerçeğini eleştirme alanında da hatırlamalıyız. Ayrı ayrı anlayışlarda olan eleştirmenler, gerçeğin bir yanını ortaya koyarlar. Küçümsememelidir bunları.

Eleştirmenin bir işlevi de, okuyucu ile sanatçı arasında bağ kurmaktır. O, kimi zaman kitabın tezgâhtarıdır. Ama okuyucuya tam güven verebilmiş midir? Hayır. Gün olur, sanatçının yazdıkları ve yazacıkları konusunda eleştirme denetleyici, öğretici bir rol taşıyabilir. Sanat eserleri arasındaki bağlantıyı o bulacak, kimi zaman danışmanlık da yapacaktır. Nedense, ülkemizde eleştirmeye böyle bir görevi yakıştıramıyorlar. Anacak eserler yazılıp ortaya çıkarıldıktan sonra, turnusol kâğıdı olmasına izin veriyorlar. Oysa, onun da sanat eseri konusunda söyledikleri yol gösterici olabilir.

İnsanın kendini yazmaya, edebiyata iten nedenleri araştırması da garibime gider doğrusu. Başta, belki okuduklarım üzerine düşündüklerimi başkalarına duyurmak istedim. Ya da unutkanlığım beni saptamalara sürükledi. Düşündüklerimi, okuduklarım üzerindeki notları, bir gün unuturum korkusuyla kâğıda geçirdim. Bu bilinmez başlangıç sonradan temellendirilmiş ve bilinçlenmiş bir yola giriyor. Büyük sevgimi ve tutkumu söylüyor. Yoksa, yaşama boyu uğraş, hattâ Pavese'nin deyimiyle, «Yaşama Zanaatı» olarak edebiyatı, yazmayı seçmezdim.

Eleştirmede, yazılanın gelenekle yakınlık ya da uzaklık durumu üzerinde durur, bu ilgiyi, bağlantıları göster-

meğe çabalarım. Ayrıca, bir sanat eserini değerlendirirken, onun yazıldığı yıllardaki ortamı ve durumunu gözönünde tutmak görevini unutmam. Çünkü o zaman sanat eserini, ortamı ve onu yaratan koşulları dışında değerlendirmiş, «havada» bırakmış olurum. Ben bunu yazılarımda, edebiyat tarihinin egemenliğine düşmeden yapmağa çalışıyorum.

Günler geçince yazana bir şey kazandırmadığı anlaşılan kitap yazılarının da, eleştirmene, topluluğa bir şeyi iletmenin yollarını öğretmesi bakımından yararlı olduğunu açıklamalıyım. Az yerde çok şey söylemek ve bunu çeşitli katların, çeşitli düzeylerin okuyucusuna ortalama bir dille anlatmak! İşte gazete yazısının insanı yoran yanı bu.

Ahmet Hamdi Tanpınar, beğenilerimi karşılamış sanatçılar arasında özel bir yer tutuyor. Bugün Hukuk Fakültesi son sınıftayım. Gazetecilik Enstitüsü I. sınıf öğrencisiyim aynı zamanda.

Bunları tamamlamam — yaklaştı diyelim — dan sonra işlerimde ve yaşamamda biçimselden öte bir değişiklik olmayacak. 1963 ten 1968'e kadar Cumhuriyet gazetesinin düzelti işlerinde çalıştım. 1964-65 yılları arasında. aynı gazetede «Yayın Hayatı»nı hazırlamıştım. 15 Ekim 1966'dan itibaren de bu kitap tanıtma işini ABC Hafta Sonu gazetesinde sürdürdüm. Şimdi Altın Kitaplar Yayınevi'nin danışmanlığını ve redaktörlüğünü yapmakta, Yeni Gazete'de kitap sayfası düzenlemekteyim. Altın Kitaplar'daki görevime 1967'de (Eylül), Yeni Gazete'deki işime de aynı yılın 22 Aralığında başladım.

İlk kitabım edebiyatla ilgili değildi. «Ne İstiyoruz?» adlı gençlik sorunlarını deşen bir derlemedir. Başta Al-

man, ortada Fransız, sonda da Türk gençliğinin sorunları ve öğrenci hareketleri anlatılır. Ben Türk gençliği bölümünü hazırladım.

Şimdiye kadar yaptığım eleştirmelerde, özellikle şiir sorunlarına eğildim. Bugünlerde Fazıl Hüsnü Dağlarca üzerine bir kitabın çalışmaları içindeyim. Cemal Süreya'nın Papirüs yayınlarının ilki olarak çıkacak.

Bugün eleştirmeden ve eleştirmenlerden, edebiyattan uzaklaşmış okuyucuyu bu kampa kazandırmak için çalışmalar yapmasını diliyorum.»

Kadıköy : 12 Eylül 1969

SELÂHATTİN HİLÂV

Amca, Sine Müftüsü. Babası Mehmet Mihri Bey 17 yaşında iken, dede Müftü Abdullah Efendiye küserek Sine'den **(İrak'ta bir kültür merkezi = Süleymaniye)** kalkıp İstanbul'a gelir. Ancak, bu doğrudan bir geliş olmayıp, Kars, Erzurum gibi doğu illerinin medreselerinde dura okuya bir geliştir: Yıl 1912. Mehmet Mihri Bey, öğrenimini iki yoldan yürütmek ister; medrese ve Darülfünun. Buralara girmek için katıldığı sınavların ikisini de kazanır. Zamanla hem ders-i âm **(Sarayda sultanlara din dersleri veren hoca)**, hem de avukat olur. Şu var; din hocalığındaki bu mevkii elde ettikten sonra artık onda gözü kalmamış, hukuk dersleri ön plâna geçmiştir. Bu arada, İstanbul Erkek Lisesi'nde ulûm-u diniyye ve Arapça dersleri okuturken, Hasan Âli Yücel ve Hakkı Süha Gezgin onun öğretmen arkadaşlarıdırlar. 1957 de öldüğü zaman, Cemil Sait Barlas ile Mümtaz Faik Fenik. eski anılarını tazeleyip, onun üzerinde övücü yazılar yazmışlardır.

Mehmet Mihri Bey 1920 yılında, aslı Şeyh Şamil torunu Kafkasya'lı Şaziye Hanımla evlenmişti. Üçü kız ikisi erkek beş çocukları oldu. 1928 de, İstanbul'da Fatih'te doğan Selâhattin bu çocukların üçüncüsüdür; daha öncekilerin hepsi kızdır.

Fatih'te geçen ilkokul döneminde Selâhattin çok iyi bir öğrenci; çalışkan ve uslu. Ortaokulu Karagümrük'te okuyor ve burada Türkçe öğretmeni Rifat Ilgaz, onun üzerinde olumlu bir etki bırakıyor Ilgaz gerçi derslere az gelmiştir, Selâhattin'e uzun süre öğretmenlik etme-

miştir ya, yeni yayınlanan ilk şiir kitapları gencecik öğrenciyi âdeta büyülemiştir ve onun bir kara kış günü Okula tırıl, ceketsiz gelişini hiçbir zaman unutamayacaktır. Necat Erder'i, Nusret Beygo'yu da içine alan bu küçücük grup, Rifat Ilgaz'ın şair ve öğretmen yanlarına taparlar.

Hilâv, o yılları anarken şöyle dedi : **«Ayrıca, onun kadar yakışıklı insan doğrusu az görmüşümdür.»**

İlkokula pek erken, 5 yaşında başlatılmıştı. Ortaokulun son sınıfında 12 yaşındadır ve bütün Remzi Kitabevi yayınlarını yutarcasına okumakta, **«baba»** Gorki'ye özel bir yakınlık duymaktadır. Şunu eklemek yerinde olacak; Mehmet Mihri Bey bu oğlunla zamansız beliren okuma öğrenme yeteneğini kavramış durumdaydı; ona daha 7 yaşında iken Arapça, Farsça öğretmeğe çalıştığı gibi, eski Türkçeyi söktürttü ve Fuzulî Divanından başlayarak Bâki'yi tanıttı. Hiç kuşkusuz, eski Türkçeyi sökebilmek Selâhattin'in önüne yeni ufuklar açıyordu. Nitekim onu Abdülhâk Hâmit'lere, Ahmet Haşim'lere, bütün Divan Edebiyatına ve bu arada İsmail Habib'in kötü **«Edebiyat»ı** ile Süleyman Şevket'in güzelim **«Güzel Yazılar»**ına doğru aldı götürdü.

Felsefe sevgisi nerede başlar? İstanbul Erkek Lisesi'nde. Ona bu sevgiyi kim aşılar? Nurettin Topçu. Edebiyat derslerine Hakkı Süha ile Nejat Tahir Beyler gelmektedir. Salim Rıza Kırkpınar da, gene edebiyat öğretmenidir. Nurettin Topçu'da, Selâhattin düşünme eyleminin ilk çekici atmosferini görür. Elbetteki burada, düşüncelerin uyuşmazlığı ayrı şey. bir insanın genç bir öğrenciye felsefe tutkusu aşılayabilmesi ayrı şeydir.

Selâhattin Hilâv'ın ortaokul ve lise öğrenciliklerine raslayan dönemde Nâzım Hikmet daha yasaklanmamış bir şair olduğundan, Gorki ile elele, onun edebiyat beğenisini tamamlamaktadır; bütün şiirleri baştan sona ezber-

lenir. Hilâv'ı duygulandırır, düşündürür, coşturur. Buna karşın, lise yılları büyük bir özgünlük göstermez; kapalı çevre çocuğu olan Selâhattin her gencin uğradığı ergenlik bunalımlarını âdeta doğal bir serüven gibi yaşar ve geçiştirir. Derken sıra Nişantaşı'ndaki kızlı erkekli çay partilerine gelecek ve o kadar baskıda tutulmuş cinsel içgüdüler rahatlıkla boşalma olanağına kavuşacaktır. Durdurabilene aşkolsun..

Lise 1945-46 ders yılı döneminde biter. Yol önceden seçilmişti, karar çok önceden verilmişti; o felsefe okuyacaktı. Gelgelelim, «**baba**» buna karşı durur. «**Benim gibi avukat ol!**» diye dayatır. «**İstemiyor musun? Hiç değilse iyi bir doktor ol oğlum, aç kalmazsın.**» Sonunda çatışmayı, çekişmeyi Selâhattin kazanır; Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne girer. Profesör Hilmi Ziya Ülken'in en çalışkan, en verimli yıllarıdır: «**Yirminci Asır Filozofları**» adlı gerçek emek ürünü kitabı yayınlanalı şunun şurasında bir iki yıl olmuş ve belirli bir çevrede büyük ilgiyle karşılanmıştır. Bir profesör, Türkiye'de ilk olarak, felsefeyi koyu idealizmden alıp materyalizme götürmektedir. Asistanları ise Hasan Tanrıkut ile Cahit Tanyol. Felsefede doçent Takiyettin Mengüçoğlu, Selâhattin'in üzerinde önemle durur, ona asistan yetiştirmek ister; niyeti akademik kariyere almak. Gerçek, özgün bir felsefecidir ve zaten eğilimini ortaya vurmuş öğrencisine etkide bulunmaya çalışmaktadır.

Yıl 1947. Toplumcu görüş ve felsefe bir kanatta çok ağır basar. Piyasaya Marko Paşa'lar, Yığın'lar çıkmıştır. Demokrasi, biçimsel yönü ile, Türkiye'ye de gelmiştir. Selâhattin Hilâv gençliğin isterlerini yerine getirir gibi, ama benzerleriyle yaşıtlarından biraz daha ağırbaşlıca, diyelim biraz daha filozofça, «**Yüksek Tahsil Gençlik Derneği**»ne katılır. Arkadaşları arasında Fethi Naci, Cenap Karakaya, Nevzat Kemal Özmeriç, Zeki Pakyürek, Nihat

Sargın, Asım Bezirci, Vahdet Barutçu.. gibi, zamanla kendini sanat, düşünü ve eylem dünyamıza tanıtmış gençler vardır.

Bu eylem ve düşünü yaşamının yanında cayılmazlığa dönüşen bir de **«bohème»** yaşantı yer alacak; Selâhattin'in her gece gitmeğe başladığı Lambo'nun Meyhanesinde sanatçılarla yeni bağlantılar, dostluklar kurulacak ve bunlar bugüne kadar da kopmadan gelişip gelecektir. Cahit Irgat, aradaki yaş ayrımına karşın onun nasıl hâlâ en yakın dostu ile, Metin Eloğlu, Sabri Altınel, Sait Faik, Fahir Onger, **(«Meccani» adıyla ünlü)** Fahir Aksoy, ressamlardan Nuri İyem, Orhan Peker, Ferruh Başağa da dostları olmuşlardır.

Orhan Veli, Metin Eloğlu aracılığı ile görüşülen, içki âlemlerine çağırılan bir şair. Bir gece, o, Metin Eloğlu ve Hilâv, Tarlabaşı'ndaki bir meyhaneye girerler. Başlıca konu edebiyat ve özellikle şiirdir. Hilâv, Fuzulî'den şu beyti okur

«Karıbânî rahı tecridiz, hatır havfın çekip
«Gâh Mecnun gâh ben devrile növbet bekleriz.» (1)

Orhan Veli içkiye sabahtan başlamıştır. Huyu gereği karşısındakini gözleri yumulu, başını sallayarak ama üstün bir dikkatle dinlemektedir. Bu beyitten sonra birden gözlerini açar ve

— Müthiş! der.

Selâhattin Hilâv İngilizceyi kendi kendine öğrenmiş, sonra buna bir de Fransızca eklemiştir. Baba, onun karşısında, İslâm kültür ve felsefesinin simgesi. Daha önce, oğlunu ya avukat, ya doktor görmek isterdi. Şimdi de onu

---

(1) Sapa yola düşmüş bir kervanız, basılmak korkusu çekip, gâh Mecnun gâh ben sırayla nöbet bekleriz.

bu kültürün içine çekip almak için çabalamakta. Selâhattin **«Kant\ Spinoza..»** dedikçe, **«Bak oğlum, bu görüşün İslâm felsefesindeki karşılığı..»** diye girişiyor. Biz, sonuca bakalım; her zaman ve heryerde olduğu gibi, bu isteğe karşı direnen Selâhattin bir yandan İslâm kültürü ve felsefesiyle aşılanacak, bir yandan kişiliğini kurarak, babasının ağırlığını üzerinden atabilmek için, büsbütün Batı kültürüne akacaktır. Baba oğul bu tartışmalara kendilerini o kadar kaptırırlar ve karşılıklı bağrışırlar ki, zavallı anne yukarda, **«bunlar kavga ediyor»** sanarak, üzülür ve ağlar .İşte öyle; bu sigaya çekişler, bu sınavlar, Üniversite'de parlak bir öğrenci olan Selâhattin'i babasının karşısında daha sağlam basmaya, sorunları daha derinden inceleyip akıllıca yerli yerinde cevaplar vermeğe, bunlar üzerinde sürekli şekilde kafa yormağa iletir.

Şaşılacak, ya da şaşılmayacak bir nokta da şurası ki. Arap ve Fars kültürüyle yetişmiş olan bu baba, Tanzimat Edebiyatına gülüp geçmekte, şair olarak Fuzulî ile Nâzım Hikmet'i beğenmekte, eleştirmen diye de Ataç'ı sevmektedir. O terci-i bendler, o terkib-i bendler, Hâmit'in dizeleri, Mehmet Mihri Beye göre, baştan sona uydurma şeylerdir. Sık sık der ki **«Osmanlıca ise Fuzulî veya Bâki. Türkçe ise Nâzım Hikmet veya Ataç. Peki ötekiler ne? Kırma, uydurma, bozma bir dille hava civa.»**

Üniversite büyük düşlerle, birincilikle 1950-51 ders yılında sona erer. Peşinden üç yıllık bir başıboş yaşayış dönemi gelir bastırır. Kısa bir evlilik süresi bu dönemi renklendirir diyelim. Diyelim, çünkü ötedenberi oradan oraya gezmekten, dolaşmaktan, meyhanelerde tatlı edebiyat söyleşilerine katılmaktan hoşlanmış genç bir adam için evlilik bir ayakkabıdır o sırada.

Öyleyse ver elini ey gençlikte çok düşünülmüş, özlenmiş Paris! Ey çağdaş felsefenin beşiği! Ve ey..

Avrupa'da eğitim **(doktora hazırlama)** sınavını başarıyla kazanan Selâhattin Hilâv'ın dövizi, yazık, üç ay sonra kesilecektir. Arkasızdır ve üstelik, kimi yerler onun için çok kötü şeyler söylemişlerdir; Fehmi Baldaş böyle bir öğrenciyi nasıl desteklesin? Ama Hilâv, ne olursa olsun, geri dönmeyecektir. O zaman Coq d'or **(Altın Horoz)** Lokantasının kapısında kara sakallı bir prens görünmeye başlar; müşteriyi içeriye buyur etmekte ve vestiyerde incelikle paltoları, pardesüleri toplamaktadır. İngilizce ve Fransızca konuşur. Yük taşıyıcılık, işçilik, evlerden günü geçmiş gazete toplama ve katlama işleri de bu bir yıllık kapıcılık - vestiyercilikten sonra denenen işler arasındadır.

Bir yandan Sorbonn'da **«Roman Teorisi»** adlı doktora tezine hazırlık sürer. Ne var ki, evden bir telgraf **«Baban öldü, acele gel.»**

Jean Vahl,Aragon, André Breton gibi ünlülerle tanışmıştı. Bunlar Jean Paul Sartre ile perçinlenmişti. Bir tavan arası odasında **«Bulantı»**nın çevirisine başlanmıştı. — Bu çeviri onun tam 5 yıllık zamanını almıştır.. Türkiye'de yarım yamalak kalan maddeci felsefe ve sanat anlayışı, İşçi Üniversitesi'ne gidilerek adamakıllı geliştiriliyordu. Öte yandan, Nesimî Divanı'nın başındaki şu beyit, bütün tasavvuf felsefesini içermekle, onu öz insanı kavrayış bakımından sonsuzca ilgilendiriyordu

«Can mülkünün armağanı sensin
«Tendir bu cihan ki canı sensin.»

1957 yılı sonunda yurda dönmek zorunda kalırken, Paris'te beş yıl dolmuş ve Hilâv, Marx'çılığı resmî yorumların ötesinde ele alıp kavrayabilmek için, politikacıların pek iyi gözle bakmadıkları düşünürlere yönelmişti. Bunlar arasında özellikle Henri Lefebvre'in ve Georg Lukacs'ın etkisi büyük olmuştur. Lefebvre, Hegelci felsefe-

ye, «**yabancılaşma**» kavramına büyük önem veriyor ve Marx'çılığın gerçek bir felsefe ve hümanizma olabilmesi için bu kavramın ön-plâna geçmesi gerektiğini savunuyordu. Georg Lukacs ise, «**Tarih ve Sınıf Bilinci**» adlı ünlü kitabında yabancılaşma kavramını hayranlık verici bir şekilde ele almıştı. Hilâv ayrıca, İngiliz Marx'çı düşünürü Christopher Gaudwell'in «**Hayal ve Gerçek**» adlı kitabında ileri sürülen düşünceler ve yapılan açıklamaların gerçek bir Marx'çı estetiğin kurulmasına önayak olabileceğini düşünüyordu. Yirminci Kongre'den sonra, bütün dünyada ve özellikle Fransa'da «**Marx'a dönüş**» sloganı ile birlikte, bu düşüncenin gerçek yüzü şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştı. Öte yandan, Marx'çı yöntemi tam anlamıyla benimsememiş olsa bile, Sartre'ın arayıcı ve deşici düşüncesini ilgiyle izlemek gerekiyordu.

Hilâv yurda dönüşünde gazetecilik ve çeviricilik yapmağa başladı. 1959 da Varlık Yayınları için Dorian Gray'in Portresi'ni çevirdi. Aynı yıl «**a dergisi**»nin varoluşçuluk özel sayısını yayınlamasına katılarak, F.H. Heinemann'ın «**Yabancılaşma ve Ötesi**» adlı yazısını çevirdi ki, Türk felsefe literatüründe yabancılaşma **(aliénation)** kavramından ilk söz eden yazıdır.

— Onun ilk çevirisi Seldon Rodman'dandır ve «**Çağdaş Şiir Üzerine**» adıyla 1946-47 lerde İzmir'de yayınlanan «**Kervan**» dergisinde çıkmıştır. —

«**a dergisi**»nde Nietzsche'den ve Russell'den başka çevirilerine raslıyoruz. 1961 de, 5 yıllık emeğe mal olan «**Bulantı**» **(La Nausée)** yayımlanıyor. 1960 hükümet darbesinden sonra, düşünü yaşamına otuz yıldır konmuş bulunan tabular birden bire ortadan kalkamadığı için, Sartre'ın eleştirici düşüncesi non-conformiste aydınları doyurabilmekteydi. Daha önceki yıllardan gelen ve edebiyatta kendini gösteren bireyci ve başkaldırıcı bir eğilim, Sartre'ın yapıtları ortada olmadığı halde, onun adını bir bay-

rak gibi kullanmaya başlamıştı. Bu ortam içinde, Bulantı'nın Türkçeye çevrilişi ve yayımlanışı ilgiyle karşılandı; 1961 den sonra genç yazarların ve özellikle hikâyecilerin üzerinde bu yapıtın büyük bir etki yapmış olduğunu göstermek kolaydır. Ama Sartre'ın gerektiği gibi anlaşılıp anlaşılamamış olması ayrı bir sorundur.

Sanat ve düşünce yaşamımızın kendince boşluklarını, açıklarını kapatmağa yönelen Hilâv, 1961 ve 1962 yıllarında, Yelken, Değişim ve Ataç dergilerinde, Hegel'den, Sartre'dan çevirilerini sürdürdü. 1962 de Ergin Ertem ve Onat Kutlar'la birlikte Gerçeküstücülük **(Surréalisme)**'ün birinci cildini hazırlayarak yayınladı. Bu kitabın girişinde, çağdaş şiir açısından gerçeküstücülüğün taşıdığı anlamı ve sanatta «aşma» sorununu açıklamaya çalıştı

«İnsansal bütünü amaç edinmek isteyen çağdaş düşünce akımları (Nazizm, Marksizm, Varoluşçuluk) kaynaklarını Hegel'de bulurlar. Toplumsal önyargı ve sınırlayışa, hayatın çıkargözetir düzenine, dar bir nesnellik ve akıl anlayışına başkaldırmak bilinçdışının, cinsiyetin, düşün, imgelemin hakkını geri almak ve böylece insansal bütünlüğü gerçekleştirmek isteyen gerçeküstücülük de bu düşünce akımları arasında yer alıyor. (..) Yöneldiği amaca ulaşmak için her aracı kullanan gerçeküstücülük kendini bir sanat akımı olarak değil, bir devrim hareketi olarak görüyordu. Bu yüzden, bilincin koyduğu engelleri kaldırmak için, Freud'un yöntemleriyle, şiir ve resmin bir araç olarak kullanılmasına başvurulduğu gibi; hayatın karşısına, alay etme, rezalet çıkarma, adam dövme gibi tavırlarla, toplumun karşısına da belli bir politika anlayışı ve onun getirdiği eylemle çıkılıyor; öte yandan nesnel gerçekliği yıkmak için gerçeküstücü nesneler (hem kurthem masa heykel, ya da Duchamp'nın mermer-kesme şekeri gibi) yaratılıyordu. Ama sınırlayışları yıkarak insansal bütünlüğü ve özgürlüğü gerçekleştirmek isteyen bu

akımın, zamanla, eski sanat eserlerine yenilerini katmaktan başka bir iş yapmadığı görülmeye başlandı. Kullanılan araçlar, varılmak istenen amaca uygun düşmemiş, beklenilen devrim gerçekleşmemişti. Ana eğilimi bakımından yalnız düşünce alanında kalan her hareket gibi gerçeküstücülük de zararsız hale girmeğe başlamış, zamanla evcilleşmiş ve başkaldırdığı toplumun kullandığı bir araç durumuna düşmüştü. Bu başarısızlık gerçeküstücülüğün, düşünceyle gerçek arasındaki bağıntı sorununda, maddeci ya da düşüncü (idéaliste) görüşler arasında keşin bir seçiş yapmamış olmasından doğuyor. (..) Edebiyatın bilgiye indirgenemeyen bir nitelik taşıdığını ama yine de bilginin tikel bir biçimi olduğunu unutmamak gerekiyor. Her gerçek edimin temelinde doğrunun araştırılması vardır.»

Gene 1962 de, Roger Garaudy'nin **«Questions à Sartre»** adlı kitabını **«Jean-Paul Sartre ve Marksisme»** adıyla çevirerek yayınladı. **(Sosyal Yayınlar.)** Uzun yıllardan sonra, Türk düşünce hayatı, ilk olarak, Marxisme sözcüğünün olumlu bir şekilde bir kitabın kapağında yer aldığını görüyordu.

22 Kasım 1962 ve 29 Kasım 1962 günlü Vatan gazetesinde, Hilâv, **«Sosyalist Teori ve Felsefe», «Sosyalizm Teorisi ve Mülkiyet»** adlı incelemeleriyle, Prof. Cahit Tanyol'un Yön dergisinde Marx'çılıkla ilgili olarak yayınladığı makaleleri eleştirmişti.

1963 yılında, Sigmund Freud'dan **«Cinsiyet ve Psikanaliz» (Varlık Yayınevi)** ile **«Psikanaliz Açısından Edebiyat» (Ataç Kitabevi)** adlı kitapları çevirdi. Jaroslav Haşek'ten çevirdiği ve İstanbul'da Arena Tiyatrosu'nda sahneye konan **«Aslan Asker Şvayk»** adlı oyun büyük başarı kazandı.

1964 yılında, Said Maden'in Blaise Cendrars'dan derlediği **«Seçmeler»** adlı kitaba **(de Yayınları)** yazdığı gi-

rişte, Türk Edebiyatı üzerinde Marx'çı açıdan kısa bir kuramsal açıklama yapmağa yönelmişti. Bu giriş ya da bu denemede, Hilâv'ın, yabancılaşma kavramını edebiyatımıza uygulamaya çalıştığı görülür. 1930'lardan sonra şiirimizde bir gerileme ve yozlaşmaya raslandığını ileri sürererek, o yıllarda adı ağza alınamayan Nâzım Hikmet'in şiirini dolaylı yoldan savunur:

«Maddî hayatının ağırlık noktası üretimde bulunmayan bir topluluğun edebiyatı somuttan, tikelden ve zamanlılıktan yüz çevirmek, canlı insandan ayrı düşmek zorundadır. Batı şiiri, özellikle çağdaş Batı şiiri, akılcı düşüncenin ve bilimin somut ve gerçek alanında yaptığı araştırmayı kendine özgü araçlarla ve kendi dilinde, değişik bir hızla ve dalgalanışla yapmıştır. Şiirimizin yüz yılı aşan «modernleşme» çabaları, geçmişin belirleyişlerinin bu modernleşmenin gerçek amaçlarına taban tabana karşıt olmasından dolayı başarıya ulaşamamıştır. Yirmi beş yıl önce ortaya çıkan ve şiirimizde en büyük devrim olarak görülen akım, Türk dilinin kendini bulması konusunda genel olarak atılmış adımın şiirde belli bir yere ulaştırılması sonucunun elde edilmesini sağlamış olması bir yana, Batı şiirinin kavranılması ve özümlenmesi konusunda, öz bakımından, eski çabalardan farklı olmamıştır. Üstelik, şiirin temel varlık şartını, yani yaygın ve ulusal bir dilin şiirsel kullanılışını gerçekleştirmek amacını güden bu akım, sırf özünün sınırlı oluşundan dolayı, şiir dilinin ve onunla birlikte imge dünyasının kullanılışını sınırlamıştır. Şiirin bir başka varlık şartı olan imgelemi ve imgeyi «şairane» diye farketmeden bir yana atan, küçük adamın yaşantılarını şiirin biricik konusu sayan ve şiirin özünü «eda»da (bk. «Garip», Orhan Veli) bulan bu akım basit ve duygusal bir halkçılık eğilimi de karışarak Türk şiirini 1920'lerde ve 1930'larda ulaştığı çizgiden geriye düşürmüştür.»

Bu epey sert yargıya, — başta kitabı basan Memet Fuat, — birçok yazar ve sanatçıda tepki uyandı. **«Bu Dünyadan Nâzım Geçti»** ise, onun geçtiği dönemde de **«Maddî hayatın ağırlık noktası üretimde bulunmayan»** bir toplum düzeni var olduğuna göre, somuttan, tikelden ve zamanlılıktan yüz çevirmek, canlı insandan ayrı düşmek **«zorunlu»**luğu, daha geniş ve daha derin bir açıklanış bekleyecekti. Sanatın kendine özgü kuralları ile Hilâv'ın kuralları tastamam bağdaşamıyordu. Kaldı ki, **«garipçiler»** de, son şiirleriyle o **«sınırlı öz»**den iyice açılmış, uzaklaşmış, kendi getirdiklerini kendileri aşmış durumdaydılar. Ayrıca, **«imgesiz»**, daha doğrusu imge bakımından kısır sayılan **«şiir»**lerin yazılabileceği gerçeği çıkmıştı ortaya. Akım sevilip tutulduktan sonra, kendiliğinden bir değişime ve yenileşmeye doğru yönelmiş; Oktay Rifat gerçeküstücülüğe yaklaşık yeni şiir olanakları dener **(Perçemli Sokak)**, Melih Cevdet özgürlüğe götürücü tarihsel kaynaklardan yararlanan düşünce şiirini geliştirirken, Orhan Veli erken ölümüyle örnekleri çoğaltamamıştı.

Hilâv, 1964'te çalışmalarını sürdürür; F. Engels'ten **«Sosyalist Düşüncenin Gelişmesi»**ni **(Sosyal Yayınlar)**, İris Murdoch'tan **«Sartre, Yazarlığı ve Felsefesi»**ni **(de Yayınları)** çevirir.

1962 sonlarında Ergin Ertem ve Said Maden'le birlikte hazırlanan **«Gerçeküstücülük»**ün ikinci cildi **(de Yayınevi)**; 1963 te, Caragiale'den yaptığı **«Kayıp Mektup»** adlı oyun çevirisi **(İzlem Yayınları)**; Doğan Avcıoğlu ile birlikte **«Sosyalizme Giriş»** adlı kitabın çevirisi **(Devrimci Yayınlar Kooperatifi)** ve Schopenhauer'den **«Aşkın Metafiziği» (Oluş Yayınları)** adıyla çevrilen kitaplar çıkmıştı. 1965 te Yön dergisine, **«Toplumcu Sanat Felsefesinde Yeni Görüşler» (no. 99)**, **«Sanatın Özü Problemi» (no. 100)**, **«Sanatın Görevi Nedir?» (no. 101)** ve **«Sanat ile**

Halk Arasındaki İlişkiler» (no. 102) adlı bir dizi inceleme yazarak, Marxçı düşünür Ernts Fischer'in **«Sanatın Gerekliliği»** adlı ünlü yapıtındaki görüşleri açıklıyordu. 1965 yılının deneme ve incelemeleri bu kadarla kalmadı; Nâzım Hikmet üzerinde hazırladığı kitabın notlarını da gene Yön dergisinde yayımladı. **(bk. 115, 116, 117, 120, 121 ve 122. sayılar.)** 1965 te çevirdiği ve yayınlanan kitaplar ise şunlardır

Sartre'dan **«Sinekler» (Dönem Yayınevi.)** Malavya ve Solodovnikov'dan

«Sovyetler Birliği ile Az Gelişmiş Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliği» (Gerçek Yayınevi). Pierre Jalée'den **«Yoksul Ülkeler Nasıl Soyuluyor?» (Yön Yayınları).** Roger Garaudy'den **«Sosyalizm ve Ahlâk» (Gerçek Yayınevi).** Eylem dergisinde çıkan **«Asya - Tipi - Üretim Biçimi Üzerinde Açıklamalar»** adlı incelemesi, sonradan, Fethi Naci'nin yayınladığı **«Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm»** adlı kitabına alındı.

Nitekim, 1964 yılında da, Plehanov'dan çevirdiği Hegel'in Felsefesi adlı yazı önce Eylem dergisinde yayınlanmış, sonradan, **«Marxiste Düşüncenin Temel Meseleleri» (Sosyal Yayınlar)** adlı kitaba alınmıştır. Gene aynı yıl içinde, onun Garaudy'den yaptığı **«Franz Kafka'nın Dünyası ve Yabancılaşma»** adlı özeti Eylem dergisinde, Marx'ın gençlik eserlerinden bir araya getirdiği bazı parçaları **«Genç Marx'tan Seçmeler»** adıyla Yapraklar dergisinde görmüştük.

1966 da. Yön dergisinde. **«Bilim Açısından» (no. 149). «Asya-Tipi Üretim Nedir» (no. 150/151), «Yabancılaşma Kavramı» (no. 153)** adlı incelemeleri çıkan Hilâv, Garaudy'den çevrilmiş olan **«Sosyalizm ve İslâmiyet»** adlı kitap üzerine çıkan tartışmalara katıldı. Bundan başka, Yeni Ufuklar dergisinin 1966/Temmuz sayısında, **«Marxsizm Açısından İşbölümü ve Yabancılaşma»** adlı bir

inceleme yayınlayarak, Hilmi Yavuz'un daha önce yaptığı bir eleştiriye karşılık verdi.

Selâhattin Hilâv'ın K. Marx'la F. Engels'ten çevirdiği «**Sömürgecilik Üzerine**» adlı yazılar (Gerçek Yayınevi) ilginç ve yararlı bir kitap olmuşsa da, onun asıl özgün çalışmaları «**Diyalektik Düşüncenin Tarihi**»nde (Sosyal Yayınlar) toplandı diyebiliriz. Hilâv'ın derin bir araştırma çabasıyla uzun bir emeğe yaslanan bu kitabı üzerine, ne olumlu, ne olumsuz yönde hiçbir yazının çıkmayışı, düşünce alanımızın biraz kaçak güreştiğini, o da değilse, buzullarla kaplandığını göstermeye yarayacaktır. Diyalektik düşüncenin tarih içinde gelişimini, geçirdiği evreleri, bizde, bundan daha iyi, daha sağlam anlatan başka bir kitap yayınlanmamıştır. Kimi yapıtların yazgısı yazık ki böyle oluyor; üzerinde yazılıp çizilmeden, susularak, boğulmaya bırakılıyor. Yanılgıları, eksikleri varsa, bir felsefecimiz (filosofumuz olmadığına göre) çıkıp bizlere gösterebilmeliydi..

Şimdilerde Hilâv, «**Nâzım Hikmet'in Şiiri**» ile «**Marx'ta Asya-Tipi Üretim ve Yabancılaşma Kavramı**» üzerinde çalışmaktadır. Bunlar da uzun, ayrıntılara yönelen incelemeler olacak.

Onu ben ilkin Cemil Sait Barlas'ın «**Son Havadis**»inde tanımıştım. Halûk Akgün tanıştırdı ve bizi aldı Beyti'de şaraba, ete götürdü. Alacağımız yazı paraları kimi zaman böyle de ödenebiliyordu. Sonraları, İran'da ihtilâl çıkartıp bir günde bütün gazeteyi halka kapıştıran, ertesi gün soluğu Balmumcu'da alan Bülent Gencer'le birlikte, gider bir köftecide şaraba yatardık. Selâhattin genellikle sessiz, çok anlayışlı ve çekişmenin her çeşidine kapalı yaratılıştadır. Kadın sorunundan bana bir kere parlamıştı yalnız, unutmadım. İşe bakın; ben günlük politika fıkraları yazıyordum, o da magazin sekreteri idi. Kimi konuları gülerek geçiştirişi, tatlı yanından alışı, onun «**çelebi**»

liğini ortaya koysa da, gerektiğinde ne kırılmaz çetin ceviz olduğunu uzun süre perdelemeye yarar. Herhalde bir gerçeğe, içki masasında ne toplumsal, ne de sanata değgin sorunların çözümlenemeyeceği gerçeğine, birçoklarından çok önce varmış bulunuyordu. Yürek yelpazelemek mi? elbet yeri dostların, arkadaşların bulunacağı içki masalarıydı. Bir sorun, belki birçok sorunlar, ucundan ortasından alınır, sonra bırakılırdı. Diyeceklerini, anlatacaklarını derinlemesine açıklamanın yeri ise, kitaplık ve masa başı çalışmalarıydı. Sanıyorum, Selâhattin bu ikisini atbaşı birlikte götürmekten hoşlanıyor.

Onun sanat görüşüne gelince; sanat görüşünün, genel dünya görüşünün bir parçası olması gerektiğine inanır. Bundan ötürü, öncelikle, dünya görüşünden söz etmek zorundayız. Selâhattin Hilâv'a göre, ülkemizde, aydınlar, düşüncelerini tutarlı bir bütünlük içinde ortaya koymak ve savunmak gereğini çoğunlukla duymamışlar, hattâ böyle bir davranışın **«hür»** ya da **«nesnel»** düşünce ile uzlaştırılamayacağını sanmışlardır. Onca, Vedat Günyol'un **«Bölmeli Kafalar»** adlı denemesinde çok güzel dile getirdiği durum, aydınlarımızın ortak bir özelliğidir. Eski bir uygarlıktan (Osmanlılık) kopmuş ve yeni bir uygarlığın eşiğine ayak basamamış bir toplumun yetiştirdiği aydınlardır bunlar. Bir Fuzulî'de, bir Kâtip Çelebi'de, bir Evliya'da, bir Bâki'de, hattâ bir Şeyh Galip'te böyle acayip bir durumla karşılaşmazsınız. Çünkü onlar, henüz yozlaşmamış bir toplumun bütünlük gösteren kültür dünyasının kişileridirler. Zamanla çöken ve kendisini bir türlü yeni koşullara uyduramayan görkemli bir dünyanın son deminde yetişen kırma aydınlar ise şaşkınlıklarını bir **«düşünce tutumu»** olarak ortaya koymuşlar ve buna kendileri inandıkları gibi, inanmak zorunda olanları da peşlerinden sürüklemişlerdir. Tanzimattan bu yana, düşünü ve sanat alanında süren şaşkınlık ve gülünçlüğün nedeni

budur. Üstelik bunlar, çöken bir dünyanın bilincinde olan aydınlar da değillerdir. Zaten bizim edebiyatımızda ve sanatımızda, **«kendinin bilincinde»** olmamak en göze çarpan özelliklerden biridir. Osmanlı dünyası, **«kendinin bilincini»** gerekli kılmayan bir toplumsal yapıydı. Bu toplum içinde **«kendi»** olmak, ya da başka bir deyişle **«bireysel»** gerçeğe eğilmek gereksizdi. Kişi, ancak genele ve toplumsala katıldığı, bu katılışını en iyi biçimde dile getirebildiği ölçüde büyük sanatçıydı. Ama Tanzimatla birlikte, Batıcılık akımının getirdiği **«bireysellik»** ve **«kendi olma»**, birkaç sanatçıyı söz dışı edersek, gerektiği gibi işlenemedi. Çünkü geleneklerimizde böyle bir yan yoktu ve toplum yapısı, üstteki biçimsel değişikliklere karşın, yeni bir kategoriyi yani bireysel olanı ve kendinin bilincini ortaya çıkarmayı sağlayacak köklü yani maddesel (ekonomik) değişikliklerden geçmemişti. O zaman **«benzemek»** önemli oldu. Yani, Batıdaki sanat yapıtlarına en iyi öykünenler, onlara en çok **«benzeyenler»** ön plâna geçti..

«Bireysel», **«özel»**, **«kendilik»** gibi kategorilere karşı gereksinim duyulmadı. Böyle olması kaçınılmaz bir şeydi zaten. Çünkü Osmanlı toplumu, belki de Batı toplumlarına en az benzeyen ve bir bakıma tarihsel zaman içinde son çağlara erişmiş olduğu halde, toplumsal (sosyal) zaman bakımından en eski biçimlerden birini temsil eden bir yapıydı. Böyle bir yapının ve bu yapının içinde yetişmiş olan insanların ve sanatçıların, yepyeni bir düzeni benimsemeleri büsbütün olanak dışı değilse bile çok güç bir işti. Politik ve ekonomik alanda görülen bu **«ayarlanamazlık»** durumu, sanata da olduğu gibi yansımıştır. Haraç düzeni üzerine kurulmuş olan ve etnik öğeden çok dinsel bağlarla birbirine bağlı bulunan, halktan bıçakla ayrılmış gibi ayrı bulunan bir yönetici kadronun (bu kadronun temsilcisi despot bir devlettir), büyük şehirlerde yetiştirdiği ve kendi hizmetinde kullandığı aydınların

(bilginler, düşünü adamları, sanatçılar) torunları, kölelik derebeylik ve kapıtalizm gibi belli aşamalardan geçmiş toplumların ürünü olan (Batı dünyası) ve **«kişisel mülkiyeti»** en yüce değer olarak tanıyan bir uygarlıkla karşı karşıya kalıyor, bu uygarlığa uymak istemiyordu. Ortaya çıkan sonucun, daha önce belirtildiği gibi, şaşırtıcı olması doğaldı. Osmanlı İmparatorluğu düzeninin, aralarında kolay bir geçişkenlik (seyyaliyet) bulunmasına karşın, birbirlerine yalnızca dış ilintilerle (baskı, üretici olmayan sömürme; haraç ve talan) bağlı iki ayrı toplumsal kattan (bilginler, askerler, memurlar, eşraf yani yönetici kadro ile üretici köy toplulukları, ya da zorla ele geçirilen ülkelerdeki üreticiler) meydana gelişi, dil, gelenekler, hukuk kuralları, manevî değerler (bunlar arasında sanat da yer alıyor) gibi üst-yapı kurumlarında açıkça dile gelir. Bizim yaşayışımızda bugün hâlâ sürüp giden **«ikilikler»,** dengesizlikler ve kargaşalar bu yapının sonucudur. Bugün bile Türkiye, âdeta üstüste konulmuş iki toplum gibidir. Bir yanda büyük şehirlerin çekirdeğini meydana getiren yönetici kadro (bizim geleneğimizde sanatçılar tarihsel zorunluk gereği bunlar arasında yer almışlardır); öte yanda, dilini, törelerini, iç dünyalarını anlamadığımız, bilmediğimiz, bilip anlamak da istemediğimiz (üstelik yönetmeye kalktığımız) bir üreticiler topluluğu. Hiç kuşkusuz, bu üreticiler kadrosu yani halk, kendi sanatını **«okumuşlar»**ın sanatından bambaşka bir şekilde ortaya koymuş ve geliştirmiştir. **«Okumuşlar»** arasında bu durumun bilincine ulaşmış olanlar çıkmıştır ve dikkat edilecek olursa, gerçek bir değer taşıyan sanat eserlerini verenler de bu bilince ulaşmış olan kimselerdir. Ancak, bu bilince ulaşmış olmak demek, aynı zamanda kurulu düzeni eleştirmek demektir. Bundan ötürü, bizde gerçek sanat eserlerini verenler mutlaka **«solcu»**lardır. Bir **«sağ»** edebiyatının bulunmayışı ve bulunmasının ola-

naksız oluşu da bundan ötürüdür. Çünkü bizde, bir zamanlar insansal bir içeriği dile getirdikten sonra, tarihin akışı içinde, zamanla «**sağ**» duruma gelmiş olan bir hareket ve gelenek yoktur. Oysa, Batıda burjuvazi ile ortaya çıkan ve hattâ katolikliğin içine sızmış olan belli birtakım kültür öğeleri, bugün «**sağ**» duruma düştükleri halde, kimi zaman yeni bir atılım yaparak, gerçek bir sanata kaynaklık edebilmekte, onun yeni çıkış nedeni olabilmektedirler. **(Politikada da böyle olmaktadır.)** Bizde bir sağ edebiyatı ve sanatının olmayışı, tarihi gelişmenin niteliksel **(keyfiyetle ilgili)** büyük değişiklikler göstermemiş olmasındandır. Başka bir deyişle, Osmanlı toplumunun sosyal zaman niteliğinden yoksun bulunmasından, yani Ataç'ın bir deyişiyle, bu toplumun «**duruk**» **(statique)** bir toplum olmasından ötürüdür. Halk sanatı ve tasavvufla, ya da «**batınî**» anlayışlarla ilintili sanat gelenekleri dışarda tutulacak olursa, bizde sanatçı her zaman ve çoğunlukla bugün anladığımız biçimde bilincine varamadan, yönetici sınıfın adamı olmuştur. Dolayısıyla, bizde gerçek bir sanat, ister istemez, ya daha önce sözü edilen yönetici sınıfla ilintisi olmayan, ya da ona karşı çıktığı ileri sürülebilen geleneklerle bağlantı kurmak zorundadır. Sanatın içeriği **(muhtevası)** bakımından ileri sürülen bu düşünceler, sanatın biçimi açısından ele alındığında, günümüzün gerçek sanatının, yönetici sınıf yanında yer almış gelenekten yararlanmayacağı anlamına gelmez elbet. Sözgelimi Divan Edebiyatı, ki yönetici sınıfın ideolojik görüşünün en güzel dile gelişlerinden biridir, günümüzün şairine, biçim açısından yararlı olabilir. Gerçek sanatın ve gerçek düşüncenin, kendisinden önce yaratılmış her şeyin mirasçısı olduğunu unutmamak gerekir.

Bütün bunlar, Selâhattin Hilâv'ın sanat konusunda düşündüklerinin «**içeriden**» açıklanışıdır. Onun bu düşüncelere hangi yollardan geldiğini belirtecek olursak, be-

nimsediği dünya görüşü ile sanat anlayışı arasındaki dış bağlar kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Öncelikle, Sartre'ın **«Critique de la Raison Dialectique»**indeki şu sözleri benimseyerek açmak istiyor: **«..Marksizm, tükenmek şöyle dursun, gepgençtir daha; çocukluk çağındadır; yeni gelişmeye başlamıştır. Bundan ötürü, marksizm çağımızın felsefesi olarak kalmaktadır. Marksizm, kendisini doğuran koşullar daha aşılmamış olduğu için, aşılması kabil olmayan bir felsefedir.»**

Öyleyse başlangıca dönecek. sözlerin üzerinde yeniden duracağız: **«Bölmeli kafa»** olmak **«üstünlüğünü»** (!) bir yana koyarak Sartre'ın söylediklerine katılan bir marxçı için, sanat görüşü, genel dünya görüşünün, yani marksizmin bir parçasıdır. Ayrıca, marksçılık için bir **«dünya görüşü»** demek de doğru değildir. Çünkü o, öbür görüşlerin arasından keyfimizce seçebileceğimiz bir **«dünya görüşü»** değildir. Dünya görüşleri arasında en bilimsel, yani kendisini bize zorunlu olarak kabul ettirir olanıdır.

Şu da var ki, marksizm içinde, sanat görüşünün en az geliştirilmiş bir bölüm olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Marx, çok istediği halde bir estetik kitabı yazamamıştı. Sonraki marksçı düşünürler ise, sağlam bir sanat görüşünü geliştirmeğe çalışırlarken, çeşitli nedenlerden ötürü, tutarlı, geçerli bir kuram **(teori)** ortaya koyamadılar. Bir Picasso resmi, bir Kafka hikâyesi ve romanı, uzun yıllar, gerektiği şekilde yorumlanamadı; onlara haksızca uzak ve yabancı kalındı. Böyle olmakla birlikte, marksizmin sanat alanında ileri sürdüğü görüşlerin ilkelerini kavramamızı sağlayacak çalışmalar yapan düşünürler vardır: Plehanov, Mehring. Lafargue, Troçki, Lenin, G. Lukacs, Chiristopher Caudwell, Henri Lefebvre, M. Lifchits, Aragon, A. Banfi, Brecht. E. Ficher, L. Goldmann, Roger Vailland, R. Garaudy ve G. Thomson.. ilk

akla gelen adlar. Özellikle **Ernst Ficher**, marksist sanat görüşü alanında «**Sanatın Gerekliliği**» adlı eseriyle, beklenen atılımı ve devrimi gerçekleştirmiş sayılır.

Ficher, **(Hilâv buna Yön'ün 99, 100, 101 ve 102. sayılarında değinmiştir)** sanat eserinin, insanla dünya arasındaki ilintiyi dile getirdiğini; bir «**bilgi**» olmaktan çok «**bir iş**» ve «**yaratılan bir nesne**» olduğunu; bundan dolayı bilgiye ve bilginin ölçütlerine indirgenemeyeceğini; **sadece «doğru» ve «yanlış»** açısından değerlendirilemeyeceğini belirtir. **(Bizdeki eleştirmenlerin bir bölüğü ise, özellikle hikâye ve roman konusunda, onun illâ bir «doğru»yu yansıtmasını baş koşul sayar. Düşlere, benzetilere (allégorie) başvurup kendince bir dünya yaratmasını, kurmasını hoş görmez.)**

Ficher, ayrıca, sanatın insanoğluna «**dünyanın değişebilirliği üzerinde bir inanç**» vermekle, yani «**onu özgürlüğe itmekle görevli olduğunu**» açıklar. Gene Ficher, çoğunlukla marksçılara mal edilen — ki, bu yanlış anlamayı haklı çıkaracak birçok durumlar ve olaylar olmuştur — bir görüşü; sanatın günlük politik amaçların buyruğunda olması gerektiğini savunan görüşü eleştirir ve sadece «**büyük politika**», yani «**dünyanın değiştirilmesi**» amacına hizmet ettiğini, başka türlü yapmadığını ve yapamayacağını da açıklar. Ficher'e göre, sanat, insanoğluna hem kendini hem de dünyayı değiştirme coşkunluğunu aşılar. O bu anlamda, insanı özgürleşmeye götüren bir duygu eğitimidir. Ama sanatçı bunu, günlük politika sloganlarına uyarak değil, kendi «**işinin**» gereklerini yerine getirerek yapar.

Bizde, Upton Sinclaire'in «**Altın Zincir**» adlı kitabının çoğu zaman marksçı sanat anlayışının bir belgesi olarak kabulü, aydınlarımızın kapıldıkları sayısız yanlışlardan biridir. Eh, marksizm sözünün ağza alınmasının bile 30 yıl boyunca suç sayıldığı bir ülkede, bu çeşit yanılgı-

lara düşülmesi olağandır. Önemli olan, bu yanılışta direnmemekti. Bir de, daha geçen yıl, kimi sanatçılar, Sinclaire'in kitabına ve bu kitaba dayanarak ileri sürülmüş görüşlere saldırırken, marksizme saldırdıklarını ve **«yeni şeyler»** söylediklerini sandılar. Hattâ iş daha da ileri götürüldü ve Upton Sinclaire ile hiçbir bakımdan ilintisi yokken, gerçek bir marksçı olan Plehanov da **«günü geçmiş»** ve **«aşılmış»** bir düşünür olarak ilân edildi. Marksçı düşünce içinde **«aşılma»**nın kötü olmayıp iyi bir anlam taşıması bir yana **(çünkü ancak, kendi koşulları içinde yaratıcı ürünler vermiş olanlar aşılırlar, çünkü bu aşılmayı sağlayanlar gene onlardır)**, Sinclaire'in ne kendisi ne de düşünceleri marksçı eylem ve felsefe geleneği içinde yer almaz. Sinclaire, Lenin'in alaylı bir şekilde söylediği gibi, marksçılığı iyice anlayamamış **«duygusal bir sosyalist»**tir.

Hilâv'a göre, marksçı sanat anlayışını eleştirdiklerini sananlar, Sinclaire'i değil de adları yukarıda anılan düşünürleri ele alarak, Batıda son yıllarda ortaya çıkan ve marksçılığın bir çeşit **«engellerden kurtuluşu»** diye adlandırılabilecek olan sınırsız canlanmayı, Osmanlı **«okumuşlar»**, geleneğine uyarak sadece **«taklit»** yoluyla tekrarlamasalardı, çok daha iyi olurdu. Başka bir deyişle, Sinclaire'i ya da belli birtakım politik durumlardan ötürü yozlaştırılmış olan marksçı sanat görüşünü, kaynaklara inip, orada eleştirip değerlendirerek, Fransızların dediği gibi, **«leğendeki suyu dökmek isterken içindeki bebeği de birlikte»** dışarı atmaya kalkışmasalardı, ancak o zaman geçerli bir iş yapmış sayılabilirlerdi.

Selâhattin Hilâv, gerçek bir sanatçının ve sanat eserinin niteliklerini şöyle açıklar: Günümüzün gerçek sanatçısı, her şeyden önce belli bir toplumda, belli tarihsel koşullar içinde yaşayan ve bunun bilincinde olan bir kim-

sedir. Bugün **«ilerici»** olduklarını söyleyen ve buna gerçekten inanan şair, romancı ve ressamlarımız arasında bile, sanatçının bütün öbür insanlardan **«ayrı»** bir yaratık olduğuna inananlar var. Burada, gerçeküstücülerin bir sözünü anmak yerinde olacak: **«Şair ya da ressam diye bir şey yoktur; şiir yazan, ya da resim çizen insan vardır.»** İnsanoğlu, politika, bilim, ya da felsefe yaptığı gibi, şiir yazar ya da resim yapar. **«Sanatçılık»,** belli tarihsel ve toplumsal koşullarla, ya da daha kötüsü insan olmakla belirlenmemiş bir **«kategori»** değildir. Sanatçının **«acayip ve kimseye benzemez»** bir yaratık olduğuna inanmak, bilerek ya da bilmeyerek, bir burjuva aldatmacasının tuzağına düşmektir. Adnan Benk'in yıllarca önce Ataç'la yaptığı bir tartışmada çok güzel belirttiği gibi, sanatçıyı bir **«saf oğlan»** durumuna getirmekten, sadece belli birtakım çevreler yararlanır. Bunun zararı da herkesten önce sanatçıya dokunur. Çağımızda, **«sanatçının bilinci»** sorunu büyük bir önem kazanmıştır. Çağımız, insan topluluklarının ve bu toplulukları yöneten yasaların bilincine ulaşılmış olduğu bir çağdır.

Bu bilinç, artık, dünyanın en temel öğelerinden biri durumuna gelmiştir. Böyle bir bilinçten yoksun olan sanatçının. nice yetenekli olursa olsun, bilinçsizliğinden zarar görmemesi olanaksızdır. Henri Lefebvre, **«Constribution à l'Esthétique»** adlı eserinde, eski çağlarda sanatçının tarih ve toplum bilincinden yoksun olmasının doğal bir şey olduğunu, ama buna karşılık, bugün **(sırf bu bilinç, çağımızın en önemli gerçeklerinden biri olma durumuna geldiğinden dolayı),** eskisi gibi **«bilinçsiz bir yaratışa»** yönelmesinin kendisini nelerden yoksun kılacağını açıklamıştır. **(Burada, ben bir kere daha araya girip, Sevim Burak'ın hikâyeciliği eleştirilirken, Asım Bezirci'nin, onda ileri bir dünya görüşü olmayışını bir eksik diye aldığını; Murat Belge'nin ise, Burak'ın ortaya koyduğu «ki-**

şisel» dünyada böyle bir şeyin aranamayacağını, giderek, eğer Burak'ın o dünya görüşünün tam bilincinde olsaydı, o çeşit hikâyeleri belki de yazamayacağını ileri sürdüğünü andırmak isterim.) Bilimsel bir dünya görüşü ve onun sağladığı bilinçle eylem **(action)** alanında kitlelerin dünyayı değiştirebildikleri bir çağda, sanatçının olup bitenlerden habersiz ve bilinçsiz bir durumda kalması, eserinin yaşayabilirliği ve etkisi açısından ister istemez büyük bir engel teşkil edecektir. Sanat sorunu bu açıdan ele alındığı zaman, soyut biçim ve içerik sorunlarının ikinci plâna düştüğü görülür. Daha doğrusu, sanatın can alıcı noktasının sadece biçim ve içerik ilintisi olarak görülmeyeceği ortaya çıkar. Biçim ve içerik sorunu, içinde bulunduğumuz ve sanatın kaynaklarını veren somut gerçeklikten ayrı bir şekilde ele alınarak, yani soyutlanarak düşünülemez. Nitekim, biçim ile içeriğin birbirlerini koşullandırmaları da, dışlarında bulunan ve yönelmiş oldukları somut gerçekliğe oranla kavranılabilmesi mümkün olan şeylerdir. Yoksa, estetik alanında, bugün binlerce örneğini gördüğümüz, **«ayağı yere basmayan»** tartışmaların içine düşmüş oluruz. Nitekim, kaba alanda **«bireyci»** ya da **«toplumcu»** olmak da, sanat değeri açısından bir ölçüt olamaz. Sanatçı belli bir çağda, insanla dünya **(dış gerçek)** arasındaki ilintiyi kendine özgü araçlarıyla dile getirdiği için, bu dünya üzerindeki bilinci, onun eserinin mayasını ortaya vurur. İçeriğin ya da biçimin seçilmesi, **«bireyci»** ya da **«toplumcu»** olmak, ancak bu açıdan ele alınarak değerlendirilmesi gereken öğelerdir. Başka bir deyişle, sanat eseri, **«dünyanın değiştirilmesi olanağının duyurulması», «aldatmacaların, yabancılaşmaların, kısıtlamaların» olumsuzlanması (inkârı ve reddi); «özgürlüğe doğru atılmış bir adım», «yeni gerçeklerin ortaya çıkarılması ve insansal varlığın zenginleştirilmesi»** olduğu için, insan ve dünya üzerindeki duygu, sezgi, bilgi ve bilinci, kendini ya-

şatan ve geçerli kılan bir tılsım gibi derinliklerinde saklar. Ve şunu unutmamak gerekir ki, bir sanat eserinin ölümsüzlüğünün ölçüsü, onun **«tarih boyunca insanın kendi kendini yaratışını, yabancılaşmaları aşmasını, özgürlüğe yönelişini»** dile getirişinin ölçüsüdür. Gene bundan ötürü, **«geri bir sanat eserinin güzel olması mümkün olduğu halde» (Mao-Çetung),** kalıcı ve evrensel bir sanat eserinin ileri olmaması mümkün değildir.

Bizim sanatımız, edebiyatımız şaşırtıcı özelikler taşır. Belirtilmeye çalışılan gerekçeleri verine getiren sanatçılar yetiştirmiştir. Bir Yunus'u, bir Fuzulî'yi, bir Nesimî'yi, bir Nâzım Hikmet'i düşünelim..

Gerçek bir sanat yaratışı onların geçtikleri yollardan ileriye uzanacaktır.

Kadıköy 9 Aralık 1966.

ATTİLÂ İLHAN

Onun için, **«Kendisinden başkasını beğenmez ve sevmez»** diyemeyiz çünkü aşağıda görüleceği gibi, sevip beğenerek sonuna kadar tuttuğu sanatçılar vardır. Buna karşılık, eleştirdikleri eleştirmediklerinden daha çoktur. Bir huydur onda toptan batırıp toptan çıkarmak. Bir anket sorusuna verdiği yanıtta, yaşayan romancıları ad ad sayıp, **«Bunların hepsi, ama hepsi tefrika romanları yazıyor. Başka ne yazıyor?»** deyiverir. Garipçilerle savaşır, kendi kuşağının yazarlarıyla arası açıktır, İkinci Yeni akımını hiç sevmez. Öyleyken, bir edebiyat toplantısına katıldı mı, dinleyicilerden en çok alkışı o toplar.

Neylemeli, edebiyatı epeyce **«ağır işiten»** bir toplumda yaşamaktayız. İşe bu açıdan bakılınca, onun gerek kendi adı, gerekse başkalarının adları çevresinde isteye-

rek - istemeyerek yarattığı **«gürültü»**, son zamanlarda kimi sanatçılarımızın benimsedikleri **«kendi göbeğini kendi kesmek»** deyimine uygun düşecek, bizi artık yadırgatmayacaktır.

Biyografisine girmeden önce, onun için denilenlere, onun dediklerine kısaca bakalım.

«İşi şiir, roman yazmakla kalsa belki bu kadar ilgi çekmeyecek, ama dediğinde ayak direyen, sert tartışmaları, eğilmez bükülmez kuramları ile çevresini etkilemeye, yöneltmeye kalkışması ona karşı yaygın bir tepkiyi çağırıyor.» — Metin And, Forum; 1.12.1955, sayı 41. —

«Gerçeklerden kaçıp anılara sığınmak ya da tasarılar kurmak Attilâ İlhan'ın kahramanlarında ortak bir özelliktir. (..) Atillâ İlhan'ın romanı hatası ve sevabı gözönünde tutularak değerlendirilirken, galiba en doğru iş, türün bütün özelliklerini düşünerek ve kendisinin Sokaktaki Adam için söylediği terimi kullanarak «aşk ve macera romanı» diye yargılamak olacaktır.» — Konur Ertop, **«Kurtlar Sofrası»**, Varlık; 15.10.1964, sayı 632. —

«Attilâ övünmeden, kendinden söz açmadan edemez, ne yapıp yapar bunun bir yolunu bulur.» — Asım Bezirci, **«Okudukça»** adlı kitabı, sayfa 38 —

Şimdi sıra onun: **«Yalnız benim aleyhimde yazılan yazılar koskoca bir dosya tutuyor. Hepsi okununca da aslında bu işin (imgesiz şiire yönelmiş Garip'çilere karşı çıkıp toplumsal gerçekçilik görüşünü savunuşun, İkinci Yeni'yi batırışın, MS.) bir güzel benim başımın altından çıktığı anlaşılıyor. Senden önce böyle bir yazıya niyetlenen Bezirci belki de bu yüzden incelemesinden vazgeçti. Zira 1950 kuşağının en işitmeğe dayanamadığı gerçek, kendilerinin benim dümen suyumdan sahneye çıkmış oldukları gerçeğidir. Üstelik aslını yadsıyan bir durumları var, hoşlarına gitmiyor. Onun için Attilâ İlhan görmezlikten gelinir, yazdıklarına burun kıvrılır.»**

«Onun bu gürültülü patırdılı çıkışlarını gene de uygarca buluyorum. Başkaları sinsice işin kulisini yaparken, Attilâ her şeyi ile bize açıktır.» — Asım Bezirci'nin bize özel olarak söylediklerinden. —

Baba yanı Kars'lı. Oralarda bir tarihte bir müderris yaşamış, onun bir oğlu müftü oluyor, müftünün oğlu da kadı. Kadı'nın adı Mehmet Hamdi Efendi, Attilâ İlhan'ın dedesi. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kadılıklarda bulunuyor, iki karısından 5 çocuk sahibi oluyor. Attilâ'nın babası Muharrem Bedrettin Bey onun ikinci karısından olmadır, çocuklarının en ufağıdır. 11 yaşında Dersaadet'e, medrese öğrenimine geliyor bir daha baba ocağına dönmüyor. Önce Mercan İdadisi'ni, sonra Mekteb-i Hukuk'u bitiriyor. Dahiliye Nezareti'nde hülefalıkla işe başlıyor. Saray çevresinde dostlar edinip, nasılsa edebiyat çevrelerine bulaşıp, «**Nejat B.**» takma adıyla Nedim tarzında gazeller yazıyor Cumhuriyetle birlikte o Menemen Savcısıdır. Ucu Alanya'lı Hasan Kaptan'a varan Attilâ'nın annesiyle orada evlenir. Gemileriyle İzmir'e gelip giden Kaptan, oğlunu «**zabit**» yapsın istermiş ya, olmamış; küçük zabit olarak kalmış Atillâ'nın öbür dedesi Ali Efendi. Menemen'de hizmet görürken, eşraftan Hasan Efendinin kızıyla evlenmiş. Askerlikten ayrılmış, biraz müteahhitlik derken biraz bağ bahçe sahibi olmuş. Attilâ'nın annesi bu ailenin üçüncü çocuğu. Rüştiyeyi bitirmiş ve romanlar okurmuş. Menemen savcısı Muharrem Bedrettin Beyle evlenmelerinden bir yıl sonra, bir 15 Haziran günü, ilk çocukları olmuş **(1925)**. Göbeğini «**Mehmet Hamdi**» kesmişler adını «**Attilâ**» koymuşlar.

Ailenin havası iki etkinin altında; bir yandan toprak ve kasaba geleneği göreneğinin, bir yandan Meşrutiyet ve Cumhuriyet alafrangalığının. İkincisini getiren Savcı Bedri Bey, hemen uyuveren de eşraftan Hasan Efendinin kı-

zı. Evin içindeki düzen tam Cumhuriyet ailesi düzeni. Savcı Bedri Bey **«bir eyyam sonra»** İzmir'de avukatlığa başlıyor; oraya taşınıyorlar.

Deniz kıyısı gazinoları, at yarışları, Gülcemal ile İstanbul'a yolculuklar, Serbest Fırka, babasının Hizmet gazetesini çıkarısı, Zeynel Besim'le birlikte tutuklanışları, onları cezaevinde yoklamalar, annesinin sim işlemeli mavi tuvaleti, K.S.K.'ın maçları, Attilâ'yı ve kızkardeşi Çolpan'ı kendi çocukları gibi seven Emiralem'li köylü dadının olağanüstü neşesi.. ilk çocukluk yıllarının unutulmaz anılarıdır.

Attilâ'nın okula başlayışı bir dram. Hiç sevmiyor okulu, boyuna kaçıyor. Zorla götürüyorlar. Açıklanması güç olan nokta, çok da iyi bir öğrenci oluşu. Bu iki gerçek, çaprazlamasına, onun bütün yaşamı boyunca sürüp gidecek; bütün okul süresince okuldan tiksinecek, bütün okul süresince örnek bir öğrenci olacak, bütün **«iftihar»** kitaplarına resmi konulacak, bütün okulları **«pek iyi»** derecelerle bitirecektir.

Onun yazarlığı, ya da yazarlığa yönelişi kendiliğinden olmuştur. Baba, evin içinde gider gelirken Nedim'den beyitler söylüyor, anne durmaksızın roman okuyor. Ama gene de işleri güçleri okumak yazmak olan bir aile sayılamazlar. Çünkü bu işi pek önemsedikleri yok. Atillâ ilkokulun üçüncü sınıfında **«İlkbahar»** adlı ilk şiirini yazıp okuyunca, ona aldırmıyorlar. Ortaokulun ilk sınıfında ilk romanını yazınca da böyle, **«Merih'e Seyahat»** adlı bir roman bu, hiç tınmıyorlar. Ne yapsın o zaman? Küçük şair ve romancı da tınmıyor; kendi kendine yazıp duruyor. Dehşetli meraklıdır o, her şeye burnunu sokar, öğrenmeye çalışır. Ortaokulun üçüncü sınıfında, karmakarışık şekilde, Nâzım Hikmet'i, Şolohov'u, 1001 Roman'ı, Gorki'yi, Reşat Enis'i, Aka Gündüz'ü, Esat Mahmut Karakurt'u okur.

Yaşamının sonraki 15 yılını köklü biçimde etkileyecek olay, lisenin ilk sınıfına başladığı yıl başına gelir: Onu komünistlikten tutuklarlar. O sıralarda bir kızla mektuplaşırmış, mektupları onun okulunda ele geçirilmiş, öğretmenleri mektubun içinde Nâzım Hikmet adını görünce polisi ayağa kaldırmış, polis de onu evden alıp götürmüş. Epeyce bir zaman cezaevinde, üç hafta kadar Manisa'da, tımarhanede kalır. **(Aile, «Bu çocuk akıl hastasıdır..» diye kurtarmağa çalışıyor.)** Sonunda okuldan kovarlar onu, belgelenir, üstelik hüküm de giyer. Bunların daha 16 yaşında iken başına gelmesi elbette dünyasını altüst eder, içine bir başkaldırma duygusudur doldurur, çocukluğunu tam tamına yaşayamadan erken bir olgunlaşmaya sürükler.

Yeniden okuma hakkını Danıştay davaları ile geri alırlar. İstanbul'da okurken Birinci Şube polisi onu hiç rahat bırakmaz, ikide birde gelir, okuldan alır götürür, hücrelerde yatırır. Toplumculuk, böylece, yaşayışına erken girmiş olur. Başıma gelenler içini öfkeyle doldurduğu için, pek de uzun boylu incelemeden benimseyiverir toplumculuğu. Ondan sonra geçer masanın başına, gelsin toplumcu şiirler, romanlar.. Ne ki, uzun yıllar yayınlamayı düşünmez. Ona olmaz gibi gelir bu iş. Bir iki defa yayınlatmaya kalkışır, tutmazlar yazdıklarını, cayar. Yalnız 1943'de bir şiiri, adı **«Balıkçı Türküsü»**, Yeni Edebiyat dergisinde yayınlanır. Eh işte, Attilâ İlhan uçar sevinçten. Daha sonradan ise, **«Gün»**de **Hasan Tanrıkut onun «Ağıt»**ını yayınlar. Arkasından **«Gâvurdağlarından Rivayet»** C.H.P. şiir yarışmasında ikinci oluverir.

Der ki **«Bu da bütün sanatçı takımının daha başlangıçta bana düşman kesilmesine yetti. Lise son sınıfta bir piç kurusu Cahit Sıtkı ile Fazıl Hüsnü arasında bir yere giriveriyordu; hiç olacak şey miydi?»**

Bundan sonrası için, **«Ben gene toplumculuktan geçmedim, Gün dergisinde yazmayı sürdürdüm, bir yandan da Türkiye Sosyalist Partisi'nin çalışmalarına katılacak gibi oldum, Üniversite'de iken Gerçek'in çıkarılışına elimden geldiğince yardım ettim, tabiî bunlar da başıma zincirleme işler açtı, kısacası 30 yaşına kadarki hayatım devamlı bir siyasî baskı altında geçti..»** diyen Attilâ İlhan, yetişmesinde etkili kişileri şöyle sıralar : İzmir Cezaevinde tanıştıkları Tornacı Ömer Nâzım Hikmet, Maksim Gorki, Reşat Enis, Ömer Faruk Toprak, Hasan Tanrıkut, André Malraux.

Bu saydığı kimselerin çeşitli etkilerini zaman zaman hâlâ üzerinde duyduğunu söyler. Malraux'un, Nasuhi Baydar'ca ilkin **«İnsanlığın Hali»** adıyla yıllarca önce dilimize çevrilen La Condition Humaine'ini, İspanya iç savaşına pilot olarak katıldıktan sonra yazdığı daha dilimize çevrilmemiş L'Espoir'ını arada bir gene okur. Ama o, kişisel bir bileşime ulaşmasını, 1951-1952 yıllarına raslayan ikinci Paris yolculuğuna bağlar. Zaten döner dönmez edebiyatımızda **«Mavi Hareketi»** diye adlandırılan tartışmaları açmış, toplumcu Atatürkçülük düşünüşünü ilk olarak ileri sürmüştür.

Mavi dergisi çevresinde toplananlar sonradan birbirlerinden kopmuşlardır. Bunun nedenini, A. İlhan, hareketi siyasal baskı yüzünden İkinci Yeni **«saçmalığına»** indirgemeleri karşısında, gene kendisinin karşılarına çıkıp onlarla uğraşmasına yormakta ve şöyle demektedir **«1955-1960 arasını tartışmalarla geçirdim. Kendi kendime, Türk Edebiyatında Garipçilerin kötü etkisine dikkati ilk çeken yazar olduğuma inanıyorum. Bunun gibi, Türk romanının onyıl işi köylü romanları çıkmazına girdiğini de, son yirmi beş yıllık Cumhuriyet edebiyatımızın ana çizgileriyle Edebiyat-ı Cedide kadar yüzeyde ve öykünmeci olduğunu da ilk ben söylemiş oluyorum. Bunlar alışılmış klişe-**

lere ters gelen lâflardır, inanılmaz gibidir ya, inanmayanlarla on yıl sonra gene görüşeceğiz.»

Böyle konuşan **«Belâ Çiçeği»** şairinin gündelik yaşaması, gösterişten uzak ve içine kapalı denilebilecek bir yaşamadır. Kahveye hiç çıkmaz, sinemaya haftada ayda bir, tiyatroya ayda yılda bir gider. Epeydir ağzına içki koymuyor. İçtiği zaman da alafranga içer; bir fine, bir konyak, arasıra bir grog, kısacası sarhoş olmak için değil, töre yerini bulsun diye içermiş. Cigara kullanmıyor. Hiçbir kötü alışkanlık edinmemiş. Ve onda hiçbir şey tutku durumuna gelmemiş. Kalabalıkla başı hoş değil. Sosyete hayatından tiksiniyor. Futbol ilgilendiriyor onu, her gittiği yerde hemen bir kulüp tutuyor, kaçırmadan maçlarına gidiyor. İzmir'de K.S.K.'ı, İstanbul'da Galatasaray'ı, Paris'te Le Stade Français'i tutuyor.

Kadınlarla arası iyidir. İki kere gerçekten, birçok kere lâf olsun diye nişanlanmış ve bazılarıyla birlikte yaşamıştır. Sonu hep boş çıktığına göre kabahati azıcık kendinde bulur. Çünkü onlar sonradan pekâlâ evlenip barklanıyorlarmış. Bir Fransız kızı ona bu konuda şunu demiş **«Seninle yaşamak her an sınava çekilmek gibi bir şey!»**

Hukuk Fakültesi'nde birkaç dersten hâlâ takıntısı vardır. Veremediğinden değil, çünkü orada da iyi bir öğrenciydi, Hukuk birincisi olmuş, Fakülte burs vermişti; gerçekte bir süre sonra bu Fakülteden alacağı diplomayı hiç kullanmayacağına aklı kesmiş de ondan yakasını koyvermiştir. Fransızca okur, yazar ve konuşur. Paris'te öğrenmiştir. Geçim durumu başından beri ne çok kötü, ne de çok parlak olmuştur. Sıkışınca gazetecilik etmiş, senaryolar yazmıştır. Şimdi gene İzmir'de bir gazetede çalışmakta ve bugüne kadar hiçbir resmî görevde bulunmayışına şükretmektedir. Ona göre, yazı yazacak insan eğer

gerçekten yazmak istiyorsa hiçbir engel onun yazı yazmasını önleyemez. «**Önlüyor**» diyorsa, ya iyi yazar değildir o, ya da yazacak şeyi yoktur.

Maksim Gorki'yi 16 yaşında iken beğenir severdi; gene seviyor, «**Baba**» diyor ona. Nâzım Hikmet'i hiçbir zaman hiçbir kimse gölgeleyemez. Orhan Veli'yi 18 yaşında iken eleştirirdi, gene eleştiriyor. Bu durum, Attilâ İlhan'ın beğenilerinde o zamandan bu zamana bir gelişim varsa da, bir köklü değişim bulunmadığını; seçimlerini vaktinde yapmış biri olarak, sevdiklerini sonuna kadar sevdiğini gösterir.

«Yalnız sanıyorum ki 1945 - 1950 yılları içinde bir aralık..» deyip, özel bir deyim kullanır, **«bir inek toplumculuğuna kapılır gibi olmuştum. Bereket versin, sonra Paris'te, Jdanov'dan önceki Rusları, Plehanov'u, ama asıl Çernişevski'yi, Bakunin'i ve Herzen'i okuyarak ayıldım. Bir yandan Sartre'ın, bir yandan da Yeni Roman'cıların estetik görüşlerim üzerinde katkıları olduysa da, bu görüşleri toptan değiştirmediler. Öyleme geliyor ki, Mavi Hareketi sırasında yaptığım toplumcu ve toplumsal ayırımına sadık kalıyorum. Sanatçının, özünü toplumsal olarak yansıtıp kavratmasında yarar görürken, sanatta toplumculuğun baş koşul sayılıp güdülmesine olanca gücümle karşıyım. Bir de, klâsik sanatımızın — musikî içinde — günahına girdiğimiz inancı bu defa Paris'te iyice üzerime çöktü. Hem oradan, hem buraya gelince, Varlık'ta yazdım bunları. Ususal veriler, ulusların ve halkların yaşamında ülküsel verilerden daha sağlamdır. Buna benim de aklım yatıyor, ama yalnız bende olan bir değişme sayılmaz bu, çok daha genel ve kavrayıcı.**

Çağımızın cinsel alanda ciddi bir devrim geçirmekte olduğuna inanmaktayım. Kadınların erkekliğe, erkeklerin kadınlığa gittikçe yakınlaşması, yirmi birinci yüzyılın

hünsa bir yüzyıl olmasını yaratacak belki de. Belirtiler her yanda ve sürüyle göze çarpıyor. Şu çok önemli sorunun beni rahatsız edip durduğunu açıklamak da namusluluk görevidir; bütün düzenler, bütün toplumcu ülküler, ulusları gelişmişlik yoluna çekmeğe uğraşıyorlar. Bu yol bilindiği gibi endüstri uygarlığı yoludur. Kapitalist olsun, sosyalist olsun, endüstri uygarlığına kavuşmuş toplumlarda bireyler maddî rahatlıklara ermiş de olsalar manevî yabancılaşmalardan pek kurtulamıyorlar. İşte İsveç, işte İngiltere, işte Sovyetler! Eğer bu sezgi gerçekleşirse, son iki yüzyıl boşuna harcanmış olacaktır insanlık için. Yıkım gibi bir şey.»

Biz bu biyografyalar dizisinde aradan çekilmek, bir eleştirmen, bir sanatçı kendisini nasıl açıklamak istiyorsa öylece açıklamak yanlısıyız. Arada bir araya giriyorsak da, bu, girmek vükümünü, zorunu duyduğumuz zaman oluyor; iş ya kaçınılmaz bir duruma girdiği, ya da özetlenmesini istediği zaman. Atillâ İlhan'ın sözünü esirgemez, döğüşken bir kalemi olduğunu hepimiz biliriz. Bize yazdığı, aşağıya alacağımız mektup da böyle bir hava taşıyor. Kimisi çok sert, — o kadar sert ki dâva konusu bile olabilir, — sözcüklerini azıcık yumuşatarak buraya alırken, ereğimiz, edebiyat tarihçilerine, eleştirmenlere, bütün edebiyatseverlere, üzerinde tartışılacak - tartışılmayacak bir belge sunmaktır; Atillâ'yı belirtmektir.

«Aziz kardeşim,

Mektubunu aldım. İlgine teşekkür ederim. Bilmem başıma işler açtığının farkında mısın? (Değildik. Yordam'ın 13. sayısında Hüseyin Cöntürk, yazageldiğimiz biyografyaları eleştiri sanıp da, «Bence geçen yılın en büyük açığını Mehmet Seyda (ve eleştirmecileri) verdi» deyince farkına vardık.) Zira bu Mavi Hareketi aslında başlı başına bir inceleme ve araştırma konusu olabilecek geniş-

likte bir konudur, bir bulaşıldı mı nasıl kurtulunur artık bilemem. İşin kötüsü, benim sana katacağım şeyler de o kadar uzun boylu olmayacak. Neden dersen, bir kere «Gerçekçilik Savaşı»nın iki müsveddesinden biri Salim Şengil'de, öteki Şükran Kurdakul'da kaldı da ondan. Şükran'a bir sor bakalım, belki saklamıştır, şöyle bir göz atabilirsin. («Gerçekçilik Savaşı» adı altında iki cilt olarak toplanan bu deneme ve eleştiriler Şükran'dan birkaç kere istendi. Ha bugün ha yarın, bir türlü alınamadı. Alınabilseydi, bu mektup yerine biz onlardan parçalar yayınlayacaktık. MS.) Saklamamışsa felâket! Bütün o dergileri arayıp tarayıp bulmak lâzım, o da zor iş. Gerçi bende hepsi değilse bile bu dergi ve yazıların çoğu vardır, ama yeniden toplamağa nasıl kalkışırım? Düşündüm taşındım, sana durumu kısaca toparlamayı en ehven şekil olarak buldum.

Şimdi önümde gayet sık bir yazıyla başından sonuna doldurulmuş kareli bir Fransız defteri var. Kapağına şunları yazmışım : KENDİ KENDİME SANAT KONUŞMALARI. İlk sahifesindeki tarih; 15 Aralık 1951, Paris. Son sahifesindeki tarih; 2 Mayıs 1952, Paris. Defteri karıştırınca hemen görülüyor ki, bugün sanat piyasamızda konuşulan sorunların çoğunu daha o zamandan uzun boylu düşünmüşüm, üzerlerinde çareler aramışım, kendimce sentezler önermişim. Bu defter benim kişisel bileşime varışımın defteridir. Ama bir bakıma, Mavi Hareketi bu defterle birlikte başlamıştır demek hiç de yanlış olmaz. Zira sonraki yayın bu defterdeki temeller üzerinde geliştirilmiştir.

Mavi Hareketi'nin hareket noktası ikidir bence : 1) Yeni Türk şiiri Nâzım Hikmet dolayısıyla toplumcu bir yönde gelişiyordu. Hasan İzzettin Dinamo, A. Kadir, Akıncıoğlu, Suat Taşer, Ömer Faruk Toprak, Rifat Ilgaz, Cahit Irgat ve başkaları toplumcu çizgiyi paldır küldür

götürüyorlardı. Sonradan Varlık'ta belirlenen Ahmet Muhip-Cahit Sıtkı çizgisi bir denge sağlayabilecek güçte görünmüyordu. Derken işe sanat dışı etkenler katıldı: Nâzım Hikmet tutuklandı, Dinamo askere alındı, A. Kadir sürüldü.. kısacası, toplumcu ve gerçek anlamda ulusal olan şiirin asları çil yavrusu gibi dağıtıldı. Bunlara oranla zararsız görünen ozanlar o zamanki dikta partisinin koruyucu kanatları altına alındı. Bu koruyuculuk ve kollayıcılık, bir yandan Ataç'ın, bir yandan Suut Kemal'in, bir yandan da Ahmet Kutsi Tecer'in kanalıyla yürütülmüştür. Garipçilerin tam da 1940'larda ortalığı sarması boşuna değildir. Koşullar bunlar için daha önceden hazırlanmıştır. Zaten hareketin elebaşısı olanlar da resmî birtakım görevlere alınmışlar, beslenmişlerdir. Bu böyle iken, toplumcu şiir kuşağı yeni filizler vermekte gecikmemiştir. Ben, Şükran Kurdakul, Arif Damar, Enver Gökçe, Ahmet Arif.. hemen boşalan yerleri doldurahm dedik. Dedik ama, Garipçiler saltanatlarının keyfini sürerken, bizim de nasibimiz, derece derece, dayak, mahpusluk vesaire oldu. Türk edebiyatında Garipçilerin bu «garip» durumuna benden başka işaret eden «erkek» çıkmamıştır ve bu çok hazindir. Haklı olduğumun bence en değerli kanıtı, geçenlerde Kutsal İsyan için yazdığım bir yazı dolayısıyla Hasan İzzettin'in bana gönderdiği mektuptan alacağım şu satırlardır :

«..Ahmet Kabaklı gibi gericilerin yazdığı edebiyat tarihlerinde ne kadar yerimiz yoksa, Türk şiirini tam anlamıyla dejenere eden sonra da onun üzerine birer sultan gibi kurulan Garipçilerin yazacağı ya da salıklayacağı edebiyat tarihinde de öylece yerimiz olmayacaktır. Politikanın demir yumruğu bizi dediğiniz mağaralara kovarken onlar rahatça kendiliğimizden boşalttığımız yerlere kuruldular ve bizlere bir kez olsun dönüp bakmadılar ve

insancıl bir acıma bakışı bile fırlatmağa tenezzül etmediler.»

2) Fransa'ya ilk gidişimde Fransız şiiri ile daha yakından ilişki kurmuş, bu yabancı dili iyice değilse bile hayli sökecek bir duruma yükselmiştim. İkinci Paris yolculuğumda işin dibini karıştırdım. Özellikle gerçeküstücülük akımını kurcaladım. O zaman gördüm ki, Garipçilerin yaptıkları, üstelik yanlış anlayarak yaptıkları, bu akımı Türkçeye aktarmaktan ibarettir. Bir kere Freud'u bilmiyorlardı, ikincisi Türk şiirinde onların davranışlarını bağlayabilecekleri doğru dürüst bir liman yoktu. Özetle, hareketleri şiirde imgeyi yıkıp, işi düz bir alay düzeyine indirgemekten öteye geçmiyordu. (Attilâ İlhan'ın «Orhan Veli Takımı» adıyla yazdığı bir eleştiri, önce Mavi'de sonra Yelken'de — sayı 70 — yayınlanmıştır.) Şu halde 1940 yıllarından 1950 yıllarına kadar Türk sanatına hükmeden bu hareket hem zorlama, hem de taklit bir hareketti. «Kendi Kendime Sanat Konuşmaları»nın son satırları Garip hareketinin bir çeşit otopsisi gibidir.

İşe gayet düzenli başladım. Yurda dönünce, o yıllarda sanat piyasasının kralı geçinenlere ciddi ve şiddetli bir eleştirme ateşi yönelttim. Kaynak, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi bu eleştirmeleri yayınladığım dergiler oldu. Yavaş yavaş, «Abbas Yolcu» imzası ile «Sıkı Durun Putlar, Sıkı!» gibi polemik yazıları da yazmaya koyuldum. Eleştirmeye iki yönlü başlıyordum; bir kere öncüler diye adlandırdıklarımın eser diye verdiklerini ince elekten geçiriyor, sonra da ne yapılması gereğine işi bağlıyordum.

Sıkı siyasal baskıdan hareketi kurtarabilmek kaygusundan olduğu kadar. kişisel bileşimimin sonuçlar bakımından da, toplumcu akımın eleştirisini yapmak zorunda idim. Toplumcu gerçekçi deyimine karşı «toplumsal gerçekçi» deyimini öneriyordum. Bu, toplumsal verilerin kaba propagandaya ve politika çığırtkanlığına düşmeden

serbestçe işlenebilmesini isteyen bir anlayıştı; o zamanki toplumcu anlayışla çelişiyordu. Hele uygulamada, benim, kişinin iç sorunlarını da aynı önemle işlemeğe kalkışım, sağ'dan olduğu kadar «sol»dan da ciddi karşı koymalara uğramama yol açıyordu. Gene de hareket gençler arasında ilgi görmüştü. Garipçilerin ve Varlık dergisinin baskısından bunalan gençler, savaş sonunun verdiği serbestlik içinde yeni şeyler aramaktaydılar.

Bana ilk sokulan Ferit Edgü oldu, onu Fikret Hakan izledi, arkasından Yılmaz Gruda, Ahmet Oktay, Oğuz Arıkanlı, Orhan Çubukçu belirdiler. O ara Mavi dergisi Ankara'da gelişigüzel bir gençler dergisi halinde çıkmakta idi. Ben, A. Oktay ve Gruda kanalı ile o derginin çevresindeki gençleri harekete katmayı denedim, oldu. (Attilâ İlhan'ın burada ileri sürdüğü şeylerle ilgili olarak, Asım Bezirci'nin Demirtaş Ceyhun'a değgin eleştirisinde şu sözler yer almaktadır: «1955'te, önde Atillâ İlhan olmak üzere Bekir Çiftçi, Orhan Duru, Ferit Edgü, Özdemir Nutku, Ahmet Oktay, Demir Özlü, Adnan Özyalçıner, Güner Sümer gibi genç sanatçılar 1940 kuşağıyla bir «heseplaşmaya» girişirler. Bir yandan «Öncüler»i, öbür yandan eski «Gerçekçiler»i eleştirirler. Onlara karşı bir soruşturma açarlar.» — Bk. Günlerin Götürdüğü Getirdiği, sayfa 92 —) Güner Sümer, Bekir Çiftçi, Demir Özlü, Tevfik Akdağ, Demirtaş Ceyhun, Orhan Duru ve başkaları da ufak ufak işe karıştılar. Mavi birdenbire hareketin odak noktası durumunu aldı. Bir kıyamettir koptu. Başka dergiler çıktı: Çağıltı, Onüç, a. Şairler Yaprağı.. gibi. Bunların içinde bizden yana olanlar, toplumculuğumuza takılanlar vardı, ama hepsinin ortaklaşa özelliği, «öncüler»e karşı olmak, onlarla ciddi bir hesaplaşmaya girmek istemekti. Mavi'de ben hareket için iki amaç göstermiştim; önce öncülerle hesaplaşma, sonra ulusal bir sanat bileşiminde uyuşma. Bu bileşim için toplumsal gerçekçiliği öne-

riyordum. Derken iş büyüdükçe duruma faşistler de karıştı. Onlara göre, iplerimiz Moskova'nın elindeydi. Toprak, Türk Sanatı, Hisar gibi dergilerle uzun tartışmalara giriştik, hepsinden de başarı ile çıktık. Sonunda, sahnede Peyami Safa göründü, beni açıkça ajanlıkla suçladı. Bunlara tüy dikmek için, Zafer gazetesi de bir başyazısında hareketi damgaladı. Bunun önemi büyüktür, altını özellikle çiziyorum. Çünkü baskı gençler üzerinde etkisini gösteriyordu. O kadar ki Mavi kapandı, harekete sonradan katılan Özdemir Nutku'nun çalışmasıyla «Son Mavi» adıyla yeniden çıkarıldı. O sıralarda Ahmet Oktay hareketi toplumsal bir düzeyde tutmak için çabalar harcıyor, benimle sürekli şekilde yazışıyordu. Son Mavi'nin ömrü uzun olmadı. Nasıl olsun ki, toplumsal gerçekçiliğin bir bolşevik hareketi olmadığını Ataç çapında birisine karşı savunmak zorunda kalmıştım. Bu patırdı arasında iki önemli sonuç alınıvermişti bile, birincisi Garip'in şiir saltanatı tekerlenmiş, şiirden sürülen «imge» itibarını kazanmış, Türk şiiri gerçek eksenine yeniden oturmuştu; ikincisi ve bence en önemlisi, Atatürkçülüğün ulusal toplumcu bir hareket için gayet elverişli bir temel teşkil ettiği anlaşılmıştı.

Son Mavi'nin kapanışından sonra gençler Pazar Postası'na sığındılar. İşte ondan sonra da «festival» başladı. İkinci Yeni, Mavi Hareketi ile şiire döndürülen imge kavramının iğdiş edilerek kullanılması hareketidir ve Menderes diktasının eseridir. Nasıl İnönü diktası kendi zamanında eylemci gerçekçileri şu ya da bu yolla ortadan kaldırıp Garipçileri tutmuş, şiir adına onları yaymışsa, Menderes diktası da, tabiî daha bilinçsiz olarak, İkinci Yeni'yi beslemiş ve toplumsal gerçekçi hareketin gelişmesini engellemiştir. Ben imgeyi Türk şiirine geri getirmeye çalışırken Plehanov'dan hareket ediyordum. Elimdeki defftere Astakhov'dan parçalar almışım. Demek ki imge kavra-

mını özcü, giderek toplumsal bir sanata temel yapmayı düşünüyorum. Elbette benim anladığım toplumcu sanat, Jdanov'un anladığı toplumcu sanat değildir, ama gene de toplumcudur. Oysa, imge mekanizmasını boşuna çalıştırarak yapılacak bir şiir bir «absurde şiiri» idi. İkinci Yeni, birtakım ödlek ozanların gözleri baskının amansız zamanında derde girmeyi kesmediği için, başlarını kuma gömenlerin şiiridir. Askerdeydim, ama Dost'a yazdığım yazılarla durumlarını kıyasıya yeriyordum. Kendime ve inandığım düşünüye bağlı kalıp, dikta altında gitikçe yozlaşan bu akımın şairlerini karşıma aldım. Yozlaşma, soysuzlaşma bence iki yönde olmuştur. Uyar, Cansever, Berk ve başkaları eliyle imge soysuzlaştırılmıştır. Oğuzcan, Belli, Erdoğan ve başkalarının şiirleriyle duygu soysuzlaştırılmıştır.

Benim ise, 27 Mayıs'a pek az kala, «Hürriyet ve İstiklâl Benim Karakterimdir» gibi şiirlerim yayınlanmaktaydı. İhtilâl, şiiri benim gibi anlayanları haklı çıkardı. İkinci Yeni kimsenin üstüne almak istemediği bir kabahat oldu. «Ben Sana Mecburum»u yayınladığım sıralarda Yelken'de Şükran Kurdakul'la yaptığım bir konuşmada bu konuları uzun uzun anlattım. Türk toplumcu sanatının eninde sonunda Atatürk ilkelerine bağlı ve yerli bir bileşimle yapılabileceğini açıklamağa çalıştım. Eski ikinci yeniciler, son zamanların toplumculuk furyasından «per perişan» çıktılar. Şimdi Nâzım Hikmet'i şurasından burasından kemirerek öç almağa çalışıyorlar. Oysa elleri üstünde yürüyen bir imge anlayışıyla geçerli bir şiir yazmak olanaksızdır. Türkiye'de büsbütün olanaksızdır. Çünkü Türkçemiz soyut değil, imgelerle yüklü somut bir dildir.»

Attilâ İlhan'ın bu mektubu, kendisinin deyişiyle, «ikinci yenicilerin nelerle uğraştıklarını inceleyecek me-

rakkı ve dürüst bir edebiyat tarihçisi için hayli ilginç olacaktır.» Biz bu yazıyı, kısa bir anımızı ekleyerek bitirelim. Haber gazetesi şimdi May Yayınları'nın sahibi Mehmet Ali Yalçın'ın elindeydi ve sallantıdaydı. Orada, ortalıkta çoktandır gerçek adı ile görünmeyen Hasan İzzettin Dinamo'nun **«İnsana Acıyan Şiir»** adlı bir incelemesini yayınlamıştık. Yazısının bir yerinde şöyle diyordu Dinamo **«Bir ülkede baskı düzeni yürürlükteyse, o ülkenin edebiyatı dip sularda, köpüklenmeden, sessiz ve sakin akmağa başlar. Sanat simgelerle benzetilerle dolup dilin olanaklarını zorlar. Yani onu bu yoldan zenginleştirir, geliştirir. Somut gerçek yerini soyut imgelere bırakarak yapar bunu.»**

Kadıköy : 12 Mart 1967.

MUHTAR KÖRÜKÇÜ

Çocukluk anılarım top sesleri ve çığlıklara uzanıp kalıyor: Gazianteplıyım ve 1915 de doğmuşum. Bu demektir ki kendimi bilişim ve ilk anılarım Gaziantep savunması dönemine rastlıyor. Gece yarısı uyandırılmışım, avluda yengemin elinden tutmuş bekliyordum; benden küçük kardeşimi almaya bizim ev kesimine geçmiş olan annemi bekliyoruz **(Orta çapta bir aile düzeninin o zamana göre ev tutumu: dedem, kocaman bir avlunun dört yanı geçelerine katlar yaptırmış. Bir yanda kendisi nenemle oturur, üstlerinde büyük emmim. Beri başta öteki emmimin bölüğü. Yan kesimde bizimki, ve beri başta, savaş çıktığı için tamamlanamamış olan, küçük emmime hazırlanması gerekli kesim)** Evet.. Başımızın üstünden mermi ıslıkları geçiyor. Toplar gürlüyor. Başımızda emmimin onüç yaşındaki oğlu olduğu halde yola koyuluyoruz nihayet. Her yandan bağrışmalar, yıkıntı sesleri geliyor: Gâvur kenti bombardıman ediyormuş. Yolda bizim tersimizden gelen ve ilerilere koşmakta olan çeteler geçiyor.

Yanımızdan geçerken bağrışıyorlar **«Korkma bacım.. Şimdi varırık cepheye.. Bu namertliği yanına komazık gâvurun.»** Bir ahbab evinde biraz kaldıktan sonra gene yola koyuluyoruz, kentin dışarlarına doğru bir ma'sere'ye varıyoruz **(Ma'sere, yer altında kurulu, üzümün suyunu çıkarıp pestil, sucuk yapacak değirmenler, tahta makinalar ocaklar dolu ilkel fabrika)** Buraya mermi düşerse birşey olmazmış, yâni o çağlara göre sığınak. Ne kadar kaldık orda, bilmiyorum.

Bir başka anı· bizim ev kesiminde çamaşır yıkanmış. Akşam üstü, iş bitmiş, yengem bana sahanda yumurta yapmış, ben elimde sahanla nenemin kesimine giderken önce bir patlama, sonra bir vızıltı **(bu vızıltıyı pek öğrenmiştik artık, otururken olursa anamızın eteğinin altına saklanıyoruz, ama şimdi açıktayım, koşuyorum)** ve birden tepemizde bir patlama, bir yıkıntı, toz duman.. Beni yerden kim kaldırdı, bilmem. Yalnız, yumurtam toz toprak oldu diye ağlıyorum. Nenemle ötekiler, top düşen kesimde kalmış olan anam için ağlayıp yırtınıyorlar, vah gelin elden gitti diye. Derken anamın sesi geliyor, oh, şükür Tanrıya.. Ama hemen şükretmemeli, o kurtuldu ama öteki yengemin kafasına bir mermer parçası oturmuş, bir önemsiz, küçücük mermer parçası.. Ama savaşta bu da mermi hâline geliyor demek ki.. Ve öldürüyor anamdan genç gelini. Yıkıntıların yanında uzanmış **(Çok sonraları, kaymakam olduğum bir ilçede de deprem geçirmiştik de, ben çoluğu çocuğu yıkıntıların içinden çıkarmıştım.. Ne bitmez yıkıntılar.)**

Babamı çok az görürdüm: cepheden **(cephe dediysem kentin varoşları falan)** onbeş günde bir gelirdi, toz toprak içinde; suratı baruttan, kirden kapkara, kıpkırmızı. Babam savunma komutanlarından biriydi **(bu savunma üstüne bir kitapta okudum: Düşmana ilk kurşunu patlatan Körükçü zade Ahmet efendidir, diye yazıyor, ba-**

bam için) Bu Körükçü zâdelik sözü dedem bakımından gelmiş, yoksa ailenin eski adı İnce'ler. Dedem Hacı Hafız Mustafa efendi işe Körükçü dükkânıyla başlamış, sonra Bedestanda kumaşçı falan olmuş. Onun babası İnce İbrahim ağa, onunki de İnce Muhtar ağa. Bu Ağa deyimi sırf «**bey, efendi**» olmadıkları için deniyor, yoksa bildiğimiz anlamda üç beş köyü olan ağa falan değil.

Bir önemli anı daha var anlatacak, yaşam çizgime etki yapmış: babamı çevre ve yörede kaçak asker takip komutanı yapıyorlar. Gâh at terkisinde gâh yaya, uzun bir gece yolculuğundan sonra Çarpın köyüne gelişimiz, nice sonra komşu İl, Maraş'a geçişimiz Babamın Kılıç Ali ile, komutan Ali Şefik Özdemir'le resimleri.. Bir akşam üstü elinde getirdiği ekmekleri masaya fırlatıp: «**Antep düştü, gâvur girdi**» diye yere kapanıp ağlayışı. Ve biz orada, Maraş'ta kaldık sonraları. Babam dâva vekili **(avukat)** idi, orayı uygun bulmuştu iş için.

İşte yaşam çizgime çok etkisi olan bu anıların çözümlemesini yapmak istiyorum

Önce top sesleri, çığlıklar, ölüm korkuları. Anamın eteğinin altına saklanışlar, yalnızlıklar, bilinmez düşman umacıları.. Mayam bakımından öyle kabadayı, çok cesur bir yaratılış mıyım bilmem, yaşamımda, gerektiği zaman hatırı sayılır dayanma ve yüreklilik örneği gösterdiğime göre belki öyle, ama işte sonraki etkiler.. Ha evet, bir de çevre etkisini anlatmam gerek

Maraş ile Gaziantep birbirinin mahallesi sayılacak kadar yakın, pek bağlı olması gereken iki il. Ama gel gör ki, rekabet mi desek, çok eskiye dayanan başka başka etkiler mi desek, birbirlerini pek sevmezlerdi. Ve bizim mahallede bizi hep «**Antepli'ler**» diye çağırırlar, «**Yaban**» sayarlardı **(Hey koca Yakup Kadri)**. Öyle ki, ben şöyle sere serpe bir mahalle çocukluğuna hiç erişemedim..

Gönlümce gezip kavga edemedim. Babam, çağına göre okumuş bir adam, beni okula **«bevvap»** dediğimiz hademeyle gönderir. Ve işte bütün yaşam çizgime etki yapan, karakterimi çizgileyen tutum: Ben hep **«Hanım evlâdı», «efendi adam»** olarak kaldım. Ne oralardayken, ne sonraları İstanbul'a okumaya gidince, ne askerlikte ne memurluk yaşamım içinde şöyle dört başı mâmur bir kavga yapmış, şunnan bunnan çatışmış, döğüşmüş değilim. Anadolu'yu tanıyanlar bilir; kaymakam savcıyla, doktor malmüdürüyle çatışır falan. Töbeler olsun, şunca memurluk, kaymakamlık yaptım ne böyle bir çatışma, ne bir gün saçmacı âmire kafa tutma falan. **(Bir sunturlu olay oldu ama, o kişisel bir öykü ve yüreklilik gösterdiğim nâdir hallerden)** Evet... Pısırık mı desek, ödlek mi desek, idareci mi ne derseniz diyin artık.

Hâni yazarlık yaşantımda da, bana haksızca çatan, kızgınlıklarını belli edenler oldu, onlara şöyle ağızlarının payını verecek bir yazı da yazamadım. En terbiyelicesini Nurullah Ataç üstadıma, dostuma yazmıştım, rahmetli bir cevap döşendi, beni yerin dibine batırdı, tuzla buz etti. ama haklı, ama haksızca..

Ve bu pısırıklık, efendilik kompleksinin en yozlaşmış örneği de, elbet özel yaşamında görüldü: Kılıbıklar, bana göre kazakların şahı sayılır. Bir aralık, rahmetli Avni Doğan'ın zamanında Birinci Genel müfettişlikte Diyarbakır'dayız. Müşavirler, müdürler, arada bir toplanır sohbet ederiz: Söz arasında Doğan sordu. takılmak için: **«Peki, içinizde en kılıbığınız kim?»**. Bir ağızdan karşılık hazır elbette, benim adım. Ama bir Kadı baba derdik, hoşsohbet, nekre Adliye müşaviri vardı, fırladı ayağa **«Haşaa.. Ben katılmıyorum bu lâfa. Ona kılıbık deyip te bizim de itibarımızı düşürmeyin.. O kılıbıktan da beter bir şey..»**

İşin kötü yanı, benim bu **«hanım evlâdı»** davranışım, tutumum, İstanbul'a okumaya gelince de tam kendine göre bir ortam bulmaz mı? O çağların en ünlü öğretmen ve yazarlarından Haydar Niyazi merhum Maraş'lıydı. Tatil için gelmiş, babamla sohbet arasında benim ilkokulu bitirdiğimi duymuş, beni aldı yanına, ilkin adı **«Feyziati»** sonraları **«Boğaziçi»** olan özel liseye götürüp yazdırdı, yatılı olarak. Modern, kız erkek karışık bir lise. Yâni tam Doğudan gelip tam Batıya uyma gereği, ve çevremizdeki ortam da bu ikisinin arası yozlaşma çağında.

Ben işte, hanım arkadaşlığı, Batılı anlamda kadın-erkek dostluğu gibi kavramlara burda girdim: Centilmenlik ve dürüstlük hududu nerde başlar gönül ve cins ilişkisi nerde biter? Bu sorun karşısında da hep apışıp kalmış, hep fiyasko vermişimdir. Bizim okul, düşünün 1928'leri falan, iki cinsin karışık yaşadığı bir okul olmasına rağmen, şimdikileri bırakın, ayrı okuyanlar kadar bile, bir tek skandal vermemiştir bu alanda. Yâni tam Batılı bir ortam yaşadık. İyi, hoş, ama ordan dışarı çıkınca bu hava yok ki.. Üstüne üstlük ben sınıfımın en küçüğüyüm **(bu nokta önemli. Böyle benim gibi, bir iki yıl kâr edelim diye erken okula verilip sınıfta yaş büyüklerinin içinde kalanlar ezilirler, silik kalırlar.)**

Velhasıl, ben yaşantımda nasıl, şöyle dört başı mâmur bir kavga yapamadımsa, gene öylece bir hovardalık, çapkınlık sürdüremedim gitti. Bir kadına karşı hangi ölçüde centilmen olacaksın, işin neresinde artık erkek olduğunu hatırlayıp aktif, fırsatçı kesileceksin, bilemedim gitti. Öyle ki **(tabii bütün bunlar bekârlık dönemlerime, bir de Avrupa'ya falan bekâr gitiğim zamanlara göre anlatılıyor)** iyi kötü, yaklaştığım her kadından avans görmüşümdür, ama yönünü, zamanını, dozajını iyi kestiremediğim için davranışta yayan kalmış ve onlardan da **«Amaaan.. Abdal, sen de»** damgasını yemişimdir.

Bütün bunları Edebiyat alanına değinmek için sıraladım: Ben daha küçük yaştan Jülyet'i ya da Messalina'yı okumaya başladım. Her gencin yaşamında yer eden, o evrelerden geçtiği, cinayet polis romanları **(bizim zamanımızda Arsen Lüpen, Şerlok Holmes, Cingöz Recai falan)** veya müstehçen romanlar, yazılar benim için yadırgı oldu. Bu sonunculardan Kaymak Tabağı **«Binbir Buse»** gibileri çok sonraları, sırf inceleme için okumuşumdur. Bir derece üstte gelmesi gereken Pardayanlar, Üç silâhşorlar, Ecel köprüsü türünden serüven romanlarını da gene çok sonraları, Karlıova'dayken hasta olan karımı eğlendirmek için okuma fırsatını buldum.

Yâni ilk okuduklarım hemen işin üst katındakilerdi: Halide Edip'ler, Peyami'ler. Reşat Nuri'ler, Yakup Kadri'nin **«Erenlerin bağından»**ları v.b. Mehmet Rauf, Selâhattin Enis şimdi okunur mu bilmem, ama bu gibiler de elimizden düşmezdi. Ve elbet bütün bunların sonucu, benim ayaklarım hiçbir zaman şu kara topraklara inmedi.. Hiçbir zaman Jülyet ile Messalina'yı nerde ayırd edeceğimi bilemedim. Elbette bütün bunların arasında benim bir az romantik yaradılışlı oluşum da etki yaptı. İyi anılarım, **«Akşam Güneşi»**ni okuduğum zaman lisenin başlarındaydım, kitabın arkasına **«eğer ben Kur'an'a inanmasaydım bu kitap benim Kur'an'ım olurdu»** gibilerden bir söz yazmışım. Gelişimimde çok etkisi olan felsefe hocam Türkân Baştuğ bir cumartesi öğleden sonra beni çağırdı; bu yazımı görmüş, kitabı çok ta sevmiş olmasına rağmen, daha yüce değer yargıları, sanat ve edebiyatın daha başka ölçüleri üstünde beni epi uyardı, aydınlattı.

Söz oraya geldi, söyliyeyim. lisemizin müdürü ve edebiyat hocası, o yılların ünlü eğitim adamı Hıfzı Tevfik rahmetli idi. Eser olarak pek bir şey vermemiştir, ama gerek bizim okuldan, gerek İstanbul lisesinden pek-

çok kültürlü, yüce katlarda kişilerin hattâ kuşakların üstadı, mihrakı görevini gerçekten başarıyla sağlamıştır. Aydın, belirli bir zevk ve edebiyat düzeyinde, çok şık ve yakışıklı, otoriter bir idareciydi.

Tanrı uzun ömür versin Nurettin Sevin hoca da İngilizce öğretmenimizdi ama edebiyattan tiyatroya kadar her alanda o bize önderlik etti, belirli bir zevk ve görüş düzeyine çıkardı. Hâlâ da ben İngilizce'yi pek öyle incelikleriyle söktüremem, ama Şekspir'in adının kaç türlü yazıldığını, kendisinin sekiz türlü imza attığını bilirim. Fransızca hocamız, sadece dil öğretmeniydi, o alanı da Hıfzı Tevfik'in uyarılarına borçluyum.

İlk yazılarım yönünden bu çağlar çok kısırdır; daha doğrusu o çağın biçimince aşk şiirleri, müsamerelerde okunmak için hazırlanmış nutuklar, bir iki hikâye karalaması falan! Ben kendimi yetiştirmeye uğraşıyordum, uygulama yönüne bundan sonra geçecektim, diye bir edebiyatça lâf söyliyebilirdim burda, ama hayır, samimi olmalı; yazma işini ciddiye almamıştım, girişmemiştim uygulamaya. Buracıkta gene karakterimin bir yanına değinmem gerekiyor; ben, varsa eğer, yetenek ve olumlarımı hiç yeterince kullanmamış, bunları ürünlü bir biçimde geliştirmemiş, gevşek davranmışımdır. Sabahattin Ali'nin **«İçimizdeki Şeytan»**da geçen bir sözünü çok zaman içim burkula burkula tekrarlamışımdır: **«İstidatlarını bir miras-yedi gibi harcıyorsun».** Evet, yetenek dedimse böbürlenmeye gelmesin, ama örneğin, şimdiki konumuzun dışında bir alan; ses güzelliği. Eh, vardı bende. Alaturka'sını Hacı Arif bey'le, alafrangası'nı Tosca'nın aryası, ya da napoliten şarkılar çapında da olsa başarıyla çevreme dinletmişimdir, onu geliştirsem, belki bir ereğe ulaşabilirdim. İyi kötü tiyatro yeteneği falan bir yana, o yıllardan **«takdimcilik, fıkracılık»** yoluna sapsam belki Orhan Boran'ın öncüsü de olurdum.

Bilerek bu alanlara değindim, edebiyat alanındaki tenbellik ve gevşekliklerimi sırası gelince itiraf edeceğim.

İlk romanımı lise sonlarında yazmıştım. Elbette biraz özenti, biraz romantiklik falan. Adı bile galiba Proust'tan Çevirme, «**Bulunmuş Zamanın Romanı**» gibilerden bir şey. Konusu malûm; aşk ve kırılma. Lisedeyken önce bir kıza tüm romantikçe âşıktım. Sonraları izini yitirdiğim, o dönemlerin en güzel bir kızıydı okulda. Alt sınıftaydı, konuşmuşluğumuz falan da pek yoktu, yâni tam anlamıyla: «**Ben sana hayran, sen cama tırman**» hikâyesi. Bir gün, ben fakültedeyken, kız arkadaşlara ziyarete gelmiş, koştular «**Seninki geldi, bak ön sırada oturuyor**» diye apar topar beni getirdiler. Ama bende «**ne bir ses, ne bir nefes**» denecek kadar davranışsızlık. Evet bu kız bir yana, sonraları, gene lisedeyken, kendi sınıfımdan bir kıza âşık oldum. Ama bu kez tam bir anlaşma diyelim, dostluk ve içdenlik diyelim, karşılıklı duygu alışverişi vardı. Elbette, sadece duygu. Fakülteye geçtikten sonra da mektuplaştık, gene romantik bir dostluk sınırında. Belki onunla evlenmeyi de kuruyordum, ama hay Allah, bu benim anlayışsızlığım, pısırıklığım. Şimdi üçüncü kocası bir zengin fabrikatör, tüccar falan bir şeymiş.. O çağdanberi görmedim kendisini.

İşte ilk romanımı bu aşklar çevresinde, ama gene Anadolu gerçekleri açısını katarak yazmıştım. Otuz yılı geçti, müsveddeyi de kaybettim, şimdi pek anımlamıyorum tümünü. Yalnız Nurullah Ataç hocaya gönderdiğimi iyi biliyorum; hocanın yeğeni benim fakültede sınıf arkadaşımdı. Bir mektup yazdım, gönderdim. Hiç unutmadığım kesimleri bu ilişkinin; bir ay falan sonra hoca beni çağırtmış. Pertevniyal lisesine çıkış saatında gittim, onu buldum «**Size sitemlerim var**» diye başladı, yekten. «**Bir alt, bir üstüne karşı, ben sizi takdir ediyorum, deyimini**

kullanamaz. Takdir yukardan gelir» gibilerden diskura geçti. Beraberce Aksaray'dan Köprü'ye kadar yürüyerek indik. Tabii hep o konuştu, bana sorular sordu falan. Romanımı bir kalem geçelim, ama onun konuşmalarından yararlanabileceğim kadarını aldım, çokta aydınlandım, kendi düzeyimi ölçebildim. **(Bu dostluk, ölümüne kadar, hattâ yukarda sözünü açtığım zehir zenberek yazıya rağmen, olabildiğince sıklık ve yakınlık içinde sürdü.)**

Fakültenin ikinci yılında falandı galiba: Muhtar Enata rahmetli, Vedat Günyol **(Tanrı uzun ömür versin)** Osman Nebioğlu **(keza) «Yücel»**i çıkarmaya başladılar. Rahmetli Halûk Şehsuvaroğlu ile biz de onlara katıldık. İlkin makaleler, eleştiriler, hattâ tiyatro kritikleri yazdım. Sonra birkaç hikâye Bir gün Muhtar Enata'ya: **«Bak sana Kemalettin Kamu'nun yeni bir şiirini okuyacağım»** diye, kendi yazdığım, **«Sen de solacaksın»** adlı şiirimi okudum. Pek beğendi, ciddimi diye de yokladım, baktım gerçekten beğenmiş. Söyledim hakikatı, hemen bastık o nushaya. Bir iki şiir daha çıktı. O zamanadek ben şiir diye ya, aşk mektubu yerine geçecek akrostiş'ler, ya müsamerede okunacak alaylı hiciv denemeleri yazmıştım. Gerçek şiir yazmayı denememiştim (**ve zaten o birkaç şiirden sonra da, gene karıma aşk mektupları ya da Alay balosunda okunacak «şov» şiirleri dışında yazmadım)** daha çok hikâyeye yöneldim. Ama işte mahut tembellik: fakülte bitip hayata atılır atılmaz gevşeme başladı. Oysa o ilk hikâyelerde bir şeyler vardı, birisi hattâ **«Yücel»**in yarışmasında ikinci olmuştu.

O dönemde dostlarım, yukarda saydıklarımdan başka rahmetli **(Amma da eskidik, hey Tanrım, hep rahmetliler sıralanıyor)** Orhan Buryan, Behçet Kemal **(Behçet'le dostluğumuz ölünceyedek yakın ilişkiyle sürdü)** bir de, sanat ürünü vermemesine rağmen, hem sanattan anlayan

hem de bir bulunmaz mükemmel insan tipi olan Raşit Özsaruhan. Şimdi İzmir'de fabrikatör, tüccar falan. Halâ, aramızdaki yer ve zaman ayrımına rağmen en sevdiğim arkadaşlarımdan biridir.

Halûk Şehsuvaroğlu ilkin hikâye falan yazdı, sonra, bilindiği gibi deneme inceleme yoluna girdi. Vedat Günyol'u yıllar var görmedim, ama benim zikretmeme gerekmeyecek derecede ünlü. Osman Nebioğlu işi ticarete politikaya falan dökmese sanat alanında bambaşka ürünler verecekti.

Eveet.. yıl 1936.. Ben fakülteyi bitirmişim ve.. yazı yazmayı da fiilen bırakmışım demek gerek. Taa. 1946'lara, «**Varlık**»ta yazmaya başlayıncayadek. Bu aralık vermede ne yaşam çizgimin ne de mesleğimin etkisi olmadı, gevşeklik işte.

Meslek sözü bir duraklama yaptı şimdi bende; bunu nasıl yorumlamalı, nasıl anlatmalı?

Muhtar efendi, sen özel, paralı bir okulda liseyi bitirmişsin İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmişsin, iyi kötü dil bilirsin, Anadolu'ya çıkıp yargıç, kaymakam falan olup ta ne yapacaksın? İstanbul'dan dışarı çıkmak akılsızlık. Böyle dedik, ama askerlik için Trakya'nın bir köyüne gidince biraz yumuşadık. Askerlik bitince Ankara'ya geldim. Bir kararsızlık, bir kötümserlik. Rahmetli Behçet Kemal'e rastladım, aldı beni Hava Kurumu'na götürdü. Orada «**Tercüme ve Hukuk Bürosu**» memuru olduk. Devlet memurluğu falan değil ha.. Özel bir şey. Ama böylece yaşamımda iki yıl, Ankara'da tiyatrolarla, konserlerle, çapkınlıklarla (**hep o yukarda söz açtığım çerçeve içinde**) gençlik serüveni geçirdik. O günlerde de Muhip'le (**o da sonunu sürdürmemiş bir yüce ozandır benim kanımca**), Munis Faik Ozansoy'la, Cahit Sıtkı'yla falan tanıştık. Ama en yakın dostum, ayni bekâr katında kalıp, ayrı biçimlerde hovardalık arkadaşlığı yaptığım Avni İnsel'di. O

Pitigrilli çevirileri yapıyordu, zaten dostluğumuz da onun Gide'den **«Pastoral Senfoni»** çevirisine yazdığım eleştirme ile başlamıştır. Gide'in bir yanından yol bulup Pitigrilli'yi yakalamıştır. Bu çevirilerinde yardımım falan da olmuş tur. Bir iki hikâye yazdım, gene o zamanlar dostluğumuzun başladığı Salim Şengil'in aracılığıyla Sadri Ertem'e gönderdim, beğenmedi galiba, ya da ben sonunu izlemedim. Ama bunlardan biri Şeyh Sait isyanı çerçevesinde geçiyordu ve Malraux etkisinde, oldukça başarılıydı sanırım. Evet, meslekten de söz açmıştık; hani insan yaşamına bir yön verirken, bir meslek falan seçerken çok yüce kavramlar düşünür, çok önemli sorunları tartışıp ayrıntılı inceleme yapar sanırız; değil halbuki. En basit nedenler, en olmaz rastlantılar kişinin bütün yaşam çizgisini değiştirecek gelişmelere yol açıyor. **(Belki bende öyle oldu.)**

Ankara'da bu **«playboy»** yaşamı sürüp giderken İkinci Dünya Savaşı da geldi çattı. ve aldı beni bir düşünce; oğlum, ay'da bile savaş çıksa biz katılırız. Eh, yıllar var, anandan babandan kardeşlerinden ayrısın, nasıl olsa ilk topun ağzına sen gidersin yedek subay olarak, bâri o günedek yaşamını ailenin yanında geçirecek bir yol seç.

En önce akla gelen yargıçlık, adliyecilik elbet. Hemen bir milletvekili amca arkasında o zamanın Adalet bakanı Fethi Okyar'a gittim, durumumu anlattım, beni kur'a ile değil de tayin yoluyla Gaziantep'e verin, hem mesleğe girmiş olayım hem ailemin yanında yaşayayım, dedim. Rahmetli makûl buldu bu isteğimi, ama bürokrasi öyle bulmadı, ille de kur'a dediler ve bize Bursa'nın Orhaneli savcılığı çıktı. İyi ya be birader. Ama öte yandan da İçişlerine başvurdum **«Peki. seni Gaziantep maiyet memurluğuna (kaymakam stajyeri) veririz»** dediler. Hiç unutmam 1939 un Kasım sonu bir gün, sabahleyin Adalet Bakan-

lığıyla İçişleri arasında iki gittim, üç döndüm. Belki o anda karşıma beni ikna edecek bir dost, bir etkili adam çıksa Ornaneli'ne giderdim, ama sonunda gene duygularım üst geldi ve ben Gaziantep'e gittim; yâni, karakterime de hiç uymayan idarecilik mesleğine girdim. Yukarda dedim ya, ben sâkin, barışçı, demokrat kafalı adamım, bu yönümle kaymakamlık, valiiik falan yolunda büyük kırıklıklara uğramam mukadderdi. Neyse, işin bu kesiminde kitaplarım epi aydınlık tutar, eh, iyi kötü bir akım süresi geçirdik. Bu çağlara değinen anılarımı belki ilerde ayrıca da yazacağım. Derken 1951 lerde ben Mut kaymakamıyken, Valiyle birlikte bir Emniyet Müdürü arkadaş misafir geldi. Eskiden çok yakınım değildi ama ününü bilirdim; kafası işleyen, okumuş yazmış, mesleğinde allâme sayılacak bir aydın kişi, Hikmet Tongur. Sohbet, ziyafet falan, kitaplarımı gördü **(Bu kitapları Hasan Âli rahmetli görmüştü de, ayrılırken bir Bakandan gelmesi pek de âdet olmayan el yazısıyla bir takdirnâme göndermişti. Tersine, bir ilçede depremden çıkmışız, Emin Erişirgil İçişleri Bakanı olarak gelmiş, çadırdaki perişan eşyalar arasında kitaplarımı, Nouvelles Littéraire gazetesini görmüş, yanındaki Bayındırlık Bakanı: «Yahu Emin bey, sizin vekâlet de ne gaddar; şuraya bak, bu kitapları sen Ankara'da bulamazsın. Böyle bir çocuk da gelmiş dağın başında kaymakam, sonra da kimbilir gene nereye vereceksiniz?» demiş; Bakan bana resmen, karıma da teminat vererek istanbul'un bir ilçesinin adını söylemiş, ama sonunda gene Mut çıkmış)** Evet.. Hikmet o gün bir şeyler söylemedi, ama başkaca kişisel serüvenler yüzünden ben başka bir ilçeye atandığımda baktım, Hikmet ilgilenmiş ve ben Emniyet Genel müdürlüğünde dokuzuncu şube müdürü oldum. Bu şube Filim ve basın işlerine bakar, meşhur, **«filimlerin ve senaryoların sansürü»** hikâyesi. Orada Çalıştığım sürece üstlerimi pek bilmem, ama filimcileri ve basın-

cı dostları herhalde hayal kırıklığına uğratmadım sanırım. Benden önce Hikmet Kümbetlioğlu gibi, Hayri İrdel gibi çok güçlü ağbeyler, benden sonra da Âlim Şerif Onaran çapında bir bilge kişinin müdürlük ettiği o şubede özenle, şevkle, yüzdeyüz de dürüstlükle çalıştım. **(Bu sözü, hâşâ, filim işlerinde çıkar falan olumu yönünden değil, kitap ve dergilerin siyasal ve düşünsel yönü bakımından kullandım; yâni emniyete karşı da (her iki anlamda) ilgili yazarlara karşı da dürüst; vicdanımın sesiyle ve o günün devlet görüş ve tutumu çerçevesinde ilerici aydın kişiliğiyle.)**

Çok ta severdim o işimi. Ama dedim ya, basit etkenler, hiç te önem taşımayan rastlantılar yüzünden kişinin yaşam çizgisi değişir: Ankara sosyetesinde görünmeye başlamıştık. Konserler, balolar, resepsiyonlar... Fransız Büyükelçiliğinin kostümlü balosunda kıyafet birincisi geldik. Hâlâ da **«Türk-Fransız Kültür Cemiyeti» «Türk İsviçre Kültür Kuruluşu»** genel sekreteriyim falan. Evet.. bu yaşam akımı iyi, ama maaş 70. Çocuklar büyüyor. Şöyle aylığı daha yüksekçe bir yer karşımıza çıkarsa? Çıktı: P.T.T. Genelsekreteri olduk, eski aldığımın iki misline yakın maaş falan Malûm ya İktisadi devlet kuruluşları. Üç üst derecesi, ikramiyesi var.. Ondan sonraki değişiklikler ayrı serüven konusu, buracıkta anlatmaya gerek yok. İşte şimdi de T.R.T. de Program Etüt Plânlama Dairesindeydim. Bu demektir ki, okuyabildiğin kadar oku, yazabildiğin kadar yaz ve olabildiğince T.R.T. yayınlarına yön vermede yararlı ol. Yâni, Allah utandırmasın, yüzde yüz mutluyum şimdi, tam aradığım yerdeyim. Bir aksilik çıkmazsa, emekliliğe kadar **(yıllar da nasıl geçiyor?)** burda kalmak isterim.

Meslek kesimine gelince ipin ucunu kaçırdık, kişisel yaşam çizgisi yönü ağır bastı galiba: edebiyat yönüne geçelim gene.,

1946 larda falan bir gün Reşat Nuri'nin **«Değirmen»**ini okuyunca, çok beğendim, çok sevdim: **«Yücel»** döneminden beri de, taşra gazetelerine başmakale, Halkevi dergilerine günlük yazılardan başka bir şeyler yazmamışım; oturdum bir eleştiri yazdım bu kitap üstüne. O zamana kadar da bir tanışma fırsatını bulamadığıma üzüldüm **(oysa bir ara Ankara'daydı ve ortak dostlarımız da çoktu)** Yaşar Nabi'ye gönderdim; yazı hemen **«Varlık»**-ta çıktı, Yaşar Beyden de güzel bir mektup geldi. O gün bugün yirmi beş yıldır Varlık'ta yazarım ve benim affedilmez bir nezaketsiz davranışım yüzünden onun kişisel dostluğundan çok şey yitirmiş olmama rağmen, gene de o gün bugün dostumdur, üstadımdır, büyük sevgi beslerim Yaşar Nabi'ye.

O günlerde eleştiri yazılarımı sürerken birden aklıma, içinde yaşadığım çevrenin adamları, koşulları, dünya görüşleri üstüne kısacık notlar yazmak geldi: **«Sen ne güzel bulursun-Gezsen Anadolu'yu»** edebiyatı değil; ama **«Anam açlıktan öldü, babam öküzleri sattı, bacım bit kırıyor»** sürdürüşü de değil; iyisiyle, kötüsüyle gerçekler vereceğim! İyi başladı, epi de sürdü **«Köyden Notlar»**, haylice de tutuldu, sevildi sanırım. Daha ilk serilerden tutarak hakkında güzel yazılar çıktı. Kitap halinde **«Köyden Haber»** adıyla da basılınca, biraz şanssızlığı bir yana epi ilgi gördü. **(1950)**

Gene o günlerde hikâyelerim başladı. İtiraf etmem gerek ki bunların üstünde yeterince durmuş, özenle işlemiş değildim. Köyden notlar serisi gibi, sözün ya da olayın akımına göre yazıyordum, üstünde çalışıp titiz davranmıyordum. Bu yüzden, iki yıl sonra çıkan **«Anadolu Hikâyeleri»** adlı kitabım da pek fazla başarılı sayılmamak gerekir. **(1954)**

Bu, titizce çalışmamak, tuttuğum yola önem verip

ısrarla amaç edinip sürdürememek davranışı genel olarak sürdü gitti. Eleştirilerim kimi zaman aralıklı, kimi zaman fazla öze kaçamamış oldu. O hikâyelerime ara verdim, yâni bir çeşit «**rutin**»e girip biteviyeliğe düştüm sanırım. Bunca zaman içinde çok eser vermek, «**Köyden Notlar**»ını sürdürmek, hikâyeler sayısını çoğaltmak ve asıl eğilim olan romana geçmek gerekirdi. Geçtik.. Geçtik ama yavaş oldu, zaman faktörünü iyi kullanamadım sanırım. Bu arada «**Pastoral Senfoni**» çevirim çıktı. **(1957)** Radyo oyunları falan yazdım, ama itiraf etmeli ki **bunca** zaman içinde benim vermem gereken kadar eser değildi bunlar ve erekli çalışma değildi bu..

Evet, yakınmayı bırakıp romana gelelim: Çeşitli nedenler yüzünden bu romanımı bastıramadım. Ama kendi payıma çok güveniyordum bu eserime.

Adı «**Açık Deniz ve Koy**» ..Açık Deniz, Anadolu gerçeklerini ve onunla savaşmanın güçlüğünü, Koy deyimi de bu savaşa atılmayıp rahat yerlere çekilip kaytarma anlamını belirtmek istiyor. Anadolu gerçekleriyle savaşıp bu alanda yararlı olmayı da yaşamına bir anlam getirme sayan doktor var. İstese büyük kentlerde de kendine yön çizebilecek, Koy'da yaşayacak yetenekleri, olumları bulunmasına rağmen, savaşma isteğiyle beriki yolu seçmiş. Sevdiği kız da bilinçle ona uyuyor, ülkü yoldaşlığına giriyor. Ama sonunda o dayanamıyor, katı gerçekler de Doktoru epi yeniyor, yılgınlık getiriyor. Fakat, kadın onu yarı yolda bırakmış olsa da Doktor bu savaşını sürdürecek, bu ülkü yolunda, yenilgilere rağmen, yürüyecektir.

«**Kuzguna yavrusu güzel görünür**» derler, elbette her sanatçı eserini sever, beğenir. Ama ben eleştiricilik yönümle objektif ölçüyorum da romanıma güveniyorum. Çeşitli nedenler dediğim engellerle bastıramadım. Aynı

durum en son hikâye kitabımın, **«Doğu'dan Hikâyeler»**in de başına geldi:

Ben çok dost sahibi bir adamım. Bundan kıvanç ve mutluluk duyarım. Belki sanat ve edebiyat alanında kalbur üstü bütün kişilerle fazla, eksik çok yakınlığım vardır, ama yayın evrenini pek tanımam. İlk kitaplarımı Varlık yayınlarında Yaşar Nabi basmıştı. Ne sayılarıyla ne baskı işiyle ne hele para konusuyla hiç ilgilenmedim. Bu hikâye kitabımı basmaya kalkınca, ilk akıma gelen elbette Varlık oldu. Ama son zamanlarda hikâye kitabı basmamayı prensip edinmişlerdi. Bugünlerde epi çoğaldı, ama o dönemde gerçekten de pek hikâye kitabı çıkmıyordu. Başka kitapçılar da çekimser davranınca kendim bastırdım. **(1968)** Dediğim gibi bu işin yolunu yöntemini pek iyi bilemediğimden belki istediğim gibi bir baskı olmadı, ama asıl önemlisi, piyasaya sürme ve tutturma işinde başarı sağlayamadım. Bakalım, elbet bir yolunu bulacağız.

«Doğudan Hikâyeler» üstüne sevindirici, beğenir görüşte epi yazı çıktı, elbette sonucu okuyucunun takdirine bırakıyorum, ama benim hikâye ve roman alanında ilkelerime, dünya görüşüme uyan bir kitabımdır ve yukarda sözünü ettiğim tenbellik ve gevşeklikten kurtulmaya çok çalışıp üstünde fikir yorduğum, süzme ve işçilik yönünden yeterimce durduğum hikâyelerdir.

Söz burada geldi, yazıcılık çalışmalarımda dünya görüşüme, ilkelerime, sanat anlayışıma dayandı

Önce hemen belirtmem gerekir ki, benim yazıcılıkta iki kişiliğim yönünden ayrı görüşlerim, ayrı tutumum vardır elbette; eleştirmeci olarak bir, hikâyeci, romancı olarak iki.

Eleştirmeci olarak önce belirtmek istediğim nokta şu: Ben denemeciliğe kaymadan eleştirmeci olmak isterim; yâni bir eseri okuyup, onun özellikleri, yazılış biçi-

mi, nitelikleri, güzellikleri üstünde okuyucuyu aydınlatmak amacındayım. Eseri yazanın, hangi etkenler ve esintilerden yola çıkıp, hangi evrelerden geçip ne gibi gelişimler ve oluşumlarda başarı sağladığı ya da sağlayamadığı yolunda ona kanı, öneri ya da kanıt vermek ikinci plânda kalır. Hele kendi yeteneğimi göstermek, bir yapıt üstüne bilimsel çalışma yapma yoluyla denemeye kaymak, cümlelerinin kendileri de ele alınan yapıt gibi ayrıca yorum ve aydınlanmaya muhtaç ayrıntılı makale vermek hiç aklıma gelmez. Dediğim gibi esas amaç okuyucuya yol göstermek, onun dikkatini iyi, güzel eser üstüne çekmektir. Belki bunun içindir, olabildiğince açık, içdenlikli, belki de daha yüzeyde yazıyorum; ortalama okuyucunun anlayıp aydınlanmasını sağlamak yönünden.

İkinci nokta, eleştirici, yazara sadece kimi uyarmalarla, kimi yol göstermelerle yararlı olabilir. Bu uyarmalara uyulduğu da beli değil, ama neyse. Eleştirici gerçekten başarılı olan esere saygısını belirtir, çevresine de bildirir. Yoksa başarılı olmayan esere de hiçbir değer getiremez; ne denli öğse, güzellikler icat etmeye kalksa ün sağlayamaz o esere; ya da o ün pek geçici olur. Aksine, açıkça anlamazlığa getirilerek çağında değeri anlaşılamayan yanını ortaya çıkarmada öncülük eder, savaşıverirse yararlı olur.

Üçüncüsü, duygularla değil düşünce ile yargıya, kararara varmalıdır. Bu duygu sözünü iki yönüyle alıyorum; hem kendisi duygusal, sevme ve hoşlanma etkilerinde kalıcı olmayacaktır, objektif ölçüler kullanacaktır, hem de özellikle yazara ya da onun türüne, eserine karşı sempati, sevgi, yeğleme duygularından kaçacaktır.

Şimdi kaşla göz arasında eleştirmenlik üstüne diskur geçecek değilim elbet, ilk ağızda aklıma gelenleri, yazılarımı yazarken gözettiğim kimi noktaları sayıştırdım.

Romancı ve hikâyeci olarak bir değerim, niteliğim varsa onu da öteki eleştirmeci arkadaşlar belirtecek elbette. Bana düşmez. Ama sadece yüzeyde kalacak bir genel açıklama yapayım; ben kökümü, tanıdığım adamı, yöre ve çevreyi Anadolu'dan aldım; tüm kişi, soyut kavram alamam elbette; bir temele, bir gerçeğe dayandıracağım, işte o gerçek te Anadolu ortamından geliyor, gerçek. Buncasını diyebilirim. Nitekim şimdi elimdeki ikinci romanım da, yeni hikâyelerim de aynı düzeyde geçiyor: Romanımın adı **«Gâvurun Dölü».** Bağnazlığı, bizim adamımızın o kimi kez çok hoşgörülü olan olgunluğunun yanında kimi kez de akıl almaz bağnazlığını inceliyorum. Basit bir örnek vereyim, sırf hatırlatma yönünden :Müslümanlık kurallarında **«Farz»** her şeyden önce gelir. Peygamberin istekleri **«Sünnet»**tir ve sonra gelmesi gerekir. Gel gör ki, adam namaz kılmasa, oruç tutmasa hele ötekileri hiç yapmasa, farzları yerine getirmiyor diye kötü kişi pek olmaz, taşlanmaz, ama **«Sünnet»**lerden birini yerine getirmeyen kişiyi bugün bile kâfirin dik alâsı sayarlar.

Hikâyelerime de çalışıyorum. Yukarda da dedim ya, bugün için kişisel koşullarım uygun: Ankara'daki sanatçıların çoğuyla dostluğum, yakınlığım var. Onlardan aydınlanıyorum, yararlanıyorum. Konserler, resim sergilerini falan kaçırmıyorum. Böylelikle de öteki sanat dallarıyla, ve hele tiyatro ile ilişkim çok yakından sürüyor.

Sözün burasında edebiyattan başkaca meraklara değinmiş oldum: hayır, o dediğiniz anlamda, hani Fransızların **«violon d'İngres»** dedikleri anlamda merakım yazık ki yok. Müziği, resmi sadece amatörce izliyorum. Gene batılıların **«Hobby»** dedikleri bir ikinci oyalanma konusu, bir ikinci iş edinmeği çok isterdim. Oymacılık deyin, tarımcılık dalları deyin, hatta hatta PTT genelsekreterliği yapmış bir adam için pul koleksiyonculuğu deyin, ne güzel şeyler. Hem bunlar, belirli bir yaşa geldikten sonra ki-

şi için tüm oyalayıcı bir önem taşırlardı. Emeklilikten sonra, sadece kitap okumak sadece yazmak yetmeyecekti. Yazık ki böyle bir ikinci merakım olmadı, olduramadım, geliştiremedim.

Emeklilik sözü gene, istemeden, sözü kaçırılmış yıllara, geçmiş olumları iyi kullanmamış olma tutumuna getirdi. Hâşâ, kendimi onunla kıyas etmek gibi bir cür'et saymayın, sırf eylem yönünden, önümde bir Abdülhak Şinasi örneği var; o da temelli eserlerini belirli bir yaştan sonra verdi. Umut edelim ve durmadan çalışayım da, varsa bir şeycikler dağarcıkta bundan sonra daha çok ürün çıksın.

Ben Abdülhak Şinasi'nin «**Fahim Bey ve Biz**»ini, biçim, tür tartışması bir yana, Türkçe'nin en geçerli, el altında bulunması gereken temel eserlerinden sayarım. Sevdiklerim arasında, tekrarlamıştım bir yerde, Reşat Nuri temelli yer tutar ve onun, okunurken sanıldığı kadar yüzeyde bir yazar olmadığına inanırım. Bu toprağın her yönüne, her derdine esaslıca değinmiş, kuruluğa kaçmıyayım diye kimi kez duyguya inse de çok yerinde ve kesin yargılara ulaşmıştır.

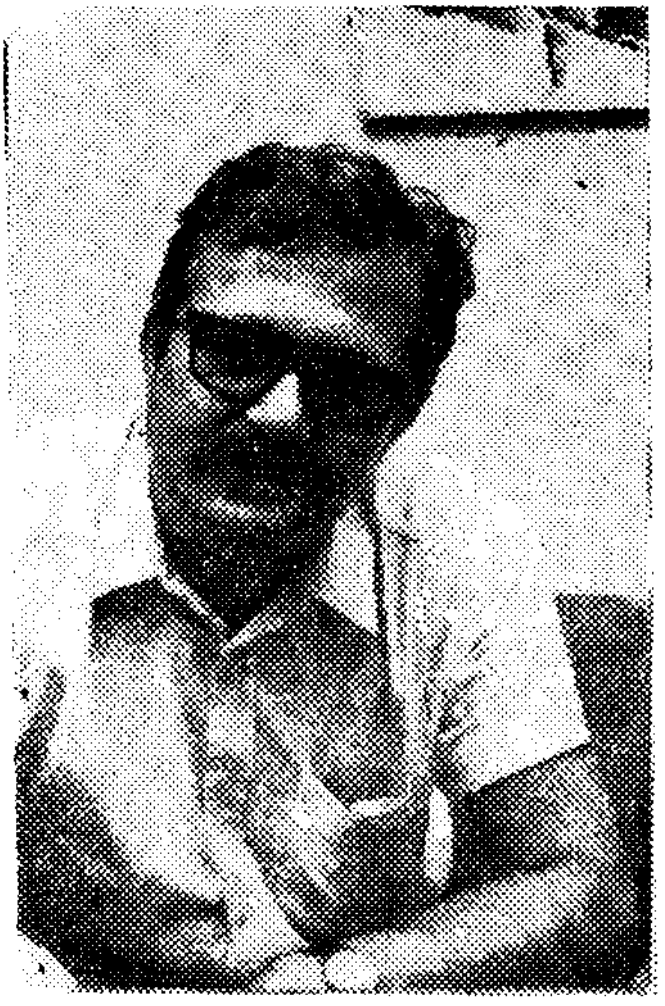
Yeni romancılardan dört Kemal'lerin herbirinin ayrı değeri, gücü var. Ben Kemal Tahir'in büyük yazar olduğuna inanırım. Necati Cumalı'nın iki yönüne çok sevgim var; şairlik ve hikâyeciliği. Oyunlarını neye aynı kertede sevmiyorum diye kendimi suçluyorum, belki kusur bendedir diye tekrar okuyorum. Oktay Akbal'ın hikâyeleri de, «**Günlerde**»si de başucumdadır çoğu kez. Haldun Taner adı elbet tarihe kalacak, ama biraz dağınık eserlerle Bizim eleştiriciler yönünde Tahir Alangu, Rauf Mutluay, Muzaffer Uyguner, Adnan Binyazar tam yolla ilerlemedeler, ama çok sevdiğim Asım Bezirci'nin adını epidir göremez oldum.

Şiir alanına gelince: Ahmet Muhip-Cahit Sıtkı köklüleri, Külebi, garipçilerden hepsi kalacak ama ben Melih Cevdet'i daha severim, ve de Fazıl Hüsnü gibi bir tepe nirengi noktasına gelip dayanıyor zevkim. Yeniler, eski deyimleri hemen akla getirecek tutumdalar gibime gelir: **«Elma'na fi-battışair»**, **«Fil dişi Kule»** **«Mutlu Azınlık»**

Evet, hem toplumcuyuz diyorlar, bilimsel sosyalistim diyeni var, hem de **«ördek Hüsnü ile yağmur»** ilişkisi kadar uzak çağrışımlarla, belirsiz imgelerle yazarlar; okuyucunun çok ayrı bir özen ve güç harcaması, üstelik te bu türe iyice alışık olması gerekecek. Eh, böylesi okuyucu, nice anlayışlı ve yetişmiş kişi de olsa azdır elbet. Yâni **«Mutlu Azınlığa»** söz açıyor **«Fil dişi kulede»** oturuyor sanki şair. Ve sonra **«toplum bana ulaşsın, ben buyum işte anlamağa çalışsın, anlayan iyi anlıyor»** gibilerden bir üst perdeden tutum var. Bilmem, belki ben yanılıyorum, ben mütevazı adamım, onları anlayamadığım zaman el bette noksanlığı kendimde buluyorum. Gene de, yılmadan üşenmeden hepsini izlediğimi eklemeye lüzum var mı?

Özetin özeti bir sonuçlama yapmak gerekirse, ben kişisel yaşamında hep ortalamalardan gitmiş, mutluluğu biraz da iyimserlik yardımıyla bulmuş bir adam, sanat yönünde ürün vermek için kaçırdığı yıllara yanarak iyi kötü bir şeyler vermeye çırpınan bir yazar, ama hepsinin üstünde, yaşantıda tek değer verilecek tek dayanacak şeyin, her dalıyla sanat olduğuna inanmış bir sanatseverim.

Ankara, Şubat/1970

FETHİ NACİ

Baba, 1303 doğumlu İbrahim Fethi, Giresun'da, **«Karpuzcu Fethi Ağa»** diye tanınıyor, anılıyor. Soyu sopu hep Giresun'lu. Anne de öyle; yedi göbek Giresun'lu. İkisinin de okumaları yazmaları yok. Baba sadece imzasını atabiliyor, o da Fethi olarak değil, **«Feti»** olarak.

Karpuzcu Fethi Ağa, bir zamanlar ağabeyisiyle fındık fabrikasında ortaklaşa çalışırmış, bu ağabey ona bir Ali Cengiz Oyunu oynayınca, küçük Fethi Naci babasını hep karpuz sergisinin başında görür olmuş. Hattâ, 1933-34 ders yılında ilkokula başlarken, baba **«Gel!»** deyip, elinden tutup onu okula bu karpuz sergisinden alıp götürmüş.

Anne, orta halli bir aileden gelme. 4 erkek kardeşi var. Fethi Naci en çok şarapçı Mustafa Dayısını sevgi ile hatırlamakta ve bugün biraz küfürbaz oluşunu da bu sevgiye bağlamaktadır. İlginç adammış Mustafa Dayı,

kendi çocuğu olmadığından, Fethi Naci'yi öz oğlu yerine koyup sevmiş. Çeker alırmış kucağına onu, **«Hele söv bakalım nasıl söveceksin, küfret bakayım oğlum!»** dermiş. Düşünüyor küçük Naci, en yakası açılmadık sövgüleri sıralıyor, yenilerini buluyor. Bulunca okşanıyor ve avcuna paralar konuyor. Hadi, gel de sövme!

Baba, zor, çetin yaşama koşulları içinde yetişip pişmiş adamdır. Kendi mutluluğunu çocuklarının, — şimdi ressam Kemal İncesu ile evli olan büyük kızı Zehra ile küçük oğlu Naci'nin — mutluluklarına bağlamış birisi. Onları sevindirirse sevinmekte, onları iyi görürse kendini iyi saymaktadır. Anne, 1315 doğumlu Hatice Hanım ise, bunun tam tersi. Dar, sıkışık koşullardan gelmiş kimi insanlara özgü bir bencillikle, en başa hep kendini alıyor. Çocuklarıyla kocasından önce kendini düşünüyor. Yakınlarına karşı açılacağı yerde kapanıyor. Bunun küçük Naci üzerinde etkisi büyük, acı ve derin.

Karpuzcu Fethi Ağa'nın Ramazan gecelerinde zevkle ve tekrar tekrar anlattığı, Annenin **«Bu kaçıncı anlatış?»** diye sorduğu, Fethi Naci'nin ise, **«Anlat baba, anlat baba!»** dediği iki anısı var. Biri, İstanbul'dan Kuvay-ı Milliyeci Osman Ağa kuvvetlerine, üstüne sap saman ve mısır örtülerek mavnalarla kaçırılan silâhların hikâyesidir. Osman Ağa, bu hizmetlerine karşılık, İbrahim Fethi'ye iki ev verici olmuş. İbrahim Fethi de demiş ki: **«Evi neyleyeyim Ağa? Biz genciz, verecek isen para ver ki, yiyip keyfimize bakalım!»**

İkinci hikâye, Şebinkarahisar dolaylarında Rumların bırakıp gittiği bir hazine ile ilgilidir. Çok topraklar kazılıp çok aranılmış o hazine. Eğer **«baba»** o hazineyi bulsaymış, yok mu yani..

Bir de önemli tutku Fethi Ağa'da: Eski adıyla Tayyare bileti'nin, şimdiki adıyla Millî Piyango'nun gedikli müşterisi o. Çekilişe zaman varken, hiç şaşmadan, bilet

alınıp cebe konuluyor. Büyük ikramiye üzerinde, günlerce, büyük düşler kuruluyor. **«Şunu alacağım, şöyle yapacağım!»** Sonra amorti bile çıkmayınca, onu üç dört gün süren büyük bir keder kaplıyor, dünya başına yıkılıyor. — Fethi Naci, 1960 yılında babasını yitirince, Vatan'da, babasının ölümüyle ilgili, ölüm üstüne bir fıkra yazmıştır. —

İlkokul ikinci sınıfta, haftalık fasiküller halinde yayınlanan bir serüven romanı ile Yavru Türk dergilerini okur. İlk okuma zevkini, kendisinden 3 - 4 yaş büyük, sonraları Beykoz takımında sağ haf oynamış Fikri'den, kapı karşı komşusundan aldığını sanmaktadır. Bu Fikri ağabey, ikide birde, **«Naci,»** dermiş, **«ulan biraz dergi al da birlikte okuyalım!»**

Hava Yarışı adlı romanı, Fethi Naci yüksek sesle, çok sevdiği Babaannesine okurmuş. Romancı, yarışmaya bir Türk havacısını da katmış, bu yoldan, okurun ilgisini büyültmüş. İşte o zaman, Babaanne ile torun, merakla ve heyecanla, o uçağın Giresun'dan geçmesini beklemeye başlamışlar.

1938'lerde falan olmalıdır; **«Kırmızı Beyaz»** adlı bir spor dergisi yayınlanıp Giresun'a gelmez mi, futbol hastası, Fenerbahçe tutkunu Fethi Naci o dergide **«Büyük Fikret»**'in yaşamı ve çalımları üstüne döşenmiş bol resimli yazıları okumaz mı, aman Allah, kendinden geçermiş. — Fethi Naci'deki bu futbol hastalığının ben yakın tanıklarındanımdır. Eski Fenerbahçe Stadı'nda, takımın mevsim başı hazırlık maçlarını az mı seyretik! —

Karpuzcu Fethi Ağa, çektiği sıkıntıların çoğunu, kendi okuma yazma bilmezliğine bağlamaktadır. Onun için, Naci'deki okuma merakını son kertesine kadar desteklemekten hiç geri kalmaz. **«Oğlum okusun, adam olsun, aile de refaha ersin!»** diye düşünür. Elindekini avcundakini, çocuğunun istediği her kitabı, dergiyi almak için harcar.

Öte yandan, Fethi Naci okulda çok başarılı bir öğrencidir, özellikle üçüncü sınıftan sonra, hep sınıf birincisi olur. Öyle ki, 1951 Nisanında, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kurucuları ve yöneticileri arasında Fethi Naci de tutuklandığı zaman, ilkokul öğretmeni Tevfik Esen Bey olayı duyup: **«Hay Allah, ben o çocuğu, okuttuklarını içinde en çok adam olacaklardan biri bellerken, o da tutmuş komünist olmuş..»** diye yakınır.

1938 - 39 da ilkokul biter, Giresun Ortaokulu başlar. Giresun'da Lise yoktur. Ortaokulun yalnız birinci sınıfını kendi memleketinde okuyan Fethi Naci, katıldığı yatılı parasız sınavlarını kazanarak, ortakul ikinci sınıftan lise sona kadar Erzurum Lisesi'nde okuyacaktır Bu geçen 5 yılı ben, onun edebiyata duyduğu yakınlık bakımından. bizler için önemli saymaktayım. Erzurum, eğlence yeri kıt, hele İkinci Dünya Savaşı içinde büsbütün kıt olan, karlı bir şehir. Öğrencinin dışarda gidip oyalanacak yeri yurdu yok. Okulda kapanıp, bol bol kitap okuyacaksın. Fethi Naci için açlık bir başka dert ve sıkıntı; karnı iyice doymuyor. Memleketinden ayda bir gelecek parayı gözlermiş. Üç gün tıka basa yer, karnını doyurur, sonra mide ağrıları çeker, daha sonra geri kalan günlerde tekrar, memleketten gelecek parayı beklermiş. Çok sevdiği Babaannesi 1942 yılında ölür. Öğrenci Fethi Naci'nin, Babaanne sevgisi üstüne yazılmış ilk yazısı Erzurum gazetesinde yayınlanır. Karşımızda **«içli bir delikanlı»** vardır, kendi sorunlarını açıklamağa yatkın.

1943 yılında, Sami Nabi Özerdim, lisenin orta bölümüne Türkçe öğretmeni olarak çıkar gelir. İkisi arasında, öğretmen - öğrenci ilişkisinden çok, edebiyata gönül vermiş kimselerin yakın anlaşması yer alır, dostluğu kurulur. Fethi Naci bir yandan da, edebiyat üzerinde kendi öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu'nun isteklendirip özendirme-

sini görmektedir. Dursunoğlu, onun Ahmet Hamdi Tanpınar stilindeki şiirlerini pek beğenip Halkevi dergisinde yayınlatacak, gene 1944 - 46 yıllarında, Yeşil Giresun gazetesinin ek sanat sayfası ile bir Halkevi yayını olan Aksu dergisinde Naci'nin şiirlerine ve edebiyat üzerine yazılarına raslanılacaktır.

Bugün bile keyifle hatırlar bunları ve bugün bile, Giresun'a gidip gelişini, Yeşil Giresun gazetesi, okuyucularına haber verir.

Asker ocağında arkadaşlık, cezaevi arkadaşlıkları.. ama bunların içinde en unutulmaz olanı, belki de, anıların kaymağını kendinde toplayan okul arkadaşlarımızdır. Lisedeyken böyle, çok sevdiği bir arkadaş edinir o; adı Oğuz Öğün'dür bu arkadaşının. Anlatırken gözleri bir noktaya dalıp, «**Olunamayacak kadar iyi bir insan..**» diye mırıldandı. Lise arkadaşları arasında Asım Bezirci vardır, Turhan Gürkan vardır. Bir aralık Oğuz, Asım ve Naci aynı kıza abayı yakarlar. Naci ile o kızcağızın «**iftihar listesi**»ne geçmeleri, üç arkadaş arasında birtakım hırlaşmalara, çekişmelere yol açar: «**Bu kız kimin sevgilisi?**»

Fethi Naci'nin lise yılları daha çok şiir üzerinde çalışmalarla geçmiştir. 1945'de biten liseden, Yahya Kemal'i, Ahmet Haşim'i, Ahmet Hamdi'yi, Ahmet Muhip'i, Necip Fazıl'ı Cahit Sıtkı'yı, Sait Faik ile Sabahattin Ali'yi baştan aşağı ve defalarca okumuş olarak çıkmıştır.

Üniversiteye gidilecektir, ama neyle, nasıl? ailede bunu karşılayacak 10 para yoktur. Sonunda, Karpuzcu Fethi Ağa evin çamaşır teknesini 20 liraya satar, Fethi Naci de bu 20 lirayı cebine koyup, Üniversite'ye girmek üzere İstanbul'a gelir. Gelip, İktisat Fakültesi'ne girer. Birkaç ay süren açlık ve yoksulluk onu adamakıllı sarsıp silkeleyecek, bir Giresun'lu tanıdığın imalâthanesine boğaz tokluğuna kontrolör olarak girişiyle, karnı sıcak aş görecektir. İşte o günlerdedir, lise iftihar listelerine geç-

miş bir öğrenci iken dilediği Üniversite öğrenimini yapamamanın acısı, onu özgür öğretim ve eğitim sorunları üzerinde derin derin düşündürmeye başlar. Ve kâğıt üzerinde kalan özgürlüklerle gerçek öğrenim özgürlüğü arasındaki çakışmalar ve açmazlar, onun bilincinde birtakım soruların, sorunların uyanmasına yol açıp, kendisini yavaş yavaş sosyalist düşüncelere yanaştırır. O yıllarda Beyazıt Kütüphanesi'nde, kiminin yetişmesine, uyanmasına önayak olmuş, sosyalizm üzerine bazı kitaplar vardır, parası pulu olmayan yoksul öğrenciye yardım eden kitaplar ki, Fethi Naci bunları dikkatle okur. Ve 1946 yılı başında, bundan 23 yıl önce, 1927'de doğduğuna bakılırsa, 19 yaşında iken, Yeşil Giresun gazetesine yazdığı **«Çeşmeler, Yollar ve İnsanlar»** başlıklı bir yazıda, kendisini sosyalizme ve halkının mutluluğuna adadığını üstü kapalı bir şekilde ilân eder. Üniversite yılları, Fethi Naci için, sosyalist teoriyi öğrenme bakımından çok verimli geçen yıllardır. Bu konudaki Türkçe yayınları okuyup bitirmiş, susuzluğunu gidememiş, Fransızcasını ilerleterek Marksçılığı Fransızcadan okumaya girişmiştir. Diyor ki: **«Bugünkü yayın bolluğu o zamanlar ne gezer! Eğer şimdiki gibi olsaydı, ben Fransızcayı dünyada öğrenemezdim.»**

Böylece, edebiyatla ilgisi Üniversite yıllarında da sürüp giderken, onun asıl merakının bilimsel sosyalizme yöneldiğini görüyoruz. Manifest'in Fransızcasını ezberlemek sevdasına tutuluyorsa da, pek beceremiyor.

Üniversite bittiğinde 1949'un güzüdür. Kendisine burs vermiş olan Bankanın yolladığı bir Anadolu ilçesinde çalışmaya başlar. Bankada çalışmış şef olmuşsun, müdür olmuşsun, genel müdür olmuşsun; bunlar hiç gözünde yok onun. Bütün isteği Üniversite'ye dönmek, akademik ortama girmek ve ekonomi bilgini olmaktır. Nitekim, biraz sonra açılan bir asistanlık sınavına girip kazanır o sınavı. Kürsünün profesörü, Fethi Naci'yi asistan olarak

almak istediğini Profesörler Kurulu'na bildirir. İşler yoluna girmiştir, gelgelelim, Türkçede «**Neye niyet, kime kısmet?**» diye bir söz vardır; «**Dernek**» arkadaşlarıyla birlikte tutuklanan Fethi Naci, Üniversite yerine Sultanahmet Cezaevi'ni boylar. (Burada içlendi biraz, kaîktı gitti üçüncü kadehi doldurdu geldi.) Bu bir yaşama dönemidir. Onu, bir buçuk ay kadar yatırdıktan sonra salıverirler. Şimdi yazıklanıyor: «**Keşke üç ay yatırsalardı.. İngilizceyi de öğrenecektim. Çünkü günde 8 saat İngilizce çalışırdım.**»

Salıveriyorlar evet, İktisat Fakültesi'nde iken eline kopya verip mezun ettiği, şu günlerde milyoner olan bir arkadaşından yol parası alarak Giresun'a gidiyor. Orada dört ay kalıyor. Anlaşılan o ki, «**İktisat**» kimi öğrenciye milyoner olmanın, kimi öğrenciye de cezaevini boylamanın yordamını öğreten bir bilim. Şarkı «**Giresun'da kayıklar/ Kızlar fındık ayıklar..**» derken duruma bakalım: Giresun'da, bir Vali Beyin özel polisi vardır, bir de Fethi Naci'nin. Nereye gitse, polis peşinde. Eski arkadaşlarından sadece biri, şimdi Adalet Partili olan Orhan Çulvaz'dır onunla konuşmaya cesaret eden, geri kalanı uzaktan bir merhaba ve Allahasmarladık, kaçacak delik arıyor. İnsan gerçeğine geniş açılardan bakmasını bilen Fethi Naci'nin bu tutumunda, sanırım, Orhan Çulvaz epey rol oynamış; siyasal düşünceleri yüzünden yalnızlığa bırakılmış bir kimseyi, o düşünceleri paylaşmaz etmezken, yalnız bırakmayıp eski arkadaşlığını sürdürerek..

Korkunç denecek bu dört ayda, bir yandan Anti - Duhring okunup Politzer'in Diyalektik Materyalizm'i çevrilirken, sokak çocuklarının akşam karanlığında birbirlerine «**Ulan, komünizm ne demek ki?**» diye saklıca sorular sordukları duyulur. İş duyulmuş, yayılmış, çoluk çocuğun merak ettiği bir konu olmuştur. Bunlar duyulur, geçilir

yollardan, eve girilir. Bir ilkokul arkadaşının yazıhanesinde muhasebe defterleri tutulur. Ve ilk aylık 100 lira cebe konulur konulmaz **«Ver elini İstanbul!»** denilir. **«Oh, dünya varmış..»** tır. Ve o günden bu yana, **«Varsa yoksa İstanbul!»** dur.

Bir başka dönemdir bu da. Cepteki 100 lira suyu çekmek üzereyken, bir fabrikada muhasebecilik bulur. **«Edebiyatımızdan İsimler Sözlüğü»**nde Behçet Necatigil: **«Güven Çeltik ve Bulgur Fabrikaları muhasebeciliği (1950 - 1958)»** diye yazmıştır, Naci'nin soyadının Kalpakçıoğlu olduğunu belirtmiştir.

Sultanahmet'ten tanıştığı arkadaşlar **«Yeryüzü»** adlı bir 15 günlük dergi çıkarmaktadırlar. Tam o sırada 167'lerin tutuklanması başlar, dergiye yazanların çoğu içeri alınır. Arkadaşları Fethi Naci'ye, dergiye yazması için ısrar ederler. O da, bu dergiye, **«Oktay Deniz»** takma adıyla, son birkaç yılın edebiyat ve toplum sorunlarının birikimini içermiş yazılar yazar. Yazdıkları büyük yankılar uyandırır.

Gülerek anlattı: **«Dergiyi Şükran Kurdakul'la ikiniz çıkarmaktaydık. Bir akşam Beyoğlu Çiçek Pazarı'nda Şükran'la bira içiyoruz, Yaşar Kemal de geldi. 'Biz sanki bilmiyor muyuz Oktay Deniz'in kim olduğunu? elbette Behice Boran.! dedi.»**

«Yeryüzü» kapanır. Fethi Naci, Şükran Kurdakul ve Metin Özek, **«Beraber»** dergisini çıkarmaya başlarlar. Dergi, polisin matbaacılar üzerindeki baskısıyla, kapanmak zorunda kalır. Yıl 1952'dir. Ve Fethi Naci, 1953 de ilk olarak, **«Fethi Naci»** adıyla Kaynak dergisinde görünür. **«Kurtuluş Yolu»** adındaki bu yazısında Orhan Kemal'in bir hikâyesini eleştirmektedir Yazıyı gören Ataç, Nihat Erim'in **«Halk»** adlı gazetesinde, yazarını öven bir **«Söyleşi»** döktürmüştür. Ondan sonra Fethi Naci, Kaynak dergisiyle Yeni Ufuklar'da edebiyat sorunları üstün-

deki yazılarını sürdürür. Bu yazılar, o yılların koşulları içinde, edebiyat sorunlarına Marksçılık açısından ilk yaklaşım denemeleridir. Büyük bir ilgiyle karşılanır. 1956 da bu yazılar **«İnsan Tükenmez»** adlı kitapta toplanır. **«İnsan Tükenmez»** yayınlandıktan üç ay sonra polis tarafından toplatılarak, yazarı için, komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla 7.5 yıl ceza istenir. (Şu günlerde gerek **«İnsan Tükenmez»**, gerekse Rauf Mutluay'ın **«100 Soruda Türk Edebiyatı»** Rusçaya çevrilmektedir. Demek, **«İnsan Tükenmez»** Rusya'da, yazarı Fethi Naci ise Sağmalcılar'da **«arz-ı endam»** eyleyecek.) Fethi Naci bundan sonra yazılarına Ankara'da yayınlanan Pazar Postası ile Dost dergilerinde devam eder. Özellikle askerliğini yaptığı 1958 - 59 yılları, onun en yoğun edebiyat çalışmalarını toplayan yıllardır. Öyle ki, Dost dergisinin açtığı bir soruşturmada, 1959 yılının en beğenilen eleştirmeni olarak seçilir. Ve 1959 yılında da, ikinci edebiyat kitabı olan **«Gerçek Saygısı»** yayınlanır. Yayınlayan, şimdiki Sol Yayınlar sahibi Muzaffer Erdost'tur. Bu ikinci kitabında, hiç kuşkusuz, Fethi Naci'yi edebiyat sorunlarını çok daha iyi kavramış, daha geniş görüşlü bir eleştirmen ve denemeci olarak görürüz karşımızda. Ele aldığı konulara çok zekice, çok ustalıkla sokulur. Hem duygulu, hem ölçülüdür. Hiçbir şeyi kestirip atmaz. Daha doğrusu kestirip atmaz görünürken, geçerli ve doğru yargılara ulaşır.

1959 Aralık ayında askerlik bitmiş, o Ankara'dan İstanbul'a dönmüştür. Edebiyat üstüne yazılarını, artık İstanbul'da çıkan Pazar Postası dergisinde **«10 Türk Romanı»** dizisi ile, Dost'a yolladığı yazılarla sürdürür.

İstanbul'daki Emayetaş Fabrikasına, **«İş ve İşçi Bulma Kurumu»** aracılığı ile, personel şefi ve genel sekreter olarak girmiştir.

27 Mayıs 1960!

Fethi Naci edebiyattan kopacak, yıllardan beri kafa-

sında birikmiş durmuş olan şeyleri yazıp söylemek için ekonomik sorunlara geçecektir. Önce Melih Cevdet'in yönettiği **«Büyük Gazete»**de, sanat sayfasında sosyal ve politik konulu yazılar yazar, sonra çok sevdiği dostu Ali Gevgilili'nin zorlamasıyla Vatan gazetesinde 1961 yılında ekonomik, sosyal, politik konulu yazılar yazmaya başlar.

1962 yılı Haziranından Kasım ayının 12'sine kadar **«Gerçek Saygısı»** başlığı altında günlük fıkralar yazmıştır. Bunlar genellikle, sosyalizmi öğrenmek isteyenlere, sosyalizmi daha önce öğrenmiş olan birisinin ilettiği düşüncelerdir ve bu bakımdan ilgiyi çekmiştir. Naim Tirali Vatan'ı Ankara'ya götürmeğe karar verince, Vatan'dan ayrılan Fethi Naci, Türkiye İşçi Partisi'nin yayın organı olan **«Sosyal Adalet»** dergisinin ilk kurucuları ve yöneticileri arasında yer alır. Ve yazdığı yazılar Parti içinde birtakım tartışmalara yol açınca, Dergiden ayrılmak zorunda kalır. 1962 Kasımında, üyesi olduğu Türkiye İşçi Partisinin faaliyetlerinden bir süre uzaklaşır. Nedir ki, 1963 Haziranında Türkiye İşçi Partisinin proğramını hazırlamak zorunluğu ortaya çıkınca, Mehmet Ali Aybar'ın üstelemeleriyle, bu proğramı hazırlama faaliyetine katılır. 7 ay, geceli gündüzlü, bu proğramı hazırlamak için çalışır. (**«Bu 7 ayda belki yedi kere karımla ve çocuğumla yemek yemiştim..»** diyor.) Proğram biter, 1964 yılında Partinin İzmir'de ilk Büyük Kongre'si olur, Kongre sonunda Parti yöneticileriyle uyuşmazlığa düşen Fethi Naci, Partiden kovulur.

1964 güzünde, Doğan Avcıoğlu'nun çağrısı üzerine Yön dergisinde yazmaya başlar. Bir yandan haftalık fıkralar yazarken, bir yandan da derginin sanat sayfasını yönetir. 1965 Nisanında, Emayetaş Fabrikası Murahhas Üyesi, Fethi Naci'yi bir seçme karşısında bırakır: **«Ya Emayetaş'ı seçersiniz, ya sosyalizmi..»**

Bu söz üzerine hemen istifasını verip Emayetaş'tan

ayrılan, Fethi Naci **«Gerçek Yayınevi»**ni kurar.

Sordum: **«Ne alırdın Emayetaş'tan?»**

«Ayda 3.200 lira!» diye cevap verdi.

Eylemin düşünceyle uyuşumu konusunda çeşitli çalışmalara girişen Fethi Naci'yi, 1967 yılının başında, haftalık Ant dergisini yayınlamak için Yaşar Kemal ve Doğan Özgüden'le anlaşmış buluruz. Bu dergi hâlâ yayınlanmaktadır, ama 1967'nin sonunda, Doğan Özgüden'le anlaşamayan Fethi Naci dergiden ayrılmıştır.

Önce şair, sonra eleştirmen, daha sonra proğram hazırlayan bir partizan. En sonunda editör. **«Gerçek Yayınevi»**nin kimisi toplatılan kitap sayısı kısa sürede 25'i bulmuşken, buna şimdi **«100 Soruda»** adıyla ekonomi, toplum, tarih ve sanat sorunlarını sorulu cevaplı götüren yeni bir dizi eklendi, bu dizinin sayısı da şimdiden 13'ü buldu.

«Gerçek Yayınevi»ni kuralı beri Fethi Naci yalnız başkalarının kitaplarını çıkarmamış, kendisi de kitap yayınlamıştır: Yayınevinin Mayıs 1965 de çıkan **«Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm»** adlı ilk kitabı onundur. Sonra bu kitabını **«Emperyalizm Nedir?»** (Ağustos 1965), **«Japon Kalkınması ve Türkiye»** (Şubat 1966), **«Askerî Darbeler ve Demokrasi»** (Ağustos 1966), **«Kompradorsuz Türkiye»** (Mayıs 1967) ve **«100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri»** (Ekim 1968) adlı kitapları izler.

Bu arada, seyrek de olsa, Yeni Dergi'de onun roman sorunlarına değinen yazılarına raslıyoruz.

Yıldız Sertel, **«Türkiye'de İlerici Akımlar»** adlı kitabında (s. 293 ve sonrası), Fethi Naci'yi **«Sosyalist Veya Kapitalist Olmayan Yolla Kalkınma Akımı (TİP'liler)»** içinde anar: **«Bu hareketin fikir önderliğini yapanlar arasında Parti Genel Başkanı Aybar, eski Doçent Behice Boran, Fethi Naci, Erdoğan Başar, Selâhattin Hilâv gibi aydınları sayabiliriz. Bu akımı öteki akımlardan ayıran önemli özelliklerden biri, bunun sadece bir fikir hareketi**

olarak kalmayıp, aynı zamanda bir siyasal parti şeklinde çalışmasıdır.» der.

Sendikaların eğitimi konusunda, zaman zaman Anadolu gezisine çıkıp, öğretici nitelikte konferanslar vermesi sağlanan Fethi Naci'nin görüşlerine ilişkin şu açıklamalarda bulunur: **«.. toplum içinde siyasal nüfuzlarını artıran işçiler sanayileşmeyi ön plâna alan, emekten yana ve emekçi yığınlarının iştirakiyle işleyen, özel sektörü gegel plâna bağlı duruma getiren bir işçi idaresi kuracak ve bu safhada sosyalizme demokratik yolla geçişin temelleri hazırlanacaktır.**

Bu sosyalizmin dışında ayrı bir sistem, bir «az gelişmiş memleketler sosyalizmi» **falan değildir. Bu sadece ve sadece bir geçiş safhasıdır.** «Kapitalist olmayan yol sadece, memleketi sosyalizme götürecek ekonomik ve sosyal bir evrimin başlangıcını gösterir.» — **Fethi Naci:** «Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm» **s. 74 - F. Naci'ye göre, az çok gelişmiş kapitalist ilişkilerin var olduğu memleketlerde bu, kapitalizmi daha çok geliştirmek safhasını atlayarak, sosyalist ekonomiye geçişi sağlayan bir mekanizmadır. Bu yolu tutan memleketler değişik gelişme safhalarında olabilirler. Fakat herhalde, çoğunda kapitalizm az gelişmiş durumdadır ve feodalizm kalıntıları hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Onca Türkiye bu kategoride bir memlekettir. Bu sebepten, onun gelişmesine en uygun yol, kapitalist olmayan yoldur. Bu yola geçiş, objektif şartlarında tabiî gelişmesine bırakılamaz.** «Kapitalist olmayan bir gelişmede ilk rol sübjektif faktöründür; başka bir deyişle, devrimci sınıflarındır; bu sınıfların haklı ve doğru politikasınındır.» **Fethi Naci'nin izahına göre, tarihsel bakımdan, kapitalist olmayan yol, bugünkü şartlarda ortaya çıkmış bir imkândır, yani sosyal gelişmenin feodalizm - kapitalizm - sosyalizm şeklinde tabii ardarda gelişimindeki sırayı bozmak ve sosyaliz-**

me, kapitalizm devresini büsbütün atlayarak veya olgunlaşmış bir kapitalizm devresini durmadan geçmek mânasına gelir. Başka kelimelerle, «kapitalist olmayan yol, belli bir noktaya kadar, sosyal gelişme kanunlarının kapitalizme ayırdığı tarihsel rolü oynar. Sosyalizm için maddî ve sosyal hazırlık yapar. Fakat kapitalist olmayan gelişme, bu işi son derece kısaltılmış bir tarihsel süre içinde ve kapitalizmin kaçınılmaz aksaklıklarından kurtularak yapmayı mümkün kılar.» **— Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm, s. 75 —»**

Böylece Fethi Naci, Türkiye'deki sol akımların yorumlanışı ve değerlendirilişinde adı sayılı kimseler içinde anılır. O, doğruluğuna inandığı yolda herkesle çalışmaya hazırken, bir yer gelir, bir an gelir, o yol uğruna, en **«gözünün bebeği»** kimselerle tartışıp çatışmaktan geri kalmaz. Yön'den ayrılır, Emayetaş'tan istifa eder, Partiden kovulur, Ant dergisinden uzaklaşır. Günlük dostları arasına daha çok sanat çevresine bağlı kimseler, şair Edip Cansever'ler, eleştirmen Rauf Mutluay'lar, sanatsever **«Balıkçı Nuri»**ler girer.

Sanat yazıları da yazdığım Akşam'ın 9 Ekim 1956 günlü nüshasında, onun **«İnsan Tükenmez»**i ile ilgili bir yazı yazmıştım. 1958 güzünün bir akşamüstü, bize gelen Nezihe Meriç, Salim Şengil, Turgut Uyar arasında baktım o da var. O da var ve sayılmasını istemekle birlikte, sevilmeyi çok isteyen, kasıntısız bir insan. Sonra ben onun, onu edebiyat alanında alıkoymağa çalışır, eleştirmenliğini sürdürmesini ister arkadaşları arasına girdim. Kendisine karşı, bu konuda, direnmekteyim. Türk Edebiyatı, zaten sayıca az olan dostlarını başka alanlara kaptırmamalıdır, derim.

Kadıköy : 16 Eylül 1969

NERMİN MENEMENCİOĞLU

Eleştirmen ve denemecilerle, eleştiri ve deneme de yazan sanatçılarımız için giriştiğim biyografiler dizisinin ilki Papirüs'te yayınlanmıştı. Londra'dan bir mektup aldım; Nermin (Streater) Menemencioğlu'ndan geliyordu. Bu yazılar konusunda beni desteklemekteydi. Sonra mektuplaşmaya başladık. Gerçi onun eleştirilerini, denemelerini dergilerde görmüş, okumuştum, ama kişiliği üzerinde en küçük bir bilgim yoktu Acaba, Behçet Necatigil'in **«Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»**nde var mıydı? Hayır, — bu kitabın dördüncü baskısı yeni çıktı —, onda da yoktu. Dolayısıyla. Nermin Menemencioğlu'nu kimliği, kişiliği üzerinde bilgiler vermesi için zorlamak zorunda kaldım.

Sanata, edebiyata bağlı bir insan düşünün ki, 1941'den beri, 26 yıldır yazmaktadır, ama onun üzerinde soyadının uyandırdığı çağrışımdan başka bir şey tasarlamanız mümkün değildir. Bu neden böyle olmuş? İmzalı çıkan her yazı, kendini ortaya bir atıştır. N. Menemencioğlu ile ona benzerlerin tutumları ise başka türlü bir yazgıyı içeriyor; **«yazımdır önemli olan, ben önemsizim.»**

Olmaz öyle şey. Bu perde gerisinde, gölgede, karanlıkta kalışın nedenlerini araştırıyorum. N. Menemencioğlu konusunda — kendimce — şunları buluyorum :

a. O, epey zamandır Türkiye'den uzakta. Sanatçı çevrelerle ilişkileri, bağlantıları yer yer zayıflamış ve kopmuş. **«Gözden ırak olan gönülden de ırak olur»** sözü, tam geçerli bir sözdür.

b. O, edebiyat alanına, belirli bir akımı, bir kuşağı destekleyerek gelmediği, yazılarının çoğu raslantısal, olduğu ya da dostluk, tanışıklık ilişkilerinin açtığı merak kapılarından süzülerek geldiği için, bütün sanatçıların onunla ilgilenişi zayıf olmuştur.

c. 1941 yılından bu yana yazdıkları, dağınık bir şekilde, dergilerde kalmıştır. Kitaplaşmamıştır. Hele bu dergilerden kiminin kapanması, kiminin de zamanla önemini yitirmesi, adının yaygınlaşmasını, sürekliliğini büsbütün engellemiş; adresinin bilinmezliği buna eklenerek, kimi anket sorularında, o, istenmeden de, unutulmuştur. (Oysa, 1963'de Edebiyatımız adlı yazısında, Memet Fuat: **«Nermin Menemencioğlu uygulama alanında başarılı eleştiriler yazabileceğini gösterdi.»** diyordu. Memet Fuat **«Türk Edebiyatı 1965»** de âdeta yakınıyordu: **«Nermin Menemencioğlu gene Yeditepe'deydi.»**)

Şimdi, onun dergilerde kalan yazılarına artık göz atabiliriz. Oldukça yüklüdür :

YURT ve DÜNYA: Haziran 1941, Kızılcık Dalları.

ADIMLAR: Mayıs 1943, Bu Harp Yıllarında Fransız Şiiri. Temuz 1943, Büyük Bir Amerikan Romancısı: Steinbeck. Ağustos 1943, Büyük Romancı Malraux.

FORUM: 1 Aralık 1956, Küçük Bir İkaz. 1 Mart 1957, Birinci Ali. 15 Mart 1957, Betik Edebiyatı. 15 Nisan 1957, Yine O Sokak, 15 Mayıs 1957, İngiliz Kültür Haftasına Toplu Bir Bakış. 1 Haziran 1957, Ataç'ın Kişiliği. 1 Temmuz 1957, Faulkner ve Gelenek. 15 Mayıs 1958, Şiir Anlamı. 1 Ağustos 1958, Atlamak mı? 1 Ekim 1958, Öfkeli Gençler. 1 Kasım 1958, Doktor Jivago.

YEDİTEPE: 1 - 15 Aralık 1959, Tura Yanı. 16 - 31 Mart 1960, İster İsen Anlamak Cihanı. 16 - 30 Nisan 1960, Etki. 1 - 15 Aralık 1960, Yaşayan Roman. 1 - 15 Şubat 1961, Dört Başı Bayındır Yazı. 16 - 28 Şubat 1961, Gerçekçiler ve Başkaları. 1 - 30 Nisan 1961, Otuzların Şair-

leri ve Stephen Spender. 1 - 31 Mayıs 1961, Kısa ve Uzun. 1 - 30 Haziran 1961, Kuşlar Kanat İstemez (çeviri: A.P. Herbert'den). 1 - 31 Temmuz 1961, Büyüğü Tanımak. 1 - 15 Ağustos 1961, Hemingway Öldü. 16 - 31 Ağustos 1961, Konstantin Kavafis'ten Üç Şiir Çevirisi. 16 - 30 Eylül 1961, Üç Yunan Şairi. 16 - 31 Ekim 1961, Nikos Gatsos'tan şiir çevirisi: Matemlinin Avlusunda. 1 - 15 Ekim 1961, İki Yöntem. 16 - 31 Aralık 1961, Bir Çağdaş Sorun. 1 - 15 Aralık 1961, Trajedinin Zamanı Geçti (Kenneth Tynan'dan.) 16 - 31 Ocak 1962 Zavallı Çocuk. 16 - 28 Şubat 1962, John Masefield'den şiir çevirisi: Yükler. 16 - 31 Mart 1962, Düşünmeden Atılmak. Meçhul Vatandaş (W. H. Auden'den çeviri). 1 - 15 Nisan 1962, Stephen Spender'den: Ultima Ratio Regum. 1 - 15 Mayıs 1962, Walter de la Mare'den: Dinleyiciler. 16 - 31 Ekim 1962, İtalya'ya Dört Yıldız. 1 - 15 Kasım 1962, Napoleon Yolu. 16 - 30 Kasım 1962, Londra'da İlk Günler. 16 - 31 Aralık 1962, Dans Sarayında Yüksekten (Thom Gunn'dan). 1 - 15 Şubat 1963, Rahatı Kaçan Okur. Haziran 1963, Troya'da Tehlikeli İlişkiler. Temmuz 1963, Thom Gunn'dan iki şiir çevirisi. Aralık 1963, İnce Hesaplar. Haziran 1964, Bir Sözlük ve Bir Görüş. Temuz 1964, Amaç. Eylül 1964, Gerçeğin Ufak Bir Parçası. Kasım 1964, Çağının Şairi. Aralık 1964, Londra'da Bir Küçük Ev. Şubat 1965, Çorak Ülkeden Gül Bahçesine. Mart 1965, Anday'ı Okurken. Nisan 1965, Ölçü. Temmuz 1965, Eskiyen Dergi Kapakları Arasında. Ağustos 1965, Saman Yolları. Kasım 1965, Abdülhamit'in Toplama Kampları. Mart 1966, Yaravi (Valery Larbaud'dan çeviri). Nisan 1965, Andrey Sinyavski'nin 2500 Günü. Ağustos 1966, Pir Sultan Abdal.

DOST: Kasım 1959, Çorak Ülke (İnceleme). Kasım 1960, Fili Yoklamak. Ocak 1961, Sevgi Vekâletinin Gölgesinde. Mart 1961, Yetişkinlerle Şiir (Adam Wazyk'den çeviri). Nisan 1961, Amaç Büyüklüğü (Stephen Spender'-

den çeviri). Ağustos 1961, Temiz Aydınlık Bir Yer (Hemingway'den çeviri). Eylül 1961, Kilimanjaro ve Türkiye. Mart 1962, Marienbad Dolaylarında. Haziran 1962, Neden Söylemiyorlar (James Purdy'den çeviri). Mayıs 1963, Son Yılların Anglo - Sakson Şiiri. Şubat 1965, Yazışmalar (İlhan Berk'e mektup). Nisan 1964, Kaynaklarla İlgili. Mart 1965, Sanat Soruşturmasına Cevap.

YENİ UFUKLAR: Mart 1965, Tanzimat'ın Tarihteki Yeri. Eylül 1965, Bizans'ın Son Günü. Aralık 1965, Çağımızın Bir Belgesi. Temmuz 1966, Anglo-Sakson Dünyasında Türkiye (biblografya). Nisan 1967, Namık Kemal'i Okumak.

DÖNEM: Kasım 1963, Meşin Ceketli Şair. Mart 1964, Çıkmazın Ötesi. Nisan 1964, Şairler Konuşuyor (derleme). Ocak 1965, Daha Batıya.

DEĞİŞİM: Laurence Durrel'den Sirenler (çeviri).

VARLIK: 1 Nisan 1961, Doris Lessing'den Lucy Grange (hikâye çevirisi).

DE (Kitap Tanıtma Dergisi): Mayıs 1961, Kestim Kara Saçlarımı. Ekim 1961, Sweeney Agonistes.

YÖN: 14 Mart 1962, Korsan Çıkmazı.

YENİ DERGİ: Eylül 1966, Sodom ve Gomore.

TÜRK DİLİ, ŞİİR SANATI, ÇEVİRİ dergilerinde çeviriler. İMECE, DEMET dergilerinde sosyal konularla ilgili yazılar.

İngiliz dergi ve gazetelerinde yayınlanan yazıları:

THE BOOKMAN: January - February 1932, Turkey's Communist Poet. January 1933, Doscovering H. G. Dwinght.

THE SATURDAY REVİEW OF LİTERATURE: Jan. II, 1936, The Turkish Transformation, H. E. Allen. Dec. 1937, Kemal Atatürk, Hanns Froembgen.

THE NATİON: Feb. 17, 1940, Turkey is not Neutral.

ASİA: August 1936, Springtime of a Republic. April 1937, Spindlesin Kayseri. March 1938, New Peasants of Turkey. August 1938, Young Türks Look to Europe.

THE ECONOMİST: March 20, 1954, Progress in Turkey's Villages.

PROGRESS: Winter 1950 - 51, The Progress of Turkey.

THE WESTERN REVİEW: Spring 1959, Modern Turkish Poetry.

THE LİTERARY REVİEW: Winter 1960 - 61, Turkish Poems.

NEW WORLD WRİTİNG: No. 6, A Voice from Anatolia (Mahmut Makal).

Nermin Menemencioğlu'nun Londra'dan yolladığı 17 Kasım 1966 günlü mektup şöyledir :

«Dolu gününüzden bana ayırdığınız dakikalar için teşekkür ederim. Mektubunuza çok sevindim, biraz da utandım. Ama emin olun, yapmak istediğiniz işte sizi desteklemekten çekinmiyordum, kendimle hesaplaşmayı daha sonraya bırakmak istiyordum, çeşitli nedenlerle. Bir sürü kâğıtlar, mektuplar birikip duruyor; bir gün bunlarla geçmişin bilânçosu çıkarılır diye. Hiçbir zaman da vakit olmuyor bu iş için. Bazan da, hepsi unutulsa ne olur sanki, diye düşünüyorum. Yazdıklarım bir kuyunun içine düşüyor. Bunda yalnız değilim, tabiî - hattâ beni en çok yazmaya iteleyen his, okuduklarıma karşı bir vicdan borcudur. Bilsinler o kişiler, ki onları okuyan, düşünen, onlardan olumlu olumsuz bir şeyler alanlar var.

Bizde daha birkaç yıl öncesine kadar eleştiri edebiyatın meşru ve faydalı bir kolu olarak kabul edilmiyordu. Şimdi de bütün suçlar eleştirmenlerin üzerine yükleniyor; onlar susuyor da o yüzden edebiyatımız gelişmiyormuş. Oysa hepsi birden sizin yaratmak istediğiniz «ha-

va»nın eksikliğine bağlı, oldukça. O hava olsaydı, belki daha çok çalışırdım. Daha çok çalışsaydım, belki o havayı yaratmaya devam ederdim. Bir çember.

Yaşadığım hayat beni daha verimli kılmalıydı: Birkaç üniversitede bulundum, yurdu, Avrupa'yı, Amerika'yı gezdim, birçok çevrelerden kişiler tanıdım - akademik çevreler, siyasal ve diplomatik çevreler, sanat çevreleri. İnsan olarak sağlam bir yapıya neden olan etkiler belki de beni verimsiz olmaya götüren nedenlerdir: Büyük bir aile içinde, üç çocuğun büyüğü olarak mutlu bir çocukluk, her türlü eğitim imkânı, törelere uymayan isteklerime karşı anlayış (örneğin, pek az genç yüksek öğrenimini dışarda yapabilirken, bir genç kız olarak Amerika'ya bir burs ile gitmeme ses çıkarılmayışı). Bunlar bende başkaldırma duygularından çok sevgi ve kardeşlik duygularının ağır basmasını gerektirmiş olabilir. Bir yabancı ile evlendiğim zaman, (25 yıl önce o da çok görülen şeylerden değildi), muhafazakâr ailem gene engel olmadı. Kocam ise, ilk günlerden, «İstediğini yaz, istediğin gigi geliş, insan olarak yaşamana hiçbir vakit karşı gelecek değilim» demişti.

Ailemiz, «Beyba» dediğimiz büyükbabam (Rifat Menemenlizade) çevresinde toplanmış bir bütündü. Beyba genç subayken «Çanta» diye gizli bir gazete çıkaranlardanmış, Namık Kemal İstanbul Hapishanesinde iken onu görmeye gider, yazı işleriyle uğraşırmış. Namık Kemal'in kızı ile evlendi ve büyükannem Feride Hanım ölünce, dört çocuğunu taşranın bir ucundan öbür ucuna birlikte götürerek büyüttü. Kendi eğitimi pek yüksek değildi ya, bir oğlunu Paris'te (babam), bir oğlunu Cenevre'de (Numan amcam) okuttu. Çocukların taşrada görevleri olmadığı zamanlar hepsi onunla otururdu. Ben onun Şehzadebaşı'ndaki evinde doğdum. (Nermin Menemencioğlu, daha sonraki mektubunda, yazmayı unuttuğu bu doğum tari-

hini bildirdi: 6 Mayıs 1910). Beybam namaz kılar, başucunda işlemeli torbanın içinde Kur'an durur, cebinde de bir altın kutu içinde küçücük bir Kur'an taşırdı. Küçükken beni bir tekkeye götürdü; uzun külâhlar geliyor gözlerimin önüne, bir tahta kaşıkla yemek yediğimi hatırlıyorum. Açık düşünceli adamdı dedem, evin liberal, Batı'cı bir geleneği vardı.

Annem çok güzel bir Rum kızı idi. Babamla 17 yaşında iken evlendi ve o da ailenin yaşamına katıldı, bizi de öyle yetiştirdi. Annemle babam dinlerine sıkıca bağlı değillerdi; biz de dinsel eğitim görmedik, zaten bütün aile gençlerine Tanrıdan çok yurt sevgisi aşılanıyordu. Beybamla oturanlar gün battı mı evde bulunurlardı. Beyba Babıâli'den dönünce bütün ev halkı onu karşılar, el öpenler, etek öpenler olur. Beyba ellerini iki kez vurunca herkes koşar. Donanmalarda kandil yakılır, bayramlarda armağanlar verilir. Aileden biri gelse gitse, herkes istasyonlara taşınır.

Zengin değildik, Namık Kemal borçtan başka bir şey bilmemişti, Menemencilerin de 1865'den sonra belleri kırılmıştı artık. Ama yüksek memurlukların sağladığı bir yaşama düzeni vardı, eve her zaman büyük işler görenler gelip giderdi: Talât Paşa'lar, Cemal Paşa'lar filân. Babam Jön Türk'lerdendi, ama politikaya pek karışmıyordu, ancak son Meclis-i Mebusan'da Saruhan Mebusu oldu.

Unutulmayan bir çocukluk anım: İzmir'in işgali. Bir oteldeydik, galiba Kramer Oteli, annem «Muvaffak'ı öldürecekler..» diye bayıldı. Oysa babam İtalyan Konsolosluğu'nda idi. Silâh seslerinden sonra bir yağmur başlamıştı. O da dinince, biz çocuklar pencereden baktık; denizde ölüler vardı, bir sandalla dolaşan adamlar (Yunan askeri miydiler?) bunlara kürekle vurup batırmaya çalışıyorlar, gülüyorlardı.

Mütareke yıllarında Beybam hastanede yattığından, onu Malta'ya göndermediler, ama evini işgal ettiler. Babam işsizdi, şöyle böyle geçindik bir ara. Sonraları Arnavutköyü'ne yerleştik. 10 - 11 yaşıma kadar okula gitmemiş, hep evde okumuş, Fransızca, İngilizce öğrenmiştim. Piyano dersleri alıyordum. Şimdi beni Amerikan Kız Koleji'nin orta bölümüne verdiler; Kolej'in son sınıfına kadar okuyup diplomamı aldım. Benden önce büyük dayım Ali Ekrem Bolayır'ın kızları Selma ve Beraet orada okumuşlardı. Beraet'e yetiştim, o son sınıfta iken ben ortanın son sınıfındaydım galiba. Kolej'de okunması zorunlu matematik ve fen derslerinden başka seçme dersler vardı; ben daha çok edebiyat, tarih, felsefe derslerini seçtim. Beni en çok etkileyen, bir yıllığına bir Amerikan üniversitesinden gelen tarih öğretmeni oldu; babamdan en az 10 yaş büyük olan bu adama hayrandım. Tarihi tek kitaptan değil, çeşit çeşit belgelerden okumayı öğretti. Genç yaşta bibliyografya hazırlamasını, not düşürmesini, kaynaklara dayanan çalışmalar yapmayı öğrendik. Büyük bir kitaplık vardı, istediğimiz kitapları eve götürebilirdik. Bu yıllarda Batı Edebiyatının büyük eserlerini okudum. İngiliz romantiklerini, Shelley'i, Keats'i sevmiştim. Odamda, Birinci Dünya Savaşında ölen ve çok yakışıklı bir adam olan Rupert Brooke'un bir fotoğrafı asılıydı. (İyi bir şair olmadığını belki yirmi yıl sonra anladım.) Kendi kitaplığımda Gibb'in Osmanlı Şiiri Tarihi'nin beş cildi de vardı. Yeni Türk şiirini okurdum. Yedi Meş'alecilerin çıkardığı kitapçıklar vardı bende. Muallim Ahmet Halit'e gider, Türkçe kitaplarımı ondan alırdım, konuşurduk biraz. Babıâli yokuşundan çıkmak çok zevkli bir şeydi.

Kolej'de iken Boğaziçi'nin her yanına yürüdük, surları gezdik, camileri gezdik. Dolmabahçe Sarayı'na gitmek için başörtü giydiğimi hatırlıyorum. Annem, doğduğum zaman, kızım çarşaf giyecek diye ağlamışmış; o baş-

örtüden başkasını bilmedim hiç. Arada İstiklâl Savaşı olmuştu, Beybabanın evinde toplanılır, günü gününe haberler izlenirdi. Sonradan babam Ankara'da, Anadolu Ajansı'nın Umum Müdürü oldu, ama o yıllarda aileleri barındıracak evler yoktu Ankara'da, hem hepimiz öğrenimde idik.

Kolej'i — Türkçe hocamız Kâzım Nami Duru idi — çok genç bitirdim. Kendi üniversitesine dönen tarih hocam bana bir yıllık burs sağladı; Amerika'nın Yeni İngiltere denen kesiminde, Brown Üniversitesi'nde bir yıl tarih okuyup bir ikinci baccalauréat diploması aldım. O yıl pek mutlu değildim, yaşımdan ve yetişme tarzımdan dolayı benimle son sınıftaki genç kızlar arasında bir dengesizlik vardı. Gene de birkaç iyi dost edinebildim. Dönüşte İngiltere'ye, Fransa'ya, İtalya'ya uğradım. Bir iki yıl İngilizce hocalığı ettim. Artık Ankara'ya gidip geliyorduk. 1933 yılında Tevfik Rüştü Bey beni Londra'da toplanacak olan Dünya Ekonomik Konferansı'na çevirmen olarak götürdü. Ondan önce yazmaya başlamıştım. Kolej'de bir dergimiz vardı, daha Orta sınıflarda iken şiirlerimi basmaya başladı, sonraları onu ben çıkarıp bütün baskı işleriyle de uğraştım. Bunlar pratik derslerdi benim için. Ama profesyonel bir dergiye de yazı göndermiştim, aldılar. Nâzım Hikmet'in ilk şiirlerini okumuş, çok beğenmiştim. Muallim Ahmet Halit benim için Nâzım'la bir «interview» sağladı, galiba Akşam gazetesinin yazıhanesinde. Nâzım uzun uzun konuştu, yaşamını (o zamana kadar, tabiî) anlattı, kurşun kalemle tuttuğum notlar hâlâ durur.

The Bookman edebiyat dergisi, Ocak - Şubat 1932 sayısında onun üzerinde benim bir yazımı yayınladı, başka yazılar da istedi. Ön kapakta yazımı «alımlı» olarak nitelendirdiler. Daha sonraları, Columbia Üniversitesi'nde öğ-

renci iken, Asia Mağazine, The Saturday Review of Literature gibi dergilerde Türkiye konularıyla ilgili yazılarım çıktı. Asia'yı çıkaran ünlü romancı Pearl Buck'un kocasıydı, beni yemeğe çağırdılar, tarihçi Hans Kohn ve başka tanınmış yazarlar da o yemekteydiler.

1933 de İngiltere'de büyük ekonomik bunalımın etkileri duyuluyordu. Sokakta dilenmek yasak olduğu için, çalgı çalarak şarkı söyleyenlerle o zaman karşılaştım. En sık söyledikleri şarkı şuydu: «Brother, can you spare a dime» (Ağabey, 10 kuruş verir misin?)

Yeni kitaplar toplumsal sorunlarla doluydu. Ben de bunları düşünmeye başladım. Dünyada olup bitenleri biraz olsun anlayabilmek için edebiyattan çok tarih, ekonomi vb. okumak gerekti. Edebiyata sonra dönülebilirdi.

Columbia'da yabancı öğrencilere özgü bir bursa istekli oldum. Bir yıllık bursu iki kere daha yenilediler. Böylelikle 1935 - 1938 yıllarında Siyasal Bilgiler bölümüne devam ettim. Behice Boran, Muzaffer Şerif benden önce bu Üniversite'de bulunmuşlardı. Okumaya başladığım ilk yılda Muzaffer Şerif doktorasını bitiriyordu, ya da bir kitap yazıyordu. Niyazi Berkes de Chicago Üniversitesi'ndeydi o yıl. Yani, Amerika'da okuyan biz Türkler, o sıralarda, parmakla sayılacak kadar azdık.

Amerika, Roosevelt'in önderliğinde, büyük ekonomik bunalımdan çıkmağa, sıyrılmağa çabalıyordu. İki ulusal işçi örgütü arasında kavga vardı. Bir endüstrinin her dalını ayrı ayrı örgütlemek ile hepsini bir araya getirmek, az para alanların haklarını korumak için çok para alanların da birden grev ilân etmesi konuları çevresinde çarpışıyorlardı. Roosevelt'in Works Progress Administration, Tenesse Valley Administration gibi eyaletleri birleştirici, federal, devlet yönetimini genişleten tasarıları vardı. Öte yandan Avrupa'da faşizm gelişiyor, Hitler gitgide gücleniyordu. Üniversite gençleri bu gibi konularla il-

gilenmekte, konferanslar düzenlemekteydi. Herkes, önemli bir tarihsel dönemde yaşıyoruz diye düşünüyordu ve bu yüzden herkes heyecanlıydı. Bütün heyecanlar özellikle İspanya içsavaşı çevresinde birleşiyordu. Cumhuriyeti savunan İspanyol halkına elbise, konserve, ambülâns göndermek için çabalar harcanıyordu. Washington'daki İspanya Büyükelçisi Don Fernando de los Rios'un kızı da Siyasal Bilgiler'deydi o zaman, yatak odalarımız yanyanaydı. Birçok ünlü yazar Fakülteye gelip konuştu. Sayısız cıgara içen André Malraux'yu özellikle anıyorum. La Condition Humaine en beğendiğim XX. yüzyıl romanlarındandı. Onu yakından görmek çok dokundu.»

Nermin Menemencioğlu'nun o sıralarda çok önemli saydığı öbür romanlar şunlardır

Thomas Mann'ın «**Sihirli Dağ**»ı; Hemingway'in «**A Farewell to Arms**»ı ile «**For Whom the Bell Tolls**»u; İgnazio Silone'nin «**Fontamara**»sı; John Steinbeck'in «**The Grapes of Wrath**»ı.

A. Malraux'nun romanı, bilindiği üzere, rahmetli Nasuhi Baydar'ca «**İnsanlığın Hali**» adıyla Türkçeye çevrilmiş, Ulus Matbaası'nda basılmıştı. Hemingway'ın «**Silâhlara Veda**»sında başrolü ünlü oyuncu Gary Cooper canlandırıyordu. Daha sonra, «**Çanlar Kimin İçin Çalıyor?**»un İspanya İçsavaşına katılmış Amerika'lı Robert Jordan'ını gene o oynamıştı beyaz perdede. «**Fontamara**»yı Almancasından kısaltmadan 1943 de Sabahattin Ali çevirmiş; Steinbeck'in «**Gazap Üzümleri**» her nasılsa sansür kurulunun gözünden kurtulup İkinci Dünya Savaşı içinde sinemalarımızda oynamış (Tom Joad'ı ünlü oyuncu Henry Fonda oynuyordu), roman olarak, Amerika'da yayınlanışından 8 yıl sonra (1947 de) Rasih Güran'ın başarılı bir çevirisiyle Türkçeye de kazandırılmıştı. Bütün bunlar roman ve hikâyede gerçekçilik akımını etkileyen yapıtlardı. Nermin Menemencioğlu ise, o yıllarda Proust ile

Jeyce'u da okumuş bulunuyordu. Edmund Wilson'ın sembolist şairler üzerindeki Axel's Castle kitabı (1932) gene çok sevdiği yapıtlar arasındaydı. XX. yüzyıl şairlerini izlemekten geri kalmıyorsa da, anlattığı gibi, o daha çok, o yıllarda, tarih kitaplarının üzerine kapanıyordu.

«Columbia Kitaplığında iki milyona yakın kitap vardı, New York Genel Kitaplığın'da dört milyon. İstediğimiz eser bunlar arasında bulunmadı mı, bizim için getirilirdi. Bu bolluk, böyle olanaklara sahip olmak, insanın başını döndürüyordu. Yüksek öğrencilere raflara bakmak hakkı da verildiğinden, hiç bilmediğiniz kitaplarla da karşılaşabilirdiniz. Okuma odalarında ayrıca iki binden çok dergi bulunuyordu; dünyanın her yanından ve her akımdan, her partiden, her görüşten.

Profesörlerimiz dünyaca tanınmış kişilerdi. Profesör Shotwell, Versailles Barış Konferansı'na katılmıştı. Profesör Carlton Hayes, Avrupa'da milliyetçiliğin gelişmesini inceleyen pek çok kitap yazmıştı. Onun seminerinde 1870 - 1900 arası Orta Avrupa gelişmelerini inceledik. Ben Pan - İslâmizm ve Pan - Türkizm üzerine çalışmalar yaptım.

Bu ara ailem artık Ankara'ya yerleşmişti. Kızkardeşim genç bir hariciye memuru ile evlenmiş, erkek kardeşim Cenevre'de hukuk öğrenimine başlamıştı. Dönüşte ona uğradım.

1939 yılında New York'ta açılan Uluslararası Sergi'nin Türk kısmında Bay Ahmet Emin Yalman'ın tanıtma bürosunda çalıştım. Vedat Nedim Tör sergi komisyonunun başkanı idi. Bir tek odalı dairem vardı, eski üniversite arkadaşlarımı da görebiliyordum. 1939 Eylülünde savaş başladı. Yurda dönmem için acele telgraflar geldi. Bir Amerikan yük vapuruyla Beyrut'a kadar gittim, oradan trenle Ankara'ya.

Numan amcam (Numan Menemencioğlu) Dışişleri

Bakanhğı'nda Kâtibi Umumî idi, sonra da Bakan oldu. Bizler Ajans binasının bir iki odasında oturuyorduk. Babam gece gündüz makinaların başındaydı. Önemli bir şey olduğu zaman gelip bize de söylerdi. İspanya için artık umut kalmadığını, Almanların ise bütün sinagogları bir gecede yaktıklarını böyle öğrenmiştik. Bu olaylar daha geçerken telsizlerle haberi bize ulaşıyordu, tarihi yaşıyorduk. «Şu anda filân Alman şehrinde yangınlar var,» derdi babam. Biraz sonra, «Şimdi de filân şehri yakıyorlar.»

Ankara'mızda heyecanlı günler yaşanıyordu. Atatürk'ün Başkentte dolaştığı anlara az da olsa yetiştim diye mutluyum. Onu hep uzaktan, balolarda, ya da Çiftlik evinin taraçasında gördüm, ama o gün nereye gittiğini ne yaptığını hep işitirdim. Cenazesi Ankara'ya getirildiği gün Ankara Palas balkonundaydım, birçok kimse ile, radyo proğramlarına katıldım daha sonra. Törenden önce Ankara Palas'ın büyük salonunda toplanan heyetleri kapıdan gördüm: Bütün dünyanın üniformaları ve nişanları bir aradaydı. Meşaleler, birer put gibi duran subaylar unutulmaz anılarımdır.

Savaş yıllarında, Ankara'da sürekli oturan, ya da gelip giden birçok kişileri tanıdım. Birçok şair ve sanatçıyı da tanıdım o yıllarda. O zamanlar kurulan dostluklar bugün de en mutlu dostluklardır benim için. En eski dost Abidin Dino'dur. Kardeşim Turgut'la küçük yaşta Robert Kolej'in bir sınıfında bulunmuştu, onu kısa pantolonla hatırlarım. 1935 de babamla TAS Ajansı'nın konukları olarak Rusya'ya gittiğimiz zaman onu Leningrad'da gördük; bizi İlya Ehrenburg'un evine götürüp Ehrenburg'un kızı İrina ile tanıştırdı. (O zamanki Tas Ajansı'nın zavallı müdürü galiba bir kampta intihar etmiş; sonraları, Stalin'in tasfiyeleri başlayınca.) Orhan Veli'yi az tanıdımsa da, Oktay'la Melih'i aile dostu sayarım. Çocuklarımızın doğduğunu, büyüdüğünü gördük. Ablası Zeynep Hanım Mene-

mencioğlu Hasan Beyin hanımıdır; Oktay da kısa pantolonuyla gözlerinin önünde, onların evinde, bir bayram ziyaretinde.

Büyük romancı Yakup Kadri Beyle ailece ilişkilerimiz vardı. 1934 - 1935 yıllarında bana yolladığı «Ankara» adlı romanı kitaplığımın değerli yapıtlarındandır. Abdülhak Şinasi Hisar, Ajans'a, benimle çay içmeğe gelirdi. «Çamlıcadaki Eniştemiz» kitabına: «Bayan Nermin Streater'e, bir eski zaman adamı olan Eniştemize gösterdiği alâkaya teşekkürle..» diye yazmıştı. Bu kitap da oğluma bırakacağım armağanlardandır. Kitaplığımda edebiyatımızla ilgiyi benim için böylece arttıran belki iki yüz eser var; işte benim servetim!

1930'ların başlarında, Boğaziçi'nde otururken, Abdülhâk Hâmid Beyin evine giderdim. Böylece, Namık Kemal ile mektuplaşmış bir şairin sofrasında yemek yemiş oldum.

1941 de Kahire'ye gidip, İngiliz Hava Kuvvetlerinde savaşmakta olan Jasper Streater'le evlendim. Kocam Türkiye'de doğmuştu, Türkçeyi çok iyi biliyordu. 1942 de Rommel'in ordusu Kahire'ye doğru ilerlediğinden Ankara'ya döndüm. Oğlum Osman, Numune Hastanesi'nde dünyaya geldi.

1946 da nihayet kendi evimi açabildim. Kocam tahliye edilmişti. Ankara'da bir İngiliz Şirketinin temsilcisiydi. Artık Türk edebiyatını yakından izliyor, kendim de eleştiriler yazıyor, şiir çevirileri yapıyordum. Dostlarım gitgide çoğalmakta, çevrem genişlemekteydi. Bir yandan da sosyal hizmet çalışmalarım vardı; Çocuk Esirgeme'de bir kolun başkanı idim, Sosyal Hizmetler Konferanslarında çalıştım, Sosyal Hizmetler Akademisi açıldığı yıl orada ders verdim. Altındağ, Gülveren vb. çevrelerde yaşayanları gördüm, birçok okul ve öğretmenle ilişkilerim oldu. Derken bir gün kocamın şirketi Türkiye'deki bürola-

rını kapattı. Bütün yaşayışımız değişti; kalktık Londra'ya göç ettik. 50 yaşından sonra yeni bir iş, yeni bir ev, yeni bir çevre — ve büyük bir özlem. Memleket bağları daha da gücleniyor — dergiler, kitaplar geliyor bana, dostlar mektup yazıyorlar, gelen giden beklediğimden fazla. Hele Londra Üniversitesi School of Oriental Studies kitaplığı, bizde bulunmaz, baskısı tükenmiş kitapları okumama fırsat verdiği için, bol bol Osmanlı tarihi, edebiyatı okuyorum. Namık Kemal'in Avrupa'da geçirdiği yıllara merak sardım, onlar üzerinde çalıştım bu yaz. Birçok çalışma öntasarılarım var. Oğlum artık yetişti. Oxford'u bitirdi. Şimdi ciddi çalışmamak için hiçbir özrüm kalmadı.»

Küçük çocukluğunda Bibliotheque Rose'u okumuş Nermin Menemencioğlu; daha sonra 10 - 11 yaşlarında ağlaya ağlaya Dumas Pére'i ve Edmond Rostand'ın oyunlarını, Türkçe olarak yalnızca Halûğun Defteri'ni. Ataç bir yerde bütün yaşamı boyunca ancak 500 kitap okuduğunu yazınca çok şaşmış: **«Nasıl olur, hem de bütün hayatı kitaplar arasında geçmiş bir adam?»** diye. Oxford'da olsun, bitirdiği Columbia'da olsun, yılda bir öğrencinin elinden 200 kitap geçmesini beklerlermiş.

İlk kitabını 6 yaşında okumuş, bir gün hangilerinin kendisini daha çok etkilediğini yazmak istemektedir. Eleştiride **«New Criticism»** okuluna pek katılmıyor. Eleştiriye bilimsel araştırma yolu ile varılabileceğine inanıyor, ama o bir fen değil, bir değerlendirmedir, bir yargılamadır, zamanla yargı değişebilir, görüşüne daha çok yatkın. Yaşamada olduğu gibi, eleştiri konusunda da bir profesörünün sözünü anıyor: **«Bu böyledir demeyeceksin; bu, filân zamanda, filân mekânda böyledir diyeceksin.»** Örnek veriyor: **«Rusya'da Jdanov'un zamanında İmpressionist'ler dekadandı.»** Ekliyor: **«Kültürümüzün genişlemesiyle doğruyu, güzeli, daha çok yerde görebilir duruma**

geliyoruz. İnsan, bir sanat ya da edebiyat eserine bütün kültürü ile bakar.»

Sanatçıdan, edebiyatçıdan beklediği; ona **«içtenlikle gerçeğin ufak bir parçasını»** getirmesidir. Kendini Yeni Ufuk'çuların, Sabahattin Eyuboğlu'nun Anadolu'cu hümanizmasına yakın duymaktadır. Anday'ın düşüncesine saygısı varsa da, onun kadar usçu olamadığını, bilinmeyene, bilinçaltına önem verdiğini belirtmektedir. Ona göre, **«aslında eleştiri bir seçme işidir. Ölçüler değişebilir, ama belli olmalı..»**dır.

Gene ona göre, **«her çeşit denemeye açık olmak mümkün değilse de, sanat ve edebiyat eseri üzerinde yararlı bilgiler vermek mümkündür. Eleştiri dışında bilimsel bir çalışma olur bu. Kitabın, eserin mekanizması incelenir, yazar ya da sanatcı üzerinde biyoğrafik bilgiler toplanır, bunun eleştirmene yardımı olur.»**

Nermin Menemencioğlu, **«Bu yazıları, belki kendim ne düşündüğümü anlamak için yazıyorum. Birkaç sayfayı yazmak için 15 kitap karıştırırım. Sanat görüşüm tarihe karşı ilgime sıkı sıkıya bağlı. Epeyi büyük lâf ettim galiba, ama büyük lâftan kaçınan bir XX. yüzyıl sistemsiz insanıyım. Bazı şeyler hakkında ne düşündüğümü bilmiyorum»** diyerek mektubunu bitirmekteydi.

Bir resmini istemiştim. Şöyle yazdı: **«Fotoğraf yok - resmen yok. Yıllardan beri.»**

Kadıköy: 22 Nisan 1967

RAUF MUTLUAY

Eleştirmen ve denemecilerimize yolladığım mektuba **«Bir kitap yayımlanıyor; içki masası başında, ya da özel konuşmalarda, o kitapla yazarı saatlerce eleştiriliyor, yeriliyor, ya da övülüyor ama iş bunları yazmaya geldi mi, buna pek az kimse yanaşıyor..»** diye başlamıştım.

Şimdiye kadar 200'ü aşkın kitap üzerinde tanıtma yazısı yazan Rauf Mutluay, elbette katılmayacaktı bu genel yargıya, paylaşmayacaktı benim bu görüşümü. Kitap sevgisi, kitap saygısı onda tutku durumundaydı. Çoğunlukla kitap tanıtma yazıları yaza yaza kendini tanıtmış bir yazardı. Onun için, hem bir bildiri, hem de bir savunma yerine geçen sözlerini buraya olduğu gibi alacağım

«Hiçbir kitabı küçümsemeyle karşılamadım şimdiye kadar; baba harçlığı ile bastırılmış gençlik heveslerini bile. Bu benim kitabı kabul ediş, ona bakış biçimimden ge-

liyor; elimde değil bir kitabı küçümsemek. Aksine, belki fazlasıyla önemsemek taraflısı olduğum için zorluklarım var.

Bütün çocukluğum, yerde bulunmuş yazılı kâğıt parçalarının hiç olmazsa duvar kovuklarına sokulduğu bir şehirde, gazeteye kitaba masraf ayıramamanın darlığını yaşayan bir evde geçti hep geçmiş günlerin gazetelerini ödünç alarak ve kat yerlerini bile bozmamaya çalışarak okumak, okul ve şehir kitaplıklarının belirli saatlerinde kapı diplerinde bekleşmek. arkadaşlardan bir gecede bitirip hemen geri vermek üzere alınmış dergi koleksiyonlarıyla kitapları hemen okumak.. ne güzel güçlüklerdi onlar! Oyun günü yorgunluğuyla erkenden yattığımız gecelerde, nakış işleyen ablalar ağabeyin yüksek sesle okuduklarını dinlerken, uyumamak için neler yapmazdım.. Sefiller'i İki Çocuğun Devr-i âlemi'ni, Robenson'u, Jules Verne serisini dinlediğim zaman daha 5 yaşında yoktum. İki küçük kardeş, hem resimlere bakar, hem karşılıklı iki sayfayı paylaşarak, eski yazıyla şeklini pek sevimlice kolay tanınır bulduğumuz «fakat»ları sayarak oyun oynar, yarışırdık. Okuyamadığımız bu sırlı sayfaların muhakkak birisinin sesiyle canlanması, aksilik bu ya, hep de iş dolu ablaların lâmba ışığında dikiş nakışla uğraştıkları gece başlangıçlarında ağabeyin okuyuşlarının beklenmesi gerekirdi. Çok zaman dinlediklerimle düşte gördüklerimi birbirine karıştırır, sabahları kitap resimlerinde, uyku dünyasındaki görüntüleri arardım. Herkesin okullu olduğu bu kardeşler evinde en sona ben kaldığım için, okula vaktinden önce gitmek için direnmiştim. Büyüklerimin de bulunduğu Derviş Paşa Okulu, böylece, 5 yaşında beni de aldı içine. O günden sonra da yeni bir hayat başladı.

Aynı ödev kâğıdını silip silip iki üç kere kullandığımız, tutulmayacak kadar küçülmüş kurşun kalemleri kamışlar arasına sıkıştırıp bağlayarak büyülttüğümüz yılla-

rı unutmadım. Sonradan o kamışların cicili bicili çarşı işi örnekleri türedi. Şimdiki gibi tükenmez kalem bolluğu, ucuz dolma kalem piyasası yoktu ki. Kimbilir, belki vardı da bizden uzaktaydı..

Sadece bir mâmûl madde olarak bile kitaba saygım işte o çocukluk özlemlerinden geliyor. Şimdi de, sayısız insanın emeği ile doğan o basılı nesneye karşı çeşit çeşit duygu doğar içimde. Kitaba bakarım, kitabı seyrederim, usul usul karıştırır, evirir çevirir, sayfalarını özenle açar, satın aldıklarımın en boş sayfasının en altına küçük bir imza ve tarih koyar, kitabı eskitmemek, incitmemek için elimden geleni yaparım. Dikkatle okuduğum zaman çizdiğim kenarına özel işaretler koyduğum, notlar yazdığım kitapların rahatsız olduklarına inanmam; temiz temiz, özenlice olduktan sonra.. onlar benim asıl arkadaşlarımdır.

Kitap «büyük şey» benim için. Hele anlamı, dönemi, kişiliği ile. Kitap «kolay» değil, «basit» değil, «ucuz iş» değil, «oyun-oyuncak» değil, «heves» değil, «pişmanlık» değil, «inkâr ve vazgeçilir» değil, «unutulur ve kaybolur» değil.. olmalı. Kitap, bir sanatçının emeği ile kişiliğinin muhakkak tamamlanmış, artık hiçbir şey eklenemeyecek şekilde bütünleşmiş bir şekli ve ifadesi olmalı. Kitapta eksik ,kusur, yanlış-doğru cetveli, aceleye getirilmiş, yarım kalmış hiçbir şey olmamalı. Bu yüzden de, yıllardır yazdığım halde, tek kitabım yok henüz. Buna biraz da yaş korkaklığı, hiç başlamamış olma ürküntüsü, bu zevkte geç kalmış olma tedirginliği de diyebilirsiniz.»

Mektubumda, «Sanatçı, bu çeşit (sofra) konuşmalarıyla sözde bir ortak değer kazanır oluyor; anıa şiiri, hikâyesi, romanı üzerinde bütünleyici, genişletici eleştiriler bir türlü gün ışığına çıkmıyor. Özellikle sanatçı, öbür sanatçı üzerinde çok konuşuyor, ama konuştuklarını hiçbir zaman yazmak istemiyor..» demiştim.

Rauf Mutluay, bu sefer, katıldı bu görüşüme: «Haklı bir yakınma ile, eski bir hastalığın gözlemi bunlar..» diyerek. «Gerçekten, konuşma yoluyla çok şey harcıyoruz. Sözcüğün iki anlamıyla da..» diyerek. «Bu sorumsuz, belgesiz, cevapsız, korkusuz gevezelikler bir ihtiyaç olduğu kadar da kolay doyurulur bir zevk. Kendi payıma, ilerde doğacak bir yazının tohumu, çekirdeği olan nice güzel hazırlık konuşmaları dinledim. Ama çoğunluğu, kesin yargılara bağlanan üstünkörü gözlemler, en küçük ipucundan ifadelenen duygusal tavırlardı. Bunu engelleme imkânsız, bunlarla yetinmek yanlış; haklısınız. Bir şey daha var; yüzyılların alışkanlığı ile, yazı hep konuşmadan ayrı bir şey sayılmıştır bizde. Doğu, şifahidir.

Sanatçıların birbirine kapalı uzaklıklarından, ya da kasıtlı suskunluklarından ben de birçok defa yakınmışımdır. Çağdaş ve gündeş eserler için çeşitli kuşak ayrılıkları, mizaç anlaşmazlıkları, beğeni uzaklıklıkları, kişisel çatışmaların tortusu.. özür olabilir. Bir de, sanırım bu konuda gereğinden çok aceleciliğimiz var. Eseri yayımlanan bir yazar, ertesi haftadan başlayarak hakkında yazılacak eleştiriyi beklemeğe başlıyor. Oysa sanatın bugünü çabuk bitmez; onun ömrü çabuk «akşamlı» değil, onun yarını da bugünü sayılır aslında. Bu konuda Orhan Burian'ın asıl yakındığı şey ise, geçmişimize bakma eksikliği, sanatımızın köklerini inkârdan gelme ve kolayca unutma gözlemiydi. Bu noktada şimdi daha da aşırıya gittik. Bir dünü olmayan su sinekleri gibi hepten kopardık geçmişle bağlarımızı. (Yeni başlayan birkaç kıpırtının yankısı bakalım ne getirecek?)

Herkes kendisiyle başlıyor işe ve bu bir çeşit yasa. Ahlâk alanında, eğitim hayatında olduğu gibi sanat çabasında da öğütlerin, yol göstermelerin yeri yok. «Örnek, en iyi öğüttür» Bu açıdan her sanatçı kendinin ve kendi ben-

zer örneklerinin yolunda ayrı bir çizgiyi izliyor. Aslında eleştiri de beklediği yok. Pek tabiî, hakkı olduğuna inandığı hayranlık ve övgüyü bekliyor o. İnanmasaydı büyüklüğüne yaptığının esasen kotarıp ortaya koymazdı. Sanatçı eleştiri istemiyor, eleştiri başkaları için geçerli, başkaları için yararlı.

Papirüs'teki yazınızda («Edebiyatımızın Asıl Eksiği», Papirüs, sayı 1.) eleştirmecilerin az çalışmalarının peşin özürlerini de sıralıyorsunuz hoşgörüyle. Bu ortak bir yazgıdır hepimiz için. Yazarın özgürlüğü nasıl sağlanır acaba? Ne olursa olsun yazarak, hep yazarak, yazıyla yaşayarak mı? Geçimini başka bir işte sağlayıp, artık zamanlarda onurlu bir çalışma sürdürerek mi? Kendi hesabıma kesin bir çözümünü bulamadım bunun; her iki yolun da olumlu-olumsuz yönleri var.

«Okuyucu için sanatçı merak konusu ise, sanatın yorumlama ve çözümleme dalında çalışan eleştirmenleri, denemecileri merak konusu değil midir?» demektesiniz Bence, bir çeşit iyi niyetli saflık bu. Biz kırk kişiyiz birbirimizi biliriz örneği, sanatın, sanatçıdan ve sanat heveslilerinden başka müşterisi yok bugün. Sanat artık eskiden olduğu gibi bütün aydınların değil, küçük bir aydınlar azınlığının merakı sadece. Şüphesiz, böyle değildi eskiden.. Tiyatro, sinema büyük mimarî, uluslararası ödüller birdenbire ayrıcalıklar yaratıyor tabiî. Şimdi radyo var, gazete var, stadyum hastaları, plâk koleksiyoncuları, dans düşkünleri, politika meraklıları, plâj seyircileri, sinema kalabalıkları, magazin okuyucuları, dedektif romanı tiryakileri, okul kapısı âşıkları, sokak serüvenleri.. var. (Bir de, ekmek kavgasından başka şeye yetişemeyen milyonlar!) Ve bütün bu varlarla dolu kolay, tatlı, zahmetsiz dünyada sanata hemen hiç yer yok. Bir avuntu içindeyiz hepimiz. Oysa, bütün edebiyat dergileriyle iyi kitapların alıcıları hep aynı. Rakamlara bakınız. Geriye yalnız yaz-

manın, yaratmanın mutluluğu kalıyor; başka dürtü yok.»

Rumeli göçmeni bir ailenin son çocuğudur Rauf Mutluay. Bile bile kullanır bu «**Rumeli**» sözcüğünü. Malazgirt'in yol açtığı Anadolu'ya yüzyıllarca Diyar-ı Rum demişiz; Konya'ya yerleşen Mevlâna Celâleddin de böylece Rumî olmuş. Daha sonra Boğazlar ötesi Trakya almış bu adı. Beş yüzyıl yetmemiş başka bir ad bulmamıza. Fetih rüzgârıyla Avrupa içlerine taşınan Anadolu akıncılarının torunları, «**mağlupken Ordu, yaslı dururken bütün vatan.. Mahzun hudutların ötesinde akan sular**»ı bırakıp, birer Rumeli göçmeni olarak dönmüşler eski yurtlarına. Rauf'un babası Salih Bey, ailesinin teki imiş. Tez evlenmiş, bütün miras haklarını paraya çevirip, Avusturya ordusunda hizmet etmemek için, Bosna'dan Eskişehir'e gelmiş yerleşmiş. Elindeki fermanın gösterdiği soy zinciriyle — ki, bu Turalı Fermanı evine gittiğimde ben de gördüm, — eba anced evlâdı fâtihan'dan olmanın imkânlarıyla, bir «**bey**» olarak yaşamış Eskişehir'de de. «**Mış**» diyoruz, çünkü Rauf Mutluay bunların hiçbirine yetişememiştir· küçükken öksüz ve yetim kalan altıncı çocuktur. O, ne Eskişehir'deki çiftliği, ne kalabalık baba evini, ne atlı arabalı bolluk dünyasını, ne de anasıyla babasını hatırlar. İçinde ailenin adı geçen halk türkülerini çok sonraları duymuştur. Yunan'ın çekilişi bir tarih başlangıcıdır. Savaş sonu yangınlar, hastalıklar satışlar. aşırı masraflar, darlıklar, ölümler hep birden gelir tebelleş olur aileye. Rauf, sarı çeyrekler piyasaya çıktığı yıl doğar **(1925)**;içinde tarih yazılı Kur'an'lar yandığı için doğum gününü hatırlayan yoktur. «**Sobalar yanıyordu**» derler. Aslında, Eskişehir soğuğunda, loğusası, yeni doğmuş bebeği olan her varlıklı evde belki yılda yalnız iki ay yanmaz soba. Cumhuriyetle yaşıt bir küçük ağabeyle birlikte, onlar kısmetsiz gelmişlerdir. Rauf adını, o yılların önemli kişilerinden birinin

hatırına koymuş olmalılar, ona gelinceye kadar ailenin bütün büyük babalarının adları herhalde tükenmiş olmalıdır.

Erken ve beklenmez ölümler sıralanmış; kırkına girmeyen annesi, 22 yaşındaki büyük oğlu ölüm döşeğinde iken Rauf'u emzirip iki yaşına getirmiş. Sonrasında, **«elveda hayat ve merhaba kâinat!»** Bu taze mezarları bırakarak komşu şehre, Kütahya'ya göç eder Salih Bey. Onun için, anasını, yetişkin ve işine ortak ettiği oğlunu, karısını, yanıp kül olan çiftliğini, zenginliğini, mutluluk ve huzurunu — belki sağlığını da — birden yitirmenin acısı kimbilir nasıl bir yıkıntı olmalı! Eve üvey ana istememiş aklı erenler. İki küçük kardeşlerini bağırlarına basarak, **«Bunlara biz bakarız, büyütürüz..»** demiş genç ablalar. Göçebeliğe alışkın bir dertli adam da, mizacına uygun değişken bir iş bulmuş; demiryolu yapımında müteahhitler almış, kendisi iş peşinde dolaşırken kardeşleri de emanet bırakmış birbirlerine.

Burada, Rauf Mutluay'ın ruhsal dengesini, yabancılara açık kollarını, dost ve arkadaş düşkünlüğünü, aynı zamanda dostluk ve arkadaşlıkta kimi davranışları titizlikle arayışlarını hazırlayan bir durumla karşılaşabiliyoruz: Bugünkü durumunu, gelişimini, her şeysini kardeşlerine borçludur. Kardeşlik, gerçek anlamıyla, onun yaşamının odak noktasıdır. Salih Tepe ve Ahmet Mete adlarında, 4 Nisan 1950 de doğmuş ikizlerini tanıdım, onlarla nasıl konuştuğunu duydum; çok sevdiği bu çocuklarıyla da baba-oğul gibi değil Rauf Mutluay, tıpkı **«kardeş»** gibi. Eşi Aysel Mutluay'la, bu şimdi 21 yıllık Lise Edebiyat öğretmeniyle, 24 Şubat 1962 de dünyaya gelen **«Samih Emre»**ye pek diş geçiremiyorlardı yalnız. Oğlancığı, saat 9'a 20 varken, **«Eyvah, 12'ye 20 var..»** diye kandırdılar da öyle yolladılar yatağa. **«Saf»** buldular onu, bal gibi kandır-

dılar. Herhalde ablaları da Rauf'u küçüklüğünde böyle **«idare etmiş»** olsalar gerektir. Rauf iki yaşındayken, onlar dört, dokuz, on dört ve on sekiz yaşındaymışlar; en büyük ikisi kız. Anasız, babasız, amcasız, halasız, teyzesiz, dayısız, uzaklardaki babanın işleri rast gitmediği zamanlar parasız, kira evinde ve yabancı bir şehirde, birbirlerine kenetlenerek tutunmuş, kurtulmuş, bugünlere gelmişler. Bu, eşine diğer aileler içinde pek az raslanır yaşama destanında, asıl kahramanlar iki abla, sonra da, arası küçük kardeşlerden biraz açık olan 9 yaşındaki ağabeydir.

«Hiç mi yoktu sizi koruyan başka gücler?» diye sordum.

«Olmaz olur mu?» deyip başını salladı.**«Olmaz olur mu? Babanın, ailenin adı önce. Salih Bey'in çocuklarıydık biz. Geçmişin anısı; soylu sanlı bir ailedendik, iyi günlerden, gurursuz tokluklardan, birikmiş yardımlardan geliyorduk. Sonra hemşerilerle dolu mahallenin ruhu. Bizi eskiden tanıyan, düşkünlüğümüzde koruyan, bunu da hiç duyurmadan, ezmeden, incitmeden, yolu yordamınca yapan namuslu, tok gözlü, iyilikbilir iyi insanlar dünyası. Sokak oyunlarından çarşı alışverişine, okul günlerinden iş hayatına kadar her yerde gözeten, kollayan, yerinde kınayıp sonra yüreklendiren bir yakın kamu oyu. Yıllar sonra ablalar — anasız, babasız ve çeyizsiz — çevrelerinin en iyi evlenmelerini yapacaklar, bizler mümkün olan bütün yollardan yararlanarak parasız yüksek öğrenimler yapacağız; en kırık-kırgın günümüzde bile, «karnımız tok» deyip başımızı dik tutacağız.**

Biz iki küçük, elden ele özenle devredilen bir bayrak koşusu çubuğu gibi hep sevgi ve ilgi gördük. Önce büyük abla, gelin gittiği Bursa'dan dördümüze güvenilir ve hiç aksamasız bir enişte yardımı gönderecek; sonra küçük abla, doktor kocasının teklifini bizi ileri sürerek şartlı ka-

bul edecek; en sonunda Üniversite bursunu paylaşmağa razı ağabey, kendinden sonrakileri yanında okutacak. Minnetsiz ve öylesine güzel bir kardeşler dayanışması bu; dostlar başına.»

Başka bir ülkenin. başka bir dünyanın sözünü ediyormuş gibi, Rauf Mutluay anlattıkça, onu gözlerimi açarak, yutkunarak dinledim. Benim bildiğim ve gördüğüm kadarınca, kimi kardeşler ilk fırsatta birbirlerinin gözlerini oymaya demiyeyim, ama birbirlerinin ayakları altına karpuz kabuğu koymağa her zaman istekli ve hazır olmuşlardır. Anlatıyor ve mavi gözlerinde tatlı tatlı parıltılar toplanıyordu Rauf'un:

«Evde herkes okurdu. Kitaba, gazeteye para ayıramadığımız günlerde bile onlar hiç eksik değildi çevremizde. Ablalar bütün mahallenin yazıcısı, mektup sırdaşıydılar. Hem okulda, hem ev döndürmede birinci, o Kütahya mahallesinin örnek kızlarıydılar. Evleninceye kadar okudular. Gittikçe dal budak salan ailenin yeni kuşağını, çocuklarının hepsini en uca kadar, anlayarak okuttular.

Önce büyüklerimin kitaplarına sarıldım; sonra kitaplıkların. Evin en nazlısı, küçüğü, tembeli, iş düşmeyeni.. bir de ağır bir zatürriyeden kurtulup gece yarıları bile tarhana çorbaları içerek nekahet atlatanı.. kendimi rahatça verdim bulduğum kitaplara. On yaşımda ortaokuldaydım. Çocuk Sesi, Afacan, Ateş vardı; sonra Türkçe öğretmeninin tanıttığı Ömer Seyfettin. «Bomba»yı dinlediğim orta birinci sınıfta kararımı vermiş gibiydim; o yıl ilk kırık notumu aldım: Matematik. Oysa sınıfta hep birinci olmanın gereğine inandırılmıştık. Önümde benden üstün örnekler de vardı: Kütahya Lisesinin eskileri Zahide ile 63 Fahri'yi hâlâ hatırlarlar. Bütün ortaokul çalışkanlığında onların ardından yürüdüm. Atatürk'ün ölüm yılında lise birinci sınıftaydım ve eski büyü bozulmuştu.

Anadolu'da ilk gençlik.. Bu acı bir sorundur; düşler, iştahlar, imkânsızlıklar, yokluklar, kendi kendine oyalanıp küçülüşler, yeniden şahlanan istekler ve pişmanlıklar.. içinde ergenlik bunalımları. Bir «Haney» vardı, evet; altmış yaşındaydı; uzun süre beni artık o dünyaya yaklaşamaz bırakan ilk iziyle. «Haney» yüzünden bir yıl kaybettim. En üst noktadan bu düşüş, bu keskin dönemeç, 53 gün okuldan kaçıp yedi dersten sınıfta kalmak, hayatımın bütün gidişini değiştirdi. Yanılmayın; iyiye doğru değiştirdi. Üniversiteli ağabey bir şefkatli baba yumuşaklığı ile durumu bağışlayarak yardıma koştu; İstanbul'a böyle geldim. Alman ordularının dört koldan Polonya'ya girdiği 1 Eylül 1939 da, Mudanya vapurunda, üç buçuk saat yerimden kımıldamadan, kalkıp vapuru dolaşmadan, kimseyle konuşmadan, hep denizi seyrettim. «Şaşırdım» tabiî. O iç Anadolu şehrinin dağlı tepeli, kaleli ve bitimli daracık ufkundan büyük şehre ve bir bakıma bağımsız bir kurtuluşa geliyordum. Artık ağır gelmeyecek ağabey ekmeğine, onun uyanık gençlik çevresine, verimli yalnızlığıma, lokanta yemeğine, pansiyon hayatına, sinemaya, tiyatroya, konserlere, Boğaz gezintilerine, tartışma dolu sohbetlere, cebi harçlıklı İstanbul Erkek Lisesi öğrenciliğine geliyordum. «4 L» şubesinde 1900 numaralı — iki yıllık — öğrenci ve her ders «Sınıfta kalanlar kimler?» diye sorarak bizi ayağa kaldıran öğretmenlerin sanılarının tersine, gene birinci oldum.

Orta ikide «Dar Kapı»yı, üçte Zola'nın «Hakikat»ini Balzac'ın «Tılsımlı Deri»sini okumuştum. Bugün, şimdi bile aklımdadır Alisa'nın «Darkapıdan geçiniz» ilkesi ve Rafael'in «Artık istemeyi istemiyorum» dediği zaman bile tılsımlı derisinin küçülüşü. İddia ediyorum ki, ben o kitapları anladım o zaman. Oğlu sınıf arkadaşım olan Eflâtun Cem Güney'n kitaplığı en büyük hazinem, kendisi en hayran olduğum insandı; yıllar sonra onun mesleğini

seçtim, bilerek. Rahmetli Çetin felsefeye girmişti; babasına en büyük acıyı bırakarak gittiğinden beri yanına yaklaşamıyorum hocamın.

İlk kitap armağanı bana ağabeyimden geldi: Ciltli bir «Nutuk». Kimbilir kaç defa okuduım. Tarih bir aile merakı hepimizde, soyda da tarihçiler var(mış). Kurtuluş Savaşı ve öncesinin bütün ayrıntılarını bilip öğrenmek merakıyla bütün Osmənlı tarihlerini, yeni yazıyla yayımlanan anıları, belgeleri okudum. Ağabeyimin uyanık çevresinde sabırlı ve şaşkın bir dinleyici, ağırbaşlı bir Atatürk ülkücüsüydüm. Türkiye'ye, kendimize, gücümüze, devrimlere, gelecek güzel günlere güvenle inanıyorduk. Herkes öyleydi, bugiin eskimiş birçok değer, taptaze, canlıydı o zamanlar.

Şiir yazmaya hiç heveslenmedim; âşık olduğunı zamanlar bile. Şiire en yakın çalışmamı Yakup Kadri tarzında «mensureler»di; soyut aşk mektupları kılığında. Yaş on altı. Büyük şairleriniz Tevfik Fikret, Mehmet Akif'ti lisedeyken. Yalnız son sınıfta, Burhan Toprak'ın kitabıyla Yunus Emre'ye yöneldiğimi hatırlıyorum. Giderek halk şiiri sevgim, arayışım başladı. Birkaç yıl sonra Fakülte'de bu konuda hiçbir ders ve kürsü olmadığı halde, halk şiiri üzerinde çalışmak için direnerek, profesörlerin alışılmış konuları dışına çıkarak, «Hakkım!» diye tutturup, «Halk Şiirinde Yaşama Neşesi» konusunda bir Fakülte'yi bitirme tezi yaptım.

Divan şiirini öğrenmek için iyi çalıştırılmıştık. Eflâtun Cem Güney, Tahir Nadi, Hakkı Süha Gezgin öğretmenlerim olmuştu. Agâh Sırrı Levend'le Necmettin Halil Onan'ın kitapları da bu konuya olabileceği kadar geniş yer ayırırdı. Sonra İsmail Habib Sevük'ün o süslü, yapmacık, kabartmalı, özentili anlatımlı kitabı geldi; «edebiyatsız edebiyat» zevkim sanırım o günlerde bile alay edebildi-

ğimiz o kitaplara tepki olarak başladı. Remzi, Ahmet Halit, Semih Lütfi ve Millî Eğitim Bakanlığı çeviri kampanyasının tam verimle sürdüğü yıllardı; hemen ne çıkarsa okuyorduk. Şehir tiyatrolarından başka sahne, savaş öncesi filmleriyle yetinen Şehzadebaşı sinemalarından başka sinema tanımadık. Fransızcam çok iyi bir okul öğrencisi derecesindeydi, Üniversitede sıkıntı çekmedim, ama aslından okumaya yetmedi hiçbir zaman.

Sonra Yüksek Öğretmen Okulu.. Düşüne taşına seçtiğim, sınavını kazandığım Mülkiye'ye, sınavsız kabul edilebileceğim parasız yatılı Tıp Talebe Yurduna tercih ettiğim her okulun en başarılılarının katıldığı giriş sınavında ancak onda bir kazanma şansı olan Şehzadebaşı'ndaki Yatılı Yüksek Öğretmen Okulu! Artık ne ablalarıma, ne ağabeyime yük olmayı istemediğim için ne yapıp yapıp parasz yatılı bir okula girmek zorundaydım ve o zaman onlar vardı.

Şimdi düşünüyorum da, böyle bir okulun bir benzerini daha bulamıyorum.Yüksek Öğretmen Okulu yatılıydı, ama sadece 160 öğrencisi vardı. Gündüzleri Edebiyat ve Fen Fakültelerine devamı eder, ayrıca geceleri okula gelen en değerli profesörlerin ek çalışmalarına katılırdık. Bu arada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Sadrettin Celâl Antel'in, Ali Nihat Tarlan'ın hattâ misafir olarak katıldığımız Mükrimin Halil Yinanç'ın dersleri tartışmalı, konuşmalı, yarı sohbet yarı çağrışımlı konularda atlamalı olarak saatlerce sürer, kiminde gece yarılarını bulurdu. Yüksek Öğretmen Okulu kız-erkek karışıktı; aynı yapıda bütün uygun mesafelerin ayarlanışıyla, hem birlikte hem ayrı olarak yaşardık. Geniş ufuklu bir profesör müdürü vardı ki, benim zamanımda Prof. Besim Darkot'tu ve ilk sendeleyişimde, kuralları çiğneyip bana devam hakkı vererek, öğrenim hayatımı zararsızca bitirmemde birinci derecede rol oynamıştı. Ondan önceki Prof. Ratip Berker ve

Prof. Hamit Ongunsu'dan ise hep hayranlıkla söz edildiğini duymuştuk. Yüksek Öğretmen Okulu, çeşitli dallardaki öğrencilerin hepsinin en iyilerini toplayan bir çekirdek üniversite idi: Türkoloji, tarih, coğrafya, felsefe, tıp, matematik, fizik, kimya, biyoloji, filolojiler.

Her okulda güdülen o ocak birliği, ne olursa olsun aynı yuvada birlikte yaşamaktan doğan o müthiş çıkar birliği yoktu aramızda. Tersine, çelişmeler, cepheler, hizipler, küskünlük ve dargınlıklar, bazan kavgalara kadar varan tartışmalar olurdu; bölük pörçüktük. Ama şimdi düşününce, bir Yüksek Öğretmen Okulu ruhu olduğunu iyice anlıyorum. Okulun ahçıbaşısıyla bir otobüs yolculuğunda, o gece, Reşadiye kahvesinde karşılaştık; kucaklaştık, ağlaştık.

Asıl yetişmem orada oldu. Okulun zengin ve dilediğimizce çalışan iyi bir kitaplığı vardı. Yüksek sınıftakilerin sohbetlerini dinlemek bile yararlı ve yetiştiriciydi. İyi arkadaşlıklar, anlamlı destekler, çoğu ileride sağlam birer evlilik olan devamlı kız dostlukları vardı. İçten ve sıcaktı. Geceleri kapısı erken kapanan bu yatılı okulda benim kuşağımdan da nice çalışkan bilim adamları yetişti; şimdi İstanbul, Ankara Fen ve Edebiyat Fakülteleriyle Teknik Üniversitenin belki de en güçlü kişileri. Hocalarımız arasında da bizden önceki kuşağın kişileri; Doçent Fahir İz, Asistan Mehmet Kaplan, Asistan Ahmet Ateş.. Fakültede elimizden ilk tutan, ilk yol gösteren onlar oldular.

O yıllardaki Türkoloji dalında acayip bir sistem uygulanırdı. Eski yazının alfabesini bile bilmeden ilk derste Kilis'li Rifat'la Abdülvahap Tarzi Arapça, Farsça gramer derslerinin ana konularına başladılar. Şaşırdık kaldık. Türk dilinin lehçe ve şiveleri üzerindeki ayrıntılı çalışmalar kısa zamanda bıktırıp bezdirdi bizi. Ama ne bir edebiyat tarihi, ne tasavvuf felsefesi, ne halk edebiyatı, ne mukayeseli edebiyat, ne de doğru dürüst metin çalışmaları

vardı. Tanpınar Hoca'nın milletvekilliği dönemiydi. Mehmet Kaplan askerde, Fahir İz Londra'da görevdeydi. M.F. Köprülü ayrılmış, İ.H. Ertaylan'ın derslere girmeyişiyle Tanzimat kürsüsü dersleri hemen hemen kaldırılmıştı. Dolmabahçe Sarayının koridor ve salonları genişti ve alışmadığımız sayıda bir genç kız kalabalığıyla dolup taşıyordu; hele Fransız edebiyatıyla, Tanzimat edebiyatı derslerinin seminerlerinde bu dalların öğrencileri birleşince. Önde deniz, bahçede dinlenme, oturma yerleri; ertesi yıl Fındıklı'daki yapı da aynı koşulları taşıdığı için, nice gençlik aşkının serpilip gelişmesine uygun bütün nitelikler hazırdı.

Âşık oldum.

Ondan sonra okulla fakülte arasındaki tramvay yolculukları, uzun upuzun yollarda bitirilemeyen konuşmalarla yürüyüşler, kitaplar, mektuplar, sohbetler dünyası oldu. Çok çalışmamızı gerektiren bir sistem sıkılığı içinde değildik. İlk iki yıl bu bakımdan hayli avare geçti. Üçüncü sınıfta ciddi bir yönetmelik maddesi yüzünden toparlanıp ders çalışmak gereğini duydum. O yıl iki yaş büyüğüm hava teğmeni şehit olmuş, doğun yerimiz Eskişehir'e gömülmüştü; altı aylık bir tez hazırlama gecikmesiyle bitirdim Okulu.»

Yüksek Öğretmen Okulunda birbirinden yetenekli, iyi arkadaş ve dostlar edinen Rauf Mutluay özellikle Sabahattin Batur'la Cavit Orhan Tütengil'in adları üzerinde durdu. Birincisiyle kurulan sıkı fıkı dostlukta birlikte uğraşları, içten sırları oluyor ve hâlâ sürüyor. İkincisiyle, okulda pek içli dışlı değiller, ama ciddiliği, çalışma yöntemi ve özel disipliniyle hemen en iyi örnektir Tütengil. Okuldaki meslek hayatının bu sakin tanışlığı, şimdi yakın bir komşuluk şeklinde kolaylaşan sağlam bir dostluk durumuna giriyor.

1946, Fakültenin son yılıdır; aynı zamanda politik çalışmaların yoğunlaştığı, Gerçek gibi, Gün gibi yeni dergilerle gazetelerin çıkış yılıdır. Gün'de yayımlanan bir hikâye ile bir eleştiri yazısının anısını bugün de canlı tutan vesileler var. Sonra halk şiiri üzerinde sürekli bir çalışma, Tanzimattan bu yanaki edebiyatımıza yöneliş, eski edebiyatla bağları koparma, mezuniyet ve ilk görev.

27 Mayıs 1947; Rauf Mutluay'ın Antalya Lisesinde edebiyat stajyerliğine başladığı gün. Artık ekmek parasını kazanan, İl çapında bir iş önemi olan genç bir öğretmendir. Arkada bir nişanlı, nice arkadaş, hayıflanacak kadar boş geçirilmiş öğrencilik yılları, sıkıntılı savaş kararmaları, İstanbul ve ilk yazı denemelerini bırakmıştır. Elinde kitabı, kahvelerde briç, prafa, bezik oynayan arkadaşlarını bekler. Hiçbir kâğıt oyunu bilmez, bir buçuk yıl bekler; sonra kervana o da katılır. Anadolu'daki memurluk hayatının cilveleri! Okulda ilk göreve başladığı gün, sınav odasının balkonunda cigara içerken, yanına yaklaşan yaşlı bir öğretmen, karşı evin penceresinde gözüken güzel bir kız başını ona gösterir, **«filân ailenin kızıdır, istersen sana alabiliriz,»** der. Antalya'da iki yıllık genç adam bekârlığı, okuyarak, gezerek, kahveye dadanarak, bekleyerek, içerek doldurulduktan sonra, 22 Haziran 1949 da, daha sınıf arkadaşları iken sevişikleri Aysel Hanımla, evlenme memurunun önündeki deftere basarlar imzayı. Biz, en iyisi, Mutluay'ı dinleyelim **«Bu evliliğin bütün şartlarını kendimiz hazırlamış, ufak tefek engellerini yenmek için usulünce beklemiş, kimseden yardım istenmemiştik. Hayatımın en büyük şansı bu evliliktir derim. Aşka, dostluğa, karşılıklı anlayışa, sevgiye, meslek dayanışmasına, cinsiyet uyuşmasına, dünya görüşü birliğine, şanslı bir ana babalığa, gözü tok bir ekonomi birliğine dayanan mutlu bir evlilik. Bunu bütün dostlarım bilirler ve ben yanımda olsun, uzağımda olsun eşimle övünür, göne-**

nirim. Yetişkin oğullarımız ve küçük üçüncü ile, hep emeğe ve işle zevk ortaklığına dayanan aşklı bir evliliktir bu; onun dışında da hiçbir şey aramadım şimdiye kadar.»

Rauf Mutluay, Ocak 1950 de Kastamonu Lisesine atanıyor. Bu lisede 5 yıllık bir öğretmenlikten sonra, Aralık 1955 de Polatlı Topçu Okuluna gidiyor. Bu okulda, yedek asteğmen ve takım subayı kadrosuyla, bir yıl 44 ve 45. dönem yedek subay adaylarına, topçuluğun yer ölçme hesaplarında öğretmenlik edip ders vermesi ilginçtir. 1 Haziran 1957 de terhis edildikten sonra Edirne Erkek Lisesine atanmış, burada bir yıl kalmış, 7 ay da, İstanbul'a atanma sırasında yedinci iken, maaşını gene Edirne'den alarak İst. Arkeoloji Müzesi kitaplığında çalışmıştır. Fatih Kız Lisesinde 1959-1960 yıllarında öğretmenlik etmiş, 1961 de Atatürk Erkek Lisesine geçirilmiştir. Şimdi de resmî görevi bu okuldadır.

Yetişmesi, aslında, bir «**otodidakt**»ın yetişmesidir. Hernekadar Üniversite disiplininden geçmişse de, meraklarını gene kendisi izlemiş sayılır. Anadolu'da geçen 10 yılda, yazı yazmayı hemen hiç düşünmemiştir Tez evliliğin erken dölleriyle, dar çevrede dikkatleri üzerine toplamanın doğal korkularıyla, 1950-1960 döneminin taşra yaşantısında ailenin üzerine abanan geçim güçlüklerini hafifletecek fazla derslerle, taşra sıkıntılarından İstanbul tatillerine koşarak ve küskün dönüşlerle, henüz yapılmamış bir askerlik görevinin karasabanlı düşünceleriyle, içe korku veren bir iki gençlik potunun kuruntuları ve ürkütüsüyle, yıl 1958 olur. Askerlik dönüşü İstanbul'a gelince, bir iki dost onu yüreklendirmiş ve Rauf Mutluay yeniden kaleme sarılmıştır. 1955 de, İstanbul dergisinde bir iki denemesine raslıyoruz. 1958 de, yalnız altı sayı çıkabilen Yorum'da kitap tanıtma yazıları yazıyor. Gene 1958 de, Dünya gazetesine bir yıl sürekli olarak yazı veriyor. Ad-

nan Benk eliyle gazeteye giren bu yazılarda, ilgilendiği yazarla kitaplara hafif bir ironi ile bakıyor. Mahmut Makal'la Fakir Baykurt'un **«Köye Gidenler»** ve **«Efendilik Savaşı»**; Tahsin Yücel'in Türk Dil Kurumu Armağanı kazanmış **«Düşlerin Ölümü»**; Orhan Hançerlioğlu'nun **«Bordamıza Vuran Deniz»**; Muzaffer Uyguner'in **«Sait Faik'in Hayatı»** adlı kitaplarına bakışı böyle nitekim. Rauf Mutluay Dünya'dan Kim dergisine geçiyor, dört yıl ve aşağı yukarı her hafta, imzalı imzasız kitap tanıtma yazıları çıkıyor. **(Kitaplarla ilgili yazılarını aksamasız yürütmek isteyen Mutluay, son iki yıldır bir başka haftalık dergide, takma adla bu işi sürdürmektedir.)** Yeni Ufuklar'ın Ağustos/1963 sayısında Kafka üzerine Işın Mutluay adıyla yazan o mudur bilemiyoruz, ama aynı derginin Aralık /1963 sayısındaki **«Duygudan Birliğe»** adlı yazısından başlayarak bu yana doğru, onu kendi adıyla, sanatın çeşitli konularına da değinen bir yazar olarak karşımızda görmekteyiz.

Geçende bir tanınmış eleştirmenimiz Cevat Çapan için **«gizli şair»** deyimini kullanmıştı; Rauf Mutluay için **«gizli hikâyeci»** demesek de, ağırdan alan, zaten az yazarken yazdıklarını da saklayan hikâyeci deyimini rahatlıkla kullanabiliriz. 1962 ve 1963 Türk Edebiyatçılar Birliği yıllıklarında **«İnci»** ile **«Korku»**; daha önce de, Dost dergisinin Kasım ve Aralık 1959 sayılarında, **«Pençe»** ile **«Gök Ekin»** adlı hikâyelerini okumuştuk. Bir yazarın ilk hikâyeleri, ilk romanları, çokların kendi yaşamının anıları, izlenimleridir. Onun bu hikâyeleri bu kuralı bozmaz, örneğin **«Gök Ekin»**de, bize, o çok sevdiği iki yaş büyüğü ağabeyisinin uçakla düşüp şehit oluşunu, onunla geçen yılları, onun kadınsız dünyasını anlatır. Yazınca iyi yazan, ama yazmak için itelenmeyi bekleyen Mutluay bir gün bunları bir araya getirip de yayınlama yürekliliğini gösterecek midir?

Edebiyatçılar Birliği yıllıklarındaki bir yıllık sanat olaylarıyla ilgili yansız, derli toplu özetleri için, öbür yazıları için, toptan, «**Çok bir şey yaptım sayılmaz..**» demekte; Fethi Naci'nin dostça dürtülerini, Edip Cansever'in onu sanata iteleyen kınayıcı konuşmalarını saygıyla anmaktadır.

1960 da çıkmaya başlayan Varlık Yıllıklarında, o yılın şiir dalını ilkin Memet Fuat inceliyordu, bunu 1963 Yıllığında Behçet Necatigil yaptı, sonra Necatigil'in verdiği salık üzerine, şiir inceleme işi Rauf Mutluay'a geçti. 1964'ten bu yana, bir yıl içinde yayımlanmış şiirleri ele alıp inceleyen, irdeleyen, yargılarını belirten artık odur.

Sanat anlayışını özetlemek bakımından yararlı olur düşüncesiyle, onun, Yeditepe'nin «**27 Mayıs devriminden sonra (..) sanatçıların soyuttan, anlamsızdan kaçınmaları; daha somut, daha yararlı, daha ulusal bir çalışmaya yönelmeleri ileri sürüldü. Sizce sanat anlayışlarının politik değişmelerle ne gibi ilişkisi olabilir?**» şeklindeki anket sorusuna verdiği karşılığın bir parçasını buraya alıyoruz :

«**Şimdi konuya gelelim: Sanat anlayışları, sanatçılardan doğar. Sanatçı bireydir; bir toplum içinde yaşar. Toplumu kökünden sarsan devrim olaylarından, bütün bir ulusu mutluluğa götüreceği umulan hürlük savaşlarından ayrı ve uzak kalamaz. Herkes kendi gücü, aracı, pusatı ile savaşa katılırken sanatçı da sanatı ile katılır; katılmalıdır da. Bu yolla da önce sanatçı, sonra sanat anlayışı değişmiş olur.**

Ama bir şey var. Sanatçı, her şeyden önce kendine karşı hür olmalıdır. Bu; sanatçının kendi beğenisi, çabası, inancı ile yalnız ve hür yaratabilmesi demektir bence. Sanatçının hürlüğünü asıl sınırlandıran şey; baskı rejimlerinden, tümelci (totaliter) yönetimlerden çok, katılmış olduğu sanat akımları, öykündüğü ustalar, belli bir anla-

yıştan usanıp tersini dilemiş olmak, bir de sanatını yasladığı ana ilkeden vazgeçmemek gibi kişisel davranışlarıdır.»

Rauf Mutluay'ın asıl ilginç çalışmaları, **«Bende Yaşayanlar»** adlı yazı dizisinde görüldü. Bu dizide, romanlarda, hikâyelerde, oyunlarda tanıyıp unutamadığı, etkilerini duyduğu; çilelerini, yazgılarını düşünüp yaşamlarını içinde sürdürdüğü **«edebiyat kişileri»**ni incelemeye geçmişti. Yaban romanının Ahmet Celâl'i; Mavi ve Siyah'ın Ahmet Cemil'i; Kuyucaklı Yusuf'un Yusuf'u; Çalıkuşu'nun Feridesi'yle, Yeşil Gece'nin Şahin Efendisi; Fahim Bey ve Biz'in Fahim Beyi; Ömer Seyfettin'in Efruz Beyi; Sinekli Bakkal'ın Hafız Rabia'sı, böylece, kitaplardan çıkarak yeniden karşımıza dizildiler. Mutluay hesaplaştı onlarla. Onların roman kişiliklerinde toplum sorunlarının alt yapılarına değindi. **(Bk. Dost dergisinin Ekim/1961, Kasım/1961, Mayıs/1962, Ekim/1962, Aralık/1962, Nisan/1963 sayılarıyla Türk Dili'nin Nisan/1964 sayısı.)** Edebiyatın zahmetsiz genel sorunları yerine, böyle araştırma isteyen, uğraşma isteyen çetrefil bir işine yönelmesi, hemen gerekli ilgiyi gördü. Daha Ahmet Celâl ve Ahmet Cemil üzerinde yeni durmuştu. Türk Dili'nin Ocak/1962 sayısında Cevdet Kudret şunları yazdı **«Bizde, öylesine denemelere sık sık raslanmıyor. Bir benzerini daha okumak istersek, bundan 25-26 yıl önceki Gündüz dergilerini karıştırıp, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tartuffe yazısını bulmamız gerekecek. Rauf Mutluay, güçlü bir yazar. Okuduklarını süs olsun, âdet yerini bulsun diye okumadığı belli. Tanıdığı edebiyat yaratıklarıyla bizi sık sık tanıştırmasını, bu işin ardını bırakmamasını dilerim.»**

Mutluay çalışmalarını sürdüreceğe benziyordu. 1.12.1962 günlemli Dost'ta **«Fehim Bey»** çıktı. Türk Dili'nde Cevdet Kudret gene yazdı

«Daha başka roman kişilerini de kendi çağları içine oturtarak inceleyen Mutluay'ın bu yazı dizisi, eleştiri edebiyatımıza yeni bir tad getirdi. Mutluay'ı, günümüz eleştirmenlerinin ön sırasında yer alanların en önemlilerinden sayıyorum. Yazarın bütün yargılarına katılıyorum. Ancak..»

O zamanlar Vatan gazetesinde **«Gerçek Saygısı»** adlı bir fıkra köşesi bulunan Fethi Naci, çalışmaya o kadar iteledığı arkadaşının bu başarısını sevinerek duyurmaktan kendini alamıyordu

«DOST'un bu sayısındaki «Fahim Bey» son aylarda okuduğum en güzel inceleme yazısı. Bu yazı, Rauf Mutluay'ı son yılların en güçlü edebiyat eleştirmecisi saymakta haksız olmadığımı gösteriyor.»

Rauf Mutluay'ın çalışma odasında, bir defterde, Sait Faik'ten Fakir Baykurt'a uzanan hikâye ve roman kişilerinin plânlı şekilde derlenip toplandığını gördüm. Yüklü bir iş, ağır bir iş, sorumlu bir iş.. ama gitgide derinleşip hızlanan çalışma temposuyla, elbette, altından kalkacaktır.

Emek ürünü yazıların dergilerde kalması doğru değildir. Yakın günlerde onun ilk **«Denemeler»** kitabını okuyacağız sanıyorum.

Kadıköy : 21 Ağustos 1966.

YAŞAR NABİ NAYIR

Bakır bir mangalın kıyısına kazılmış sayıya ve nüfus kaydına göre, Yaşar Nabi Nayır 1908 (1324) de Üsküp'te doğdu. Sonradan annesinin anlattığı bir erbain hamsin hesabına göre de, doğum gününün 24 Aralık olması gerekiyor.

Annesinin adı Nigâr Hanım. Baba, Nebi Efendi iken adını Nabi olarak değiştirmiş bir kalem efendisi. Anne yanından Büyükbaba, Üsküp'ün, giderek Kosova İlinin en zengin, en kalburüstü toprak sahibi Hacı Yaşar Bey. Onuncu atasına varıncaya kadar soy ağacı saptanmış durumda. Orada, Saraydan çırak edilmiş güzel bir Çerkez

kızı olan Zatigül Hanımla evlenmiş. Anne Nigâr Hanımla dayı, Büyükbabanın bu üçüncü karısından dünyaya gelmişler. Ancak o zamanlar Kosova Müslümanlarının uygarlığına bakın ki, Büyükbaba Üsküp'ün en zengini iken, pek çok benzerleri gibi, iki kadın birden almamış.

Anne Nigâr Hanım, Babası Hacı Yaşar Beyle annesi Zatigül Hanımı pek az bir ara ile yitirdiği zaman 9 yaşında imiş daha. Vasilerin, dadıların, lalaların arasında büyümek bahtsızlığına düşmüş, yarını yamalak bir okuma yazma öğrenebilmiş. 17 yaşında iken Nabi Efendiyi görmüş, aile **«Olamaz,»** demiş, **«uygun değildir.»** Ama Nabi Efendiyle Nigâr Hanım, olmazı oldurup, evlenmişler. Gerçekten de, Üsküp eşrafından Hacı Yaşar Beyin kızı Nigâr Hanımla, İsa Ağanın oğlu Nabi Efendinin evlenmesi uygun görülemezmiş o çağlarda; Rumelinde **«ağalık»** değil, **«beylik»**tir kişi soyluluğu, toplum sıralanmasında sonra okumuşlar sınıfı olan efendiler gelir, en arkadan da ağalar, ki efendiye ağa, beye efendi, ya da ağa denildiği görülmüş, duyulmuş şey değilmiş.

Yaşar Nabi Nayır, dört yaşını doldurmadan yitirdiği babasını hiç anımsamaz. Onun, daha önce de ablası ölmüştür. Çocukluğu, böylece, pek acı ve serüvenli olaylar içinde başlayıp sürer. 1908 de doğmuştu, 1912 de Balkan Savaşı patlar. Aile o sırada Selânik'te. Teyzesinin kızı Suphiye Hanım, Evrenosoğulları'ndan Abdurrahman Beyle evlenmektedir; aile, Suphiye Hanımın babası Firuz Beyin konağında konuktur. Ne ki, düğün şenlikleri, vur patlasın çal oynasın, uzun sürmez. Balkan Savaşı kısa zamanda bozguna çevrilir ve Yunanlılar Selânik'e girerler. Nayır, şöyle böyle anımsar gibidir Selânik'teki o kaygılı, korkulu günleri. Ya da, kesin söylememeli, dinlediklerinden belleğinde kalmış izlenimleri **«anı»** sanmaktadır.

Kısa bir süre sonra onlar, annesiyle birlikte İstanbul'a

gelirler. Cağaloğlu'nda konak bozması bir evde otururlar. Sonra savaş biter, Üsküp'e döneceklerdir ya, sınır boyunda Sırplarla Bulgarlar savaşa tutuşmuşlardır, yollar kapalıdır. O yüzden deniz yolu ile Köstence'ye gidilir. Dayı Memduh Bey savaşın başından beri orada oturmaktadır. Birkaç gece onun evinde konuk kalınır. Derken, epey karışık bir tren yolculuğu sonunda, Bulgaristan'a uğramadan Üsküp'e varırlar. Bu, küçük istasyonlarda gecelemelerle, Nayır'ın belleğinde kalan çok sıkıntılı bir yolculuk olmuştur.

Yıl 1913. Ailenin Üsküp'te kalışı uzun sürmeyecektir. İlk defa okula başlatırlar onu orada. Hâlâ gözlerinin önündedir. Bir yer kürsüsüne diz çökmüş sarıklı hoca, önüne diz çöken parmak kadar çocuğun avcuna, kara mürekkeple, «**Bismillah**» yazar. Sonra, yazının üstüne toz şeker serperek yalatır çocuğa. Böylelikle, çocuk, mürekkep yalamış olur. Boynunda «**supara**» dedikleri cüz kesesi asılı, ilâhiler arasında, eve döner. Bütün bu tören, küçük çocuğun içini açacak, ona okulu sevdirecek hiç bir yön taşımaz.

Herhalde pek az sürer bu ilkokul oyunu. Çünkü onlar gene İstanbul'dadırlar. Bu defa Kadıköy'de, Mühürdar'da, Peştemalcı sokağında, teraslı üç katlı bir evde otururlar. Anneden başka, «**ana**» dedikleri annenin sütannesi, Rodos'tan getirilmiş Şerife Hanım, oğlu Celâl, kızı Fitnat da aileye katılmışlardır. Az sonra dayı Memduh Bey, oğluyla gelip alt kata yerleşir. İlk Dünya Savaşı, onları bu evde bulur. Bütün savaş yılları bu evde geçirilecek, anne bu evde yeniden evlenecek, bir kızkardeş bu evde dünyaya gelecektir.

Küçük Yaşar, Söğütlüçeşme'de, mezarlığın tepesinde tahtadan bir yapı olan Osman Gazi İlkokulu'na gider. Aile, Üsküp'ten yanlarında getirdiği hazır parayı yemektedir. Savaş yılları uzamaktadır; arada, annenin çok değerli inü-

cevherleri, pırlanta bir gerdanlığı da elden çıkar. Haydi yeniden Üsküp'e gidilir, orada birkaç ay kalınır. Bu sefer Üsküp Bulgarların elindedir. Tapular, Sırpçadan sonra Bulgarcaya da çevrilmektedir.

Korkunç savaş yıllarından sonra Mütareke ilân edildiğinde, küçük Yaşar Nabi, Osman Gazi İlkokulunun dördüncü sınıf öğrencisi. Gelgelelim, ders yılı ortasında Numune Okuluna İşgal Kuvvetleri el koyar, Numune Okulu Osman Gazi'ye taşınır, dördüncü sınıf öğrencileri **«açıklar livası»** olur. Gidecek Türk okulu olmadığından, çocuk boş durmasın diye, Yaşar Nabi, tam evlerinin karşısındaki Torosyan Ermeni Okulu'na verilir. Burada Ermenice derslere katılmamaktaysa da, **«Mek, yergug, yirek, çors»** diye sayılarak yapılan beden eğitimi derslerine katılır, Osman Gazinin Almancasının yerini, Fransızca dersleri alır.

1919 yılında Üsküp'ün yolları açılmıştır. Yeni kurulmuş olan Yugoslav devleti, savaş yüzünden dünyanın dört bir yanına dağılmış eski yurttaşları yurda dönmeye çağırmaktadır. Aile, gene eşyaları denk edip, furgon vagonlarında günlerce süren eziyetli bir yolculuğa çıkar. Selânik'te bir iki hafta süren bir karantina kampı ve.. Üsküp. Bir yığın eşya İstanbul'da satılmış, bir yığını yolda kırılmış dökülmüştür. Zaten, Üsküp'le İstanbul arasında kimbilir kaç kere yinelenen bu gidiş gelişlerin aileye neye mal olduğunu anca Tanrı bilir!

11 yaşlarındaki Yaşar Nabi'nin, Üsküp'te, Hamamönü denilen semtte, Alaca Camiinin karşısındaki bir evde geçecektir beş yılı. Önce, Saat Kulesi yanındaki İrfan Mektebi'ne gidecektir. Şimdi tasarlanması bile olanaksız bir okuldur burası. Sınıflar birinci, ikinci diye sıralanmamıştır; ilk sübyan sınıfları, tahta döşemeler üzerine minderler konarak oturulan dershanelerdir. Daha büyüklerinde sıralar vardır. Ama okula ayakkabıyla girilemez, ya mest

pabuç, ya lâstik olmalıdır ayakta, yalnayak girmemek için. Çocukların çoğu nalınlarla gelirler ve nalınları okulun kapısında bırakıp, yalnayak, ya da çorapla girerler sınıflara. Her hafta perşembe günü okulun avlusunda «içtima» yapılır, cezalı çocuklar herkesin gözleri önünde yere yıkılarak falakaya çekilirler.

Okutulan dersler Kur'an-ı Kerîm, Tecvid, İlmi Hal, Akaid-i Diniye, kıraat, hesap, imlâ gibi birkaç bilgi kolundan ibarettir. Ama olanca güc Kuran'a yöneltilmiştir ve Kur'an ezberlenir. Bu ezberlemeye alışamayan Yaşar Nabi için, evden okula yazı gönderilir. Ders düzeni İstanbul okullarına uymadığından, yılları çarçur olur küçük Yaşar'ın. Okul, boşuna dönen değirmen gibi sadece hava öğütmektedir.

Kendisinden dinleyelim **«Okuldan soğudum, bir süre sonra büsbütün boşladım onu. O sırada Üsküp'te bir Fransız İlkokulu açılmıştı. Çok üsteleyince, annem beni oraya yollamağa razı oldu. Hem dil, hem yöntem baştan başa değiştiğinden, 13 yaşımda yeniden birinci sınıftan okula başlamak zorunda kalmıştım. Yalnız, çok hızlı gidiyor, sınıfları ikişer ikişer geçiyordum. İki yıl sonra dördüncü sınıfı bitirmiştim. Daha bir yılım vardı ilkokulu tamamlamaya. O sırada Üsküp'e bir Fransız sınav kurulu geldi Selânik'ten. Müdürümüz M. Doeur, isteklilerin dördüncü sınıftan da sınava girebileceklerini söyledi. Sınava girdim ve kazandım. Ertesi yıl, yeni açılan ortaokulun ilk sınıfına gidiyordum.**

Derken, arada Ulusal Kurtuluş Savaşı sona ermiş, Türk Ordusu İstanbul'a girmişti. 1924 yılında biz, mal mülk ve topraklarımızdan satabildiklerimizi satıp savarak, bu defa temelli olarak İstanbul'a göç ettik. 1924 yılının sonyazında Galatasaray Lisesi'ne girdim. Sınavla yedinci sınıfa aldılar beni. Fransız okulunda aldığım ilk özgür

düşünce tohumları orada filizlendi ve önümde yeni görüş ve düşünüş ufukları açıldı.

Üsküp'ten getirdiğimiz parayla Şehzadebaşı'nda mütevazı bir ev aldık. Kalanıyla iyi bir gelir kaynağı bulup geçimimizi sağlayabilirdik. Annemin kararsızlığı buna engel oldu. Hazıra hazine dayanmaz derler, hazırdan yemeyi sürdürdük. Eldeki avuçtaki birkaç yıl içinde eriyip gitmişti. 1927 de Galatasaray'ın orta bölümünü bitirdiğim zaman, pek yakında ailenin geçimini sağlama görevinin bana düşeceğini biliyordum. Öğrenim yıllarımı mutlaka kısaltmak ve bir yandan hayatımı kazanmak zorundaydım. Onun için, Okulun Ticaret ve Bankacılık Bölümü'ne girdim. Dersler öğleyin bittiğinden, dışarda ufak tefek işler bulabiliyordum. Son sınıftayken Ziraat Bankasının açtığı bir memurluk sınavını kazanıp, okulu bitirinceye kadar yarım gün, ondan sonra da tam gün olarak çalışmaya başladım.

1931 de askere aldılar. 1933 de yedek teğmen olarak askerliği bitirdiğim zaman, Ankara'da Merkez Bankasına girdim. 1934 Şubatında Hakimiyeti Milliye gazetesine geçtim. 1940'a kadar orada çalıştım. Sonra Türk Dil Kurumu'na girdim. Savaş yıllarında iki kere silâh altına çağrıldım, 1944 de üsteğmen rütbesiyle terhis edildim. Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda çalıştığım iki yıl kitap ve matbaa zevkini bana yeniden tattırdı ve bu hayatı kendi hesabıma sürdürmek isteğini aşıladı bana.

1946 da, Ankara'daki kooperatif evini satarak parasıyla İstanbul'da Varlık Yayınevi'ni çok mütevazı bir ölçü içinde kurdum. O gün bugündür gidiyor çalışmalarım bildiğiniz gibi.»

Evet, hep biliyoruz; Ocak/1968 de A. Rıza Atay ile Sami N. Özerdim'in hazırladıkları «Varlık Yayınları Bibliyografyası» adlı kitaptan öğrendik; yirmi iki yılını süren Varlık Yayınevi'nin 1967 sonuna kadar yayınlamış

olduğu çeşitli dallardaki kitapların sayısı 1346'dır. Bunların birçoğunun tükendiği, sırası geldikçe yeni baskılarının yapıldığı düşünülürse, Varlık Yayınlarının kültür yaşamımızdaki yeri, önemi kendiliğinden çıkar ortaya.

Yaşar Nabi, çoğumuza soğukkanlı, hesabını kitabını iyi bilir bir insan olarak görünüp gelmiştir. Ondan mı nedir, ilk tanıştığımız yıllarda, yanından ayrılırken hep, **«Hayırlı işler..»** diyerek ayrılmışımdır. Ondaki güç eğilir bükülür, bildiğinden şaşmaz prensip sahibi kişiliği, kendine ve işlerine karşı taşıdığı sorumluluğu, kalın bir kabukla örtülmüş izlenimini veren iç âleminin iyi, olumlu yanlarını görebilmem için, onu yakından tanıdıkça daha çok beğenenler gibi, benim de biraz zamana gereksinmem oldu. Her dostunun, her yazarın gönlünce davranan bir Yaşar Nabi tasarlayalım; Varlık Yayınevi çoktan top atmıştı.

Bugünkü çizgisine gelişinin hikâyesini gene kendisinden dinleyelim

«Çocukluğum, eğitim ve öğrenim bakımından ne kada olumsuz koşullar içinde geçtiyse, sanata, edebiyata karşı doğuşumdan gelen ilgimi geliştirecek ortam bakımından da o kadar olanaksızlıklar içinde boşa gitmiştir. Okuma sevgisi bende çok erken başlamıştı. İstanbul'da 9-10 yaşlarında bir yandan okula giderken, bir yandan da her hafta biriktirdiğim harçlığı köşe başındaki aktardan Nat pin Kerton kitapları, çocuk dergileri almaya harcadım. Sünnet olduğum gün ne istediğimi sormuşlardı. Gazetelerde adlarını gördüğüm ne kadar dergi varsa — Yeni Mecmua ile Kadınlar Âlemi içinde — hepsinin son sayılarını istemiştim. Yatağımın üstü bir sürü dergi ile dolmuş, bu şölen bana acımı fazlasıyla unutturmuştu.

Okunacak pek az şey vardı o zamanlar. Edebiyat diye ortaya konan yapıtlar, değil bir ilkokul çocuğunun,

hattâ ortaokulu bitirenin ile kolay kolay anlayacağı cinsten değildi, dili bakımından.

Sonra, Üsküp'e gittik. 11 yaşımdan 15 yaşıma kadar hemen hemen okunacak bir kitap bulmak büyük sorun olmuştu. O yüzden kendimi futbola ve pul koleksiyonculuğuna vermiştim. Bir gün nasılsa elime geçen Reşat Nuri'nin «Dudaktan Kalbe»siyle Orhan Seyfi'nin «Gönülden Sesler»ini yutarcasına, kendimden geçesiye okuyuşum bugün de aklımdadır. Giderek Fransız Okulunda Fransızca kitapları az buçuk anlayacak duruma geldiğim zaman yeni bir dünya açılmıştı gözlerimin önünde. Artık kurtulmuştum. Ama bana gerçek sanat yolunu gösterecek yetenekli öğretmenlere raslamak olanağından her zaman yoksun kaldım. Yolumu sonuna kadar kendi kendime arayacak, boşu boşuna yanlış adımlar atıp duracaktım.

İlk şiirim 1926 da Servet'i Fünun-da çıktı. Ortaokulun son sınıfındaydım. Onu Hayat Mecmuası'nda çıkan şiirlerim izledi. Okulda, sonra da edebiyat âleminde adı geçen kişilerden biri oluverdim. Kendim de şaşıyordum bu işe. Hele daha lise öğrencisiyken ortaokul kitaplarına yazılarımın alınışı beni büsbütün şaşırtmaktaydı.

1928 de, bildiğiniz gibi, Servet-i Fünun'da buluşmuş ve tanışmış olan yedi arkadaş adına «Yedi Meşale»yi çıkardım. Hazırlık toplantıları genellikle bizim Şehzadebaşı'ndaki evimizde yapılırdı. Kitabın parasını aramızda imece ile toplamıştık. Bu kitabın çıkışı umduğumuzdan çok daha büyük bir olay oldu. Kötüleyen, tutan çok yazılar yazıldı. Bunu yeterli bir reklâm sayan Yusuf Ziya Ortaç, bizlere hep birlikte «Meşale» adıyla bir dergi çıkarmayı önerdi. Tabiî kabul ettik bunu. Bir de yazılı sözleşme imzalamıştık. Kârın yarısı bizim olacaktı. Dergi ancak sekiz sayı çıkabildi. Yeni harflerin kabulü okuyucu sayısını çok düşürdüğü için pek çok gazete ve dergi gibi, «Meşale» de o döneme kurban gitti.

1929 da oluyordu bu. Ondan sonra Hayat ve daha sonra Muhit dergilerinde yazılarımın çıkışı sürdü gitti. Bir yandan da çeviriler yapmaya başlamıştım. «Kahramanlar», «Onar Mısra» adlı şiir kitaplarımla «Mete» adlı manzum oyunum bu sıralarda yayınlandı. 1933 de askerliği bitirmiş olarak Ankara'ya dönünce, Ankara Halkevi'nde yeni bir çalışma ortamı buldum. 1934 den sonra da Hakimiyeti Milliye gazetesinin sanat yazarı olmuştum. Varlık dergisinin yayınlanışı bu sıraya raslar. İlk sayısı 1933 Temmuzunda çıkmıştı. Ankara'da Nahit Sırrı (Örik)'le, Sabri Esat (Sivayuşgil)'le buluşuyor, Hayat dergisinin de kapanmasıyla, bir edebiyat dergisine olan büyük gereksinmeden söz açıyorduk. Böyle bir derginin çıkmasına tek engel, okuyucu bulamamak, dolayısıyla dergiyi birkaç sayı sonra kapatmak korkusuydu.»

Yaşar Nabi saymayı unutunca, kendisine **«İstiklâl Çocukları»** adlı manzum oyununu anımsattım. Orhan **(Coşkun)** adlı bir arkadaşla, onu, Cumhuriyetin Onuncu Yıl dönümü bayramında, önce okul sahnesinde, sonra Çorum'un o günün onuruna açılan sinemasının tozlu, pireli sahnesinde hatır hatır kaşınarak oynamıştık. Tiyatro yüzü görmemiş yerli halk için büyük yenilikti oynanan oyunlar. Kaşınışımıza gülmüyorlar, belki de onu oyunun bir gereği sayıyorlardı. Hani biz öylesine rahat, öylesine usta, öylesine kendi evimizdeyiz ki, kaşınmaktan başka şeyler de yapsak oyunun gereği olacak.

«Bütün yazarların, şairlerin yazdıkları ellerinde kaldığı için, saygınlık gören sanatçılar olarak, on para yazarlık hakkı ödemeden, gerektiğinden değerli bir edebiyat dergisi çıkarabileceğimizden küşünümüş yoktu. En sonunda, bir deneme yapılmasına karar verildi. Nahit Sırrı o sıralarda «Maarif Vekâleti»nde çalışmaktaydı. Hakimiyeti Milliye Matbaası'nın oldukça ucuz bir fiyatla baskı işini

üzerine almasını, Bakanlıktan da bir «Miktar» abone sağladık .Kolları sıvayıp işe giriştik.

O sırada ben Ankara'daki Ufuk Apartmanının bir odasında kiracıydım. Bu odada arkadaşlarla toplanır, gelen yazıları inceler, sayfaları düzenler, dergiyi paketlerdik. Sonra ben Hakimiyeti Milliye'ye geçince, arkadaşlar yavaş yavaş bu sıkıntı ve yorgunluk verici işlerden el çektiklerinden, bütün yük benim sırtıma yüklendi. Giderini güç çıkaran Varlık'ı, çeşitli güçlüklere göğüs gererek, tek başıma sürdürmek zorunda kaldım. Bu dergi evde hazırlandı. İstanbul'da basılıp Ankara'da yönetildiği zamanlar oldu. Seferberlikte Belgrad Ormanı içindeki açık Ordu konak yerinde, yağmur sularını sızdıran çadırımda, provaları dizlerim üstünde düzelterek sayfalar bağladığım zamanlar oldu. Ama tek sayı atlamadan, çıkmasını sürdürdü Varlık.

1939 da bir değişiklik geçirdi dergi. Edebiyatımızın bir bunalım dönemine raslar bu tarih. O kadar kısır bir edebiyat ortamıyla karşı karşıya idim ki, dergiye toplumsal ve ekonomik bir yön vermeyi düşündüm. Boyu da küçültüldü. Bir aralık bu yeni biçimine İsmail Hüsrev Tökin de yardım etti. Ama gene de ilgi genişlemesi göremedi. Sonraları edebiyatta yeni bir canlanma başgösterince, dergi eski ortamına girdi ve 1946 da eski boyuna kavuştu. O gün bugündür böyle gider. Derginin bütün sorumluluğu benim üzerimdedir; bunu kabul ederim.»

Yaşar Nabi Nayır'a, özel meraklarının neler olduğunu sormuştum. Dedi ki **«Özel meraklarım pek geniş, pek önemli bir yer tutmaz yaşamımda. 15-16 yaşıma kadar, Üsküp'te, yapacak iş bulamamak yüzünden futbol oynadım, hiç yeteneğim yokken. Sonra pul koleksiyonu yapmaya merak sardırdım. Epeyce pul topladıktan sonra onu da bir yana bıraktım. Ankara'daki Bahçelievler'de alınan kooperatif evimize geçince, ağaçlar ve çiçeklere karşı**

— belki de aşırı — bir merak geldi bana. Bir dönüme yaklaşan bahçemi tek başıma uğraşarak çamlar, yemiş ağaçları ve çiçeklerle donattım. O heves, Esentepe, Gazeteciler Mahallesindeki şimdiki bahçeli evimize taşındığımızda yeniden uyandı. Yeniden, kolları sıvayarak işe giriştim. Ama bütün didinmeme karşın, komşuların ilgisizliği ve bakımsız bahçelerden, alınan kötü gübrelerden gelen böceklerin etkisiyle, boşa gitti emeklerim, hevesim kırıldı. Şimdi işi oluruna bırakmak durumundayım. İşlerimin çokluğu da, bahçeye yeteri kadar zaman ayırmama engel oluyor.»

Bilindiğince, Nayır, şiiri, romanı, oyunu bırakmış, 1946'dan bu yana çeviriler yapıp, deneme yazıları yazmaya başlamıştır. Balkanlar ve Türklük **(incelemeler, 1936)**, Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri **(incelemeler, 1937)**, Nereye Gidiyoruz? **(inceleme, 1948)**, Yıllar Boyunca **(edebiyatımız üzerine düşünceler, 1959)**, Atatürk Yolu **(makaleler, 1966)** adlı kitaplardan başka, Varlık dergisinin aşağı yukarı her sayısında, çeşitli konulara değinen, kültür ve edebiyat sorunlarımızı işleyen yazıları, dilekleri, özlemleri görülür.

Sormam üzerine, sanat anlayışını, görüşünü şöyle özetledi

«Sanat anlayışım ta başlangıcından beri, sağlam bir temel üzerine kurulmuştur. Bu da, edebiyatta her çeşit görüş ve akımlara karşı tam bir anlayış ve hoşgörürlükle davranmak, belli bir tutumda saplantılara ve direnmelere düşmemektedir. Kanımca, yanlış bir anlamda kullanılan bilimsel eleştirinin ilk koşulu da bu olmalıdır. Oysa öylelerini görüyoruz ki, bilimsel saydıkları bir toplumsal ve ekonomik görüşü savunan sanat yapıtını tutup öğmeye diyorlar bilimsel eleştiri. Hiçbir sanatçıyı yalnız şu ya da bu düşüncenin, görüşün savunucusu olduğu için tutmuşluğum yoktur. Ama yapıtında insana yer veren, insa-

nın insanlık yönünü önemseyen sanatçılara karşı özel bir sevgi duyduğumu da yadsıyamam. Panait İstrati hayranlığımın kökeninde bu duygu yatar. Ne ki, bu duygu, büsbütün ayrı yaratılışta yaratıcılar olan bir Balzac'a, bir Dostoyevski'ye, bir Tolstoy'a, bir Gide'e ya da Hemingway'e gene o hayranlığı duymama engel olmaz.

Sanatçının özel yaşamında iyi ya da kötü kişi olması, şu ya da bu dâvanın adamı olması beni birinci derecede ilgilendirmez. Yapıttır önemli olan benim için. Dostoyevski için iyi bir insan değildi, derler. İçerdi, kumar oynardı, eline geçen parayı har vurur harman savurur, karısına eziyet eder, sonra borçlarını karşılamak için oturur, bir iki ay içerisinde birkaç yüz sayfalık romanlar yazardı. Neme gerek benim, eğer o roman bugün de beni sanat gücüyle, insanlık yönüyle titretiyorsa, Dostoyevski büyük adamdır. Bana ne Baudelaire'in özel yaşamında düşmüş olduğu aşağılık durumlardan! Onun acısını kendisi çekmiş, ama o acıyla meydana getirdiği yapıt unutulmayacak büyüklükte olmuştur. Çektikleri için ona acır, yapıtı için ona hayran olurum.

Ne fil dişi kule önemlidir benim için, ne toplum yararı. Bunlar gelip geçici şeylerdir. Kalıcı olan sanat gücüdür. Ancak fil dişi kulesine kapanarak gerçek yapıtını verebilecek bir yazarı «arena»ya çağırmak, hem ona, hem sanata yazık etmektir. Bu, toplumsal dengesizliklere başkaldırmaktan gücünü alan bir sanatçıyı aşk idilleri yazmaya zorlamak gibi saçma bir şey olur.

Edebiyat, sanat tartışmalarımın büyük çoğunluğu bu sorunla ilgilidir. Zaman zaman sanatçıları ille de fil dişi kuleye tıkıp, onları toplumcu savaştan uzaklaştıranlara, uzaklaştırmak isteyenlere nasıl karşı çıkmışsam, sanatçı ille de toplumcu olmalı, topluma yararlı yolda yürümeli diye, yeteneksiz birtakım yazarları gökyüzüne uçurmaya çalışanlara da, gene öyle, karşı çıkmışımdır. O yüzden

birbirini tutmaz, çelişik bir tutumda görenler olmuştur beni. Aslında dikkatle okunursa, görüşlerimde hiçbir çelişki yoktur. Sağlam bir mantığa dayanır, yanlış da olsa, bu görüşüm. Ben sadece sanatçının ve insanın bağımsızlığı, özgürlüğü konusunda direnen, sanatın başarısını bu ana hakka bağlayan bir insanım.

Eleştiriden çok denemeler yazdım. Bunun iki nedeni var. Birincisi, bir dergi sahibi olarak sanatçılarla sürekli ilişkilerde olduğumı için onlara karşı tam yansız olmanın güçlüğüdür. Kanımca, eleştirmenin bağımsızlığının korunabilmesi, biraz da, sanat çevrelerinden uzak durmayı gerektirir. İkincisi, işlerimin çokluğu yüzünden son 20 yıl içinde, sadece kendi beğenilerim için okumaya pek az zaman ayırabilmiş olmamdır. Oysa, insan gönlünün çektiği bir yapıttan söz açabilmek için en az 10 kitap okumak zorundadır. Buna zaman, olanak bulamayan kişi elbette eleştirmen de olamaz.

Bu zaman ve olanak yokluğu acısına hiç düşmedim yaşamımda. Çünkü iyi bir eleştirmen olurdum kanısındayım böyle bir olanaktan yararlanabilseydim .Ama yaptığım işin daha az önemli olmadığı düşüncesi beni avutuyor ne de olsa.»

Kadıköy, 17 Mart 1968.

FAHİR ONGER

Fahir Onger'in annesi, Çanakkale'de Osmanlı subaylarından kolağası Hafız Hüsnü Beyin ikinci eşi Emine Hanımdan olma ikinci kızı Halime Samia Hanımdır. Çocukluğu bu ilin Kilitbahir semtinde geçmiş, ilkokulu bitirmiş, ortaokul (Rüştiye) olmadığından öğrenimini özel hocalardan, babasının arkadaşları ilmiyye sınıfı dersiam ve müderrislerinden sağlayabilmiştir. Hafız Hüsnü Bey şairdir, musikîseverdir. Bu kızıyla öbür iki kızına saz ve şiir öğretmiş, klâsik Türk müziğinin belli başlı eserlerini söyleyip çalmalarını gerçekleştirmiştir. Hafız Hüsnü Beyin Kilitbahir'de evi, bahçesi, arsası, Hastanebayırı'nda birçok taşınmazmalları ve Ezine'de zeytinlikleri varsa da, bunlar sıkışık zamanlarda satılarak yenmiş, bugüne hiçbir şey kalmamıştır. Yalnız bir şey kalmıştır, o da Halime Samia Hanımın, oğlu Fahir Onger'e arada bir masal gibi anlattığı buralarla ilgili anılar.

Onger'in babası, Rumeli'nde yerleşen Osmanlı timarlarından Bekir Ağanın torunu Raif Beyin oğludur. Bekir Ağanın Istıranca'larda 15 bin dönüm ormanı, Temirdağ'-

da 5 bin dönüm arâzisi varmış. Sonraları bu arazi Abdülhamit tarafından Trakya köylülerine dağıtılıyor, timara karşılık torunu Raif Beye Topkapı ile Zeytinburnu'nda, çiftlik arâzisi olmak üzere 5500 dönüm toprak veriliyor. Bunlar da satılıyor, elde birkaç yüz dönümlük arâzi kalıyor. Zeytinburnu'ndaki topraklara Çimento Fabrikası zilyed çıkıyor. Onger'ler kalıtçıları olarak dâva açıyorlar, iş **«tashih-i karar»** aşamasında. Topkapı dışındaki arâzi nin önemli bir kısmı Taşlıtarla (Gazi Osman Paşa) sınırları içinde kalıyor, üzerine gecekondular yapılıyor.

Büyükbaba Raif Bey toprakların bir kısmını çiftlik olarak işletmiş, iki oğlu ile iki kızını yetiştirmek için o zamanın koşulları içinde gereken çabaları göstermiş. Kızlarını özel olarak, oğullarını da İdadi'ye kadar okutmuş. En büyük oğlu Memduh Bey, İstanbul Gümrükleri Başmüdürü iken emekliye ayrılmış, 1941 de ölmüş. İki oğlu bir kızı var; büyük oğlu Ali Memduh halı tüccarı, küçük oğlu Raif Memduh gümrük komisyoncusu ve İstanbul Ticaret Odası Başkan vekili. Her ikisi de yüksek öğrenim görmüşler, yabancı dil biliyorlar. Düşün, sanat, edebiyatla ilgileri yok. Kızkardeşleri liseyi bitirmiş durumda, şimdi yabancı dil öğretmeni. Ali Memduh Beyin varlığı on - on beş milyon lira tutuyor.

Memduh Beyden sonra iki kızkardeş, daha sonra Fahir Onger'in babası Hasan Ferit Bey gelir. Pek çok iş tutup değiştirmiş, (elbet bu arada hep babadan kalan arsalar satılarak geçinilmiş), petrol işine merak sarmış, 1934 yılında İstanbul'da, Çubuklu'da ilk petrol arıtma yerini (tasfiyehanesini) kurmuştur. Bu tesis **«Sokomber»** gibi birkaç yabancı petrol şirketini iflâs ettirmişse de, daha sonra Sokoni'nin (şimdiki adıyla Mobil) Maliye üzerindeki baskısıyla. ağır bir tüketim vergisi ödemeye hüküm giymiş, tarhedilen cezalı vergi ödenemeyecek kadar çok olduğundan, arıtma yeri ve tanklar satışa çıkarılmış, şir-

ket sorumluları **«İhtisas Mahkemeleri»** ile tutuklarevinde süründürülmüş; sonunda, şirket sorumlularının beraatlerine karşılık **«tesis»** batmış, yani utkuyu (zaferi) yabancı petrol şirketi kazanmıştır. Hasan Ferit Bey bundan sonra, yabancı petrol şirketlerinde **«ticaret müdürü»** olarak çalışmış, Hükûmetçe Petrol Ofisi'nin kurulmasında görevlendirilmiş, hastalığından ötürü 1950 de emekliye ayrılmıştır.

Anlaşılacağı üzere, Fahir Onger'in gerek anne yanı, gerekse baba yanı toprak sahipliğinden gelme kimi asker, kimi eşraf çocuklarıdır. Zamanlarının burjuva görenek ve gelenekleri içinde yetişmişler, kendi çocuklarını da bu görenek ve geleneklere uygun biçimde yetiştirmeğe çalışmışlardır. Okur yazarlık ve politika ile ilgilenmeyerek, İstibdat, İkinci Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde susmayı bilmişler, hafiye baskısından aldıkları göz açıcı derslerden dolayı, yoğurdu üflemeden yemeyi başlıca ilkelerden biri saymışlardır. Gizli polis, hafiye, curnalcılık korkuları ta iliklere işlemiş, Hasan Ferit Bey de, oğullarına, bu soy fıkralar anlatmaktan geri durmamıştır.

İşler kötü gittikçe susacaksın. Uyanık, aklı başında yurttaş, giderek boyunbağı iğnesinde küçük bir dinleyici takılı, ceketinin iç cebinde teyp saklı ajanlar yanında ve karşısında susmasını bilen yurttaştır.

Halime Samia Hanımla Hasan Ferit Bey, Birinci Dünya Savaşında, bir patlıcan mevsiminde evlenirler. Ağabeyisi 1916 da, Fahir Onger 1920 yılında, Bebek'te dünyaya gelir. Yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü, aile çevreye kapalı bir ailedir. Bu ruhsal hava içinde çocuklar özel okullara gönderilir. Beşiktaş'ta Şark İdadisi, sonra Işık Lisesi. Ağabeyisi İstanbul Lisesini, Fahir Onger Işık Lisesini bitirir (1938). Ortaokula kadar çocuklukları ev,

bahçe, karşıki arsa, bir de satılmadan önce büyük babadan kalan Osmaniye'deki çiftlikte geçer. Fahir'in köşkün önündeki büyük yalaklı çeşmeye maşrapayı daldırdığı sırada dengesini bozarak yalağa düştüğünü, boğulmaya yakın kurtarıldığını anlatırlar.

Üç yaşındayken başından geçen bu olay yüzünden olmalı, uzunca bir süre sudan korkar, denize girmekten, deniz aşırı yolculuktan hâlâ hoşlanmaz. Gemiyi duvarda, suyu bardakta görmek iyidir.

Babası eve **«Resimli Perşembe», «Büyük Gazete», «Köroğlu», «Karagöz», «Akbaba»** gibi dergiler getirirmiş. Oğullarını okula gönderinceye kadar, onlara bunların tuhaflıklarını, karikatürleri, gülünç fıkraları okur anlatırmış.

Afacanın biri Fahir Onger; öbür mahallenin çocuklarıyla karpuz kabuğu, incir muharebelerine girişiyor; yolunu şaşırıp da sokağa giren otomobilleri taşlıyor çember çeviriyor, fırıldak satıyor, ayak arabasıyla yarış ediyor bahçede ağaçlara tırmanıyor, sidik yarıştırıyor, gelip geçen faytonlara takılıyor, kamyonlara asılıyor. O sıralarda ilk elektrik ışığı, ilk terkoz suyu evlere giriyor ya? hem bunlar, hem de Valansiyası, Çarlstonu, Sonyasıyla ilk gramofon.. yaşama düzeninde büyük birer olay sayılıyor. Fahir Onger makinalara karşı özel bir ilgi duyuyor. Somut şeyleri anlamaya çaba harcamak ona başka bir zevk veriyor. Bugün de evin bozuk elektriğinden akmayan musluğuna kadar, onarılacak, düzeltilecek, boyanacak ne varsa.. hepsi onun üzerinde. Kışa doğru sobaları kurmak onun görevi. Elinden her iş gelen bir **«tamirci ustası».** Sırası gelmişken söyleyelim; silâhları pek sevmese de, attığını vuran soyundan.

«Okula başladıktan sonra okulu hiç sevmedim..» diye anlatır. **«Kabul ettirilmek istenen her bilgiye, her düşünceye karşı içimden hep direnmek isteği gelmiştir. Ailem**

içinde bu tutumumdan dolayı adım «inatçı»ya çıkmıştır. Bir de ukalâlıklarım çok olmuştur. Hâlâ yenemedim gitti bu ukalâlık huyumu. Ivır zıvır denebilecek, çoğu kimsenin gereksiz bulup saydığı pek çok pratik bilgilerim vardır. Benim işime yaramazlar da, çevremde, onları beğenmeyenlerin işlerine yararlar. Sonra, birbirinden apayrı iki şeyi aynı anda düşünme alışkanlığı edinmişim, bunu kendimi eğiterek, istemimi kullanarak kazanmışımdır. Başlangıçta, kafamda doğan çocuksu bir meraktı, denedikçe hoşuma gitti. Şimdi o duruma geldi ki, bir şiir okuyup onun tadına varırken, aynı anda ticaretle ilgili bir işimin maliyet hesaplarını yapabilirim. Biliyorum, kimine aykırı gelecek ya, böylelikle aynı zaman içinde iki ayrı hayatı zihnimde yaşamak olanağını kazandım.

Kitap okurken gene öyle, hiçbir zaman bir tek kitapla yetinemem; değişik konuda iki üç kitabı parça parça okuyacak, hepsini aynı zamanda bitireceğim.

Çevreme dikkatle, ama hep kuşkuyla bakmışımdır. Bu yüzden her zaman yalnız kaldım. İnsanın yazgısını bölüşeceği dostları olur sanıyorum. Benim hiç böyle yakın sırdaşlarım, dostlarım olmadı. Kendi sorunlarımı hep kendim çözümlemek zorunda kaldım. Her sorunu, her konuyu kendi kendine çözme çabası kültürümü genişletmede benim için payı azımsanmayacak bir itici güç olmuştur.

Yakınlarıma güvenikliklerim, kırgınlıklarım vardır. Hiçbir zaman bu insanlarla tam bir uyuşma içinde olabileceğimi sanmıyorum. Tutunı ve davranışlarım çevremi hep şaşırtmıştır. Oysa ben hep düşünlerimin, tasarılarımın anlayışla karşılanacağını hesaplamışımdır.

Bugünedek çok kitap okudum diyebilirim. Ama kitaplar her zaman aldattı beni. Yaşama o açıdan bakmak hoşuma gidiyor, sonunda aldanıyorum. Çoğun yalan söyliyor kitaplar. En iyisi, okumaktan daha çok düşünmesini öğrenmek gerek. Hocalarım, arkadaşlarım, sevgililerimin

hiçbiri bana düşünmesini öğretmediler. Ben de, başı boş günlerimde sırtüstü yatıp göğün sonsuz maviliklerine gözlerimi dikerek, odamın tavanında gözlerimi dolaştırarak düşünmeye alıştırdım kendimi. Böylece günlük yaşayışımı bir kere de zihnen yaşamak alışkanlığını edindim.

Sevgililerim? Sıra herhalde cinsel yaşamımı açıklamaya geldi. Çok küçüktüm, okula daha başlatılmamıştım, işte o sıralar.. Ortaköy'de bir Musevî Yetim Kızlar Okulu vardı. Okulun bir yanı Yıldız Sarayı bahçesinin duvarına bakıyor. Ara yerde oldukça geniş bir arsa var ki, atlı çöp arabaları oraya çöp döküyor. Bundan dolayı arsanın kıyısından köşesinden ortalığa çürük, ekşi ve kekre kokular yayılıyor. Okulda genç kızlar vardı. Benden büyüktüler. Yaşları 12 - 15 arası olmalıdır. Bunların arasında benimkinin beyaz bir teni, yeşil gözleri ,sarı kıvırcık saçları vardı. Adı, Bella. Benim topumu satın almak isterdi. Kızlar kendi aralarında topladıkları 15 kuruşu bir defter sayfasına sarıp aşağıya, bana atarlardı. Ben de topumu onların gülüştükleri pencereye doğru fırlatmağa çalışırdım. Hep gülüşürlerdi, niçin gülüştüklerini bir türlü anlayamazdım. Bella'yı hayranlıkla seyrederdim. Sonra topumu yakalamayı başarınca pencereden çekilirlerdi. O zaman, yolun kıyısındaki musluğun kapağını kaldırır, suyun bir borudan gelip üç ayrı boruya köpürerek dağılışına kadar kalırdım.

Bir yıl sonra Beşiktaş'a taşındık. Şark İdadisi'nde ilkokula başladım. İleriki sokakta oturan, ortaokula giden Süreyya adlı bir genç kız çocukluk düşlerimin arasına karışan pek çok kızlardan ayrı bir özellik taşır. Onun yanısıra yürümek, ona doya doya bakmak beni mutlu kılardı. Siyah önlüğünden yayılan hoş bir çam kokusuyla büyülenirdim. Eve şikâyetler geldi. Süreyya'dan koparcasına ayrıldım.

Ertesi yıl okulumuzda birtakım değişiklikler oldu, sı-

nıfta yeni yeni kızlar boy gösterdiler. Kara gözlü, kara saçlı, kırmızı yanaklı, tombul Emel önümdeki sırada otururdu. Derste, bahçede kikir de kikir. Sonra mahallemizdeki Neriman. Sonra 15 nci İlkokul. Buranın şımarık çocuğu olarak kızlara illâllah dedirttiğim günler. Bayan öğretmenlerin hoşgörürlükleri. Derken bir İtalyan kızı: Alina. Sonra Işık Lisesi. Lisede çeşitli tutkular. Kimisiyle hâlâ karşılaştığımızda anımsayıp gülüştüğümüz çılgınlıklar. Lisenin son sınıflarında fizik aşkın koltuk kabartan ilişkileri. Ondan sonra hep yaşayışımın bir yanı aşk rüzgârlarıyla dolu olarak gelişti.»

Fahir Onger'in yazarlığa girişi, Lise Yıllığı'na okul yöneticilerinin, daha büyük yaşlardaki öğrencilerin yazı istemeleriyle başlamıştır, diyebiliriz. Yıl 1936, şair Eşref üzerine iki saatte yazılan bir yazı. Yıl 1937, Ömer Seyfettin üzerine gene iki saatte çızıktırılmış bir başka yazı. Roza'nın anısına 1940 yılında Sokak dergisinde çıkan ilk hikâye denemesi. (10 Eylül 1942 gün, 2403 sayılı Servetifünun'da **«Madelet, Gene, Madalet!»**; 2 Şubat 1947 günlü İzmir - Anadolu gazetesinde **«Minel Aşk»**; 17 Mart 1947 günlü Karadeniz Postası'nda **«Üç Adam ve Bir Kız»** adlı aşk hikâyeleri yayınlanıyor.)

Yazarlığı üzerinde öyle çevre etkisi falan yoktur. Kızdığı zaman oturur makina başına, yazmaya başlar.

Onger'in yazı yazmayı düşündüğü sıralar edebiyatta bir **«tasfiye meselesi»** vardır. Kendilerine **«Genç Nesil»** adını takan bir ekip, toplumsal bir edebiyat kurmaya çalışmaktadır. Bugün o akımın bir tarihini yazabilir durumdaysa da, o zamanlar aralarına katılmaya istek duymamıştır. Fakülte'de genç bir kızla bir köşede oturup tatlı tatlı konuşmak, aşna fişne etmek Onger için daha önemlidir. Hayata çıkmak üzere kendini hazırlayan böyle bir genç kız, ona göre, doğanın en güzel, en ilginç olayıdır.

Başbaşa geçen saatlerde, ondan ona ondan ona bir şeyler gidip gelecek, bu ise her ikisini mutlu kılmağa yetecektir. Bir gün, **«Şu Hitler de başımıza dert oldu yani..»** diyecek olmuş, genç kız: **«Bize ne Hitler'den? yarın sabah buluşalım da Ada'ya gidelim..»** deyip sözünü ağzına tıkamıştır.

Şimdi, **«Aslında gerçekçilik buydu..»** der Fahir Onger. **«Yazın Beyoğlunda sinemalar hem serin, hem tenha oluyordu. Taptaze genç kızlar hafif bir ipekli bulûz içinde mis gibiydiler. Taksim'de ya da Tünel'de buluşur, kendimizi atardık sinemaya. Filmlerin yalnız adı kalırdı aklımızda. Soluklarımızın tadını genizlerimizde duyarak, film biter, sokakta bulurduk kendimizi. O zamanlar bana kızan, beni hor gören yazarlar vardı. Ki onlar şimdi böyle bir gün geçirmek için çok şeyler vermeğe razı olduklarını söylemektedirler.**

Bir şeyler yazmak isteği, salt iyi bir yazar olmak ereğine bağlı değildi. Bir yazı ustası olmağa özenmedim hiçbir zaman. Aydın diye tanıtılan kişilerin son derecede bilgisiz, yeteneksiz ve düşünceden yoksun kişiler oluşuna kızıyordum. Görünüşte kendilerine «Üstat» **edası veren bu zavallıların kafaları o kadar boştu ki, beyinlerinin kıvrıntıları ütülenmiş sanırdım. Sağımı solumu sarmak eğilimi gösteren bu şarlatan sürüsünden tiksindiğim içindir, gerçek aydınları aramağa başladım. Bu nedenle birçok dergi, gazete, kitap okuyor, yazarlarını değerlendirmeğe çalışıyordum. Yazılarımın eleştiri türüne yönelmesinde bu ortamın etken olduğunu açıkça söyleyebilirim. Şu günlerde dilimize çevrilen yüzlerce kitap arasında, hattâ hiç çekinmeden bugüne kadar çevrilmiş binlerce kitap arasında diyeyim, bir tanesinin önemi gözümde pek büyüktür : Rotterdam'lı Erasmus'un** «Deliliğe Övgü»sü. **Bu kitap, bence, insanın düşüncesini örnek sayılacak şekilde hare-**

kete getiren bir mantığa sahiptir. Öbür kitaplarsa, evlerimizin en değerli köşelerini haksız olarak doldurmaktadırlar.

Yazı yazmasaydım, belki resim, belki heykel, belki yapı, belki müzik kollarından birine bağlanacaktım. Bugünkü düşüncelerimi daha gerilere götürerek, kendimi otuz yıl öncesinde yakalayabilseydim, çok boyutlu müzikten başkasına hiç bakmazdım. Hiçbir sanat müzik kadar hayatla birleşik değildir. Bütün sanatlar hayatın sadece ufak bir parçası, müzik hayatın bütünüdür. Sanatın en somut türü gibi görünen heykel sadece üç boyutludur, müzik ise sonsuz boyutlara sahiptir. Kağnı hızına oranla ışık hızı ne ise, diğer sanatlarla müzik arasındaki oran da odur. Ama geçen geçti, onun peşinde koşulamaz artık. Benim için durum bu. Günlük hayatınun özel meraklara, tutlulara ilişkin yanlarına gelince; çok aşırı ölçüde olmamakla birlikte, cıgaraya, alkole, kadına düşkün olduğumu gizleyemem. Ayrıca, hem bunların, hem başkalarının gerekliliğini savunmaktan çekinmemişimdir. Gündelik yaşayışımız böyle alışkanlıklarla zenginleşir. Çalışmak için insanı kamçılar bunlar. Yalnız kadını parayla satın almak işinde ben yokum, böylesi ilişkilerden çok kaçarım.

Yazılarımın tümü dergi sayfalarında kalmıştır. Çoğu yayınlanan kitaplar için kısa tanıtma yazıları, edebiyat sorunları üzerine denemeler, konuşmalara verilen karşılıklardır.

Pek iddialı olmakla beraber şu söz hoşuma gider: «Sanat hayatın şuuru, eleştiri de bu şuurun şuurudur.» Anlayış, görüş açıları ve başka bazı oluşumlar sonunda mantıkçı bir yoruma ulaşır. Daha önce sözünü ettiğim Erasmus bu çapta bir yorumcu olarak bütün bir çağı eleştirmiş, değerlendirmiştir.»

Fahir Onger, zaten, kültüre erişebilmek için sadece kitabın yeteceğine inanmaz. Onca, kitap yalan söyler, ki-

tap birçok araçtan sadece biridir. Olup bitenleri tek başına karşılayan, değerlendiren, insana şaşmaz bir görüş açısı kazandıran kitap yoktur. Her ne varsa, her ne olup bitmekteyse onu insanlar yaratmaktadır ve en gücü de insanı inceleyebilmektir.

Gene Fahir Onger'e göre, bizim edebiyat tarihimiz turşu kavanozuna benzer. Bunun nesini anlatmaya çalışırlar? anlayamaz. Baba Tahir — Tahir Alangu — tatlı bir insandır, olgun kişidir, ikramı sever, gönül almasını bilir, Bektaşi mizacındadır, ama oturup üç koca ciltlik antoloji yazması; kendini, kişiliğinin dışına iterek bir meslek adamı, bir araştırıcı havasına sokmağa çalışmasıdır. Aslında onu bu kitabı yazmağa iten nedenler daha belirmemiştir. Aynı şekilde, Ahmet Kabaklı için de böyle bir ortam söz konusu değildir.

Ancak, kimi konular her zaman kendilerini tutan bir ortam bulabilmiştir. 1927 - 1930 yıllarında Kara Davut'un, 1937 de Kuyucaklı Yusuf'un son yıllarda İnce Memet'in tutuluşu gibi.

Ortam elverişli değilse konu ilgiyle karşılanmamaktadır. Onger, **«Bugünkü Şiirimiz»** adıyla 1946 da bir antoloji yayınlamış, kalabalık bir şiir kuşağını öbür kuşaklarla karıştırmayan bağımsız bir antoloji daha önce hiç yapılmadığından, kitap üç ay içinde tükenivermişti. Antolojide şu şairler yer alıyordu: Nahid Ulvi Akgün - M. Niyazi Akıncıoğlu - Sabahattin Kudret Aksal - Melih Cevdet Anday - Orhon Murat Arıburnu - Özdemir Asaf - Faik Baysal - İlhan Berk - Salâh Birsel - Necati Cumalı - Asaf Halet Çelebi - Fazıl Hüsnü Dağlarca - Ahmet Muhip Dranas - Bedri Rahmi Eyuboğlu - Fethi Giray - Kenan Harun - Oktay Rifat Horozcu - Rifat Ilgaz - Cahid Saffet Irgat - Orhan Veli Kanık - Suavi Koçer - Cahid Külebi - Ercüment Behzat Lâv - Behçet Necatigil - Rüştü Onur -

Mustafa Seyid Sütüven - Cahid Sıtkı Tarancı - Mümtaz Zeki Taşkın - Sabahattin Teoman.

«Bugün gene bir antoloji yayınlamak istesem, adını da (Bugünkü Şiirimiz) koysam, o kitaptan kaç kişiyi alırım diye kendi kendime sorarım? Ya bugünkülerden kimleri katarım?» diyor.

Orhan Veli'nin **«Vazgeçemediğim»**i 1945 de yayınlandığında, Onger, Yaratış dergisinde (sayı 7) şöyle yazmıştı: **«.. bir Orhan Veli varilik modası ortaya çıkmıştır. Zira şiirden anladıklarına pek ihtimal verilemeyecek kimselerin de Bay Orhan Veli'yi methettiklerini; methetmek mecburiyetinde kaldıklarını görüyoruz. Orhan Veli için asıl büyük tehlike de burada başlar. Her moda olan şeyin bir demode olma bahtsızlığı vardır. Daha ilk konuşmadada zekâsına ve sanat politikasına itimat uyandıran Bay Orhan Veli'nin bu noktayı kavramış olduğunu zannediyorum. (..) Onun** «Garip»**ten önceki şiirleri hiçbir orijinalitesi olmıyan şeylerdi. Görülüyor ki B. Orhan Veli'nin şiirleri** «Vazgeçemediğim» **ile bir tekâmül işareti vermektedir. Bu tekâmülse; taklitten kurtularak, orijinaliteye geçişin ilk hayırlı neticesidir. Fakat kuvvetli bir terkip içinde kendini bulmağa doğru giderken arada sırada yoluna gelen bir engele tesadüf ediyoruz: Bu, şair Orhan Veli'nin en zayıf noktası olan** «paradoks» **hastalığıdır.»**

«Tabur halinde Topağacı'na, Ihlamur'a götürülürken» 1927 de girdiği Şark İdadisi'nin özel marşına katılan, bir süre sonra 38. İlkokula, oradan da 1931 de Nişantaşı 15. İlkokuluna geçen Fahir Onger, Işık Lisesi'ni bitirince, sekiz yıl kadar Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü ile Yüksek Ticaret Okulu'nda okumuş, Lâtince ile Lengüistik'e merak sarınca, lisede öğrendiği Fransızcayı unutmuştur.

Kendi deyişiyle, **«mirasyedi bir ailenin çocuğu olması dolayısıyla geçimi durumu (pek fena değil) olan»** Onger, yazarlığa birilerine kızarak girmiş ve **«sanatta her za-**

man yeni katkılar getirdiğine güven duyduğu akımlardan yana» çıkmıştır. Anlatır: **«Son yıllarda hazırda pek bir şey kalmadı. Bankada çalıştım, olmadı, istifa ettim. Bir ithalât şirketinde çalıştımı, az para verdikleri için oradan da çıktım. Küçücük bir sermaye ile aile şirketi biçiminde bir lâboratuvar kurduk. 1949 da kurulan bu lâboratuvarı 1957 de fabrika durumuna getirdik. 1955 de buna bir ecza deposu katmış, depoyu geliştirip 1956 da bir de şube açmıştık. Bir sürü dalaveracı iş adamı karıştı aramıza, depoyu deveye yükledik, 100 bin liram kaynadı gitti. 1962 de fabrikayı sattık, satış beni biraz daha içeri attı. 1963 de bir ithalât firması, 1965 de, bildiğiniz bu Fahir Onger Yayınları'nı kurdum. Bildirilerimi zamanında verir, gerçekleşen vergilerimi zamanında öderim. Yazı yazarak geçimimi sağlayamadığımdan böyle şeyler yapmak zorundayım.»**

Onun denemeleri, tanıtma yazıları, eleştirileri, genellikle, 1945 - 1953 yılları içinde kalmış; aşağı yukarı bütün yazıları dergilerin başyazıları yerine geçmiş; **«sanatçı günümüzde; yaratma heyecanı içinde kendini kaybetmiş, vecd ve istiğrak ile başı dönmüş bir yarı ilâh veya meczup değil, tam aksine yaptığı işin enini boyunu ölçen ve tereddüp edecek müeyyideleri hesaplayan bir cemiyet adamıdır»** (bk. Devlet Karşısında Sanat Adamı, Edebiyat Dünyası dergisi, 1.12.1949) diyerek toplumcu gerçekçilik adına giriştiği dövüşken tutumu, zamanında sivrilmesine yaramıştır.

Şimdilerde Alangu'nun antolojisini ortam bakımından gereksiz sayan Onger, 3 Ekim 1945 günlü **«Hürses»** gazetesinde, **«Edebiyat Tarihimiz Yeniden Yazılmalıdır»** görüşünü savunarak, **«Bugün edebiyat tarihimizin yeniden yazılmasını icap ettiren sebepler ortaya çıkmış bulunuyor. Bu sebepler arasında bilhassa mühim olanı, yeni bir dünya görüşünün vakıa halinde kabul edilmiş olmasıdır. XX.**

yüzyılın karakteristiğini teşkil eden bu dünya görüşü üç esasa dayanıyor: İnsan, cemiyet ve hareket. Artık bu üç unsura istinat etmeyen bir edebiyatın hayatiyetinden bahsetmeğe imkân yoktur. Bütün medenî dünyanın varmış olduğu bu terkip bugün «Genç nesil» **zümresiyle edebiyatımıza girmiş ve eserini vermiş bulunuyor. Şu halde edebiyat tarihçilerimizin bu yeni dünya görüşü zaviyesinden edebî eserleri bir defa daha ele almaları ve bu terkiple tetkik ederek değerlendirmeleri lâzımdır. Şimdiye kadar birçok müellifler** «mukayeseli edebiyat» **yolu ile daha kat'î ve daha bitaraf bir netice elde etmek için çalıştılar. Faraza bir Namık Kemal'in, bir Recai Zade'nin, bir Muallim Naci'nin şairliğini inkâra varamadılar. Halbuki Namık Kemal, yaşadığı tarihte, dünya edebiyatını bir kenara bırakalım, Garp namına hayranı olduğu Fransız edebiyatının hakikî değerlerini bile tanıyamamıştı. Baudelaire (1821 - 67), Mallarmé (1842 - 98), Verlaine (1844 - 96) şiirde, Kemal doğduğu tarihlerde ölen Stendhal (1812) romanda, birer kıymet olarak mevcuttular..»** demişti.

O, **«Hikâyecilik ve Türk Hikâyeciliği Üzerine Notlar»**ında (bk. 15 Haziran 1948 günlü Edebiyat Dünyası dergisi): **«Bugünkü hikâyemizin kişi olarak başladığı nokta sanırım ki Sadri Ertem'dir»** demekte, şunları eklemekteydi: **«Bence halkçı sanat halka hocalık edecek sanat değildir. Bu işi yapmak vülgarizatörün vazifesidir. Bence halkçı sanat halka bir şeyler öğreten değil, halkı yaratıcı, beşeri sanatın ham maddesi yapan sanattır. Yeni bir dünya görüşü ile, Sadri Ertem, modern edebiyatımızın da en önemli bir simasıdır.»**

Şubat 1946 günlemli Yenilikler dergisinde, **«Tenkitçinin Durumu»**nu ele alıyordu: **«Sanat adamı karakter yaratır gibi tenkitçi yaratmak ister. Onda birtakım vasıflar, muhayyilesinin icat kabiliyetiyle çevrelediği birçok husu-**

siyetler arar. (Oysa) Tenkitçiyi sanat adamının artistik faaliyeti tâyin edemez. Sanat adamı eserini verdiği andan itibaren kıymetler piyasasından uzaklaşmak zorundadır. Mücadeleyi eser tek başına yapacaktır. Sanatçı, eserinin değerini müdafaa işini kendi üzerine alamaz. Eser tenkitçinin karşısına tek başına çıktığı zamandır ki hakikî mücadele başlamış olur. Kıymetler sahasında mücadeleye atılan eser, tenkitçinin durumunu tâyin eder. Tenkitçinin fonksiyonları da zannedildiği gibi önceden belli, kaideleşmiş maddelerle tesbit edilemez. Tenkitçiye vazifesini ihbar eden de sanat eserinin kıymetler sahasındaki durumudur.»

1 Ocak 1954 günlü **«Yenilik»** dergisinde **«Deneme Üzerine»** deyip de eleştiriden söz açtığı yazısında: **«Bizde eleştirmeci yok diye feryat ediyorlar»**, diyordu. **«Eseri, yazara, sanatçıya göre, onun istediği gibi değerlendirecek bir eleştirmeci henüz yer yüzüne gelmemiştir. Ama bir kez gözü dönmüş adaınların. İlle** «Bizde eleştirmeci yok» **diyecekler ve — en garibi — eleştirmeci dediğin şöyle olur, böyle olur diye bir de vaız verecekler. Meselâ Belinski'den söz açacaklardır. Eserlerinin incelenmesini ancak o çapta adamlara lâyık görüyorlar. Belinski'nin karşısında Dostoyevski'ler, Gogol'lar vardır. İşin bu yanını hesaba katmak işlerine gelmiyor. Peyâmi Safa'ya, Nahit Sırrı'ya, Nurullah Ataç'a razı olamıyorlar bir türdü. Oysa ki, Cahit Sıtkı ile Fazıl Hüsnü'yü Peyâmi Safa tanıtmıştır. Sait Faik ile Orhan Veli - Oktay Rifat - Melih Cevdet üçlemesini Nahid Sırrı keşfetmiştir. Necati Cumalı, Cahit Külebi ve diğerlerini Nurullah Ataç ile Sabahattin Eyuboğlu yetiştirmişlerdir.»**

Onger, o yıllarda yazılıp dergilerde kalan yazılarının tam listesini çıkaramadı ve bize veremedi. İleride, Asım Bezirci gibi, Tanzimat'tan bu yana eleştiri ve deneme tü-

rünün tarihini yazacak kimselere yararlı olur düşüncesiyle, verebildiği listeyi buraya alıyoruz :

1) Telif Hakları ve Sonuçları (Sanat Edebiyat - Sayı: 33/34, 1947
2) Şiir ve Hakikat (Yenilikler, sayı 3. 1946, Ankara.)
3) Kültür ve Propaganda (Sanat ve Edebiyat, sayı 39/40, 1947 Ankara.)
4) «D» Grupunun 15 yılda Kaybettikleri. (Sanat ve Edebiyat, sayı 44)
5) Tenkitçinin Durunu. (Yenilikler, sayı 1, 1946)
6) Edebiyat Tarihimız Yeniden Yazılmalıdır (Hürses Gazetesi, 3/X/1945)
7) Memleketi Tanımak İhtiyacı. (Edebiyat Dünyası, sayı 3, 1948)
8) Sistematik Düşünce (Edebiyat Dünyası, sayı 5, 1948)
9) Edebiyatta Meseleye Dair (Edebiyat Dünyası, sayı 7/8, 1948)
10) İhtilâlimiz ve Edebiyat (Edebiyat Dünyası, sayı sayı 9/10, 1948)
11) Sanatçıya Düşen Vazife (Edebiyat Dünyası, sayı 11/12, 1948)
12) Köyden Gelen Ses (Edebiyat Dünyası, sayı 17, 1949)
13) Devlet Karşısında Sanat Adamı (Edebiyat Dünyası, sayı 21, 1949)
14) Telif Hakları Üzerine (Edebiyat Dünyası, sayı 25/26, 1950)
15) Yeni Şiirin Değer Ölçüsü (Kaynak, Mayıs 1949 Ankara)
16) Yahya Kemal Meselesi (Fikir ve Sanat, sayı 1, 1950)
17) Deneme Üzerine (Yenilik, Ocak 1954)
18) Romanımıza Dair (Yaratış, sayı 8, 1945)

19) Hikâyecilik ve Türk Hikâyeciliği Üzerine Notlar (Edebiyat Dünyası sayı 6, 1948)
20) **«Vazgeçemediğim»** Üzerine Düşünceler (Yaratış, sayı 7, 1945)
21) Prof. S. K. Yetkin ile Bir Konuşma, (Edebiyat Dünyası, sayı 15, 1949)
22) Yaşar Kemal'in Sarı Sıcak'ı (Beraber dergisi, sayı 7, 1952)
23) Yaşar Kemal'in Teneke'si Üzerine (Yosun derg., sayı 1, 1955)
24) Bir Şehrin İki Kapısı, (Edebiyat Dünyası, sayı 4, 1948)
25) Sait Faik İçin.. (Kaynak, sayı 80, 1953)
26) **«D»** Grubu Sergisi (Servetifünun, sayı 2462, 1944)
27) Rembrandt'a Dair (Servetifünun, sayı 2463, 1944)
28) Genç Ressamların Resim Sergisini Gezerken... (Vatan gaz. 1948)
29) **«Toprak Ana»** (Fikir ve Sanat, sayı 2, 1950)
30) Rahatı Kaçan Ağaç (Varlık, Temmuz 1946)
31) İnönü Armağanı, Yahya Kemal ve saire (Edebiyat Dünyası, s. 18, 1949)
32) İnönü Armağanı ve Yahya Kemal (Yazı, sayı 1, 1949)
33) Sait Faik'a Dair (Yaratış, sayı 9, 1946)
34) **«Mahalle Kahvesi»** (Edebiyat Dünyası, sayı 24, 1950)
35) Orhan Kemal'in Ekmek Kavgası (Fikir ve Sanat, sayı 3, 1950)

Bu sonuncu yazının **«Fikir ve Sanat»** dergisinde yayınlandığı ancak kestiri ile söylenebilir. Çünkü yazı bir kartona yapıştırılmış, nerede ve ne zaman yayınlandığı belirtilmemiştir. Öte yandan. Onger'in başka yerlerde çıkmış hikâyeleri varsa bile, biz bunun sadece üçünü görmüş ve yayınlandıkları yerleri yukarıda anmış bulunuyoruz.

Hemen 12 yıla yaklaşan uzun bir suskunluk döneminden sonra, Fahir Onger'in **«Sait Faik'in Dünya Görüşü»**ne, **«Rifat Ilgaz'ın Kişiliği, Sanatı»**na geldiğini görmekteyiz. (Bk. Eylem dergisi, sayı 16, 17, 18 ve 19. Haziran - Eylül 1965.)

Tam 19 yıl önce, 1946 da, Yaratış dergisinde Sait Faik'le ilgili olarak şunları yazmıştır: **«Sait Faik Abasıyanık'ın son hikâyelerini okudunuz mu bilmem, eğer okumuşsanız ve eğer okuyup bitirdikten sonra** «güzel, çok güzel, harika» **diyebilmişseniz, onun eskiden yazdığı hikâyeleri tamamen unutmuşsunuz demektir. Ben, size,** «Semaver», «Sarnıç» **ve** «Şahmerdan»**ın kapaklarını açıp, sahifelerini çevirince, 936 dan 940 a kadar ne harikulâdeliklerin mevcut olduğunu hatırlayacak ve son hikâyelerine** «zayıf, kırık dökük, fazla mühmel» **diyeceksiniz. (. .) Sait Faik bu devreye kadar mazbut ve derli topludur. Hikâyelerinde bir sarsıntı görünmez. Fakat** «Medarı Maişet»**ten itibaren işin sekli ve rengi değişmiştir. Gerçi** «Medarı Maişet»**in de hikâye olduğunu, hattâ bir nevi hikâyeler birleşiği halinde kendine mahsus tipik bir kitap olduğunu hatırlarsınız ve öyle zannediyorum ki, Sait Faik'in okuyucuları arasında** «Medarı Maişet»**i roman zannedenler pek çoktur. Zira hikâyecimizin, başarılı bir roman kaleme alabilmesi için gerekli olan zaman, sabır ve dikkat ve itinayı bir araya toplayabilmesi imkânsız değilse de bugün için gayrı mümkündür. Burada, tecessüsleri dâvet eden şu noktayı da anlatayım ki Sait Faik'in hususî hayatı burada sizlere söylemekliğim lâzım gelen bir mevzu değildir. O, edebiyat tarihçisine ait bir iştir. Burada yalnız, hususî hayatının, eseri ve şöhreti üzerinde âmil olduğunu ilâve edebilirim. Netekim Sait Faik'in bugün zayıf, kırık dökük ve mühmel olmasının en belli başlı sebepleri de birkaç seneden beri hususî hayatında vukua gelen değişikliklerde toplanabilir.**

«Medarı Maişet» **nefaset bakımından «Semaver»den daha ihtiyar değildir. Yalnız daha fazla mühimel ve itinasızdır. Netekim eserin yarısına kadar, tanıdığımız kahramanın ismi başka, yarısından sonra başkadır. Sırf bu dikkatsizlik kitabı parça parça etmemize sebep olabilirdi. Fakat o Sait Faik'in kitabı olduğu içindir ki..»**

19 yıl sonra bu çok sevdiği hikâyeciye yeniden döndüğü zaman, Onger ilginç bir noktaya parmak basıyor :

«.. Şunu hayretle gördüm ki, kendi kuşağı Sait'i hiç anlamamış. Sait Faik'in genç kuşaklar arasında yer almasının başlıca nedenlerinden biri, kendi kuşağının bu anlayışsızlığını sezmiş olmasıdır.

«Semaver» **ilk yayımlandığı zaman Sabri Esat, Sabahatin Eyuboğlu, Peyâmi Safa, Yaşar Nabi'nin düşünceleri.**

«Semaver»**in ilk yayımı üzerine** «Kültür Haftası»**nın bir toplantısında Sabahattin Eyuboğlu :**

«Benim ilk aldığım intiba hikâyelerdeki tenhalıktır. Gerek şahıs azlığı, gerek hâdise azlığı ve gerek teferruat azlığı. Bu tenhalık intibatını veren şey tiplerin, hâdiselerin ve teferruatın çok silik olmasıdır» **diyor.**

Gene bu toplantıda konuşan Sabri Ander (Sabri Esat Siyavuşgil) de :

«Benim umumî intibaım şu: Bu genç realist olmak, edebiyat yapmaktan mümkün mertebe uzaklaşmak gayretindedir; fakat bunun aksine, dehşetli bir (lyrisme sociale) içinde kalmıştır. En objektif ve en realist olmak istediği noktada bile, bu lirik hamle ile yapmamak istediği şeyi yapıyor» **kanısındadır.**

Peyâmi Safa :

«Bu hikâyeler bize hayat ve hayata ait imkânları değil, muharrire ait keyifleri istekleri ve özleyişleri, birbirinden yalnız insan isimleriyle ayrılan, hakikatte muharririn tek hüviyetini bir teviye tekrarlayan sun'i tipler va-

sıtasıyla ifade ediyor» **demiş ve bunun gibi birçok sözler söylemiştir.**

Yaşar Nabi :

« (Medarı Maişet Motoru) ve (Havada Bulut) isminde iki romanımsı hikâyesi varsa da, dikkat edilince bu iki eserin de birbirine hayli acemice eklenmiş birtakım küçük hikâyelerden başka bir şey olmadığı farkedilir. Şu halde Sait Faik'i günümüzün küçük hikâye sahasından dışarı çıkamayacak olan büyük sanatkârı saymamız yerinde olur» **gibi bizce tartışılması gerekli bir yargıya varmıştır.»** (Eylem, sayı 17. 1965.)

Doğrusu, Fahir Onger'in büyük ara ile yazdığı iki yazıyı karşılaştıranlar Yaşar Nabi'nin sözlerinde **«tartışılması gerekli bir yargı»** bulmasını anlayamayacaklardır. Şunun için ki, yıllarca önce **«Medarı Maişet Motoru»** dolayısıyla yazdığı eleştiride kendisi de, birkaç neden ileri sürerek, Sait Faik'ten romancı çıkmayacağını açıklamaya çalışmaktaydı.

Bu konuyu özetlersek, Sait Faik'i ilk hikâyeleriyle şu ya da bu bakımdan özürlü bulanlar, sonradan kendisini en çok sevenler arasına girmişlerdir, diyebiliriz. Onger'in Eylem'deki yazısında değindiği gibi, çok geçmeden, Peyâmi Safa, **«Bizden sonraki edebiyat gençliği, Sabahattin Ali ve Sait Faik adlı iki yaman hikâyeci peydahladı»** diyerek onu bağrına basmakta kusur etmemiş; Sabahattin Eyuboğlu sevdiği hikâyecileri anarken Sait'i en başa aldığını bize söylemiş; Yaşar Nabi aralıksız şekilde kitaplarını basmış; Sait'in birçok hikâyesini Fransızcaya çeviren, Sait Faik Hikâye Armağanı Seçiciler Kurulunun Başkanı olan Sabri Esat Siyavuşgil, Varlık Yayınlarının en son çıkardığı **«Bütün Eserleri»** dizisine, 1965 de Esentepe'den sevgi dolu bir **«Önsöz»** yazmıştır.

Fahir Onger'in yakın yıllardaki çalışmaları Tevfik Fikret, Orhan Veli, Rifat Ilgaz, Sait Faik ve Orhan Ke-

mal üzerinde birikiyor. Bunları daha önceki yıllarda severek okumanın ve izlemenin birikimi, günümüz şiir, hikâye ve roman çizgileriyle karşılaştırmalarında, kendisi için çok yararlı olacağa benzemektedir. Rifat Ilgaz'ın kişiliği, sanatı üzerinde Eylem dergisinde yayınlanan iki yazısı ilgiyle karşılanmıştı.

Onun, son olarak, Tarık Dursun Kakınç'ın **«Sevmek Diye Birşey . . . »** adlı hikâye kitabına yazdığı **«Bir Öndeyiş Yerine»**sini anmalıyız. Kakınç'ın bilinç akımı tekniği ile uzak - yakın ilgisini kurcalamamış, onu **«gölgesine basan adam»** diye tanımlamak isteyerek, **«İnsanın fizyolojik gerilim anında, ondan önce ve sonrasının ruhbilimsel incelemelerini kapsıyan bu yazıların toplumsal ruhbilimle bir ilgisi yoktur. Peki, nedir bu yazılar? Bunlar günümüz insanının bir psikoz'udur..»** demişti.

Kadıköy, 9 Mart 1967.

SEZER TANSUĞ

Bu kitabı çıkaran Mehmet Seyda benden hayatımı yazmamı ve yazar eğilimlerimin bende hangi zorunluluklara, hangi kaynaklara dayandığını açıklamamı istedi. Bu benim için, bu yolda acayip bir iş yapmayı şöyle bir düşünüp geçmenin ötesinde hem güç, hem de sıkıcıdır. Benim hayatımdan elâleme ne. Ben hayatımdaki olguları gizlice yüceltsem bundan kim, ne anlar. Oysa hayatım bir yoksulluk serüvenidir Üstelik benim edebiyatçı kişilerin arasında ne işim var. Kendini beğenmişin biri değilim ama, bir cildin iki kapağı arasına neden onlarla birlikte sıkışıp kalayım.

Yazdıklarımı okuyanlar benim bütün meselemin kendim olduğunu söylüyorlar. Bundan şikâyetçi değilim, çünkü işin en sonunda insanın meselesi kendisi oluverir. Ama insanın kendisine varacak kuvveti elde etmesi ne kadar güç, çetin bir iş. Önce sözü soluk vezninde kanatlandırıp yoksul dostların azîm melekler dolaşan yüksek havalarına eriştirebilmek gereklidir.

Bende sözün vesilesi resim, çünkü ben suretin ardındayım. Beni aşkıyla yaratan kadınlığın bütün güzel isimleri de birer surettir. Aslında uysal ve merhametli olan sözüm bir yoksul savunması olduğu için öfkeli. Beni yaratanın en güzel isimlerinden birinin daha pek küçükken İstiklâl caddesini terkedişinden bu yana benim sözüm seferberlik halindedir. Ben İstiklâl caddesinde onun dönüşü uğruna dolanır dururum.

Ben de hepiniz gibi Türkçe söylenmiş bütün sevdalarda zaten vardım. Ben de hepiniz gibi peydahlandım ve dünyaya geldim. Sizin olduğu gibi benim de anam babam vardır. Ben de sizin bir kısmınız gibi okullara gittim. Ben de sizin bir çoğunuz gibi dostluğu yoksullukta buldum. Sizin gibi benim de satış yoksunluğuma en uygun düşen budur.

Biliyorum edebiyatçıların arasında beni hoşgörmezsiniz. Ama bilin ki ben onlardan değilim. Bağışlayın beni yoksul dostluğunuza kabul edin. Size çok da küfrettim. Bu sözüme bile kim ne anlar diye size küfrederek başladım. Beni bundan ötürü de hoşgörmezsiniz. Ama küfretmekten amacım gazaba gelip tahkir rahmetini üstüme yağdırmanızdır. Bu rahmeti umursamaz bir üslûpta bile verseniz ben kadrini bilmekten kaçınmam.

Söz yapılarında ezik türkülerle çalışıp duran yoksul saza da mensup olamadım. Çünkü saz çağımızda suretin gözden kaybolduğu âmâda yüceldi. Onun yalnız yoksulluğuna değil körlüğüne de erişilmez.. Bizim gözlerimiz hergün yeni bir suretle yeniden açılmalı. Varsın saz ayrılıktan şikâyet ededursun, biz resimlerde buluşmaya başlayalım.

Biz çağın çelik ve camdan ibaret sinema suretlerinde de buluşmaya başlayalım. Niceleri binlerce filim karesine kıymış, ben binlerce filim karesine kıymışım. Ama sen bir tek kareye kıyıp da benim en yoksul suretimi ne zaman çıkaracaksın.

8.2.1970

MUZAFFER UYGUNER

1923 (1339) yılının 7 Şubatında Kandıra kasabasının Receboğulları denilen ailesinin oldukça eski bir evinde doğmuşum. Günlerden Çarşamba imiş ve öğle namazından çıkılıyormuş. Doğum günümü ve tarihimi, babam, hem el yazması Kur'an üzerine, hem de evimizde bulunan bir masanın çekilen gözünün üzerine yazmış. Çocukluğum bu kasabada geçti. İlkokula orada başladım, ilkokulu orada bitirdim.

Çocukluğum kırlarda geçti. İlk anımsadığım, bizim sokağın üst kısmında kalan bir sokakta zehirlenmiş bir köpeğin ölümüdür. Sonra da beni ürküten, çocuk kafamda korkular yaratan Kubilây olayı. O zaman okula gitmiyordum henüz; ama, babam okumağı öğretmişti bana, eve getirdiği Cumhuriyet Gazetesinden o korkunç olayı okumuş, korkunç kişilerin fotoğraflarını görüp korkmuştum. O gazeteyi, mahallemizin kadınları bir çok kez okut-

muşlardı bana. Sonradan bir odaya konulan o gazete yüzünden, o odaya girerken ürperirdim hep.

İlkokula 1930 yılında başladım. Babam kolumdan tutup götürmüştü okula beni. İçimde bir korku ve çekingenlik vardı. Mahalleden tek olarak ben gidiyordum okula. Tanıdığım, arkadaşım bir çocuk yoktu. Babam, benden büyük bir çocuğa emanet etti beni ve gitti. Parlak bir gündü. Şimdi adı değişen Kandıra Merkez İlk Mektebi'nin hafif çamurlu bahçesinde yapayalnızdım. Okuldan dereye doğru inen ve sonra dereden başlayarak Kumluk denilen yerlere kadar uzanan yamaçlar yeşildi. Kumluk'un sağında kalan ve bizim de büyük tarlalarımızın bulunduğu Çingendağı'na güneş vurmuştu. Oraları görüp elimden giden özgürlük için üzülüyordum. Sonra zil çaldı, bizi ikiye bölüp sınıflara götürdüler. Ben, bir arkadaşımın bulunduğu öbür sınıfa gitmek istiyordum; ama olmadı. Böylece başladım okula. Başladığım zaman okuyordum. Okumayı babam öğretmişti bana. İlkin kendisi öğrenmişti yeni harfleri, sonra da kahveden getirdiği Köroğlu Gazetesi ile bana öğretmişti. Tiryakisi olmuştum o gazetenin. Onun birinci sayfasında yayımlanan karikatürlerden tanırdım ulusları.

Ben doğduğum zaman babam Emin Uyguner (1887 - 1965) 36 yaşında imiş. Benden önce doğan oğulları ölmüştü o tarihte. Babam, gençliğinin 20 yılını savaş alanlarında geçirmişti. Yanya'da başlayan askerliği yurdun çeşitli cephelerinde sürüp gitmişti. Bir ara Gülhane Hastanesinde staj görmüş, Bağdat'a tâyini de çıkmışken 31 Mart olayları yüzünden yarıda kalmıştı bu iş. Sonra cephelere yollanmıştı. Suriye, Çanakkale, Muş, Kafkas cephelerinde başarı ile savaşmış, bu başarılarından ötürü madalyalar ve rütbeler almıştı. Mütareke sonrası kasabasına yorgun argın dönmüş, Yunanlıların kasabayı işgallerinden sonra çete kurmuş, sonunda onları atmışlardı ka-

sabadan. «**Kuvayı Milliye**»nin kurulmağa başladığı sırada Adapazarı'na geçmiş ve orada bu kuvvetlere katılmıştı. Yaptığı hizmetler gözönünde bulundurularak orada taşıma işlerinin örgütlenmesi görevi verilmiş kendisine ve tekerleri kırık arabalarla bir taşıma örgütü kurmuştu. Sonraları iyice düzenlenen bu örgüt, Geyve Boğazına kadar cephane taşımış ve Kollar Kumandanı olan babama İstiklâl Madalyası verilmişti. Ama, çıkan kanundan yararlanamadan ölüp gitti.

Babam, ileri görüşlü bir insandı. Devrimciydi. İnsanlara yararlı olabilmek için çırpınırdı. Bütün yeniliklerin yanında, bütün hizmetlerin içindeydi. Kasabanın bütün insanlarını teker teker bildiği gibi ilçenin köylerini ve köylülerini de tanırdı. Kuvvetli bir belleği vardı. Ben doğduğum yıllarda hem çiftçilik, hem de manifaturacılık yapıyordu. Miras sorunları yüzünden bırakmak zorunda kalmıştı manifaturacılığı. Sonra hep çiftçilik yaptı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise dört beş yıl kadar Hava Koruma Komutanlığı yapmıştı. Öğrenimim için de bütün fedakârlıkları yapmıştır.

Annem Makbule Uyguner 1892 - ...) yalnız Kur'an okuyabilen bir kadındır. Yetişmemde pek fazla rolü olamamıştır. Zaten 12 yaşımda iken evden ayrılıp öğrenim için İzmit'e gittiğimden benimle ilgilenememiştir de.

Babamın baba tarafının nereden geldiğini, kaç yıldır bu kasabada oturduğunu bilmiyoruz. Belki de bölgenin ilk oturanlarındandırlar. Zaman zaman bunu babama sormuş ya da kendim düşünmüşümdür. İlk ceddim belki de İstanbul Boğazından geçip buralara yerleşen Frikler ya da Bebrikler'dir. Babamın anne tarafı, Kavaklılar diye tanılır ve İstanbul'un Anadolu Kavağından gelip bu topraklara «**bey**» olarak yerleşmişlerdir. Geniş toprakları vardı bu ailenin. Ninemi pek az tanırım. Baba tarafını ise hiç ta-

nımam. Dedem, ben doğmadan ölmüş. Büyük toprak sahibi ve konağı bulunan bir aileden, miras yüzünden ayrılan dedem, büyük bir çalışma içinde geçirmiş günlerini ve kendi kendini yaratmış. Bu yüzden ona Cin Mustafa demişler, bazılarının bize Cinler demelerinin nedeni budur. Anne tarafım hakkında fazla bilgim yok. Annemin babası da bir çiftçi imiş, annesi de şimdi Kaynarca ilçesine adını veren köyden gelmiş.

Görülüyor ki, bildiğim kadarı ile, ailemde ağa ve paşa yok. Toprakları fazlaca olan kişiler var. Onlara da belki ağa denilebilir. Ama son yıllarda, miras yüzünden parçalanmıştı o topraklar. Bizim toprağımız bize yetecek kadardı. Babamın, ikisi kendinden büyük ve biri de küçük erkek kardeşleri savaş cephelerinde şehit olmuşlardı. Hayatta bir kız kardeşi vardı. Biz de üç kardeşiz ve ben ailenin büyük çocuğuyum. Benden küçük kızkardeşimle erkek kardeşim var.

Toprakla meşgul bir ailenin çocuğu olarak tanıdım kendimi ve ilk anılarım hep tarlalarla ilgilidir. Dallardan atlar, kütüklerden otomobiller yapardım. Babamın yetiştirdiği elma ve ayva ağaçları ile kendiliğinden yetişmiş üvezler hergün üzerlerine çıktığım ağaçlardı. İlkokula başlamadan önce, çok iri mandalarımız için çoban tutardı babam. Sonraları bu işi ben üstlendim. O iri mandalarla cebelleşmek oldukça güçtü. Çok iriydiler ve ayakları da çok tezdi. Öküzler bile onlarla yarışamazdı. Gene de aramız iyiydi onlarla. Yaşlandıklarında babam onları satmış, ben de yas tutmuştum.

İlkokulda ilk hocalara alışamadım. Kısa zamanda bir iki öğretmen değişmişti. Sonra genç bir öğretmen gelmişti sınıfa. Sanırım o yıl bitirmişti İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nu. Kısa saçları vardı. Bize yaklaşmağı ve bizi de kendisine ve okumağa yaklaştırmağı bilirdi. Fatma Edib idi adı. Şimdi, zaman zaman onu

dım. İlk öğretmenime karşı ödevimi yerine getiremedim böylece. İkinci sınıfta öğretmensiz okuduk. Üçüncü sınıf da şöyle böyle bir eğitim gördük. Öğretmen bazen gelir, çok kez gelmezdi. Savcının eşiydi, hastalandı derlerdi sık sık. Dördüncü sınıfta Tahsin bey bize çok şey verdi. Bütün öğrenim yılları boyunca onun öğrettikleri yetişti imdadıma. Tarih, coğrafya, yurt bilgisi, matematik temelimi o yıl atmışım meğer. Beşinci sınıfta da iyi bir öğretmene düştüğümüzü söylemeliyim. Ama o yıl, Tahsin beyin öğrettikleri kurtardı gene beni. Beşinci sınıf öğretmenim beni sanata ve edebiyata yöneltmiştir diyebilirim.

Kışın okul, yazın tarlalar ve harman derken ortaokul çağı gelivermişti. Kasabamızda ortaokul yoktu. Koskocaman Kocaeli ilinde iki ortaokul vardı o zamanlar. Biri Adapazarı'ndaydı, öbürü İzmit'de. Kasabanın Adapazarı ile ilgisi öküz arabaları ile olurdu. İzmit'e şose yolu vardı. Beşinci sınıfta beni okutan öğretmen Kemal Çuhacıoğlu, babama okumam için tavsiyede bulunmuştu. Ortaokula gitmek meseleydi o günlerde. Kasabamızdan okuyanlar azdı ve bunlar da zengin çocuklarıydı. Bizim durumumuzda olan ailelerden iki kişi askerî okulda bulunuyordu. Babamla biz, güçlükleri yeneceğimizi düşündük. Sınıf arkadaşım Bilâl Özkan ve benden önceki sınıftan Salih Even ile birlikte ortaokula yazıldım. Tuttuğumuz bir odada kalıyorduk. Koşullar çok ağırdı. Yemek durumu hiç de iyi değildi. Çok kez kuru ekmek yerdik.

İlkokulda başarılı bir öğrenciydim. Ortaokula gelince güçlükler çıktı. Büyük bir kente gelmek, yalnız başına olmak, ortaokul gibi değişik öğretmenlerin ders verdiği bir yerde kendini göstermek güç göründü. Bir hayli yadırgadık ilk günler. Anne ve baba özlemi, kasabanın özlemi de bizi kavurup dururdu. 29 Ekim 1935 günü dolayısıyle verilen tatilden yararlanarak Kandıra'ya gitmeğe karar vermiştik. Gidecek motorlu taşıt olmadığından İt-

faiye arkasındaki alanda bulduğumuz bir öküz arabasiyle yola çıkmış ve geceyi Tekkeköyü camiinde geçirip ertesi günü kasabaya varmıştık. Dönüşte bir taksi ile gönderdiler bizi. Sonraları da alıştık galiba ve yalnız bayramlarda gider olduk.

Ortaokulda da başarılı bir öğrenci sayılırdım. Üç yıl boyunca iyi notlar alarak bitirdim ortaokulu. Günlerimiz hep okulda geçerdi. Akşam üzerleri bazan eski iskeleye, ya da istasyona giderdik. Gelip geçen trenlere bakarak eğlenirdik. Cumartesi günleri de sinemaya gider ve Tarzan'ları, Şandu'ları, gorilleri seyrederdik. Bir tek sinema vardı o zamanlar İzmit'de. Kâğıt fabrikası yeni kuruluyordu. Bütün nüfus 18 bin kadardı. Bazan, çamurlu sokaklarda futbol oynardık. Maçları kaçırmazdım. Her Pazartesi günü, o yıllarda çıkan Top dergisini almak için heyecan duyardım. Ortaokulu 1938 yılında bitirdim.

İlkokulda, yukarıda belirttiğim üç öğretmenimin yanında, başöğretmen Hamit Özmenek'in büyük etkisi olmuştur üzerimde. Devrimci, ilerici bir insandı o. Çeşitli vesilelerle yapılan toplantılarda bize milliyetçiliği, vatanseverliği, Atatürk sevgisini aşılardı. Eğitim alanında bir çok ileri adımlar atmıştı tek başına. Kasabadaki velilerle birlikte kurduğu bir örgüt ile, o çok büyük okulda yatakhaneler kurup köy çocuklarını, getirdikleri erzak karşılığı okutmağı sağlamıştı. Köyden gelen çocuklara birer rehber öğrenci verirdi. Onun bu ileri adımlarını bugün bile gerçekleştirmeğe çalışan yoktur sanıyorum. Şiirin ne olduğunu ve nasıl yazıldığını, hece ölçüsünü ilkin ondan öğrendim. Bu hevesle karalamıştım ilk manzumelerimi.

Yazmak hevesi ortaokulda iken de sürdü. İzmit'te o zamanlar yayımlanan Türk Yolu Gazetesi'ne yazılar veriyordum. İlk yazım, o sıralarda ölen Mehmet Akif üzerine idi. İlkokul son sınıftaki öğretmenimiz sevdirmişti onu bi-

ze. O sevgiyle yazmıştım o ilk yazımı. Sonraları bir çok yazım çıktı Türk Yolu'nda. Okulda yayımlanan Amaç dergisinin de yazı kurulunda bulunuyordum. O dergide de bir çok yazım yer almıştır. Türkçe öğretmenimiz Nuri Özdoğan'ın teşviki olmuştur. Fiilleri hep sona getirmenin yarattığı biteviyeliği ortadan kaldırma yollarını göstermişti bize. Okuma kitaplarındaki en güzel parçaları okutup güzelliğin kaynağını, sanat gücünü öğretirdi bize.

Ortaokulla ilgili iki anıma değinmek istiyorum burada. Biri, birinci sınıfın son günleri ile ilgilidir. Demek ki 1936 yılının baharına rastlıyor. Coğrafya öğretmeni Didar hanım beni hiç derse kaldırmamıştı. İlk notlarım pek parlak değildi ve sanıyorum ki onları de derse kalkmadan almıştım. Derse kalkmak üzere hazırlanmış, coğrafyayı âdeta ezberlemiştim. Notların bile tespit edildiği günlerin birinde, bir kız arkadaş benim derse hiç kalkmadığımı söyledi. Öğretmen de gel öyleyse deyince fırladım. Ne sorduysa cevapladım. Özür diler gibi konuşup 10 numara verdi. Halbuki karneye 5 verecekmiş. Ondan sonra da coğrafyadan hiç düşük not almadım.

Bir de, son sınıfta iken müdür Sacit beyle aram açılmıştı. O yıl sınıfın da mümessiliydim. Biyoloji dersine gelen Sacit bey deftere pek meraklıydı. Dersinden hep iyi not aldığım halde defterimi beğenmez iyi not vermezdi. Gene beğenmediği bir derste, defteri fırlatıp atmıştım. Fena halde kızmıştı bana. Çağırıp beni haşlamıştı, ben de Millî Eğitim Bakanlığına şikâyet etmiştim onu. Karısı da öğretmenim olduğu ve beni sevdiği için sonradan düzelmişti aramız.

Ortaokul bitince liseye devamı etmek bir sorun oldu benim için. İzmit'te lise yoktu o zaman. İstanbul liselerinde okuyacak parayı da bulamıyordum. Babamın durumu iyi değildi. Sonra, bir tanıdığın yardımı ile Sivas Lisesi'ne gittim. Bir yıl orada okudum **(1938-39 ders yılı)**.

Ben orada iken ölmüştü Atatürk. Sivas Lise binası, Sivas Kongresi'nin yapıldığı binaydı. Bizim sınıfta Atatürk'ün arkadaşlarının yattığı söylenirdi. Atatürk'ün yattığı oda da bizim sınıfın yanında idi. Onun yanında ise Kongre'nin toplandığı salon olduğu gibi korunuyordu. Tarih öğretmenimiz Namık Tagudar o salonda yapardı devrim tarihi derslerini. Ürperirdik o salonda.

Sivas soğuktu ve yüksek bir yerdi benim için. Bir parkı vardı gidecek yer olarak. Bir de Lise'nin tam karşısında sinema. Bahar gelince, bir arkadaşın ağabeyinin müdürü bulunduğu elektrik fabrikasına kadar giderdik. Köroğlu mağarası denilen bir yere çıkıp iner, sonra da dönerdik okula. Geç kaldığımız bir gün avuçlarımıza cetvel vurulmak suretiyle cezalandırılmıştık.

Lise ikinci sınıfa geçtiğim yıl Trabzon Lisesi'ne naklettim. O lisede edebiyat öğretmenim olan Erzurumlu Sıtkı Bilge'nin dersleri benim için önemliydi. Doğrudan değilse bile dolaylı olarak edebiyat bilgim ve görüşüm arttı böylece. Düzenlenen kutlama günlerinde hep ben konuşurdum. Bilge ile felsefe öğretmeni Faik Dranaz'ın üzerimde etkileri olmuştur. Bir de tarih öğretmeni Hâlet İli'yi severdim. Bana çok yakınlık göstermiştir.

İlk şiirlerim son sınıfta iken yayımlanmıştı Yeni Dergi'de. Tarancı'yı, Tecer'i o yıllarda tanıyıp sevmiştim.

1941 yılında, Almanlar Edirne sınırımıza dayanınca erkenden sona erdirilmişti ders yılı. Birden başlayıverdi sınavlar. Herkes telâş ve şaşkınlık içindeydi. Kısa zamanda mezun oluvermiştik. Ardından da olgunluk sınavları bitmişti. Uzun bir tatil başlamıştı önümüzde. Kasabama dönünce, ne yapacağımı bilmiyordum. Sonunda Siyasal Bilgiler Okulu'na girme kararı verdim. O yaz, Kandıra-Ağva yolunun geçeceği yerleri tespite gelen bir grupla birlikte çalıştım. Böylece ilk kez para kazanmıştım. Yapılan sınavlarda başarı kazanıp SBO'na girdim. Savaş

bütün hızı ile sürüyor ve bazı kısıntılar bizi de etkiliyordu. Birinci yılın sonunda Fethi Çelikbaş'ın verdiği genel ekonomi dersinden bütünlemeye kalmıştım. Daha sonra ise hiç bütünlemeye kalmadan bitirdim Fakülte'yi.

Fakülte'de iken bol vaktimiz vardı. Hikâye okumağa merak sarmıştım o günlerde. Bütün hikâyecileri teker teker ve dikkatle okudum. Şiir de okuyor ve yazıyordum. İnkılâpçı Gençlik Dergisi'nde yazılarım, İstanbul Dergisi'nde ise şiirlerim çıkıyordu. Yazları Kandıra'ya dönüyordum. 1942 ve 1943 yıllarında toprak vergisi işlerinde görevlendirilmiştim kaymakamlar tarafından. 1944 yılında boş geçirdim tatili, bu arada bazı çeviriler yaptım ve bir roman denemesine giriştim. 1945 yılında ise Haziran döneminde mezun olup Maliye Bakanlığı'nda stajyerliğe başladım. Elimize 70 lira kadar para geçiyordu. Kemal Karal ile bir oda kiralamıştık. Baktık olacak gibi değil, kurtuluşu asker olmakta bulduk ve 1 Kasım 1945 tarihinde başlayan 23 üncü devre Yedek Subay Okulu'na girdik. Topçu sınıfına ayrılmak yadırgayıcı oldu bizim için. Hele bizim bölüm komutanı Enver Eralp'den çok korkardık. Neyse kazasız belâsız asteğmen çıktık. Ben Samsun'u çekmiştim kur'ada. O zaman 15. Tümen Merkezi Samsun'da idi. Ben bu tümenin 15. Top Alayına atanmıştım. Böylece rahat bir askerlik geçirdim orada. Bir süre I. Tb. II Bataryа takım komutanı idim. Sonraları mutemet oldum.

SBO'nda iken bir çok olaylar oldu. Bunlar kişisel olaylardır. Hem de ufak tefek şeyler. Fakat önemli ve herkesi ilgilendiren bir olayı anmak yararlı olur kanısındayım. O yıllarda, tatil başlar başlamaz askerlik kampları olurdu. 1942 yılındaki ilk kampa çok kötü koşullar altında başlamıştık. Ankara'nın baharı pek değişik geçer ya bazan yaza girilen ilk günler de öyle geçer. Kamp için elbise ve tüfek almak üzere sabahtan gittiğimiz Sarıkışla'da biraz ekmekle eti az kemiği bol söviş et yemiştik öğleyin.

Sarıkışla'dan başlayarak Bahçelievler'in doğusundan geçip Harp Okulu'nun arkasındaki sırtlarda olan kamp yerine geldiğimizde akşam olmuştu. Gündüz esen bir fırtınadan bazı çadırlar yıkılmış, yağan sağnak da yatakları ıslatmıştı. Dikimevinin artıklarından doldurulmuş bu yataklara yatak demek mümkün ise. İğne kırıkları batardı her yerimize. Neyse, akşam yemeği karanlıkta ve düzensiz geçti. En düzenli gene bizimdi. Çünkü Okulun hizmetlileri bütün kapkacak ve çatal bıçakla gelmişler ve bizim yemekleri almışlardı. Yatılı olmayan fakültelerin durumu kötü idi. Aç kalanlar çok olmuştu. Ertesi gün Cuma idi ve işler kısmen normale dönebilmişti. Cumartesi günü, kamp yerinin içinden geçen yol boyuna sıralanan bütün mevcutun şapkaları çıkartılmış, güneşin altında saat ikiye kadar ve aç olarak saç muayenesi yapılmıştı. O sırada Orman Çiftliği tarafından İnönü göründü. Atlıydı, yanında eşi ve kızı ile maiyeti vardı. Bize yaklaştı, tekmil verildi. O durumda bulunan bütün mevcut, hatırlarını soran İnönü'ye **«sağol!»** demiş, ardından sorulan soruya da **«Doymuyoruz!»** cevabı verilmişti. İki üç gün sonra İnönü öğle yemeği yediğimiz ve çadırlara bir kilometreden fazla uzak olan yere geldi. O gün, bizim karavanalar taşınmayacak kadar dolu idi. Halbuki başka günler yarıyı biraz geçerdi. Yemeği bol gören İnönü lezzetini de iyi bulmuş ve bize ağır sözler söylemişti. Sonradan öğrendik ki maiyeti, arkadaşları olan komutana durumu bildirmişler ve o gün özel itina gösterilmiş.

Gene o kamp sırasında, bir gece, atıcı adı ile anılan Tarık Oze'nin düzenlendiği **«acayip gülme»** yarışması yapıyorduk. O sırada yat borusu çalmış, komutanın da çadırlar arasında dolaşması tutmuş. Büyük bir kızgınlıkla bizi çadırdan çıkarıp ellerimizi ve ayaklarımızı bağlattı Harp Okulu'na doğru olan dereye indirmesi için bir asteğmene emir verdi. Biz, böyle elleri bağlı, ayışığı altında

«Volga Mahkûmları»nı söyleyerek yürüyüp indik vadiye. Galiba o geceyi orada geçirdik. Ama hiç de üzgün değildik. Neşelenip durduk.

Askerliğim on bir ay sürdü Samsun'da. Daha uzun sürecekti aslında ama sonradan kısa zamanda terhis edildik. Ben bir program yapmıştım kendime göre ve hesap uzmanlığı sınavlarına hazırlanıyordum. Bu programı bozuldu böylece. Ankara'ya gelip hemen işe başladım gene Maliye Bakanlığı'nda. O günlerde açılan hesap uzmanları sınavına girmeğe cesaret edememiştim. O yaz da stajyer olarak geçti. İş güç yoktu ve biz vaktimizi, Anafartalar Caddesinde bulunan Mülkiyeliler Birliği **(Ali Çetin Kaya'nın evinde idi o sıralar)** salonlarında geçiriyorduk. Eylüle doğru yeni bazı müfettişlik sınavları açılma ilânları görüldü. Ben, Ticaret Bakanlığının açtığı sınava girerek müfettiş yardımcısı oldum ve mecburî hizmet yükümü ödemeğe başladım. Müfettiş yardımcılığından sonra müfettiş oldum ve 1955 yılında, o zamanki Teftiş Kurulu Başkanının her akşam düzenlediği içki sofralarına katılmadığım için karşılaştığım hoş olmayan durumlardan dolayı görevden ayrıldım. Evet, içki sofralarına katılmadığım için iyi karşılanmadım nedense.

Müfettişlikten ayrıldıktan sonra, bir ara Ticaret Bakanlığının Küçük Sanatlar Dairesinde kooperatifler şubesi müdürlüğünü yaptım. Küçük sanat kooperatiflerini derleyip toparlamağa çalıştım. Bir yıl kadar bu görevde kaldım ve sonra Sınaî mülkiyet şube müdürlüğüne getirildim. Bu göreve başladığım zaman konuyu pek bilmiyordum. Kısa bir sürede konuyu kavradım. Bu görevde iken bir çok kez yurd dışına gidip konuyla ilgili kongre ve konferanslara katıldım. Böylece hem bütün Avrupa ülkelerini gördüm, hem de tecrübe edindim. 1957 yılında Sanayi Bakanlığı kurulunca, bu müdürlüğün de Sanayi Bakanlığına

bağlanması yüzünden bu Bakanlığa geçmiş oldum. Ancak, şube müdürlüğü bağımsız müdürlük olmuştu ve müdürlüğe de hiç ilgisi olmayan, sırf bir müdürlükten emekli olmağı bir şeref sayan birinin atanması yüzünden ben ayrıldım ve Sanayi Dairesi Reisliğinde şube müdürü oldum. Daha sonra 1962 yılında Sanayi Dairesi Başkan Yardımcılığına atandım. Bu görevde iken de iki kez ABD'ne gittim. 1965 yılında Birinci Demirel Kabinesi'nde Sanayi Bakanı olan Mehmet Turgut'un mülkiyelilere karşı tutumu yüzünden, aramızda hiç bir olay geçmediği halde, sırf bu nedenle görevden uzaklaştırıldım. Bunun üzerine 1.2.1966 tarihinde Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi üyeliği görevine başladım. O tarihten bu yana bu görevdeyim.

Resmî görevlerle ilgili hayatım böyle işte.

1947 yılında askerlikten terhis edilip Ankara'ya gelince evlenmeğe karar verdim. Böylece 6.8.1947 tarihinde Bilecik'li bir ailenin kızı olan Meserret Özmen ile nişanlandım. 8.9.1947 tarihinde de nikâhlandık. Düğünümüz 12.2.1948 tarihinde Ankara'da yapıldı. Üç kızımız dünyaya geldi. Birincisi olan Mehtap Uyguner 23.1.1949 günü doğmuştu. Halen TRT Ankara Televizyonunda çalışmakta ve Basın-Yayın Yüksek Okulu'na devam etmektedir. 1966 yılında Ankara Kolejini bitirmiştir. İkincisi olan Mehveş Uyguner benimle aynı tarih ve güne denk düşen 7.2.1951 çarşamba günü doğdu. 1969 yılında Ankara Kolejini bitirmiş ve 12.1.1970 tarihinde evlenmiş ve Coşkun soyadını almıştır. Üçüncüsü ise 14.5.1957 tarihinde doğan Merih Uyguner'dir ve Tevfik Fikret Lisesi orta kısım son sınıfında öğrencidir.

Beni etkilemiş kişileri yukarılarda belirttim sanıyorum. Bunları yinelemeği gereksiz buluyorum.

İlk okuduğum kitaplar Ömer Seyfettin'in hikâyeleri-

dir. Sait Faik'in ilk kitabı olan Semaver de ilk okuduğum kitaplar arasındadır.

Edebiyat, benim için ikinci meslek sayılır. Bunun dışında spora karşı merakım vardır. SBF'de iken bütün maçlara giderdim. Şu sıralar stadlara gidemiyorum. Edebiyat yazıları yanında hukukî ve ekonomik konulara değinen yazılarım da yayımlanır. Bu konularda epeyce kitabım da var. Bunların sayısı 10 kadardır.

İlk kitabım şiir kitabıdır benim. Kayınağacı adını taşıyan bu kitap 1953 yılında yayımlanmıştı. Bu kitapta, İstanbul, Yaratış, Varlık, Kaynak dergilerinde yayımlanan şiirler yer almıştı. Sonraları başladım kitap tanıtma yazıları yazmağa. Bu konuda iyi örnekler yoktu. Yazılan yazıları okudukça öyle düşünmediğimi görerek başladım bu işe. İlk yazılarım da Kaynak dergisinde yayımlanmıştı. Sonraları çeşitli dergilerde yayımlamağa başladım. Varlık, Hisar, Çağrı, Ilgaz, Çaba, Türk Dili dergilerinde devamlı yazdım. Son aylarda Halkevleri Dergisinde de yazmağa başladım. Türk Standardları Enstitüsü'nün aylık yayın organı olan Standard dergisi ile Mülkiyeliler Birliği Dergisi'nin sorumlu yazı işleri müdürüyüm. Bu iki dergiden başka Türkiye İktisat Gazetesi'nde (1956 dan bu yana), İstanbul Sanayi Odası Dergisi'nde, İstanbul Ticaret Gazetesi'nde ve daha başka dergilerde de hukukî ve ekonomik yazılar yayımlıyorum.

Yayımlanan kitaplarımın birer hikâyesi yok. Bunların altısı Varlık yayınları arasında çıktı. Bunları aşağıda gösteriyordum. Burada anmağı gereksiz bulurum ayrıca.

Benim eleştiri anlayışım, ne sanat için sanat ne de toplum için sanattır. Sanat ve toplum için sanat anlayışındayım. Bir sanat yapıtının sırf sanata dönük olması, toplumla ilgili, doğayla ve insanla ilgili bir öz taşımaması bir noksanlıktır bana göre. Sırf toplum sorunlarını ele

alıp bir röportaj niteliği taşıyan ve vıcık vıcık toplum kokan bir yapıt da sanatın büyüsünden uzak düşeceğinden başarılı olamaz. Bu iki ucu ustaca yürüten kişi sanatçı ve eseri de başarılı bir üründür. Bunu yapan, bu ölçüyü kaçırmayan bir çok sanatçı var. Bunların teker teker sayılmasını gereksiz bulurum. Ama, kitapları son yıllarda bizde de yayımlanan Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'u anabilirim. Bu yönden Sait Faik'i çok başarılı bulurum. Sait Faik benim sanatçımdır diyebilirim. Kitaplarını bilmem kaçıncı kez okumuşumdur. Onunla ilgili iki kitabım çıktı. Bir yenisi üzerinde çalışıyorum.

Bu güne kadar inceleme ve kitap tanıtma yazıları yazdım. Büyük incelemelere giremiyorum. Çünkü bunları yayımlayacak bir yer bulmak güç. Dergiler bunları yayımlamaktan kaçınıyor. Külebi ile ilgili yazım Yeni Dergi'de, yarışma koşulları gereğince yayımlandı. Gülten Akın üzerine tasarladığım denemenin ilk kısmı da bu Dergi'nin yarışmasında değerlendirildi. Ama, ilkinin telif ücretini alamayınca onu yayımlatmadım orada ve iki parça halinde ve lütfen Türk Dili'nde yayımlandı. Artık böyle bir incelemeğe girişemiyorum ve Gülten Akın ile ilgili incelememin ikinci bölümünü de şimdilik bıraktım.

Bu yüzden de geleceğe dönük bir tasarım yok edebiyatla ilgili. Ama, edebiyatımızda üzerinde durulmamış bazı değerli sanatçılarımız için incelemeler yapmağı düşünüyorum. Refik Halit bunlardan biridir. Edebiyatımızda inceleme alanı pek fakir. Edebiyat öğretmenleri nedense eğilmiyor bu konuya, eğilenleri de pek yadırgıyorlar. Reşat Nuri Güntekin üzerine incelemem yayımlanınca, «**hukukçu**» olarak niteleyen bir yazarımız bu kitabı gereksiz bulmuştu. Ona göre, Güntekin üzerine yeteri kadar inceleme kitabı vardı. Oysa biliyorsunuz durumu. Edebiyat Fakültesi mezunlarının ve hattâ hocalarının tutumları böyle

gariptir. Bir konuda doktora yapayım diye başvurdum da hepsi dudak büktüler. Dil ve Tarih Fakültesi'nin bir profesörü, bir kez incelemeğe gittiğim bazı tezleri odasına kilitledi ve kuluçkaya yattı. Bunları incelememe olanak sağlanması için gönderdiğim dilekçem üç yıldır cevapsız kaldı.

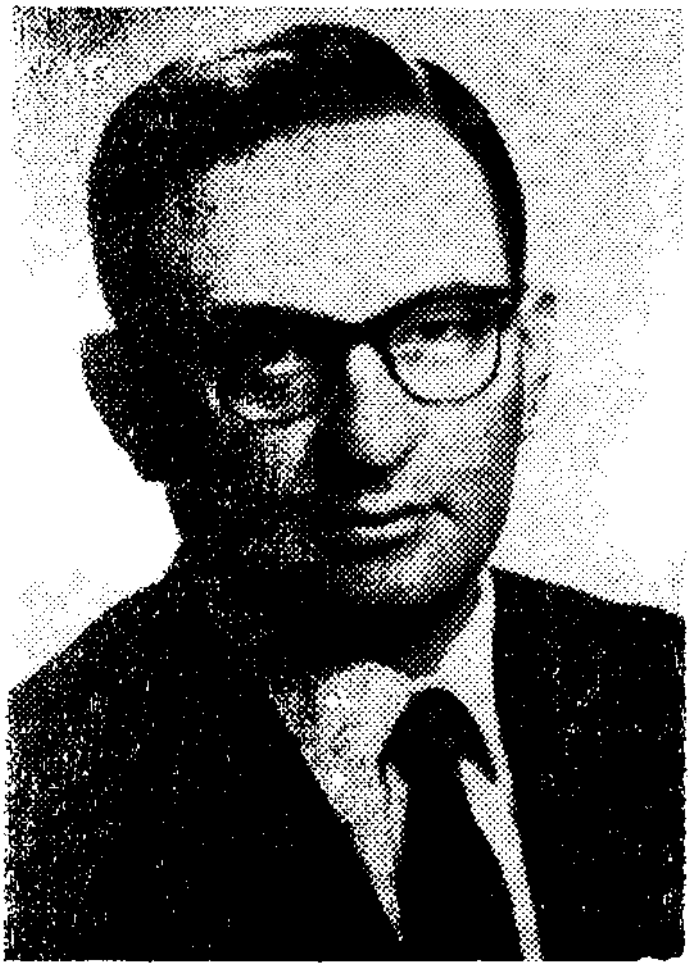
Yıllardır kitap tanıtma yazıları yazıyorum. Bunları bir kitapta toplamağı hiç düşünmedim, aksine gereksiz buldum. Bunlar gelecek için ne gibi bir değer taşır, bilemem. Bu yazılar üzerine bazıları teşekkür eder, bazıları çıkışır. Bazıları kitap gönderir, bazıları da sonraki kitaplarını göndermez. Bütün bunlara alıştım artık. Bu yazıları yazmak bazan bir görev oluyor, bazan da alışkanlık sonucu. Bazıları için yazmak istediğim halde yazamam. Bu arada dergilerin tutumu da ilginçtir. Her kitapla ilgili yazıyı her dergiye gönderemezsiniz Ya basılmaz, ya geri çevrilir. O kitabın yazarını tutan dergiyi bilecek ona göre göndereceksiniz yazıyı. Bazan da bir dergiden gelen mektupta şu ya da bu kitabı ele almam istenir. Bugün, bazı kitaplar üzerine bazı kişiler ya da gruplar yazı yazar ve bunları bazı dergiler yayımlar. O dergilerde bunun dışında kitap tanıtması bulamazsınız. Bazan bir dergi, bir kitap üzerine sekiz on yazı koyar da başka bir kitap üzerine tek satır koymaz. Görüşlerde bu kadar sertlik ve bağnazlık iyi mi bilmem? Bir derginin, meşrebine, düşünüsüne uygun olmayan kitap için yazı koymaması normaldir elbette. Ama, bir kitapla ilgili sekiz on yazı koyması da normal sayılamaz.

Yayımlanmış kitlaplarımdan edebiyatla ilgili olanlar şunlardır :

1. Kayınağacı, şiirler, İstanbul 1953.
2. Sait Faik'in Hayatı, inceleme, Ankara 1959.
3. Tarancı'nın Şiir Üzerine Düşünceleri, inceleme, Ankara 1960.

4. Sait Faik Abasıyanık, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1964.
5. Yahya Kemal Beyatlı, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1964 ve 1968.
6. Cahit Sıtkı Tarancı, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1966.
7. Orhan Veli Kanık, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1967.
8. Orhan Veli'nin Dil ve Şiir Üzerine Düşünceleri, inceleme, Ankara 1967.
9. Reşat Nuri Güntekin, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1967.
10. Halide Edip Adıvar, inceleme, Varlık Yayını, İstanbul 1968.

Öbür kitaplarımın sayısı ise 12 dir. Ayrıca Nurullah Ataç, Cahit Külebi, Gülten Akın üzerine basılmamış incelemelerim, André Gide üzerine de bir inceleme çevirim vardır.

NERMİ UYGUR

Öyle önemli ki çocukluk. Özümüz diye birşeyimiz varsa orda tutar, orda oluşur. Yazmayı besleyen tükenmez bir kaynak... İlk bölümü doğduğum İstanbul'da, Pendik'te geçti benimkinin. Kalabalıktı evimiz. Babaannem, iki halam, dört amcam, iki yengem... Konukla dolup taşardı odalar. En çok kapı önünde ya da arka bahçede oynardık. Hem severdik birbirimizi hem geçinemezdik kardeşimle. Kız olduğu için sözüm ona korurdum ben onu. İkimiz birden hem simite düşkündük hem ayvaya. Daha **«akşam simiti!»** köşeyi dönerken kapıya koşar, **«yanık olsun», «çok susamlı isterim»** diye dikilirdik adamcağızın karşısına. Sonbahar gelince de çeşit çeşit ayvalar bizimdi bahçede. **«Kızlar ekşi yemez»** diye bir söylenti dolaşırdı ortada; öyle yaradı ki bu söylenti bana. Önce rasgele toplardık ayvaları, sonra cevizin gölgeliğine oturup payederdik. Ekşiler de, o canım lımon ekşileri de hep baskın çı-

kardı öbürlerine. Oyun severdim ama oyun budalası değildim. Oynamaktan çok seyretmeye bayılırdım. Dere boyunca tuhaf bir şeyler aramak, tarladan tarlaya koşmak, gün batarken sergilerini toplayan pazarcılara yardım etmek tadına doyamadığım şeylerdi.

Babam Kurtuluş Savaşı'nda yaşıyordu hep. Mim Mim'le anlaşır anlaşmaz eve bile haber vermeden İnebolu'ya kaçmış. Ordan Ankara'ya nasıl geçtiğini yeniden eylem içindeymiş gibi coşkuyla anlatırdı. Sakarya'da, at üstünde, makineliyle dokuz yerinden birden yaralanınca, büyük başarıyı göremedim diye ölümden de acı bir şey çökmüş böğrüne. Uzunca da sürse, **«bakımdan ilâçtan çok havanın mertliğiyle»** iyileşmiş. İzmir'e ilk giren takımlardan birinin başında o varmış. Cumhuriyet bayramlarında **«İstiklâl madalyasını»** öpmeden yakasına yerleştirmezdi. Yurt içinde, yurt dışında gezmeye bayılırdı. Ne yaptı yaptı, Afrika'nın içlerine dek gitti. Avrupa'yı bir uçtan bir uca dolaşmak istiyordu. Erken emekliliğinin ilk yıllarında, Almanca öğrenmeye başladıydı bu amaçla. İçi erirdi bana bakarken. Kızar oldu zamanla: Onun en çok sevdiği attı; bense anlamıyordum attan, ne kısrak bileğinden ne binek sağrısından; oysa doğuştan bilmem gerektiğine inanıyordu bütün bunları. Boylu bosluydu o, bense... **«Eh, ziyanı yok»** diyordu, gel gör ki üniversitedeyken günün birinde gözlüklü çıkınca karşısına, ağır bir davranışa uğramış gibi oldu. Sonra sonra, öleceğine yakın, **«kitap adamı»** diye övgüyle takılırdı bana. Annemse, babama kolay kolay ayak uyduramıyacak bir yapılıştaydı. Ev işinden başalıp yeni harfleri bile öğrenemedi. Kızlığında, o zamanın en gözde öğretmen okuluna gitmiş, bir-iki yıl okumuş, alaturka alafranga keman dersleri almış. Kendine göre düşünceleri olan, tasarılarını ille de gerçekleştirmek isteyen, yumuşak ama saplantılı bir insan. Annemi baba-

ma küçük halam tanıştırmış. Halam annemin ud öğretmeniymiş.

İlkokulu birkaç yerde okudum. Pendik'te başladım. **«Hatçe Hocanım» (öyle diyorduk o zaman)** ilk öğretmenim benim. Canımdan çok severdim onu. Üçü Halıcıoğlu'nda okudum. Dörde geçince, babam Büyükada'ya gönderildi, devlet görevlisiydi; dört de, beş de Ada'da geçti. Öyle güzel geçti ki. Bir bakıma yaz insanı olduğum halde güz yağmurlarını iple çeker, göçlerin gitmesini beklerdim. Verelini sonra tepedeki çok basamaklı, yüksek duvarlı, geniş alanlı, yarısı ak taştan, yarısı yeşil tahtadan okul. Koca bir soba yanardı aşağıda, ortada; güneşle ısınırdı yukarlar. Yirmibeş kişi yoktuk sınıfta. Çoğumuz bahçivan çocuğuyduk. Hergün renk renk çiçekler kürsüde. Bir kısmımızın da arabacıydı babası; karakıştan önceki haftalarda, ya da bahara doğru, salkım saçak arabayla çıkardık yokuşu. Gencecik, incecik bir öğretmenimiz vardı. Hele başöğretmenimiz bayrak töreninde İstiklâl Marşını yüksek sesle söylemeyeni çağırır, **«Atatürk sana bakıyordu»** diye çıkışırdı.

İlkokuldan sonra Galatasaray düştü payıma. Epeyce üzüldüm arkadaşlarımdan ayrıldım diye. Yatılıydım. İlkin her hafta çıktım eve. Sonraları iki-üç ayda bir. İlk yıl Ortaköy'de, o yelkensi yalıda geçti. Ders odaları ışıl ışıl Boğaz'a bakıyordu. Komşumuz Yüksek Denizcilik Okulu'nun öğrencileri kürek çeke çeke upuzun sandallarıyla önümüzde dolaştıkça, ilerde kaptan olmak geçerdi içimden. Sonra Beyoğlu'nun göbeğine geldik. Balyoz yedim sanki kafama. Kapkalın sesli, sakallı bıyıklı ağabeylerin arasından geçerken adımlarımız birbirine dolanıyordu. Bazılarının beline bile zor geliyordum. Top modaydı, ayaktopu. Kısa bir süre açıklarda oynadım, bir ara kaleci durdum. Çabucak bıktım ama. Toptan uzak kaldığım için, pek çok konuşma olanaklarının, birçok arkadaş çevrele-

rinin dışında kaldım. Bol bol okuyordum — Türkçe, Fransızca. Hiç boşveremedim derslere; **«paranla okumuyorsun, kalırsan çıkarırlar»** diyordu babam. Bir tek Atatürk'ün öldüğü hafta Karacaoğlan'ları, Maupassant'ları bıraktım elimden. Dolmabahçe'ye koşanların O'na saygı duruşunu gördükten sonra öyle kalktı ki içim, hep ağlayasım geliyor, gene de bir türlü ağlayamıyordum. İlk açılan Lâtince sınıfına girdim lisede. Aynı yıl İngilizce'ye de başladık. Bir türlü bitmiyordu işim. Onyediydik sınıfta. Onyedimizi de kalk zilinden önce uyandırıyordu gece bekçisi. Yüzüne bir-iki avuç su serpiştiren Tacitus'u, Vergilius'u açıyordu. Hemen hemen her gün ezber vardı: **Tityre, tu, patulae recubans sub tegmine fagi»...** Mensieur Bergeaud'dan dilbilgisi tadını aldım, Manach, 19. yüzyıl Fransız gerçekçilerini, büyük Rus anlatı ustalarını sevdirdi bize. De Laure'dan mantıksal düşünmenin sağlayabileceği gücü öğrendim. Edebiyatta Muvaffak Benderli'nin toplum konularına değinen heyecanlı konuşmalarına hayrandık. Enver Tekand'ın tarih dersleri, geçmişi çok yönlü açılardan anlama merakı uyandırdı bende.

Sonra lise bitti. İş başa düştü. Geçinmek için çalışmak zorundaydım. Annemle babam ayrılmışlardı. Yıllar sonra yine birleştiler. Sıkıntıyla okudum üniversiteyi. Amcam, en büyük amcam bir yana, kimse istemedi Felsefe'ye yazılmamı. O bile beni kırmamak için **«peki»** dediydi. Ailenin babalı babasız öksüzlerine yetişmekten başalamadığı için çoluk çocuk yoktu. O kol kanat germeseydi bana, yarıda kalıp gittiydi üniversite. Hoş, bir ara kendi isteğimle bırakmaya kalktım Felsefe'yi de, Üniversiteyi' de. Bazı öğretim üyelerinin sık sık kullandığı Arapça deyimlerin içinden çıkamıyordum. **«şe'niyyet»**, **«mahiyet»**, **«havf»**, **«şuur»** — tiksindirici bir bulamaçtı hepsi. Ne mutlu günümüzün felsefe öğrencilerine. **«Gerçeklik»**, **«öz»**, **«ürkü»**, **«bilinç»** sözleriyle, bizden daha aydınlık görebili-

yor onlar kavramları. — Üniversite yıllarım savaşın son yılları ile savaş sonrasının sarsıntılarına raslıyor. Ürkü ile umut arasında bocaladık durduk. Darlık, siyasal baskı, gençlik özlemleri... Durmadan okuyordum gene ben. Tek tek kitaplardan çok gönlümce düzenlediğim kitaplıklar okumak dileğinde idim. Varoluşçuluk yellerine ben de kapıldım bir süre. O sıralarda üzerimde olumlu etkilerini sürdürenler : Yunus, Camus, Rilke, Poe, Shakespeare, Dostoyevski, Cervantes'tir...

Üniversitede ise, etkilendiğim tek insan Macit Bey, Macit Gökberk. O zaman doçentti Sınıfça uzun yürüyüşler yapıyorduk birlikte. Bir pazar Kısıklı'dan kırlara vurup Taşdelen'e gittik geldik. Almanca öğrenmek istiyordum. Goethe'nin, Rilke'nin diliydi Almanca. Daha da isteklendirdi beni, başka bakımlardan da yardım etti. Gür sakalıyla Von Aster'i görür görmez bağlanmıştım. Nerdeyse sınırsız bir hoşgörüsü vardı. Birbirine **«düşman»** akımları anlatmadaki dürüstlüğünden ötürü efsanelerden kalma bir bilge gözüyle bakıyordum kendisine. Auerbach'ın üzgün yüzünde sürükleyici bir şey vardı. Fransızca Rönesansına ilişkin seminerlerindeki binbir ayrıntıyı derleyip toplayan ışınlı yönteminin haklı olarak etkisinde kaldım.

Yalnız felsefe okumazdık, okumadım.

O zamanlar yönetmelikler oldukça gevşekti; çeşitli bölümleri birarada yürütebiliyorduk. Felsefe'den başka Lâtince'ye, Fransız Edebiyatı'na, Almanca derslere, bir de Felsefe'ye bağlı olan, henüz bağımsız bir bölüm olmayan Sanat Tarihi'ne gidiyordum. On-onbeş kişiyi geçmiyordu seminerler. Örneğin Lucretius seminerlerinde topu topu üç kişiydik. Öğretim üyeleri de azdı.

Türk Edebiyatı'na uğramamla onu bırakmanı bir oldu. Çağatayca, Kırgızca, Osmanlıca ağır basıyor; seminerler-

de, unutulmuş divanlar onarılıyor; kılı kırk yaran metin dışı «**rivayet'lere**» bıktırasıya önem veriliyordu. Şimdi bakıyorum da, bilimsel açıdan belki gerekliydi bütün bunlar. Bense çağımın edebiyatına ilişkin dersler arıyordum. Bana en yakın biricik ders, başlangıcı ile Tanzimat ortalarına dek yaklaşan bir dersti. Koştum. O zaman fakülteye yeni çağrılmış olan bir profesörün dersiydi bu; ozandı kendisi, hoşuma gidiyordu bazı dersleri; Yahya Kemâl'in yakınlarındandı; onunla geçirdiği bir ikindi toplantısını anlattı derste, sonra da ondan rubailer okudu. Ders bitince Yahya Kemâl'e taptığına hiç kuşkum kalmadıysa da, okuduklarını pek iyi anladım diyemem.

Bütün zamanımı edebiyat ile felsefeye bölmüştüm. Yeni edebiyatın içindeydim. Yakından izliyordum olup biteni. Orhan Veli'nin yeni bir kitap çıkaracağını duymuştum. Aramaya çıktım. Dolaşmadığım yer kalmadı. Kimsenin haberi yok. Sonunda Vilâyet'in karşısındaki kitapçılardan birine düştü yolum. Orhan Veli'nin kendisi orada değil miymiş! «**Yarın dağıtacağım, isterseniz elimdekilerden bir tane vereyim; kapaksız, kapağa boşver, al**» dedi. Upuzun eliyle masanın üstündeki yığından birkaç yaprağı alıp bana verdi. Bir sevindim, bir sevindim ki; gene de o benden çok sevindi sanıyorum.

Hiç şiir yazmadım diyebilirim. Düzyazı çekiyordu beni. Düzyazıya daha zor bir alan gözüyle bakıyordum. Şiirin gerektirdiğinden daha çepeçevre bir donatım gerektiriyordu bence düzyazı. Yanılıyordum — büsbütün yanılmıyordum ya neyse — yanılıyordum ama, düzyazının şiirden daha önemli olduğunu sanıyordum. Gene de en çok şiir okuyordum belki, şiirimizle göğsüm kabarıyor, düzyazıya gelince bir üzüntüdür kaplıyordu beni. Bir Ataç vardı.

Severek okuyordum Ataç'ı. Düzyazı deyince deneme geliyordu aklıma herşeyden önce. Ataç'sa, bence, çok az zaman ayırıyordu denemeye; eleştiriciliğe, dergi eleştiri-

ciliğine adamıştı kendini. Saygıdeğer bir öncüydü o: kendi güzel yetilerle bezenmişse de sanatta yaratmaktan çok belli bir sanata yolaçmak, belli bir sanatı yaymak vardı onun gündeminde.

Üniversite yıllarında denemeler yazıyordum. Yalnızca deneme yazıyordum. Okumalarımı alabildiğine geniş tutuyor, gene de denemeden başka bir şey yazmıyordum.

Yazmasına çok yazdım, hiç yayınlamadım. Önemli olan, okuyup yazmaktı benim için. Yayınlayanları görüp tanıdıkça, dergi sayfalarında yer kapma kavgalarına tanık oldukça yayına geçmekten çekiniyordum. **(Yayınlanamadıkça da eksik kalıyordu yazdıklarım. İçime çöküyordu acısı.)** Öyle sanıyorum ki, beni yayından alıkoyan, yayını ertelemeye iten başka bir şey, çok daha önemli bir neden vardı: Yayınlananların çoğu yalapşap, derme-çatma şeylerdi. Deneme alanından sözediyorum. Doyurmuyordu beni. Hiç böyle yazı çıkarılır mı, ilerde utanacaklar, diye söylenirdim sık sık kendi kendime. Sözümona deneme yayınlayanların büyükçe bir bölümü **«ilerisini»** bekleyemedi — bıraktı yazmayı. Küçük bir bölüm de, birkaç kişi de **(kendileri ilk yazıları için ne düşünürler bilmem)** sonra sonra olgunlaştı, belli bir ölçüde ustalaştı.

Sessizce çalıştım ben. Şöyle bir girip çıktığım edebiyat çevrelerinden koptum zamanla. Salâh Birsel Ankara'ya gitti. Oktay Akbal'ın izini yitirdim. Edip Cansever bizini oradan taşındı. Bazan dört-beş yılda bir görüyorum İlhan Berk'i. Son on yıldan beri Dağlarca'mızın **«Kitap»** Kitapevi işyerime yakın. Arada bir uğruyorum. Edebiyatçılara, bazan da en ünlülerine rasladığım oluyor orada. Kimi **«ne iyi»** diyorum, kimi de sıkılıyorum. Belki yirmi yıldır tanıdığım Haldun Taner'i, Behçet Necatigil'i, Özdemir Asaf'ı özlesem de neye yarar, hepimiz bir yandayız.

Sonra sonra yazdıklarımı yayınlamaya başladım. «**Göründüm**» yani. Daha doğrusu, yazdıklarım ortada görünmeye başladı.

Bazan bir ayda üç dergide birden yazılarımın yayınlandığı oldu; birkaç kez — raslantı. Değişik aralıklarla dergilere ya kendiniz yazı götürüyorsunuz, ya da yolluyorsunuz; yazılarsa çeşitli nedenlerle bekliyor, sonra hepsi birden çıkıveriyor. Şu son yıllarda böyle oldu. Daha önce çok daha az görünüyordum. Bundan sonra da öyle olacak gibime geliyor. Her derginin kendine özgü bir kımıltı düzeyi, bir havası var; kiminin bu havaya uygun bulduğu kiminin de bulmadığı yazılar var. Bir dergiye yazmak, bir bakıma, yazının hem özünü hem biçimini dışardan benimsemek oluyor. Oysa ben konularımı kendim seçmek isterim — uzunluğunu da kısalığını da.

İlk kez 27 Mayıs 1960'tan hemen sonraki aylarda, «**Türk Dili**»nde, sonra da başlıca «**Yeni Dergi**»de, **Yeni Ufuklar**»da.. «**göründüm**».

27 Mayısla bir bağlantısı, derin bir ilişkisi olduğunu sanmıyorum. Belki yanılıyorum, vardır. Bir raslantı gibime geliyor. Şu da olabilir: yeni bir dönemle başlamak için göründüm. Bir tezlik dürtüyordu içimden beni; yayınsızlıktan bir tuhaf olmuştum sanıyorum «**artık tam zamanı**» diyordum. Bekleme bitti, sessizlik bozuldu. — İlk deneme kitabımı «**yaş otuz beş, yolun yarısı eder**» diye diye basıma hazırladım: Dilin Gücü'ydü bu, 62'de yayınlandı. **Felsefenin Çağrısı** da öyle, o da 62'de. **Dünyagörüşü** 63'te. **İnsan Açısından Edebiyat,** ardından da **Güneşle** geçen yılın, 1969'un sonlarında çıktı. — Daha doğrusu edebiyat alanı için böyle oldu. **Dilin Gücü**'nden önce **(1958'de)** yayınlamış olduğum **Başkasının Ben'i** felsefe doçentliği için hazırladığım çalışmaydı. Kitapların iki iki yayınlanması da bir raslantı.

Şöyle böyle yirmi yılı, daha da fazla bir zamanı kabataslak özetleyeyim: 1948'de İstanbul'da Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümünü bitirir bitirmez askere gittim. Bugünküyle oranlandıkta epeyce kısa sayılır bizim dönem, bir yılda sona erdi. 1950'nin başında asistan oldum Edebiyat Fakültesinde, Felsefe'de. İki yılın doktorayla geçti. Kültür bilimlerinin insan bilimlerinin yöntem sorunlarına ilişkindi doktoram. Sonra Avrupa'ya gönderdi beni Fakülte. Üç yıla yakın orada kaldım. Uzatmalı bir öğrencilikti bu. Daha çok fenomenoloji üzerinde uzmanlaştım. Sonunda doçent oldum. Ogün bugün düşünce tarihi ve çözümleyici felsefe alanlarında dersler vermekteyim. 64'ten beri profesörüm.

Evliyim. Bir kızım var: Pınar, **Güneşle**'deki Pınar.

Türk Edebiyatı üzerinde görüşlerime gelince; tümüyle Türk Edebiyatı'nı ne bir tek önermede yargılayabiliriz, ne de yargılamak dileğindeyim. Bu edebiyatın bir üyeciği olarak şunu söyleyebilirim: Türk Edebiyatı'nın, birkaç başlangıç bir yana, gereği gibi incelenmiş olduğuna inanmıyorum. Hepimize düşen bir görev bu. Toptancılıktan kaçınmalıyız gene de. Varsın bölük pörçük olsun **(başka türlü olabilir mi ki?)** uzmanca sokulmalara dört elle sarılmalıyız. Yargıya gelince; yazılı edebiyatımızda sağlam şiir geleneklerimiz var; tek bir şiir geleneğimiz yok, dallıbudaklı geleneklerimiz var. Demin de söyledim, düzyazıda çoğun şiirdeki düzeyin epeyce gerisinde kalmışız. Oysa yalnız şiirle edebiyat olmaz; olsa da eksiktir. Çeşitli nedenlerden ötürü böyle olmuş bizde. Bu nedenlerden biri şu; tek bir kültür çevresinde rahat edemiyoruz. Daha doğrusu, tam birine yerleşiyoruz, gelsin öbürü. Güzel yönü de var bunun, sakıncaları da. Bir başka neden de şu; dilimize, anadilimize, gerekli bakımı göstermemişiz. Edebiyatsa dile yapışıktır. Enine boyuna Batılılaşmayla birlikte yeni bir serpilme var edebiyatımızda, şurasında bura-

sında değil, tümünde. Gene de biz daha bütüncü olmak yolundayız. Bir bakıma Türk Edebiyatı Cumhuriyet'le en kuşatıcı atılışlarından birini yaşadı. Biz bu dönemdeyiz işte. Dil arılaştı, daha da arılaşıp durulacak. Asıl Türk Edebiyatı geçmişte değil gelecekte bence. Batı kafası edebiyatın her yöresine siniyor. Kendi özbenimizden, Doğu'dan gelen özlerle de beslenecek. Bir deneyime yeni başlıyor Türk Edebiyatı. Geçmişteki gömülerimizi hep bu açıdan anlayıp değerlendirmemiz gerekir. Türk Edebiyatı Dünya Edebiyatının bir taşrası olmaktan kurtulmalı, kurtulacak. Tek başına tasarlayamıyorum hiçbir edebiyatı. Bütün ulusal edebiyatların yeri, tüm insanlığı kuşatan Dünya Edebiyatıdır.

Yabancı dile çevrilmedim. Yalnız ben kendim ,ufak tefek değişikliklerle,**Felsefenin Çağrısı**'ndan bir denemeyi yeniden İngilizce yazdım; birini Almanca, birini de Fransızca. İlk deneme İngiltere'de, öbürü Almanya'da, Fransızca olanı da İtalya'da yayınlandı. — Almancadan iki bilim kitapçığı çevirdim; bir iki yazı da Fransızcadan.

Durmadan işlediğim bir konu benim dil, belki de biricik konum, neden sözedersem edeyim dille dile yönelmişimdir ben. Yürüdüğüm bütün yollar dilden geçer. **Dilin Gücü** bir kesit yalnızca. Şuydu demek istediğim: Bundan sonra ne biçim yoğrulursa yoğrulsun, ne kılıklara girerse girsin, Cumhuriyet'le, Dil Devrimi'yle açılan yönde, ya da o yöne akraba yönlerde gelişecek, serpilip çiçeklenecek Türkçe. Sağlam temelli bir edebiyat yeni yeni kuruluyor yani. Eski başarılar, bir bakıma hep bu varlık — bağlamına oranla önem kazanacak artık. — Batı kafasına gelince, çok anlamlı, kaypak bir deyim «**Batı**» deyimi. Neler yok ki bu deyimde, iyiyle kötü birarada. Sırtını teknik alandaki becerikliliklere dayayıp yüzyıllar boyunce kendi çıkarını kollamış, uygarlık adına insancıkları kesmiş, kesemeyince itip kakmış, birçok ülkeleri sömürmüş zaman

zaman. Gene de, özüyle; eleştirsel, akılcı, özgürlüksever, nesnel-olaysal yasaları araştırıp bulmaya saygılı, insana ve topluma gittikçe daha geniş yaşama olanakları sağlamak isteyen bir kafa Batı kafası. Aslına bakarsanız bu özellikleri ağır basmalı, biz bu özellikler doğrultusunda yürüyüp yaratmalıyız.

Kaskatı bir dünya görüşüm yoktur. Olamaz da. Çepeçevre gerçekliği budayan hazırlop çözümlere karşıyım. Ne demek dünyagörüşü? Belli bir çerçevede, **Dünyagörüşü** adlı kitapçığımda deştim bu konuyu. Sürüyle tanım var. Yantutmayan **«dünyagörüşü»** tanımına da raslanamaz pek, her dünyagörüşü tanımında bir dünyagörüşü gizlidir. Türk evreni duyup yaşamanın, alabildiğine karmaşık insan, toplum, doğa ilişkilerinin hem tortusu, hem de yönelme ortası. Değerlemelerin, seçmelerin, eylemlerin bir tutamağı dünyagörüşü dediğimiz şey. İnsan, şimdisini, geçmişini, geleceğini yorumlar orda. Kaçınılmaz bir şey dünyagörüşü herkes için, — değişik bilinç derecelerivle de olsa. Sayısı pek öyle çok değil yürürlükteki dünya görüşlerinin; topu topu birkaç kalıp, bu analkalıpların elverdiği bir tutam esnek uzlaşım ve bileşimleri de katın hepsi bu. Onun için bence önemli olan, tek tek durumlardaki uygulamalar, eyleyiş biçimleri, bilinçlilik. Damgalamaların, yakıştırmaların hiçbir yararı yok, zararı var bol bol. En iyisi bir iki eğilimime dokunup geçeyim, isterseniz: Evreni değiştirmeye açık bir dünyagörüşünden yanayım. İnsan olmak zor şey. Yaşamak tehlikelerle dolu. Hastalık var, üzüntü var, ezilme var, savaş, yoksulluk, ölüm. Dünyagörüşü dediğin, insana yaraşanı gerçekleştirmeye yardım etmeli. Bilimlerden esinlenmeli, ahlâkça bir özü olmalı. Herbirimizin kısacık yaşama kesitinde, birimize ikimize değil, bir avuç insana değil, hepimize, tüm insanlara, herkese, ama herkese değer veren **(hep aynı şeyleri bir kez daha söyleyeyim)** öbek ayrılığı güt-

meyen, insancı bir kuruluşu olmalı dünyagörüşünün. Herkes, herkes, hiç kimsenin hakkını yemeden en güzel yetilerini geliştirebilmeli. Herkes «**kendisi**» olabilmeli. Sinsice güdümlere paydos! Kaşıkla aş yedirip sapıyla göz çıkarmak yok. Herkesin yaşamadan insanca payalmasını sağlamalı.

Bu konuda yazara öyle büyük görevler düşüyor ki. Önce kanmamak, sonra kandırmamak. Biz temellerinden değişen bir dünyanın yazarlarıyız. Çeşit çeşit değerlerin üretimi de tüketimi de eskisi gibi sürüp gitmiyor artık. Gidemez de. Yaşama, devlet, insan, hak, doğa, sevgi, töre, yönetim kavramlarının anlamlarında depremler oluyor günümüzde, depremler olmakta. Bu ortamın yazarlarıyız bizler. Eskisinden alışılagelenden daha zor, çok daha zor bugün yazarlık. Gittikçe de artacağa benzer bu zorluk. Yazarlar: ışıldaklar. Aydınlanmacıyım ben.

Bir denemeciyim. Eleştiricilik başka şey. Büsbütün değilse de oldukça. Eleştirisiz denemecilik olmaz ama. Hiçbir şey olmaz eleştirisiz. Ben tek tek edebiyat yayınlarını eleştirmekten çok, eleştirinin eleştirisinde yoğunlaştırırım genellikle çabalarımı. Yaptığım eleştiri felsefesi, özetle. Eleştirsel tutumun kuruluşunu, eleştiri dilinin anakavramlarını, örtük açık öndayanaklarını gün ışınına kavuşturmak için çabalarım hep. **İnsan Açısından Edebiyat** bu yönde koyduğum birkaç yapıtaşı. Denemece eleştiriden yanayım. Tek tek yapıtlar üzerindeki eleştirilerinse edebiyatça, sanatça birer yaratı olmasını ister gönlüm. Bir anıtın yanına yenisini dikmektir edebiyat eleştirisi.

Güneşle'nin girişinde, anaçizgileriyle belirttim genelikle deneme üzerindeki bazı görüşlerimi. Bir bakıma **Güneşle** tümüyle, deneme kuramımı veriyor uygulamalı bir yöntemle. Edebiyat ile deneme aynı şey benim için. Birkaç sözcükle anlatmak zor ondan. Deneme şiirdir, romandır, eleştiridir, öyküdür, tiyatrodur. Bilimdir deneme,

felsefedir. Öyleyse... hiçbir şey değildir, diyemezsiniz — edebiyattır deneme. Böyleyim işte ben; neye baksam denemeci olarak bakıyorum, neye dokunsam deneme oluyor. Bir «merak» bu. Hastalık değil, sapıklık değil; sadece merak.

Bilmem, kendimi bildim bileli denemeciyim. Doğuş, eğitim, etkilenme, özlem, tutku, dilek, amaç... Denemece özemsenmeyen hiçbir ilmiği yok bu yumağın, yani benim kendimin. Yaşamak; denemek. Yaşama; deneme.

— Denemeden başka bir şey var mı? Tiyatro da, roman da deneme değil mi? Tiyatro da yazıyorum ben, roman da. **Güneşle**'deki bazı denemeleri sahneye koyabilirsiniz; çoğu radyoluk. Bir roman **Güneşle**, — insanın, toplumun, kültürün, kitapların romanı.

— Değişmez bir reçetem yok. Reçetem yok deneme yazmak için. Kendi içime bakıyorum, dolayımı gözlemliyorum, soruyorum, çözümlüyorum. Yaşıyorum, okuyorum, düşünüyorum. Yaşadıklarımı düşünüyorum; düşündüklerimi yaşıyorum; okuduklarımı yaşıyorum; düşündüklerimi okuyorum; yazıyorum, deniyorum, denemeler deniyorum, yazıyorum. Arada bir yayınlıyorum.

Kitaplarımı içinde hangisini daha çok severim? Bunu pek ayıramıyorum. **Güneşle**'yi öyle çok taşıdım ki içimde... Şimdi başka yerlerdeyim ama.

Felsefeden başka edebiyatla da uğraştığımı söyleyenler çıkabilir. Bense ikisini birbirinden ayıramıyorum. Gerçi birçok yerde, özellikle bilimsel tutumla çalışıp yaratmanın ağır bastığı yerlerde, felsefe ile edebiyatın arasına yetesiye kesinlikte bir çizgi çizmek gerekir. Yani gerekince edebiyat ile felsefeyi birbirine karıştırmamalıdır. Bu konuda elimden gelen çabayı esirgemiyorum ben de. Nitekim böyle bir çabanın ürünü **Felsefenin Çağrısı.** Genellikle, edebiyat felsefeyle, felsefe edebiyatla beslenir bende. Gerekince de kaynaşıverirler. Yazdığım birçok şeyde,

özelikle **Dilin Gücü**'nde oldukça belirgin sanıyorum böyle bir kaynaşma. Bir bakıma ne felsefeden sözedilebilir artık, ne edebiyattan. Yazarlık her uğraşıyı sarıp sarmalar, içten içe birleştirir.

Bu arada resmi çok seviyorum. Yapamıyorum ama. Benimkisi resim sanatında seyircilik. Gene de çok şey borçluyum resme. Yontu sanatı, heykel de güzel şey doğrusu. İlkokuldayken, Ortaköy'de masa tenisi üçüncüsüydüm. Bir zamanlar bisikletsiz edemiyordum; benim atım bisikletimdi. Şimdiyse yürüyüşçüyüm. **«Şööle bi'çıkiym»** dedim mi sokaklar benim, kırlar, bayırlar da. Tuhaf bir gelişme benimki, bilinmez dağcı olurum belki ilerde.

30 Ocak 1970

SUUT KEMAL YETKİN

1903 kışında Urfa'da doğan Suut Kemal Yetkin'in ilk 6 yılı bu eski ve tarihî şehirde geçmiş, 6 yılın onda bıraktığı anılar pek silik kalmıştır. Bunlar arasında açık olarak anımsayabildikleri, mermer döşeli geniş avlusunu yüksek bir asmanın gölgelediği bembeyaz bir ev ve kanatlarını çırparak avluya inen güvercinlerdir. **Yaz** aylarında bağa çıkılırmış. **«Bağımızın iki çitlenbik ağacını, bodur asma kütüklerinden kızıl toprağa sarkan iri üzüm salkımlarını hâlâ görür gibiyim. Ama parlaklığını yitirmeden canlı duran, bende kalan anı, bu bağ yaşayışının yıldızlı bir gecesinde havaya doğru yükselen ve biraz sonra gökyüzünde renk renk dağılan havaî fişeklerdir; gerisi hep sisler içinde.»** der.

Baba, Meşrutiyetin ilânı üzerine 1908 de mebus seçilip İstanbul'a gidince, küçük Suut Kemal annesi ve kardeşleriyle birlikte Urfa'da kalır Herhalde buna çok üzülmüştür. Ama 1909 da baba gelir, onları da alıp İstanbul'a götürür. Türbe'de, Fazlıpaşa'da, bugün hâlâ duran üç katlı, güzelce ahşap bir eve yerleşirler. O yıl Suut, eski

adıyla Dar'ül Muallimin'e mülhak Numune-i Tatbikat Mektebine verilir. Evlerine yakıncacıktır bu okul. Müdürleri, sonradan Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı olan rahmetli İhsan Sungu'dur. Coğrafyaya karşı sevgi, Suut Kemal'de ta o zamandan başlar. İhsan Sungu'nun çok canlı bir anlatışı vardır. Türkçe öğretmenlerine gelince, ilerinin büyük dil bilgini Ali Ulvi **(Elöve)**'dir: Victor Hugo'dan uyguladığı **«Merhum Peder güler yüzlü, tatlı sözlü kahraman»** şiirlerini okurken öğrencisini âdeta kendinden geçirir ve bu şiir bugün de Yetkin'in yer yer belleğinde kalır.

Burada okuduktan sonra Mektep-i Sultanî'ye, bugünkü adıyla Galatasaray Lisesi'ne verildiği zaman, Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Bu dönemden kalan en sıkıntılı anılarından biri, anneden uzak geçen yatılılık ayları; biri de, okulun arka bahçesinden, Boğaz'a giren Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Yunan donanmasını görmek olur: Kendini tutamaz, hüngür hüngür ağlar. Çalışma yılları, tatillerdeki arkadaş toplantıları, o zamanların düş dolu ramazan geceleriyle, birbirini izleyip geçer.

Ona okumayı, şiiri sevdiren babası rahmetli Saffet Yetkin **(1866-1950)** olmuştur. Saffet Yetkin, İslâm felsefesi, özellikle tasavvuf alanında tanınmıştı. İzmirli İsmail Hakkı ile olan, tasavvufla ilgili tartışması, 1924 de **«Tasavvufun Zaferleri»** adıyla yayınlanmış, ayrıca, 1909 da, **«Tasavvuf»** adında, bir yıl süren haftalık bir dergi de çıkarmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı klâsikleri arasında, birer uzun önsözle çıkmış üç çevirisi de vardır.

İlk şiir zevkini, Suut Kemal Yetkin, böylece, zaman zaman şiirler de yazan babasından almıştır. Fuzuli'yi, Şeyh Galib'i, baba-oğul, birlikte okumuşlardır. Ona arûz veznini öğreten babasıdır ve ilk şiir denemelerini düzelten de odur. Gerisini, Galatasaray'da edebiyat öğretmeni olan, Kemâl zâde rahmetli Ali Ekrem **(Balayır)** tamamlar; ye-

tişmesine büyük yardımlarda bulunur, ilk şiirlerini dergilerde, özellikle Servet-i Fünûn'da yayınlatır. 1925 de Paris'e gittikten sonra bile, her biri eser-i cedit kâğıtlarına yazılmış 10-15 sayfalık eşsiz mektupları ile, öğrencisini birçok noktada uyarmaya çalışır.

Suut Kemal Yetkin der ki : **«Sayıları elliye yakın olan bu mektupları zaman zaman okur, hüzünle karışık derin bir zevk alırım. Ali Ekrem Bey, tepeden tırnağa coşku idi, güzel şiir okuyan, eşsiz bir hoca idi.**

Belki büyük bir şair değildi. Bununla birlikte, Zilâl-i İlham'daki Elvâh-ı Tabiat (Doğa Tabloları) başlığı altında topladığı şiirler o zamana göre, doğaya yaklaşma bakımından, edebiyatımıza giren ilk örneklerdir.»

Yetkin'in de, çocukken ilk okuduğu kitaplar Şerlok Holms'lar, Arsen Lüpen'ler olmuştur. Bunların ardından Üç Silâhşörler, Kraliçe Margo gelir. Bir süre sonra da Jules Verne'i okumaya koyulur. 14 yaşlarında iken, edebî niteliği olan okuduğu ilk roman Alphonse Karr'ın Ihlamurlar Altında'sıdır. Mahmut Şevket Paşanın Türkçeye çevirdiği bu roman derinden etkilemiştir onu. 14-15 yaşları arasında, Paul de Kock'un Çapkın Gustave'ından Xavier de Montepin'in Ekmekçi Kadın'ına varıncaya kadar, eline her geçeni okuduğu, boş zamanlarını bu değersiz romanlarla doldurduğu için bugün hiçbir pişmanlık duymamakta; **«O zamanlar sürümde olan bu kitapları okumasaydım, sanırım gerçek edebiyat yapıtlarının değerini anlamak daha güç olurdu»** demektedir.

Fransızcayı okuyup anlayacak duruma gelince, dili de çok sade olduğu için, Maupassant'ı tümü ile okumuş, ama bu dönemde onu en çok Alphonse Daudet etkilemiştir : **«Önceki yaz Le Nabab'ı gene okudum. Çok eskiden okuyup sevdiğim romanlara dönmekten büyük bir zevk alırım. 48 yıl önce bu romanı ilk okuduğum zaman duydu-**

ğum heyecanı bir kere daha yaşadım. Ne yazık ki, Daudet'nin bu romanı dilimize bir türlü çevrilemedi.»

Herhalde çocukluktan çıkış yaşına uygun düştüğü için olsa gerektir, Musset'nin şiirleri, özellikle Geceler'i çok sarar onu. Musset'nin şiirlerini Fransız sembolistleri izler. Ama kendini kaptırdığı ve bugüne kadar elinden bırakamadığı şiir kitabı, Baudelaire'in Les Fleurs du Mal'idir. Bu şairle tanışması bir raslantıya dayanır. Yıl 1921, yaş 18: Bir perşembe günü öğleden sonra okuldan ayrılıp Tünel'e kadar yürür. Biraz kitaplara bakayım diye Yüksek Kaldırım'dan inmeye başlar. Sağ yanında, bugün plâkçı dükkânı olan bir kitapçının vitrininde gözüne bir kitap ilişir, adı hemen kendine çeker Yetkin'i: Kötülük Çiçekleri. İçeri girip ister kitabı, ayaküstü yapraklarını karıştırır, içinden rasgele okudukça büyülenir, bağlanır. O zamana kadar okuyabildiği hiçbir şaire benzememektedir Baudelaire.

Anlatır : **«Kitabı satın alır almaz ben doğru eve. İçim içime sığmıyordu. Yıllar gelip geçti, Baudelaire'i elimden bırakamadım. Gerçek şiirin tadını o bana duyurdu. Karanlık ve aydın yönleriyle insanı ondan öğrendim. Öyle ki, yıllar sonra, onun bazı şiirlerini çevirip bir eleştirme ile yayınlamaktan kendimi alamadım.»**

Baudelaire'i bulduğu sıralarda Türk edebiyatı ile de ilgilenmektedir. En sevdiği romancı Halit Ziya. Mavi ile Siyah'ı, Aşk-ı Memnû'u en azından üç dört kere okumuştur. Bu çağının şairi Cenap Şehabettin iken, onun yerini giderek Ahmet Haşim, daha sonra da Yahya Kemal almıştır.

Şiir okuya dururken şiirle de uğraşır; Fransa'ya gidinceye kadar, yazdığı birkaç şiir, Yarın ve Servet-i Fünûn dergilerinde yayınlanır. 1923 de, o zamanadek yazdığı bütün şiirleri Şiir-i Leyâl adıyla kendi hesabına bastırır. Bu küçük kitap üzerinde, Yahya Kemal Hakimiyet-i

Milliye gazetesinde, «**20 Yaş Şiirleri**» başlığı altında yüreklendirici bir makale, Hüseyin Cahit de Tanin'de bir fıkra yazmıştır. Bu ilk şiirlerde Fransız semboliistlerinin etkileri apaçık görülür. Paris'teki öğrencilik yıllarında bir süre gene şiirle uğraşırsa da, felsefe ve sanat sorunlarıyla karşılaşması, onu gitgide şiir yazmaktan uzaklaştırır. Fransa dönüşü, tek bir şiir olsun yazmamış, buna karşılık, yazdığı «**Küçük Mensur Şiirler**»i 1928 den 1932'ye kadar sürdürmüş, bunların kimisi de basılmıştır.

Dünya edebiyatının büyük romanlarını, özellikle Balzac'ı, Stendhal'i, Flaubert'i, Dostoyevski'yi, Tolstoy'u, Proust'u, Gide'i okuması Paris'te öğrencilik yıllarına raslayan Yetkin, derslerden zaman buldukça, gittikçe genişleyen roman dünyasına dalmaktan derin bir zevk duymuştur.

1925 Ağustosunda, felsefe öğrenimi için gittiği Paris'te, ilk yıl biraz derslerin dışında geçer; konserler, müzeler, tiyatrolar, müzikli kahveler, onun Sorbonne'dan daha çok vaktini alır. Adları anılan romancıların çoğu da bu yıl içinde okunur. Onun için, Seine nehri kenarında sıralanmış, Saint-Michel'den Institut de France'a kadar uzanan, eski ve kullanılmış kitap satıcılarına uğramak, ayakta saatlerce durup, sayfaları karıştırmak, cayılmaz bir alışkanlıktır artık. Paris'e her gidişinde, bugün de, bu kitapçılara uğramadan edemediğini söyler. Uzun boylu arayıp da bulamadığı bir kitabı görünce, dünyalar onundur. Beklenmedik bir anda karşısına çıkmış olan bu kitaplardan bazıları, unutulmaz birer anı olarak, hâlâ kitaplığında durmaktadır.

Ders, çalışma, eğlence saatleri ayarlanır; ikinci yıl, bütün gücüyle derslerine sarılıp, Üniversitenin düzenli ve çekici havasına girer. Yaşamının en unutulmaz yılları, 1930 Mayısına kadar süren bu öğrenim yıllarıdır. Paris'te en yakın öğrenim arkadaşları Ahmet Kutsi Tecer, Bur-

han Toprak, Mehmet Naci Ecer, Namdar Rahmi Karatay, Osman Horasanlı, Adnan Saygun ve Ulvi Cemal Erkin'di. Bu arada, öğrenci müfettişi, sonradan Millî Eğitim Bakanlığı müşteşarı olan Salih Zeki Bulûğ ile, incelemeler için bir yıllığına Paris'e gelen **«iyi arkadaşı»** Hasan Âli Yücel'i de anmalıyız.

Paris yılları, acı tatlı günleriyle rüzgâr gibi geçer; öğrenim tamamlanmıştır. 5 Mayıs 1930 da, Paquet Kumpanyasının eski Tadla vapuruna (ki, bu vapur hurdaya çıkacağı sırada Tarı adıyla ticaret filomuza katılmış, daha birçok yıl çalışmıştır) binerek, arkadaşı Osman Horasanlı (M.E.B. Teftiş Kurulu Başkanlığından emekli bugün) ile birlikte Marsilya'dan ayrılır. Paris Paris'tir, gençliğin beş yılı orada geçmiş, her kıyı bucağında anılar bırakılmıştır ama, Yetkin'in içinde yeni bir yaşayışa başlamanın sabırsızlığı, öğretmen olabilmenin tatlı coşkusu da vardır. 6 gün sonra İstanbul'dadır, ertesi gün Ankara'da. Bir hafta içinde Konya Lisesi felsefe öğretmenliğine atanır. Aradan üç ay ya geçmiş ya geçmemiştir; kendini Ankara Erkek Lisesi felsefe ve Gazi Terbiye Enstitüsü pedagoji öğretmeni olarak bulur. Üstün bir hevesle, bu çift görevine başlar.

Şimdi, gittikçe gelişecek yazış ve düşünüş özellikleriyle ilgili olduğu için, bir olayı belirtelim: Ankara Lisesi son sınıfında, her lisede olduğu gibi, en önemli derslerden biri Metafizik. Eldeki kitabı Hatemi Senih Sarp'la Mehmet Zekeriya yazmışlar. Büyük boyda 500 sayfayı aşkın, üstelik öğrenciler için kavranılması çok zor bir şey. Öğrencileri sıkıntıdan kurtarmak ister, vakit yitirmeden çalışmaya koyularak, çocuklara, hazırladığı notları derslerden sonra verir; bu notlar sonradan kitap olarak basıldığında, küçük boyda 100 sayfa tutar ancak. Hem de genel felsefeyi ilgilendiren hiçbir sorunu açıkta bırakmamak şartıyla. Lise öğrencileri yıllarca bu kitabı okurlar.

O günden bugüne, en kabarık bilimsel kitapları bile 300 sayfayı aşmaz. Denemelerinin en uzunu 7 sayfayı geçmez. Uzun yazılarda her zaman gereksiz şeyler bulunduğuna inanmıştır bir kere. Boileau'nun şu sözü, Yetkin için, cayılmaz geçilmez bir kural olmuştur :

«Arasıra ekleyiniz, çoğu zaman siliniz!»

İnsanın aklına, dergi sayfalarına sığmayan Nermi Uygur geliyor ister istemez. Onun, o çok yararlandığım, unutulmaz sandığım **«Deneme»** üstüne yazısı.. Yeni Ufuklar'da **«Ev»**le ilgili düşüncelerini, anılarını, izlenimlerini anlatırken romancı gibidir âdeta. Gelgelelim, **«Bağlanmanın Çeşitleri»**, **«Yazarın İstediği Üzerine»** adlı denemelerinde, uzuna kaçması suç mu, araştırıcılığı kadar doyurucudur. Diyeceğim, **«Yazılarımda bir açıklık varsa, bunu gereksiz şeyleri atma çabalarıma borçluyumdur..»** diyen Yetkin'e, kişi, bir yerde, pak katılamıyor. Herhangi bir kavramı, bir düşünceyi açа açа, o kavram, o düşünce tartışılarak yazılan yazılar, sırası gelir, **«az ve öz»** olmayabilir.

1932 Ekiminde bir öğretmenle evlenen, o gün bugün, eşiyle mutlu bir ömür sürdüklerini söyleyen Yetkin'in belirttiğine göre, Ankara Erkek Lisesi'nde bulunduğu 1930 - 31 yılı kendisi için her bakımdan unutulmaz bir yıldır. Taştan sağlam bir yapı olan Lisenin bahçe kapısından girilince sol yanda, dar ve uzun, iki katlı bir pavyon vardır. İkinci katında, yanyana dizilmiş yedi sekiz odası bulunur. Burada Lisenin bekâr öğretmenleri yatar kalkarlar. Soldan ikinci oda Ahmet Hamdi (Tanpınar) nindir. Boş oda yoktur. Bu durum karşısında, lise müdürlüğü odalardan birini paylaşmasını düşünmüş ve Tanpınar da **«Peki»** demiş olmalı ki, odasına bir karyola koydurarak Yetkin'i oraya yerleştirirler. İlk geceyi birbirlerine karşı çekingen davranarak geçiren Tanpınar ile Yetkin, düşünceleriyle düşleri arasında hiçbir ayrılık olmadığını anla-

yınca, kaynaşır giderler. Yeni tanıdıklarına tez açılamayan Tanpınar'a, Yetkin'le içli dışlı olması için, 15 gün yetip artmıştır. Sonradan anlattığına göre, lise müdürlüğünün teklifini ilkin hoş karşılamamış, ama birkaç saat sonra, ders arası bahçede Yetkin'i dolaşır görünce hemen razı olmuştur.

Bu konuda onu dinleyelim: **«1930 Eylülünden 1931 Temmuzuna kadar, gecemiz gündüzümüz birlikte geçti desem yeridir. Her cumartesi akşamı, o zamanlar Ankara'nın gözde bir eğlence yeri olan Tabarin Bar'a gitmeyi hiç aksatmazdık. Burada bile, cazın gürültüleri arasında, konuşmalarımız gene hep edebiyat ve sanat üzerinde geçerdi. Bu sıralarda bir şantiye halinde bulunan o zamanki Ankara'ya biçim vermeyi de unutmazdık. Onunla, gecenin geç saatlerine kadar süren, Valéry üzerindeki konuşmalarımızı hiç unutamam! Ne düşlerimiz vardı o zamanlar! Hamdi, kendi payına, bunların bazılarını gerçekleştirdi.**

1931 Temmuzunda iki aylığına Paris'e gitmiştim. Dönüşümde, Maarif Vekâletinden Edirne Muallim Mektebine (Öğretmen Okuluna) müdür olduğumu öğrendim ve çok üzüldüm. Bu okula çeki düzen verecekmişim. Gitmemek için çok direndimse de, başaramadım. Ankara'dan ayrılmak, Hamdi'den, ortak düşlerimizden, o tadına doyulmaz konuşmalardan ayrılmak demekti. Olamazdı bu! Oldu ve beni Edirne'ye gönderdiler. Böylece her birimiz bir yana düştük. Gerçi birkaç yıl sonra İstanbul'da buluşmuştuk, ama küçük bir odada başbaşa geçen günleri ve geceleri bir daha bulamadık.

Beni Ankara Lisesine içten bağlayan nedenlerden biri de, 1930 - 31 ders yılındaki, bilime ve sanata susamış son sınıf öğrencilerimdi. Şimdi her biri Devletin yüksek kadrolarında görevli olan, içlerinde büyük elçiler, yüksek yargıçlar, profesörler, ünlü şairler bulunan bu öğrenciler-

den biri de Ahmet Muhip (Dranas) idi. O günlerde öğretmen - öğrenci idik; bugün arkadaşız.

Size, öğrenci Muhip'le ilgili bir anımı anlatayım: Toplumbilimden ara sınavı yapacaktım. Konu olarak suç ve ceza sorununu verdim. Akşamüzeri sınav kâğıtlarını okumaya başlayınca, Ahmet Muhip'in doğrudan doğruya soruyu yanıtlayacağı yerde, Dostoyevski'nin «Suç ve Ceza» **romanından söz ettiğini gördüm. Çok içerledim buna. Gelgelelim, yazıyı okudukça ilgim çoğalır, öfkem yatışır oldu. Romanın özetlenişi, incelenişi öylesine başarılıydı ki, ona sıfır vermeye gönlüm bir türlü razı olmadı. Sonunda, yazdığı şiirlerle de dikatimi çekmiş olan öğrenci Muhip'e iyi bir not verdim. Onun üzerinde aldanmadığımı zaman daha iyi gösterdi.»**

1 Mayıs 1959 günlü, 501 sayılı Varlık dergisinde, Muazzez Menemencioğlu'nun, Yetkin'le sorulu - yanıtlı bir konuşması vardır. Şöyle :

(— Beğendiğiniz Türk yazarların adlarını söyler misiniz?

— Şair olarak Ahmet Muhip Dranas'ı, Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı pek severim.

— Ya hikâyeci ve romancılarımızdan kimleri seversiniz?

— Hikâyeci ve romancı olarak Orhan Kemal'i, Oktay Akbal'ı severim. Tahsin Yücel'in son kitabı (**«Düşlerin Ölümü»** herhalde, MS) çok şeyler vaadediyor.)

«İlk dostluklarımın sözünü etmiştim size. Ama iş bu ilk dostlarla bitmiyor. Dostluk vazgeçilmez içten bir bağlantı olduğuna göre, insan yaşadıkça, yeni yeni dostluklar kuruyor. Yaşayışımın her döneminde tanıdığım, sevdiğim dostlarım olmuştur benim. Öte yandan, yıllar geçtikçe, yıllar yazdıklarımı kabarttıkça, düşüncelerimi ve davranışlarımı belirledikçe, düşmanlarım da çoğalmıştır.

Düşünce, sanat ve edebiyat alanında yeni kuşakların kendilerinden öncekilere dost olmayışlarını tabiî bulurum. Aşağı yukarı her memlekette böyledir bu. Her yeni kuşak, bir öncekine çatmakla parlayacağını umar. Oysa, insanda cevher varsa parlar. Bu durumu genelleştirdiğim sanılmasın; genç kuşaklar arasında, her biri birer değer olan şair ve hikâyeci dostlarım çoktur çünkü.»

«**Yokuşa Doğru**» adlı kitabının Önsözünde şu satırlara rastlarız :

«**. . Paul Sauday'ye nasıl hak vermezsiniz? 1912'den, öldüğü 1929 yılına kadar, Le Temps gazetesinde fikir ve edebiyat eserlerini eleştiren, düşündüklerini çekinmeden söyleyen, bu yüzden de aranan, arandığı kadar da sevilmeyen bu ünlü eleştirmeci, yazarlar arasında eleştirmecinin üç türlü düşmanı olduğunu şöyle sıralar :**

1) **Kendilerinden hiç söz etmedikleriniz,**
2) **Kendilerini beğenmediğinizi söyledikleriniz,**
3) **Yeteri kadar veya sadece kendilerini övmedikleriniz.**

BEN MESLEKTEN ELEŞTİRMECİ DEĞİLİM. Sevdiğim bazı eserler üzerinde arada bir yazdıklarım olmuştur. Bu davranışım, bu sayılı yazıların dışında kalan eserlere hiçbir değer vermediğim anlamına elbette gelmez. Ama gelin de, kendilerini en azından bir Dostoyevski, Kafka veya Sartre sayanlara bu gerçeği anlatın. (. .) Artık sizden daha gericisi, yeni akımları izlemekte sizden daha yayası yoktur! — 18 Mart 1963. —»

Sağlam bir eleştiri geleneğinin kurulması için, ortalıkta, her şeyden önce, eleştirilmeye değer roman, hikâye ve şiir bulunması gerektiğini savunan şairlerimiz vardır bugün. İyi, güzel yapıt eleştirisini birlikte getirir sözü, elbet, bir gerçeği içerir. Gazete ve dergilerde birçok eleştiri yazıları çıkan, sayıca az olsa bile birkaç eleştiri deneme kitabı yayınlanmış olan Yetkin, bu konuda, «**Benim**

inancım odur ki, Batı dünyasında olduğu gibi, eleştiri, yazarını geçindiren bir meslek olmadıkça, bizde eleştiri olmaz..» demektedir.

Gene Yetkin'e göre: **«Bilimsel yada nesnel eleştiri, sanıldığınca yeni bir şey değildir. En azından 100 yıldan beri bilimsel eleştiriyi deneyenler olmuştur. Öyle ki, Emile Hennequin'in 1894 de yayımladığı eleştiri üzerindeki kitabı** «La Ctirique Scientifique» **adını taşır. Adına rağmen, yazar bu kitapta öznellikten kurtulamamıştır. Her şey, sonunda belgelerin yorumuna dayanır çünkü. H. Taine de** «Sanat Felsefesi»**nde bilimsel olmak iddiasındadır. Ama eserleri değerlendirmeden kendini alamamış, bilim diye, sanatçının kişiliğini ortadan kaldırmıştır. Bugün dahi, şu yada bu bilimin yöntemleriyle, eleştiriyi nesnelleştirmeye çalışanlar görülüyor. Bu eğilim, özellikle Amerika'da göze çarpmaktadır. Bunlar daha çok kuramsal niteliktedir.**

Bizde de bilimsel ve nesnel eleştiriye heves eden bir iki yazar var. Bunların, eleştiri üzerine olan yazılarıyla, edebiyat eserleri karşısındaki yüzde yüz öznel davranışları karşılaştırılırsa, bilimsel diye ortaya bir defa daha atılan eleştirinin ne kadar imkânsız olduğu hemen anlaşılır. Benim bildiğim, eleştirideki nesnellik, kişisel tutkuları elden geldiği kadar susturmakla olur. Bu da her eleştirmenin harcı değildir. Sainte - Beuve bile öznellikten kurtulamamıştır.»

«Günlerin Götürdüğü». Suut Kemal Yetkin'in kitaplarından birinin adıdır bu. Aynı ad başka bir kitabın da adı olmuş, nesnel - bilimsel eleştiriden yana olan Hüseyin Cöntürk, **«Günlerin Götürdüğü»** kişiler arasına, öznel eleştiri türündeki tutumunu inceleyip yererek, Yetkin'i katmıştır. Onun için, Yetkin'in nesnel eleştiri ile ilgili sözlerini bir çeşit kendini savunma olarak da kabul edebiliriz, sanırım.

O, 10 Temmuz 1961 günlü Akis'te, Sunullah Arısoy'a şunları söylemişti :

«Benim iki yanım var. Biri bilimsel çalışmalarım, öbürü denemeciliğim. Bilimsel çalışma yönümle incelemeci, gözlemci, araştırmacıyım. Bilim adamı olarak çalışmanın gerekleri bu. Bu benim nesnel (objectif) yanım. Öbürü ise öznel (subjectif) yanım. İç davranışlarımla, belli sorunlar üzerinde düşünme.. Bilimsel çalışmanın istediği disiplinden uzaklaşarak düşünmek ve yazmak.. Duygu ve duyumlarımın yönetiminde, herhangi bir objektif ölçüye dayanmak zorunda kalmadan, bir matematik ölçü tanımadan düşünmek ve yazmak.. Böylesi, benim için, bilimsel çalışmanın yorgunluğunu dinlendirici bir çalışma oluyor. Yalnız kendimleyim o zaman çünkü. Okuduğum bir eserin, yada beni yakından ilgilendiren bir konunun çevresindeydim, içindeyim. Dilediğim gibi özgür düşünebiliyor, düşüncelerimi, duygularımı dinlediğim gibi biçimlendirebiliyorum. Bundan iyi dinlenmek olur mu?»

Öğretmenlikte, öğretim üyeliklerinde, yüksek okullar yöneticiliğinde çeşitli görevler, büyük sorumluluklar almıştır Yetkin. 1930 yılından bu yana yüklendiği eğitim görevlerine şöyle bir bakışla anlarız bunu

1930	(15 Mayıs - 30 Ağustos) Konya Lisesi felsefe öğretmeni
1930 - 1931	Ankara Erkek Lisesi felsefe, Gazi Terbiye Enstitüsü pedagoji öğretmeni
1931 - 1932	Edirne Muallim Mektebi Müdürü
1932 - 1933	Edirne Lisesi Müdürü
1933 - 1936 :	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Doçenti

1936 - 1938 : Siyasal Bilgiler Okulu Fransızca öğretmeni ve başmuaviri

1938 - 1941 : Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Umum Müdürü

1941 - 1943 : Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi profesörü

1943 - 1950 : Urfa Milletvekili

1950 - 1966 : Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm Sanatları profesörü

1958'de Ordinaryüs profesörlüğe yükseltilmiş, 1959'da Rektör seçilip, 5 yıl bu görevde bulunmuştur. 1966'dan beri Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Güzel Sanatlar Eğitimi; Hacettepe Üniversitesi Fen ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi kürsüleri profesörüdür.

Yetkin, Cumhuriyetimizin kuruluş, yükseliş döneminde yetişen, ona kendi dalında katkılarda bulunan insandır. Bu toplumun, bu düzenin çocuğudur: Uzlaşıcı, barışçı ve çalışkan. 1963 - 64 ders yılında New York'ta, Columbia Üniversitesinde ziyaretçi profesör olarak, eski Türk Mimarisi ve eski Türk resim sanatı üzerinde dersler verir; Paris'te, bitirdiği Sorbonne'a, 1956, 1960 ve 1967'de, Türk Kültürü ve Sanatı üzerinde dersler vermeye gider; Uluslararası sanat eleştiricileri cemiyetinin düzenlediği Zürih (1952) Dublin (1953), İstanbul (1954), Oxford (1956), Münih (1962), Paris (1965) kongrelerine bildirilerle katılır; 1960 Mayısında, ayrıca, New York'ta toplanan İran Sanatları Kongresinde bulunur; 1948'de, milletvekili iken, Parlamentolararası Birliğinin Türkiye Parlamento Grupu Başkanı olarak, Roma'daki toplantısına katılıp uzun bir tebliğ okur; 1949'da, Strasbourg'daki Avrupa İstişarî Meclisinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcisidir.

1959 yılında Rektör bulunduğu sıralarda, Uluslararası I. Türk Sanatları Kongresini düzenler; dünyanın 20 memleketinden en tanınmış sanat tarihçilerinin katıldığı bu kongreye başkanlık eder; bu I. kongreyi her dört yılda bir Avrupanın bir şehrinde toplanan uluslararası bir kurum durumuna getirir. Bu karar gereğince, II. Kongre 1963'de Venedik'te, III. Kongre 1967'de Cambridge'de toplanmıştır. Uluslarası IV. Türk Sanatları Kongresi ise 1971'de Fransa'da Aix-en-Provence'da toplanacaktır.

KİTAPLARI:

Felsefe ve Estetik: Estetik (birçok baskı, ilki 1931), Metafizik (1932), Büyük Muztaripler: Schopenhauer, Nietzsche, Tolstoy (1932), Sanat Felsefesi (1934), Filozofi ve Sanat (1935), Estetik Dersleri: birinci cilt, Estetik Tarihi (1942), Sanat Meseleleri (2. baskı 1945).

Plâstik Sanatlar: Leonardo da Vinci'nin Sanatı (2. baskı 1966), Büyük Ressamlar (2. baskı 1966), İslâm Mimarisi (3. baskı 1965), L'Architecture turque en Turquie (Paris 1962).

Edebiyat: Edebiyat Konuşmaları (1944), Edebiyat Üzerine (1952), Günlerin Götürdüğü (2. baskı 1965), Düş'ün Payı (1960), Yokuşa Doğru (1963), Edebiyatta Akımlar (1967), Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri (1967).

Çevirileri:

Felsefe: Leibniz, Monadologie (1943); A. Cresson, Felsefenin Bugünkü Durumu (1949, Hamdi Akverdi ile birlikte); Eflâtun, Fedon (1962, Hamdi Atademir ile birlikte);

Edebiyat: Georges Duhamel, Gece Yarısı İtirafı (1937, Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte); H. de Mont-

herlant, Santiyago Şövalyesi (1950, Lütfü Ay ile birlikte); Colette, Avare Kadın (1965, Lütfü Ay ile birlikte); J. Calvet, Hamlet - Don Kişot - Faust (2. baskı 1965); A. Gide, Seçme Yazılar (3. baskı, 1966).

Yazılarını Yayımladığı Dergiler :

Türkiye'de: Servet-i Fünûn, Yarın, Güneş, İçtihad, Görüş, Varlık, İnsan, Kültür Haftası, Türk Dili, Ulus Gazetesinin Güzel Sanatlar Sayfası, Kültür Dünyası, Sanat ve Edebiyat (bu dergiyi kendisi yönetmiştir), Hisar.

Yabancı Ülkelerde: La Revue Française, Paris; La Revue d'Esthétique, Paris; Burlington Magazine, London; Ars Orientalis, Washington; Studia Islamica, Paris.

Kadıköy: 20 Şubat 1968.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Edebiyat Dostları Üzerine	7
Oktay Akbal	9
Tahir Alangu	24
Burhan Arpad	42
Hayati Asılyazıcı	54
Asım Bezirci	59
Adnan Binyazar	79
Hüsamettin Bozok	101
Hasan Âli Ediz	111
Konur Ertop	136
Sabahattin Eyuboğlu	153
Hasan İzzettin Dinamo	169
Vedat Günyol	197
Rasih Güran	218
Doğan Hızlan	227
Selâhattin Hilâv	242
Atillâ İlhan	265
Muhtar Körükçü	281
Fethi Naci	301
Nermin Menemencioğlu	314
Rauf Mutluay	330
Yaşar Nabi Nayır	350
Fahir Onger	363
Sezer Tansuğ	383
Muzaffer Uyguner	385
Nermi Uygur	401
Suut Kemal Yetkin	415

MEHMET SEYDA

1933'lerde edebiyata şiirle giren 1958'den bu yana roman, hikâye armağanları kazanan MEHMET SEYDA (Çeliker), 15 Ağustos 1919'da Kadıköy'de doğmuştur. Dedesi Ömer Sâkıp Bey gibi, babası Mahmut Kâmil Bey de eczacı-kimyager, annesi Remziye (Ruhsar) hanım ise, eski saraylılardan idi.

Yazar, 1935'te öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kalıp, damlarda katran işçiliği, Babıâli'de hamallık, maden işletmelerinde servis şeflikleri, bankacılık, belediye memurluğu, çeşitli gazetelerde fıkra yazarlıkları gibi birbirini hiç tutmayan işlerde çalışmıştır. Çocukluk gençlik yılları Trakya ve Anadolu'da geçen MEHMET SEYDA'nın, gezip dolaştığı yerlerle çalıştığı işlerden edindiği zengin görgü ve deneylerinin romanlarına, hikâyelerine yansıdığı apaçıktır.

Roman ve hikâyenin yanısıra denemeler, eleştiriler, makaleler, kitap tanıtma yazıları, biyografiler de yazan 37 yıllık bu çalışkan kalemin başarısı, sadece yaşam deneylerinden değil, aynı zamanda durmadan araştırmasından, kendini yenilemesinden gelse gerektir.

VE EDEBİYAT DOSTLARI...

Mehmet Seyda bu kitabında Türk Edebiyatını inceleme, araştırma ve kritik yazıları ile katkıda bulunan Oktay Akbal, Tahir Alangu, Burhan Arpad, Hayati Asılyazıcı, Asım Bezirci, Adnan Binyazar, Hüsamettin Bozak, Hasan Ali Ediz, Konur Ertop, Sabahattin Eyüboğlu Hasan İzzettin Dinamo, Vedat Günyol, Rasih Güran, Doğan Hızlan, Selâhattin Hilav, Atillâ İlhan, Muhtar Körükçü, Fethi Naci, Nermin Menemencioğlu, Rauf Mutluay, Yaşar Nabi Nayır, Fahir Onger, Sezer Tansuğ, Muzaffer Uyguner, Prof. Nermin Uygur, Prof. Suut Kemal Yetkin'i anlatıyor.

Kapak : Etem ÇALIŞKAN

FİATI 15 LİRA

DURAN OFSET BASIMEVİ 27 71 34